VÝBOR

Z ŘEČÍ DĚJEPISCŮ ŘÍMSKÝCH

SALLUSTIA, LIVIA, KURTIA RUFA, TACITA.

UPRAVIL

VÁCLAV MARKALOUS,
PROFESSOR C. K. REÁLNÉHO A VYŠŠÍHO GYMNASIA V CHRUDIMI.

V CHRUDIMI.
NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM. — TISKEM J. SCHOLLE (ST. POSPÍŠILOVA ZETĚ).
1903.

VÝBOR
Z ŘEČÍ DĚJEPISCŮ ŘÍMSKÝCH

SALLUSTIA, LIVIA, KURTIA RUFA, TACITA.

UPRAVIL

VÁCLAV MARKALOUS,

PROFESSOR C. K. REÁLNÉHO A VYŠŠÍHO GYMNASIA V CHRUDIMI.

V CHRUDIMI.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM — TISKEM J. SCHOLLE (ST. POSPÍŠILOVA ZETĚ).

1903.

PŘEDMLUVA.

1. Rozmanité příčiny mě pohnuly k tomu, bych vydal tiskem tuto knihu »Výbor z řečí dějepisců římských«. Nejprve a přede vším se domnívám, že pečovati jest o to, chceme-li za nynějších časů probouzeti v studující mládeži více lásky a chuti k četbě klassiků řeckých a římských, aby se jí vybrala k četbě jak školní tak i soukromé látka obsahem poutavá a důležitá v rozvoji vzdělanosti řecké i římské, aby z ní poznala u těchto starověkých národů, Řekův a Římanů, dobré i zlé stránky v životě společenském a v jich zřízení státním, potom i výborné charaktery mužů velezasloužilých, kterých ctnosti a mravní zásady by jí mohly býti vzorem v příštím životě, a naopak špatných zase vlastností aby se bedlivě vystříhala, protože suchopárné vypravování o výpravách válečných, bitvách a j. v. málo nás libostí svou naplňuje. A tu ve výběru četby této zasluhují vším právem většího povšimnutí, nežli doposud se dělo, výborné řeči, které staří dějepisci do svého vypravování vpletli.

Řečí dějepisnou neboli historickou rozumíme řeč, kterou dějepisec neboli historik, zejména byl-li očitým svědkem vypravovaného děje, buď si poznamenal, jak byla přednesena, nebo jak její obsah od jiného slyšel v ústním podání, nebo jest výmyslem dějepiscovým, který si ji sám podle děje vypracoval a v ústa osobě historické vložil, aby povahu a důvody jednajících osob obšírněji a názorněji vysvětlil, jak toho dokladem jsou v starém věku řeči dějepisců římských, jako jsou na př.: Caesar, Sallustius, Livius, Kurtius Rufus a Tacitus. A těchto právě řečí dějepisných, které jsou nejstkvělejšími dějin ozdobami — splendidissima historiarum ornamenta — jimiž dějepisci své vypravování jako kvítky vnadnými proplétají, žactvo si hrubě nevšímalo.

Uznávám od své osoby a doufám pevně, že se mnou i jiní budou téhož mínění, že by k velikému prospěchu bylo, kdyby žáci za svého učení na gymnasii všechny tyto dějepisné řeči důkladně poznali, protože nikdo moudrý neupře, že starověcí spisovatelé dějin římských a řeckých převelikou péči a mnoho rozumu na vypracování, vytříbení a uhlazení těchto řečí svých vynaložili dobře vědouce, že budou se zvláštní chutí čítány, že budou milým osvěžením v četbě věcí méně libých.

V novější době pěstuje se na školách středních hojnější měrou četba soukromá, poněvadž o vyučování školním, zvláště jest-li větší počet žáků ve třídě, není možno tolik přečísti, jak by žádoucno bylo. A k této soukromé četbě hodí se tento Výbor řečí dějepisných nemálo, aby žáci snáze vše pochopili a rychleji se v děj samý vpravili, v čem arci radno jest, aby si vždy za četbu soukromou volili řeči toho dějepisce, jehož dějiny právě ten rok ve škole čtou dle předpisů škol-

*

nich, tak že za učení svého na gymnasii mohou nejlepší řeči všech předních dějepisců římských i řeckých pohodlně přečísti.

A přece, má-li býti soustředění neboli koncentrace učiva dbáno, a dějepis býti četbou historikův a zvlášlě řečmi slavných mužů doplněn, pilná je toho potřeba, by mládež byla na tyto stkvosty umění řečnického upozorněna, a nečtou-li se právě ve škole, aby si je za četbu soukromou jistě volila.

Proto i vysoké ministerstvo vyučování ve svých Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Österreich upozorňuje zvláště na řeči dějepisné a jich důležitosť, na př. dí při četbě díla Liviova: .... eine besondere Aufmerksamkeit wird der Stellung und Bedeutung der in die Erzählung eingewebten Reden zuzuwenden sein. A při četbě Sallustiově: »In dieser Hinsicht wird die Erklärung besonders darzustellen haben, wie die in die Erzählung eingeflochtenen Reden zur Charakteristik der Situation und der handelnden Personen dienen, und sie wird die Bedeutung derselben als eines Kunstmittels der antiken Historiographie hier besser und leichter als bei Caesar, Livius oder Xenophon und Herodot begreiflich machen können«.

Že však z Livia se čte ve škole jenom kniha I. a XXI., a nejkrásnější řeči Liviovy jsou právě mimo tento rámec četby položeny, potom že ze Sallustia jedno toliko se čítá dílo, a žák překrásných řečí díla druhého, jakož i zachovaných řečí z Dějin nepozná, a konečně že za vhodné a velepotřebné uznávám, aby žáci všechny lepší řeči z Tacitových děl četli a rovněž tak pěkné řeči Kurtiovy, odhodlal jsem se nejprve ze spisů dějepisců římských tyto perly literární vybrati, v celek spojiti a v českém překladě tiskem vydati.

Za tou příčinou, bychom těchto stkvělých perel výmluvnosti římské s největším prospěchem užili ve škole, jest nezbytnou potřebou dáti žákům o vyučování návod, jak čísti a rozebírati obsah a zpracování těchto řečí, by si mohli později podle nich svá cvičení řečnická upravovati a tak měli z četby klassiků řeckých a římských v příštím životě svém hojný užitek.

Poučování však mládeže pravidly těžko se chápe a jest zdlouhavé, ale děje-li se na příkladech, účinkuje blahodárně, neboť dobře víme ze zkušenosti své, že »longum est iter per praecepta, breve et efficax per exempla«.

Jestliže tedy žák řeč přeložil,

a) ať podá svými slovy obsah řeči vůbec,

b) ať si určí, co jest základní myšlenkou a účelem řeči té,

c) které myšlenky jsou v jednotlivých částech řeči samé, t. j. v úvodě a v jeho přechodě k látce, v odůvodnění, v závěrku, protože jen tímto způsobem pozná postup myšlenek, jimiž chtěl řečník na rozum a srdce čtenářovo působiti. Vykoná-li učitel takto ve škole rozbor a upozorní-li žáky na všechno, kdykoli jest na řadě v četbě školní nějaká řeč, pozná žactvo jistě jak obsah, tak i povahy a smýšlení jednajících osob i ducha toho času, z kterého spis pochází. A tak se potom splní první a jediný požadavek v četbě klassiků, t. j. úplně pochopiti a porozuměti tomu, co jsme četli.

Aby každý snadně poznal, kdy a za kterých okolností anebo z kterých příčin byla řeč učiněna, a potom který měla účinek, upravil jsem stručnými slovy ke každé řeči úvod a závěrek, jež drobnějším písmem jsou tištěny, aby si mohl čtenář učiniti potom jasný obraz o celé události a tím hlouběji si ji v paměť svou vštípil. Aby však i o spisovateli těch řečí měli čtenáři po ruce hned jisté zprávy, vy-

líčil jsem u každého dějepisce krátce a jadrně jeho život a literární činnosť vůbec.

2. Avšak myslím, že tento Výbor řečí dějepisných také nemálo bude prospěšný ve vyučování jazyku českému a to hlavně v nejvyšších dvou třídách, ve kterých je nyní cvičení řečnické předepsáno. I mají v něm žáci po ruce pěkné vzory řečí ku svým přednáškám, vhodnou látku i obsahem i rozmanitostí k rozmluvám a pojednáním o tehdejším mravním, společenském i politickém stavě v Římě ano i v celé říši římské, čím nabudou zajisté, opírajíce se v té příčině o to, čemu se v dějinách již učili, nejlepších vědomostí o životě a činech Římanů, kteří vládli celému tehdy známému světu.

Jsouť ovšem ještě jiné způsoby řeči, ale ty vyžadují u řečníka nejen dovednosti vyjadřovati hojnosť myšlenek, ale i znalosti světa a lidí, kterých vlastností se ovšem jinochu studujícímu pro mladý ještě věk jeho nedostává. Z té příčiny je třeba spokojiti se u žactva s pouhou reprodukcí, t. j. s napodobením, zmenšením anebo rozšířením čtených vzorův. A tu právě vedle toho všeobecného cvičení naskýtá se ještě jiné též vhodné kolbiště mladistvým silám, t. j. obor dějepisných řečí, které můžeme věru pokládati za nevyčerpané zřídlo ku cvičení řečnickému pro studující mládež středních škol, tak že mohou potom znenáhla dospěti k samostatnému volnému skládání řečí o těch anebo jiných událostech.

Při tom arci hleděti jest k tomu,

a) aby ukázali ku všem osobním věcem řečníkovým;
b) k věcem, které třeba znáti z dějin, obyčejův a víry posluchačů, by se tak objasnilo, oč právě běží;
c) k povaze historické osoby, která má naši vypracovanou řeč přednésti;
d) k posluchačům, jich povolání, vzdělání a náladě duševní;
e) a konečně k účelu, kterého chceme řečí u posluchačů vůbec dojíti.

Aby žáci poznali, proč pilná je toho potřeba bedlivěji si všímati řečí dějepisných, odvážil jsem se přidati k Výboru tomuto ještě rozpravu o důležitosti řečí dějepisných a potom několik osnov k řečem, aby poznali, čím se říditi v pracích svých.

K úpravě knihy této upotřebil jsem překladů klassiků římských již tiskem česky vydaných anebo jsem se k účelu tomu sám postaral o překlad řečí posud nepřeložených, na př. z Dějin Sallustiových a z Liviových z knihy 22.—45.

Upotřebeny jsou pak tyto překlady:

K. Sallustia a Krispa:
a) Kniha o spiknutí Katilinově. Přel. Jan Kvíčala. V Praze 1863.
b) Kniha o válce s Jugurthou. Přel. Alois Vaníček. V Praze 1863.

Tita Livia Dějiny od založení Říma:
a) Kniha I.—V. Přel. Jos. Pechánek. V Praze 1864.; Kniha VI.—X.
b) Kniha XXI. Přel. Josef Janský. V Praze 1872.

Q. Kurtia Rufa: O činech Alexandra Velikého, krále macedonského. Přel. Fr. Kott. V Praze 1899.

P. Kornelia Tacita:
a) Kniha o životě a povaze Kn. Julia Agrikoly. Přel. Antonín Madiera. V Praze 1870.
b) Germania neboli Kniha o poloze, mravech a národech Germanie. Přel. Fr. Kott. V Praze 1870.
c) Dějiny. Přel. Fr. Kott. V Praze 1866.
d) Letopisy. Přel. Fr. Kott. V Praze 1872.

Potom užil jsem ještě těchto spisů:

Die Reden des T. Livius in der Schule. Von Prof. Frühe. Gymnasialprogramm in Baden 1875/6.

Über Zweck und Bedeutung der Livianischen Reden. Von Dr. Otto Kohl. Gymnasialprogramm zu Barmen 1872.

Orationes ex Sallusti, Livi, Curti, Taciti libris selectae. In usum gymnasiorum ed. P. Vogel. Lipsiae 1887.

Na konec žádám posuzovatelů knihy této, jestliže jsem někde chybil anebo nedovedl vše patřičně upraviti, jak by si přáli, aby měli na zřeteli v posudku svém spíše mou dobrou vůli a snahu prospěti studující mládeži české jakož i účel této knihy, které bude-li hojnou měrou k četbě a výcviku v řečnictví užívati, velký jí z toho jistě vzejde prospěch, a práce tato bude mi pak již tím dosti odměněna, že jsem hřivnou svou také přispěl k jejímu vzdělání a ušlechtění.

Také nemohu nikterak pominouti, abych pp. kollegům PhDr. prof. Františku Dušánkovi, prof. Vojtěchu Filipovskému a potom též p. Františku Novotnému, kteří mi byli v práci této radou nebo i činem pomocni, nevzdal tímto srdečných díků z laskavé jich ochoty a služby mně přátelsky a upřímně prokázané.

V CHRUDIMI dne 9. měsíce června 1903.

Václav Markalous.

O řečích dějepisných vůbec a Liviových zvláště.

1. Dějiny starověké liší se od novověkých tím, že v nich dějepisci do svého vypravování vložili za jistým účelem řeči, kterým nyní dějepisné nebo historické říkáme. Který spisovatel nejprve tímto způsobem psal své dějiny, nepovědomo, ale počátek takového vypravování dějin s řečmi sahá jistě v časy dávné, na př. u Řeků byl ten obyčej už před Herodotem, který žil od r. 484.—424. př. Kr.

Tyto řeči mohli podávati dějepisci buď do slova a to řeči dříve vypracované, jako se děje za našich časů na př. dle záznamů těsnopisných, buď poznamenali toliko z výborných řečí obsah, když byla skutečně přednášena, nebo když jej z ústního podání slyšeli, což se dělo zvláště za nejstarších dob, anebo konečně jsou tyto řeči, jichž jádrem jest ovšem děj původní, podle slohu a úpravy samostatnou prací dějepiscovou a nikoli prvotního řečníka, v jehož duchu a povaze jsou vypracovány. Čím starší jsou dějiny, a čteme v nich řeči, tím spíše poznáme z nich dějepisce. Jestliže spisovatelé nežili v době vypravovaného děje a nebyli přímými jeho posuzovateli nebo věrnými opisovači pramenů, z kterých čerpali, měli řeči tyto za volné pole pro své smýšlení a líčení děje. Tato zvláštnosť vplétati do vypravování řeči proslulých osob líbila se tehdy, protože se čtenáři vmyslili v dobu líčeného děje, ano zdálo se jim, že slyší řečníka samého. Rozmanitým obsahem a živějším slohem poutají nás vždy řeči dějepisné, dávajíce nám poznati povahu a snahy jednajících osob, čím nabývá celé vypravování dramatické živosti a názornosti a svědčí tak co nejlépe o stkvělých vlohách a obratnosti dějepiscově.

Řeči dříve zvláště napsané nebo vydané do dějepisu nebyly pojímány za starých dob, aspoň Sallustius a Livius jich v dějinách svých neuvádějí, na př. Sallustius dle Kat. c. 31. nemá řečí Ciceronových proti Katilinovi, a Livius nepodává zase M. P. Katonových (nar. 234. v Tuskulu, † 149. př. Kr.), který si je vydal ve spise nadepsaném »Origines«, jak o tom svědčí Livius v knize XLV. c. 25. slovy »non inseram simulacrum viri copiosi, quae dixerit referendo: ipsius oratio scripta exstat, Originum quinto libro inclusa«, nebo XXXVIII. c. 54. »exstat oratio eius de pecunia regis Antiochi«; nebo XXXIX. c. 42. »Catonis et aliae quidem acerbae orationes exstant«.

V dějinách starověkých čteme pak řeči přímé a nepřímé, ale jedny i druhy mají svůj účel. Střídání řeči přímé s nepřímou na př. Livius užívá obratně a s určitým účelem, a to buď kde se mu zdálo potřebou přechod učiniti z klidného tónu k živějšímu, nebo kde chtěl již zevně naznačiti rozdíl mezi důležitější věcí a méně důležitou.

Řeči nepřímé jsou totiž jen udáním obsahu a tedy nejsou řečmi skutečnými. Řeči přímé na př. u Livia jsou povzbuzovací, které pro-

mluvil vojevůdce k vojínům buď před bitvou buď o bitvě samé, nebo jsou to řeči v senatě nebo ve shromáždění lidu a pak jsou to svým obsahem: rokování o zákonech, o válce a míru, o udělování úřadu, rozdělování provincií, o trestech a odměnách; ve vyjednávání s cizími mocnostmi jsou obyčejně řeči vyslanců.

2. Dějepiscům záleželo nejvíce na tom, aby jen takové řeči do vypravování svého vložili, které mocně působily v rozvoj římského národa i státu, na př. u Livia V. c. 51.—54., když byli zapuzeni Gallové z Říma, chtěl římský lid opustiti pobořené a vypálené město a vystěhovati se do Vej, avšak řeč Kamillova tak jej dojala zvláště svou částí o náboženských obřadech, že se vzdal toho úmyslu, a město bylo znova stavěno a upravováno. Nebo když Aequové a Volskové (Liv. III. c. 67.—68.) zabíhali až ku branám římským, ale lid v městě zdráhal se podstoupiti boj, byl řečí konsula Quinktia v hromadě svolané pohnut, že se chopil zbraně a vytáhl do pole proti nepříteli. A Livius v III. c. 69. naznačuje účinek této řeči slovy: »Zřídka kdy řeč tribuna u lidu oblíbeného byla lidu milejší, nežli tehdy řeč velmi přísného konsula«. Ve sporu o zákon Ogulniů (lex Ogulnia) vystupují proti sobě v rozhodující hromadě Appius Klaudius a P. Decius Mus, ale Livius (X. c. 7.—8.) uvádí jenom řeč Decia Mura, protože lid shromážděný volal, aby okresy byly hned povolány, z čeho bylo zjevno, že se návrh přijímá (vocare tribus extemplo populus iubebat).

3. Větší počet řečí jest vojenských, které jsou veledůležity ve vypravování o válkách. Vojevůdcova řeč bývá k vojínům před bitvou nebo za ní a mocně účinkuje v mysl vojínů vzpomínkou, že bojují za vlasť, svobodu, práva svá i národní, za život, rodiče, manželku a děti své, a za tou příčinou by pamětlivi byli statečnosti, na př. u Sal. Cat. con. c. 58. řeč Katilinova k vojínům; řeč Kamillova k Ardeanům (Liv. V. c. 44.) před příchodem vojska gallského, jíž účinek byl ten, že Ardeané udeřili horlivě na gallský tábor s náramným pokřikem a na hlavu je porazili. Málo účinkovala v mysl vojínů řeč Hannibalova v bitvě u Noly (Liv. XXIII. c. 45,), neboť byli na všech stranách zatlačováni od srdnatějších Římanů.

Jak malý zbytek vojska svých vůdců zbavený dojemnou řečí svou hrdinský T. Marcius roznítil k váznému výpadu v tábor nepřátelský, svědčí Livius v kn. XXV. c. 38. Sem patří řada kratších aneb i delších oslovení vojínův od vůdců nebo důstojníků, jimiž rozněcovali mysl vojínů ku statečnému boji za vlasť a práva národní o válkách, které Římané vedli se střídavým štěstím se sousedy svými Latiny, Samnity, Aequy, Sabiny, na př. u Livia: řeč Kamillova VI. 7. 24.; řeč diktatora Kapitolina VI. 12. 14., řeč konsula Valeria k vojsku VII. 32.

4. Na počet méně jest řečí o vyjednávání s cizími mocnostmi, které jsou pro dějepisnou důležitosť uváděny, což jasně vysvítá u Livia v XXXIII. 13. z řeči T. Quinktia Flaminina, protože byla Aetolům trpká a příčinou války; potom v XXXIV. 34., kde Quinktius ve válce proti tyranu lacedaemonskému hledí spojence jeho pohnouti k vyjednávání míru. Sem patří též odpověď na počátku druhé punské války, když Římané v Hispanii snažili se pevnou půdu mezi tamějšími národy získati a nabízeli jim spolek, ale odpovědí náčelníka Volcianů římským poslancům, že Sagunt není chráněn, byli odmítnuti (Liv. XXI. 19.); potom dráždivé řeči lstivého Pakuvia Kalavia v Kapui k občanům, a žalostná odpověď římského konsula poselstvu kampan-

skému po bitvě u Kann (Liv. XXIII. 2. 3. 5.). O válce proti Antiochovi řeč jeho vyslanců, kterou Magnesiové pro Antiocha, a řeč římského vyslance, kterou byl achajský spolek získán pro Římany (Liv. XXXV. 39.—45.); a na počátku války s Perseem jeho vyjednávání s Q. Marciem, kterým vychytralý Říman nepřátelství tak dlouho prodlužoval, až Římané dokončili ozbrojení (Liv. XLII. 40. 41.).

Řeči vyslanců hleděl Livius zmenšiti, by nepřímé řeči neměly převahy, ale rozmnožil zase jiné, aby dostal stejnoměrnou výzdobu ve svém vypravování, v čem počínal si jednak samostatně, t. j. volné řeči sám vymyslil a vypracoval, jednak se řídil podle vzorů v pramenech, z kterých látku čerpal.

5. K tomuto způsobu řečí, které jsou jako příčina vážnějších událostí vloženy, přidružují se konečně ty, které byly posléze podnětem, že vypukla válka, na př. k válce se Samnity volání poslů kampanských (Liv. VII. 30. 31.) v radě o pomoc; k nebezpečné válce s Latiny návrh praetora latinského L. Annia ze Setie na rovnoprávné postavení a splynutí Latinů s Římany (Liv. VIII. 4.); podnět ke druhé válce samnitské hrubá odpověď Samnitů (responsum redditur a Samnitibus ferox Liv. VIII. 23.): Našich sporů nerozhodnou ani slova poslův ani některý rozsudí z lidí, nýbrž rovina kampanská, kde se nám potýkati jest. Proto ležení proti ležení rozbijme a rozhodněme, zda Samnité nebo Římané mají Italii panovati. Podobně (Liv. XXI. 18.) k druhé válce punské o vyjednávání v Karthagině řeč Karthagiňana zavdala příčinu Fabiovi, že vyhlásil válku; k první macedonské válce řeč konsula Publia Sulpicia Galby, kterou přemluvil lid vypověděti válku Filippovi (Liv. XXXI. 5. 6. 7.); řeč Hannibalova k válce s Antiochem (Liv. XXXV. 19.); řeč Eumenova v římském senatě, kterou popohnal Římany rychle usnésti se a vypověděti válku Perseovi (Liv. XLII. 42. 11.).

6. S tímto napodobením řečí, které mocně v průběh událostí zasahují, úzce souvisí jich účel, t. j. projevovati řečmi vniterní důvody k jednání všelikému, protože se jimi postup myšlenek rozvíjí, které jsou pohnutkou k činům anebo řečníkovi samému důvodem k dalšímu chování. Pohnutky těm, ku kterým se mluví, jsou ve všech řečích obsaženy, aby jimi byli přemluveni, a tak spočívá v mnohých klíč ku vniterní souvislosti jednotlivých událostí.

V některých řečích jsou důvody přemlouvací rozdělovány a to na řečníkovy a dějepiscovy, na př. v Liv. V. 51. jsou pohnutky, jimiž Kamillus přemlouvá lid římský do Vej se nestěhovati; rovněž v Liv. X. 7. pohnutky, kterými Decius Mus lid pohnul přijmouti legem Ogulniam; též v Liv. XXVI. 13. Vibius Virrius přemlouvá část Kampanů raději dobrovolně vydati se záhubě nežli Římanům; též v Liv. XXXIV. 2. přísný Kato hledí přemluviti, by se podržela lex Oppia nebo Publius Scipio (Liv. XXVIII. 42.) obhajuje svého úmyslu přenésti válku do Afriky, uvádí mimo důvod, že by to bylo státu výhodnější, také svůj, že by tím chtěl slávu Fabia Maxima převýšiti.

Ze zvláštních důvodů mohou jenom ty veřejně býti předneseny, které i v jiné osoby příznivě by mohly účinkovati, jinak řečník ostatní své důvody buď zamlčí nebo je zakryje, v čem jsou buď důvody a celá povaha řečníkova již z předcházejícího vypravování jasny, na př. XXXIV. 33.—34.; XL. 5.—8., nebo jsme zvláště upozorňováni, na př. Livius XXI. 53. přidává k řeči T. Sempronia, který svému kollegovi nezbytnosť boje s Hannibalem dokazuje, přímo: Pobádala jej

jednak blízkosť voleb, aby nedopustil odložiti válku na rok nových konsulů, jednak příležitosť, všecku slávu přisvojiti sobě jedinému, pokud spolukonsul byl nemocen. — nebo v XXXI. 25. k řeči, kterou Filipp láká Achajské: non fefellit Achaeos, quo spectaret, tam benigna pollicitatio; též XLII. 40.—43. k vyjednání Marcia s Perseem podává obšírnější vysvětlení.

7. Mnohem živější jest řeč, jestliže Livius dá protivníkům jednajících osob mluviti, na př. pravé pohnutky Perseovy v jeho chování k bratru (XL. 12.) jsou jím samým a pak v XL. 55. Antigonem odhaleny; rovněž tribunů Sextia a Licinia (VI. 40. 41.) odhaleny jsou Appiem Klaudiem Krassem; rovněž Hannibalovy k válce jeho proti Římanům (XXI. 10.) Hannonem a j. v.

8. Avšak že v řečích jeví se také spíše nežli v jiném počínání mimovolně charakter osob, používá právě Livius této přirozené povahy, aby osobitý ráz jednajících osob pěkně vylíčil a nakreslil, na př. král Eumenes v řeči, ve které po skončené válce proti Antiochovi žádá o državu odňatou, bezděky prozradí, který důvod jej přidružil k Římanům (Liv. XXXVII. 53.; srov. XXXV. 17.). A taková osobnosť řečníkova poslouží Liviovi, by splnil slova v Předmluvě svých dějin řečená: »K tomu ať mi každý se své strany horlivě svou mysl obrací, jaký život, jaké mravy to byly, jakými muži a jakými vlastnostmi doma i v poli zjednáno bylo a rozmnoženo panství . . .« — ale nejde tak daleko jako Sallustius (Kat. 53.), který praví, že nemnohých občanů výtečná statečnosť vše způsobila, t. j. že přičítá všechno ráznosti několika málo lidí.

9. Aby nás osobnosti jednotlivé poutaly, nemohl starověký spisovatel účinnějšího prostředku voliti, nežli jsou právě řeči, neboť na nás působí mocně, jak vidíme-li řečníka, tak i slyšíme-li jeho živé slovo. A takovým živým slovem ve vypravování dějepiscově jsou právě řeči, které naši soudnosť velice tříbí a způsobují, že se nám zdá, jako bychom řečníka samého slyšeli, zvláště když jest kniha, jak to za starých časů bylo zvykem, předčítána.

10. Že Livius proslulé muže doma i ve válce svými řečmi chtěl povznésti a čtenářům je milými učiniti, svědčí jednak o tom:

a) protivy, t. j. řeči přímé a nepřímé, na př. v VI. 23. 24., kde Kamillovo povzbuzení vojínů k statečnosti v boji proti Volskům jest řečí přímou, ale v VII. 15. v boji proti Gallům řečí nepřímou; před oběma boji žádali vojínové svých vojevůdců, by je znova vedli do bitvy, oba voje na počátku boje couvaly a jen rázným připomenutím jich vlastní žádosti a slibu obrátili se z útěku k novému odporu a zvítězili. Ač vítězství nad Gally pod vůdcem římským K. Sulpiciem zdá se býti slavnějším nežli vítězství nad Volsky pod vůdcem Kamillem, přece Livius Kamillovo povzbuzení vojínů podává přímo.

b) Ještě jasněji ten úmysl vysvítá, srovnáme-li vespolek jednotlivé osoby dle rozsahu a množství jich řečí. Rozhlédneme-li se po Liviových dějinách, poznáme, že první a druhá kniha neobsahuje obšírnějších řečí. Ale teprve od zapuzení Gallů z Říma není proslulejšího vojevůdce, který by několikráte řečí přímou nepromluvil, na př. podle času jsou to Římané: Kamillus, druhý totiž zakladatel Říma, a jeho soupeř Manlius, vítěz v první válce samnitské Valerius Korvus, o válce latinské T. Manlius Torquatus, o druhé válce samnitské L. Papirius Kursor, a z téže doby P. Decius Mus otec a syn, Sp. Postu-

mius, z nichž první svůj život, druhý svou česť vlasti obětoval; z druhé punské války Q. Fabius, Marcellus, zvláště Scipio Afrikanus; z druhé macedonské Quinktius Flamininus; z hispanské Porcius Kato, ze syrské Acilius Glabrio, z galatské války Kn. Manlius a konečně ze třetí macedonské Aemilius Paulus. Také mají někteří protivníci své řeči u Livia, na př. Latiňan L. Annius Setinus, Samniťan K. Pontius, nejvíce jich má ovšem Hannibal, jehož proslulosť na světě sám Livius uznává, potom Hanno, který byl Liviovi důmyslným Karthagincem, a konečně Filipp a Perseus. Z těchto všech byli však u Livia zvláště v lásce: Kamillus, Manlius, Papirius Kursor, Fabius, Scipio, Flamininus, Paulus a Hannibal, kterých povahopis také nám učinil.

Svými řečmi Livius ony muže vyznamenával a čtenáři zvláště doporoučel. Že těmi řečmi chtěl nám obraz oněch mužů vylíčiti, vysvítá zřejmě, na př. o řeči Katonově k Rhoďanům praví v knize XLV. 25.: non inseram simulacrum viri copiosi, quae dixerit referendo, nebo Kamillův slib Apollonovi před Veji oznamuje se v řeči přímé, protože byl příčinou k jeho výpovědi, ale také i slávě. Tiše odebral se do vyhnanství, žádná tu řeč o tom, ale když dle V. 44. z Ardee přepadl Gally, jest už před výpadem řeč Kamillova, v níž Ardejské rozněcuje ke statečnému boji s nepřáteli Říma. Jeho oddanosť k rodné zemi a spolu hluboká úcta k bohům vyjadřuje se v řeči, v které staví se proti přestěhování do Vej (V. 51.).

Ráznosť jeho nebázlivá, kterou se na odpor postavil za Licinských nepokojů proti tribunům, uvedena jest v oslovení lidu (VI. 38.). Rychlé rozhodnutí jeho vyznačuje se tím, že, když usnesením senatu byl jmenován diktatorem proti nepřátelům Říma, hned podnikl výpravu a rozdělil způsobilým osobám velitelství proti nepřátelským vojskům (VI., 26.); rovněž osobní statečnosť a duševní pružnosť a věhlas až na stará léta zachovaný líčí se v řeči, kterak vojíny před bitvou rozněcoval slovy (VI. 7. 22. 23.) ku statečnosti, anebo kterak na koně se posadiv jel k vojínům couvajícím, aby jim srdce dodal (VI. 24.), a naopak laskavosť jeho k nepřátelům podrobeným jeví se v oslovení Tuskulů (VI. 26.) a přísná spravedlnosť k bojujícím nepřátelům v odpovědi falernskému zrádci (V. 27.). — Mezi muže od Livia vyznamenávané patří také L. Aemilius Paulus pro svou přísnosť dle řeči proti konsulu Manliovi (XXXVIII. 44.—45.); jeho mírnosť a důstojnosť vidíme v řeči k římskému lidu před výpravou do macedonské války (XLIV. 22.); z odpovědi, kterou mladému Nasikovi, když v radě proti němu mluvil, ukládá mlčeti (XLIV. 36.); potom v řeči (XLIV. 38.), v které se před válečnou radou a Nasikou ospravedlňuje; potom v řeči k zajatému Perseovi, v které jeho výstupy proti Římanům sice důtklivě káře, ale i důvěru mu vštěpuje v milosť Římanů (XLV. 8.); konečně kterak nabyl představy o muži dokonalém, o kterou se sdílí s mladými důstojníky slovy: »is demum vir erit, cuius animum (fortuna) neque prospera flatu suo efferet nec adversa infringet« (XLV. 8.); v řeči, kterou jako šťastný vojevůdce a nešťastný otec v Římě k lidu měl (XLV. 40. 41.), a Livius tam o ní píše: memorabilis eius oratio et digna romano principe fuit.

11. Avšak ne vždycky vyjadřují řeči mínění jednotlivých osob, nýbrž slouží jen k tomu, by smýšlení jednotlivé osoby nebo celé strany bylo projeveno. Sem hledí nejdříve řeči vyslanců, kteří netlumočí smýšlení svého, nýbrž svého panovníka nebo národa. Za tou příčinou bývá v nich řečník od Livia všeobecně uváděn slovy »maximus natu

ex iis« anebo »princeps legationis« (XXI. 19.; XXVIII. 39.; XXIX. 17.; XXXVII. 54.), nebo i jméno docela vynechává (na př. XXXVII. 54.; XXXVIII. 9. 10.), ačkoli je Polybius (r. 204.—122. př. Kr.) ve svých Všeobecných dějinách, ze kterých Livius čerpal, udává.

Z obžalobců galatského vítěze Kn. Manlia (XXXVIII. 45.) jsou dva L. Furius Purpurio a L. Aemilius Paulus zvláště vytknuti, a jim delší řeč v ústa vložena. — Kterak bylo vojsku sevřenému v kaudijském průsmyku, naznačeno krátkými jen slovy, a jich řečníci připomenuti jsou všeobecně »alius, alius« (IX. 3.).

Strany sjednocené zastoupeny bývají určitým řečníkem, jenž o vyjednávání projevuje stanovisko a úmysly a tudíž i charakter své strany, na př. v XXXII. 34.; XXXIII. 13.; XXXVI. 28., kde v krátkých obyčejně řečích vůdce aetolského Phaenee povaha Aetolů jest vůbec naznačena, které Livius (XXXIII. 44.) nazývá dle římských vojevůdců »cum ingenio inquieta tum irata Romanis gens« jak povahou nepokojný tak nepřátelský Římanům národ; anebo (XXXVI. 17.) »vanissima et ingratissima« národ zcela nespolehlivý a nevěrný.

Boje strany patricijské a plebejské v senatě líčí Livius tím způsobem, že dává vynikajícím z nich mužům řečmi svého prospěchu hájiti. Avšak ve volbě řečníků těch stran také se řídí Livius podle svého mínění, jak nás o tom poučuje řeč tribuna Kanuleia (IV. 3.), v které jak návrh k volnosti manželské mezi patricii a plebeji, tak i k volbě plebejských konsulův odůvodňuje, ač Kanuleius sám jen prvního, t. j. volnosti sňatku se zastával. Jako mluvčí strany v senatě vystupují u Livia v bojích o zákon Terentiliův, aby zmenšena byla svrchovaná moc konsulská, L. Quinktius Cincinnatus (III. 19.), v obyčejných sporech T. Quinktius Kapitolinus (III. 67.), v boji o zákony Liciniovy Appius Klaudius Krassus (VI. 40), jako řečník a zástupce strany lidové tribun Kanuleius za návrh o volnosti sňatku a konsulech plebejských (IV. 3.) a Decius Mus za návrh de lege Ogulnia (X., 7.); za vyjednávání o zákon Oppiův jsou nejpřednější řečníci M. Porcius Kato a navrhovatelé tribuni lidu M. Fundanius a L. Valerius (XXXIV. 2.—8.).

12. V řečích vyslovené mínění bývá často jen záminkou, by pravá pohnutka mnohdy od protivníků byla odhalena. A když jsou potom naznačeny ve vypravování důvody ve sporných věcech od osob, stran, lidu, může si čtenář učiniti úsudek o užitečnosti nebo škodě, o náhodě nebo skutečnosti, o zákoně nebo nezákonnosti, o mravnosti nebo nešlechetnosti v jednání tom.

13. Vypravování nás také poutá, jestliže nejsou toliko uvedeny zprávy o sporu, nýbrž i spor sám, tak že si potom čtenář učiní úsudek o něm. Tohoto způsobu Livius užil často, na př. v XXVIII. 40.—44. dal o druhé válce punské uvažovati na obou stranách Fabiovi i Scipionovi o užitečnosti a škodě. Kde jasná kombinace proti jiné nepronikla, podává ji v řeči přímé a o protivném návrhu zmiňuje se toliko stručně, na př. v XXII. 39. naznačuje Aemiliu Paulovi skrze Q. Fabia a v XXXVI. 7. Antiochovi skrze Hannibala, jak lze jediné správným způsobem vésti válku, v XXIII. 12. 13. poučuje Karthagiňany opojené zprávou o kannenském vítězství slovy Hannonovými, že malé váhy jest slavné třeba vítězství, kterým se válka neukončí, jestliže ještě obětí lidských a mnoho peněz vymáhá.

14. Má-li některý čin Livius za opovržení hodný a míní-li, že i čtenáři bude opovrhován, vkládá ve své hrdosti národní nebo, má-li

soustrasť s původcem jeho, do úst pachateli na omluvu důvody, na př. L. Lentulovi, který napomínal římské vojevůdce trpěti potupu kaudijskou jen z té příčiny, že chtěli život svůj vlasti zachovati na časy příští; nebo v XXIV. 39. římskému veliteli pevnosti Henny, který, aby se svou posádkou Punům nebyl zrazen, pozval hennské občany do schůze a v ní je bezbranné dal usmrtiti, a pak následuje projev: »ita Henna aut malo aut necessario facinore retenta«.

15. Kde Livius kolísal mezi dvěma úsudky, vysvětlil otázku spornou stejně dlouhými a silnými řečmi s obou stran, na př. právo římského senatu vyhlásiti zaručení (sponsio) velitelů jeho vojska neplatným a na velitele toliko vinu a trest uvaliti (IX. 8.) od Sp. Postumia se dovozuje (IX. 9.), ale v IX. 11. K. Pontius ho popírá, Livius pak na konci této kapitoly praví: »Odešli beze škody od Kaudia do ležení římského, dosti učinivše záruce, snad obecní také, ale jistě své.«

Potom v XXXVIII. 45.—48. Kn. Manlia právo k válce galatské a způsob vedené války vysvětluje obžalobou a obranou. Též (XXII. 59.—61.) sporná otázka, má-li římský lid vykoupiti ze zajetí vojáky, kteří se po bitvě u Kann vzdali v táboře, v žádosti zajatcův a odpovědi na ni T. Manlia Torquata v senatě; též tak XXXIV. 2.—7.; XXXI. 29.—30.; XXXV. 16.—17.; XXXVIII. 45.—47.

16. Čteme-li někde řeč přímou a nepřímou proti sobě, jest nepochybno, že Livius drží s osobou, která přímou řečí mluví, a posuzuje protivnou stranu, ale v nepřímé řeči jednoduše vypravuje, které důvody a pohnutky protivná strana za své uvádí, čehož doklad jest, na př. v karthaginském jednání senatu (XXIII. 11.—13.), v němž Mago nepřímou řečí oznamuje vítězství u Kann a dožaduje se podpory pro Hannibala, Hanno však řečí přímou jako odpovědí činí silný útok na Hannibala, který, ač zvítězil, přece ještě podpory žádá.

S týmž účelem jsou řeči (III. 19.; V. 3.; VI. 40.), kterými tribunové podněcují lid, krátce připomenuty, ale obšírnější jsou na ně odpovědi v řeči přímé, kterými projevují patriciové nejen obsah dřívější řeči tribunské, ale také udávají, že tribunové nepečují jenom o blaho lidu, nýbrž hledí také ku prospěchu svému, t. j. z vládychtivosti se stávají ochránci lidu, a Livius k tomu praví v III. 20.: »tu tribunové věc vytáčeli a chtěli národ přísahy zprostiti; ale tenkráte ještě nebývalo toho zanedbávání bohů, které v našem věku jest«; — a v V. 2. praví »což jak se tribunům lidu, kteří již dlouho žádné záminky k novotám nenalézali, do Říma zvěstovalo, spěchají v hromadu, pobuřují mysl lidu.......«; a v VI. 39. »když sněm k volbě tribunů byl ohlášen, počínali si Licinius a Sextius tak tvrdíce, že nechtějí, aby jim důstojenství bez přetržení bylo prodlužováno, že lid velmi silně roznítili k tomu, oč se ucházeli přetvářkou«; — a v VI. 40. »proti tak urputné řeči tribunů, když pro nehodnosť jejího obsahu udivení a potom i mlčení ostatní z otců zarazilo.«

Naproti tomu zdá se, že Livius, ač tribunů Sextia a Licinia (VI. 39.–41.) jakož i bratrů Quinta a Knaea Ogulniů nenáviděl (X. 6.–8.), přece uznává právo lidu, protože projevy hněvu konsulův a patriciů vyjadřuje řečí nepřímou, ale Kanuleius (IV. 3.—5.) zase o sňatku a připuštění plebejů ke konsulatu, potom Decius Mus (X. 7.) o připuštění plebejů k úřadům kněžským mluví v obšírné a vytříbené řeči přímé.

Spor o rovnoprávné postavení jakož i připuštění k nejvyšším úřadům státním jmenuje Livius bojem za svobodu i vážnosť a česť rodinnou, ano i uznává zákon Ogulniů (X. 6.—7.) za nezbytnou dů-

slednosť, ač to otcové těžce nesli, jako když viděli, že se konsulský úřad obecným stává — než tvářili se, jako by se to více k bohům nežli k nim vztahovalo — a jenom toho že si přejí, aby z toho žádná pohroma na obec pospolitou nepřišla.

Rovněž tak v IX. 33.—34. dá tribunu Publiu Semproniovi na důkaz, že s ním souhlasí, obžalovati censora Appia Klaudia, že nedal se pohnouti nikterak, aby censorský úřad svůj po uplynulé době zákonem Aemiliovým ustanovené složil, a dokládá: což nebylo lidu více příznivé nežli spravedlivé, aniž obecnému lidu milejší nežli všem poctivě smýšlejícím. Rovněž tak (v XLV. 37.) vypravuje z řečí, které byly od nepokojných vojínů mezi lidem šířeny proti triumfu přísného vojvody Aemilia Paula, jenom obsah, ale dá ho řečí přímou zastávati konsulu Marku Serviliovi.

17. Jestliže v líčení povah a smýšlení stran jakož i v posuzování mravní hodnoty v činech se zračí římská strannosť, vystupuje láska vlastenecká ještě mocněji v některých menších řečích celých a částečně ve větších řečích cizinců. Livius pak jich užívá, by z nestranných a takořka nepřátelských úst byly výborné vlastnosti římské velebeny, na př. v IX. 3. dává otci vojvody samnitského Kaia Pontia svou nelibosť ze záměru Římany pod jho poslati tímto výrokem odůvodniti: »zachovejte jenom ty, které potupením rozdrážďíte, tenť jest římský národ, který přemožený v míru žíti neumí; nedá jim to setrvati v pokoji dříve, nežli by mnohonásobné tresty na nás vykonali«. Potom v XXVII. 14. když Marcellus druhý den již po nešťastné potyčce se svými pluky opět nabízí Punovi příležitosť k bitvě, dává Livius zvolati Hannibalovi s podivením: »činiti máme s nepřítelem, který ani štěstí ani neštěstí snášeti neumí; jestliže zvítězil, krutě doléhá na přemožené, pakli je přemožen, znova se pouští s vítězi v zápas«.

Mimo to Livius v římském senatě konaných řečí Saguntanů (XXVIII. 39.), Lokrů (XXIX. 17.), Eumenovu a Rhoďanů (XXXVII. 53. —55.) upotřebil k tomu, aby z cizích úst bylo vychvalování Římanů slyšeno, jak věrně a obětivě Římané svých spojenců chránili, jakou úctu k bohům a svatyním cizích národů měli, jak velkodušné, přičinlivé a věrné spojence odměňovali, kterak o česť a vážnosť usilujíce za svobodu cizích národů bojovali a vždy se zasazovali.

18. Liviova láska k vlasti spojena bývá s podivem všemu vznešenému u Římanů. Vypravuje římské dějiny chtěl se potěšiti šlechetností, obětovností, statečností a zdrželivostí Římanů za dřívějších časů, vůbec starořímskou ctností (virtus), jak v předmluvě ku svým dějinám praví: »Já té odměny také za práci vyhledávati budu, že se odvrátím od pohledu na strasti, na něž po tolik let náš věk patřil, aspoň potud, pokud ty dřevní události vší myslí svou rozjímati budu.« Aby tudíž také čtenáře v ty časy dávné uvedl, používá Livius opět řečí, které čteme-li, skutečně se v ony doby, ona místa děje líčeného vmyslíme, na př. v III. 59. udává po odsouzení desítipánův Appia Klaudia a Spuria Oppia pro jich mírnosť a smířlivosť v přímé řeči projev tribuna lidu Marka Duilia, jenž míru přílišné moci tímto položil: I svobody naší i trestu na nepřátelích dosti jest. Proto nehodlám dopustiti, aby tohoto roku buď někomu rok byl položen anebo někdo byl do vězení odveden..... Též za druhé války punské, když lid římský sotva snášel náklad válečný, uvádí konsula Valeria Laevina (XXVI. 36), kterak v senatě vysvětluje, že také na senat, patricie,

úředníky sluší předcházeti lid dobrým příkladem, a tudíž je vybízí, aby zlato a stříbro své na oltář vlasti dobrovolně obětovali.

V řeči Aemilia Paula k lidu (XLV. 41.) brzo po jeho triumfu nad Perseem, ale také brzo po ztrátě jeho dvou synů, připomíná Livius, kterak stařičký vojevůdce vykládá, že, ač jest rodina jeho nehodou postižena — který osud milerád snese — jest mu přece potěšením, vidí-li jenom, že lid římský jest nehod uchráněn, a přidává o jeho řeči »memorabilis eius oratio et digna Romano principe fuit« (XLV. 40.); podobně XXVI. 22; XLII. 34.

Livius vypravuje řeči jakožto veledůležité historické události a užívá jich, aby odhalil pohnutky k činům všelikým a naznačil tak mravní jich hodnotu nebo nicotu.

19. Livius hleděl také řečmi líčení nebo vypravování událostí vyzdobiti a tak své dějiny povznésti na pěkné, poutavé dílo. Jako každá změna tak i rozmanitosť slohu a líčení způsobuje vždy nové povzbuzení a napětí mysli, Římanům však asi přechod ze stejnoměrného vypravování k živým řečem tím více byl po chuti a k libosti, protože byla tehdy výmluvnosť vrcholem duševního vzdělání.

20. Čtenáři dějin Liviových naskytují se jak v úpravě tak i v líčení a slohu odchylné skupiny. Když dějepisec ukončil na počátku každého roku zprávy o volbách úřadníkův a zjevech zázračných, nastávají ve vypravování samém zvláštní episody pěkně vylíčené. Aby nejen poučoval, ale i bavil a těšil, aby umělecké dílo jeho požitkem bylo, vybrány a ustanoveny k tomu z celku jednotlivé události k obšírnějšímu rozjímání. A takovými episodami jsou Liviovy dějiny bohaty a hlavním prostředkem mu k nim byly řeči. Jenom kratší řeči vyskytují se v XXII. 14.—29. ve vypravování o diktatoru Fabiu Maximovi a jeho důmyslném veliteli jízdy Minuciovi. Více a delších řečí jest v VIII. 32.—35. v episodě o Papiriovi a jeho neposlušném veliteli jízdy Fabiovi, jichž líčení dává půvab umělému střídání řeči přímé s nepřímou. Mnohem více nežli jiné episody vzbudila soustrasť v Liviovi smutná událosť v rodině krále Filippově, který svého šlechetného nevinného syna Demetria dal nerozvážně na pomluvy druhého syna o život připraviti, ale potom, jak se opravdu věc měla, smutné podává vysvětlení. (XL. 5.—15. 55.)

Takové episody svádějí sice čtenáře s pravé cesty ve vypravování, ale Livius je přidržuje svými řečmi k tomu, že se připravují na události nové nebo se rozpomínají znova na minulé. Právě před nejvážnějším rozhodnutím vyskytují se řeči, které nás pozornými činí na důležité události v následující době, a tak očekávání naše v míře nejvyšší napíná, na př. v XXI. 40.—43. před bitvou u Ticina, v které se měří vojsko římské s karthaginským, t. j. Scipio s Hannibalem, tu dává čtenáři tím odpočinek, že vložil tam dvě řeči, kterými vůdcové se snaží vojsko své obapolně nadchnouti k vytrvalému boji; před bitvou u Zamy, kde (XXX. c. 30.—31.) podává Livius rozmluvu Hannibalovu a Scipionovu obšírněji, čím jest o bitvě poněkud později vypráveno. Naopak na konci delších odstavců rovněž jsou zastávky řečmi způsobené, které minulé věci opakují a živě v souhrn pojímají, na př. v řeči Saguntanů, kterou blahopřejí římskému senatu, když byla ukončena Scipionem válka španělská; potom v řeči Eumenově a Rhoďanů po skončené válce s Antiochem, ve vítězoslavné a smuteční řeči Aemilia Paula po vítězství nad Perseem.

Takové řeči jsou skutečným oddechem ve vypravování, po kterém čtenář jako pocestný vesele na vykonanou cestu hledí, aby potom opět statně vpřed kráčel. Vůbec možno říci, že jsou řeči co do účelu svého výborným prostředkem, jímž uvádějí se zevnější události k duševním pohnutkám, a jest v nich tudíž naznačena povaha předních osob a jich přívrženců, a tím i souhrn všech činů v hlavních rysech vyjádřen.

21. Srovnáme-li Livia s jinými dějepisci římskými, poznáme tyto rozdíly, hledíce k jich řečem dějepisným:

K. J. Caesar má řečí velmi málo, protože neměl asi kdy vypracovati si přímé řeči do svých Pamětí o válce gallské, v nichž vykládá všude své právní stanovisko v řečích nepřímých; toliko v knize VII. 77. podává přímou řeč »non praetereunda videtur oratio Critognati propter eius singularem et nefariam crudelitatem,« že totiž radil za obležení masem lidským z hladu se živiti slovy »qui in oppida compulsi ac simili inopia subacti eorum corporibus, qui aetate ad bellum inutiles videbantur, vitam toleraverunt neque se hostibus tradiderunt.« — A v Pamětech o válce občanské má v knize II. 31.—32. věrný, ale nešťastný Kurio delší dvě řeči, ve kterých své úmysly válečné vykládá. Jinak se vyskytují ovšem v obou spisech Caesarových jenom krátká promluvení, kterými trvalé vzpomínky a vážnosti k obětovným a statečným bojovníkům, na př. Marku Petroniovi (Bel. gal. VII. 50.) nebo Kurionovi v B. c. II. 39. a tamtéž III. 64. Marcellinovi a v III. 91. Krastinovi, anebo nenáviděným protivníkům své zášti a zanevření na jevo dává, na př. Pompeiovi a Labienovi v B. c. III. 19., 85.—87., 94. Jinak jest sloh Caesarův jednomyslně chválen, neboť je prostý, bez ozdob řečnických, uhlazený, stručný a jasný.

K. Sallustius Krispus, který se také čítá mezi přední dějepisce římské, napodobil ve svých dílech řeckého dějepisce Thukydida, jehož byl nazván »aemulus« (horlivý následovník), a vynaložil na živé vylíčení děje rovněž mnoho píle, má proti Caesarovi již četnější přímé řeči a to ve Spiknutí Katilinově více nežli ve Válce s Jugurthou.

Řeči přímé nejsou právě jako listy v jeho dějinách původními, t. j. řečníkovými, neboť stejná jich úprava nasvědčuje, že jsou vymyšleny a dílem dějepiscovým, aby mu oživily vypravované děje a potom aby přímo a důrazně líčily povahu mluvících osob a jich snahy. Řeči tyto nejlépe svědčí o Sallustiovi, že byl odchovancem řeckých dějepisců. Již za starých časů byl totiž pokládán za mistra v řečnictví, odkud si vysvětlíme, proč byly jeho řeči ve školách vzory ku cvičení řečnickému, a že by se měl Sallustius čísti nejen jako dějepisec, nýbrž i jako řečník (Sallustium non ut historicum, sed ut oratorem esse legendum, scribunt).

Řeči Sallustiovy, v kterých je stručná, ale ostrými rysy nastíněná charakteristika osob, jsou nejen rhetoricky správné a účinné, nýbrž i řečníkům jako z duše mluveny, neboť celou bytosť řečníkovu tak nelíčenou nám odhalují, že Memmiové (Jug. 31.) a Mariové (Jug. 85.) takořka živi před námi stojí. Také nelze pominouti, že v těchto řečích projeveny jsou také zásady samého spisovatele, jako na př. v řečích právě svrchu řečených obou demokratů, které jsou téměř spisovatelovým politickým vyznáním víry. Tato přednosť, t. j. mistrný povahopis osob v řečích, svědčí o dobré znalosti lidského srdce a duševní bystrosti spisovatelově.

Ostatní o Sallustiovi viz také na str. 1.; o Kurtiu Rufovi na str. 167.; o Tacitovi na str. 203.

22. Prameny, z kterých Livius čerpal: Livius pojal do svého vypravování celé dějiny římského národa a chtěl se potěšiti v nich slávou minulých časů. Za tou příčinou přijal k běžnému podání ústnímu ještě některé lepší prameny řecké i římské, v kterých zajisté našel také řeči a jednoduše jich, pokud se mu zdálo, použil. Z řeckých použil hojnou měrou Dějin o válce peloponneské od Thukydida (455.—400. př. Kr.), který jest největším dějepiscem starověku, a pak Historií Polybiových; z římských annalistů, z kterých Livius čerpal, jest Caelius Antipater prvním, o kterém se nepochybuje, že obšírnější řeči ve své dílo vpletl, a nejstarší letopisec, o kterém se totéž tvrdí výslovně, jest Caeliův vrstevník K. Fannius (Cic. Brut. 21., 81.). Našel tedy Livius u těchto nejstarších letopisců řeči. Mimo to Livius uvádí některé řeči slovy: ibi in hanc sententiam locutum accepi (III. 67.: konsul Quinktius povolal lid do hromady a tam, jak se dovídám, mluvil v tento smysl); — ita apud eos locutus fertur (XXI. 43.: Hannibal promluvil prý takto); in hunc maxime modum respondisse accepi (XXXVIII. 47.); ita locutus fertur (V. 27.; VI. 40.; XXII. 38; XXII. 60.; XXVIII. 43.), což svědčí o tom, že jich obsah od jiných slyšel nebo z ústního podání vzal.

Livius neřídil se zcela dle svých pramenů, nýbrž vybral si jen látku vhodnou a vynechal zase, co se římských dějin netýkalo. Též tak z řečí v cizích pramenech podává často jen obsah anebo je mění v řeč nepřímou; do slova podává Livius cizí řeči jen krátké, oslovení obyčejná, jinak vyjádřil myšlenky samostatně jinými slovy souznačnými a též i pořádek v nich změnil, na př. v řeči Eumenově a Rhoďanů (XXXVII. 52.—54.).

23. O důležitosti řečí a zvláště historických. Všechny řeči dějepisné mají se skutečnými ději, o kterých se zmiňují, menší hodnotu, neboť každá původní řeč, poněvadž od strany vychází, jednotlivé události dle její povahy a smýšlení podává ve světle více nebo méně zbarveném anebo je docela porušuje, na př. v Liv. XXIII. 5. jsou Karthagiňané pomlouváni, že mosty a hráze z nakupených mrtvol dělali, a vojevůdce učil prý mužstvo maso lidské jísti. Řeči však samy, jsou-li jako skutečné události pojímány, podléhají opět vylíčení zpravodajů více, nežli kterékoli jiné události v dějinách. U Livia máme některé řeči až ze třetího pramene, a historická hodnota jejich se řídí docela podle pramenů, z nichž jsou čerpány, a dle těch je posuzovati třeba, na př. byla-li vzata z Polybia, posuzujme ji dle podání Polybiova. V prvních desíti knihách Liviových jsou všechny řeči až k požáru Říma zcela vymyšleny, a od té doby nejvýše obsah a jméno řečníkovo jsou historicky důležity a hodnověrny. Do těch časů, kdy umění řečnické nebylo ještě rozvito, nevkládá Livius řečí, jak o tom svědčí II. 32.: »ten (Menenius Agrippa) byv do ležení vpuštěn, dle onoho starobylého a neuhlazeného způsobu řečnění nic jiného nepovídal, nežli to ..... jak se údové spikli a vypověděli žaludku svou službu.«

24. Co se týče způsobu mluvy, náleží většina řečí spisovatelům, z jichž spisů vzaty jsou, a Livius nazývá-li řeč tu »simulacrum« (vylíčení, obraz povahopisný Liv. XLV. 25.) příslušného muže, nechtěl tím nikterak říci, že naznačuje obraz způsobu mluvy. O starém Katonovi jest povědomo, že ve svých řečích nejdříve bohy vzýval, o Sulpiciu Viktorovi, že ve všech jeho řečích se naznačuje osnova jakožto část

řeči, ale žádná z těchto zvláštností nevyskýtá se v řeči Katonově o zákoně Oppiově, kterou Livius v XXXIV. 2.—4. podává.

25. Za to tím větší důležitosť mají řeči, posuzujeme-li Livia vzhledem k jeho zvláštnostem v jeho povaze a smýšlení, protože se v řečích více zračí nežli v ostatním vypravování.

Své zásady náboženské, mravní, politické a o společenském životě neboli sociální, jak je všeobecně v Předmluvě sám vyslovil, projevuje zvláště řečmi do vypravování vloženými, na př. hluboká úcta k bohům nejjasněji jest vyjádřena v řečích, v kterých ukazuje spíše ku spravedlivosti a všemohoucnosti božské v dějích, nežli kde má na zřeteli osud anebo závisť, potom úcta šetrná k zákonům a právům, jak vážil si všeho dobrého a krásného, podiv starořímské ctnosti (virtus), vůbec Livius chtěl býti hlasatelem římské slávy národní. Ovšem uznává také Livius v řeči Pontiově (IX. 1.) nespravedlnosť Římanův a přičítá jí potupu kaudijskou. Ze strannosti podal řeč Hannibalovu před přechodem Alp jen nepřímo a nedal mu říci italským národům, že jim přináší svobodu, jak to Polybius učinil. Co týče se římské správy státní jest Livius na straně patriciů, silně haní také v řečích svých úskoky tribunů, kteří prý lid svádějí, avšak není i nevšímavým zpupné osobivosti patricijské. Prvotní rovnoprávnosť stavů, jakož i svobodu mínění své volně projevovati Livius uznává, ale odsuzuje tu, která zákon, vrchnosť a úřad porušuje.

26. Řeči Liviovy jsou, chceme-li posouditi jeho spisovatelskou způsobilosť, nejlepším pramenem k poznání zvláště jeho řečnické zdatnosti. Více nežli v ostatním vypravování můžeme se v nich diviti plnosti řeči, zaokrouhlení a harmonickému zpracování, stkvělému vypravování, a ze silné bohatosti (lactea ubertas) plyne také živější způsob řeči (concitatius orationis genus), na př. jako když hledí Manlius nadchnouti lid, aby hájil ochránce svého, aneb Afrikanus se snaží nakloniti senat pro svou výpravu do Afriky.

Jako Sallustius v Katilinově spiknutí c. 20. podává rozněcující řeč Katilinovu, ale o zevrubnějším rozboru jednotlivých záměrů jenom nepřímo se zmiňuje, tak Livius (XLV. 40.) před řečí Aemilia Paula jenom krátce popisuje jeho výpravu, by tím řeči samé neučinil nudné, a v obžalobě Eumena (XLII. 11.) proti Perseovi v římském senatě líčí dříve jednotlivé činy, kterými smlouva se ruší, v řeči nepřímé, aby opětným vypravováním živého povzbuzení (hortatio) nezmenšil. Láska a nenávisť, naděje a zoufání, bolesť a radosť, soustrasť a mstivosť, žádosť a ošklivosť, pýcha a stud, velkomyslnosť a závisť — to jsou prostředky, kterými Livius ve svých řečích působí ve čtenáře. Šlechetnější city a vášně, útrpnosť, které chce Livius častěji vzbuditi pronikavější výmluvností, to jsou dulciores affectus (milé způsoby), které jsou před jinými dějepisci u Livia vychvalovány.

27. Dějepisci římští jako skladatelé řečí ve svých dějinách byli odchovanci tehdejších škol řečnických. Římané jsouce ducha praktického nepěstovali na počátku věd jako Řekové, a když se k nim později z Řecka, zejména z Athen a potom z Korintha, vědy a umění šířily, hleděno na ně jako na obecnou nákazu a činěny jim všude překážky. Jenom řečnictví se vzmáhalo, protože ho potřebovali ti, kdo se chtěli účastniti správy obecné a státní, kdo chtěli přispěti lidu mocnějším slovem na schůzích a v senatě proti patriciům. Mládež byla s počátku od řeckých učitelů vyučována řečnictví ve školách.

Ačkoli byli tito rhetorové řečtí z krajin italských usnesením senatu vypovídáni (na př. r. 61. př. Kr.), přece pokročilejší Římané pilně již čítali spisy řecké a jimi se vzdělávali. Později ač cvičil jinochy římské v umění řečnickém (ars rhetorica) již jazykem latinským Plotius Gallus, přece mu bylo nakázáno za konsulů Licinia Krassa a Kn. Pompeia Ahenobarba školu zavříti, avšak studium artis oratoriae již nezaniklo, nýbrž den ode dne více se vzmáhalo mezi těmi, kteří se chtěli zabývati správou státní nebo vědami, na př. Cicero chodil do školy Plotiovy, a Caesar měl učitelem rhetora a grammatika M. Antonia Gniphona. A tak působením řeckým došlo ponenáhlu i v Římě řečnictví všeobecné obliby, a tu zejména Ciceronův způsob řečnění, protože jím nebyl domácí ráz řeči setřen a lišil se od mluvy obecné jen lahodnější úpravou.

Ti pak, kteří se jali psáti dějiny římské, následovali dějepisců řeckých zejména Herodota, Thukydida, Polybia a vplétali podle jich vzorů ve své vypravování také řeči dle pravidel řečnického umění zpracované. U Herodota jsou řeči krátké a bez lesku řečnického, ale Thukydides, který Řekům dějepisectví na vrchol dokonalosti povznesl, vložil již do svého vypravování řeči velmi dokonale vypracované, tak že jest každá z nich dílem uměleckým.

28. Livius jako skladatel řečí ve svých dějinách byl též odchovancem řečnických škol v Římě za nastávající doby císařské, která však chuť a příležitosť k volným a veřejným řečem vždy více držela na uzdě, tak že řečnictví znenáhla pozbývalo důležitosti politické a konáno bylo jen v přátelské společnosti nebo ve školách, v kterých bylo vždy pravidelné a přesné úpravy pečlivě dbáno. Odtud si také vysvětlíme v řečích dějepisců římských živé líčení, půvabný sloh, vsouvání všeobecných průpovědí a úsudků na přesvědčenosti založených, slovem »colores« (ozdoby, okrasy, živou barvitosť slohu), které se řečníkům vůbec doporučují, a pro které patří dějepisné řeči k nejlepším věcem, které se nám z římské literatury zachovaly.

Jak prospěšno bylo takové řečnické vzdělání básníkům i dějepiscům, naznačuje Quintilian (3. 8. 49.) slovy »utilissima vero haec exercitatio, vel quod duplicis est operis, vel quod poëtis quoque aut historiarum futuris scriptoribus plurimum confert«.

Z tohoto je také zřejmo, že Livius právě v delších řečích hledí všestrannými úvahami skorem více nežli dle zvláštních pravidel účinkovati a že osnovu (dispositio) naznačuje ne tak podle dějů řečníkovi nejbližších, nýbrž podle řečnických vzorců, jak jim učili tehdy ve školách, z nichž potom přešly do knih spisovatelů pozdějších.

29. A tak rozhlédneme-li se po dějinách řečnictví římského, poznáme, že za starého věku již velice si vážili dějepisných řečí, a jak i nyní nejpřísnější posuzovatelé dějin starověkých dosvědčují, že dávají stkvělé svědectví o výmluvnosti a výcviku v řečnickém umění za časů prvních císařů římských.

30. Dle obsahu svého byly troje řeči a to:

a) senatní — quae in senatu,
b) k lidu — quae apud populum,
c) soudní — quae apud iudices agebantur.

Dle účelu rozeznávala se:

a) řeč dokazovací nebo dovozovací (oratio demonstrativa nebo genus demonstrativum);

*

b) uvažovací (oratio deliberativa nebo genus deliberativum);
c) soudní (oratio iudicialis).

Z trojích těchto řečí nevyskytují se u Livia skoro dokazovací a soudní, leda že bychom k soudnímu druhu čítali přelíčení synů Filippových (XL. 9.—15.) a v dokazovací jenom řeč Aemilia Paula (XLV. 41.), protože jest k vylíčení jeho povahy vložena, a konečně řeč saguntských vyslanců (XXVIII. 39.), v které vyznívají zásluhy Římanů z cizích úst. — Pohřebních řečí (laudationes funebres) Římanům oblíbených u Livia není. Dle toho jsou skorem všechny řeči v Liviových dějinách uvažovací (orationes deliberativae) a dělí se na »suasiones« (řeči přímluvné) nebo »dissuasiones« (řeči zrazovací). Tyto řeči uvažovací jsou dějepisci nejvhodnějšími, protože v nich má řečník na zřeteli utilitatem (prospěch) nebo dle doporučení Ciceronova (De oratore 2. 82.) dignitatem (důstojnosť). I praví tam rádce (suasor) v řeči uvažovací pro své odůvodnění výpověď: si utile est et fieri potest, fiat —; a zrazovatel (dissuasor) praví zase: »si non utile est, ne fiat« anebo »si fieri non potest, ne suscipiatur«.

Dle tohoto Ciceronova rozvrhu v odůvodnění (tractio) »si utile est et fieri potest, fiat« jsou dvě řeči M. Acilia Glabriona v knize XXXVI. c. 17. a potom Kn. Manlia Vulsona k vojínům v XXXVIII. c. 17.

Osnova řeči Glabrionovy:

I. Principium § 1.—2.
II. Tractatio § 3.—15.:
   1. F i e r i p o t e s t, ut hostes vincantur § 3.—12.
      a) facilius quam bello macedonico regionibus, exercitibus, ducibus comparatis;
      b) facile ex ipsis rebus probatur.
   2. U t i l e e s t § 13.—15.
      a) honestum § 13.,
      b) commodum § 14.,
      c) gloriosum § 15.
III. Conclusio et peroratio: Ergo fiat, 5. 16.

Osnovy k několika řečem dějepisným.

1. Řeč Micipsova k Jugurthovi.

(Sallustii Bel. Jug. c. 10.)

Initium: Captatio benevolentiae. Mladistvého — nezklamal ř. 1.—4.*
Narratio: Neboť abych — slávou závisť překonal ř. 4.—9.
Propositio: Nyní, že mi příroda — spřízněné zachovati ř. 9.—13.
Argumentatio: Nejsouť vojska — pak-li špatně, slabou ř. 13.—18.
Peroratio: Ostatně více — přijal nežli zplodil ř. 18.—25.
Skládá se ze dvou částí, z nichž prvá obsahuje žádosť k Jugurthovi, druhá k vlastním synům.

2. Řeč Adherbalova v senatě.

(Sallustii Bel. Jug. c. 14.)

Úvod: Captatio benevolentiae. Otcové shromáždění — míti budu ř. 1.—7.
Narratio: Které příkazy otce svého — a statků všech zbavil ř. 7.—10.
Propositio: Prosba sama vrcholí ve slovech: K vám jsem se utekl. — Ovšem já bych si přál — dříve k obtíži nežli k užitku jsem; ř. 11.—19.
Důvody: Jiní králové — aniž umříti volno bez hanby; ř. 20.—106.

Důvody, na které v prosbě své spoléhá, jsou tři a to: První důvod: rodina naše za války — nežli štěstí, — a závěr důvodu toho: nadarmo pomoci od vás žádal; ř. 22.—25.

Druhý důvod prosby (povšechný):

a) Národ římský má ochranu nad ubohými »Bych i k vymožení jiného základu neměl — zločinem zrůstalo«; ř. 26.—31.
b) Římané však i zvláštní mají příčinu »Avšak já z té země vyhnán — příkořím mně učiněným potupeni jste«; ř. 31.—34.

Třetí důvod: Řečník líčí svůj i celé rodiny a národa svého neblahý osud (commiseratio), což je průpravou k důvodu třetímu; ř. 35.—84.; ř. 35.—50. s poukazem: Římané nám dluh splatiti mají; ř. 51.—56. Římanům jest povinnosť mne chrániti, protože ani bratra ani přítele nemám ř. 57.—71. Ano Římané mají (ř. 71.—77. Nyní jako vyhnanec — vám nepřítelem byl) a mohou (ř. 78.—84.) mne chrániti.

Refutatio (odmítnutí možného námětu) ř. 85.—106.: Toliko se obávám — aniž umříti volno bez hanby. Na konci přirovnání vlastního stavu k osudu bratrovu.
Peroratio: Opakována důrazně přednesená v úvodě prosba; ř. 107.—110.

3. Kterak K. Memmius ve shromáždění lidu mluvil.

(Sallustii Bel. Jug. c. 31.)

Úvod: Láska k vlasti jest mi pohnutkou řeči, nevím, s jakým zdarem budu mluviti, ale přece pokus učiním ř. 1.—12. »Mnohé věci — spočívá v rukou vašich, Quirité«.
Přechod: Aniž já vás — na záhubu přišli; ř. 12.—15.

* ř. = řádek dle tohoto Výboru z řečí dějepisců římských.

Důvody: Po zavraždění Tiberia Grakcha — bez trestu co libo konati, toť jest králem býti ř. 16.—85.

Rozvrh odůvodnění:

I. Vinníky optimaty třeba jest potrestati ř. 16.—50., neboť
1. Zuřivosť a zlosynství jejich jest nyní takřka nesnesitelno ř. 16.—31. Argumentatio a minori ad maius: když otroci — čím více vy ř. 32.—33.
2. Těmi tyrany jsou lidé nejbídnější ř. 34.—43.
3. Jak se při tom vy chováte? Jak si vaši předkové vedli? ř. 43.—50.

II. Jak tyrany potrestati? ř. 51.—76.: Řekne snad kdosi — stát prodajným byl.
1. Zavedením hrdelního vyšetřování ř. 51.—64. Řekne snad někdo — otroctví od sebe odmítnouti.
2. Odmítání možných námitek: Vždyť jsou to spoluobčané; dlužno jim odpustiti. Ale dva důvody radí proti tomu: jednak mravní povinnosť mstíti křivd (antická zásada) toho nedovoluje, jednak že by to ku zkáze obce bylo.
3. Odmítnutí jiné námitky, že by věrností a svorností shoda mezi stranami nadejíti mohla ř. 65.—76.

III. Recapitulatio: Shrnutí a opakování hlavních věcí ř. 77.—85. Protož vás napomínám — t. j. králem býti.

Závěrek: Ohrazuju se z pomsty chtivosti, neboť jen obecný prospěch mě pobádá. — Avšak já vás nenapomínám — často pomoci potřeboval ř. 86.—91.

Hlavní myšlenka: Lidu jest na šlechtě dobýti znova svrchovanosti, a ji (šlechtu) za její neřesti soudně stíhati.

4. Řeč Marciova ke svolanému lidu.

(Sallustii Bel. Jug. c. 85.)

Úvod: Vímť já, Quiritové, — vešly zvykem v přirozenosť mou ř. 1.—26.
Odůvodnění: I. ř. 26.—113. Kázali jste, abych — k pohromě bývá. — Poušti se tu do šlechty, které bylo zvolení Mariovo proti mysli.
II. ř. 113.—128. Nyní když jsem — i počestný život vedli.
Závěr: ř. 129.—130. Mluvil bych — pověděno.

5. Řeč Tita Larcia ve prospěch zadlužených plebejův.

(Dle Tita Livia II. c. 29. rozvésti jest.)

Úvod: Ačkoli řečník ví, že jeho mínění se potká s odporem, přece vymáhá toho stav obce, by slova jeho byla klidně vyslyšena.
Odůvodnění: I. Stav v Římě v tu chvíli.

A. Postavení plebejů.
1. Všeobecné zadlužení pro ustavičné války (23. 2. 5. 11.).
2. Kruté zacházení s dlužníky doloženo vypravováním události v c. 23.

B. Smýšlení plebejů. Nespokojenosť (24. 6.—8.) až na pováženou vstoupala (27. 1.).
1. Veřejný odpor proti moci státní (27. 8.-10. 12.-13.; 28. 6.-7.; 29. 2.-4.).
2. Noční schůze plebejů (28. 1.).

II. Co si tu počíti?

A. Posud známé návrhy zamítnouti.
1. Částečné slevení dluhů (29. 7.) způsobilo by jen větší roztrpčenosť.
2. Násilné potlačení nespokojenosti (29. 11.) mohlo by vésti k úplné roztržce mezi plebeji a patricii (32. 2.).

B. Návrhy řečníkovy. Státu jest příčiny nespokojenosti odstraniti.
1. Na tuto chvíli. Stát ať zaplatí všechny dluhy, které ustavičnými válkami učinil.
2. Pro budoucnosť.
   a) Zákonem se přísně zapovídá lichvářství;
   b) nelidsky zacházeti s dlužníky.

Závěrek: Řečník žádá ve prospěch vlasti, aby se rozumně uvážily jeho návrhy.

6. Řeč konsulů proti tribunu K. Kanuleiovi.

(Titi Livii c. IV. 2.)

Úvod: Vzpoury v Římě, jimiž všichni jsme vinni, jsou nesnesitelny již, neboť v záhubu přivedou říši naši.

Přechod: S návrhy Kanuleiovými třeba je krátce naložiti, neboť

Důvody: 1. přijetím jeho prvního návrhu byla by božská i lidská práva patriciů poskvrněna, pomatena, a nemravnosť na zákon se povýší;
2. přijetím jeho druhého návrhu ocitne se stát v nebezpečenství a stav patricijský došel by hrozné hanby;
3. předkové by byli dojista tribunatu nezřídili, kdyby byli tušení jen měli o neblahých účincích jeho;
4. počínání Kanuleiovo jest velezrádou.

Závěrek: Konsulové dojista vykonají svou povinnosť proti opovážlivým občanům.

7. Kterak mluvil Kanuleius za své návrhy a proti konsulům.

(Titi Livii c. IV. 3.—5.)

Úvod: Dávné pohrdání patriciů plebeji znova se jeví v našich návrzích.

Přechod: Odpor patriciů jest nespravedlivý proti našemu požadavku, bychom účastni byli konsulatu, neboť

Odůvodnění: A. 1. stát jím nevezme škody, jenom velkomyslnosť patriciů;
2. odmršťování plebejů jest nepochopitelno, hledíme-li k povyšování cizinců na prvnější hodnosti;
3. také plebej může býti řádným a důkladným úřadníkem, ale patriciové hledí jenom ku stavu;
4. novoty byly již ode dávna zaváděny.

B. Vzhledem k naší žádosti, by se dovolil obapolný sňatek, neboť
1. zápověď jeho jest hanbou plebejům;
2. mohli jste čistotu svého rodu, který není tak přesný a bez poskvrny, jiným způsobem udržovati;
3. občanstvo, které má tolik společného, liší se jen sňatkem mezi sebou;
4. zrušením zákazu nevezmou patriciové pražádné škody;
5. ostatně má lid římský právo zákony dávati a zamítati, vláda nenáleží patriciům toliko.

Závěrek: Splníte-li požadavek náš, jsme ku všeliké oběti ochotni, jináče nikoli. Násilná opatření nic proti nám plebejům nezmohou.

8. Řeč Kamillova proti vystěhování do Vej.

(Titi Livii V. c. 51.—54.)

Úvod: Vlasť volá o pomoc, proto předstupuju před vás.
Přechod: Vystěhovati se do Vej nemůžeme.
Důvody: Překáží nám v tom:

A. Úcta k bohům,

I. kteří nám byli milostivi, pokud jsme je ctili a jim se modlili; nepříznivi, kdykoli jsme jich nedbali, čehož doklady jsou:
1. Na rozkaz boží odvodněno Albanské jezero a stalo se dobytí Vej.
2. Nevážnosť k právům národním a k hlasu božímu přivedla nás v bídu a strasti.
3. Péče o ně vrátila nám štěstí tak, jako naopak pohrdání jimi Gallům neštěstí.

II. Bohoslužba naše jest k těmto místům v Římě odkázána.
1. Co soukromníci učinili, třeba nám tím spíše konati.
2. Ze vzdálí nemůže býti o jednotlivé obřady a oběti řádně staráno.
3. Předkové naši dali nám stkvělé příklady úcty k bohům, spásám našim; bohové pak zřejmá znamení své vůle pro naše počínání.
4. V Římě nedávno rozvitá naše horlivosť náboženská nic by neznamenala.
5. Kněží v jednotlivých bohoslužbách jsou jen k Římu odkázáni.

6. Mnohé výkony s bohoslužbami souvislé mohou býti pro svůj účel toliko v Římě předsevzaty.

B. Zření k blahu říše.

I. Nynější stav náš vymáhá, bychom zde zůstali, neboť:

1. Doléhání tribunů jest jenom zdánlivé, usilovali o to již také dříve.
2. Co dříve snad bylo možné, jest teď nemožno,
   α) neboť vystěhování bylo by nám ostudou, znamením naší malomocnosti;
   β) přivedlo by nás do největších nesnází.
3. Předkové nám podali příklad, v nehodách jak si počínati jest.
4. Vystěhování neskýtá nám dostatečné jistoty.

II. Vzpomínka na domácí krb rodinný zajisté že každého zdrží.

1. Láska k vlasti nezáleží v krově našich příbytků, nýbrž v zálibě půdy domácí, pokud z ní chceme živi býti, spočívá na synech, kteří láskou k ní jen konati mohou divy.
2. Poloha města nemůže býti ve Vejích příznivější nežli v Římě.
3. Zde v Římě jsou základy naší moci a síly, nikoli někde jinde.

Závěrek: V Římě nám budou všichni bohové milostivi, jestliže zůstaneme zde. Vystavíme-li si znova příbytky své, zachováme Říma i trvání i slávu.

9. Manlius Kapitolinus.

(Dle T. Livia VI. c. 11.—20. rozvésti jest.)

A. Když ocitli se Římané válkou s Volsky a touž dobou odpadnutím Latinův a Herniků v nesnázích, byla také v Římě vzpoura, kterou M. Manlius Kapitolinus, muž ze vznešeného rodu a o gallské válce osvoboditel Kapitolia (a. 390.), způsobil. Činnosť tohoto muže je tudíž dvojí:

B. I. jakožto přívržence patriciů:

Povahou jsa vášnivý, hrdý a domýšlivý hleděl slavné činy diktatora M. Furia Kamilla zmenšiti a mezi patricii přízeň si získati, ale když se v naději zklamal, stal se

II. příznivcem lidu, a řídil se jeho záměry. Tehdy byl lid velkými stavbami zadlužen, a to mu zavdalo příležitosť se ho všude zastávati. Obviňoval otce, že zpronevěřili gallské poklady. Za velkého rozčilení všeho obyvatelstva byl od diktatora L. Kornelia Kossa pohnán k zodpovědnosti, a že nemohl nařknutí svého dosvědčiti, byl uvržen do vězení, z něhož byl však na vyhrůžky pobouřeného lidu rozkazem senatu propuštěn. Manlius však neustal a práv lidu se dále zastával.

C. Návrhem tribunů byl obžalován z touhy po trůně královském, odsouzen, ač se řečí hájil, a s tarpejské skály svržen. I stalo se totéž místo při jednom člověku památkou jak výtečné slávy tak trestu nejhoršího.

10. Hannonova řeč v senatě karthaginském.

(Titi Livii XXI. c. 10.)

Úvod: Který jest požadavek Římanův, abychom opustili město? Úvaha o něm.

Důvody: A. Žádá se, bychom opustili:

1. krby svých otcův a bohů;
2. pomníky svých vítězství a svých otců;
3. hroby otcův;
4. a jaký by nás za to stihl osud?

B. Varování. Povoliti bylo by:

1. záhubno, neboť bychom se připravili
   a) o pramen své moci, o svůj obchod;
   b) o přízeň bohů, která by se zvrátila ve hněv;
2. přineslo by nám jen hanbu chování naše.

C. Vybídnutí k tuhému odporu; neboť nechybí nám

1. ani mužstvo,
2. ani peníze,
3. ani ochrana bohů nebeských.

Závěrek: Proto pracujte společně a statečně o záchranu města; statečnému štěstí přeje.

11. Scipionova řeč k vojínům před bitvou u Ticina.

(Titi Livii c. XXI. 40.)

Úvod: Proč je oslovuje:
Vlastní vojsko vítězného konsula odtáhlo do Hispanie, kde jsou vůdce i vojsko sobě ještě neznámi.
Odůvodnění: Líčení nastávajícího boje.
I. Nepřítele není třeba se báti, neboť
1. byl již dříve často přemožen;
2. bojuje nyní toliko z přinucení, neboť
a) Hannibal se vyhýbal v Gallii bitvě, ač vojsko nebylo tak zeslabeno;
b) v Alpách pozbyl dvou třetin svých vojínů;
c) kteří mu zbyli, jsou utrmáceni, umdleni a vysíleni.
II. Římský vojevůdce vzbuzuje důvěru:
1. hledal dobrovolně tohoto boje;
2. bojoval vítězně s nepřítelem;
3. těší se, že se bude moci měřiti s těmi, kteří v prvním boji prohráli.
III. Vůdce karthaginský zasluhuje opovržení:
1. jest vlastně poddaný Říma;
2. vědomí vlastní viny jej žene do boje;
3. nepamatuje osudův a smluv otce svého.
IV. Chování Karthagiňanů dlužno pomstiti:
1. jsouť nevěrni svým pánům;
2. nevděčni svým dobrodincům.
V. Nastávající boj jest rozhodný:
1. jde o vlasť;
2. nezbývá již nic na ochranu vlasti.
Závěrek: Vybídnutí k úsilnému a nadšenému boji, protože rozhodne
1. o osudu rodin bojovníků;
2. o osudu veškery vlasti.

12. Řeč Hannibalova k vojsku před bitvou u Ticina.

(Titi Livii XXI. c. 43.–44.)

Úvod: Zápas mečem o svobodu, život a dary zajatých horalů jest věrným obrazem našeho postavení, vojínové, které nám praví:
Přechod: dojista zvítězíme, neboť
A. Důvody vnější: 1. náš stav nepřipouští žádné jiné volby,
2. odměna a sláva z vítězství jest veliká:
a) Sicilie a Sardinie,
b) vláda nad celou Italií,
c) konec všelikým klopotám našim.
3. Naše vojsko jest zdatnější nežli římské, jehož jméno nesmí nás zastrašovati, neboť
a) my jsme měli velký úspěch, Římané škodu;
b) mě znáte šťastným a dobrým vůdcem, římský vojevůdce je však svým zástupům neznámý.
B. Důvody vniterní: 1. Učiníme-li my útok, jsme vždy plni nadšení, síly a srdnatosti.
2. Nás pobádá k usilovnému boji hněv z potupného požadavku, by Karthago mě i vás, vojíni, vydala.
3. Nás utužuje a posilňuje v boji výsměch Říma naší vlasti, neboť
a) ustanovují, s kým my válku, s kým mír činiti máme;
b) určují nám hranice, ale sami žádných nedbají.
4. Římané vyhrožují nebezpečně naší vlasti.
Závěrek: Že nezbývá nám tudíž nic jiného v boji nežli zvoliti si buď zvítězit nebo zemříti, hleďme, bychom zvítězili.

13. Řeč Quinta Fabia v senatě.

(Dle Tita Livia XXII. c. 7.–9. rozvésti.)

Úvod: Vzpomínka na události právě minulé.
Odůvodnění: I. A. pugna magna victi sumus.

B. plus neglegentia caerimoniarum quam temeritate atque inscitia peccatum est a C. Flaminio consule.«
1. Ovšem že také pochybil svou temiritate et inscitia,
a) že patřičně odůvodněného mínění válečné rady nedbal (3. 9.);
b) že inexplorato (4. 4.) v průsmyk táhl.
2. Ale spíše neštěstí svou neúctou k bohům způsobil již,
a) kdy svůj úřad nastoupil (1. 5.—8.);
b) potom zanedbání prodigií (zjevů nadpřirozených 3. 11.—14.).
II. Rozvaha o příští době.
A. Své návrhy o dalším vedení války učiní řečník později (11. 1.).
B. Činí návrh, aby se nahlédlo v knihy Sibylliny.
1. Ovšem děje se to jen, jsou-li taetra prodigia (9. 8.);
2. Ale to je horší, nežli taeterrima prodigia.
Závěrek. Přijetí jeho návrhu (pervicit 9. 8.).

14. Řeč tribuna lidu M. Metella.

(Titi Livii XXII. c. 25.)

Úvod: Vůdci lidu neboli demagogovi jest vše vhod, jen aby svého cíle došel.
Odůvodnění: Vše učiněno, aby Fabius byl sesazen.
1. Přepiatostí.
a) Minucius a vojsko α) za přítomnosti diktatora jako zajatci drženi; β) za nepřítomnosti diktatorovy ‚stkvělé vítězství‘ (fudisse ac fugasse).
b) O Samnium se diktator již nestará tak, jako o španělskou provincii.
2. Podhlídavostí a převracováním příběhu.
a) Fabius ve všem dobrém závistivý: Minuciovi, Serviliovi, praetorům.
b) Fabius kráčí za osobním prospěchem svým:
α) chce hodně dlouho míti vrchní velitelství;
β) svého majetku chrániti (ač Metellovi známo bylo, že Fabius se zbavil tohoto podhledu prodejem majetku, přece to praví — calumniare audacter).
Závěrek. Po takovém utrhání
a) zdánlivá dobrota, ale i tím mysl plebejů drážděna;
b) vlastní návrh.

15. Řeč tribuna lidu Metella o Fabiově vedení války.

(Dle Tita Livia XXII. c. 25., 3.—11. rozvésti.)

Úvod: Posudek o Fabiově vedení války.
Odůvodnění: A. Skutky.
1. Co čekáno od Fabia, když mu neobvyklá (8, 5) moc diktatorská byla propůjčena (srov. 27. 3.).
2. Jak málo vykonal
a) svou vlastní nečinností,
b) potlačováním statných důstojníků (25. 5.—.9; srov. 14. 4.).
B. Důvody, proč si tak počínal:
1. nevhodná ctižádosť (25. 4.);
2. neslušná sobeckosť (25. 7. agrum suum, srov. 23. 4.).
Závěrek: Návrhy řečníkovy (25. 10.):
Jest odhodlán učiniti návrh na rozdělení diktatorské moci a vyprošuje si k tomu podpory lidu.

16 Řeč Q. Baebia Herennia, tribuna lidu.

(Dle Tita Livia XXII. c. 34. rozvésti.)

Úvod: Nerad vystoupil řečník, ale postavení okamžité ukládá každému vlastenci povinnosť mínění své beze všeho zřetele vysloviti.
Odůvodnění: I. Kdo jest vinen ze smutného stavu vlasti? Šlechta, která
A. svou nevhodnou politikou Hannibala do Italie poštvala:
1. Ustanovením hranic a smlouvou se Saguntem válku vzbudila.
2. Když byla válka vypověděna, tak nedbale si vedla, že za tím Hannibal přešel Alpy.

B. Šlechta válku prodlužuje úmyslně, o čem svědčí
1. vedení války Q. Fabia a konsulů.
2. Rozdělení vojska mezi Fabia a Minucia.

II. Co třeba činiti, by lépe bylo?
A. Lidu třeba jest plebejského konsula si zvoliti, kterým by byl M. Terentius Varro.
a) jeho původ (25. 18.—19.);
b) posavadní jeho činnosť (26. 1.—4.).
B. Lid aby se nedal ve volbě úklady šlechty (34. 9.—11.) splésti.

Závěrek. Vyzvání o volbě četně se dostaviti.

17. Řeč vyslance zajatých u Kann Marka Junia v senatě.

(Titi Livii XXII. c. 59.)

Úvod: Zajatí Římané nestojí sice za mnoho v Římě, ale my přece zasluhujeme pro své chování šetrnosti.
Přechod k látce: Jest třeba nás vykoupiti, neboť to
Odůvodnění: A. jest slušno a spravedlivo, protože
1. předkové naši i méně hodné vyplatili.
2. Stala by se nám křivda
a vzhledem k nám samým,
b) vzhledem k uprchlým.
B. Jest užitečno nás vykoupiti, neboť
1. budeme tím statečnějšími, pamatujíce si na nehodu, která nás potkala;
2. naše výkupné stojí méně nežli odvod otroků na vojnu.
C. Vymáhá toho lidskosť, neboť
1. rozpomeňte se jenom na ukrutnosť našeho nepřítele,
2. na náš stav neblahý,
3. na rodiny naše a přátelstvo.

Závěrek: Že Řím už i jiné zajatce vyplatil, bylo by zamítnouti naši žádosť nám nesnesitelnou potupou.

18. Kterak odpověděl Titus Manlius Torquatus v senatě proti řeči vyslance zajatých u Kann.

(Titi Livii XXII., c. 60.)

Úvod: Nevhodné srovnání s uprchlými pudí mě k odpovědi.
Přechod k látce: Nepotřebujeme zajatých vykoupiti:
Důvody: A. pro jich bázlivosť, protože
1. nechtěli ač o vhodné příležitosti proraziti skrz ochablé voje nepřátelské,
2. ač k průrazu byli povzbuzováni.
B. Že zapomenuli se nad vlastí svou:
1. jako svobodní muži nedoptávali se vlasti, jelikož otroci touží po ní;
2. nepřítele od nich bylo posloucháno, však ne vlasti.
C. Pro jich neužitečnosť, neboť nedbali statečnosti, a tudíž i příští čas k ničemu by o válce nebyli.

Závěrek: Zbabělců z jich zajetí buď jak buď za nic nevykupujme.

19. Rozmluva Hannibalova se Scipionem před bitvou u Zamy.

(Titi Livii XXX. c. 30.—31.)

A. I. Když Publius Kornelius Scipio do Afriky přistál a v krátkém čase všechna města Punům podrobená ve svou dostal moc, pojal Karthagiňany strach, že útok i na jich město učiní. Za tou příčinou připravovali se na obležení a skrze vyslance povolali Hannibala z Italie na pomoc. Se slzami v očích rozloučil se karthaginský hrdina s Italií a rychle odešel s vojskem svým do Afriky. Když přitáhl do Zamy, města v Numidii, poslal ku Scipionovi své posly s prosbou o rozmluvu. Scipio vyslyšel žádosť jejich, a tak oba vojevůdci sešli se blíže města Naraggary. O prvním setkání oba se zarazili, jeden druhému se divě, ale potom započal rozmluvu Hannibal v tento rozum (Liv. 9—29.):

B. V úvodě kladl s radostí váhu na to, že mu je možno prosbu o mír právě Scipionovi, největšímu, nejšťastnějšímu a nejslavnějšímu vojevůdci římskému přednésti (captatio benevolentiae).

1. Lépe že by se bylo stalo, kdyby jich otcové se byli spokojili s panstvím svým, Římané s Italií, Punové s Afrikou; že však jeden toužil po panství druhého, vydali se oba v nebezpečenství. Vítězství nahradí ztráty válečné, a je tudíž prospěšněji učiniti mír, který je oběma s výhodou.
2. Hannibal jest ochoten mír učiniti, neboť léta štěstí a neštěstí přivedla jej k tomu poznání, že spíše rozumem nežli náhodou se řídí. Scipio, jenž těší se teď štěstí, že bude asi méně nakloněn a povolný k míru, že však největšímu štěstí, jak z vlastní zkušenosti zná, nejméně jest důvěřovati. — Ochota Hannibalova k míru.
3. Učiniti mír jest Punům třeba, Scipionovi ku cti; lepší jest jistý mír nežli očekávané vítězství, neboť jest mír v rukou Scipionových, vítězství ve vůli boží. Scipio, jsa na vrchole slávy, vyhranou bitvou nikdy ho nezvětší, ale může o něj prohranou přijíti. — Mír je Punům potřebný, Římanům čestný. —
4. Hannibal nabízí mír za podmínek příhodných: Římané aby si podrželi země podmaněné, Punové se spokojili s pobřežím Afriky. Že ručí za splnění podmínek.

II. Na tuto delší řeč odpověděl Scipio velmi stručně. V úvodě se dotýká Scipio toho, co Hannibal posléze pravil:

1. Hannibalův příchod do Afriky zmařil naději k míru. Jako Hannibalovi záleží na tom, aby mír byl učiněn, tak že Scipionovi jest o to pečovati, aby Punové neměli ještě odměny za svou zpronevěru a že porušili příměří. — Podmínek míru že přijmouti nemůže.
2. Punové, jak Hannibal sám připouští, válku počali; u Římanů je tedy právo a povinnosť. A jako bohové posud válku řídili, tak i že konec jí učiní. — Právo je na straně Římanů.
3. Že Scipio také pamětliv jest lidské slabosti a prohlédá k moci osudu, protože vše, co koná, v náhodě spočívá; že mír sice připouští, ale že Punové musí býti pokutováni, že porušili příměří, jinak že se v boji dále bude pokračovati.

C. Tak skončila rozmluva obou vojevůdcův, aniž mír byl mezi nimi zjednán. Jeden i druhý vrátil se do svého tábora a rozkázal vše k boji na druhý den připraviti, kterého se rozhodnouti mělo, komu je štěstí příznivo; po uplynulé noci že se ukáže, zdali Řím anebo Karthago bude pánem světa, neboť ani Italie ani Afrika nebudou vítězství odměnou, nýbrž veškeren obor zemský.

20. Alexander napomíná své vojíny před bitvou u Issu.

(Dle Kurtia Rufa III. c. 10. rozvésti.)

I. Oslovení Macedoňanů.
  A. Odměny za vítězství jsou velké:
    a) sláva, b) kořisť.
  B. Vítězství jest snadno.
    1. Nepřítel jest zbabělý; 2. Macedoňané stateční.
      a) Vítězství nad Řeky,
      b) u Granika nad Peršany.

II. Promluvení k ostatním bojovníkům:
  A. Řekové. Vyzvání na Peršanech pomstu vykonati,
    1. že dříve proti obyvatelům Řecka zuřili,
    2. že svatyně hanobili.
  B. Illyrové a Thrakové.
    a) Doma žijí v nouzi,
    b) tu je příležitosť obohatiti se.

Řeči Sallustiovy.

Kaius Sallustius Krispus narodil se r. 86. př. Kr. v sabinském městě Amiternu z rodičů plebejských. Mládí Sallustiovo padá ve smutné doby obce římské t. j. do války občanské, diktatury Sullovy a do spiknutí Katilinova. Když pak sám oddal se činnosti politické, nastával boj mezi Pompeiem a Caesarem, jehož strany se přidržel. R. 52. stal se tribunem lidu, ale již r. 50. byl ze senatu vyloučen pro své politické smýšlení, že stál totiž proti straně Pompeiově. Když Caesar dokončil válku asijskou r. 47. a vrátil se do Říma, přijat byl Sallustius opět do senatu a zvolen na budoucí rok praetorem, v které důstojnosti bojoval r. 47. a 46. ve válce africké a, poraziv stranu republikánskou u Thapsa r. 46., stal se prokonsulem v provincii Africe, kde velkého jmění nabyl. Po návratu svém do Říma byl pohnán z vydírání peněz (repetundarum), ale zproštěn byl obžaloby působením všemocného Caesara. Po smrti Caesarově r. 44. žil v soukromí a oddal se až do smrti své r. 35. dějepisectví. Pověstny byly jeho rozsáhlé a velkolepé zahrady v Římě (horti Sallustiani) a dům (domus Sallustia), které po jeho smrti připadly císařům.

Spisy Sallustiovy jsou tyto:

1. Catilina jinak Bellum Catilinae nebo De Catilinae coniuratione liber t. j. Kniha o Katilinově spiknutí od r. 63.—62. př. Kr., v níž úmyslně odhaluje mravní zchátralosť zvláště vyšších vrstev společenských v Římě.

2. Bellum Jugurthinum« od r. 111.—106. př. Kr. (O válce Jugurthovské), v níž vypisuje dle současných pramenů klidnou objektivností vládu římské šlechty v nejhlubší její pokleslosti.

3. Historiae (Dějiny) o 5 knihách, které počínají smrtí Sullovou a sahají po návrh Gabiniův (od r. 78.—67. př. Kr.). Z díla toho zůstaly jen čtyři řeči, dva listy a nepatrné zlomky.

Sallustius vypravuje nám tedy ve svých dílech o třech důležitých dobách vnitřních dějin římských a to: jak r. 63. podstoupila poslední ještě vítězný boj aristokracie se svými odpůrci; potom o válce s Jugurthou; a konečně o době od r. 78.—67., které knihy nás tím zvláště poutají, že v nich jasně vidíme, kterak se vymaňuje strana lidu z dlouholeté poroby. I vypisuje ve svých spisech vnitřní stav římský po svém názoru a líčí vady jak optimatů tak strany lidové stejnou měrou. Vážná mluva jest propletena důmyslnými průpověďmi.

Za vzor svého dějepisectví zvolil si řeckého dějepisce Atheňana Thukydida, nar. r. 472. př. Kr., a dle jeho způsobu vkládá do svého vypravování řeči a listy, v nichž popisuje události objektivně. V dějepise vyspěl Sallustius již tak, že předvádí osoby přesně líčené podle pravdy, a i řeči, které vkládá spisovatel do úst jednotlivých osob, odpovídají slohem i obsahem jednání a povaze jejich.

V knize O Katilinově spiknutí zvláště podivuhodná jest řeč Caesarova (c. 51.) a Katonova (c. 52.), neboť poznati tu můžeme důmysl a obratnosť Caesarovu a přísnosť i starodávnou poctivosť Katonovu. Také povšimnutí hodná jest řeč Katilinova (c. 20.), protože jí Sallustius naznačil odhodlanosť a urputnosť Katilinovu co nejjasněji. Řeč tato svědčí též o nevšedním bystrozraku duševním a to tím, že se v ní nejeví Katilina jako zlosyn k zlosynům mluvící, nýbrž že se tváří býti mužem poctivým, urážkami a křivdami rozhořčeným. Sallustius věděl dobře, že padouch neobyčejných schopností duševních, jakým byl Katilina, i před padouchy ctností rád se odívá. — Rovněž velmi pěkné jsou řeči v knize O válce s Jugurthou , na př. Micipsova (c. 10.), Adherbalova (c. 14.), Memmiova (c. 31.), Mariova (c. 85.) a konečně všechny čtyři řeči z Dějin: konsula M. Aemilia Lepida k lidu římskému; M. Philippova v senatě proti Lepidovi; konsula Aurelia Kotty k lidu římskému, a konečně tribuna lidu K. Licinia

Makra. Mnohá z nich jest, jako na př. řeč Memmiova, Mariova, Philippova, mistrovskou. Pravdivá jsou slova Tacitova v Letopisech III. 30., která o Sallustiovi propověděl: C. Sallustius rerum romanarum florentissimus auctor (K. Sallustius jest dějin římských nejslovutnějším spisovatelem).

I. Kterak oslovil Katilina spiklence.

(De Catilinae coniuratione c. 20.)

V říši římské tak velice zkažené pojal Katilina, spoléhaje na své přátele a druhy, úmysl vládu tehdejší potlačiti. Vojsko mimo Italii bylo zaměstnáno, senat o nic hrubě nedbal, což vše bylo Katilinovi právě vhod. Za tou příčinou pobádal jednotlivce a vykládal jim veliké výhody ze spiknutí. Když pak vše, co chtěl, bylo vypátráno, svolal všechny dohromady maje za vhodno, aby je všechny oslovil a napomenul takovouto řečí:

1. Kdyby mužnosť a věrnosť vaše zřejmá mi nebyla ze zkušenosti, marně by se vhodná příležitosť byla naskytla; veliká naděje, ba vláda nadarmo by v rukou našich byla, a já bych zbabělostí nebo vrtkavými duchy věcí nejistých za jisté nevyhledával. Však že jsem v mnohých a důležitých dobách vás udatnými a mně věrnými seznal, proto mysl má odvážila se největší a nejkrásnější skutek podniknouti, spolu také, že jsem shledal, že vám jsou tytéž jako mně výhody a nehody; nebo totéž chtíti a totéž nechtíti, to teprva pevné přátelství jest. Však co jsem já na mysli přemítal, to jste všichni už dříve po různu slyšeli. Ostatně se mi den ode dne duše více rozněcuje, když uvažuji, jaký bude život náš, nedomůžeme-li se my sami svobody. Nebo co stát v moc a podnoží několika velmožů přišel, vždy těmto králové a tetrarchové poplatni jsou, státy a národy jim daně odvádějí; ostatní všichni, řádní, hodní, urození jako neurození, byli jsme luzou bez moci, bez vážnosti, těm za podnoží, jimž bychom, kdyby stát při síle byl, na postrach byli. Tudy všeliká působnosť, moc, česť, bohatství u nich jest anebo kdež oni chtí; nám zůstavili nebezpečenství, odmrštění, odsouzení, nuzotu. Pokud pak to budete snášeti, velestatní muži? Zdaž umříti lépe není, než aby člověk života bídného a neslavného, byv cizí zpupnosti za posměch, potupně pozbyl? Ale však zajisté, přísahámť skrz ochranu bohův a lidí, vítězství po ruce nám jest; bujarý jest věk náš, mysl silná; jim naproti roky i bohatstvím vše sestárlo. Toliko začátku třeba jest, ostatní se poddá. Kdož mnedle ze smrtelníků, v němž mužný jest duch, snášeti může, že jim bohatství přebývá, aby jím mohli plýtvati, moře budovami pokrývajíce a hory se zemí rovnajíce, nám že jmění ani k pilným potřebám nestačuje? Oni že domy po dvou a více vedle sebe řadí, my však že nikde nemáme domácího krbu? Ač obrazy, sochy, čekaniny kupují, nové domy bourají, jiné staví, vůbec všelikými způsoby peníze mrhají a utrácejí, přece největším hýřením bohatství svého zmoci nemohou. Nám však doma jest nouze, mimo dům dluhy, stav náš jest bídný, budoucnosť mnohem horší; vůbec co nám zbývá kromě bídného života? Nuže tedy, procitněte! Hle ona, ona svoboda, po které jste často toužili; mimo to bohatství, česť, sláva, vše to před našima očima leží; štěstí vše to vítězům za odměnu vyložilo. Věc, doba, nebezpečenství, bída, velkolepá kořisť válečná nechať vás více než řeč má pobádá! Buď za vůdce mě buď za vojína mějte; ni duch ni tělo od vás nebude. Totéž, jakž doufám, s vámi spolu jako konsul budu vyjednávati, leč by mě snad mysl má klamala, a vy byste byli hotovi spíše otročiti nežli vládnouti.

Když to uslyšeli lidé, kterým veliké bídy v hojnosti, výhod však anebo nadějí žádných nebylo, žádala většina, aby vysvětlil, kterých výhod se domohou zbraní. Tu jim Katilina sliboval úřady, kněžství, kořisti válečné a vše možné. Když pak viděl mysli všech rozjařené, rozpustil shromáždění napomenuv je, aby jeho ucházení o konsulat na starosti měli.

II. K. Manlius poslal vyslance k Marciu Regovi s poselstvím.

(De Catilinae coniuratione c. 33.)

Když se dověděl Cicero, že Katilina ustanovil se válku proti vládě římské zdvihnouti a nejhorších věcí se odvážiti, vznesl věc tu na senat, který v nebezpečné době této uzavřel, aby konsulové pečovali, by stát škody nevzal. Po několika dnech četl senator L. Saenius v senatě list, že K. Manlius se chopil zbraně a s velkým vojskem k Římu táhne. Těmi věcmi bylo občanstvo v Římě polekáno, neboť neobyčejná bázeň války všech se zmocnila. Než Katilina, aby svůj úmysl zastřel anebo se ospravedlnil, i do senatu přišel, kde proti němu konsul M. Tullius Cicero, boje se jeho přítomnosti a hněvem jsa popuzen řečí ráznou vystoupil. Když pak se Katilina omlouval zkroušenou tváří a prosebným hlasem žádal, aby stavové shromáždění se ničeho o něm nedomýšleli, všichni jej okřikovali, nepřítelem i velezrádcem jej nazývajíce, Katilina pak rozteklen pravil: Poněvadž tedy obklíčen od nepřátel v propasť mám býti svržen, požár svůj ssutinami uhasím! Potom z kurie se domů vyřítiv za nejprospěšnější uznal vojsko rozmnožiti a opatřiti, čeho by k válce třeba bylo. Za čiré pak noci odebral se doprovázen jsa několika druhy do tábora Manliova. A to když se v Římě dělo, poslal K. Manlius ze svého zástupu vyslance k Marciu Regovi do Faesul s takovýmto poselstvím:

Bohův a lidí se dokládáme, imperatore, že jsme se nechopili 2.
zbraně proti vlasti, aniž abychom jiným nebezpečenství zavalovali, nýbrž aby těla naše od ublížení byla bezpečna. My nešťastníci, nuzáci, utiskováním a ukrutností lichvářů větším dílem vlasti, vesměs však dobrého jména a statků jsme zbaveni, aniž komu z nás bylo lze dle obyčeje předků zákonem se chrániti a po ztrátě zděděného jmění tělo svobodno míti; taková byla nelidskosť lichvářův a praetora. Často předkové naši, slitovavše se nad lidem římským, usneseními svými od jeho nouze pomáhali; a nedávno za naší paměti pro velikosť dluhů se schválením všech dobře smýšlejících za stříbro měď se platila. Často lid sám, buď bažením po vládě jsa pohnut buď zpupností úředníkův, ozbrojen patriciů se vzdálil. Avšak my nejdeme za vládou ani bohatstvím, pro které věci se všechny války a zápasy mezi smrtelníky sbíhají, nýbrž za svobodou, od které žádný muž řádný neupouští než zároveň s životem. Tebe a senat zapřisaháme, pečujte o nešťastné občany, záštitu zákona, kterou nespravedlivosť praetorova jim vyrvala, vraťte a neukládejte nám té nutnosti, abychom vyhledávali, jakým způsobem bychom krev svou nejvíce pomstivše zahynuli.«

Na to odpověděl Q. Marcius, chtějí-li něčeho žádati na senatu, ať zbraň složí, do Říma se prosebně odeberou, že senat a národ římský byl vždy té mírnosti a milosti, že nikdy žádný marně pomoci u něho nehledal.

III. Řeč Caesarova v senatě.

(De Catilinae coniuratione c. 51.)

Za spiknutí Katilinova zdála se říše římského národa velice politování hodnou, neboť ač všechny podrobené země byly poslušny a v Římě vše pohodlím a bohatstvím oplývalo, přece vyskytli se občané, kteří sebe a obce zatvrzelou myslí zahubit spěchali. Než nebyla toliko mysl těch nakažena, kteří o spiknutí věděli, nýbrž veškeren sprostý lid z bažení po převratu přál Katilinovým podnikům. V Římě Lentulus a ostatní náčelníci spiknutí měli úlohy mezi sebou rozděleny, jakmile Katilina přitáhne s vojskem do kraje faesulského.

Ano i s vyslanci Allobrogů, kteří do Říma o pomoc a podporu prosit přišli, vyjednávali, aby se války súčastnili. Když se Cicero dověděl o záměru tom, kázal vyslancům, aby se horlivými přívrženci spiknutí tvářili. Allobrogové žádají od Lentula, Cethega, Statilia a Kassia písemné přísahy, kterou by svým občanům domů přinesli; jinak že by se nedali k takovému podniknutí přemluviti. Spiklenci jim to učiní nic netušíce. Potom posláni jsou do tábora s Katilinou utužit spolku. Avšak na cestě byvše Allobrogové od vojska římského zaskočeni, bez prodlení se praetorům vzdali i s průvodci spiklenců. Lid zatím, který na počátku válce nad míru přál, když bylo spiknutí odhaleno, mínění své změniv proklínal záměry Katilinovy. Konsul radoval se, že odhaleným spiknutím vlasť je zbavena nebezpečenství, ale byl na rozpacích, které opatření učiniti, neboť myslil, že by beztrestnosť vlasti byla na záhubu. Zatím co svolán senat k poradě, v níž Allobrogům byly ustanoveny odměny, podněcovali spiklenci řemeslníky a otroky ke vzpouře. Když to konsul seznal, rozestavil stráže a svolav senat tázal se, co počíti s těmi, kteří pod stráží byli držáni. Uznáno, že proti státu se chovali a tedy na hrdle mají býti potrestáni. Rokováno bylo pak o tom, a když došla řada na Caesara, by projevil své mínění, promluvil v tato slova:

3. »Všechněm lidem, otcové shromáždění, kteří o pochybných věcech se radí, slušno býti prostu zášti, přátelství, hněvu a milosrdenství. Nesnadno zírá duch pravdu, kde ony city překážejí; aniž kdo na světě poslouchal vášně a zároveň prospěchu. Když rozum napneš, jest silný; když jím vášeň zmítá, vládne ona, duch jest malátný. — Veliké množství příkladů lze mi uvésti, otcové shromáždění, kdy králové a národové hněvem anebo milosrdenstvím puzeni jsouce špatná učinili opatření; než chci raději o tom se zmíniti, co předkové naši proti vášni srdce svého dobře a řádně učinili.

Ve válce macedonské, kterou jsme s králem Persem vedli, byl stát Rhodických, veliký a velkolepý stát, jenž pomocí národa římského vzrostl, nám nevěrný a nepřátelský; avšak když se po skončené válce o Rhodických rokovalo, předkové naši bez trestu jich nechali, aby nikdo neřekl, že se válka podnikla více pro bohatství než pro bezpráví jim učiněné. Rovněž ve všech válkách punských, ač často Karthaginští i za míru i za příměří mnoho hanebných skutků spáchali, přece nikdy sami o příležitostech takových věcí nečinili; více k tomu, co by jich bylo důstojno, než jak by se s oněmi po právu naložiti mohlo, přihlíželi.

Toho rovněž i vám, otcové shromáždění, jest dbáti, aby neměl u vás větší váhy zločin Lentula a ostatních, než vaše důstojnosť, i abyste nehověli více hněvu než pověsti své. Nebo jestliže slušný trest za jejich činy se najde, schvaluju nové opatření; pakli velikosť zločinu všech pomyšlení přesahuje, míním, že těch opatření užiti slušno, kterých nám zákony poskytují. — Ti, kteří přede mnou mínění svá vyjádřili, skoro vesměs umněle a velikolepě želeli neštěstí státu; jaká bývá krutosť války, co přemožené potkává, vypočítávali; že se panny a mládenci odvláčejí, děti z objetí rodičů vychvacují, matky, cokoli se vítězům zlíbí, zakoušejí, že chrámy a domy se plení, vraždy a požáry se dějí, konečně že zbraněmi, mrtvolami, krví a hořem vše se naplňuje. Než skrze bohy nesmrtelné, kam ona řeč čelila? Snad k tomu, aby vás proti spiknutí popudila? Ba ovšem, kým věc taková a tak hrozná nehnula, toho řeč roznítí. Není tomu tak; aniž komu ze smrtelníků příkoří mu činěné nepatrným so býti zdá; mnozí je i výše než slušno kladli.

Avšak není všechno všem dovoleno, otcové shromáždění! Když ti, kdož skromně v temnu žijí, hněvivostí v něčem poklesnou, málo kdo o tom zví; pověsť jejich řídí se dle jejich okolností. Kdo však velikou vládou obdařeni jsouce na výši věk tráví, těch činy znají všichni

smrtelníci. Tak v největším štěstí bývá nejmenší volnosť; ani přáti jiným ani nenáviděti, nejméně však hněvivým býti slušno; co u jiných hněvivostí slove, to ve vládě zpupností a ukrutností se nazývá. Já zajisté míním, otcové shromáždění, že všeliké muky menší jsou než zločiny oněch, avšak většina smrtelníků chová v paměti toliko poslední věci a, zapomínajíc na zločin bohaprázdných lidí, o jejich trestu rozpráví, byl-li o něco přísnější. Dojista vím, že D. Silanus, muž statný a řádný, co řekl, z lásky k vlasti řekl, a že v takové věci ani k přízni ani k nepřízni nepřihlíží; takovou seznal jsem povahu na něm, takovou mírnosť; však návrh jeho zdá mi se ne snad ukrutný — nebo což by se mohlo ukrutného státi takovým lidem? — než ústavě naší odporný. Nebo zajisté bázeň anebo velikosť zločinu pohnula tebou, Silane, konsulem designovaným, abys nový způsob trestu navrhoval. O bázni zbytečno jest mluviti, zvláště ana bedlivostí konsula, muže veleslavného, takovou ochranu branná moc poskytuje. O trestu můžeme říci, jakž se v pravdě má věc, že v hoři a bídě smrť bývá vyproštěním z trápení, ne mukou; ona že všechna soužení smrtelníků přetíná, za ní že ani starosti ani radosti není. — Než skrze bohy nesmrtelné, proč jsi k návrhu nepřidal, aby dříve mrskáním byli trestáni? Či že zákon Porciův tomu zabraňuje? Však jiné zákony též káží, aby se odsouzeným občanům život neodnímal, nýbrž vyhnanství povolovalo. Či snad že těžší trest jest mrskánu než usmrcenu býti? Než co může býti nemilosrdné nebo příliš těžké na lidi v takovém zločinu usvědčené? Jest-li však lehčí ten trest, jak se hodí v menší věci zákona ostříhati, když jsi ho ve vážnější věci nedbal. Než kdo bude kárati, ať se cokoli proti vrahům vlasti uzavře? Doba, čas, štěstí, jehož libovůle národům vládne. Oněm se dobře stane, ať je potká cokoli, však vy, otcové shromáždění, uvažte, co jiným uložíte. Veškery zlé tresty vznikly z dobrých věcí; však když nevědomým anebo méně dobrým vlády se dostane, přenáší se nový onen trest od lidí trestuhodných a vinných na lidi trestu nehodné a nevinné.

Lacedaemonští ustanovili přemoženým Athenským třicet mužů, kteří by stát jejich spravovali. Tito jali se zprvu všechny hanebné a vůbec nenáviděné lidi bez přelíčení usmrcovati; tomu se národ těšil a hlásal, právem že se to stává; později, když libovůle znenáhla vzrostla, rovněž dobré jako zlé lidi libovolně usmrcovali, ostatní hrůzou strašili. Tak občanstvo, otroctvím utlačeno byvši, nejapné veselosti své těžce pykalo. Když za naší paměti vítězný Sulla Damasippa a jiné jemu podobné lidi, kteří neštěstím vlasti se vzmohli, skoliti kázal, kdož nechválil jeho činu? ohavníci a buřiči, říkalo se, kteří rozbrojem vlasť rozrývali, právem vzali za své. Než tato věc byla počátkem velikého krveprolití; nebo jakmile se komu zachtělo domu cizího nebo dvorce, ba i nádoby neb oděvu, usiloval o to, aby dán byl do seznamu psanců. Tak oni, kterým smrť Damasippova za radosť byla, brzo po tom sami byli k popravišti vlečeni; a nebylo dříve konce vraždění, až Sulla veškeru družinu bohatstvím nasytil. Ovšem já se toho nenaděju do M. Tullia ani do těchto dob; než u velikém státu mnozí jsou a rozliční duchové. Můžeť za jiné doby, za jiného konsula, kterému též vojsko po ruce, něco nepravého za pravé se míti; jestliže za nynějška z uzavření senatu konsul meč vytasí, kdož onomu příštímu meze vytkne neb uloží míru?

Předkům našim, otcové shromáždění, nedostávalo se nikdy moudrosti neb odhodlanosti; aniž jim hrdosť zbraňovala, aby cizozem-

ských zřízení, byla-li toliko dobrá, nenásledovali. Brnění a zbraň částečně od Samnitů, znaky úřadův od Tusků vzali; vůbec cokoli se jim kde buď u spojenců buď u nepřátel vhodným býti vidělo, s největší ochotou doma zaváděli; následovati chtěli raději dobrých než jim záviděti. Avšak za týchž dob následujíce zvyku řeckého, zavedli mrskání občanů, trestali odsouzené na hrdle. Když stát vzrostl a množstvím občanů strany se vzmohly, uchvacováni byli nevinní a jiné podobné věci počaly se díti; tehdy zavedl se zákon Porciův a jiné zákony, kterými zákony odsouzencům vyhnanství na vůli dáno.

Tuto příčinu, otcové shromáždění, pokládám za zvláště důležitou, abychom nového opatření se nechápali. Zajisté více bylo statnosti a moudrosti v oněch, kteří ze skrovné moci takovou říši ustavili, nežli v nás, kteří stěží umíme uhájiti, čeho oni slavně nabyli.

Mají se tedy vinníci propustiti a má se vojsko Katilinovo sesíliti? Chraniž Bůh, však toto navrhuji: Aby se jim statky pobraly, sami pak aby po municipiích, která bohatstvím nejvíce oplývají, u vazbě byli držáni; aby příště nikdo o nich v senatu návrhu nečinil aniž lidu přednášel; kdo by jinak si počínal, o tom ať senat prohlásí, že by proti státu a obecnému blahu si vedl.«

IV. Řeč M. Portia Katona v senatě.

(De Catilinae coniuratione c. 52.)

Když Caesar svou svrchu zmíněnou řeč dokončil, hlasovali různě bez důvodů ten za ten, onen za onen návrh, avšak M. Portius Kato, požádán byv o mínění své, měl takovouto řeč:

4. »Zcela jiné myšlenky mi na mysli tanou, když na okolnosti a nebezpečenství naše pohlížím a když mínění některých mužů na mysli uvažuji. Oni se mi zdáli vykládati o trestu těch, kteří vlasti, rodičům, oltářům a krbům svým válku strojili; věc však káže nám, abychom spíše jich se ubraňovali než rokovali, co se o nich má uzavříti. Nebo jiné zločiny lze tehda stíhati, když se staly; toho jestliže nezamezíš, aby se nestal, když se stane, marně budeš soudu se dovolávati; když bylo dobyto město, nic nezbývá přemoženým.

Než pro bohy nesmrtelné, k vám mluvím, kteří jste vždy domů, statků, soch, obrazů svých výše si vážili než vlasti: jestliže to, co v náručí chováte, ať si to jest jakékoli, podržeti, jestliže chtíčům svým pohodlně chcete hověti, procitněte přece a ujměte se vlasti! Nerokuje se tu o daních ani o utiskování spojencův, o svobodu naši tu jde a o život.

Častokráte, otcové shromáždění, v tomto sboru obšírně jsem mluvíval; často na zhýřilosť a lakotu našich občanů jsem žehral a mnohé smrtelníky mám z té příčiny za nepřátele. Já, jenž jsem sobě a srdci svému žádných poklésků nikdy neprominul, nemohl jsem snadno cizí nevázanosti zločinův odpouštěti. Však ač jste si toho vy nehrubě všímali, byla vlasť přece mocna; mohutností svou snesla nedbalosť vaši. Ale nyní nejde o to, žijeme-li v dobrých či špatných mravech, aniž jaká nebo jak velikolepá jest říše národa římského, nýbrž zdali vše to, ať se to jakýmkoli býti zdá, naše nebo zároveň s námi nepřátel našich býti má. A tu mi někdo o mírnosti a milosrdenství mluví! Věru, již dávno pozbyli jsme pravdivých názvů věcí; poněvadž rozdávání cizích statků štědrostí, odhodlanosť k zločinům statečností se nazývá, tudy vlasť naše v koncích jest. Než nechať jsou lidé, poněvadž mravy nynější tomu chtí, štědří z jmění spojenců,

nechať jsou milosrdní k těm, kdož státní pokladnici okrádají, ať jen nerozdávají krve naší; ať šetříce několika ohavníků nejdou za záhubou všech řádných lidí.

Krásně a uměle K. Cæsar krátce přede mnou v tomto shromáždění o životě a o smrti vykládal, za báchorku maje, tuším, co se o podzemí povídá, že zlí lidé odloučeni jsouce od dobrých ošklivá, pustá, hnusná a děsná místa obývají. Pročež navrhl, aby se jim statky pobraly, aby sami po municipiích ve vazbě byli držáni, obávaje se vůčihledě, aby buď od účastníků spiknutí, buď od najaté luzy nebyli násilím vysvobozeni, kdyby v Římě zůstali; jako by zlí a ohavní lidé toliko v městě byli a ne po celé Italii, a jako by odvážlivosť nemohla více tam dokázati, kde jest menší moc odraziti útok. Pročež lichá zajisté jest tato rada, obává-li se Cæsar od nich nebezpečenství; jestliže v takovém všeobecném strachu sám se nebojí, tím spíše jest záhodno, abych já se bál o sebe i o vás. Pročež o P. Lentulovi a ostatních až budete uzavírati, mějtež za jisto, že zároveň o vojště Katilinově a o všech spiklencích rozhodujete. Čím bedlivěji v tom si budete počínati, tím malátnější bude oněch mysl, jestliže však vás jen maličko uzří ochabovati, hned se tu všichni drze octnou.

Nechtějtež se domnívati, že předkové naši zbraní stát z malého velkým učinili. Kdyby tomu tak bylo, měli bychom my jej ve stavu ze všech nejkrásnějším nebo spojencův a občanů, mimo to zbraní a koní větší nám jest hojnosť nežli jim. Než jiné věci to byly, které je velikými učinili, kterých my naprosto nemáme, doma bedlivosť, zevně spravedlivá vláda, mysl v poradách svobodná, ani poklésku ani choutkám nepodrobená. Místo toho máme my zhýřilosť a lakotu, v obci chudobu, soukromě zámožnosť; vychvalujeme bohatství, oddáváme se netečnosti; mezi dobrými a zlými není rozdílu; veškery odměny statečnosti drží úskočnosť.

Není ovšem divu! Když vy porůznu každý pro sebe záměry kujete, když doma rozkošem, zde penězům anebo přízni otročíte, tím se stává, že se útok děje na opuštěnou vlasť! Než pomíjím toho. Spikli se čelní občané, aby rodiště své zapálili; plémě gallské, které všemu, co římským slove, úhlavním jest nepřítelem, k válce vybízí; vůdce nepřátel s vojskem nám jest na hrdle; vy váháte i nyní a otálíte, co máte s nepřáteli uvnitř zdí městských zatčenými počíti. Smilujte se — navrhuji — proviniliť se mlaďounci lidé, ctižádostí jsouce puzeni — ba propusťte je i ozbrojeny. Věru, tato vaše dobrota a soustrasť vám, až se oni zbraně chopí, v strasť se obrátí.

Než ovšem věc sama jest hrozná; vy však se jí nebojíte. Naopak, bojíte se jí velice; avšak z netečnosti a choulostivosti ducha jeden na druhého čekajíce otálíte, zajisté na bohy nesmrtelné spoléhajíce, kteří tento stát často v největších nebezpečenstvích ochránili. Ne sliby ani modlením zženštilým pomoci bohů se nabývá; bděním, skutky, chápáním se dobrých opatření vše šťastně se daří vá; když se netečnosti a lenosti oddáš, marně bys bohy vzýval; hněvivi jsou a rozhořčeni.

Za předků našich T. Manlius Torquatus ve válce gallské syna svého, že proti rozkazu na nepřítele udeřil, usmrtiti kázal, a výtečný onen jinoch za nezkrocenou udatnosť svou pykal smrtí; a vy, jak se o nejkrutějších vlastivrazích rozhodnouti máte, váháte? Ovšem posavadní jejich život polehčuje tomuto zločinu. Dobře! šetřte důstojnosti Lentulovy, jestliže on sám počestnosti své, jestliže bohů nebo lidí jakých kdy šetřil; shovívavi buďte k mladistvosti Cethega, ač nestrojil-li již po druhé vlasti své válku. Nebo nač bych o Gabiniovi,

Statiliovi, Caepariovi mluvil? Kdyby byli oni drobet svědomí kdy mívali, nebyli by takových piklů proti vlasti kuli.

Konečně, otcové shromáždění, kdyby, přisámbůh, pochybení místo se mohlo dáti, milerád bych dopustil, abyste věcí samou byli napraveni, poněvadž slovy opovrhujete. Než odevšad jsme obklíčeni. Katilina s vojskem hrdlo nám svírá; jiní nepřátelé jsou uvnitř zdí a v lůně města; ani opatřiti něco ani raditi se nelze potají; tím více prospěchu třeba. Pročež já toto navrhuji: Anaž bohaprázdným úkladem ohavných občanů vlasť v největší nebezpečenství upadla, a udáním T. Volturcia a vyslanců Allabrogův usvědčeni jsou a se přiznali, že vraždu, požáry a jiné ohavné a kruté skutky na občany a vlasť strojili, mají přiznalí jakožto lidé hrdelním zločinem vinní po obyčeji předků na hrdle býti potrestáni.

Když Kato po své řeči usedl, schvalují všichni konsularové a rovněž velká část senatu návrh jeho, mužnosť ducha do nebe vynášejíce. Kato za slavného a velikého se pokládá, usnesení senatu se stane, jak on navrhnul. Náčelníci povstalců v Římě Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius, Caeparius odvedeni byli do vězení, Tullianum řečeného, kde jim mstitelové těžkých zločinů hrdlo stáhli, jak jim nařízeno bylo, a tak je odpravili.

V. Řeč Katilinova k vojínům.

(De Catilinae coniuratione c. 58.)

Katilina po svém odchodu z Říma sebral z veškerého lidstva, které buď sám přivedl anebo Manlius měl u sebe, dvě legie, avšak z veškerého mužstva byla jen čtvrtina vojenskou zbraní opatřena. Když se Antonius s vojskem blížil, potuloval se Katilina po horách a odmršťoval otroky, jichž na počátku velké davy se k němu hrnuly, nechtěje věc občanů se zběhlými otroky sloučiti. — Antonius s velkým vojskem nepřátele ustavičně stíhal. Katilina pak jakmile viděl, že horami a nepřáteli jest obklíčen, že v Římě jeho přívrženci byli odpraveni, že není naděje ani k útěku ani k posile, odhodlal se co nejdříve s Antoniem bitvou se utkati a tak štěstí válečného zkusiti. Pročež svolav shromáždění přívrženců svých měl takovouto řeč:

5. Zkušenosť toho mám, vojínové, že slova statečnosti nepřidávají, a že se nestává řečí vůdcovou z líného vojska čilé, ani udatné z bázlivého. Jaká odhodlanosť v mysli jednoho každého přirozeností nebo povahou tkví, taká se u válce jevívá; kým ani sláva ani nebezpečenství nehne, toho bys marně pobádal: bázeň duše ohlušuje uši. Než já jsem vás svolal, abych vás krátce napomenul a spolu abych vám příčinu svého úmyslu zjevil.

Víte zajisté, vojíni, netečnosť a liknavosť Lentulova jakou jemu samému i nám pohromu zavalila a jakým způsobem jsem, neboť jsem z města posilu čekal, do Gallie táhnouti nemohl. Kde se nyní věci naše ocitly, to uznáváte všichni se mnou zároveň. Dvě vojska nepřátelská, jedno od Říma, druhé od Gallie, nám v cestě stojí; déle v těchto krajinách prodlévati zbraňuje, i kdyby se nám do toho chtělo, nouze o obilí i jiné věci; kamkoli se obrátiti chceme, mečem třeba dráhu klestiti. Pročež vás napomínám, abyste udatné a odhodlané mysli byli a když v bitvu půjdete, na paměti měli, že bohatství, česť, slávu, mimo to svobodu a vlasť ve své pravici nesete. Jestliže zvítězíme, vše nám bude bezpečno; špíže hojnosť, municipie a osady nám budou otevřeny; pakli z bázně couvneme, budou nám tatáž města nepřátelská; ani místo ani přítel žádný nebude toho chrániti, koho zbraň nechránila. Mimo to, vojíni, nevisí nad nimi tatáž nutnosť, jaká nad námi; my bojujeme za vlasť, za svobodu, za život;

jim za věc lhostejnou, za moc několika lidí bojovati jest. Tím odhodlaněji udeřte na ně, pamětlivi jsouce bývalé statečnosti.

Snadno bylo vám s největší hanou u vyhnanství věk tráviti; někteří z vás mohli v Římě, pozbyvše statků svých v bohatství jiných naději svou skládati; že se vám to ohavné a mužům nesnesitelné býti vidělo, uzavřeli jste touto cestou se bráti. Jestliže ji opustiti chcete, odvážlivosti třeba; nikdo nezaměňuje války za mír, leč vítěz. Nebo v útěku spásy hledati, když člověk zbraň, jež tělu jest záštitou, od nepřítele odvrátil, toť jest pravá šílenosť. Vždy hrozí v bitvě těm největší nebezpečenství, kdož se nejvíce strachují; odhodlanosť jest za hradbu. Když na vás zírám, vojíni, a když vaše činy uvažuji, veliká mě naděje ve vítězství jímá. Duch, věk, mužnosť vaše mě nadějí naplňuje, kromě toho nutnosť, která i bázlivce statečným činí.

Aby nás přesila nepřátel nemohla obklopiti, tomu zbraňuje tíseň místa. Jestliže štěstí nebude statečnosti vaší přáti, hleďtež, abyste nepozbyli života bez pomsty i abyste se nedali v zajetí raději jako hovada porážeti, než abyste jako muži mužně bojujíce krvavého a žalostného vítězství nepřátelům ponechali.«

Když Katilina domluvil, dal znamení a odvedl sešikované řady v planinu. S druhé strany legat M. Petreius objížděl kohorty své a jednoho každého jmenovitě oslovuje, napomíná, zaříká, aby na paměti měli, že proti lupičům bezbranným za vlasť, za děti, za oltáře a krby posvátné bojují. Že pak déle než třicet let se znamenitou slávou byl u vojska, znal větší díl vojínův osobně a jich činy hrdinské, které jim připomínaje rozněcoval jich mysl. Svedena potom bitva, v které s obou stran s největší udatností se zápasilo. Katilina konal povinnosti statečného vojína a řádného vojevůdce zároveň, ale když uviděl, že vojsko jeho jest poraženo, vrhnul se v nejhustší dav nepřátel a tu bojuje klesl nedaleko od svých vojínův a po bitvě nalezen mezi nepřátelskými mrtvolami ještě slabě dýchaje a zpurnosť, kterou měl za živa, v tváři chovaje. A tak úplnou porážkou skončeno bylo smělé spiknutí Katilinovo!

VI. Řeč Micipsova k Jugurthovi.

(Bellum Jugurthinum c. 10.)

Micipsa, král numidský, měl syna Adherbala a Hiempsala, ale Jugurthu, syna bratra svého Mastanabala, choval ve svém domě s touž péčí, se kterou děti vlastní. Když Jugurtha vzrostl v jinocha mohutného duševní i tělesnou silou, těšil se tomu z počátku Micipsa mysle, že výtečnosť Jugurthova bude říši k slávě, ale potom mnoho na mysli přemítal, aby na konci věku jeho a při mladosti vlastních dětí Jugurtha, jenž náklonnosti Numidů se těšil, nestal se nebezpečným. Pročež jej postavil v čelo Numidům a poslal do Hispanie za války numantské národu římskému na pomoc doufaje, že snadno padne zuřivostí nepřátel. Ale tato věc dopadla docela jinak, neboť Jugurtha svou statečností a skromností v krátké době takové slávy došel, že byl vrchnímu veliteli římskému P. Scipionovi velice milým, Numantským však největší hrůzou. Avšak ve vojště římském byli také postrachem povýšenci a šlechtici, kteří rozněcovali skromného Jugurthu tím, že sám u vládu Numidie se uváže, protože jeví k tomu největší způsobilosť, a v Římě všecko jest prodajno. Když P. Scipio dobyl Numantie a umínil si vojsko pomocné propustiti a sám domů se navrátiti, zavedl si do stanu Jugurthu obdarovaného a veřejně pochváleného a tam jej napomínal, aby si veřejně hleděl přátelství národa římského, míní-li setrvati ve své povaze, že mu sláva i říše sama sebou připadne. Potom jej s listem Micipsovi propustil, jenž zněl v tento smysl: Jugurthy tvého statečnosť v numantské válce nejvýše veliká byla, což k radosti že tobě jest, dojista vím. Nám pro zásluhy své drahý jest; aby také byl senatu a národu římskému, budeme usilovati s největší horlivostí. Tobě však podle přátelství našeho štěstí přeji. Ejhle, máš muže sebe hodného i děda jeho Masinissy. — Když král poznal ze psaní, že pravda, co dle pověsti jen slyšel, změnil smýšlení své, přijal Jugurthu za vlastního a závětí jej učinil stejným dědicem se syny. A za málo let, když cítil konec života svého, promluvil k Jugurthovi v přítomnosti synův Adherbala a Hiempsala jakož i přátel a příbuzných takto;

6. »Mladistvého jsem já tě, Jugurtho, když jsi otce ztratil a beze vší naděje byl a pomoci, v královskou rodinu svou přijal, za to maje, že tobě neméně, než kdybych tě byl zplodil, pro dobrodiní své drahým budu; a v tom jsem se nezklamal. Neboť abych jiné slavné a výtečné činy pominul, ty s' vraceje se z Numantie jak mě tak i říši mou nedávno na novo slávou zvelebil a svou statečností nám Římany z přátelských na nejvýš přátelskými učinil; v Hispanii sláva rodiny naší obnovena jest; ty s' konečně, což věcí nejnesnadnější smrtelníkům jest, slávou závisť překonal. Nyní, že mi příroda konec života činí, skrze tuto pravici, skrze slovo královské tě napomínám a zapřisahám, abys ty, kteří tobě rodem příbuzni, přízní mou bratři jsou, miloval, i abys raději nevolil cizích sobě přidružovati než krví spřízněné zachovati. Nejsouť vojska ani poklady obranami říše, nýbrž přátelé, jichž ani zbraní vymoci ani zlatem nabyti nemůžeš; úslužností a věrností se jich nabývá. Kdo však více přátelským než bratr bratru, nebo koho z cizích věrným nalezneš, když svým budeš nepřítelem? Já zajisté vám říši silnou odevzdávám, jestliže si dobře počínati budete; pak-li špatně, slabou. Neboť svorností věci malé vzrůstají, nesvorností i největší zanikají. Ostatně více než těmto tobě, Jugurtho, který věkem i moudrostí předním jsi, k tomu přihlížeti sluší, aby se jinak nestalo. Nebo při každém sporu ten, který zámožnější jest, i když křivdu trpí, přece, ač více může, činiti křivdu se zdá.

Vy pak, Adherbale a Hiempsale, mějte ochotu a šetrnosť k tomuto tak výtečnému muži a vynasnažte se, aby se nezdálo, že jsem lepší děti přijal než zplodil.«

Na tato slova Micipsova vhodně a laskavě Jugurtha odpověděl, ač znamenal, že král přetvářeně mluvil, a že i on sám jinak v srdci smýšlí. Za několik dní potom Micipsa umřel.

VII. Řeč Adherbalova v senatě.

(Bellum Jugurthinum c. 14.)

Po smrti Micipsově sešli se kralevici Hiempsal, Adherbal a Jugurtha v poradu, v níž Jugurtha mezi jiným prohodil, že třeba všecko zrušiti, co za posledního pětiletí Micipsa věkem zesláblý a ducha málo mohutného ustanovil. A na to Hiempsal odpověděl, že totéž i jemu se vidí, protože on sám (Jugurtha) za posledních tří let k posloupnosti trůnu se dostal. Toto slovo hlouběji, nežli se kdo nadál, utkvělo v mysli Jugurthově. Od toho času hněvem a bázní sklíčen jsa osnoval záměry, jak Hiempsala se zbaviti. — V první poradě pro nesvornosť se uzavřelo poklady rozděliti a meze panství každému z nich vykázati. Potom se kralevici odebrali každý jinam na místa pokladů blízká. Hiempsal používal náhodou v městě Thirmidě domu bývalého věrného průvodce Jugurthova, který však v noci vojáky Jugurthovy v dům pustil. Vojáci si krále vyhledali, usmrtili a hlavu jeho, jak jim přikázáno, Jugurthovi odnesli. — Když se pověsť o tomto zločinu roznesla, pojal Adherbala a jeho přívržence velký strach, zvláště když Jugurtha se ozbrojoval a chystal opanovati celou Numidii. Adherbal spoléhaje na množství vojáků, pustil se do boje, ve kterém byl však poražen a přinucen prchnouti do provincie římské (Africa minor nebo propria, kterou za punských válek Římané odňali Karthaginským; dnešní Tunis a Tripolis) a odtud do Říma. Jugurtha opanovav takto celou Numidii, přemýšlel, co spáchal a bál se národa římského. Za tou příčinou poslal posly s hojným zlatem a stříbrem do Říma, by mu získali přízeň senatu. Podplacováním změnilo se smýšlení tou měrou, že z největší nenávisti přišel Jugurtha v lásku šlechty, která se vynasnažovala, aby se proti němu přísně nezakročilo. A když potom oběma stranám určitého dne dáno slyšení u senatu, Adherbal prý v tato slova promluvil:

7. »Otcové shromáždění! Micipsa otec můj umíraje nařídil mi, abych toliko místodržitelství v říši numidské za své pokládal, ostatně

však že právo a vrchní nad ní vláda vám přináleží; abych zároveň usiloval doma i v poli co možná užitečným býti národu římskému, vás abych si za pokrevné, vás za příbuzné sobě pokládal; když to učiním, že ve vašem přátelství moc vojenskou, bohatství, ochranu říše své míti budu. Které příkazy otce svého ač jsem zachovával, Jugurtha, člověk všech, které země živí, nejnešlechetnější, rouhaje se vrchní vládě vaší, mě, vnuka Masinissova, pak už rodem přítele a spojence národa římského, říše a statků všech zbavil.

Ovšem já bych si přál, otcové shromáždění, když jsem již v takovou bídu upadnouti měl, abych spíše pro své než pro předků svých dobré služby od vás pomoci žádati mohl, ale nejvíce bych si přál, aby mi národ římský povinen byl dobrými službami, kterých abych nepotřeboval; potom, kdyby žádoucnými byly, abych jich jakožto příslušných používati mohl. Protože však rozšafnosť sama sebou málo jest chráněna, aniž mi na jevě bylo, jakým Jugurtha bude, k vám jsem se utekl, otcové shromáždění, jimž, co mi věcí nejsmutnější jest, dříve k obtíži nežli k užitku býti přinucen jsem.

Jiní králové anebo válkou přemoženi byvše od vás v přátelství přijati byli anebo v čas vlastního nebezpečného stavu s vámi se spojiti si žádali; rodina naše za války karthaginské s národem římským v přátelství vešla, za které doby více věrnosť jeho žádoucna byla nežli štěstí. Nedopusťte vy, otcové shromáždění, abych já potomek jejich, vnuk Masinissy, nadarmo od vás pomoci žádal.

Bych i k vymožení jiného základu neměl než postavení své politování hodné, jelikož nedávno před tím králem byv rodem, pověstí a jměním mocným, nyní sklíčen jsa trápením, nuzný, v cizí pomoc naději svou skládám, přece by slušno bylo veličenství národa římského příkoří zabraňovati aniž dopouštěti, aby něčí království zločinem vzrůstalo. Avšak já z té země vyhnán jsem, již národ římský předkům mým odevzdal, odkud otec a děd můj společně s vámi vypudili Syphaka i Karthaginské. Statky vámi dané mně odňaty jsou, otcové shromáždění, vy příkořím mně učiněným potupeni jste.

Běda mně nešťastnému! Na to tedy vyšly, otče Micipso, tvé dobročiny, že ten, kterého ty jsi rovným dětem svým a vladařství účastníkem učinil, ten právě rodu tvého vyhubitelem jest? Nikdy tedy rodina naše pokoje míti nebude? Což vždycky v krveprolití, boji i vyhnanství bude dlíti? Pokud moc Karthaginských neporušena byla, nutně jsme všecky surovosti snášeli; nepřátelé po boku, vy přátelé daleko, veškera naděje ve zbrani spočívala. Jakmile však tento mor z Afriky vypuzen byl, radostně jsme v míru věk trávili, ježto nám nepřítele žádného nebylo, leč by rozkaz váš nám byl některého poukázal. Než, ejhle, mimo nadání Jugurtha s nesnesitelnou drzostí, zlosynstvím a zpupností se vypínaje, bratra mého a nad to příbuzného svého zavraždiv, předně říši jeho kořistí svého zločinu učinil, potom mě, protože s to nebyl, aby mě týmiž úklady zajal, nic méně než násilí nebo válku očekávajícího v říši vaší, jakož vidíte, vyhnancem z vlasti, z domova, nuzným a trampotami pokrytým učinil tak, že bych kdekoli bezpečněji meškal nežli ve vlastním království. Já jsem se domníval, otcové shromáždění, jakož jsem od otce svého slýchával říkati, že ti, kteříž vašeho přátelství pilně si hledí, mnoho namáhání podnikají, ostatně však ze všech nejvíce bezpečni bývají. Seč naše rodina byla, to vykonala, že ve všech válkách vám pomáhala; my abychom v pohodlí bezpečni byli, ve vašich rukou jest, otcové shromáždění.

Otec nás dva bratry zůstavil; třetí, Jugurtha, že pro dobrodiní jeho s námi spojen bude, se domýšlel. Jeden z těchto zavražděn jest, z druhého rukou bezbožných já sám s těží jsem vyváznul. Co činiti anebo kam jen se mám já ubohý odebrati? Rodu našeho obrany veškery zrušeny jsou; otec, jak nezbytno bylo, přírodě podlehl; bratrovi ten, kterému to nejméně slušelo, příbuzný zločinem život vzal; příbuzné, přátele a ostatní mi nejbližší každého jiná pohroma zachvátila; zajati byvše od Jugurthy jedni ukřižováni, jiní šelmám předhozeni jsou; nemnozí, kterým života popřáno, zamčeni ve tmách, ve sklíčenosti a lkání život smrti trudnější do konce tráví.

Kdyby všecko, co jsem buď ztratil anebo co z přátelstva se mi nepřátelským stalo, neporušeno trvalo, přece bych, kdyby nenadále nějaká nehoda na mě byla připadla, vás o pomoc vzýval, otcové shromáždění, kterým podle vznešenosti říše právo a bezpráví veškero na starosti býti má. Nyní pak jako vyhnanec z vlasti, z domova, samoten jsa a všech věcí počestných pohřešuje, kam se mám obrátiti, nebo koho vzývati, snad národy nebo krále, jižto všickni na rodinu naši pro vaše přátelství zanevřeli, či volno mi někam se odebrati, kdež by pomníkův o nepřátelské mých předků mysli svědčících přemnoho nebylo, nebo může vůbec kdosi nad námi se slitovati, jenž někdy vám nepřítelem byl?

Konečně Masinissa nás tomu naučil, otcové shromáždění, abychom si žádného národa mimo římský nevážili, abychom ani přátelství ani smluv nových nepřijímali, že nám dosti mocné obrany ve vašem přátelství bude; kdyby však této říše štěstí se změnilo, že spolu zahynouti máme. Statečností a bohův přízní velicí jste a mocní; všecko se vám daří a vás poslušno jest; tím snáze dbáti lze o utiskování spojencův.

Toliko se obávám toho, aby některé z vás soukromé s Jugurthou přátelství, málo poznané, s pravé cesty neodchýlilo, neboť slyším, že tito největším horlením usilují, pobíhají, na vás jednotlivce doléhají, abyste o nepřítomném, bez vyšetření nic neustanovili; já že nepravdu smýšlím a vyhnancem se tvářím, jemuž volno bylo v říši zůstati. Kéž bych toho, jehož bezbožným činem v tyto strasti uvržen jsem, taktéž se tvářiti viděl, a kéž by se přece buď u vás aneb u bohů nesmrtelných péče o lidské věci jevila! Těžce by věru pykal onen, jenž svými zločiny se nyní vychloubá a honosí, všemožným svízelem trýzněn jsa, porušení povinnosti k otci našemu, vraždy bratra mého a bídy mé.

Teď však, bratře, srdci mému nejmilejší, jakžkoli tobě ještě mladistvému a od toho, kterému to nejméně slušelo, život odňat jest, mám za to, že mi z osudu tvého spíše jest se radovati nežli se rmoutiti; neboť nepozbyl jsi říše, nýbrž útěku, vyhnanství, nouze a mě tížícího trápení spolu se živobytím. Ale já nešťastník, v takové pohromy uvržen jsa z panství otcovského, odiv poskytuji osudů lidských, na rozpacích jsa co činiti, zdali mám pomstiti příkoří tobě činěného, kdy sám pomoci potřebuji, čili pečovati o říši, jehož žití a úmrtí na cizí pomoci visí. Kéž by umříti počestným osudův mých ukončením bylo, nebo kéž bych opovrhování hodným se nezdál, kdybych pohromami umdlen příkoří podstoupil. Nyní však ani žíti se mi nechce, aniž umříti volno bez hanby.

Otcové shromáždění, skrze vás, skrze děti a rodiče vaše, skrze vznešenosť národa římského, pomozte mně nešťastnému, jděte vstříc příkoří, netrpte, aby říše numidská, ježto vaše jest, zločinem a vražděním rodiny naší zhynula.«

Když král svou řeč ukončil, odpověděli poslanci Jugurthovi, že byl Hiempsal od Numidův usmrcen pro svou krutosť, že Adherbal počal bez příčiny válku a, když v ní byl přemožen, běduje a naříká; Jugurtha pak že od senatu žádá, aby jej za jiného neměli, než jakým jej u Numantie poznali, a mínění nepřátelského skutkům jeho nepřičítali. Senat potom vzal věc obou stran v poradu, ale zvítězila v senatě, přece ona strana, jež dávala přednosť zisku a přízni před právem. Usneseno, aby říše Micipsova se rozdělila mezi Jugurthu a Adherbala. Při dělení dána ona část Numidie, která se Mauretanie dotýká a jest lidnatá i úrodná, Jugurthovi; druhá část s četnými přístavy a výstavnými budovami Adherbalovi.

VIII. Odpověď Jugurthova poslům římským.

(Bellum Jugurthinum c. 22.)

Když vyslanci římští, rozdělivše říši zemřelého Micipsy mezi Jugurthu a Adherbala, z Afriky odešli, tehdy Jugurtha vida, že v Římě odměny za zločin svůj došel, obrátil zřetel svůj na říši Adherbalovu, nenadále do jeho země s velkým zástupem vpadne, všude kořistí a krajinu pustoší, dávaje zjevně na jevo, že mu jde o vládu nad celou Numidií. Když Adherbal seznal, že mu třeba říši buď opustiti anebo zbraní hájiti, sebral vojsko a táhl Jugurthovi vstříc, ale vojsko jeho bylo na útěk obráceno a rozptýleno. Adherbal sám dorazil s několika jezdci do Cirty, kde mu množství Římanův ochrany poskytlo, a odeslal posly do Říma k senatu se vzkazem o chování Jugurthově. Když poslové jménem senatu a národa římského Jugurthovi oznámili, že se žádá, aby zbraně složili a o rozepřích svých spíše právem nežli vojnou vyjednávali, odpověděl jim Jugurtha v tato slova:

»Nic mi není důležitějšího ani drahocennějšího nad vůli senatu. 8.
Již z mládí jsem o to usiloval, abych pochvaly nejlepších mužů došel. Věrnou úslužností a ne potměšilostí jsem se P. Scipionovi, muži velevznešenému zalíbil. Pro tytéž vlastnosti byl jsem od Micipsy a ne pro bezdětnosť jeho v rodinu královskou přijat.

Ostatně čím lépe a statněji jsem se choval, tím méně mysl má křivdu snáší. Adherbal úkladně stál o mé bezhrdlí, což jakmile jsem zvěděl, zločinu jeho vstříc jsem vkročil. Národ římský ani právě ani dobře si počínati nebude, jestliže mi nedá užiti práva mezinárodního. Ostatně strany všech těchto věcí brzo vyslance do Říma pošlu.«

Po této odpovědi se obě strany rozešly. Když Jugurtha myslil, že poslové již odešli z Afriky, obsadil brannou mocí Cirtu a snažil se ji vším způsobem zmocniti. Adherbal pak vida, že je v koncích, že vojsko jeho Jugurthovi neodolá, poslal dva muže sobě nejvěrnější do Říma s listem, v němž byla řeč tato:

IX. Řeč v listě Adherbalově k senatu.

(Bellum Jugurthinum c. 24.)

Ne svou vinou často k vám prosit posýlám, otcové shromáždění, 9.
nýbrž násilí Jugurthovo k tomu pohání, jehož taká choutka mě zničiti jala, že ani vás ani bohů nesmrtelných na mysli nemá, po krvi mé více než po něčem jiném baží. A tak pátý již měsíc já, spojenec a přítel národa římského, brannou mocí obklíčen jsem, a nejsou mi ani Micipsy, otce mého, dobrodiní, ani vaše usnesení nápomocná; jsem-li hladem více či zbraní svírán, pochybno jest. Více o Jugurthovi psáti zrazuje mi postavení mé; vždyť jsem už dříve toho zakusil, že se nešťastným málo víry dostává. Než ovšem to poznávám, že se Jugurtha vyššího než já jsem domáhá a spolu přátelství vašeho a říše mé se nenadívá. Čeho z obou si více váží, žádného tajno není. Neboť předně zavraždil Hiempsala, bratra mého, pak z říše otcovské mě vypudil; nechť věru bylo jakékoli příkoří nám učiněno, toť se vás netýká. Avšak nyní vaši říši brannou mocí v držení má, mě, kterého

vy jste vojevůdcem Numidův ustanovili, zavřeného drží; jak si vážil slov vyslanců, nebezpečenství má dokazují. Což zbývá mimo důraznou moc vaši, čím by se pohnouti dal? Než věru já bych raději chtěl, aby i to, což píši, i ono, nač jsem si dříve v senatě postýskal, spíše liché bylo, než aby bída má slovům víry dodávala. Jelikož však proto jsem se narodil, abych zločinů Jugurthových zjevným důkazem byl, nehledím více smrti nebo strastí, toliko nadvlády nepřítele a tělesného trýznění se zbaviti. O říši numidské, jež vaše jest, jak se líbí, rozhodněte; mě z rukou bezbožných vyrvete skrze vznešenosť panství svého, skrze věrnosť přátelství, trvá-li u vás nějaká památka děda mého Masinissy.

Když byl přečten list, ustanoveno Adherbalovi pomoci tím, aby znovu byli do Afriky posláni starší mužové, kteří vysoké úřady spravovali. Jakmile ku břehu přistáli v Utice, poslali vyslanci list Jugurthovi, aby přišel co nejdříve do provincie, že k němu jsou posláni od senatu. Jugurtha však usiloval vší mocí vedrati se do Cirty a zmocniti se Adherbala dříve než by se s poslanci sešel. A když se mu to nepodařilo, přijel s nemnohými jezdci do provincie k rozmluvě, v níž mu M. Skaurus, konsular a tehdy v senatě nejpřednější muž, důtklivě vyhrožoval proto, že od obléhání neupouštěl. Ale poslanci mnoho slov zmařivše s nepořízenou odešli.

X. Kterak K. Memmius ve shromáždění lidu mluvil.

(Bellum Jugurthinum c. 31.)

Když se v Cirtě rozhlásilo, že římští poslanci z rozmluvy s Jugurthou s nepořízenou domů odešli, domlouvali italští t. j. římští občané v Africe usedlí, jichž statečností město se bránilo, Adherbalovi, aby sebe i město Jugurthovi vydal, ale život si od něho vymínil. Adherbal, ač pokládal vše za prospěšnější nežli se Jugurthovi vydati, přece odhodlal se vzdáti. Jugurtha kázal nejprve Adherbala usmrtiti a pak všecky dorostlé Numidy bez rozdílu zabiti. Když se to v Římě zvědělo, byli by tam zločin Jugurthovi prominuli podplacením, kdyby byl K. Memmius, tribun lidu, nepřítel šlechty, nebyl ukázal lidu římskému na pletichy podplacených příznivců Jugurthových. A tak senat vědomý své viny bál se lidu a proto provincie Numidie příštímu konsulu Kalpurniovi přisouzena. Vojsko vypraveno bylo do Afriky, ale vůdcové jeho se tam silou peněz Jugurthových přece dali od práva a poctivosti ku špatnostem odvrátiti. Podmínka míru jakož i vzdání Jugurthovo přijato. Když se v Římě roznesla pověsť o událostech těchto v Africe, rokováno po všech místech a schůzích o činu konsulově. U lidu byla veliká nevole, protože jej K. Memmius pobádal, aby přísně trestal příznivce Jugurthovy v senatě a poukazoval na mnohé zpupné a ukrutné činy šlechty římské. Výmluvnosť Memmiova v Římě byla za toho času na slovo vzata a mohutná, jak o tom svědčí také řeč, kterou ve shromáždění po návratě Bestiově v tato slova promluvil:

10. »Mnohé věci by mě od vás, Quiritové, odrazovaly, kdyby láska k vlasti vše nepřemáhala: moc protivné strany, vaše shovívavosť, nebýti práva, a nejvíce, že se bezúhonnosti více nebezpečenství než úcty dostává. Neboť o tom se mi hnusí mluviti, jak jste za posledních dvacíti let byli hříčkou přepychu několika lidí, jak potupně, jakž i bez pomsty zahynuli vaši obráncové, jak se vám netečností a liknavostí povaha duševní pokazila, ježto i nyní, kdež nepřátelé svíráni jsou, nepovstáváte, a nyní ještě se těch obáváte, jimž hrůzou býti slušno. Než ač se to tak má, přece mě mysl pohání, abych šel vstříc moci druhé strany. Já aspoň svobody, která mi od otce mého odkázána jest, zkusím; zdali to však na zmar anebo s prospěchem učiním, spočívá v rukou vašich, Quiritové. Aniž já vás napomínám, abyste, což předkové vaši často činili, proti bezpráví ozbrojeni jsouce zakročili. Není potřeba ani násilí ani odloučení; třeba jest, aby sami svým chováním na záhubu přišli.

Po zavraždění Tiberia Grakcha, o němž pravili, že moci královské se domáhal, proti lidu římskému hrdelní soud zařízen; po pádě K. Grakcha a M. Fulvia taktéž mnozí lidé našeho řádu v žaláři usmrceni byli. Obojí záhubě ne zákon, nýbrž zvůle jejich konec učinila. Než budiž to domáháním se moci královské, vrací-li kdo lidu, co jeho jest; nechť jest i tak, že cožkoli bez krveprolití občanů trestáno býti nemůže, po právu jest učiněno.

Za předešlých let jste mlčelivě nevražili, že se státní pokladnice loupí, že králové a svobodní národové několika pánům poplatni jsou, že se týmž lidem i nejvyšší důstojnosti i největšího bohatství dostává; přece neměli oni na tom dosti, že takové zločiny bez trestu podstoupili, a tak konečně zákonodárství, svrchovanosť vaše, vůbec veškery božské a lidské věci nepřátelům vydány jsou. Aniž se ti, kteří to učinili, za to stydí nebo toho pykají, nýbrž před očima vašima hrdopyšně si vykračují, kněžství a konsulat, částť jich triumfy své na odiv vystavujíce, právě jako by se jim toho ctně a ne loupežemi dostalo. Otrokové penězi koupení nespravedlivého pánův nakládání nesnášejí; vy, Quiritové, ve vladaření narození, otroctví lhostejně trpíte?

Avšak kdo jsou ti, kteří se v státní moc uvázali? Lidé nejnešlechetnější, s krvavýma rukama, náramné lakoty, velmi zločinní i spolu velmi zpupní, jimž věrnosť, česť, zbožná mysl, vůbec vše slušné i neslušné na prodej bývá. Části jich to, že tribuny lidu zavraždili, jiným, že nespravedlivé soudy hrdelní zařídili, většině, že vás vraždili, za bezpečnou ochranu jest. A tak, jak kdo nejšpatnější skutky páchal, tak i nejvíce bezpečen jest; strach od zločinnosti své na vaši zbabělosť přenesli; tyto všecky v jeden hluk srazilo to, že týchž věcí žádají, týchž nenávidí, týchž se obávají. Než toť mezi dobrými přátelstvím, mezi špatnými piklem jest. Kdybyste vy tak o svobodu starosť měli, jak oni pro vládychtivosť rozníceni jsou, tož by věru stát nehubil se tak, jako nyní, a přízně vaší by se nejlepším, ne nejnestoudnějším dostávalo. Předkové vaši obsadili, aby si právo zjednali a svrchovanosť upevnili svou, dvakrát vzdálivše se ozbrojení vrch Aventinský; vy o svobodu, kterou jste od nich zdědili, největším horlením usilovati nebudete? ba i tím snažněji, čím větší hanbou jest nabytého pozbyti než vůbec ničeho nedobyti.

Řekne snad kdosi: Co tedy navrhuješ? Aby se s trestem přikročilo k těm, kteří nepříteli stát zradili? Nikoli vraždou ani násilím (což by vám více bylo neslušno učiniti než oněm utrpěti), nýbrž trestním řízením a seznáním Jugurthy samého, jenž, vzdal-li se vám skutečně, vašich rozkazů poslušen bude; pak-li jich nebude dbáti, přece poznáte, jaký to asi mír nebo jaké vzdání, z něhož Jugurthovi beztrestnosť zločinů, některým mocným převeliké bohatství, obci pak mnoho škody a hanby vzešlo; leč byste ještě libovlády jejich nebyli se nasytili a leč by se vám ony časy více líbily nežli časy nynější, když říše, provincie, zákonodárství, práva, soudy, války a mír, vůbec veškery božské i lidské věci v rukou několika lidí byly, vy pak, totiž národ římský, nepřemoženi jsouce od nepřátel, panovníci všech národů, na zachránění živobytí jste přestávali; neboť kdo z vás se osměloval otroctví od sebe odmítnouti?

Ovšem já, ač to za nejneřestnější muži věc pokládám, když beze msty příkoří zkusil, přece mírnou myslí bych to snášel, kdybyste lidem nejnešlechetnějším shovívali, poněvadž spoluobčané jsou, jen kdyby shovívavosť konečně ve zkázu se neobrátila. Neboť i oněm, jakož mají tolik nestoudnosti, není na tom dosti, že beztrestně zle

činili, jestliže se jim volnosť neodejme dále tak činiti, a vám věčná starosť zůstane, když seznáte, že buď otročiti nebo násilím svobody hájiti musíte. Neboť věrnosti nebo svornosti jakž lze se nadíti? Panovati oni chtějí, vy svobodnými býti; oni příkoří činiti, vy jemu zabraňovati; nad to se spojenci vašimi jako s nepřáteli, s nepřáteli jako se spojenci nakládají. Může-li pak při tak různém smýšlení mír anebo přátelství býti?

Protož vás napomínám a pobádám, abyste tak velikého zločinu bez trestu nenechali. Nespácháno oloupení státní pokladnice, aniž peníze spojencům násilně vydrány, což, jakžkoli těžkým jest proviněním, přece se pro obyčejnosť už za nic nepokládá, nepříteli nejkrutějšímu zrádně vydána hodnosť senatu, zrádně vydáno vrchní vaše panství; doma i na poli stát prodajným byl. To jestliže se nebude vyšetřovati, jestliže se nepřikročí s trestem k vinníkům, což jiného zbude, než abychom těch, kteří se toho dopustili poslušni jsouce život trávili? Neboť beztrestně co libo konati, toť jest králem býti.

Avšak já vás nenapomínám, Quiritové, abyste více tomu se radovali, že spoluobčané vaši špatně, než kdyby dobře činili, nýbrž abyste hovíce špatným dobrých zahubit nespěchali. K tomu jest mnohem lépe v státní obci dobrodiní nežli zločinu nepamětlivým býti; dobrý se stává toliko nedbalejším, když si ho nevšímáš, ale špatný nešlechetnějším. Vůbec bys, kdyby křivd nebylo, často pomoci nepotřeboval.«

Takováto slova Memmius často pronášeje lid přemluvil, aby Lucius Kassius Longinus, jenž r. 111. byl praetorem, k Jugurthovi byl vyslán a jej po zaručené veřejné ochraně do Říma přivedl, aby tím snáze jeho uznáním na jevo vyšlo provinění Skaurovo a ostatních, které pro podplatnosť před soud poháněli. — Kassius odebral se k Jugurthovi a přivedl jej do Říma, kde mu Memmius všechny zločiny v Numidii a Římě podplácením spáchané sice připomenul a z nich jej usvědčil, ale Jugurtha byl přece z vyšetřování propuštěn a senat mu nakázal, aby z Italie odešel. A když Řím opouštěl, často se po něm mlčky ohlížeje říkal: Ó, město prodajné, jemuž brzo bude zhynouti, jestliže kupce nalezne!

XI. Řeč Mariova ke svolanému lidu.

(Bellum Jugurthinum c. 85.)

Jugurtha naklonil si přátele Bokcha, krále Mauretanie, velkými dary a ještě většími sliby ke straně své a doléhal skrze ně na krále, aby podnikl válku proti Římanům. Sešla se tedy vojska obou na místě zvoleném, a když Jugurtha mysl Bokchovu proti Římanům roznítil, vydali se na pochod k městu Cirtě, protože tam vůdce římský Metellus koně a zásoby potravin umístil. Myslelť Jugurtha, dobude-li města, že odměny za své namáhání dojde, nebo že bitvu s Římany svede, přijdou-li svým na pomoc. Vojevůdce uslyšev o spolku králů, nezavdával příčiny k boji, nýbrž čekal krále nedaleko Cirty v opevněném táboře, aby dříve seznal Maury a pak teprve na vhodném místě bitvu svedl. Zatím došla zvěsť z Říma, že Numidie dána byla Mariovi za provincii, který ke snažnému přání lidu konsulem se stal a proti šlechtě úsilně a zpupně vystupoval. S Mariem do Numidie jíti přemnohé chuť pojala, neboť každý myslil, že kořistí zbohatne a vítězně domů se navrátí. Marius, že mu bylo ve všem po vůli činěno, oč žádal, chtěje na vojnu sbírati svolal lid v hromadu, aby jej napomenul a spolu by na šlechtu jak obyčejně útok učinil. Pročež takto k němu řečí vážnou a rozvláčnou promluvil:

11. »Vímť já, Quiritové, že přemnozí ne týmž způsobem o velitelství u vás se ucházejí a, když ho dosáhli, je provozují; že zprvu přičinliví, pokorní, mírní jsou, potom v netečnosti a pýše věk svůj tráví. Než já opak toho za pravé mám; nebo čím více váží celá obec než konsulat nebo præture, s tím větší péčí onu spravovati sluší než

o tyto se ucházeti. Ovšem mne tajno není, jak veliký úkol podstupuji spolu s předůstojným úřadem vámi udělenym. Do pole strojiti a spolu státních důchodů šetřiti, k vojenským službám ty nutiti, kterých bys uraziti nechtěl, doma i zevně vše na starosti míti, a věc takou konati mezi závistníky, odpůrci, stranníky, to, Quiritové, nad pomyšlení trudnější jest. Nad to, když jiní pochybí, starodávné šlechtictví, předků statečné činy, rodných i příbuzných mohutnosť, mnohá svěřenstva, to všechno k obraně jim pohotově jest; moje veškery naděje ve mně samém spočívají; ty jest mi ctností i bezúhonností opatrovati; neb ostatek jest nejistý.

I to vím, Quiritové, že všechněch zřetel na mě obrácen jest, že spravedliví a dobře smýšlející mi přejí — neboť mé dobré služby obci k prospěchu jsou —, šlechta že hledá, kde by mě přepadla. Tím horlivěji jest mi usilovati, abyste vy nebyli oklamáni, oni pak aby se zmýlili. Takým jsem já byl od pacholetství až po tuto dobu, že všem nesnázím a nebezpečenstvím jsem zvykl. Což jsem před dosažením přízně vaší darmo činíval, od toho abych, obdržev odměnu, upustil, nemám úmyslu, Quiritové. Oněm těžko jest v mocnosti míry šetřiti, kteří ze ctižádosti poctivými se tvářili; mně, jenž jsem veškeren věk v nejlepších snahách trávil, dobré skutky už vešly zvykem v přirozenosť mou! Kázali jste, abych válku s Jugurthou vedl, nad čím se šlechta velmi horšila. Prosím, přemítejte na mysli své, zdaž by jinak lépe bylo, kdybyste někoho z onoho kruhu šlechticů k tomu nebo jinému podobnému úkolu vyslali, člověka starého rodu, s mnohými předků podobiznami, se žádnou službou vojenskou, aby pak arci v tak důležité věci, v ničem nejsa zkušený, sem tam těkal a kvapil, z lidu však někoho si přibral, jenž by mu povinnosti jeho připomínal. Tak se obyčejně stává, že ten, kterého jste vy velitelem učinili, velitele si jiného hledá. Já ovšem znám muže, Quiritové, kteří tehdy, když se konsuly stali, děje předkův a Řeků vojenská pravidla čítati počínali, — zpozdilci! neb úředníkem býti jest dle času věcí pozdější nežli státi se jím, ale skutkem a platností jest to přednější. Srovnejte nyní, Quiritové, těchto hrdosť a mě neurozeného. Co oni slýchávají nebo čítávají, toho část jsem viděl, část já sám vykonal; čemu oni z knih, tomu jsem se naučil já z vojenské služby. Teď vy rozhodněte, zdali činy nebo pravidla za více stojí.

Pohrdají novotou mou, já ochablostí jejich, mně stav, oněm hanebnosti se vyčítají. Játť ovšem za to mám, že rod jest jeden a společný všem, nejstatečnější však že i nejurozenějším jest. A kdybychom tázati se mohli teď otcův Albina nebo Bestie, zdali by raději byli zplodili mě neb ony, co myslíte, že by odpověděli, ne-li že dětí co nejlepších si žádali? Jestliže tedy právem mnou pohrdají, nechať činí totéž předkům svým, jimž jako mně ze statečnosti urozenosť vzešla. Závidí ovšem důstojenství mému; nechať tedy závidí také trampotám, bezúhonnosti, nebezpečenstvím mým, poněvadž skrze to jsem onoho dosáhl. Než lidé pýchou pokažení tak věk svůj tráví, jako by hodnostmi vašimi opovrhovali, tak se o ně ucházejí, jako by počestně byli žili. Věru, na omylu jsou ti, kteří věci sobě nejprotivnější zároveň očekávají, rozkoše života nečinného a odměny statečnosti. Ba i, když před vámi nebo v senátě řeční, z největší části předky své vychvalují; statečné činy jejich vypravujíce míní, že sami slavnější budou. Avšak jest tomu naopak. Nebo čím více život oněch výtečnější, tím lenivosť těchto hanebnější. V skutku věc takto se má: sláva předků potomkům takořka světlem jest; neponecháváť ani ctností ani

vad jejich v temně. Že se mi urozenosti nedostává, z toho se vyznávám; avšak mohu, což i mnohem čestnější jest, sám o svých činech mluviti. Teď hleďte, jak nespravedlivi jsou.

K čemu se oni hlásí pro cizí zásluhy, toho mi pro moje nepřejí, ovšem proto, že podobizen nemám, a že mé šlechtictví jest nedávné, jehož původcem býti přece lépe jest, nežli zhanobiti zděděné. Já zajisté vím, že kdyby mi teď odpověděti chtěli, jim řeč na zbyt výmluvná a umělá pohotově bude; ale když, protože mi největší důstojnosť vámi propůjčena jest, mně i vám na všech místech hanlivě lají, nezdálo mi se prospěšným mlčeti, aby někdo mírnosti na špatné svědomí nevykládal. Neboť mne zajisté dle srdce mého přesvědčení žádná řeč uraziti nemůže, ježto pravdivá dobré hlásati musí, nepravou život a mravy mé vyvracují.

Než poněvadž na vaše usnesení touženo, kteří jste nejvyšší česť a nejvážnější úřad na mě vznesli, rozvažte opět a opět, zdali toho želeti třeba. Nemohu pro osvědčení ukazovati ani podobizen ani triumfův, ani konsulatů předků svých, ale ukázati mohu, bude-li toho věc požadovati, kopí, korouhve, náprsní ozdoby a jiná vojenská vyznamenání, mimo to jizvy na prsou. To jsou mé podobizny, to šlechtictví ne zděděné, jako jejich, nýbrž kterého jsem já sám přemnohými nesnázemi a nebezpečenstvími dobyl.

Nejsou strojena slova má; nehrubě si toho vážím, ctnosť se sama dostatečně jeví; oněm chytrosti třeba jest, aby hanebné skutky řečí skryli. Neučilť jsem se vědám řeckým; nechtělo se mi ani málo učiti se jim, protože ani učitelům k statečnosti nepomohla. Avšak naučil jsem se věcem obci daleko nejprospěšnějším: na nepřítele udeřiti, na stráži býti, ničeho se nebáti kromě zlé pověsti, zimu a vedro jednostejně snášeti, na zemi spáti, v téže době nedostatek a svízele války nésti. Takovým učením budu já vojáky povzbuzovati; sužovati jich nebudu sám hýře, aniž slávu přiřknu sobě, nesnáze jim. To jest prospěšné, to vlídné velitelství. Nebo tresty krutými vojsko poháněti zatím, co sám rozmarně žiješ, to jest tyranem býti a ne vojevůdcem.

Takovými a podobnými činy předkové vaši i sebe i obec oslavili. Na tyto šlechta spoléhajíc, sama nepodobná mravy, námi po nich horlícími pohrdává a veškerých důstojností ne pro zásluhy, nýbrž jako dluhu na vás žádá. Avšak tito lidé přepyšní se náramně mýlí. Předkové jejich zanechali jim vše možné, bohatství, podobizny, památky jména svého výtečné; statečnosti nezanechali aniž mohli zanechati; tato jediná se ani darovati ani přijmouti nedá.

Sprostým mě nazývají a nevzdělancem, poněvadž příliš neumělé kvasy strojím a žádného herce a žádného kuchaře dražšího, nežli nádvorní jest, nemám. Z toho se rád vyznávám, Quiritové. Neboť od otce svého a od jiných poctivých lidí slyšel jsem, že ozdoby ženám, mužům práce přináleží, a že slušno, aby všickni lidé hodní více slávy nežli bohatství měli; že zbraň, ne nábytek k ozdobě bývá. Nechať tedy, co je těší, co za milé pokládají, nechť to povždy činí; nechť milkují, nechť popíjejí; nechť, kde mládí své prožili, i stáří tráví, sloužíce břichu a nejhnusnější části těla; pot, prach a jiné podobné věci nechať zanechají nám, jimž to nad hody milejší jest.

Než není tomu tak. Nebo když se hanebností veškerou zohavili, pídí se tito nejdarebnější lidé po odměnách mužů statných. Tak přenespravedlivým způsobem bujnosť a lenivosť, vlastnosti nejhorší, oněm, kteří se jim oddali, nijak na škodu nejsou, státu bezvinnému k po-

hromě bývají. Nyní, když jsem už oněm odpověděl podle povahy své, ne dle míry hanebnosti jejich, zkrátka o věcech obecných promluvím.

Nejprve buďte, co se Numidie týče, dobré mysli, Quiritové. Nebo co až k této době Jugurthu zachovalo, vše jste odstranili, lakotu, nezkušenosť, pýchu; pak jest tam vojsko kraje povědomé, ale přisámbůh více přičinlivé nežli šťastné; nebo veliká část jeho lakotou nebo slepotou vůdců poražena jest. Pročež vy, jichž věk jest k vojenské službě schopný, se mnou sílu napněte a ujměte se vlasti; a nikoho nechať strach nezachvátí za neštěstím jiných anebo za pýchou vojevůdců. Jáť na pochodě, v bitvě jako rádce i jako společník nebezpečenství s vámi budu; a s sebou i s vámi ve všech věcech jednostejně budu nakládati. A věru s pomocí bohů vše uzrálo, vítězství, kořisť, sláva; což byť i nejisté aneb i vzdálené bylo, přece by všem vlastencům slušelo pomocí přispívati obci. Neboť nikdo netečností se nesmrtelným nestal, aniž který otec dětem přál, aby věčně žili, nýbrž spíše aby ctnostný i počestný život vedli.

Mluvil bych ještě déle, kdyby slova bojácným statečnosti dodávala; než statečným dosti jest, tuším, pověděno.«

Po takovéto řeči když Marius viděl, jak pohnuta jest mysl lidu, sháněl špíži, peníze, zbraň a jiné potřeby na lodi, vypravil se do Afriky a za několik dní přistál k Utice, kde mu vojsko odevzdal legat P. Rutilius, protože Metellus nechtěl se potkati s Mariem, aby neviděl to, čehož mysl jeho ani snésti nemohla, když to slyšel.

XII. Řeč Sullova před králem Bokchem.

(Bellum Jugurthinum c. 102.)

Po kruté bitvě nedaleko města Cirty, v níž byl Jugurtha s Bokchem na hlavu poraženi, přišel konsul Marius do Cirty, kam hned z počátku měl namířeno. Tam přišli potom pátého dne, kterého barbarové opět nešťastně bojovali, vyslanci od Bokcha, kteří jménem krále na Mariu žádali, aby dva důvěrníky velespolehlivé k němu poslal, že chce s nimi o svém i o národa římského prospěchu rozmlouvati. Ustanoveni k tomu L. Sulla a A. Manlius, kteří si umínili před králem řeč míti, aby pohnuli jeho myslí, bude-li nepovolná, pakli však míru dychtivá, tím více roznítili. Tehdy Sulla, jemuž Manlius ne pro stáří než pro výmluvnosť ustoupil, několik slov v tento rozum promluvil:

»Králi Bokchu, k veliké nám to jest radosti, že tobě, jenž jsi tak 12.
statečný, bohové vnukli, abys přece jednou raději mír volil nežli válku, i abys sám jsa nejpoctivější neposkvrňoval sebe spolkem s Jugurthou, člověkem ze všech nejšpatnějším, zároveň abys i nás zbavil trpké nutnosti stíhati tě za poklésky tvé taktéž jako jej za mrzkosť jeho. K tomu se národu římskému už z počátku lépe býti zdálo přátele než otroky vyhledávati; a měli za věc bezpečnější ochotnými nežli přinucenými vládnouti. Tobě věru žádné přátelství prospěšnější není nad naše, předně že velmi vzdáleni jsme, v čemž nejméně jest závady, přízeň tatáž, jako kdybychom na blízku byli; pak že poslušných hojnosť máme, přátel však ani nám ani žádnému jinému dosti se nedostalo. Ó, kéž bys byl se hned z počátku na tom ustanovil, zajisté byl bys od národa římského více dobrého obdržel, nežli s' utrpěl zlého. Ale poněvadž lidskými věcmi nejvíce štěstí vládne, jemuž patrně zalíbilo se, abys i moci i přízně naší zakusil, tedy nyní, pokud ti ono přeje, pospěš si a, jak jsi počal, pokračuj. Hojně máš příležitosti, abys tím snáze chyby dobrými službami překonal.

Konečně si to do srdce svého vštěp, že národ římský dobrodiním nikdy překonán nebyl; než co ve válce může, to ty víš.«

Na tuto řeč Bokchus mírně a laskavě odpověděl, provinění své omlouval, že se zbraně chopil nikoli s úmyslem nepřátelským, nýbrž na obranu své říše, neboť ta část Numidie, odkud brannou mocí Jugurthu vypudil, připadla mu právem vojenským, a Marius aby ji plenil, že nemohl trpěti. Mimo to když posly před tím do Říma vypravil, bylo mu přátelství odepřeno; jinak že starých sporů pomíjí a že teď, jestliže Marius dovolí, posly k senatu vypraví. Potom když obdržel dovolení, úmysl jeho zvrácen byl od přátel, které Jugurtha, jakmile se dověděl, že vyslán byl Sulla a Manlius k Bokchovi, obávaje se toho, co se chystalo, dary porušil.

XIII. Kterak odpověděl král Bokchus římskému vyslanci Sullovi.

(Bellum Jugurthinum c. 110.)

V Římě poslům Bokchovým, když prosili za krále zbloudilého a lstí Jugurthovou svedeného a žádali za přátelství a spolek, toto bylo odpověděno: Senat a národ římský dobrodiní a příkoří pamětliv bývá. Když však Bokchus pyká, že tedy za provinění milosti dává průchod, spolek a přátelství se povolí, až si toho zaslouží. Bokchus zvěděv takto mínění senatu žádal písemně Maria, by k němu s plnou mocí poslal Sullu jednat o společných věcech. I vypraven byl Sulla s průvodem jezdců i pěších. Na cestě objevil se jim najednou v širém poli Volux, syn Bokchův, pravě, že od otce svého jim k ochraně poslán byl. Když příští den dále táhli a večer byl zaražen tábor, přišel Volux úzkostlivě k Sullovi ohlásit, že Jugurtha není daleko, aby v noci s ním utekl. Návrh ten arci Sulla zamítnul, ale rozšířilo se domnění, že jsou zrazeni Volukem a v osidla vlákáni; Sulla kázal Volukovi, že nepřátelsky si počíná, z tábora odejíti a vzýval Joviše nejsvětějšího, aby byl svědkem zločinu a zrady Bokchovy. Volux s pláčem prosí, aby tomu nevěřil, že se to nestalo zradou, nýbrž chytrostí Jugurthovou, který však, protože veškera naděje jeho a moc na Bokchovi záleží, zjevně ničeho se neodváží, kdy syn jeho přítomen jest; že by tedy nejlépe bylo samým středem táboru jeho veřejně táhnouti, že on sám se Sullou půjde. To když schváleno, vydali se na cestu a přišli bez úrazu ke králi Bokchovi, jemuž pravil Sulla, že poslán jest od konsula ptát se, mír-li či vojnu obmýšlí. Král odpověděl, aby přišel po desíti dnech opět, že se na ničem neustanovil. Oba rozejdou se do svého táboru, ale v noci zavolal Bokchus tajně Sullu a v tato slova řeč k němu začal:

13. »Nikdy jsem se já nedomníval, že přece soukromému člověku díky povinen budu, ač jsem v tomto kraji a ze všech, které znám, nejmocnějším králem. I přisámbůh, Sullo, dříve než jsem tebe poznal, mnohým jsem já k prosbě jejich, jiným samoděk na pomoc přispěl, sám jsem nižádné nepotřeboval. Že toto uskrovněno, tím by se jiný rmoutil, já jsem tomu rád; byloť mi jednou obejíti se bez přátelství tvého; teď nic dražšího srdci mému není. Zkusiti toho jest volno; zbraně, mužstvo, vůbec čehokoli srdce žádá, vezmi a používej toho, a pokud živ budeš, nemysliž nikdy, že jsem se tobě odsloužil; vděčnosť má bude vždy tatáž; zkrátka ničeho, pokud mi bude vědomo, nadarmo žádati nebudeš. Neboť jest, jak já za to mám, méně potupno, když král zbraní než když spanilomyslností překonán jest. Ostatně slyš o vašem státu, za jehožto plnomocníka sem poslán jsi, několik slov. Války jsem já nikdy proti národu římskému nezdvihl, aniž jsem kdy chtěl, aby zdvižena byla; avšak území svého jsem proti branné moci zbraní hájil. Upouštím od toho, poněvadž vám tak libo. Veďte si válku s Jugurthou, pokud chcete; já řeky Muluchy, která byla hranicí mezi mnou a Micipsou, nepřekročím, aniž Jugurthovi dovolím, aby přes ni šel. Budeš-li mimo to žádati o něco mne i vás důstojného, neodejdeš odmrštěn.«

Po řeči této promluvil Sulla s králem o míru a společných věcech, zjevil mu, že senat a lid římský za vděk nepřijmou, co on právě slibuje, aby vykonal, na čemž jim velice záleží, t. j. aby Římanům vydal Jugurthu, kterého ve své moci má. To-li učiní, že mu přátelství, spolek, Numidie část, které nyní

žádá, samy sebou připadnou. Král z počátku sice odpíral pro pokrevenství a spolek uzavřený s Jugurthou, avšak častějším doléháním k povolnosti se naklonil a slíbil, že vše Sullovi k vůli učiní. Takto lesť zosnovavše se rozešli. Král druhého dne pravil poslanci Jugurthovu, že může býti válka pod výminkami skončena, aby tedy mínění krále svého vyzkoumal. Osmého dne se k Bokchovi posel vrátil a ohlásil, že Jugurtha vše učiniti chce, což by se přikázalo, ale Mariovi že málo věří. Ostatně aby se Bokchus, přeje-li si, aby oběma bylo pomoženo a platný mír se stal, vynasnažil, aby se všichni k rozmluvě o míru sešli. Když pak se na ustanovené místo s bezbrannými důvěrníky svými sešli, bylo na ně po daném znamení odevšad ze záloh udeřeno, Jugurtha svázán, Sullovi v poutech vydán a od něho k Mariovi odveden. To se stalo r. 106. před Kr. Jugurtha byl stkvělému triumfu Mariovu k ozdobě, pak uvržen do vězení Tullianum zvaného a po šestidenním zápase s hladem konečně zardoušen.

XIV. Řeč konsula Aemilia Lepida k lidu proti Sullovi.

(Histor. fragmenta.)

Proti nové ústavě Sullově nepovstal nikdo za jeho diktatury, ale po jeho smrti r. 78. hnuli se proti ní odpůrci, k nimž patřila strana demokratická, jež stála o to, by vrácena jí byla tribunská moc se všemi právy; psanci anebo jich potomci usilovali, by opět nabyli svých práv občanských a majetku; chudina, která diktatorovým rozdělením pozemků z hospodářství vypuzena jsouc v Italii nebo kam jeho rámě nezasahovalo, se ukrývala; luza římská, která v době, kdy námořní loupežníci dovoz obilí buď přerušili nebo stěžovali, lacino nebo i zdarma výživy se dožadovala; konečně část vysloužilců, která přikázané pozemky brzo prohýřila, slibovala si výpomoc za nových bojů. A tito všichni nespokojenci našli své vůdce ve ctižádostivých občanech, kteří nemohli se k úřadům a jiným důstojnostem pro vládnoucí rodiny dostati.

V čelo se jim postavil M. Aemilius Lepidus, který r. 83. jako horlivý přívrženec Sullův pomáhal v boji proti Mariovcům v Italii a neostýchal se koupí statků vypověděnců se obohacovati, a když byl r. 81. praetorem v provincii Sicilii, tak ji vykořistil, že se mu žalobou hrozilo. Tehdy pojal úmysl přejíti na stranu lidovou; aspoň jej přízeň lidu odsouzení uchránila. Jeho vydírání a tím pak možné podplácení jakož i působení Pompeiovo u lidu vedlo k tomu, že byl na r. 78. zvolen konsulem.

Touto volbou Lepidovou za konsula nabyla strana nespokojenců velké opory, neboť potom nejvyšší úředník svolával do schůzí lid, který svá přání v nich na jevo dával a od senatu jich splnění žádal. Jednou z takových řečí jest u Sallustia také Lepidova, v které se omývá ze skvrn, že by byl Sullovu samovládu chtěl povznášeti a koupí statků psaneckých schvalovati. Avšak především smýšlí pobouřiti lid, aby se proti potupnému postavení občanskému, do něhož byl Sullou vržen, rázně opřel a svých práv se domáhal. V řeči té jsou silné útoky na Sullu a jeho přívržence, a na konci jest takořka znamení k šarvátkám. — Že občanstvo bylo na dvě strany rozděleno, a občanské spory byly značny, dokazují události za pohřbu Sullova. Lepidus neuznával Sully hodným slavného pohřbu, ale konsul Katulus a jiní přátelé zemřelého, k nimž se také přidal opět Pompeius, nabyli vrchu a pohřeb slavně vykonán. Avšak když odcházeli s pohřbu, nastala mezi oběma konsuly roztržka a lid se jí účastnil.

Za těchto časů republiky, v níž dvě strany tak ostře a roztrpčeně proti sobě stály, vzmáhaly se spory také mimo Řím, na př. v Etrurii, Samniu. Jedna i druhá strana neměla rázných mužů, kteří by se jí stali vůdci rozhodnými, neboť nadanější buď v dřívějších půtkách padli nebo byli vypověděni. Tehdy se mohl arci Lepidus za vůdce lidu postaviti, ne jako zkušený válečník, nýbrž spíše známý slávou předkův a hojnými připověďmi nežli svým šlechetným smýšlením a činy, neboť z řeči jeho poznáváme, jak byl váhavé a nerozhodné povahy. Z té příčiny byl asi Lepidus poslán jako prokonsul do provincie narbonské Gallie, protože se tam Sertoriané bouřili. Lepidus však i tu byl s nespokojenci ve stálém styku a na konci r. 78. shromažďoval v Etrurii vojsko, by s ním táhl na Řím a úmysly své násilím provedl.

»Povolnosť a dobrota vaše, Quiritové, jimiž u ostatních národů jste velikými a pověstnými, velmi mnoho strachu mi způsobují proti samovládě L. Sully, abyste tomu, co sami pokládáte za zločinné, málo věříce od jiných nebyli obelstěni — zvláště když jemu veškera naděje ve zločinu a věrolomnosti spočívá, a nepokládá se býti bezpeč- 14.

ným jinak, nežli bude-li vaším strachem ještě horší a bohaprázdnější, aby vám tímto strachem zachváceným bída odnímala péči o svobodu — anebo byste byli odkázáni spíše vystříhati se nebezpečenství nežli se mstíti, budete-li prozřetelnými. Družině jeho věru, lidem přeslavného jména, s nejlepšími příklady předků, nemohu se dosti vynadiviti, kteří nadvládu nad vámi platí svojí porobou a obojí neprávě raději chtějí svobodnými muži býti s nejlepším právem: přeslavné potomstvo Brutův, Aemiliův a Lutatiů, zrození podvrátiti to, co předkové statností svou získali. Neboť co jiného před Pyrrhem, Hannibalem, Philippem a Antiochem hájeno bylo nežli svoboda a jednoho každého svá sídla, a nikoho bychom neposlouchali leč zákonů? A to vše onen Paromulus drží si v moci své jak od cizích národův uchvácenou kořisť, nenasycen netoliko porážkou tolika vojsk ani konsulův a jiných předáků v obci, které štěstí válečné zmařilo, ale tehdy ještě ukrutnější, když štěstí většinu v soucit z hněvu obrací. Ba on jest jediný ze všech od nepaměti pokolení lidského, který tresty pro příště zrozené ustanovil, kterým by dříve bezpráví nežli život jistý byl; a zcela neprávě ohromností zločinu potud bezpečný byl, za tím co jste se vy zastrašovati dávali obavou těžší poroby domáhati se svobody.

Jednati a vstříc jíti jest, Quiritové, by loupež vám učiněná v oněch rukou nebyla: potřeba jest neodkládati a sliby neopatřovati si pomoci, leda že snad doufáte, že omrzení již a hanbení za násilné panování Sullovo nastává, a že od toho za většího nebezpečenství upustí, čeho se zločinně zmocnil. Avšak on tak daleko dospěl, že nic za slavné, leč co mu bezpečno jest, a vše, co k udržení vlády stačí, za počestné pokládá. A tak onen pokoj a klid se svobodou, čehož se mnozí řádní muži spíše nežli námahy s čestnými úřady domáhali, již je ten tam, za tohoto času jest otročiti nebo vládnouti, strach míti třeba nebo naháněti, Quiritové! Neboť co nad to? a co buď lidského zbývá nebo co božského jest nepokaleno?

Národ římský, nedávno před tím vládce národů, zbaven vlády, slávy, práva, neschopný k životu a opovržený, ani otrocká výživa mu nezbývá. Spojencův a Latia velká síla od občanského práva za mnohé a znamenité skutky od vás jim daného jedním jsou zdržováni a lidu neškodného sídel otcovských zmocnilo se několik náhončích odměnou za své zločiny. Zákony, soudy, státní pokladna, provincie, králové jsou v rukou jednoho a konečně právo nad životem a smrtí občanů. Zároveň lidské oběti jste viděli a hroby poskvrněné krví občanskou. Zbývá-li mužům co jiného nežli pomstiti křivdu nebo zemříti statečně? Ježto zajisté příroda jeden konec všem i zbraní obrněným ustanovila, a nikdo neočekává svrchované potřeby, ničeho se neodvažuje, leč kdo jest povahy ženské. Avšak já jsem buřič, jak Sulla dí, já stěžuju si na odměny za zmatky a přeju si války, já práv míru se domáhám. Rozumí se, že nebudete jinak bez pohromy a dosti bezpečni za pokoje, leč Vettius Picens a písař Kornelius promrhají řádně získaný majetek jiných; leda že schválíte všichni vyobcování neškodných pro bohatství, mučení mužů vynikajících, zpustošení města útěkem a vraždami, majetek občanů nebohých jako kořisť cimberskou na prodej nebo na rozdání. Než vyčítá mi držení statků do klatby daných, což právě ze zločinu onoho snad největší jest, že ani já ani nikdo ze všech dosti bezpečni jsme nebyli, jestliže správně si vedli. A ono, co tehdy z obavy jsem koupil cenu zaplativ, právem přece pánovým obnovuju aniž trpěti úmysl mám, aby nějaké vykořisťování občanů se dělo. Dosti toho bylo, co zuřivostí sehnaného jsme snesli,

že mezi sebou bojující vojska římská i zbraň od cizích národů na nás byla obrácena.

Zločinův a pohanění všech budiž konec. A toho Sulla tak málo lituje, že i činy ty za slávu si čítá i, kdyby možná bylo, ještě dychtivěji by je prováděl. A neobávám se již, co smýšlíte o něm, ale jak velice byste se odvážili, abyste, čekajíce jeden na druhého počátek, nebyli jati ne mocí jeho, která jest daremná a mravně porušená, ale svou nedbanlivostí, ačkoli možno jíti ho zajmout a tak, jak bys se odvážil, zdáti se šťastným. Neboť kdo kromě jeho poskvrněné družiny totéž chce, anebo kdo si přeje, by všechno nebylo převráceno, a přemoženému by se vítězství dalo? Ovšem mimo vojíny, jichž krví Tarulovi a Scirrovi, nejhorším z otroků, bohatství bylo získáno? či ti, nad které vynikl v osazování úřadů Fufidius, hanebný sluha jeho, všech čestných úřadův ohava.

A tak největší mi důvěrnosť působí vítězné vojsko, jež tolika ranami a namáháním nic mimo tyrana nezískalo. Leda že snad táhli vyvrátit moci tribunské, kterou zbraní založili jeho předkové, aby práva a soudy si vyrvali: ovšem za mzdu neobyčejnou, kterou vyhoštěni byli do bažin a lesův, a viděli, že jim pohanění a nenávisť, odměny několika málo lidí, uděleny jsou. Proč tedy s tak velkým zástupem a zpupností vystupuje? Protože štěstí může ku podivu neřesti zastříti. A to štěstí když podvráceno, jak jest obáván, tak bude opovrhován: leda snad pod rouškou svornosti a míru — která jména zločinu a velezrádě své dal a tvrdí, že není jinak obec možná a konec války, leda že by zůstal lid ze svých pozemků vypuzený, občanská kořisť nejkrutější, právo a rozsudek ve všech věcech v jeho rukou, což národu římskému přináleželo — což vám-li mírem a smířením se vidí, největší zmatky v obci a zhouby schvalte, přisvědčte zákonům vnuceným, přijměte pokoj s porobou a podejte příklad potomkům, že odplatou za vlastní život obec se v pád uvádí.

Já ačkoli jsem touto nejvyšší vládou dosti dosáhl ku slávě předků, své důstojnosti a i záštitě, přece neměl jsem úmyslu soukromé výhody si činiti, a lepší zdála se mi nebezpečná svoboda, nežli poroba tichá. Jestliže to schvalujete, stůjte při mně, Quirité, a za dobrotivé pomoci bohů následujte Marka Aemilia konsula jako vůdce a rádce, abyste opět svobody nabyli.«

XV. Řeč L. Marcia Philippa proti Lepidovi.

(Histor. fragmenta.)

Lepidus chystaje v Etrurii válku proti senatu, posýlal často posly vyjednávat s otci, by ústava Sullova byla zrušena, by jen času k delší přípravě nabyl. Katulus a Philippus pečovali o to, by se rázně vystoupilo proti Lepidovi a nepřítelem obce aby vyhlášen byl. Ale jednak pro známosti osobní, jednak nadějí, by se zamezila ještě občanská válka, volena byla mírnější opatření. Že přívrženstvo Lepidovo vzrostlo na vojsko, povolal jej, aby byl od něho vzdálen, senat do Říma pod záminkou, by za nepokojův odkládané volby konsulské byly vykonány. Lepidus přišel do Říma ne sám, ale s vojskem svým, které před branami města táborem položil, a pak přednesl své požadavky senatu. Došlo k smíru, místo druhého konsulatu, o který žádal, prodloužena mu správa v jihovýchodní Gallii, vojsko povoleno, ale aby s ním do své provincie odtáhl, čím se válka občanská předešla. Avšak Lepidus nešel do Gallie, nýbrž zůstal se svým vojskem v Etrurii, kde je penězi od senatu povolenými rozmnožoval a hleděl celou zemi proti Římu pobouřiti. Gallii pak spravoval jeho zástupce Brutus, a v Římě čekala jeho družina přívrženců jenom na znamení. Tu dobu, kdy Lepidus byl pánem Etrurie a Gallie, promluvil za hrozícího znova nebezpečenství L. Marcius Philippus řeč v senatě žádaje, by Lepidus

byl vyhlášen nepřítelem státním, a nejvyšším pak úřadům dána byla plná moc, by město a občané škody a příkoří neutrpělo. Návrh Philippův překvapil Lepida. Katulus prokonsul zůstal pro ochranu v městě. Pompeius přemohl beze všeho namáhání jednotlivé zástupy povstalcův a teprve před Mutinou měl delší překážku. Když byla Mutina obléhána, sebral Lepidus své sbory a pokusil se Říma směle dobývati. Avšak boj dopadl v neprospěch Lepidův, a touž dobu došla také zvěsť o pádu Mutiny. Za tou příčinou Lepidus boje se, by od Pompeia nebyl u Říma postižen, odtáhl do Etrurie zpět. Avšak Pompeius, jenž dobyl Mutiny a táhl Římu na pomoc, dohonil jej a novou porážku mu blíže Kosy způsobil. Nepatrnou část vojska zachránil Lepidus do Sardinie, kde se nějaký čas zdržel. Avšak r. 77. zemřel Lepidus, a tak povstání i na Sardinii proti vládě senatu zaniklo. Peperna odplul potom se zbytkem Lepidovců do Hispanie.

15. »Nejvíce bych si přál, otcové shromáždění, aby říše byla bouří a rozbrojů prázdna nebo v nebezpečenství každým statečným mužem hájena, potom aby nepravá zařízení původcům byla ku škodě. Ale naopak zase jest všechno vzpourami zmateno, a od těch, kterým slušelo spíše je zameziti, konečně to řádným a rozvážným mužům jest vykonávati, co nejhorší muži a nejpošetilejší ustanovili. Neboť války a zbraně, ač vy je neradi vidíte, přece se jich chopiti musíte, protože se Lepidovi líbí, leda že snad někomu jest úmyslem mír dáti a válku trpěti. Ó, dobrotiví bozi, kteří tohoto města, jemuž by bez opatrování vašeho padnouti bylo, Markus Aemilius, ze všech padouchů nejhorší, o kterém nelze rozhodnouti se, zdali horším či ničemnějším jest, vojsko k potlačení svobody chová a z opovržení hodného učinil se obávaným: vy šeptajíce si jen opět a opět zpěčujete se a dle proroctví věštců přejete si míru více nežli ho hájíte a nepozorujete, že mírností nálezů vy důstojnosti, on strachu pozbývá. A to právem, protože loupežemi konsulat, vzpourou provincii s vojskem dostal. Čehož by on za dobré skutky byl došel, kterému jste za zločiny takové odměny udělili? Ale ovšem že ti, kteří do posledka až i poselstva, mír, svornosť a jiného všelicos ustanovili, přízeň si u něho tím získali. Ba raději za opovržené a obce nehodné pokládáni jsouce, za kořisť se cení, protože strachem po míru se ženou, kterým jej majíce ztratili.

Já aspoň již od počátku, když Etrurie se bouřila, viděl jsem, že se psanci shromažďují, a rozdáváním obec se ničí, domníval jsem se, že třeba si pospíšiti a záměrů Katulových s několika málo jsem se přidržel. Ostatně oni, kteří rodu Aemiliova slavné činy vychvalovali a říkali, že odpouštěním velikosť národa římského zvětšovali, a že nikam Lepidus nepokročil, když se chápal zbraně jednotlivci náležité k potlačení svobody, pro sebe každý jmění neb ochrany vyhledávajíce, záměry obce zničili. Avšak tehdy byl Lepidus jako loupežník se záškodníky a několika zákeřníky, kterých života by nikdo za denní mzdu nezaměnil: nyní jest prokonsulem s velitelstvím, kterého jste mu vy neodňali, nýbrž dali s vyslanci dosud podle zákona poslušnými, a k němu sbíhali se lidé všech stavů nejničemnější, rozčileni jsouce nedostatkem a vášněmi, zlým svědomím ze zločinů souzeni, kterým klid v rozbrojích, v míru zmatky jsou. Ti bouři za bouří, válku za válkou způsobují, Saturnovi druhdy, potom Sulpiciovi, po té Mariovi a Damasippovi, nyní Lepidovi náhončí. Mimo to Etrurie a všechny zbytky válkou napiaty, obě Hispanie zbraní znepokojované, Mithridates s boku čihá na důchody naše, kterými jsme se potud udržovali, hledí toužebně vstříc ke dni války, ba nic ani kromě schopného vůdce neschází k podvrácení vlády.

Proto já vás snažně prosím a zapřisahám, otcové shromáždění, abyste pozor měli a netrpěli, aby zvůle zločinných jako vzteklosť

k nevinným nepostupovala nakažením. Neboť když se špatným odměn dostává, sotva kdo zadarmo dobrým jest. Či očekáváte, až on opět vojsko přivede a mečem i ohněm město napadne? Tento krok z nynějšího stavu mnohem bližší jest nežli z míru a svornosti k odboji občanskému. Co protivného podnikl proti všemu božskému a lidskému, ne pro svou nebo něčí křivdu předstírá, ale pro podvrácení zákonův a svobody. Zmítán je totiž a trápen náruživostí ducha a strachem z přečinů, bezradný, nepokojný, o to a ono se pokoušeje; bojí se pokoje, nenávidí války; vidí, že musí vzdáti se prostopášnosti a nevázanosti, a zatím nadužívá vaší netečnosti. A nevím si ani dosti rady, zdali to strachem anebo lhostejností nebo nerozumem nazvati, že každý z vás, jak se zdá, jeví přání, aby takovými nehodami jako bleskem nebyl zasažen, ale na odpor se postaviti ani se nesnažíte.

A uvažte, prosím, jak se změnil stav věcí. Dříve zlo proti obci strojeno tajně, pomoc zřejmě a tím řádní muži snadno předcházeli daremné: nyní mír a svornosť v niveč zřejmě se uvádějí, obhajují se tajně; kterým se to líbí, ve zbrani jsou, vy ve strachu. Co očekáváte? Leda že se snad stydíte nebo se vám protiví správně si počínati. Či Lepidovy požadavky myslí vaší tak pohnuly? který sice praví, že se mu líbí, aby každému jeho vlastní bylo vráceno, a sám v rukou drží cizí; aby práva válečná byla zrušena, ačkoli sám zbraní si je vynucuje; občanské právo aby těm potvrzeno bylo, kterým praví, že odňato nebylo; pro svornosť aby tribunská moc byla obnovena, z které všechny různice se vzňaly.

Ty nejhorší ze všech a nejnestoudnější, tobě-li jest nouze občanův a utrpení na srdci, který doma nic nemáš, leda co zbraní nebo neprávě nabyto? O druhý konsulat se ucházíš, jako bys první skládal; válkou svornosti hledáš, kterou získaná se maří; náš zrádce jsi, svým nevěrný, nepřítel všech vlastimilovných. Jak, nestydíš se lidí ani bohů, které jsi za věrou nebo křivou přísahou znesvětil. A jelikož jsi takovým, pobízím tě, setrvej v mínění svém a zůstaň ve zbrani, a odkládaje rozbroje abys nebyl sám v nepokoji a nás v ouzkosti nedržel. Ani tebe provincie králem ani bohové krbu domácího občanem nestrpí! Pokračuj, kam počínáš, abys co nejdříve odměny došel.

Vy pak, otcové shromáždění, jak dlouho ještě váháním obec necháte bez ochrany a jen slovy budete zbraně zkoušeti? Odvody proti vám jsou konány, peníze veřejně i soukromě vynuceny, posádky odvedeny a umístěny, dle libosti zákony se dávají, zatím co vy obstaráváte vyslanectvo a nálezy. Čím dychtivěji, přisámbůh, po míru budete toužiti, tím válka bude krutější, až pozná, že strachem spíše nežli slušností a spravedlností podporován byl. Neboť kdo praví, že zmatkův a vraždění občanů nenávidí a pro to vyzbrojeným Lepidem vás bezbranné zadržuje, co přemoženým snášeti jest, to ač dělati můžete, myslí, abyste spíše vy trpěli; tak on radí: jemu od vás mír, vám od něho válka. To jest-li vaše mínění, jestliže taková strnulosť mysli zastřela, že zapomenuvše na zločiny Cinnovy, jehož návratem do města česť stavu tohoto za své vzala, proto přece sebe a manželky i děti Lepidovy chcete vydati, k čemu třeba usnesení, k čemu pomoci Katulovy? Ba i on i jiní vlastenci o obec marně se starají.

Nuže, dělejte, jak se vám líbí: opatřete si ochranu Cethegovu a jiné záštity proti zrádcům, kteří loupeže a požáry opět způsobiti baží a znova proti bohům krbu domácího ruce ozbrojiti. Jestliže však svoboda a pravda více se vám líbí, rozhodněte důstojně jména svého a dodejte zmužilosti mužům udatným. Jest po ruce nové vojsko,

k tomu tlupy vysloužilců, šlechta všechna, vůdcové výborní; štěstí následuje statečnějšího; již to, co malátností vaší se nahromadilo, zmizí. Pročež takto za slušné uznávám: Poněvadž M. Lepidus vojsko soukromým úmyslem připravené s lidmi nejhoršími a nepřáteli obce proti vážnosti tohoto stavu k městu vede, aby Ap. Klaudius jako zatímní vládce s Q. Katulem prokonsulem a ostatními, kterým velení v rukou jest, městu byli k ochraně a k tomu hleděli, by obec žádné škody nevzala.«

XVI. Řeč konsula Aurelia Kotty k lidu římskému.

(Histor. fragmenta.)

Když r. 91. vydal tribun lidu Q. Varius zákon, jímž nařízeno vyšetřiti, obmyslem koho byli spojenci podněcováni a konečně roznícena válka marsická, byl také K. Aurelius Kotta s mnohými jinými za vinného uznán a poslán do vyhnanství, z něhož se však r. 82. za diktatora Sully vrátil a vyhlašoval potom tento svůj návrat za druhé narození své. Činnosti politické se vzdaloval až do svého konsulatu r. 75. Po něm spravoval jako prokonsul Gallii. Ačkoli tam s nepřítelem nebojoval, přece si vymohl na senatu čestný triumf, ale zemřel dříve nežli ho mohl užiti.

Když se r. 75. lid bouřil pro příliš drahé obilí, a všeliké důchody státní byly malé a za válek ustavičných nejisté, protože vojenští velitelé v Hispanii vymáhali na vládě žold a špíži, a kromě toho bylo stále vojsko vydržováno v Asii a Cilicii pro velkou moc Mithridatovu, nemohlo býti lidu, který za úlevu ve velké bídě a nouzi žádal, dle přání vyhověno. Když se pak lid shluknul a i život Kottův ohrožoval, konejšil jej konsul a vyzýval, aby se trpělivě podrobil všeobecnému, nezbytnému osudu, touto řečí:

16. Quiritové, mnohá mě potkala nebezpečenství doma i v poli, též i mnohá protivenství, z kterých jedna jsem snesl, jiná zapudil bohů pomocí a svou zdatností, a v nich všech nikdy mi odhodlanosť k činu nescházela ani vykonati to, co jsem umyslil. Neštěstí i štěstí změnila mi sice jmění, ale ne smýšlení. Než naproti tomu v tomto neblahém stavu všecko mě se štěstím opustilo. Kromě toho stáří, samo o sobě obtížné, starosť zdvojnásobuje mně, jemuž nebohému na sklonku života již ani v čestnou smrť doufati nelze. Neboť jestliže jsem vaším vrahem a dvakráte narozen — zde svých bohů domácích a vlasti ano i nejvyšší vlády málo si vážím, která mi za života trýzeň dostačí nebo který trest po smrti? Ano i všechny vypravované tresty v podsvětí zločinem svým jsem překonal.

Od útlého mládí byl jsem vám na očích jako soukromník i v úřadech: kteří jazyka, kteří mé rady, kteří peněz si přáli, užili. A já jsem ani obmyslné libomluvnosti ani vlohy konati zlo nepěstoval; velice žádostiv jsa soukromé přízně podstoupil jsem největší nepřátelství za obec, a jimi přemožen s ní (obcí) zároveň, když potřebuje cizí pomoci více zlého jsem očekával, dali jste mi, vy Quiritové, opět vlasť i bohy domácí s nesmírnou důstojností. A za ta dobrodiní sotva dosti vděčným bych se ukázal, kdybych jednotlivci obětoval duši, které však nemohu, neboť život i smrť jsou práva přírody; abys bez potupy s občany žil zachovalý jsa na dobré pověsti a statcích, to darem se dává i přijímá.

Konsuly jste nás učinili, Quirité, když obec byla doma i v poli zaměstnána. Neboť velitelé Hispanie žoldu, vojska, zbraně, obilí žádají, a toho vymáhá okolnosť proto, že odpadnutím spojencův a útěkem Sertoriovým přes hory ani sečmo bojovati nemohou ani konati příprav potřebných. Vojska v Asii a Cilicii pro nesmírnou moc Mithri-

datovu se vydržují, Macedonie plna jest nepřátel, a ne méně pobřeží Italie a provincií, any zatím důchody malé a za válek nejisté sotva část výdajů hradí: loďstvem, které dovoz špíže zabezpečovalo, menším nežli dříve plavbu konáme. Jestliže to lstí nebo netečností bylo způsobeno, nuže, jak velí hněv, trest vykonejte; jest-li stav společný poněkud nepříznivý, proč nedůstojných věcí vás i nás i obce se chápete? — Já pak, jehož věku smrť dosti blízka jest, nevzpírám se jí, jestliže vás ona nějakého protivenství zbaví: a potom skonal bych čestněji život svůj za vaše spasení nežli přirozeností tělesnou.

Tu jsem, hle, Kaius Kotta jako konsul; činím, co často předkové naši v krutých válkách činili: zaslibuji a odevzdávám se za obec, kterou potom, komu byste svěřili, se ohlédněte, neboť takové hodnosti žádný pořádný muž by nechtěl, když mu bude počet vydati z osudu i z moře i z války od jiných svedené nebo hanebně zemříti. Tolik jen na mysli mějte, že já jsem byl usmrcen ne pro zločin anebo lakotu, ale že z dobré vůle za největší dobrodiní život jsem dal.

Zapřisahám vás, Quiritové, i při slávě předků, snášejte nehody a pečujte o obec. Mnoho je starostí s vrchní vládou, mnoho strastí ohromných, kterých se marně odříkáte a mocnosti míru vyhledáváte, když všechny provincie, království, moře i země jsou nepřístupny nebo válkami zemdleny.«

XVII. Řeč K. Licinia Makra, tribuna lidu, k plebejům.

(Histor. fragmenta.)

Diktaturou Sullovou přišel lid o všechna svá práva. Ačkoli se r. 77. senatu podařilo potlačiti odboj Lepidův, byl přece lid posavadním stavem tak tísněn, že jeho nespokojenosť opět a opět propukovala. Již r. 76. zasadil se tribun lidu L. Sicinius o to, by se obnovila moc tribunská, nic však nepořídil. Potom r. 73. vystoupil tribun lidu L. Licinius Macer (řečník a dějepisec) a vybízel opět lid k tomu, aby se dřívějších práv svých domáhal, ale nepochodil též, neboť obnovena byla moc tribunská teprve r. 70. Pompeiem.

Quiritové! Kdyby zřejmo nebylo vám, který rozdíl jest mezi 17.
právem, jež po otcích jste zdědili, a mezi otroctvím, které vám Sulla připravil, obšírně bylo by mně vám vykládati a dokazovati, pro která bezpráví a kolikráte plebejové ozbrojivše se od patriciů se odloučili, a kterak tribuny lidu zastanci všech svých práv si vymohli. Ale tak zbývá mi pouze vás povzbuditi a sám prvý nastoupiti cestu, po které dojdeme snad svobody.

Avšak dobře vím, jak mocná šlechta jest, které já — sám slabý s tím stínem zbylé moci úřední násilnou vládu vyrvati hodlám, a oč bezpečněji činna jest rota zadluženců nežli poctiví jednotlivci. Avšak mimo dobrou naději, které mi skýtáte vy, a která bázeň mou překonala, přesvědčen jsem, že nepříjemnosti zápasu za svobodu řádnému muži milejší jsou nežli vůbec zápasu nepodstoupiti. Ovšem jinak smýšlejí všichni ostatní, kteří zvoleni byvše, by práva vašeho hájili, všeho vlivu a úřední moci své za přízeň, za naději, za odměny užili proti vám a za lepší pokládají, za odměnu se prohřešiti nežli bez odměny správně si vésti. A proto sklonili šíji před násilnou vládou několika málo lidí, kteří válku předstírajíce, pokladny, vojska, království, provincií se zmocnili a z peněz vašich hrad si vystavěli, a vy — ten velký lid — jednotlivcům jako beránci se poddáváte, aby s vámi, jak jim libo, zacházeli a vás vydírali, vás, kteří připraveni jste o vše, co předkové vám zůstavili. A proč? Poněvadž si sami volbou jako

kdysi předsedy, nyní pány jmenujete. Proto naklonili se všichni k nim! Avšak vrátí se brzo k vám většina z nich, nabudete-li opět svého majetku! Málo lidí má odvahu zastávati mínění své, velká většina poddává se silnějšímu. Byli jste liknavi, byli lhostejni a veliký měli z vás strach, a nyní jest vám otázkou, zda může vám co na překážku býti, budete-li svorně ku předu kráčeti? Leč snad K. Kotta, konsul ze středu strany zvolený, z jiného důvodu nežli ze strachu některá práva tribunům lidu navrátil. L. Sicinius prvý troufal si z moci tribunské promluviti a, ač k nespokojenosti vaší podlehl, přece oni dříve pocítili strachu před nenávistí vaší nežli vás pobouřilo příkoří to. Nemohu se tomu, Quiritové, dosti vynadiviti! Vždyť jste snad poznali, že naděje vaše marna byla. Po smrti Sullově, který vložil na vás jho kleté poroby, doufali jste, že jest konec útrapám.

Ale povstal horší tyran — Katulus. Zahlučela v to za konsulatu Brutova a Mamerkova vřava válečná a po té K. Kurio násilně vládl až do pádu nevinného tribuna. Byli jste svědky, s jakou zpupností předešlého roku Lukullus proti L. Quintiovi vystoupil, a které bouře konečně nyní proti mně se chystají! A to vše dálo se bez účelu, jestliže pomýšleli oni zřeknouti se násilné své vlády dříve než vy svrhnouti se sebe jho poroby, zvláště když za nynějších občanských bojů každá z obou stran jinou měla záminku, v podstatě však od nich za panování nad vámi zápasem bylo. Proto o vše ostatní z drzé choutky nebo ze záští nebo z lakoty pouze na čas vášnivě usilovali; jedna věc jen, jíž obě strany se domáhaly, a která vám pro budoucnosť jest vyrvána, byla trvalou příčinou boje t. j. moc tribunská, ten meč od předků vašich pro svobodu připravený.

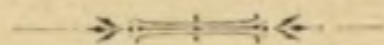
Proto napomínám a prosím vás, byste pozor měli a při zbabělosti své jména věcí zaměňujíce nenazývali pokojem to, co porobou jest, ba ani z toho, zvítězí-li ničemnosť nad právem a počestností, radovati se vám nelze; bylo by bývalo možná, kdybyste vůbec klidnými byli zůstali. Ale tak upozorněni byli na vás a budou vás, nezvítězíte-li, tím více na uzdě držeti, poněvadž každé bezpráví útlakem svým větší nabývá bezpečnosti.

»A co tedy navrhuješ? mohl by někdo z vás na to říci. Především zříci se třeba zvyku, dle kterého žijete, totiž udatenství na jazyku, v srdci zbabělosť míti a svobody, jakmile z tohoto místa shromáždění odejdete, nepamatovati. Dále — a nechci vás k mužnému chování vybízeti. jímž vaši předkové tribunů lidu — důstojnosti kdysi pouze patricijské — a práva hlasovacího na vůli patriciů nezávislého se domohli, — čekáte vždy, až Juppiter anebo jiný bůh vám k pomoci přispěje, a přece všechna moc, Quiritové, ve vás spočívá, a vy můžete konati neb opomíjeti ve vlastním prospěchu to, co na rozkaz ve prospěchu cizím nyní klidně konáte. Ovšem vysokým rozkazům konsulův a nálezům senatorů vy, Quiritové, platnosť zjednáváte, plníce je a sami od sebe o překot zveličujete a podporujete drzosť, jíž oni na vás provádějí. Však nevybízím vás, abyste za příkoří se mstili, nýbrž abyste si spíše pokoje přáli; ani nechci různic, jak oni mě obviňují, nýbrž jich ukončení a po právu mezinárodním dožaduji se toho, co nám vyrváno bylo, a chtí-li oni urputně to podržeti, nebudu vás volati do zbraně, k odchodu, nýbrž návrh můj bude, abyste jen krve své za ně neobětovali. Ať mají si a vykonávají velitelství vojenské po svém způsobu, ať po triumfech se pachtí, ať Mithridata, Sertoria a zbytky vyhnanců se svými obrazy předků pronásledují, ale ať v nebezpečenství nepřicházejí a nelopotí se ti, kterým se podílu

odměny nedostane. Leč že snad tím neočekávaným zákonem o rozdělení obilí vašim službám náhrady se dostane, při čem však oni všeobecnou svobodu pro každého za pět měřic žita odhadli, které vskutku nepomohou více nežli strava v žalářích. Neboť jako v žaláři skrovná dávka zemříti nedá, ale síly tělesné při tom chabnou, tak i tu tak nepatrný příspěvek netoliko nezbavuje starosti o rodinu, nýbrž maří každému zbabělci nejmenší naděje. Ale ať jest příspěvek ten sebe větší, ukázal by se přece jenom pouhou odměnou za vaše robotění, jakou otupělosť prozrazovalo by to, kdybyste se klamati dávali a jim ještě za jich příkoří sami od sebe díkem zavázanými se cítili? Hleděti se třeba lsti! Neboť jinak nezmohou nic nad vámi všemi a také ani se o to nepokusí. Proto chtějí vás zároveň uchlácholiti a těší vás nadějí ve příchod Kn. Pompeia. Jej ve strachu svém pozvedli na šíje své, ale zase jej hanobí, jakmile jim bázeň jest odňata.

A nestydí se tito zastanci svobody — a těmi se vyhlašují — za to, že tolik jich bez jediného neodvažuje se spáchané bezpráví odčiniti anebo že nejsou s to, by práva hájili. Já od své osoby jsem přesvědčen, že Pompeius, muž tak slavný, raději s vaším svolením chce prvním býti, nežli s nimi o libovládu se sdíleti, a že především moc tribunskou bude podporovati. Však, Quiritové, dříve nalézal každý jednotlivec z vás v několika osobách ochranu a ne všichni dohromady v jedné osobě, a nikdo na světě nebyl s to, by ochranu tu dal anebo vyrval!

A tak dosti slov jsem promluvil! Neboť oč jde, není neznámo vám, ale vás zmocnila se zcela nepochopitelná tuposť, pro kterou ani sláva ani hanba na vás nepůsobí, a vy za okamžitou netečnosť vše jste zaprodali myslíce, že až dosti svobodni jste, poněvadž se těla vašeho šetří, a vy sem tam choditi smíte: milosť, které vám bohatí vaši páni dopřávají! Toho vskutku málo jest! A přece ani toho občanům na venkově se nedostává, nýbrž jsou spíše za rozkolu vládců pobíjeni a úředníkům do provincií jako darované zboží přidáváni. Tak boj se vede a vítězí se za několik málo osob; lid, a k tomu dojde, jest stranou přemoženou a bude jí den ode dne více, budou-li oni hleděti si panství své udržeti s větší péčí nežli vy opět dobyti svobody!«

Řeči Liviovy.

Titus Livius narodil se r. 59. př. Kr. v Patavii (Padově) za konsulů K. Julia Caesara a Marka Kalpurnia Bibula z rodičů zámožných, kteří syna vychovali ve smýšlení svého města, a Livius se jím také po celý život svůj řídil; přidrželi se totiž Pataviané šlechty. Liviovo mládí spadá do té doby, v které Caesar překročil Rubikon a počal občanskou válku, kterou veškery naděje a snahy šlechty byly na vždy zmařeny, kterou svobodné zřízení obce římské zaniklo, a tím císařství a s ním nová doba římskému národu nastaly. Livius spatřil, jak Brutus a Kassius zavraždivše Caesara marně se namáhali, by obec obnovili pospolitou, jak Oktavianus a Antonius, když byl zničen Sextus Pompeius, poslední vůdce přemožené šlechty, mezi sebou zápasili o stolec císařský, až konečně jak Oktavianem světovláda římská stala se skutkem. Všechny tyto události způsobily Liviovi sice truchlivý bol, ale útěchou mu bylo, že nastal za Caesara Augusta všude mír v říši římské.

Vzdělání Liviovo bylo rozsáhlé, ale filosofií, rhetorikou a dějinami obíral se nejdůkladněji. Livius vzdaloval se zaměstnání ve veřejných úřadech, oddal se jenom vědě a žil většinou v Římě, kde byl od Augusta ku dvoru přijat a ve vychování potomního císaře Klaudia mocně působil. Když po smrti Augustově nastala za císaře Tiberia nepříznivá doba písemnictví, vrátil se do svého rodného města, kde napsal své dějiny a r. 17. po Kr. tam také zemřel. Vděčné potomstvo vystavělo mu v Patavii stkvělý pomník.

Livius napsal Dějiny Říma od příchodu Aeneova do Italie až do r. 9. př. Kr. ve 142 knihách a nazvány jsou Ab urbe condita libri . Z celého díla zachovaly se nám toliko kniha 1. až 10. a potom 21. až 45. Účel Liviův v díle tomto byl hlavně mravně-náboženský, protože bylo třeba tehdy pokleslých Římanů pozornosť obrátiti do minulosti, aby četli v ní, kterých pěkných ctností svých předků se přidržeti a kterých nepravostí se varovati. Dějiny Liviovy mají sice mnohé nedostatky a vady, ale také i pěkné vlastnosti.

Livia nelze obviňovati z úmyslné strannosti, že by byl jen dějepiscem šlechty římské jako Sallustius, který k ospravedlnění J. Caesara vylíčil spiknutí Katilinovo, neboť čteme u Livia vedle chvály šlechtě vzdávané také o její nespravedlnosti, zpupnosti a krutosti k lidu, jehož mírnosť a zdrželivosť někdy také chválí. Avšak upříti nelze, že byl Livius příliš pojat předsudky svého věku, neboť jako samostatný a předsudků prostý dějepisec byl by poznal, že stará obec pospolitá bez občanských starých ctností udržeti se již nemůže, a že národu římskému jedinou spásou jest moudrý vladař.

Nejstkvělejší stránkou jeho dějin mimo mistrnou charakteristiku důležitých osob jsou četné řeči osobám do úst kladené, jimiž dosáhl jednak rozmanitosti, jednak nabyl příležitosti, aby živě projevil úmysly, podněty a smýšlení nejen osob historických, nýbrž i své vlastní city, myšlenky a úsudky, aby tak přispěl k poznání velikosti a slávy římské a dal svým krajanům poučení a výstrahu, kam vede ctnosť a kam nepravosť. Obsah řečí těchto vzat jest z letopisců a z Polybia (546.—627. od z. Ř.), nebo jest úplně vymyšlen, ale v duchu mluvící osoby a podle okolností. Řečí těch je na počátku málo a jsou krátky, ale dál a dále jich přibývá, že v dobách bojů tribunských i počet jejich i cena dostupuje míry nejvyšší.

Sloh Liviův svědčí o jeho dokonalém vzdělání rhetorickém a filosofickém. Mluva jeho jest živá a vždy příslušná. Vůbec sloh Liviův, v němž jeví se již i mnohé novoty, jako na př. zavádění nových anebo zastaralých slov anebo básnické užívání vazeb i pořádku slov, jest přechodem z prosy klassické ku prose doby císařské neboli stříbrné.

I. Kterak Romulus zasvětil chrám Jovu Feretriovi.

(Titi Livii I. c. 10.)

Romulus poraziv vojsko Caeninských, kteří učinili vpád do krajiny římské, zabil krále jejich v půtce a oděni mu odňal. Potom je odnésti dal na Kapitolium k posvátnému dubu pastevců, naznačil meze chrámu Jovovu a pravil:

»Jove Feretrie, tuto tobě já vítězný Romulus král zbroj královskou přináším, a chrám v těchto končinách, které jsem právě v duchu vyměřil, vysvěcuji, aby byl schránkou stkvělých odění, která potomci, kdykoli zabijí krále a vůdce nepřátelské, sem přinášeti budou, následujíce příkladu mého.« 18.

To jest původ chrámu, který první ze všech v Římě byl zasvěcen. I usoudili potom bozi, aby slova zakladatele chrámu toho nezůstala nevyplněnými.

II. Kterak mluvil Prokulus Julius o Romulovi.

(Titi Livii I. c. 16.)

Když o prohlídce vojska u kozího močálu povstala náhle bouře s hromobitím, zahalila krále tak hustým mrakem, že pohled naň hromadě odňala, a Romulus zmizel. Uvěřilo se otcům, kteří nejblíže něho stáli, že do nebes unesen jest Romulus. Pročež jej pozdravují všichni bohem, králem a otcem římského města, vzývají jej modlitbami za milosť, aby laskavě a milostivě vždy svůj ochraňoval národ. — Avšak vyskytli se také někteří, již otce vinili, že krále svýma rukama se světa sprovodili. A když obec z touhy po králi byla v nepokoji a na otce nevražila, vstoupil prý Prokulus Julius do hromady jako vážný svědek a pravil:

»Quiriti! Romulus, otec tohoto města, přišel mi vstříc na úsvitě dnešního dne náhle s nebes sestoupiv. Když jsem hrůzou jat byv pokorně stanul, modlitbou prose, abych v tvář mu hleděti směl, pravil: Odejdi, zvěstuj Římanům, že nebešťané tak tomu chtějí, aby můj Řím byl hlavou celého zeměkruhu; pročež ať se v umění válečném cvičí a vědí a tak potomkům hlásají, že žádná lidská moc zbrani římské odolati nemůže. — Toto promluviv zmizel do výše nebeské.« 19.

Povídání tomu lid římský uvěřil, a touha po Romulovi se zmírnila, když se v jeho nesmrtelnosť uvěřilo.

III. Řeči za války Římanů s Albany.

(Titi Livii I. c. 22., 23.)

Tullus Hostilius, král římský, domnívaje se, že pokojem obec slábne, vyhledával příležitosti k válce. Když náhodou rolníci albští a římští obapolně si krajiny vykořistili, byli s obou stran vypraveni poslové žádat za náhradu. Římané dříve žádali a zdráhajícímu se vladaři albskému válku opověděli. Albským poslům odpověděl Tullus Hostilius:

»Zvěstujte svému králi, že římský král bohy za svědky bere, který z obou národů posly za náhradu žádající dříve propustil s odmítnutím, na ten aby všecky této války pohromy uvalili.« 20.

Nastala válka. A když Kluilius, král albský, v ležení zemřel, zvolen Mettius Fuffetius diktatorem, jenž vyžádal si rozmluvy s Tullem dříve nežli boj nastane. Obě strany vytáhly do pole, vůdce jejich s nemnohými náčelníky vstoupil na středokraty a vůdce albský Mettius Fuffetius promluvil k Tullu Hostiliovi takto:

»Příkoří a odepření náhrady, za kterou dle smlouvy bylo žádáno, že příčinou této války jest, jednak já, tuším, od našeho krále Kluilia

jsem slyšel, jednak nepochybuju, že ty, Tulle, totéž předstíráš. Avšak, mám-li spíše pravdu než úhledná slova mluviti, ponouká žádosť panovníků dva příbuzné a sousední národy ke zbrani. Zdali právem či bezprávím, nerozhoduji; to bylo uvážiti tomu, jenž válku začal. Mě Albané zvolili vůdcem vésti válku. To však bych ti, Tulle, rád připomenul, jak veliká moc etrurská kolem nás a tebe nejvíce jest; čím bližší Tusků jsi, tím lépe to víš. Mnoho oni na zemi, přemnoho na moři mohou. Pomni, hned jak znamení k bitvě dáš, že tato dvě vojska jim znamením budou, aby na zemdlené a zesláblé, spolu na přemožitele i přemožené udeřili. Pročež milují-li nás bozi, poněvadž nejsouce spokojeni se svobodou jistou vydáváme se v nejistou hru o panování a poddanství, vynajděme nějaký prostředek, kterým by, kdo by komu panovati měl, bez veliké pohromy, bez velikého krveprolití obou národů rozhodnouti se mohlo.«

Boj tento rozhodnut soubojem trojčat Horatiův a Kuriatiův. Než počal boj, uzavřena mezi Římany, za které bojovali Horatiové, a Albany smlouva s tou podmínkou, aby ten národ, kterého občané v tom boji zvítězí, druhému národu v dobrém míru panoval. Když se potom výminky přečetly, pravil zmocněný otec Spurius Fusius:

»Slyš, Jove, slyš, otče zmocněný národa albského, slyš ty, národe albský! Jak ono veřejně první a poslední z oněch desk a z vosku přečteno jest bez podvodu a lsti a jak tomu zde dnešního dne zcela dobře porozuměno jest, od těchto výminek římský národ první neodstoupí; jestliže první odstoupí obecní radou, podvodem a lstí, potom ty, veliký Diespitře, římský národ tak udeřiž, jak já tohoto vepře zde dnešního dne udeřím, a tím více udeřiž, čím více můžeš a mocen jsi.«

To když promluvil, zabil vepře kamenem obláskovým, čímž byla smlouva uzavřena, a nastal boj mezi trojčaty s obou stran.

IV. Kterak mluvil Tullus Hostilius k vojsku.

(Titi Livii I. c. 28.)

V boji Říma s Fidenami neměl albský vůdce Mettius do sebe více srdnatosti nežli věrnosti. Neodváživ se tedy ani setrvati ani veřejně zběhnouti, postupoval povolně k horám. A když myslil, že dosti daleko postoupil, postavil celé vojsko albské a kolotal v duchu šikuje své řady, aby čas trávil, neboť jeho záměr byl tam svou moc obrátiti, kam by se štěstí naklonilo, což Římané brzo znamenali. Fideňané v nastalé bitvě poraženi od Římanů. Potom když přivedeno albské vojsko, jež se na boj dívalo, na rovinu a jeho ležení s římským v jedno spojeno, připravována na druhý den oběť smíření. Jak se rozednilo, obě vojska svolána do hromady, a Tullus takto k nim promluvil:

21. »Římané, stalo-li se to kdy dříve v nějaké válce, abyste nejprve bohům nesmrtelným díky vzdávali, potom své vlastní statečnosti, byla to včerejší půtka. Neboť bylo bojováno ne více s nepřáteli nežli se zradou a věrolomností spojenců, který boj větší jest a nebezpečnější. Postoupiliť, neklam vás nepravé mínění, bez mého přikázání Albané k horám; nebyl to můj rozkaz, nýbrž obmysl a tváření rozkazu, abyste ani nevěděli, že opuštěni jste i aby mysl vaše od boje se neodvracela, u nepřátel pak domnívajících se, že z týla obklopováni jsou, aby strach a útěk byl způsoben. Ale co vytýkám, není vinou všech Albanů. Následovali vůdce, jako byste i vy byli učinili, kdybych já odtud někam voj byl chtěl obrátiti. Mettius onen jest vůdce

tohoto pochodu, tentýž Mettius je strůjce této války, Mettius jest rušitelem smlouvy římské a albské. Mohl by se budoucně takových skutků jiný odvážiti, nedám-li hned na něm nápadnou výstrahu člověčenstvu.«

Když ozbrojení setníci obstoupili Mettia, pokračoval král ve své řeči:

»Blaho, požehnání a štěstí budiž římskému národu a mně i Vám, Albané! Zamýšlím veškeren národ albský do Říma převésti, občanské právo lidu dáti, náčelníky mezi otce vybrati, jednu obec, jedno město učiniti. Jako z jednoho druhdy na dva národy rozdělena byla obec albská, tak nyní v jeden ať se navrátí.«

Potom pravil:

»Mettie Fuffetie! Kdybys sám se naučiti mohl víru a smlouvy zachovávati, za živa by tobě toto poučení ode mne uděleno bylo; nyní pak, že tvá povaha nezhojitelná jest, aspoň svou smrtí poučpokolení lidské to za svaté míti, co od tebe zrušeno jest. Tedy jako jsi před kratičkým časem mezi stranou fidenskou a římskou v mysli sem a tam se kolotal, tak nyní již své tělo sem a tam roztrhati dáš.«

Potom ihned přijelo dvojí čtverospřežení a k jich vozům Mettius byl roztáhnut a přivázán; koně pak protivným směrem hnáni jsouce rozervané tělo vlekli na obou vozích. Všichni odvrátili oči od tak ohyzdného divadla. — Obyvatelé Alby odstěhováni byli do Říma, a všechny budovy mimo chrámy božské srovnány byly se zemí.

V. Řeč matky Veturie k synu Koriolanovi.

(Titi Livii II. c. 40.)

Když bylo Koriolanu v táboře Volskův ohlášeno, že přišly se zástupem žen také jeho matka Veturie i choť Volumnia, by uhájily Říma, vyšel jim vstříc, ale matka Veturie obrátila se od proseb k hněvu a pravila:

»Nech ať zvím, Koriolane, synu můj milý, nežli tvé objetí přijmu, 22.
zdali jsem přišla k nepříteli nebo k synu svému, zdali jsem zajatou nebo matkou ve tvém ležení. K tomu mě dovlekl dlouhý život a nešťastné stáří, abych tě viděla vypověděncem, potom nepřítelem? Jak jsi mohl popleniti tuto zemi, která tě zplodila a vychovala? Zdali neklesl, ač jsi s rozhořčenou a vyhrožující myslí přišel, tobě hněv, když jsi na pomezí vstupoval? Nenapadlo tebe, když před očima tvýma byl Řím: Mezi oněmi hradbami jest dům a moje ochranné rodinné božstvo, má matka, a choť dítky? Tedy kdybych já nebyla matkou, nebylo by Říma dobýváno! Kdybych neměla syna, volná ve volné vlasti bych skonala! Avšak já nemohu již nic utrpěti, ani co by tobě bylo hanebnější ani mně žalostnější, aniž dlouho budu jakož jsem nejnešťastnější. Na tyto se ohlédni, jež, budeš-li pokračovati, buď časná smrť anebo dlouhá poroba očekává.«

Když potom objaly Koriolana též choť a dítky, pohnul jej nářek všech nad sebou a vlastí, že konečně propustil svou rodinu, a slíbil jí s vojskem odtáhnouti nazpět k Volskům. Řím byl tak zachráněn, ale Koriolanus, když odvedl pluky z římské krajiny, zahynul prý nenávistí pro ten skutek.

VI. Kterak mluvil Publius Valerius k tribunům a lidu.

(Titi Livii III. c. 17.)

Roku 293.—294. od z. Ř. převzali obec konsulové Kaius Klaudius a Publius Valerius Publikola. Třenice mezi otci a lidem, jenž se domáhal větších

práv, trvaly dále. Toho roku také vypověděnci a otrokové opanovali pod vůdcem Appiem Herdoniem ze Sabinska Kapitolium a tvrz. Konsulové obávali se i lid ozbrojiti i beze zbraně ho nechati. V nejistotě této tišili hluk a zbraň vydali jen tolika mužům, aby byla proti všemu spolehlivá obrana a rozestavili stráže na příhodných místech po celém městě. Otroky volal ke svobodě s Kapitolia Appius Herdonius, že on věc každého nešťastníka na se vzal, aby vypověděnce bezprávím vyhnané do vlasti zpět uvedl a otroctví těžké jho sňal; raději že by volil, aby se to působením římského národa stalo; není-li u něho naděje, že Volsky a Aequy a vše, co je nejhorší, zkusí a pobouří. — Otcové i konsulové se obávali, aby to nebyl zámysl Vejanů nebo Sabinů, jakož i aby odvěční nepřátelé Volskové a Aequové za této příležitosti proti městu nepřitáhli. Potom byl strach z otroků, by každý v domě svého nepřítele neměl, jemuž by věřiti bezpečno nebylo. Konsulové rokovali v radě, poněvadž se větší hruza od tribunův ukazovala nežli jakou nepřítel v noci způsobil, poněvadž tribunové přivolavše lid od zbraně odbývali shromáždění. Když bylo zvěstováno, že se zbraň skládá, a lidé ze stráží odcházejí, vyrazil Publius Valerius, za tím co jeho soudruh radu pohromadě udržoval, z radnice a odtud spěchal na posvátné místo k tribunům a promluvil k nim takto:

23. »Což se to děje, tribunové? Pod vedením a řízením Appia Herdonia chcete vyvrátiti obec pospolitou? Tak šťasten byl v porušení vás ten, který svým provoláním nepohnul otroctvem? Když nepřátelé nad hlavami jsou, uznáváte za dobré, aby se od zbraně odešlo a návrhy by se přednášely?«

Potom obrátí svou řeč k lidu:

»Jestliže se vás, Quiriti, žádná péče o město, žádná o sebe samy netýká, aspoň se styďte, že bohové vaši od nepřátel vzati jsou. Juppiter milostivý, svrchovaný, Juno královna a Minerva, jiní bohové a bohyně jsou obleženi. Tábor otroků má vaše obecní ochranné božstvo v držení. To zdá se vám býti základem zdravé obce? Takový dav nepřátel jest nejen uprostřed hradeb, ale i ve tvrzi nad náměstím a radnicí. Zatím odbývá se sněm na náměstí, rada jest v radnici; jako když pokoje v hojnosti jest, přednáší senator své mínění, ostatní Quiriti přistupují k hlasování. Což nesluší, aby cokoli otců jest a lidu, konsulové, tribuni, bozi a lidé všichni ve zbroji na pomoc šli, na Kapitolium spěchali, osvobodili a uspokojili onen převelebný chrám Jova milostivého, svrchovaného.

Otče, Romule, ty dej svému pokolení touž mysl, kterou jsi někdy hrad od týchž Sabinů zlatem dobytý opět obdržel. Kaž nastoupiti tu cestu, kterou jsi ty jako vůdce, kterou vojsko tvé kráčelo! Hle, já konsul sám prvý půjdu za tebou a za šlepějemi tvými.«

Skončiv řeč chápe se zbraně ano i všechny Quirity do zbraně volá a, kdo by se protivil, že jej za nepřítele bude míti. Bylo patrno, že dojde k násilí a nepřátelé na rozbroj v Římě dívati se budou. Ale když původci rozbroje byli odstraněni, obcházeli otcové lid pobouřený a napomínali uvažovati, v jaké nebezpečenství obec pospolitou přivádějí, že to není boj toliko mezi otci a lidem, ale že i sebe i město i svatyně obecní a soukromé nepřátelům vydávají. Zatím co na náměstí otcové nesvorný lid konejšili, rozešli se konsulové k branám a hradbám, aby Sabinové a nepřítel vejský nic nepodnikli.

VII. Kterak mluvil L. Q. Cincinnatus ve schůzi k lidu.

(Titi Livii III. c. 19.)

Když přišly do Tuskula zprávy o vzetí tvrze a opanování Kapitolia, usnesla se rada na pomoc přispěti Římu, kde konsul Publius Valerius sestavoval šik, zanechav k ochraně bran svého druha. Táhli společně na Kapitolium, jehož také dobyli. Když dorazili do předsíně chrámu, byl zabit Publius Valerius, kdy podněcoval mezi popředníky k bitvě. Bývalý konsul Publius Volumnius

spatřiv jej klesati, rozkázal jeho tělo přikrýti, stoupil letem na jeho místo a úřad konsulský, tak že vědomí o té události nikam nevniklo, a vojsko zvítězilo dříve nežli znamenalo, že bojuje bez vůdce. Tak bylo Kapitolium opět dobyto; na zajatých všech byl vykonán trest, Tuskulanům byly vzdány díky, Kapitolium očištěno a znova vysvěceno. — Když byl mír zjednán, zvolen byl s největším namáháním otců za konsula Lucius Quinktius Cincinnatus (Kadeřávek). Lid byl tím zaražen, že bude míti konsula na lid rozhněvaného, mocného přízní otců, poněvadž jeho synu Kaesonovi položil tribun Aulus Virginius rok hrdelní, a on, aby ušel trestu smrti, odešel k Tuskům do vyhnanství.

Jak Cincinnatus úřad nastoupil, nekrotil důrazněji lidu s řečniště v ustavičných hromadách nežli senat káral. Mluvil takto:

»Žvastalové, buřiči, rozsévači rozbrojů nejhoršími prostředky 24.
po druhé a po třetí učinivše se tribuny, žijí v královské svévoli. Zasloužil si onen Aulus Verginius menšího trestu, poněvadž na Kapitoliu nebyl, než Appius Herdonius? Brzo, na mou věru, o mnoho větší, chcete-li věc, jak sluší, uvážiti. Herdonius aspoň vyznávaje, že nepřítelem jest, téměř vyzval vás, abyste se zbraně chopili; tento upíraje, že války není, zbraň vám odňal a vás bezbranné otrokům vašim a vypověděncům vydal, a vy — nebuďtež slova má Kaiu Klaudiovi a Publiu Valeriovi na křivdu — hnali jste dříve útokem na výšinu kapitolskou, nežli byste tyto nepřátele z náměstí odstranili? Hanba to před bohy a lidmi! Když nepřátelé v tvrzi, na Kapitoliu byli, vůdce vypověděncův a otroků zneuctiv vše, co svaté, ve svatyni Jova milostivého, svrchovaného bydlel, sáhli dříve v Tuskulu nežli v Římě ku zbrani; bylo pochybno, zdali Lucius Mamilius, vůdce tuskulský, nebo konsulové Publius Valerius a Kaius Klaudius římskou tvrz osvobodí; a my, kteří jsme Latinům ani k jejich vlastní ochraně, když nepřítele ve své zemi měli, zbraně dotknouti se nedopustili, byli bychom nyní, kdyby Latinové sami od sebe zbraně se nebyli chopili, jati a zahlazeni. Tak-li tribunové pomáháte lidu, že jej bezbranný nepříteli na vraždu vydáváte? Ovšem kdyby některý sebe sprostší člověk z toho lidu vašeho, kterou část jako odtrženou od ostatního národa učinili jste svou vlastí a výhradnou obcí pospolitou — kdyby někdo z těchto oznámil, že jeho dům od čeledi ozbrojené jest obléhán, myslili byste, že potřeba k pomoci přispěti; a Juppiter milostivý, svrchovaný, vypověděncův a otroků zbraní obklopený nebyl žádné lidské pomoci hoden? A ti pak žádají, aby svatosvatými byli jmíni, kterým bohové sami ani posvátnými ani svatými nejsou! A přece, ač stíženi jsouce zločiny proti bohům a lidem, hlásáte, že tohoto roku návrh provedete! Provedete-li jej*), toť na mou věru, onoho dne, kterého jsem za konsula zvolen byl, zle se dařilo obci, mnohem hůře, nežli když konsul Publius Valerius zahynul.

Tedy především, Quirité, já a můj druh úmysl máme legie proti Volskům a Aequům vésti. Jakýmsi osudem přejí nám bozi více ve válce nežli v míru. Které nebezpečenství z těchto národů by bylo vzešlo, kdyby byli věděli, že Kapitolium od vypověděncův obsazeno jest, o tom jest lépe dle minulosti se domýšleti nežli skutečností samou toho zakusiti.«

Řeč konsulova pohnula lidem a otcové myslili, že obec pospolitá jest obnovena, však se klamali, protože tribunové lidu stále vystupovali proti záměrům konsulů s novými a novými věcmi. V radě na Kapitoliu bouřlivě konané usouzeno, že to jest proti obci pospolité, aby důstojenství bez přetržení bylo

---

*) Tribun lidu Kaius Terentilius Harsa učinil totiž r. 291.–292. od z. Ř. návrh, aby zmenšena byla svrchovaná moc konsulská. Dle III. c. 9.

podržováno, a ti sami za tribuny opět voleni byli. Když však tribuni byli opět zvoleni, ač konsulové se tomu opírali, hodlali otcové taktéž Lucia Quinktia opět konsulem voliti. Po celý rok neměl konsul prudčejší řeči nežli tenkráte:

»Divno-li, pravil, že vaše důstojnosť, otcové, u lidu planou jest? Vy ji zlehčujete! Poněvadž lid uzavření rady o nepřetrženém důstojenství zrušil, chcete vy je také zrušiti, abyste v opovážlivosti lidu neustoupili, jako by to bylo mocnějším býti v obci, když člověk má více lehkovážnosti a zvůle. Nebo zajisté jest to větší lehkovážnosť a ješitnosť, když člověk ruší své uzavření a usnesení nežli když cizí. Následujte si, otcové, davu nerozvážlivého, a vy, kteří příkladem máte býti jiným, chybujte spíše dle příkladu jiných, než aby jiní dle vašeho příkladu dobře činili, jenom když já nebudu následovati tribunův a proti usnesení rady za konsula se prohlásiti nedopustím. Ale tebe, Kaie Klaudie, vyzývám, abys i sám zdržoval národ římský této zvůle, i o mně toho přesvědčení byl, že to tak přijmu, jako bys nebyl mému důstojenství učinil překážky, nýbrž slávu zvětšil vzniklou ze zamítnutého důstojenství a umenšil nenávisť, jež by z jeho nepřetrženého povstala podržení.«

Potom společně vydali provolání, aby nikdo Lucia Quinktia konsulem nevolil, což se také stalo.

Poznámka. Řeč vášnivého a přísného karatele tribunů lidu, Lucia Quinktia Cincinnata, jest nespravedlivá k tribunům, které nazývá pobuřovateli pro to, že použili tísně obecní, aby provedli svůj návrh, následujíce příkladu šlechty, která používala tísně lidu k upevnění své moci. Cincinnatus, tehdejšího času vůdce šlechty, kárá tribuny velmi přísně, ale mlčí o šlechtě, která překážela lidu dosíci slušného práva věrolomností, zbytečnými válkami, zbožnými podvody, jmenováním diktatora v míru, které opatření znamenalo v Římě tolik, kolik za našeho věku stav obležení.

VIII. Kterak mluvil konsul Quinktius k lidu ve hromadě.

(Titi Livii III. 67., 68.)

R. 209.—310. od z. Ř. za konsuly zvolení Titus Quinktius Kapitolinus a Agrippa Furius nenašli sice rozbrojů doma ani venku války, ale hrozilo oboje. Svornosť občanů nemohla však dlouho býti zadržena, poněvadž šlechta novými vždy boji hromady lidu pobuřovala. Za této příležitosti uchopili se zbraně Aequové a Volskové, poplenili naskrze krajinu latinskou a přitáhli beze všeho odporu k samým hradbám římským. Když odtud s vojskem zpět odtáhli, povolal Quinktius lid do hromady a tam mluvil v tento smysl:

25. »Ačkoli si žádného provinění nejsem svědom, Quirité, přece vstoupil jsem s převelikým studem do vašeho shromáždění. — To tedy jste měli zvěděti, to má potomstvu k paměti podáno býti, že Aequové a Volsci, nedávno sotva Hernikům rovní, ku branám města Říma, když Titus Quinktius po čtvrté konsulem jest, bez trestu ve zbrani přistoupili! Této hanbě, ač již dlouho tak se žije, taký stav obce jest, že nic dobrého duch nevěstí, byl bych já buď vyhnanstvím buď smrtí ušel, kdyby jiného zniknutí důstojenství nebývalo, kdybych jen byl věděl, že právě na tento rok nastává. Tedy kdyby muži byli ony zbraně měli, které ve vašich branách byly, Říma se mohlo vydobýti za mne konsula? Dosť jsem měl důstojenství, dosť a dosti života, jsa po třetí konsulem měl jsem umříti! Ale kým konečně nepřátelé nejbojácnější pohrdli? Námi konsuly či vámi, Quirité? Na nás-li vina, odejměte svrchovanou moc nehodným, jest-li to málo, pohledávejte na to trestu; pakli na vás, když není

žádného ani boha ani člověka, který by vaše poklésky káral, ať jich jen vy litujete. Nepohrdli oni vaší bojácností aniž spolehli na svou statečnosť, anebo byvše tolikráte poraženi a rozprášeni, ležení zbaveni, na dědinách potrestáni, poznali i sebe i vás.

Otravou našeho města jest nesvornosť stavů, rozepře mezi otci a lidem. Co ani my nemáme míry v panování, ani vy ve svobodě, co vás mrzí vrchnosť šlechtická, tyto vrchnosť lidu, pozdvihli oni hlav svých. Probůh, čeho se vám chce? Žádali jste si tribunů lidu; pro svornosť povolili jsme je. Zatoužili jste po desítipánech; nechali jsme je zvoliti. Desítipáni vás omrzeli; donutili jsme je z úřadu odstoupiti. Když proti nim soukromníkům váš hněv trval, dopustili jsme tomu, aby nejurozenější a nejváženější muži umřeli a ve vyhnanství byli. Tribuny lidu chtěli jste opět zvoliti; zvolili jste je. Chtěli jste učiniti konsuly ze své strany; a ač jsme to nespravedlivým k otcům nalézali, viděli jsme, že také vrchnosť šlechtická darem lidu se stává. Tribunskou pomoc, odvolání se k národu, usnesení lidu na otce uvalená, potlačení svých práv pod záminkou vyrovnání zákonů snesli jsme a snášíme.

Jaký bude konec svárů? Kdy pak bude možná jedno město míti, kdy pak tuto vlasť míti obecnou? My přemožení s klidnější myslí se chováme v pokoji než vy vítězi. Už je toho dosti, že nám strašni jste. Proti nám se opanuje Aventin, proti nám se osadí Svatá Hora. Avšak když Esquilie téměř od nepřítele vzaty byly a Volsci na náspy vystupovali, nezapudil nikdo nepřítele. Proti nám jste muži, proti nám ozbrojeni. Nuže tedy, když jste zde radnici oblehli a náměstí nebezpečným učinili a žalář nejčelnějšími muži naplnili, vytáhněte právě s touto srdnatou myslí za bránu esquilijskou, nebo neodvážíte-li se ani toho, popatřte s hradeb, jak vaše dědiny mečem i ohněm zpustošeny jsou, jak se lupy odhánějí, jak všudy z domů zapálených kouř se valí. Avšak obec pospolitá jest proto ve stavu horším. V krajině jsou požáry, město jest obléháno, sláva válečná jest při nepřátelích.

A konečně, v jakém stavu jest vaše soukromé jmění? Již budou jednomu každému z dědin škody jeho zvěstovány. Co pak máte doma, z čeho byste je dosadili? Navrátí-li a nahradí vám tribunové, co jste ztratili? Křiku a slov, co budete chtíti, nasypou, i osočování nejčelnějších mužův i návrhův i hromad. Než z oněch hromad nikdy nikdo z vás se nenavrátil domů s jměním a postavením polepšeným. Zdaž přinesl kdo k choti a dětem něco mimo nenávisť, uražení, záští obecná i soukromá? a těch vždy ne svou chrabrostí a bezúhonností, nýbrž pomocí cizí uhájiti se máte. Avšak, na mou věru, když jste služby vojenské pod vedením nás konsulův a ne tribunů v ležení a ne na náměstí konali a vašeho válečného pokřiku na bojišti nepřátelé a ne v hromadách otcové římští se hrozili, vracívali jste se kořisti dobyvše, dědiny nepřátelům odňavše, statků plni jsouce i slávy zároveň obecné i soukromé domů ku svému ochrannému božstvu u vítězoslávě, ale nyní necháváte nepřítele svými statky stíženého odtáhnouti.

Lpěte připoutáni na hromadách a žijte na náměstí, přece vás následuje potřeba vojenské služby, kteréž utíkáte. Bylo obtížné táhnouti proti Aequům a Volskům, před branami jest válka. Jestliže odtud zahnána nebude, hned bude mezi hradbami, vstoupí i do tvrze a na Kapitolium a pronásledovati vás bude do vašich domů. Před dvěma lety poručila rada odvod konati a vojsko do Algidu vyvésti. Sedíme

nečinně doma, na způsob ženštin mezi sebou se hašteříce a míru právě trvajícímu se těšíce a nevidouce, že z onoho pokoje mnohonásobná válka se vrátí.

Vím, že jest možná mluviti jiné příjemnější věci nežli tyto jsou, nežli kdyby i má povaha mne nepobádala, potřeba mě dohání mluviti pravdu místo příjemných slov. Chtěl bych ovšem vám já, Quirité, se líbiti, ale mnohem více chci vaší spáse, jakoukoli mysl ke mně chovati budete. Přirozeným během tak jest uspořádáno, že kdo k lidu pro svůj prospěch mluví, milejší jest toho, kterého duch kromě obecního prospěchu nic nevidí, leda byste se snad domnívali, že pochlebníci obecní, tito lidumilové, kteří vás ani ve zbrani ani na pokoji nenechávají, vás k vašemu prospěchu pobuřují a popouzejí. Vaše pobouření přináší jim buď důstojenství buď zisk, a protože vidí, že při svornosti stavů nikde ničím nejsou, chtějí raději býti vůdci věci špatné, bouří a rozbrojů nežli žádné. Jestliže vás přece jednou omrzelosť z těchto okolností pojmouti může, a vy otců svých a své dávné obyčeje místo těchto nových na se vzíti můžete, nezpěčuji se žádnému trestu, neporazím-li v málo dnech těchto plenitelů našich dědin a jich nerozpráším a ležení nezbavím a od našich bran a hradeb k jejich městům nepřenesu tohoto postrachu války, kterým nyní ohromeni jste.«

Zřídka kdy řeč tribuna oblíbeného byla lidu milejší nežli tehdy řeč velmi přísného konsula. Mládež ohlížela se po zbrani, a všichni obraceli se ku Quinktiovi jako ochránci velebnosti římské. Přední z otců myslili, že jeho řeč byla důstojna svrchované moci konsulské, pamětliva velebnosti otcův i svornosti stavův a okolností. Potom všeobecným souhlasem uzavřen a vykonán odvod, a branné mužstvo vytáhlo do pole proti nepříteli.

IX. Řeč konsulů proti tribunu K. Kanuleiovi.

(Titi Livii IV. c. 2.)

R. 310.—311. od z. Ř. konsuly byli Markus Genucius a Kaius Kurtius. Rok byl doma i venku nepokojný, nebo hned na počátku roku ohlásil Kaius Kanuleius, tribun lidu, návrh o sňatku mezi otci a lidem, a potom zpovolna od tribunů činěna byla zmínka, by jednoho konsula z lidu voliti bylo dovoleno, a myšlenka ta postoupila tak daleko, že devět tribunů návrh ohlásilo, aby lid měl právo voliti konsuly dle libosti buď z lidu buď z otců. — S radostí uslyšeli otcové, že obec ardejská odpadla, že Vejští končiny římské krajiny poplenili, a Volskové i Aequové pro opevnění Verruginy reptají myslíce, že v hluku tolika válek umlknou tribunská rokování. — Avšak i konsulové popouzeli radu proti tribunovi Kaiu Kanuleiovi řečí takovouto:

26. »Déle se nedá snésti tribunská zabylosť, neboť se již přišlo k tomu konci, že doma větší se rozněcuje válka nežli venku; ale to se neděje tak vinou lidu jako spíše otcův, aniž více vinou tribunů nežli konsulů, nebo na kterou věc v obci jest odměna, ta se největšími vždy úspěchy vzmáhá, a tak se stávají zdatnými mužové v míru, tak ve válce — v Římě však největší odměnu má vzpoura, která i jednotlivým i veškerým občanům ke cti posloužila; jen se upamatujte, jakou velebnosť rady sami jste od otců přejali, jakou dětem svým podáte, aby se jako lid honositi mohli, že jest více rozmnožena a povznesena; tedy není tomu konce aniž bude, pokud jak šťastné vzpoury jsou, tak ctěnými původcové vzpour budou.

Jaké a jak veliké věci podnikl Kaius Kanuleius, který přináší smíšení rodů, změtení auspicií obecních i soukromých, aby nebylo nic čistého, nic neposkvrněného, aby po zrušení všeho rozdílu žádný ani sebe ani svých neznal; neboť jako jiný smysl mají smíšená man-

želství, než aby téměř způsobem dravé zvěři souložení lidu a otců zobecněla, aby nevěděl, kdo se narodí, ku které krvi, ku kterým božím službám patří, aby z polovice k otcům patřil, z polovice k lidu, nejsa ani sám v sobě svoren.

Tribunům lidu se to zdá nepatrnou věcí býti, že všechny božské i lidské věci ve zmatek přivádějí — již prý se připravují také pobuřovatelé chátry k úřadu konsulskému, a s počátku jenom o to v rozmluvách se pokusili, aby jeden z konsulů byl volen z lidu samého, ale nyní již návrh učiněn jest, aby lid konsuly volil buď z otců buď z lidu, a vyvolí bezpochyby z lidu ty, kdo největšími jsou buřiči. Kanuleiové tedy a Iciliové*) budou konsuly! Kéž by Juppiter milostivý, svrchovaný nedopustil tomu, aby svrchovaná moc královské velebnosti tam sklesla! Ale my konsulové raději stokráte chceme umříti, nežli bychom připustili, by taková hanebnosť byla spáchána, neboť víme s jistotou, že by byli také dědové, kdyby byli předvídali, že lid ustupováním ve všem nebude mírnějším, nýbrž vzpurnějším, dožaduje se nepříslušných věcí jedněch po jiných, jak prvních dosáhne, spíše hned s počátku jakýkoli boj podstoupili, než aby si takové zákony na sebe uvaliti dali; ale poněvadž tehdy stran tribunů bylo povoleno, povolilo se opět a konce tomu není; — v té samé obci nemohou býti tribuni lidu a otcové, tu buď tento stav buď ona vrchnosť zrušena býti musí; tu raději později nežli nikdy vystoupiti jest proti smělosti a opovážlivosti. Či snad by oni mohli, bez trestu nejprve sváry rozsévajíce, války se sousedy působiti a pak zamezovati ozbrojení obce a bránění se proti tomu, co způsobili, a když nepřátele takořka povolali, mohli by nedopouštěti, aby se pole sebralo proti nepřátelům, a Kanuleius měl by spíše opovážiti se veřejně v radě říci, že on, nedají-li otcové přijíti návrhů jeho než jako výminky vítězovy, odbývati odvod překazí? Co to jiného jest nežli vyhrožování, že zradí vlasť, že dopustí, aby ztečena a vzata byla? Jak veliké srdnatosti dodá onen výkřik ne lidu římskému, nýbrž Volskům a Aequům a Vejanům! Zdaliž tito nebudou doufati, že pod vůdcem Kanuleiem na Kapitolium a do tvrze vstoupiti mohou, vyrvou-li tribuni otcům, berouce jim práva a velebnosti, také zmužilosť? Avšak konsulové jsou připraveni, aby byli vůdci dříve proti neřesti občanů nežli proti branné moci nepřátelské.«

Zatím co takto v radě si vedli konsulové, mluvil Kanuleius za své návrhy a proti konsulům v tento smysl:

X. Kterak mluvil Kanuleius za své návrhy a proti konsulům.

(Titi Livii IV. c. 3.—5.)

»Jak velice vámi, Quirité, pohrdají otcové, jak za nehodné vás 27.
pokládají, abyste v jednom s nimi městě mezi týmiž hradbami žili, to zdá mi se, že jsem já aspoň i dříve často zpozoroval, nyní však nejvíce, protože tak strašně proti těmto návrhům našim povstali, kterými toliko na paměť přivádíme, že my jejich spoluobčany jsme a nemáme-li takového bohatství, přece v téže vlasti bydlíme?

Jedním návrhem žádáme za sňatek, který sousedům i cizincům dáván bývá — my aspoň dali jsme občanské právo, jež více nežli

*) Iciliové byli náčelníci v boji mezi lidem a otci.

sňatek jest, také nepřátelům přemoženým — druhým nepřinášíme nic nového, nýbrž to, což národa jest, chceme zpět, a toho se držíme, aby národ římský, komu by chtěl, důstojenství poroučel. Konečně co to medle jest, pro co nebesa a země pobuřují, pro co na mě nedávno v radnici málem útok učiněn jest, a proč praví, že nezdrží rukou svých a vyhrožují, že svatosvaté moci násilně se dotknou. Jestliže se římskému národu volné hlasování dá, aby konsulský úřad, komu by chtěl, poručil, a neodejme-li se naděje také muži z lidu, že dosáhne nejvyššího důstojenství, bude-li hoden nejvyššího důstojenství; nebude-li moci toto město obstáti, jest veta po panování, a řekne-li se, »muž z lidu nebudiž konsulem«, znamená to tolik, jako by někdo řekl, že otrok anebo propuštěnec konsulem bude? Zdaž znamenáte, v jak velkém opovržení žijete? Účastenství tohoto světla, kdyby mohli, odňali by vám! Že dýšete, že mluvíte, že postavu lidskou máte, z toho berou pohoršení, ba libo-li bohům, praví, že to jest hříchem, aby muž z lidu konsulem se stal.

Prosím vás, nejsme-li k fastům, nejsme-li připuštěni ku knihám nejvyšších kněží, což nevíme ani tolik, co také všichni cizinci vědí, že konsulové nastoupili na místo králův a že nemají nižádného práva aniž jakou velebnosť, které by při králích nebyly bývaly. A hle, myslíte, že nikdy není uslyšeno vypravovati, že Numa Pompilius, jenž nebyl nejen z patriciův, ale ani občanem římským, ze Sabinska povolán jest a vůlí národa a stvrzením otců v Římě kraloval? Potom Lucius Tarquinius, který nebyl nejen z římského, ale ani z italského rodu, syn Demarata korintského z Tarquinií přistěhovalý, že za živobytí synů Ankových králem učiněn jest? Po něm Servius Tullius, narozený ze zajaté Kornikulanky, jenž byl bez otce a z matky otrokyně, obdržel království duchem, chrabrostí? Co pak mám říci o Sabinu, Titu Tatiovi, kterého sám Romulus, otec tohoto města, ku společnému královánί přijal? Že se tedy žádným rodem neopovrhovalo, v němž by vynikala statečnosť, tím vzmohlo se římské panství.

Měl by vám nyní konsul z lidu protivným býti, ježto vaši dědové nepohrdli příchozími králi, a ani po vypuzení králů cizí statečnosti města bráněno nebylo? Klaudiův zajisté rod přijali jsme po vypuzení králů ze Sabinska neřku do obce, ale i do počtu otců. Cizinec může se státi patriciem, potom konsulem; jestliže římský občan pochází z lidu, má mu naděje k úřadu konsulskému býti odňata? Či konečně myslíme, že se státi nemůže, aby muž statečný a činný, ve válce a v míru zdatný, podoben byl Numovi, Luciu Tarquiniovi, Serviu Tulliovi, či kdyby i byl, nedáme mu ani přistoupiti k řízení obce pospolité a budeme spíše si přáti konsulů podobných desítipánům, nejohavnějším lidem, kteří však vesměs z otců byli, nežli nejlepším králům, mužům novým.

Avšak po vypuzení králů nebyl nikdo z lidu konsulem. Co z toho? Nemá žádná nová věc zavedena býti a proto, že se to nestalo — nebo ještě mnoho se nestalo v novém národě — nemá se to státi, ani jest-li to užitečno? Za kralování Romulova nebylo žádných nejvyšších kněží, žádných ptákopravcův. Od Numy Pompilia jsou zvoleni. V obci nebylo popisu a rozdělení na setniny i třídy. Učiněno to jest od Servia Tullia. Konsulové nebyli nikdy. Po vypuzení králů jsou zvoleni. Nebývalo ani diktatorské moci velitelské ani jména. Za našich otců začalo to býti. Nebylo žádných tribunů lidu, aedilů, quaestorův. Ustanoveno jest, aby byli. Desítipány k sestavení zákonů v tomto desítiletí jsme i zvolili i z obce vypudili. Kdo pochybuje, že v městě

na věky založeném, do nesmírna rostoucím, nové vlády, kněžství, práva rodův i lidí zřízeny budou? Zdaž právě toho, aby otcům manželského sňatku s lidem nebylo, neustanovili desítipáni v těchto nemnohých letech k největší škodě obce na největší urážku lidu? Či snad může býti nějaká větší nebo značnější potupa, nežli když se část obce jako poskvrněná za nehodnou sňatku manželského pokládá?

Což jest to jiného nežli v těch samých hradbách snášeti vypovědění, vyobcování? Střehou se, abychom se pokrevenstvím, abychom se příbuzenstvím nevmísili, aby se krev nespojila. Co, jestliže toto poskvrňuje tu vaši urozenosť, kterouž z větší části z Albanska a Sabinska pocházejíce ne rodem ani krví, nýbrž přibráním mezi otce máte, buď od králů buď po vypuzení králů vůlí národa vybráni byvše; nemohli byste jí soukromým úmyslem v čistotě tak zachovati, dívek z lidu ani neberouce ani nedovolujíce svým dcerám a sestrám, aby provdáním vystoupily ze šlechty. Žádný by nepřinutil, aby někdo svatební smlouvu bezděčně uzavřel.

Avšak když se to zákonem zamezuje, a sňatek manželský mezi otci a lidem se ruší, to teprve jest lidu potupno. Proč pak zároveň nenavrhujete, aby nebylo sňatku mezi bohatými a chudými? Co na soukromém úmysle všude vždy viselo, aby, do kterého by domu které ženštině se hodilo, do toho se provdala, a z kterého by domu muž se zasnoubil, z toho choť pojal, to vy uvrhujete pod pouta zákona nejzpupnějšího, abyste jím rozdělili společnosť občanskou a dvě obce z jedné učinili. Proč neustanovujete, aby nesousedil s otcem muž z lidu, aby nechodil po též cestě, aby nepřišel k též hostině, aby se na témž náměstí nepostavil. Nebo co na té věci jest jiného, jestliže choť z lidu pojme muž ze šlechty, a ze šlechty pojme choť muž z lidu? Co pak se na právu změní? Vždyť otce následují dítky, aniž jest to co jiného, co bychom ze sňatku s vámi vyhledávali, než abychom byli počítáni k lidem, k občanům, aniž jest jaká příčina, abyste se rozhorlili, leda by vás těšilo k našemu pohanění a potupení bojovati.

Konečně patří-li svrchovaná moc římskému národu či vám? Jest vypuzením králů zjednáno vám panství či všem rovná svoboda? Má býti římskému národu volno, chtěl-li by ustanoviti zákon; či vy, jak který návrh ohlášen bude, uzavřete odvod za trest? A jak já, tribun lidu, okresy k hlasování volati začnu, ty konsule, hned mladší třídu přísahou zavážeš a do ležení vyvedeš a budeš hroziti lidu a budeš hroziti tribunovi? Což nezkusili jste dvakráte, co tyto hrozby proti svornosti lidu mohou? Arci, protože jste o nás péči vésti chtěli, zdrželi jste se půtky, či nestala se půtka proto, že která strana silnější, ta mocnější byla? Také nyní nebude půtky, Quirité! Mysl vaši oni budou zkoušeti vždy, ale síly vaší nezkusí. Tedy k těmto válkám buď že jsou líčeny buď pravdivy, konsulové, jest vám lid hotov, jestliže navrácením sňatku tuto obec přece jednou přivedete v jedno, jestliže splynouti, jestliže spojiti a smísiti se s vámi svazky soukromými možná jest, jestliže naděje, jestliže přístup k důstojenstvím mužům činným a statečným dán jest, jestliže v společenství, jestliže v účastenství obce pospolité býti, jestliže což k rovné svobodě patří, vrchností ročních střídavě poslouchati a veleti dovoleno bude; ale bude-li někdo tomu překážeti, tu pronášejte si v rozmluvách a znásobujte pověsti války, nikdo není hotov se hlásiti, nikdo zbraně se chopiti, nikdo za zpupné pány se potýkati, s kterými není ani spolku v důstojenství u věcech obecních ani sňatku v soukromých.«

Po řeči této nastala ještě hádka mezi tribuny a konsuly, ale sporu konec učiněn tím, že otcové dopustili, aby o sňatku se návrh učinil, domýšlejíce se, že tribuni buď zcela se vzdají sporu o konsulech z lidu, nebo že jej za války odloží, a lid že prozatím spokojený sňatkem k odvodu hotov bude. Avšak tribunové za svůj návrh s největším důrazem ještě bojovali, překáželi odvodu, ač pověsť o válce co den se vzmáhala. Konečně poradami se dospělo k tomu, že plukovníky s konsulskou mocí bez rozdílu z otcův a lidu voliti se dovolilo, ale ve volbě konsulů by žádná změna se nečinila, čím byli spokojeni tribunové a spokojen i lid. A tak r. 311.–312. od z. Ř. nastoupili po prvé na místo konsulů na úřad plukovníci s mocí konsulskou.

XI. Kterak mluvil Vettius Messius k lidu.

(Titi Livii IV. c. 28.)

Od r. 324.—325. od z. Ř. stali se konsuly Titus Quinktius Cincinnatus a Kaius Julius Mento. Hrůza války s Aequy a Volsky nepřestala. Nesvornosť a spory ve všech poradách způsobily zděšení. Když konsulové ani vůli rady se nepodrobovali, pravil Quinktius Servilius Priskus, který nejvyšší důstojenství výtečně zastával: »Vás, tribuni lidu, když přišlo již k nejhoršímu, žádá rada, abyste v takovém nebezpečenství obce pospolité vedle své moci konsuly donutili jmenovati diktatora. Tribunové zakročili a diktatorem jmenován Aulus Postumius Tubertus, a hned konaly se přípravy k válce. Diktator vytáhl proti nepřátelům a položil se blíže Tuskula. Na obou stranách bojováno srdnatě, ale Římanům se podařilo nepřítele obklíčiti. Všichni nepřátelé byli by do posledního trest za obnovení války podstoupili, kdyby nebyl Vettius Messius z Volska, muž vznešenější skutky nežli rodem, na svůj lid v kolo se již sestupující hlasitými slovy se obořuje, pravil:

28. »Zde se chcete vydati střelám nepřátelským bez obrany, bez pomsty? Nač máte zbraně anebo nač jste sami od sebe válku zdvihli v míru bouřlivi, ve válce liknavi jsouce? Jakou naději máte, zde stojíce? Či myslíte, že vás bůh některý zakryje a odtud vytrhne? Mečem jest cestu raziti. Nuže tedy, kudy spatříte, že jsem před vámi šel, tudy za mnou kráčejte, kteří chcete spatřiti domov, rodiče, choti, dítky. Nestojíť v cestě zeď ani náspy, nýbrž ozbrojenci proti ozbrojencům. Statečností jste jim rovni, nutností, jež poslední a největší zbraní jest, máte převahu.«

Jak to promluvil, následovali ho, obnovili válečný pokřik, učinili nátlak tam, kde Postumius praporce naproti postavil tou měrou, že zapudili vítěze. Na jediném muži Messiu spočíval osud nepřátel. Mnoho bylo pobitých na obou stranách, mnoho raněných, mezi nimiž sám diktator.

XII. Řeč tribunů k lidu.

(Titi Livii V. c. 2.)

R. 352.—353. od z. Ř. byli Římané a Vejané ve zbrani s velikým hněvem a záštím proti sobě. V Římě zvoleno s konsulskou mocí osm plukovníků, kolik jich nikdy před tím nebylo. Římští vojevůdci měli větší naději v oblehání nežli v dobývání města Vej a proto začali stavěti zimní stany, což bylo novotou římskému vojsku. I byl úmysl pokračovati ve válce přezimováním. Jak se to tribunům lidu, kteří již dlouho žádné záminky k novotám nenalézali, do Říma zvěstovalo, spěchali do hromady a lid pobuřovali takouto řečí:

29. »Přezimováním pokračovati ve válce jest tedy ta příčina, proč mzda vojínům ustanovena jest. I nezůstalo nás tajno, že tento dar jedem nepřátelským napuštěn bude, že svoboda lidu prodána jest, odstraněno navždy a odesláno od města i obce pospolité branné mužstvo, a již ani zimě ani ročnímu času neustupuje a domova a jmění svého nespatřuje. Co že jest příčinou pokračování ve vojenské službě? Za-

jisté že nic jiného nenajdou, než aby valným počtem těch jonáků, ve kterých spočívá všechna síla lidu, nic o jejich prospěchu rokovati se nemohlo; mimo to jsou sužováni a tištěni mnohem úsilněji než Vejané, nebo tito tráví zimu pod svými krovy, města výtečnými hradbami i přirozenou polohou hájíce, ale římské vojsko trvá při práci a namáhání pod kožemi jsouc obsypáno sněhem a jíním a neodkládajíc zbraně ani za zimy, která jest k odpočinutí ode všech válek na zemi i na moři. Takovou míru služebnosti neuvalili ani králové ani před zřízením tribunské vrchnosti oni zpupní konsulové ani přísná svrchovanosť diktatorská ani nešetrní desítipáni, aby vojenskou službu učinili celoroční; a moc královskou nad lidem plukovníci vykonávají. Co pak by konsuly a diktatory jsouce činili ti, kteří pouhý stín konsulského úřadu tak krutým a hrozným udělali!

Než to se neděje mimo zásluhu. Nebyloť ani při osmi plukovnících místa pro některého muže z lidu. Před tím vyplnívali s největším úsilím otcové po třech místech, teď se ženou již jako osmispřežní, aby úřady obdrželi, a v davu tom ani žádný muž z lidu se nezavěsí, který by svým soudruhům, kdyby nic jiného, aspoň připamatoval, že svobodní muži a jejich spoluobčané, a ne otroci konají vojenské služby, kteří by měli aspoň v zimě do domů svých a pod krovy zpět přivedeni býti a nějaký čas v roce rodiče a dítky a choti navštíviti a svobody užívati a úředníky voliti.«

Takový a podobný křik strhujíce dostali odpůrce nehrubě nerovného Appia Klaudia, který od soudruhů zůstaven byl, aby dusil tribunské nepokoje, protože byl mužem od mladosti již vycvičeným, v půtkách s lidem a dle IV. c. 48. dal radu, aby moc tribunská byla zakročováním soudruhů rušena. On tehdy jsa nejen nadáním, ale i zkušeností vycvičen měl za těch okolností takovouto řeč:

XIII. Řeč Appia Klaudia proti tribunům lidu.

(Titi Livii V. c. 3.—6.)

»Bylo-li kdy, Quirité, o tom pochybováno, zdali tribuni lidu pro 30.
váš anebo svůj prospěch vždy původci rozbrojů byli, o tom, vím to s jistotou, přestalo se tohoto roku pochybovati, a jakož se tomu těším, že přece jednou dlouhého omylu vám konec učiněn jest, tak i vám i pro vás obci pospolité štěstí přeji, že právě za našich šťastných dob tento omyl odstraněn jest. Či snad někdo jest, jenž by pochyboval, že při žádném vašem příkoří, přihodilo-li se snad kdy jaké, nikdy tak, jako při daru otců lidu, když mzda konajícím vojenské služby ustanovena byla, tribuni lidu uraženi a pobouřeni nebyli. Čeho jiného, myslíte, že se buď tehdy obávali, nebo že dnes zrušiti chtějí nežli svornosť stavů, jež, jak za to mají, nejspíše by jich tribunskou moc zrušiti mohla. Tak na mou věru vyhledávají jako nepoctiví mastičkáři práci, neboť vždy v obci pospolité nějakou chorobu chtí míti, aby něco bylo, k čehož vyléčení by bráni byli. Avšak zda hájíte lidu či dorážíte naň? Jste odpůrci konajících vojenské služby či vedete jejich věc? Leda byste pravili, cokoli konají otcové, nelíbí se vám, ať to pro lid ať proti lidu jest. A jakož hospodáři káží, aby s cizími lidmi jejich čeládka nijakého spolku neměla, a za slušné pokládají, aby těmto nic dobrého a nic zlého neučinili, tak vy otcům zakazujete obcovati s lidem, abychom my vlídností a štědrostí svou lidu k sobě nevábili aniž lid nás na slovo poslušen a nám poddán

byl. Konečně kdybyste do sebe nějaký neřku občanský, nýbrž lidský cit měli, oč by se více slušelo, abyste přáli, a co sil při vás jest, spíše povolovali vlídnosti otcův a poslušnosti lidu. Kdyby tato svornosť ustavičná byla, kdož by se neodvážil zaručiti se, že toto panství v krátké době mezi sousedy největším bude?

Avšak já později budu jednati o tom, jak tento záměr soudruhů mých, dle kterého bez pořízení vojska od Vej odvésti nechtěli, nejen užitečný, ale i nezbytný byl, nyní hodlám mluviti o postavení samém těch, kteří konají služby vojenské, která řeč, kdyby nejen u vás, ale i v ležení před vojskem samým jako rozsudím učiněna byla, myslím, že by se mohla slušnou zdáti, při které, kdyby mi nic na mysl nepřipadlo, co bych sám říci měl, již řečmi odpůrců svých spokojiti bych se mohl. Tvrdiliť nedávno, že se nemá mzda dávati vojínům, protože nikdy dávána nebyla. Jakým tedy způsobem mohou se nyní horšiti, že těm, kterým nějaká nová výhoda přidána jest, také nová práce dle poměru se ukládá? Nikde není ani práce bez zisku ani zisk nebývá bez vynaložené práce. Namáhání a rozkoš, přirozenosti zcela nepodobné, jsou jakýmsi přirozeným svazkem sloučeny. Těžce to nesl dříve vojín, že na svůj náklad obci pospolité slouží, tentýž se radoval, že část roku své role vzdělával a vyzískal, z čeho by doma i v poli sebe i svou rodinu vydržovati mohl, teď se těší, že mu zisk obec pospolitá přináší a s radostí přijímá mzdu. Tedy ať s klidnou myslí to snáší, že trochu déle vzdálen jest od domova, od hospodářství, kterému náklad obtížným není. Či kdyby obec pospolitá účty s ním činiti chtěla, nemohla by právem říci: »Celoroční mzdu máš, celoroční službu konej; či snad za slušné pokládáš, abys za službu šestiměsíční vzal úplnou mzdu?«

Bezděčně trvám, Quirité, při této části řeči, neboť tak mají si počínati ti, kteří námezdníkův užívají. My chceme zacházeti jako s občany a máme za slušné, aby s námi jako s vlastí jednáno bylo. Buď se slušelo, aby válka podniknuta nebyla nebo se sluší, aby vedena byla vedle důstojnosti římského národu a dokonána co nejdříve. Dokonána však bude, dotíráme-li na obležené, neodstupujeme-li dříve nežli vzetím Vej naději své položíme konce. Na mou věru, již nedůstojnosť, ačli žádná jiná příčina, měla by vám vytrvalosť uložiti. Deset let bylo druhdy pro jednu ženu od veškerého Řecka dobýváno města, jak daleko od domova, za kolika zeměmi, za kolika moři ležícího. Nás to mrzí s té strany dvacátého sloupu skoro před očima města svého roční dobývání vydržeti, arciť protože nepatrná příčina války jest, aniž dosti spravedlivý bol, jenž by vytrvati pobádal. Sedmkráte učinili odboj, u věrném nikdy nesetrvali míru, naše dědiny stokráte poplenili, Fideňany odpadnouti od nás přinutili, osadníky naše tam povraždili, byli původci bohaprázdného zavraždění vašich poslů proti právu, chtěli Etrurii celou proti nám pobouřiti, a dnešního dne o to usilují, málem by byli na naše posly za odčinění žádající ruce vztáhli.

S těmi má se shovívavě a odkládavě válka vésti? Nedojímá-li vás tak spravedlivé záští, nedojme vás, prosím, ani to? Náramnými okopy jest obklíčeno město, kterými nepřítel mezi hradbami sevřen jest. Dědiny nevzdělal a, co vzděláno bylo, válkou se zpustošilo. Jestliže vojsko zpět odvádíme, kdož jest, jenž by pochyboval, že oni nejen ze žádosti pomsty, ale i z nutnosti na ně uvalené, aby z cizího jmění kořistili, do naší země vpád učiní, protože své zboží ztratili? Neodkládáme tedy tímto úmyslem války, nýbrž mezi své hranice ji přijí-

máme. Což pak ona věc, která se vlastně k vojínům vztahuje, o kteréž dobří tribuni lidu, když jim mzdu vychváliti chtěli, nyní najednou rádi by se postarali, jaká jest? Náspy i příkop, obojí věc náramného namáhání, vyvedli po tak daleké prostoře, bašty učinili s počátku nemnohé, potom po rozmnožení vojska velmi četné, postavili okopy nejen proti městu, ale i proti Etrurii čelící, kdyby jaká pomocná vojska odtud přišla. Co mám říci o věžích, přístřeších i želvách a ostatní přípravě k dobývání měst?

Když tolik práce vynaloženo jest a ku konci díla již přece jednou se přišlo, máte za to, aby se to opustilo, by se na léto opět nová s počátku práce v potu tváře na zřízení toho vynakládala? Oč menší práce jest hájiti toho, co učiněno jest, a naléhati a setrvati i starosti se zbaviti? Nebo vskutku krátká věc jest to, koná-li se jedním rázem, aniž sami tímto přerušováním a mezerami naději svou činíme zdlouhavější. Mluvím o dílu a o ztrátě času. Což na nebezpečenství, do něhož se odkládáním války vydáváme, zdaž nám dopouštějí zapomenouti tyto tak četné sjezdy v Etrurii o poslání pomocných vojsk k Vejům? Jak nyní věci se mají, jsou rozhněváni, nenávidí, tvrdí, že nepošlou; co na nich záleží, možná Veje vzíti. Kdož jest, jenž by se zaručil, že téhož potom smýšlení bude, jestliže se válka odloží, když větší i valnější vyslanství odejde, poskytne-li se ulevení, když to, co teď Etrusky uráží, zvolení krále ve Vejích, svým časem změniti se může buď dorozuměním se obce, aby si tím opět náklonnosť Etrurie získala, nebo vůlí samého krále, jenž by nechtěl, aby jeho královská moc spáse občanů v cestě byla. Vizte, jak mnohé, jak neužitečné věci následují z onoho opatření, ztráta opevnění s takovým namáháním učiněného, nastávající cele zpustošení krajiny naší, způsobení etrurské války místo vejské. To jsou, tribuni, vaše úmysly, na mou věru, ne nepodobné tomu, jako kdyby nemocnému, který, dávaje se trpělivě léčiti, místo by se uzdraviti mohl, někdo za příčinou pokrmu na okamžik anebo nápoje zdlouhavou a snad nezhojitelnou nemoc způsobil.

Na mou věru, i kdyby se to k této válce nijak nevztahovalo, aspoň pro kázeň vojenskou bylo by to velmi důležito, aby naše vojsko si uvykalo nejen snadno dosaženého vítězství užívati, ale také, kdyby i výprava trochu byla zdlouhavou, nechuť snášeti a výsledek ač pozdní očekávati, a není-li válka za léto dokonána, zimy se dočkati a neohlížeti se jako letní ptactvo hned s podzimkem po krovech a návratu. Prosím vás, touha po lovu a rozkoš lidi sněhem a jíním do hor i lesů vleká, a k nutnostem války nebudeme vynakládati té vytrvalosti, kterou i sama hra a rozkoš povzbuzuje? Míníme, že tak zženštilá jsou těla našich vojínů, tak choulostivá jejich mysl, aby jednu zimu v ležení pozůstati, aby od domova vzdáleni býti nemohli, aby válku vedli jako na moři, na povětří čekajíce a počasí dbajíce a nemohli ni horka ni zimy snášeti? Zarděli by se zajisté, kdyby jim to někdo vytýkal, a tvrdili by, že duch i tělo mužnou vytrvalosť do sebe mají, a že rovněž v zimě jako v létě války vésti mohou, a že tribunům neporučili, aby jejich choulostivosti a zbabělosti se ujímali, a že na paměti mají, že jejich předkové nezřídili právě této vrchnosti v chládku ani pod krovem. Toto jest důstojno statečnosti vojínů vašich, toto římského jména, abyste nepohlíželi jenom k Vejům a k válce, jež nastává, nýbrž také pověsti i pro jiné války i pro ostatní národy na budoucnosť vyhledávali. Či myslíte, že nepodstatný jen rozdíl z této věci v mínění o vás následovati bude, zdali konečně

sousedé myslí, že takový jest římský národ, kterého, jestliže nějaké město jeho první a překrátký útok zdrží, nic potom se obávati nepotřebuje, nebo bude-li před naším jménem ten strach, že vojska římského ani omrzelosť dlouhého dobývání ani prudkosť zimy od obleženého jednou města odvésti nemůže, že žádného jiného konce války ono nezná než vítězství, ani války spíše náhlostí než vytrvalostí vede? To jest v každém způsobu války a nejvíce při obléhání měst potřebno, z nichž přemnohá hradbami a přirozenou polohou nedobytná hladem a žízní čas sám přemáhá a dobývá, jakož Vej dobude, leda by k pomoci nepřátelům tribuni byli a oni v Římě ochranu nalezli, které marně v Etrurii hledají. Či jest něco, co by se Vejanům tak dle přání státi mohlo, jako aby se rozbroji nejprve římské město, potom jako nákazou ležení naplnilo? Avšak, na mou věru, u nepřátel jest taková kázeň, že ani z omrzelosti nad obležením, ba ani z království nějaká změna se nestala, že ani odepření pomocných vojsk od Etrusků jejich mysli nerozdráždilo. Neb umře na místě ten, kdokoli bude rozbroje původcem, aniž bude komukoli dovoleno mluviti to, co u nás bez trestu se mluví. Ubití zasluhuje kyji ten, kdo prapory opustí nebo z posádky odstoupí, ale ti, kteří radí ne jednomu nebo dvěma vojínům, nýbrž veškerému vojsku, aby praporů zanechali a tábor opustili, jsou veřejně v hromadě slyšeni.

Tak cokoli tribun lidu mluví, i když to ku zradě pospolité čelí, uvykli jste si klidně poslouchati a pojati jsouce lahodností této vrchnosti necháváte kterýmkoli zločinům pod ní se ukrývati. Zbývá, aby, co zde s křikem pronášejí, totéž v ležení a u vojska přednášeli, protože to teprve v Římě svoboda jest, nemíti v úctě ani rady ani úředníkův ani zákonův ani obyčejů předkův ani řádův otcův ani kázně vojenské.« —

Appius byl již také v hromadách tribunům lidu roveň, a kromě řeči této způsobila pohroma u Vej vzatá převahu Appiovi ve sporu i větší svornosť stavův a zápal k vytrvalejšímu obléhání Vej. Ale že nebyla u Římanů dostatečná ostražitosť, zničili Vejané nočním výpadem a požárem všechny práce jejich, což v Římě zármutek způsobilo a strach, že tribuni lidu se budou posmívati, že obec byla přemožena.

XIV. Kterak řečnil Publius Licinius Kalvus před centuriemi.

(Titi Livii V. c. 18.)

Když byl r. 354.—355. od z. Ř. od setnin napřed hlasujících proti vůli otců za plukovníka zvolen, ač se neucházel, Publius Licinius Kalvus, muž mírnosti dosvědčené v předešlém úřadování, avšak tehdy již věkem sešlý, promluvil, nežli byl prohlášen s dovolením mezikrálovým, když byly přední centurie povolány, v tento rozum:

31. »Vidím, že vy, Quirité, znamení svornosti, věci za tohoto času nejvíce potřebné, z památky našeho úřadování pro budoucí rok při těchto volbách vyhledáváte. Volíte-li tytéž soudruhy opět, kteří také zkušeností lepšími se stali, vidíte, že já již nejsem tentýž, nýbrž stín a jméno Publia Licinia. Síla tělesná jest seslabena, smysly očí a uší otupěly, paměť ochabuje, duch jest mdlý. Zde však vizte jinocha, doložil drže svého syna, podobu a obraz toho, kterého jste vy dříve prvního z lidu plukovníkem učinili. Toho já, vychovav jej ve své kázni, zástupcem za sebe obci pospolité dávám, doporoučím a žádám vás, Quirité, abyste důstojenství na mě samoděk vznešené tomuto neucházejícímu se, když jsem i já za něj svou prosbu přidružil, poručili.

Žádosť otcova splněna, a syn jeho Publius Licinius jest za plukovníka prohlášen.

XV. Odpověď Kamillova zrádnému Faleřanu.

(Titi Livii V. c. 27.)

Roku 360.—361. od z. Ř. Ve Faleriích bylo zvykem téhož muže, který učeností vynikati se zdál, užívati učitelem a průvodcem většího počtu pacholat z čelnějších rodin. Poněvadž tento učitel dítky na hry a cvičení z města vyváděl, neupustil od toho obyčeje ani za války. A tak se stalo, že postoupil za rozmanitých her a rozmluv až do hlavního stanu Kamillova, který město obléhal. Tam k bohaprázdnému skutku bohaprázdnější přidal řeč, že přišel, aby Falerie do rukou Římanům vydal, protože ty dítky, kterých rodiče tam správu města vedou, v jejich moc chce vydati. Jak to Markus Furius Kamillus uslyšel, pravil mu:

»Nepřišel jsi ani k národu ani k vojvodovi podobnému sobě 32.
s darem bohaprázdným sám jsa bohaprázden. Nám s Faleřany není společenství, které se děje smlouvou lidskou, ale které vštípila příroda, oběma jest i bude. Má také válka jakož i mír svá práva, i naučili jsme se je ne méně spravedlivě nežli statečně vykonávati. Zbraň máme ne proti tomuto věku, jehož i po dobytí měst bývá šetřeno, nýbrž proti těm, kteří též ozbrojeni jsou, kteří nebyvše od nás ani uraženi ani popuzeni na římské ležení u Vej útokem hnali. Ty jsi je, pokud na tobě záleželo, novým zločinem překonal, já nad nimi římským uměním, statečností, okopy, zbraní zvítězím.«

Potom jej, poručiv mu ruce na záda spoutati, odevzdal chlapcům a dal jim pruty, jimiž by zrádce mrskajíce do města Falerií hnali. — Tímto činem Kamillovým způsobena jest ve smýšlení Faleřanů taková proměna, že za mír veškera obec žádala. Počestnosť římská, spravedlnosť vojevůdcova oslavována byla na náměstí, a za souhlasu všech odešli poslové ke Kamillovi do ležení a odtud s dovolením Kamillovým do Říma k radě, aby Falerie vzdali. Poslové přivedeni byvše do radnice takto mluvili:

»Otcové shromáždění! Vítězstvím, kterému nižádný ani bůh ani člověk záviděti nemůže, jsme od vás a vašeho vojvody přemoženi a vzdáváme se vám, domnívajíce se, že, což jest největši slávou vítěze, lépe pod vaším panováním než pod svými zákony žíti budeme. Výsledkem této války jsou dva blahodárné příklady lidskému pokolení dány. Vy jste raději chtěli poctivosti ve válce než okamžitému vítězství, my poctivostí vyzváni byvše sami od sebe vítězství jsme podali. My jsme vám podrobeni. Vyšlete ty, kteří by zbraň, kteří by rukojmě, kteří by město s otevřenými branami přijali. I nebudete ani vy s poctivostí naší ani my s panováním vaším nespokojeni.«

Potom jsou Kamillovi i od nepřátel i od občanů díky vzdány, a když mír byl učiněn, vojsko do Říma zpět odvedeno.

XVI. Řeč Kamillova k Ardeanům před příchodem vojska gallského.

(Titi Livii V. c. 44.)

Když r. 365.—366. od z. Ř. Gallové táhli k Ardei, kde Kamillus žil ve vyhnanství, byli Ardeané velice polekáni a radili se o tom. I nejinak než jako božským duchem dotknut byv, odebral se Kamillus do hromady, ač se dříve takových shromáždění stranil, a pravil k občanům takto:

»Ardeané, moji staří přátelé a noví také spoluobčané! Když 33.
i vaše dobrodiní tak to s sebou přineslo i osud můj to učinil, nikdo

mezi vámi nemysliž, že na svůj stav zapomenuv na toto místo jsem vystoupil, nýbrž okolnosti a obecné nebezpečenství donucují, aby, jakou každý ochranu může, tu v době nebezpečné ku prospěchu obce přinesl. A kdy pak bych já vám za takové vaše o mě zásluhy díky vzdal, budu-li nyní otáleti? Anebo kde užitek ze mne bude vám, ne-li ve válce? Tímto uměním stál jsem ve vlasti, a u války byv nepřemoženým, v míru jsem od nevděčných občanů vypuzen.

Ale vám, Ardeané, šťastná se naskytla příležitosť, abyste jednak za tak veliká dřevní dobrodiní římského národu, na jak veliká sami se pamatujete, — neboť se nemohou vyčítati u těch, kteří jich pamětlivi jsou — díky vzdali, jednak tomuto městu převeliké válečné slávy na všeobecném nepříteli dobyli. Ti, kteří beze všeho řádu přicházejí, jsou takové plémě, jemuž příroda tělo i mysl veliké sice, ale ne pevné dala. Proto přinášejí do každého boje více postrachu nežli síly. Důkazem budiž vám porážka římská. Otevřené vzali město, s tvrze i Kapitolia skrovnou hrstkou klade se jim odpor. Již nechutí obléhati přemoženi jsouce odstupují a těkavě po dědinách zabíhají. Pokrmem i vínem na kvap pohlceným se naplnivše ukládají se, jak noc připadá, tu a tam blízko potoků bez opevnění, bez předních stráží a hlídek obyčejem dravé zvěři, nyní také štěstím více než obyčejně nepečlivi jsouce. Máte-li úmysl hradeb svých hájiti a nepřipustiti, aby toto vše Gallům náleželo, chopte se zbraně za první hlídky u valném počtu a následujte mne jako vůdce k zabíjení a ne k bojování. Nebudou-li vám vydáni, spánkem spoutáni jsouce, na zabíjení jako stáda, nezpěčuji se, aby tentýž konec mého osudu v Ardei byl, který jsem měl v Římě.«

Přátelé i nepřátelé byli po této řeči přesvědčeni, že tak velikým ve válce mužem toho času nikdo nikde není, a byli hotovi následovati Kamilla. Když bylo dáno znamení od něho, dostavili se, vytáhli nehrubě daleko od města, a že nalezli ležení gallské se všech stran neostříhané a zanedbané, udeřili na ně s náramným pokřikem válečným a na hlavu je porazili.

XVII. Řeč Kamillova proti vystěhování do Vej.

(Titi Livii V. c. 51.—54.)

Když byl Řím od Gallů r. 365.—366. od z. Ř. obléhán a v největších nesnázích se ocitnul, uznáno bylo svolením všech za vhodné, aby byl Kamillus sněmem šlechty z Ardee z vyhnanství zpět povolán a k rozkazu národa diktatorem jmenován. Což jakmile se stalo a jemu bylo řádně zvěstováno do Ardee, že návrh o něm proveden jest, protože mimo rozkaz národa do jiné obce se ani přestěhovati nesměl, ihned pořádal mužstvo, kterým by na nepřítele udeřil. A když v Římě bylo nejhůře, a vojsko hladem donuceno vyjednávati o mír s vůdcem Gallů Brennem, a ustanovena byla cena tisíc liber zlata tomu národu, který brzo všem národům panovati měl, ano i uslyšen byl výkřik Římanům nesnesitelný »Běda přemoženým«, když přineseny nepravé váhy a přidán byl k váze meč od zpupného Galla, přišel jakousi náhodou dříve než ohavná cena byla vyplacena, diktator Kamillus a velel zlato pryč odnésti a Gallům se vzdáliti, že smlouva jest uzavřena bez jeho rozkazu, a vyzval Gally, aby se k bitvě připravili. — Svému vojsku poručil, aby pohotově bylo a mečem ne zlatem vlasti opět si dobylo, maje na zřeteli svatyně bohů, své manželky a dítky a otcovskou půdu strastmi válečnými zohyzděnou.

V nastalé bitvě obrátilo se štěstí, a Gallové jsou na hlavu poraženi vedením i řízením Kamillovým, který dobyv na nepříteli vlasti, vrátil se u vítězoslávě do města a vyhlašován byl otcem vlasti a druhým zakladatelem města. Zachovanou ve válce vlasť zachránil také v míru tím, že zamezil vystěhování lidu do Vej, ač tribunové ustavičně lid k tomu pobuřovali, a tento návrh usilovně provésti se snažili, ano ač i lid sám sebou tomu úmyslu byl nakloněn

do města hotového se přestěhovati. Tehdy vstoupil Kamillus v průvodu veškeré rady v hromadu a učinil takovouto řeč:

»Tou měrou jsou mi odporny, Quiritové, spory s tribuny lidu, 34.
že jsem ani v nejsmutnějším vyhnanství útěchy jiné neměl kromě té, že jsem daleko těchto sporů byl a že právě pro ně nikdy bych se nebyl navrátil, kdybyste mě zpět volali sto usneseními rady i vůlí národu, aniž mě teď pohnula k návratu změna mé vůle, nýbrž váš osud; nebo běželo o to, aby na svém sídle zůstala vlasť, ale ne abych já naprosto ve vlasti byl. I také nyní rád bych pokoj měl a mlčel, kdyby i toto nebylo bojem za vlasť, při kterém chyběti jiným hanebno, Kamillovi také hříšno jest. Neboť proč jsme jí opět dobyli, proč jsme ji obleženou z nepřátelských rukou vytrhli, když ji zpět nabytou sami opouštíme? A ježto za vítězství Gallů po vzetí celého města přece Kapitolium a tvrz i bozi i lidé římští udrželi, a v ní obývali, má za vítězství Římanů po opětném nabytí města také tvrz a Kapitolium opuštěno býti, a větší zpustošení tohoto města náš šťastný osud učiniti než nešťastný učinil? Zajisté, byť nám zároveň s městem žádné služby boží založeny i z rukou do ruky podány nebyly, přece tak zřejmá moc božská stála tohoto času při obci římské, že bych myslil, že všechno nevšímání si úcty k bohům u lidí jest odstraněno. Neboť uvažte buď šťastné buď nešťastné události těchto let po sobě a najdete, že všechno šťastně dopadlo, když jste následovali bohů, nešťastně, když jste si jich nevšímali.

Tak především válka vejská — po kolik let a jakým namáháním vedená — nevzala dříve konce, až napomenutím božím voda z albanského jezera vypuštěna byla. Což konečně tato nová naše porážka, zdaž dříve povstala, než pohrdnuto bylo hlasem s nebes seslaným o příchodu Gallů, než porušeno bylo právo mezinárodní od našich poslů, než od nás, ač to mělo pokáráno býti, týmž nevšímáním si bohů se to opominulo? Tedy přemoženi i jati a vykoupeni byvše takovou pokutu bohům i lidem jsme zaplatili, že jsme se okrsku světa výstrahou stali. Neštěstí potom přivedlo nám na paměť služby boží. Utekli jsme na Kapitolium k bohům, k sídlu Jova milostivého svrchovaného, některé posvátné věci ukryli jsme v zemi, když obec naše se zřítila, jiné odvezli jsme do sousedních měst a odklidili jsme je s očí nepřátelských; služeb pak božích, ačkoli jsme od božstva i lidí opuštěni byli, přece jsme neopominuli. Navrátili tedy vlasť a vítězství a starou slávu válečnou, kterou jsme ztratili, a proti nepřátelům, kteří lakotou slepi jsouce při odvažování zlata smlouvu a poctivosť zklamali, obrátili strach i útěk i porážku.

Jelikož, Quiriti, ze ctění a nevšímání si moci božské tak památné výstrahy v osudech lidských spatřujete, zdali znamenáte, jakou hodláme spáchati nepravosť, ze ztroskotání předešlé viny i porážky sotva ještě se vynořujíce? Město máme po zpytování posvátných znamení i po zasvěcení založené, není v něm místa, jež by nebylo plno posvátností i bohů; k obětem každoročním jsou ne méně určeny dni než místa, na kterých se konati mají. A všechno toto božstvo obecní i soukromé chcete-li opustiti, Quiriti? Jak váš skutek jest roven tomu, který za obležení nedávno při ušlechtilém jinochu Kaiu Fabiovi s nemenším podivením nepřátel než vaším spatřen byl, když mezi gallskými střelami s tvrze sestoupiv každoroční služby boží rodu Fabijského na kopci quirinském vykonal? Či snad uznáváte za dobré, aby rodových obětí ani ve válce opomíjeno nebylo, obecní služby

boží a římští bozi i v míru se opouštěli, a aby nejvyšší i obzvláštní kněží méně bedlivi byli obecních pobožností, než soukromý člověk boží služby rodové? Řekne snad někdo, že to buď ve Vejích vykonávati budeme, nebo sem odtud kněží své pošleme, aby to vykonali, z čehož ani to ani ono bez porušení posvátných obřadů státi se nemůže. I abych všeobecně o všech službách božích i o všech bozích nemluvil, zdali při hodech Jovových někde jinde nežli na Kapitoliu pohovky připraveny býti mohou? Co mám říci o věčných plamenech Vesty a soše, které se jako základ panování stráží jejího chrámu chovají? Co o vašich anciliích, Marte Gradive, a ty Quirine otče? Uznává se za dobré, aby zanechány byly na místě nesvěceném tyto posvátné věci, jež stejně staré s městem a některé starší počátku města jsou?

I vizte, který rozdíl mezi námi a předky jest; oni vám odevzdali vykonávati některé služby boží na hoře albanské a v Lavinii — bylo na pováženou z nepřátelských měst k nám do Říma přenášeti služby boží, a my je odtud do Vej, města nepřátelského, bez prohřešení přeneseme? Nuže, upomeňte se, kolikráte se služby boží obnovují, poněvadž něco z otcovského obřadu nepozorností nebo příhodou opominuto jest, a nedávno která jiná věc byla po znamení jezera albanského k blahu obci pospolité válkou vejskou sklíčené, než opětné slavení služeb božích i obnovené zpytování posvátných znamení. Ano i pamětlivi jsouce starých služeb božích, přinesli jsme cizí bohy do Říma a uvedli jsme nové. Juno královna přivezena nedávno z Vej v jak znamenitý pro výtečnou horlivosť matek, v jak slavný den zasvěcena jest na Aventině! Kázali jsme, aby Aiu Lokutiu chrám pro nebeský hlas v nové třídě uslyšený vystavěn byl, kapitolské hry přidali jsme k jiným každoročním slavnostem a k tomu účelu zřídili jsme nový sbor po usnesení rady; co z toho bylo potřebí zříditi, jestliže jsme chtěli zároveň s Gally město opustiti, jestliže jsme nezůstali svou vůlí na Kapitoliu po kolik měsícův obležení, jsme-li od nepřátel strachem zadrženi?

Mluvíme o službách božích a o chrámech! Což pak o kněžích! Zdaž vám na mysl nepřipadá, jak veliký hřích se tu páše? Vždyť Vestiny panny mají ono jediné sídlo, z něhož jich nikdy nic nevypudilo kromě vzetí města. Kněz Jovův hřeší, ostane-li jedinou noc mimo město. Tyto chcete učiniti vejskými kněžími na místě římských? A Vestalky tvé mají tě opustiti, Vesto? A kněz Jovův obývaje v cizině každé noci má uvaliti tak velikou vinu na sebe i na obec pospolitou? Což ostatní věci, které po zpytování posvátných znamení vykonáváme vesměs mezi hradbami, kterému máme zapomenutí nebo kterému zanedbání zůstaviti? Sněmy šlechty, jež k vojenství se vztahují, sněmy národa, na kterých konsuly a plukovníky volíte, kdež se mohou po zpytování posvátných znamení odbývati nežli tam, kde obyčejně jsou? Či přeneseme je do Vej či za sněmováním bude se scházeti národ s takovou nepříležitostí do tohoto od bohův i lidí opuštěného města?

Než okolnosti samy donucují zanechati města požáry i zříceninami zpustošeného a ku všemu hotovému do Vej se vystěhovati a stavěním zde lidu zchudlého netrápiti. Že však toto více jako domnělá nežli pravá příčina pronášeno jest, myslím, Quiriti, že bych toho neřekl, vám zřejmo jest, kteří se pamatujete, že před příchodem Gallů, když budovy obecní i soukromé bez škody byly, a město bez porušení stálo, tatáž věc, abychom se do Vej přestěhovali, podnikána byla.

I vizte, tribuni, jak veliký rozdíl mezi mým a vaším míněním jest. Vy myslíte, že, kdyby i tehdy se to státi nemělo, teď naprosto se to státi musí, já naopak — i nepodivte se tomu, nežli uslyšíte, co to jest — kdyby i tehdy při neporušeném stavu potřebí bývalo vystěhovati se, nehlasoval bych teď za to, aby se tyto zříceniny opustily, neboť tehdy by nám příčinou vystěhovati se do města vzatého bývalo vítězství, slavné nám a potomstvu našemu, nyní jest totéž stěhování nám žalostné a hanebné, Gallům slavné, neboť se nebude zdáti, že jsme vlasť opustili jako vítězi, nýbrž ji ztratili jako přemožení, že k tomu útěk u Alie, že k tomu vzetí města, že k tomu obležení Kapitolia nás donutilo, abychom své ochranné božstvo opustili a vypovědění i útěk si usoudili z tohoto města, kterého jsme uhájiti nemohli. A Gallové mohli vyvrátiti Řím, kterého nemohli, jak se zdáti bude, obnoviti Římané? Což zbývá, než abyste, přijdou-li s novými zástupy — jestiť známo, že jejich počet až neuvěřiti veliký jest — a budou-li chtíti v městě od nich vzatém, od vás opuštěném obývati, vy tomu dopustili? Což kdyby toho neučinili Gallové, nýbrž vaši staří nepřátelé Aequové a Volsci, aby se do Říma přestěhovali, chtěli byste tomu, aby oni byli Římany a vy Vejany, či byste raději volili, aby tato spoušť byla vaše nežli město nepřátel? Já aspoň nevidím, co více hříšno jest. Jste hotovi tyto ohavnosti, protože vás stavění mrzí, a tuto hanbu snášeti? Kdyby v celém městě žádný lepší dům anebo vznešenější vystavěn býti nemohl, než jest ona chyše našeho zakladatele, nebylo by lépe v chatrčích dle obyčeje pastevcův i rolníků mezi svatyněmi a ochrannými bohy svými obývati, nežli abychom po usnesení obce do vyhnanství šli? Předkové naši, příchozí i pastevci, vystavěli nové město v tak krátkém čase, ač v těchto místech nic mimo lesy a bahna nebylo, a nás, ač neporušeno jest Kapitolium a tvrz a chrámy bohů stojí, mrzí stavěti spálené domy? A co bychom jednotlivci byli učinili, kdyby naše domy byly shořely, to se zpěčujeme učiniti veškeří při všeobecném požáru?

Což konečně, kdyby zlovůlí, kdyby náhodou ve Vejích požár vypukl a větrem, jakož se to státi může, oheň se rozšířiv velikou část města strávil, budeme chtíti potom Fideny nebo Gabie nebo některé jiné město vyhledávati, abychom se tam přestěhovali? Tak nic nepoutá nás otcovská půda ani tato země, kterou nazýváme matkou, nýbrž na povrchu a na břevnech lpí nám láska ku vlasti? Zajisté — přiznávámť se vám, ačkoli mě méně těší pamatovati si na vaši křivdu nežli na svou pohromu — když jsem nebyl zde, toto všechno, kdykoli mi vlasť na mysl přišla, tanulo mi v duchu, kopce i roviny a Tiberis a krajina, které mé oči uvykly a toto nebe, pod nímž narozen i vychován jsem byl, jež by vás, Quiriti, spíše nyní láskou k sobě pohnouti měly, abyste na svém sídle zůstali, než aby vás později, když jich zanecháte, touhou po sobě umořily. Ne bez příčiny vyvolili bozi i lidé k založení města toto místo, velmi zdravé pahorky, řeku příhodnou, po které se plodiny ze středozemních míst svážeti, po které zásoby od moře přijímati mohou, moře blízké k pohodlnosti a nevydané přílišnou blízkostí nebezpečenstvím od cizích loďstev, místo prostřední z italských krajin a ku vzrůstu města obzvláště stvořené. Důkazem jest velikosť sama tak nového města.

Jest třístý šedesátý pátý rok, Quiriti; mezi tolika prastarými národy tak dlouho války vedete, ježto za tím, abych nemluvil o jednotlivých městech, ani s Aequany spojení Volskové, tolik tak mocných měst, ani veškerá Etrurie, na zemi i na moři tak mocná a mezi

dvěma moři šířku Italie zaujímající vám rovna není. Když tomu tak jest, kterou příčinu probůh máte, abyste toto zkusivše něco jiného zkoušeli, ježto, byť vaše chrabrosť jinam přejíti mohla, osud aspoň tohoto místa jinam přenesen býti nemůže. Zde jest Kapitolium, kde druhdy po vynalezení lidské hlavy věštba dána jest, že na tomto místě bude hlava světa i sídlo panování, zde, když po zpytování posvátných znamení Kapitolium se vyvazovala, nedali se Juventas i Terminus*) odstraniti ku převeliké radosti našich otců, zde jsou plameny Vestiny, zde vykrouhlé štíty s nebes seslané (ancile), zde všichni bozi vám milostivi, jestliže zůstanete.«

Kamillova řeč dojala prý zvláště tou částí, která se vztahovala k náboženským obřadům. Město znova stavěno, ale bez jistého řádu a pravidelnosti.

XVIII. Řeč Kamillova k vojínům.

(Titi Livii VI. c. 7.)

R. 369.—370. od z. Ř. O výpravě proti Antiatům, k nimž přidaly se velké zástupy latinské i hernické, byla mysl vojínů římských znepokojena, tak že když Kamillus šik pořádal, liknavě se zbraně chápali a váhavě z ležení vytáhli, protože prý se stem nepřátel každému bojovati bude, že s těží takovému množství odolati možno. Když to bylo Kamillovi zvěstováno, promluvil k vojsku takto:

35. »Jaká to zkormoucenosť, vojíni, jaké neobyčejné váhání? Neznáte nepřítele, či mne, či sebe? Nepřítel což jest jiného nežli ustavičný zdroj statečnosti a slávy vaší? Vy naopak pod mým vedením, abych o Falerií a Vej opanování a o potření gallských pluků v opanované vlasti pomlčel, slavili jste nedávno trojí triumf z trojího vítězství právě nad těmito Volsky a nad Aequy a Etrurií; či mne, že jsem vám ne jako diktator, nýbrž jako plukovník znamení dal, nepoznáváte svým vůdcem? Netoužím ani já po nejvyšší moci nad vámi, a vám se sluší, abyste při mně nepohlíželi na nic nežli na mě, neboť nedodal mi nikdy srdnatosti diktatorský úřad, jakož mi jí ani vyhnanství neodňalo. Títíž tedy jsme všickni, a poněvadž všechno totéž do této války přinášíme, co jsme do předešlých přinesli, očekávejme tentýž výsledek války. Jakmile nám srážka nastane, učiní, čemu kdo se naučil a přivykl — vy zvítězíte, oni utekou.«

Po této řeči uchopil rukou nejbližšího praporečníka, strhnul jej proti nepříteli volaje: »Vojíne, nes ku předu prapor!« Jak to spatřili vojáci, že sám Kamillus, k úkonům tělesným již věkem nestatečný, proti nepřátelům kráčí, vytrhli všickni vojenský pokřik učinivše a každý se své strany volajíce: »Následuj vojevůdce!«

XIX. Řeči diktatora T. Q. Kapitolina.

(Titi Livii VI. c. 12.)

R. 370.—371. od z. Ř. vypukla venku těžká válka od Volsků s odpadnutím Latinův a Herniků, doma však těžší rozbroj od muže z rodu šlechtického Marka Manlia Kapitolina, který vida, že mezi otci nevyniká tolik, jak za slušno měl, přestoupil první z otců ke straně lidu. I nespokojiv se zákony o pozemcích, které byly tribunům lidu vždy látkou rozbrojů, jal se úvěr podkopávati. Válka volská byla pak lidu příčinou, aby se domáhal větší moci. Nové zámysly Manliovy přiměly radu zvoliti diktatorem Tita Quinktia Kapitolina, který vytáhl

*) Liv. I. 55.: Juventas, obraz vždy mladé a jaré síly města Říma. — Terminus, hranice, meze, úročiště; Bůh hranic.

s vojskem do krajiny pomptijské, kam Volskové také své voje přivedli. Diktator rozbil ležení a druhého dne, když po zpytování posvátných znamení jakož i vykonané žertvě vzýval milosť boží, vystoupil s radostí k vojínům, kteří se na úsvitě dle rozkazu zbraně chopili, a pravil jim:

»Vojíni, naše jest vítězství, vidí-li co bozi nebo jejich věštci do 36.
budoucnosti. Tedy se sluší na ty, kteří naděje plni jsou a s nerovnými se mají srážeti, položme před nohama oštěpy a meči toliko ozbrojme pravice; aniž si přeji, aby se od šiku vybíhalo, nýbrž abyste pevným krokem se vzepřeli a útoku nepřátel vyčkali. Ale když ty své marné střely vyházejí a rozptýleně na nás stojící se uvrhnou, tu ať míhají se meče, a jednomu každému ať na mysl přijde, že jsou bozi, kteří podporují Římany, kteří vás se šťastnými věštbami ptactva do bitvy poslali. Ty pak, Tite Quinktie, udržuj bedlivě jízdu při prvním počátku povstalé půtky, ale jak uvidíš, že již šik vězí v sražení, tu způsob postrach z jízdy těm, kteří odjinud polekáni budou a vyraziv rozptyl řady bojujících.«

Jak rozkázal, bojuje pěchota i jízda a nezklamal ani vůdce legií ani osud vůdce, neboť Volskové se svými spojenci na hlavu poraženi. Diktator držel vojsko v stálém ležení, a když v Římě rozbroj co den se vzmáhal, a nebezpečným jej činil jeho původce Markus Manlius, jehož nejen řeči, ale i skutky již byly bouřlivé, na př. když setníka vojenskými skutky proslulého spatřil, jak pro dluh odsouzen a odváděn jest, přiběhl uprostřed náměstí se svou tlupou, vložil naň ruku a strhnuv pokřik nad zpupností otcův a ukrutností lichvářův a bídou lidu, nad záslubami i osudem toho muže praví (VI. c. 14.):

»Toť bych věru marně byl touto pravicí Kapitolium i tvrz zachránil, měl-li bych na to zříti, jak spoluobčan i spoluvojín můj, jako by od vítězných Gallů jat byl, do služebnosti a pout odváděn jest.«

Potom zaplatil před očima lidu věřiteli dluh a propustil koupí vyproštěného, jenž bohy a lidi vzývá, by Marku Manliovi, jeho osvoboditeli, otci římského lidu, díky vzdali. Potom ihned přidal se k davu a rozmnožoval také pobouření všeobecné. Mimo to vedl Manlius doma řeči jako v hromadě plné výčitek proti otcům, zejména že otcové poklady zlata gallského ukrývají, že obecní jmění odcizují, a že by lid, kdyby ony peníze na světlo se dostaly, z dluhů se mohl vyplatiti. Za takové napnutosti obce povolán diktator do města. Druhého dne konala se schůze rady, a Markus Manlius rozkazem diktatorovým povolán byv k soudní stolici dal svým přátelům znamení, že boj nastává, a pak s velkým zástupem přišel. Tu rada, tu lid stanuli jako v šiku, pohlížejíce každý na svého vůdce. Potom diktator učiniv ticho, pravil (VI. c. 15.):

»Kéž bychom se já i otcové římští o věcech ostatních tak shodli, jako se shodneme o tom, co se tebe, Marku Manlie, týče i té věci, na kterou se tebe otázati chci. Vidím, že od tebe obci naděje učiněna jest, že bez porušení úvěru z pokladů gallských, jež prý přední otcové ukrývají, dlužné peníze se zaplatiti mohou. Dalek jsem toho, abych této věci byl na překážku, naopak tebe, Marku Manlie, povzbuzuju, abys lid římský sprostil úrokův a těm odňal kořisť pokoutnou, kteří v obecní poklady se uvázali. Jestliže to neučiníš, abys buď sám také účastenství v kořisti měl, anebo že udání tvé liché jest, dám tě do vězení odvésti aniž tomu připustím, aby déle od tebe lid byl klamnou nadějí pobuřován.«

XX. Kterak odpověděl Manlius na hořejší řeč diktatorovu.

(Titi Livii VI. c. 15.)

»Nezůstalo mne tajno, že není zvolen diktator proti Volskům, 37.
kteří tolikráte nepřáteli jsou, kolikráte otcům vhod jest, ani proti

Latinům a Hernikům, jež nepravým obviňováním ku zbrani dohánějí, nýbrž proti mně a lidu římskému, neboť války, která byla předstírána, již zanecháno jest, ale na mě se útok činí, a diktator se již takto prohlašuje ochráncem lichvářů proti lidu, a proti mně se vyhledává zločin a záhuba z přízně lidu. Uráží tě, Aule Kornelie, a vás, otcové shromáždění, dav po boku mém shluklý. Proč pak ho neodvádíte ode mne každý svým dobrodiním, zakročováním, vyprošťováním svých spoluobčanů z vazby, zamezováním odváděti odsouzené i přiřknuté, opatřováním potřeb spoluobčanů svých z toho, co vám statku přebývá? Než nač vás já povzbuzuju, abyste ze svého náklad vedli? Spokojte se nějakými penězi, odtrhněte od jistiny, co na úrocích splaceno, a hned nebude můj zástup o nic značnější nežli kohokoli jiného. Avšak proč já takto sám o své spoluobčany pečuju? Nemám o nic více, co bych odpověděl, jako kdybys tázal se, proč jsem já tak sám Kapitolium i tvrz zachránil. Neb i tehdy jsem všem přispěl pomocí, jakou jsem mohl, i nyní jednotlivým přispěju. Neboť co se gallských pokladů týče, činí věc vlastní přirozeností snadnou otázka nesnadnou. Nebo proč se tážete po tom, co víte? Proč to, co ve vašem lůně jest, spíše poroučíte, aby bylo vytřeseno, než abyste to vysvětlili, nevězí-li v tom nějaký podskok. Čím více velíte, aby vaše kejklířství bylo dokázáno, tím více se obávám, že jste také divákům oči vzali. Nemohu tedy býti donucen k tomu, abych vaši kořisť oznámil, nýbrž vy k tomu, abyste ji veřejně vyložili.«

Když však diktator kázal, aby zanechal okolkův a nutil jej, aby buď pravdivého udání dotvrdil anebo se přiznal, že radu z nepravého skutku obvinil a nenávisť jí způsobil, krádež jí na licho vytýkaje, avšak Manlius tvrdil, že dle zvůle svých nepřátel mluviti nebude, poručil jej do vězení odvésti. Jak se ho úřední sluha chopil, pravil Manlius (VI. c. 16.):

»Jove milostivý, svrchovaný i Juno královno a Minervo i ostatní bozi a bohyně, kteří na Kapitoliu i tvrzi sídlíte, zdali dopouštíte, aby tak váš vojín a obhájce od nepřátel sužován byl? Tato pravice, kterou jsem Gally od vašich svatyní odrazil, má býti teď v poutech a okovech?« —

Nikoho sice ani oči ani uši nemohly snésti tak nehodného nakládání, ale také nikdo ani tribuni lidu ani lid sám neodvážil se proti moci diktatorské na obranu Manliovu ani hlesnouti.

XXI. Kterak podněcoval Markus Manlius mysl lidu.

(Titi Livii VI. c. 18.)

Diktator slavil vítězství nad Volsky, ale triumf posloužil mu více k nenávisti nežli k oslavě, neboť se reptalo, že slaven nad občanem doma a ne nad nepřítelem v poli. Zbouření nebylo již daleko. Aby se však lid uchlácholil, okázala se rada náhle štědrou dárkyní a poručila odvésti do Satrika osadu dvou tisíc římských občanův, a vykázáno každému po půl třetím jitru pozemku. Avšak lid si to vykládal mzdou za zrazení Marka Manlia, a zbouření rozjitřeno znova, když po triumfu diktatorství odloženo, a uvolněn byl i jazyk i smýšlení lidu. Lidu veřejně se vyčítalo, že své obhájce vždy přivádí na kraj propasti svou přízní, ale potom je v rozhodné době opouští, že tak Spurius Maelius, jenž hlad od úst občanů svých nákladem svým zaháněl, že tak Spurius Kassius, jenž lid k pozemkům volal, byli zničeni, a rovněž tak Markus Manlius, jenž část občanstva lichvářstvím strženou a uchvácenou na svobodu a světlo vytahoval, svým nepřátelům vydán jest, toho že nechávají spoutaného v žaláři, ač jest ochráncem Kapitolia a jej málem nebešťanem činili. Lid se na takové a podobné řeči bouřil a hrozil, že žalář vyláme, až rada povolila a Manlia z vazby

propustila. Avšak zbouření nebylo tím ukončeno, nebo když r. 371.—372. od z. R. strana lidu mnohem rázněji vystupovala proti patriciům, konal Manlius s čelnými novotáři porady a rozjitřen jsa hněvem proti radě podněcoval mysli lidu již samy od sebe roznícené řečí touto:

38. »Jak dlouho ještě nebudete poznávati svých sil, které, aby i zvěř znala, chtěla příroda. Počítejte aspoň, kolik vás jest, kolik odpůrců máte? Kdybyste vystoupiti měli jeden proti jednomu, přece bych myslil, že vy byste ohnivěji bojovali za svou svobodu než oni za panování. Nebo kolik vás svěřenců kolem jednotlivých ochránců bylo, tolik vás teď bude proti jedinému nepříteli. Zahrozte jenom válkou, budete míti mír. Jen když vás uvidí hotové k činu, právo sami popustí. Veškerým jest něčeho se odvážiti nebo vše jednotlivcům trpěti. Jak dlouho budete ještě na mě kolem pohlížeti? Já žádného z vás neopustím, ale hleďte k tomu, aby osud nás neopustil. Já sám váš ochránce, jak se uvidělo nepřátelům, byl jsem najednou ničím, a vy jste všickni na to hleděli, jak toho do vězení vedli, jenž od vás jednotlivých vězení odvrátil. Co mám doufati, opováží-li se nepřátelé proti mně dále? Či mám očekávati konce Kassiova i Maeliova? Dobře činíte, že ošklivosť projevujete. Bozi toho nepřipustí, ale s nebes nikdy pro mě nesestoupí. Potřebí jest, aby vám mysl vnukli, byste toho nepřipustili, jako mně ji vnukli ve zbrani i v míru, abych vás uhájil surových nepřátel i zpupných spoluobčanů.

Jest tak malá mysl tak velikého národa, že vám vždy pomoc proti nepřátelům postačuje, aniž jaký boj proti otcům znáte, leč pokud máte dopustiti, aby vám panováno bylo? To vám není přirozeností vštípeno, nýbrž užíváním jste v držení vzati. Neboť proč proti cizincům takovou zmužilosť chováte, že máte za slušné jim panovati? Protože jste si uvykli s nimi o panování zápasiti, ale proti těmto více o svobodu se pokoušeti nežli jí hájiti. Avšak jakékoli jste vůdce měli, jacíkoli sami jste byli, vše posud, cokoli jste žádali, obdrželi jste buď mocí buď štěstím svým.

Jest čas také větší věc podniknouti. Zkuste jenom i svého štěstí i mne, jak doufám, šťastně zkušeného. S menším namáháním ustanovíte toho, který by otcům panoval, nežli jste ustanovili ty, kteří by jim odpor kladli (tribuny lidu). S prstí srovnány býti musí diktatorské i konsulské úřady, aby své hlavy mohl pozdvihnouti římský lid. Pročež buďte přítomni (na komitiu až se budou nad dlužníky soudy konati), nedopusťte soudu ve věcech peněžních. Já se prohlašuju za ochránce lidu, kteréž jméno na mě péče má a povinnosť vkládá. Jestliže vy nějakým více významným jménem svrchované moci nebo důstojenství svého vůdce nazvete, užijte ho jako mocnějšího na dosaženou toho, co chcete.«

Rada rokuje o hrozícím návalu svobody lidu. Úředníkům nařízeno hleděti, by ze záhubných záměrů Marka Manlia obec pospolitá škody nevzala. Plukovníci s konsulskou mocí a tribuni lidu podrobili se usnesení rady vidouce, že který konec svobody všech, ten také jejich bude. Všichni se radí, co činiti třeba. Tehdy tribuni lidu Markus Menenius a Quintus Publius pravili (VI. c. 19.):

»Nač činíme boj mezi otci a lidem, který obec pospolitá proti jedinému zhoubnému občanu podniknouti by měla. Proč činíme útok na toho s lidem, na kterého bezpečněji jest útok učiniti lidem, aby sám pod břemenem své moci klesl? My mu hodláme rok položiti. Nic není méně u lidu oblíbeno nežli království. Jak onen dav lidu spatří, že se proti němu nebojuje, a jak z přátel právních (advokáti,

kteří svou přítomností obžalovaného soudcům doporoučeli) soudcové učiněni a žalobníci z lidu na obžalovaného patricia pohlížeti budou, nebudou nikomu více nežli své svodě přízní nakloněni.«

Se schválením všech položen rok Marku Manliovi, který Kapitolia proti Gallům ubránil, zadlužence vybavoval, dlužníky zatknuté na základ životní osvobozoval, a odsouzen jest ze zločinu bažení po královské vládě. Lid s počátku byl zaražen, zvláště když obžalovaného spatřil ve smutečním rouchu, a nikdo při něm nebyl ani z otců ani příbuzných. Ač odvolával se na své zásluhy, přece nabyla obžaloba platnosti, a přísný rozsudek jest učiněn myslí pevnou. Tribuni jej dali svrhnouti se skály tarpejské, která byla částí vrchu kapitolského. I stalo se totéž místo při člověku tomto památkou výtečné slávy a nejhoršího trestu. K pohanění jeho rodu učiněno jest usnesení rady, aby nikdo z rodu Manliovského neměl jména Markus. Avšak v krátké době pojala lid touha po něm, který první přestoupil z otců k straně lidu. (VI. c. 11.)

Jak viděti, provedla šlechta římská pomstu na Marku Manliovi, že se nechtěl přidržeti jejích zásad, aby totiž šlechta jen panovala, a lid byl podroben a sloužil. A tohoto ideálu hleděla dosíci šlechta utlačováním lidu a obohacováním se třebas na škodu obce i lidu samého. Od těchto zásad odstoupil Manlius a pomáhal lidu kde a jak mohl, nešetře ani svého jmění při tom, což šlechta snésti nemohla. Dala zvoliti diktatora, a když to nic neprospělo, vynalezla v jeho chování zločin bažení po království a dala jej proto obžalovati na sněmu národním, na kterém měli boháči převahu. Žalobníky byli dva tribuni lidu, ochotní často nástrojové šlechty, a za pomocníka jim přidán diktator Markus Furius Kamillus.

XXII. Řeč vojevůdce M. F. Kamilla k Tuskulanům.

(Titi Livii VI. c. 26.)

Tuskulané stálým mírem odvrátili od sebe římskou moc, které zbraní odvrátiti nemohli. Když Římané v jejich území vtrhli, přišli jim obyvatelé v oděvu míru vstříc a vojsko zásobami opatřili; jinak hleděl si každý své práce, a vše bylo tak pokojno, že se zdáti mohlo, že tam sotva došla pověsť o válce. Markus Furius Kamillus přemožen byv poddaností nepřátel, poručil jejich radu svolati (r. 374.—375. od z. Ř.) a pravil v ní tato slova:

39. »Tuskulané, vy jediní potud nalezli jste pravou zbraň i pravou moc, jimiž byste své obce od římského hněvu uhájili. Jděte do Říma k radě. Otcové uváží, zdaž jste dříve většího trestu nebo teď větší milosti zasloužili. Nevezmu si napřed díků za obecní dobrodiní. Dovolení, abyste odprosili, máte ode mne míti, prosbám vašim dá rada výsledek, jak se jí viděti bude.«

Když Tuskulané přišli do Říma, a po hostinsku spíše než po nepřátelsku byli přijati od otců, učinil diktator tuskulský řeč takovouto:

»My, kterým jste válku opověděli i učinili, otcové shromáždění, tak, jak nás nyní vidíte v nádvoří své radnice státi, vyšli jsme ozbrojeni i připraveni vojvodám i legiím vašim vstříc. Takové bylo naše i našeho lidu vzezření a bude vždy, leda obdržíme-li kdy od vás a za vás zbraň. Díky vzdáváme i vašim vůdcům i vojskům, že více očím než uším věřili a že tam, kde žádného nepřátelství nebylo, sami také ho neučinili. Za mír, který jsme zachovali, žádáme vás. Válku, prosíme, odvraťte tam, kde snad jest. Co proti nám vaše zbraň může, zkusiti chceme beze zbraně, třeba-li to utrpením zkusiti. To náš jest úmysl, a bozi nesmrtelní kéž učiní, aby byl tak šťastný jako jest oddanosti plný. Co se provinění týče, jimiž pohnuti byvše válku jste opověděli, máme za to, že ačkoli k ničemu neslouží zamítání slovy toho, co zamítnuto jest skutky, přece nám, kdyby i pravdivá byla,

bezpečno jest, k nim se přiznati, poněvadž tak zřejmě jsme jich litovali. Budiž proti vám pochybeno, jen když hodni jste, aby se vám takové odčinění stalo.«

Tuskulané po řeči této došli prozatím míru a nedlouho potom i občanství, neboť jest Tuskulum přijato první ve svazek obce římské aniž bylo rozbořeno.

XXIII. Řeč diktatora M. F. Kamilla.

(Titi Livii VI. c. 38.)

Příležitosť k novotám naskytala se plebejům r. 387.—388. od z. Ř. náramnou silou dluhů, protože lid nedoufal v ulevení toho zla jinak, leda že by jeho lidé byli při vládě, a budou-li se mužové z lidu přičiňovati, že mohou k nejvyššímu stupni důstojnosti přijíti a otcům se tak ctí vyrovnati jako se jim schopností rovnají. Nejprve uznáno za dobré, aby se tribuny lidu stali, by si v tom úřadu proklestili dráhu k ostatním důstojnostem. A když byli zvoleni za tribuny Kaius Licinius a Lucius Sextius, ohlásili návrhy vesměs proti moci patriciův a ve prospěch lidu: 1. o dluzích, aby od jistiny bylo odpočteno, co se na úrocích splatilo, a zbytek aby za tři léta v stejných lhůtách byl uplacen; 2. na obmezení pozemkův, aby nikdo více pěti set jiter obecných pozemků v držení neměl; 3. aby se nekonaly volby plukovníkův, a z konsulův aby byl jeden volen z lidu; 4. aby na místě dvoupánův obřadních tak se zvolili desítipáni, aby část z lidu, část z otců byla zvolena — samé to věci veliké a takové, jakých bez boje dosíci nebylo možná. Hned na počátku došlo k rozhodnému boji za návrhy a polekaní otcové vzali své útočiště ku dvěma posledním pomocem a to ke svrchované moci vojenské a k nejvýtečnějšímu občanu. Diktatorem jmenován byl Markus Furius Kamillus. Avšak navrhovatelé zákonů také si lid řádně připravili a ohlásivše schůzi volali okresy k hlasování. Když na schůzi nastal spor o návrhy mezi tribuny lidu a patricii, a proto když první okresy za návrhy hlasovaly, pravil diktator Kamillus:

»Poněvadž vás, Quirité, zvůle tribunská a ne úřední moc řídí, 40.
a zakročování druhdy zjednané vystěhováním lidu touž mocí (t. j. revolucí) činíte neplatným, kterou jste je zjednali, budu ne více za příčinou obce pospolité nežli za vás já diktator nápomocen zakročení i hájiti vyvrácené vaší ochrany svrchovanou mocí vojenskou. Tedy ustupují-li Kaius Licinius a Lucius Sextius zakročení soudruhů, nevložím nikoli úřadu patrického v shromáždění lidu, jestliže za to usilovati budou, aby přes zakročení obci jako vydobyté zákony uložili, nedopustím, aby moc tribunská od sebe samé byla zrušena.«

Potom Kamillus popuzen hněvem vyslovil pohrůžku, že celou mladší třídu vezme pod přísahu a vojsko ihned z města vyvede. — Lidu tím nahnal sice strachu, ale vůdcům lidu více roznítil srdnatosť než umenšil. — Když se věc nikam neklonila, vzdal se úřadu diktatorského, zvláště když tribuni lidu návrh učinili, a lid se na tom také usnesl, aby mu byla uložena pokuta 233.400 K, vykoná-li něco jako diktator. Na jeho místo dosazen byl bez meškání za diktatora Publius Manlius, který naklonil boj na stranu lidu jmenovav z lidu Kaia Licinia, bývalého plukovníka, velitelem jízdy, což otcové s těží snášeli, ač jim tvrdil zároveň, že úřední moc velitele jízdy není větší nežli plukovníka s konsulskou mocí.

XXIV. Řeč tribunů lidu Licinia a Sextia.

(Titi Livii VI. c. 39.)

Když byl ohlášen sněm k volbě tribunů, počínal si Licinius a Sextius tak svou řečí, že nechtějí, aby jim bylo důstojenství bez přetržení prodlouženo, že lid velmi mocně roznítili k tomu, oč se přetvářkou zasazovali. I mluvili k lidu v tento rozum:

41. »Devátý rok již stojíme jako v boji proti mužům vznešeným s největším nebezpečenstvím své osoby beze všelikého prospěchu obecného, již zastaraly s námi ohlášené návrhy i veškerá síla tribunské moci, neboť s počátku zakročováním soudruhů proti naší moci bylo bojováno, potom vyobcováním branného mužstva do války veliterské a konečně se nám vyhrožovalo blesky diktatorskými. Již nestojí v cestě ani soudruzi ani válka ani diktator, nebo ten také dobré znamení dal konsulu z lidu, jmenovav velitele jízdy z lidu, ale lid sám sebe i své výhody zdržuje, neboť může míti hned město i náměstí zbavené věřitelů, pozemky zbavené nepravých držitelů, bude-li chtíti, a tyto dary kdy pak přece myslí dosti vděčnou ocení, ztenčuje-li při schvalování návrhův o svých výhodách naději navrhovatelům? Nesluší se na skromnosť římského národa žádati, aby sám lichvy zbaven a v dědiny od velmožů bezprávím v držení vzaté uveden byl; ale ty, jimiž toho dosáhl, jako zestárlé bývalé tribuny lidu nejen bez důstojenství, ale i bez naděje v důstojenství zůstavil, proto ať sami nejprve a hned ustanovíte, co chcete a potom při volbě tribunů lidu svou vůli na jevo dejte. Budete-li chtíti, aby návrhy od vás ohlášené byly spojené předneseny, jest potřeba tytéž tribuny voliti, aby provedli, co ohlásili; pakli chcete, aby jenom to, čeho kdo potřebuje soukromě, bylo přijato, není potřebí prodlužovati nenáviděné důstojenství, a my nebudeme míti tribunského úřadu a vy toho, co jest ohlášeno.«

Na tak urputné řeči tribunův odpověděl Appius Klaudius Krassus, jakmile zpozoroval, že obsah její otce zarazil, slovy těmito:

XXV. Odpověď A. K. Krassa na řeči tribunů Licinia a Sextia.

(Titi Livii VI. c. 40., 41.)

42. »Nebylo by mně to ani nové ani mimo nadání, Quirité, kdybych to, co jediné naší rodině od pobuřlivých tribunů bylo vytýkáno, také nyní uslyšel, že Klaudiovskému rodu již hned od počátku nic v obci pospolité světějším nebylo nad velebnosť otcův a že se vždy prospěchu lidu protivil. Z toho nezapírám aniž v pochybnosť beru jedno, že, jak jsme byli přijati do obce a mezi otce, snažně jsme se přičiňovali, aby se v pravdě říci mohlo, že nám spíše zvýšena jest nežli ztenčena velebnosť rodů těch, v kterých jste chtěli, abychom byli.

O onom druhém, Quirité, odvážil bych se tvrditi za sebe i své předky, že jsme nikdy ani v soukromém životě ani při úřadech nic neučinili s vědomím, co by lidu bylo neprospěšno, leda by kdo to, co se pro veškeru obec pospolitou děje, za nepříznivé lidu jako jiné město obývajícímu pokládal, a že nižádný skutek anebo slovo naše proti vašemu prospěchu nemůže v pravdě vytčeno býti, ač některé byly proti vaší vůli. Či snad kdybych nebyl z rodiny Klaudiovské ani z krve šlechtické pošlý, nýbrž jeden z Quiritů kterýkoli, jenom kdybych věděl, že z manželův urozených pocházím a ve volné obci žiju, mohl bych to zamlčeti, že onen Lucius Sextius a Kaius Licinius, doživotní tribuni, jest-li bohům libo, po devět let, co kralují, tolik zvůle si osobili, že tvrdí, že vám při volbách, o přijímání zákonů volného hlasování nedopustí?

»Pod výminkou«, praví, »zvolíte nás po desáté za tribuny.« Což jest to jiného nežli říci, oč se jiní ucházejí, to se nám tak oškliví, že

to bez velké mzdy nepřijmeme. Než jaká jest přece tato mzda, za kterou vás vždy máme míti tribuny lidu? »Abyste naše návrhy«, praví, »ať se líbí ať se nelíbí, ať užitečny ať neužitečny jsou, všechny vesměs přijali.« Prosím vás, Tarquiniové, tribuni lidu, myslete si, že já jeden občan z hromady k vám volám: »Račte laskavě připustiti, aby volno bylo z těchto návrhů vybrati, co za blahodárné sobě pokládáme, ostatní ponechati jak bylo.«

»Nebude dovoleno«, praví, »ty bys jenom o úrocích a o dědinách ustanovil, co se na vás všechny vztahuje, a — tento úkaz hrůzy by se nestal v městě římském, abys Lucia Sextia a tohoto Kaia Licinia konsuly spatřil, z čehož pohoršení bereš, co v ošklivosti máš. Buď přijmu všechno nebo nic nenavrhuji.« Tak jako by kdo tomu, kterého hlad trápí, jed s pokrmem předložil a velel, aby se buď zdržel toho, co živné jest anebo zhoubné k živnému přimísil. Tedy kdyby volnou tato obec byla, zdaž by ti nebyli zvolali u valném počtu: »Odejdiž odtud s tribunskými úřady a návrhy svými? Což nenavrhneš-li ty, co jest národu prospěšno přijíti, nebude nikoho, kdo by to navrhl? Kdyby někdo z patriciů, kdyby některý — což oni chtějí, aby větší nenávisť plodilo — Klaudius řekl: »Buď všechno přijměte nebo nic nenavrhuji«, kdo by to z vás, Quirité, snesl? Což nebudete nikdy spíše pohlížeti na věc nežli na jejího původce, nýbrž všechno, co vrchnosť ona řekne, budete vždy s uchem nakloněným, ale co od kohokoli z nás řečeno bude, s odporným poslouchati? Ale na mou věru, vaše řeč není nikoliv občanská.

Což, jaký jest to návrh, pro nějž se horší, že jste jej zamítli? Řeči jejich, Quirité, zcela jsou podobny. Praví: »Konsuly navrhuji, abyste, jak chcete, nemohli voliti.« Či jest to jiný návrh, jenž velí, aby naprosto jeden konsul z lidu byl volen, aniž vám moc dopouští oba z patriciů voliti? Kdyby dnešního dne války byly, jako byla etrurská, když Porsenna na janikulském vrchu se položil, jako byla nedávno gallská, když mimo Kapitolium a tvrz vše toto v moci nepřátelské bylo, a o konsulský úřad s tímto Markem Furiem anebo s kterýmkoli jiným z otců onen Lucius Sextius se ucházel, zdali byste to mohli snésti, aby Sextius mimo pochybnosť konsulem byl, ale Kamillus aby byl v nebezpečenství odmrštěn býti?

Jest to důstojenství nazývati obecnými, aby dovoleno bylo, by se dva muži z lidu konsuly stali, a dva z patriciů nemohli, i aby jeden z lidu volen býti musil, ale oba z otců přejíti možno bylo? Jaké jest to společenství, jaká pospolitosť? Jest to příliš málo, dostane-li se ti podílu v tom, v čemž jsi posud žádného účastenství neměl, leda bys o částť se ucházeje celek si osobil? »Obávám se«, praví, »že žádného z lidu nevyvolíte, bude-li volno oba z patriciů voliti.« Což jest jiného nežli říci, protože ze své vůle nechcete nehodných zvoliti, uložíme vám pilnou povinnosť zvoliti toho, koho nechcete? Což vyplývá z toho, nežli to, aby ani dobrodiním národu povinen nebyl, bude-li se ucházeti s dvěma patricii jeden muž z lidu, i aby tvrdil, že jest zvolen zákonem a ne hlasováním?«

Vyhledávají, jak by důstojenství vychvátili a ne, jak by se o ně ucházeli, a tak chtějí dosíci, co jest nejvyšší, aby ani za to, co nejmenší jest, ničím povinni nebyli, a raději chtějí příležitostí nežli zásluhami se ucházeti. Jest někdo, jenž by se štítil býti ohledán a posuzován, jenž by za slušné pokládal, aby jemu jedinému jistých důstojenství mezi zápasícími spolučekateli se dostávalo, jenž by se z vašeho úsudku vybavoval, jenž by vaše hlasy na místě dobrovolných

nutnými, na místě svobodných otrockými činil — nemluvím o Liciniovi a Sextiovi, jejichž léta při nepřetržené moci jako léta králů na Kapitoliu počítáte, kdož jest dnešního dne v obci tak nízký, jemuž by dráha ke konsulskému úřadu tímto zákonem snadnější se nestala nežli nám a našim dětem? Jestliže nás někdy nebudete moci zvoliti, ani když budete chtíti, ale tyto budete musiti, i když nebudete chtíti. O nedůstojnosti dosti jest řečeno, neboť důstojnosť přináleží člověku. Co mám mluviti o náboženských obřadech a posvátných znameních, které pohrdání a urážení vlastně bohů nesmrtelných se týká? Že po auspiciích toto město založeno jest, že po auspiciích u válce i v míru doma i v poli všechno se koná, kdož jest, jenž by to nevěděl? Při kom tedy jsou auspicie obyčejem předků? Zajisté při otcích, neboť aspoň žádný úředník lidu není volen po auspiciích. Nám tak přináležejí auspicie, že nejen národ těch úředníků, které z patriciů volí, jinak nevolí nežli po auspiciích, ale i my sami bez hlasování národu po auspiciích mezikrále ustanovujeme a soukromě auspicie máme, jichž tito ani při úřadech nemají. Což jest to tedy jiného, nežli že ruší v obci auspicie, který volením mužů z lidu za konsuly je odnímá otcům, kteří je jediní míti mohou? Nechť se teď náboženství posmívají, neboť co to jest, nejedí-li posvátná kuřata, vyjdou-li z klece příliš pozdě, dá-li posvátné ptactvo křikem neblahé znamení?

Jsou to věci nepatrné, ale nepohrdajíce těmito věcmi nepatrnými učinili vaši předkové tuto obec největší, my nyní, jako by již milosti boží nijak potřebí nebylo, poskvrňujeme všechny obřady. Ať bez rozdílu jsou voleni nejvyšší kněží, ptakopravci, králové obětovatelé, vložme na kohokoli, jen když člověkem jest, čepici kněze Jovova, odevzdejme ancilie, svatyně, bohy, ctění bohů tomu, komu hříšno jest, ať činěny jsou návrhy bez zpytování posvátných znamení, ať bez nich voleni jsou úředníci, ať otcové nedávají stvrzení ani sněmům národu ani sněmům šlechty, ať Sextius a Licinius jako Romulus a Tatius v městě římském kralují, protože cizí peníze, protože pozemky darem dávají. Tak lahodno jest kořistiti z cizího majetku, aniž jim připadá na mysl, že se jedním návrhem na pozemcích obecných daleké pustiny dělají, když se držitelé ze svých statků vyhánějí, druhým pak že se úvěr zničuje, s kterým se celá lidská společnosť ruší. Za každou příčinou mám za to, abyste tyto návrhy zamítli. Cokoliv učiníte, přál bych, aby tomu bozi zdaru popřáli!«

Řeč Appiova měla jenom ten účinek, že se přijetí návrhův odložilo. Tribuni Sextius a Licinius zvoleni byli po desáté a provedli návrh o částečném volení pánův obřadních z lidu. Zvoleno jich pět z otců, pět z lidu. I zdálo se, že tímto krokem již cesta k úřadu konsulskému jest upravena. Tímto vítězstvím se lid zatím uspokojil.

XXVI. Sextus Tullius řeční za vojsko před diktatorem.

(Titi Livii VII. c. 13.)

R. 396.—398. od z. Ř. Gallové přitáhli až k Praenestu a potom kolem Peda se položili. Diktatorem byl jmenován Kaius Sulpicius, který prodlužoval válku s Gally a těžký trest ohlásil, kdyby se kdo bez rozkazu s nepřítelem potýkal, kterého čas co den činil slabším. Vojíni tento zákaz těžce nesli, nespokojenosť se vzmáhala a voláno se všech stran, aby se šlo na místě k diktatorovi a za vojsko řečnil Sextus Tullius, jak jeho chrabrosti jest důstojno. Tullius vedl již po sedmé první setninu, a nebylo ve vojště muže činy válečnými proslavenějšího. Sextus Tullius přišed se zástupem vojínů k soudní stolici, promluvil k Sulpiciovi takto:

»Věz, diktatore, veškeré vojsko se domnívajíc, že od tebe z bojácnosti odsouzeno a málem k potupení beze zbraně zůstaveno jest, prosilo mne, abych jeho věc před tebou vedl. Já aspoň, kdyby nám mohlo býti vytýkáno, že se někde s místa ustoupilo, že jsme se týlem k nepříteli obrátili, že prapory šeredně ztraceny byly, přece bych za slušné pokládal, abys nám takovou vinu statečností napraviti a památku hanby novou slávou smazati dopustil. Také legie u Alie poražené dobyly té vlasti, kterou polekáním ztratily, opět statečností svou, vytáhnuvše později do Vej. 43.

My máme milostivostí boží, tvým a římského národa štěstím jak obec tak slávu neporušenou, ač o slávě sotva se odvažuji mluviti, když se nám i nepřátelé nejinak nežli jako ženštinám za náspy ukrytým posmívají všelikým haněním i ty, náš vojvodo, a to snášíme tíže, soudíš, že tvé vojsko bez srdnatosti, beze zbraně, bez rukou jest, a že jsi dříve nežli bys nás zkusil, tak o nás zoufal, že jsi se za vůdce zmrzačelých a churavců pokládal. Nebo co jiného máme si mysliti, že jest příčinou, proč ty, starý vůdce, ve válce přestatečný, založenýma, jak říkají, rukama zde sedíš? Nebo jakkoli tomu jest, zdá se pravdivější, že jsi ty o naší statečnosti pochyboval nežli my o tvé. Není-li to tvůj, nýbrž obecní obmysl, a udržuje-li nás nějaké umluvení otcův a ne válka gallská u vyobcování z města, vzdálené od našeho rodinného božstva, prosím, abys za to měl, že to, co řeknu, není řečeno od vojínů vojvodě, nýbrž otcům od lidu, jenž praví, že jako vy své záměry máte, tak on také své míti bude.

Kdo konečně se může horšiti nad tím, že chceme býti vojíny a ne otroky vašimi, do války a ne do vyhnanství poslanými, že bojovati budeme, dá-li někdo znamení, vyvede-li na bojiště, jak mužův a Římanů důstojno jest, ale není-li zbraně nikoli potřebí, že prázdnou chvíli raději v Římě nežli v ležení strávíme?

To budiž řečeno otcům. Tebe, vojvodo, žádáme my, tvoji vojíni, abys nám k bitvě příležitosť dal, žádáme si jak bojovati tak zvítěziti pod tvým vedením, tobě podati vavřínový věnec oslavy, s tebou vstoupiti u vítězoslávě do města a za tvým vozem kráčeti a vjíti do chrámu Jova milostivého svrchovaného s plesem a jásáním.«

Po řeči Tulliově voláno se všech stran, aby bylo dáno znamení chopiti se zbraně, k čemu se také příležitosť za krátkou dobu naskytla.

XXVII. Kterak mluvili poslové Kampanů v radě.

(Titi Livii VII. c. 30., 31.)

R. 412.—413. od z. Ř. nastala Římanům válka proti Samnitům, národu mocí a zbraní silnému. Když Samnité zdvihli nespravedlivou válku proti Sidicinským, spojili se oni s Kampany, kteří však, že přinesli k obraně spojenců více jméno než pomoc, jsouce sami ochablí rozmařilci, obrátili celou spoustu války na sebe. Samnité zanechavše Sidicinských udeřili na Kampany v širém poli a zahnali je do města. Že pak pro seslabené mužstvo branné nebyla Kampanům žádná naděje na blízku, nezbývalo jim než od Římanů žádati pomoci. Když byli jejich poslové do rady uvedeni, mluvili asi v tento smysl:

»Národ kampanský vypravil nás jako posly k vám, otcové, abychom vás za přátelství žádali na vždy, za pomoc pro přítomnosť. Kdybychom za své šťastné doby za ně byli žádali, bylo by jak rychleji započato, tak slabším svazkem učiněno. Neboť tehdy pamětlivi jsouce, že jsme při rovném stavu do vašeho přátelství přišli, byli 44.

bychom snad přáteli rovněž jako nyní, ale méně poddáni a podrobeni vám; ale nyní vaším slitováním získáni a pomocí v nebezpečenství uhájeni jsouce, musíme také obdrženého dobrodiní si hleděti, abychom se nevděčnými a vší božské i lidské pomoci nehodnými nezdáli. Také na mou věru nemíníme, že to má tu platnosť, poněvadž Samnité dříve vašimi přáteli i spojenci učiněni jsou, abychom do přátelství přijati nebyli, nýbrž aby stářím a stupněm cti před námi přednosť měli. Nebo není smlouvou se Samnity vyhrazeno, abyste neuzavírali nijakých nových smluv. Vždyť byla u vás po vždy dostatečná příčina k přátelství, když ten vaším přítelem býti chtěl, kdo vás vyhledával.

My Kampané, ač nynější osud pyšně mluviti zabraňuje, žádnému národu mimo vás ani velikostí města ani úrodností krajiny neustupujíce, přicházíme jako přídavek, tušíme, ne nepatrný, k vašemu blahobytu do vašeho přátelství. Aequům a Volskům, odvěčným nepřátelům tohoto města, budeme v týle, kdykoli se hnou, a co vy dříve za spásu naši učiníte, to my za panování vaše a slávu vždy činiti budeme. Po podrobení těchto národů, kteří mezi námi a vámi jsou, což, že v brzku bude, zaručuje i statečnosť i štěstí vaše, budete míti panování až k nám nepřetržené.

Jest bolestno a žalostno, co nás osud náš vyznati donucuje. Tak daleko to přišlo, otcové, že my Kampané buď přátelům buď nepřátelům patřiti musíme. Bráníte-li nás, jsme vaši, pakli opustíte, jsme samnitskými. Chcete-li tedy raději, aby Kapua a Kampanie celá vaší nebo samnitské moci připadla, to uvažte. Slušno jest ovšem, aby vaše, Římané, slitování i pomoc přístupny byly všem, avšak nejvíce těm, kteří jich jiným, když za pomoc vzývali, nad své síly poskytujíce sami vesměs v tuto nutnosť upadli. Než bojovali jsme řečí za Sidiciny, skutkem za sebe, poněvadž jsme viděli, že se na sousední národ bohaprázdným loupežnictvím Samnitův útok činí, a že jak Sidicinští shoří, k nám onen požár přejde, aniž nyní přicházejí Samnité na nás dorážet, protože je utrpené příkoří bolí, nýbrž že se těší poskytnuté jim příčině. Či snad, kdyby to bylo pomstou z hněvu a ne příležitostí nasytiti lakotnosť, bylo to málo, že jednou v krajině sidicinské, po druhé v Kampanii samé naše pluky porazili? Který jest to tak prudký hněv, že ho krev ve dvou bitvách prolitá ukojiti nemohla? Přidejme k tomu poplenění dědin, odehnání kořisti z lidí a stád, zážehy dvorcův a zříceniny, všeobecné zpustošení mečem i ohněm — nemohl tím hněv býti upokojen? Než lakotnosť se má nasytiti. Ta je uchvacuje dobývati Kapue, město nejkrašší chtějí buď zničiti, buď sami v držení míti. Ale vy, Římané, raději svým dobrodiním opanujte je, než abyste jim dopustili zlým skutkem je míti.

Nemluvíme k národu spravedlivých válek se zpěčujícímu, avšak, ukážete-li pomoc svou, nebude vám, tušíme, ani války potřebí. Až k nám postoupila pohrdlivosť samnitská, nad nás nevstupuje. Stínem tedy vaší pomoci, Římané, můžeme býti kryti, chtějíce, cokoli budoucně míti budeme, čímkoli budeme, to všechno za vaše pokládati. Vám zorávána bude krajina kampanská, vámi město Kapua obyvateli hlučné. Zakladateli, rodiči, bohy nesmrtelnými budete nám, nebude žádná vaše osada, která by nás poddaností i věrností k vám překonávala. Pokyňte, otcové, pokynutím i mocí svou nepřemožitelnou Kampanům a povelte doufati, že Kapua bez porušení bude. V jak četném doprovázení lidstva všech stavů, myslíte, že my z ní vyšli, jak jsme vše slz i slibů plné zůstavili, v jakém nyní očekávání rada i národ kampanský, choti i dítky naše jsou? Jsme tím jisti, že

veškero obyvatelstvo stojí u bran na cestu sem vedoucí pohlížejíc, co vy, otcové, velíte, abychom jim zkormouceným i nejistým na mysli zvěstovali. Jedna odpověď spásu, vítězství, denní záři, svobodu, druhá — hrozím se věštiti, co přináší. Pročež učiňte o nás opatření buď jak o svých budoucích spojencích a přátelích anebo jako o těch, kteří nikde ničím býti nemají.«

Když na radu byl potom potaz vznesen, ač se líbilo velké části, že je to město největší a nejmohutnější v Italii, že tato krajina nejúrodnější a moře blízké při nestálých cenách obilí bude zásobárnou římského národa, byla přece věrnosť světější nad takový požitek, a z té příčiny dal konsul dle usnesení rady takovouto odpověď (VII. c. 31.):

»Kampané, rada vás pokládá za hodné pomoci, ale slušno jest, aby s vámi tak přátelství bylo učiněno, by nebylo zrušeno nijaké starší přátelství a spojení. Samnité jsou s námi spojeni smlouvou. Tedy odepíráme vám branné pomoci proti Samnitům, jež by urazila dříve bohy než lidi, ale posly, jak se dle práva a pravdy sluší, vypravíme ku spojencům a přátelům žádat, aby se vám nijaké násilí nedělo.« —

Na to pravil náčelník vyslanství, neboť taký rozkaz z domova přinesli (VII. c. 31.):

»Poněvadž našeho zboží proti násilí a bezpráví hájiti nechcete, budete aspoň hájiti svého. Tedy národ kampanský i město Kapui, chrámy boží, vše, co bohům i lidem náleží, poddáváme vaší i římského národa moci, hotovi jsouce cokoli potom utrpíme jako vaši poddaní trpěti.«

Otcové dojati byvše tímto chováním Kampanův, uznali za vhodné vypraviti hned posly k Samnitům, aby jim vysvětlili, oč Kampané prosili, a žádali dle spolku a přátelství, by poddaných římských ušetřili a do té krajiny nepřátelských vpádů nečinili. Když to poslové ve shromáždění Samnitů přednesli, dána jim zpupná odpověď, že právě tam válku povedou a velitelům vojenským nařízeno, aby vytáhli do krajiny kampanské kořistit. Proti nim vypravili se oba konsulové a to Valerius do Kampanie a Kornelius do Samnitska. Pluky samnitské vytáhly nejdříve proti Valeriovi, který však jen drobnými bitkami zkoušel nepřítele po několik dní. Lid svůj povzbudil Valerius, když vztyčil znamení bitvy, těmito asi slovy:

XXVIII. Řeč konsula Valeria k vojsku.

(Titi Livii VII. c. 32.)

»Nelekej vás, vojíni, nová válka i nový nepřítel; oč dále od 45.
města zbraň svou nesete, tím na národy více a více bojácné přicházíte; porážkami Sidicinských i Kampanů neoceňujte statečnosti samnitské, neboť jacíkoli spolu bojovali, bylo nezbytno, aby jedna strana byla přemožena; ovšem Kampané jsou bezpochyby více pro ochabnutí přílišnou rozmařilostí a pro zženštilosť svou nežli mocí nepřátelskou přemoženi; což pak jsou dvě války šťastné Samnitů za tolik věků proti tolika oslavám římského národa, který téměř více triumfů než let od založení svého města počítá, který však všechno kolem sebe, Sabiny, Etrurii, Latiny, Herniky, Aequy, Volsky, Aurunky zbraní pokořiv má v poddanství svém, který Gally v tolika bitvách přemožené konečně do moře a na lodi při útěku zahnal. Jako má každý na slávu válečnou i statečnosť svou spoléhaje kráčeti na bojiště, tak má

také na to hleděti, čím vedením a řízením se má bitva začíti, zdali slyšeti dlužno jenom toho, který umí stkvělou řečí povzbuzovati, slovy však jen srdnatý jest, ale válečných výkonů se neúčastňuje, nebo takového, který také sám umí se zbraní zacházeti, před polními znaky kráčeti, uprostřed návalu bitvy se pohybovati.

Chci, vojíni, abyste mých skutkův a ne slov následovali, ode mne nejen poučování, ale i příkladu požadovali. Ani stranami ani spolčováním, které u šlechticů jest obyčejem, nýbrž touto pravicí zjednal jsem si tři konsulské úřady i svrchovanou slávu. Byl čas, že se říkati mohlo: »Vždyť jsi byl z patriciův a pošel jsi od osvoboditelů vlasti, a tvá rodina měla konsulství právě toho roku, kterého toto město konsula — nyní již nám otcům i vám lidu jest bez rozdílu konsulství přístupno, aniž jest odměnou rodu jako dříve, nýbrž chrabrosti. Proto, vojíni, hleďte k největšímu vždy vyznamenání, aniž, nové-li toto příjmí »Corvinus« působením bohů vy lidé jste mi dali, z paměti ušlo staré naší rodiny příjmí »Publicola«. Vždy já lid římský doma i v poli, v životě soukromém i při úřadech malých i velkých jak jsa plukovníkem tak jsa konsulem touž měrou po všechna po sobě konsulství v úctě mám a měl jsem. Nyní, což právě nastává, s milostivou pomocí boží vyhledávejte se mnou nové a nedotknuté vítězoslávy nad Samnity!«

Veškeré vojsko sprovázelo s neuvěřitelnou bodrostí povzbuzování vůdcovo a vytáhlo z ležení. Bitva byla svedena tak srdnatě, že po nějaký čas na žádnou stranu šik se neklonil. Když ani útokem jezdců ve zmatek nebyly přivedeny první řady nepřátelské, promluvil Valerius (VII. c. 33.):

»Nás pěších, vojíni, jest to dílo, nuže tedy, jak uvidíte mě mečem cestu raziti, kudykoli do šiku nepřátelského vkročím, tak každý se své strany porážejte toho, kdo proti vám stojí. Toto vše, kde nyní kopí se lesknou vyzdvižená, otevřené spatříte ohromnou porážku.«

První ze všech vrazil na nepřítele konsul, čím ostatní vojáci roznícení vedou boj pamětihodný; strašné bylo sice krveprolití, ústup na straně samnitské nastal teprve nocí. Druhého dne zmocnili se Římané ležení nepřátelského. Ale tato radosť z vítězství byla málem velkou porážkou v Samnitsku pokažena, neboť konsul Kornelius vytáhnuv od Satikuly, vedl vojsko neprozřetelně do hvozdu od nepřátel osazeného, kteří čekali, až s celým vojskem v údolí sejde. Když to spatřil plukovník Publius Decius, pravil konsulovi v duchu poděšenému:

XXIX. Řeči P. Decia k vojsku o válce se Samnity.

(Titi Livii VII. c. 34., 35., 36.)

46. »Vidíš-li ty, Aule Kornelie, tam ten vrch nad nepřítelem? Ten jest hradem naděje i spásy naší, hbitě-li jej osadíme, protože jej slepí opustili Samnité. Nedej ty mi více než jedné legie popředníky i kopiníky, a jak s nimi na vrchol se dostanu, táhni odtud beze vší bázně a zachovej sebe i vojsko, neboť nepřítel na všechny rány nám vydaný nebude se moci hnouti beze své záhuby, nás pak buď štěstí římského národa buď naše statečnosť vyprostí.«

Obdržev posádku kráčel skrytě hvozdem až k místu, na které táhl, postavil se na temeni hory a dal i konsulovi čas vyvésti vojsko na místo příznivější. Samnité udivením trnuli a ztratili tak příležitosť i pronásledovati v údolí konsula i postupovati s vojem proti kopci, který Decius nad nimi obsadil. Při rozpacích, co činiti, překvapila je noc. Tu Decius povolav setníky k sobě pravil jim (VII. c. 34.):

»Jaká to jest nevědomosť války a lenivosť, anebo kterým způsobem tito lidé nad Sidicinskými a Kampany vítězství dobyli? Vidíte, jak sem tam prapory pohybují a brzo v jedno spojují, brzo rozptylují. Díla zajisté nepočíná nikdo, kde jsme již mohli býti náspy obklopeni. Tu vskutku bychom těmto podobni byli, kdybychom zde déle trvali, nežli prospěšno jest. Nuže tedy, pojďte se mnou, a pokud něco světla zbývá, vyzpytujme, na kterých místech posádky postavují, kde odtud východ otevřen jest.«

Decius oblek se v plášť sprostého vojína a vzav s sebou též tak setníky, vše si prohlédl. Pak rozestaviv hlídky dal rozkaz, aby všichni k němu tiše ve zbrani přišli, jak bude znamení druhé hlídky polnicí dáno. Což jak se také stalo, pravil vojínům:

»Toto ticho, vojíni, jest vám zachovávati a nedávati vojenským způsobem souhlasu na jevo, až mě vyslyšíte. Jak vám své mínění vyložím, přejdete, komu se totéž líbiti bude, mlčky na pravou stranu, která část větší bude, při úmyslu té zůstaneme. Nyní, co v duchu rozvažuju, poslyšte.

Nepřítel vás obkličuje zde, nezanesené útěkem ani zůstavené nečinností. Statečností jste obsadili to místo, statečností musíte odtud se dostati. Přišedše sem zachovali jste výtečné vojsko římskému národu, vyražením odtud zachovejte samy sebe. Zasluhujete toho, abyste nemnozí většímu počtu pomocí přispěli, ale sami žádné pomoci nepotřebovali. Boj jest s tím nepřítelem, který včerejšího dne šťastné příležitosti zahladiti celé vojsko nedbalostí svou nepoužil, toho pak příhodného kopce nad svou hlavou strmícího dříve neviděl, než od nás opanován byl, nám tak nemnohým maje sám tolik tisíc lidí ani vystoupiti nezabránil aniž nás, když jsme již místo osadili, náspy obklopil, ač tolik dne zbývalo. Protože jste jej vidoucího a bdícího tak podskočili, jest záhodno ano nezbytno, abyste uspaného oklamali. Neboť v takovém postavení jsme, že jsem více oznamovatelem nezbytí nežli původcem obmyslu, aniž možná v potaz vzíti, máte-li zůstati neb odtud odejíti, protože kromě zbraně a ducha zbraně pamětlivého nám osud nic nezanechal, a hladem i žízní by nám umříti bylo, kdybychom se více meče obávali, nežli se mužům a Římanům sluší. Jediná tedy jest spása vyraziti odtud a odejíti. To potřebí učiniti buď za dne buď za noci. Avšak vizte jinou méně pochybnou věc. Neboť budeme-li očekávati světlo, jakou máme naději, že nás nepřítel nepřetrženými náspy a příkopy neobžene, který nyní, jak vidíte, se všech stran svá těla dole nastaviv, kopec obklíčil. Ale jest-li noc výpadu příhodná, jakož jest, tato noční hodina jest zajisté nejpříhodnější. Na znamení druhé hlídky jste se sešli, který čas lidi nejhlubším spánkem tíží. Přes těla uspaná budete kráčeti, buď tichem klamajíce neobezřelé, buď mohouce strachu pocíťujícím nahnati náhlým pokřikem válečným. Jenom mne následujte, kterého jste již jednou následovali, já pak budu následovati téhož osudu, který nás přivedl sem. Nuže, komu se takto prospěšným býti vidí, ti přestuptež na pravou stranu!«

Když všichni přestoupili a táhli za Deciem, dostali se do ležení, kde poručil Decius, když tajnými již nezůstávali, válečný pokřik učiniti. V nastalém zmatku a poplachu Samnitů pobila římská posádka stráže a pronikla k ležení konsulovu. A když tu v bezpečnosti už byli, pravil Decius vojínům:

»Sláva budiž statečnosti vaší, vojíni římští! Váš pochod a návrat všichni věkové budou vynášeti vychvalováním, ale aby se patřilo

na takovou statečnosť, potřebí jest světla a dne, aniž vy toho zasluhujete, aby vás do ležení s takovou slávou se vracející ticho a noc kryly. Zde na pokoji budeme den očekávati.«

Slov jeho bylo uposlechnuto, a jakmile se rozbřesklo, vypraven posel ke konsulu do ležení, v němž nastala veliká radosť, když prohlásili, že se vracejí beze škody, kteří svá těla za spásu všech vydali; všude jim štěstí přejí a Decia vynášejí do nebes. Na radu Deciovu, aby konsul udeřil na nepřátele nočním polekáním ohromené a kolem kopce rozptýlené, vytáhly legie z ležení a zahnaly nepřátele s jejich stanoviště, a boj byl ukončen.

XXX. Kterak diktator M. Valerius Korvus mluvil k vojínům.

(Titi Livii VII. c. 40.)

R. 413.—414. od z. Ř. poznav nový konsul Kaius Marcius Rutilus záměry spiklenců vojenských, domníval se poučen jsa věkem a zkušeností, že by bylo nejlépe odklady vojenskou prudkosť zklamati, a pustil tedy hlas, že posádky v týchž městech budou také zimovati, protože byly rozděleny po kampanských městech. Když toto uvolnění záměrům bylo dáno, trvala vzpoura prozatím v tichosti. Konsul vyvedl vojsko potom do letního ležení, a když byl od Samnitů pokoj, ustanovil propouštěním bouřlivých lidí na dovolenou, buď že vojenskou službu dokonali nebo věkem sešli a na sílu nedosti statečni jsou nebo že daleko od domova a svého hospodářství přezimovali, vojsko vyčistiti. S počátku vojíni o klamu tom nevěděli, a teprve když viděli, že byli propuštěni jen ti, kteří v Kampanii přezimovali, a zvláště původcové vzpoury, zarazili se bázní, že úmysly jejich jsou vyzrazeny, a že budou krutě za to potrestáni, vidouce, že síla spiknutí od konsula lstí jest vypuzena. Zástup propuštěnců položil se u Lautul v úzkém průsmyku, by zachycoval ty, které konsul z rozličných příčin z tábora propouštěl. I vzrostl tento zástup, a na řádné vojsko nechybělo mu nic nežli vůdce. Ležení své u Alby Longy obehnali náspy a v krajině kořistili. Konečně násilím takořka přinutili přijmouti velitelství Tita Quinktia a potom více svým zápalem než úmyslem vůdcovým strhnou prapory a přijdou brannou mocí na silnici Appiovu a byli by až k městu přitrhli, kdyby nebyli uslyšeli, že proti nim táhne vojsko, a že diktatorem jmenován Markus Valerius Korvus. — Ale jakmile se jim vojska přiblížila, ihned vzpomínka na vlasť uchlácholila hněv, a probudila se touha nebojovati proti svým. Pročež s obou stran postaráno bylo o schůzi k rozmluvě, v níž Korvinus maje v lásce všechny občany, zvláště pak vojíny, promluvil takto:

47. »Bohům nesmrtelným, vojíni, vašim obecním i svým soukromým tak jsem se poklonil i pokorně za milosť modlil od města táhna, aby mi dali na vás dobýti slávy, zjednati svornosť a ne vítězství. Dosti bylo a bude těch, na nichž by válečná sláva zjednána býti mohla; od vás jest vyhledávati mír. Za co jsem bohy konaje sliby vzýval, můžete vy mně dopomoci, aby se vyplnilo toto přání, chcete-li na paměti míti, že nemáte ležení v Samnitsku ani ve Volsku, nýbrž na půdě římské, a že ony kopce, jež vidíte, vlasti vaší náležejí, a že toto vojsko z vašich spoluobčanů jest, a já, váš konsul, jehož vedením i řízením předešlého roku dvakráte jste samnitské pluky porazili, dvakráte ležení mocí vzali. Já jsem Markus Valerius Korvus, vojíni, jehož urozenosť vy dobrodiními k sobě a ne příkořím jste seznali, jenž jsem žádného zpupného návrhu proti vám, žádného ukrutného usnesení rady původcem nebyl, jenž kdykoli jsem velitelem byl, na sebe přísnějším jsem byl nežli na vás. Avšak mohl-li komu rod, a komu jeho chrabrosť nebo také vznešenosť, nebo mohlo-li komu důstojenství hrdou mysl vnuknouti, z takového rodu jsem pošel, takový důkaz jsem o sobě dal, v takovém věku jsem konsulství dosáhl, že jsem jako třiatřicetiletý konsul také proti otcům a nejen proti lidu zpupným býti mohl. Který urážlivější skutek anebo slovo uslyšeli jste ode

mne konsula než ode mne plukovníka? Touž měrou spravoval jsem dva následující konsulské úřady, touž spravován bude tento pánovitý úřad diktatorský, že ani k těmto mým a vlasti vojínům nebude mírnějším nežli k vám — hrozím se říci — nepřátelům.

Tedy vy dříve proti mně vytasíte meč, než já proti vám. Od vás dříve zavzní znamení, od vás vojenský pokřik a útok, musí-li se bojovati. Ustanovte si na mysli, čehož neustanovili otcové i dědové vaši, ani oni, kteří se na Svatou horu odstěhovali, ani ti, kteří se později na Aventině položili; očekávejte, až by vám každému, jako druhdy Koriolanovi, matky i choti s vlajícími vlasy vstříc od města přišly. Tehdy setrvaly na pokoji volské pluky, protože měly římského vůdce, vy, římské vojsko, neustaňtež od války bohaprázdné!

Tite Quinktie, na kterémkoli tuto místě buď dobrovolně buď bezděky jsi se postavil, odstup, bude-li nám se potýkati, tehdy do nejzazší řady, ano s větší ctí uprchneš i týl občanu obrátíš nežli bojovati budeš proti vlasti. Nyní k učinění míru budeš dobře i čestně mezi prvními státi a budeš prostředníkem této spasitelné rozmluvy. Žádejte za slušné věci a podávejte je, ač lépe jest i na nepříznivé výminky přistoupiti, než abychom bohaprázdnou rukou v boji se setkali.« —

Titus Quinktius plný slz obrátil se ku svým a pravil:

»Také mě, vojíni, jest-li ze mne nějaký prospěch, máte lepším vůdcem k míru nežli k válce, neboť oněch právě slov nemluvil nikdo z Volska ani ze Samnitska, nýbrž Říman, váš konsul, váš vojvoda, vojíni, jehož řízení pro sebe zkusivše nechtějte proti sobě zkusiti. Rada měla jiné ještě vůdce, kteří by s vámi hněvivěji bojovali, ale vyvolila toho, který by vás, svých vojínů, nejvíce ušetřil, kterémuž jako vojvodě vy byste nejvíce věřili. Ti také, již zvítěziti mohou, chtějí míru; čemu vy máte chtíti? Proč bychom hněvu a naděje, klamných rádců zanechajíce, sebe samých i všeho, co máme, nesvěřili osvědčené poctivosti?«

Když to všichni pokřikem schvalovali, předstoupil Titus Quinktius před prapory a pravil, že se vojíni diktatorovi podrobí, a potom prosil, aby věc nešťastných občanů na se vzal a touž věrností hájil, kterou obec pospolitou spravoval, a vojínům aby nebylo na škodu odstoupení. Diktator pochváliv Quinktia a ostatní povzbudiv, aby dobré mysli byli, odjel k městu.

XXXI. Kterak Annius mluvil na schůzi praetorů.

(Titi Livii VIII. c. 4., 5., 6.)

Latinové pod záminkou, že připravují válku proti Samnitům, konali časté sjezdy a osnovali tajně mezi sebou ve všech poradách římskou válku, které byli proti svým zachovatelům účastni také Kampané. Ač bylo vše zúmyslně tajeno, přece dostalo se udání o tomto spiknutí do Říma. Římané, ač odpadnutí spojenců i kmene latinského nebylo pochybno, povolali přece r. 415. 416. od z. Ř. náčelníky latinské do Říma, aby jim přikázali, co by chtěli. Tehdy mělo Latium dva nové praetory: Lucia Annia ze Setie a Lucia Numisia z Circej, kterými také Volskové byli k boji pobouřeni. Tehdy praetorové konali, dříve nežli by do Říma odešli, sjezd a učinili potaz, co by se za vhodné uznávalo odpověděti na to, co s nimi vyjednáváno bude. Když jedni tak, druzí jinak navrhovali, pravil Annius:

»Ačkoli já sám návrh učinil, jaká by se odpověď vhodnou viděla, 48.
přece mám za to, že pro naše všechno postavení více důležito jest,

co konati nežli co mluviti máme. Snadno pak bude po vyložených záměrech k věcem upraviti slova, neboť kdybychom ještě nyní pod stínem rovné smlouvy služebnosť snášeti mohli, což chybí, abychom po zrazení Sidicinů nebyli nejen Římanův, ale i Samnitů na slovo poslušni, a Římanům neodpověděli, že my, jak pokynou, zbraň složíme? Jestliže přece jednou touha po svobodě mysli hlodá, jest-li smlouva, jest-li spolek, jest-li rovnosť práva (t. j. soukromého), jestliže pokrevenci Římanů jsme, z čeho jsme se druhdy stydívali, nyní se honositi můžeme, jest-li vojsko spojenců jim takové, že jeho připojováním svou moc zdvojnásobňují, že ho konsulové v končení i počínání vlastních válek od sebe oddělovati nechtějí, proč není rovnosť ve všem, proč není jeden konsul od Latinů dáván, proč, kde částť moci jest, tam není také část panování? Toto samo sebou není pro nás ovšem nic příliš velikého, poněvadž připouštíme, že Řím hlavou Latiu jest, ale aby se to velikým zdáti mohlo, to jsme učinili dlouhou trpělivostí. Avšak jestliže jste si kdy ku sdílení se o panování, k užívání svobody času přáli, vizte, čas je zde i statečností vaší i boží milostí vám daný. Zkoušeli jste jejich trpělivosť odepřením vojska. Kdož pochybuje, že hněvem nezahořeli, protože jsme více nežli dvousetletý obyčej rušili? Snesli přece tento bol.

Vedli jsme válku svým jménem s Paeligny. Ti, kteří nám dříve nedávali práva, abychom sami sebou svých krajin hájili, v ničem nám neodporovali. Uslyšeli, že jsme Sidicinské pod ochranu přijali, že Kampani od nich k nám přestoupili, že připravujeme vojska proti Samnitům, kteří s nimi smlouvu mají, a přece se od města nehnuli. Odkud tato jejich tak veliká mírnosť, leč z vědomí sil našich i svých? Mám dostatečné svědky, že Samnitům do nás si stěžujícím tak od rady římské odpověděno jest, že snadno vysvítalo, že již ani sami si nežádají, aby Latium pod římským panováním bylo. Toho použijte žádajíce za to, co oni vám mlčky připouštějí. Jestliže komu strach zabraňuje to říci, vizte, já sám se nabízím, že veřejně neřku před národem římským i radou, ale i před Jovem samým, který na Kapitoliu sídlí, řeknu, aby od nás jednoho konsula a rady část přijali, chtějí-li, abychom ve smlouvě a spolku byli.«

Když toto nejen radil, ale i připovídal, dali mu všichni na vůli, aby jednal i mluvil, co by se mu s prospěchem obce kmene latinského a s povinností jeho snášelo. Jak do Říma přišli, dáno jim slyšení rady na Kapitoliu. Když tam konsul Titus Manlius vyjednával, aby proti Samnitům války nezdvihali, pravil Annius, jako by byl Kapitolia zbraní jako vítěz dobyl a ne jako posel právem mezinárodním bezpečný, v tento rozum:

»Byl by již jednou čas, Tite Manlie i vy otcové shromáždění, abyste s námi nic vedle svrchované moci nevyjednávali, když vidíte, že Latium z milosti boží ve stavu nad míru kvetoucím jest zbraní i mužstvem, když přemoženi jsou Samnitové, když připojili se Sidicinští i Kampanové a nyní také Volskové jako spojenci a že také vaše osady latinskému panování před vaším přednosť daly. Ale protože vy se na mysli neustanovujete, abyste svému náruživému panování konec učinili, povolíme my, ač Latiu zbraní svobodu vymoci můžeme, pro pokrevenství to, že výminky míru navrhneme oběma stranám rovné, protože se bohům nesmrtelným vidělo, aby také moc rovna byla. Spravedlivo jest, aby jeden konsul z Římanů, druhý z Latia volen byl, aby v radě stejná část z obou národů byla, aby učiněn byl jeden národ, jedna obec pospolitá, i aby totéž všem vlády

sídlo a totéž všem jméno bylo, budiž, jelikož od jedné každé strany povoleno býti musí, oběma stranám na zdar tato vlasť zajisté přednější a nazýváni buďmež všichni »Římany«.

Po řeči této konsul Titus Manlius, člověk vášnivý, neopanovav své prchlivosti, veřejně prohlásil, že mečem opásaný do rady přijde a kteréhokoli Latina v radnici spatří, toho že svou rukou skolí, jestliže by otcové shromáždění z nerozumu od člověka ze Setie výminky přijali. I obrátiv se k soše Jovově pravil:

»Slyš, Jove, toto zlosynství, slyšte Právo i Pravdo! Z ciziny konsuly a z ciziny radu máš spatřiti, Jove, ve svém zasvěceném chrámě, sám jsa jat a potlačen! Zdali tyto smlouvy učinil Tullus, král římský, s Albany, vašimi otci, Latinové, zdaž tyto potom s vámi Lucius Tarquinius? Nepřipadá vám na mysl bitva u jezera regilského? Tak jste zapomněli i na své staré porážky i na naše k vám dobrodiní?«

Když nastala nevole otců shromážděných proti častějšímu vzývání bohů, kterých se konsulové jako svědků smluv několikráte dovolávali, uslyšeno bylo, jak Annius pohrdal božskou mocí Jova římského. Když pak hněvem popuzen byv z předsíně chrámu kvapným krokem spěchal, upadl po schodech a vrazil hlavou těžce poraněnou tak do nejnižšího stupně, že omráčen byl. Když pak Torquatus od rady poslán byl propustit poslův a uviděl Annia ležeti na zemi, zvolal, že lidem i otci zároveň jeho hlas uslyšen byl:

»Dobře se stalo! Bozi započali válku. Jest nebeská moc, jsi veliký, Jove, nezasvětili jsme tebe nadarmo jako otce bohův i lidí na tomto místě! Co váháte, Quirité i vy, otcové shromáždění, zbraně se chopiti pod vedením božím? Tak poraženými učiním legie Latinů jako posla jejich vidíte ležeti.«

Poslové odešli, jsouce k rozkazu konsulovu provázeni od úředníkův, aby jich od hněvu a napadání lidu uhájili.

XXXII. Řeči konsulův o válce s Latiny.

(Titi Livii VIII. c. 7.—10.)

Když rada r. 415.—416. od z. Ř. souhlasila, byli konsulové se dvěma vojsky vypraveni do pole proti Kapui, kam se také Latinové se spojenci sešli a táborem položili. V radě vojenské uznána potíž války s Latiny, s nimiž v řeči, zbrani, výcviku vojenském se shodovali, a proto rozkázali konsulové, aby nikdo mimo šik s nepřítelem se nepotýkal, a kázeň vojenská přísně byla zachovávána. Mezi veliteli čet, kteří byli vysláni na výzvědy, pronikl Titus Manlius, syn konsulův, se svou četou nad ležení nepřátelské až na dostřel. Když konsulova syna poznal velitel tuskulských jezdců Geminus Maecius, zvolal na něj:

»Chcete jednou četou, Římané, s Latiny i spojenci jejich válku 49.
vésti? Co zatím činiti budou konsulové, co dvě vojska konsulská?«

Manlius pravil:

»Dostaví se v čas, a s nimi se dostaví Juppiter sám, svědek smluv od vás zrušených, který více může a silen jest. Jestliže jsme u jezera regilského vám do sytosti bojovali, zde také to dovedeme zajisté, aby bitvy a srážení se polem s námi vám příliš na srdci nebyly.«

Potom Geminus trochu od svých popojev pravil:

»Chceš-li tedy, nežli ten den přijde, v který s velkým namáháním vojsky hnete, ty sám mě bojem utkati, aby z výsledku nás dvou již teď se vidělo, jak jezdec latinský nad římského vyniká?«

Titus Manlius buď hněvem anebo studem z nepřijetí boje nebo nepřekonatelnou mocí osudu veden jsa, zapomenul na rozkaz otcův i nařízení konsulův a pustil se do souboje, ve kterém soupeře svého probodl a sňal mu odění. Potom se navrátil s lidem do stanu otcova, neznaje skutku svého i budoucnosti, zda chvály nebo trestu zasluhuje:

»Aby všichni, otče můj«, vece, »mě vynášeli, že jsem z krve tvé pošel, přináším vyzván byv toto jezdecké odění, které jsem nepříteli zabitému sňal.«

»Jak to konsul uslyšel, poručil polnicí hromadu svolati, v níž promluvil k synu svému takto:

»Poněvadž ty, Tite Manlie, nemaje úcty ani ku svrchované moci konsulské, ani k velebnosti otcovské proti nařízení našemu mimo šik s nepřítelem jsi bojoval, a od své osoby vojenskou kázeň jsi zrušil, kterou se po tento den římská obec udržela, a i mě do té nutnosti přivedl s', že buď na obec pospolitou nebo na sebe i svou rodinu zapomenouti musím; buďme raději my za své provinění potrestáni, než aby se obec pospolitá takovou škodou z naší viny kála. Jinošstvu budeme smutným, ale pro budoucnosť blahodárným příkladem. Mě ovšem jak vrozená láska k dětem, tak tento statečnosti důkaz nakloňuje tobě, ješitným pojmem cti svedenému, než poněvadž buď smrtí tvou rozkazy konsulů stvrzeny, nebo tvou beztrestností navždy zrušeny býti musí, myslil bych, že ani ty, jest-li něco krve naší v tobě, nezpěčuješ se povznésti trestem svým kázeň vojenskou, jež vinou tvou klesla. Jdi, liktore, přivaž jej ke kolu!«

Všichni vojáci byli bez ducha tak děsným rozkazem konsulovým, a teprve když byla šíje proťata, a krev se vylila, nastalo bědování a nářek. Tělo jinochovo odňatým oděním pokryté bylo s velikou slávou na hranici spáleno. A tak se staly Manliovské rozkazy svým příkladem nejen pro přítomnosť hroznými, ale i pro budoucnosť truchlivými.

Nežli římští konsulové vytáhli na bojiště, obětovali, a že byly žertvy bohům příjemny, spořádali zástupy a to Manlius velel na pravém křídle, Decius na levém. S počátku na obou stranách byl veden boj týmž mysli zápalem, ale když na levém křídle římští kopiníci nezdrželi návalu Latinů, volal konsul Decius mezikrále Marka Valeria hlasitými slovy pravě (VIII. c. 9.):

»Boží pomoci je třeba, Valerie! Nuže tedy, nejvyšší kněže národa římského, říkej modlitbu, kterou bych se za legie obětoval.«

Nejvyšší kněz povelel mu se připraviti a takto se modliti (VIII. c. 9.):

»Jane, Jove, Marte otče, Quirine, Bellono, Larové, bozi novousedlí*), bozi domácí, bozi, kteří máte moc nad našimi i nad nepřáteli, i vy duchové zesnulých, vám se modlím, vás vzývám, za milosť žádám a ji dostávám, abyste národu římskému i Quiritům moci a vítězství šťastně udělili a nepřátele národa římského i Quiritů byste postrachem, hrůzou i smrtí naplnili. Jak jsem slovy vyřknul, tak za pospolitou obec quiritskou, za vojsko, legie, pomocná vojska národa římského i Quiritů s sebou obětuji legie i pomocná vojska nepřátelská duchům zesnulých i zemi.«

Takto se pomodliv poručil liktorům zvěstovati Titu Manliovi, že se konsul Decius obětoval za vojsko. Potom vyskočiv Decius na koně do prostřed nepřátel se vrhnul a tak dlouho statečně bojoval, až střelami obsypaný sklesl. Římané tím povzbuzeni byvše znova učinili boj, a konsul Manlius pravil triarům (VIII. c. 10.):

---

*) Dii novensiles, novensides = bozi nedávno z ciziny od Římanů přijatí

»Povstaňte nyní vy svěží proti zemdleným, na paměti majíce vlasť i rodiče, choti a děti, pamatujíce na konsula, jenž za vaše vítězství v smrti odpočívá.«

V nastalém boji Římané zvítězili, a druhého dne nalezené tělo Deciovo slavně pohřbeno.

XXXIII. Potaz Kamillův o latinských obcích.

(Titi Livii VIII. c. 13.)

Když byly všechny obce Latia od Římanů podrobeny, a posádky římské se rozložily po městech dobytých r. 417.—418. od z. Ř., vznesl konsul Lucius Furius Kamillus potaz na radu o latinských obcích a mluvil takto:

»Otcové! Co válkou i zbraní v Latiu vykonati bylo, to již mi- 50.
lostí boží a statečností vojska ke konci jest přivedeno. Poražena jsou vojska nepřátelská u Peda i Astury, latinská města všechna i Antium ve Volsku jsou buď mocí vzata nebo vzdáním se dobyto jich opět a posádkami vašimi jsou osazena. Zbývá porada, jakým bychom je způsobem, protože nás svým odbojem častěji znepokojují, ustavičným na pokoji mírem udrželi. Bozi nesmrtelní vám tak toto uzavření do moci dali, že do vašich rukou položili, má-li pro budoucnosť Latium býti nebo nebýti. Tedy můžete, co se Latinů týče, mír učiniti na věky buď tvrdostí buď odpuštěním. Chcete-li ukrutně naložiti s poddavšími se přemoženými, možná vyhladiti Latium a širé tam učiniti pouště, odkud jste často ve válkách mnohých i velkých použili výborného vojska spojenců; chcete-li po příkladu předků rozmnožiti moc římskou přijímáním do obce přemožených, naskytuje se hojně látka ke vzrůstu s velikou slávou. Jest zajisté daleko nejpevnější to panství, kterému se poddaní těší.

Než rychlosti třeba jest, cokoli za vhodné uznáváte, ustanoviti. Tolik máte obcí mezi nadějí a strachem v duchu nejistých, a tedy je potřeba, by i vaše o nich starosť co nejdříve byla dokonána, a jejich mysli, pokud očekáváním trnou, buď trestem anebo dobrodiním napřed byly opanovány. Naší bylo povinností dovésti, abyste moc měli k poradě o všech věcech, vám sluší uvážiti, co by nejlepší bylo vám i obci pospolité.«

V radě pak schvalováno v celku přednesení konsulovo a určeno, aby o jednotlivých obcích jmenovitě návrh byl učiněn, aby dle zásluhy jedné každé bylo ustanoveno.

XXXIV. Řeč Kaia Pontia k Samnitům.

(Titi Livii IX. c. 1.)

Roku 432.—433. od z. Ř. vedli Samnité válku s Římany, avšak byli dílem potřeni, dílem na útěk rozprášeni. Teprve tato válka seslabila tak moc samnitskou, že všude reptali proti původcům této války proti smlouvě podniknuté. Pročež se usnesli původce jakož i všechnu římskou kořisť a zajatce do Říma poslati. Od Římanů však z těchto věcí nebylo nic přijato mimo zajatce a z kořisti, co bylo poznáno. Samnité měli r. 433.—434. od z. Ř. za vojvodu prvního válečníka Kaia Pontia, který, jak se poslové navrátili, míru od Římanů nedosáhše, mluvil takto:

»Nemyslete, Samnité, že tímto mírem není nic vykonáno; jest 51.
smířen všechen hněv nebešťanů, který byl proti nám, že byla zrušena

smlouva. Vím dostatečně, že kterýmkoli bohům po vůli bylo, bychom byli dohnáni k nezbytnému odčinění, za něž bylo dle smlouvy požádáno, těm nebylo po vůli, aby tak zpupné očištění z porušené smlouvy bylo od Římanů zavrženo. Nebo co se ještě na smíření bohův i uchlácholení lidí mohlo státi nad to, co jsme my učinili? Jmění nepřátelské v kořisti vzaté, které se po právu válečném zdálo býti naším, vrátili jsme, původce války, protože nebylo možná za živa, vydali jsme mrtvého, statky jejich, aby z nákazy viny nic u nás nezůstalo, přinesli jsme do Říma. Čím jsem dále vám, Římané, čím smlouvě, čím bohům, rozsudím smlouvy povinen? Koho bych vám za soudce hněvu našeho, koho za soudce trestů svých nabídnouti mohl, žádnému se nevyhýbám ani národu ani osobě soukromé. Jestliže s mocnějším slabému žádné lidské právo není zůstaveno, tu já vezmu útočiště k bohům, mstitelům nesnesitelné zpupnosti, a budu se modliti, aby hněv svůj obrátili na ty, jimž ani navrácené zboží vlastní ani přivršené cizí nepostačuje, jichž krutosti ani smrť vinných ani vydání bezdušných těl nenasycuje, ani statky, které následují vydaného pána, již nemohou býti usmířeni, leda bychom jim dali svou krev, aby ji pohltili, a vnitřnosti své, aby je rozsápali.

Samnité, spravedlivá jest válka těm, kterým jest nezbytná, a svědomitý boj těm, kterým žádná není zůstavena naděje leda v boji. Tedy, že ve věcech lidských to nejvíce váží, kterou věc lidé s přízní boží a kterou s nepřízní konají, mějte za jisto, že jste dřívější války více proti bohům vedli nežli proti lidem, ale tu, která nastává, vedením bohů samých povedete.«

Po tomto neméně příjemném nežli pravdivém proroctví vyved Kaius Pontius vojsko a položiv se táborem kolem Kaudia a odtud ke Kalatii, kde již byli konsulové římští s vojskem svým, poslal v obleku pastuším vojíny na výzvědy, a kdyby lapeni byli, aby všichni stejně říkali, že pluky samnitské jsou v Apulii, že Lucerii obléhají, a do vzetí již mnoho nechybí. Stalo se dle přání Samnitů. Římané uvěřili pastuším řečem a táhli rozsochami kaudskými na pomoc Lucerským, dobrým a věrným spojencům svým, ale z neznalosti krajiny zavedli své vojsko tak, že byli na všech stranách ve hvozdě od Samnitů sevřeni a nevěděli, kudy vyváznouti. Úžas pojal mysli všech.

XXXV. Kterak Lucius Lentulus mluvil ke konsulům.

(Titi Livii IX. c. 4.)

Také Samnitům se nedostávalo rady a rozumu při tak radostném stavu. Tázán o radu Herennius Pontius, otec vojvodův, který dověděv se, že u Rozsoch kaudských mezi dvěma hvozdy římská vojska uzavřena jsou, radil, aby se jednak bez úrazu propustili, jednak se jim výminky právem válečným jako přemoženým uložily, který návrh je zajisté takový, že ani nepřátel nezničuje, ani přátel nezjednává, že římský národ je ten, který přemožen jsa v míru žíti neumí, že jim tato porážka a potupa nedá setrvati v pokoji dříve, nežli by mnohonásobných trestů na Samnitech nevykonali. Avšak Samnité neuposlechli rady Herenniovy. — Také v ležení římském po marných pokusech probiti se, když nastal nedostatek všech věcí, vypravili posly žádat za slušný mír, ale aby k bitvě vyzvali, kdyby ho nezjednali. Tehdy odpověděl Pontius, že je beze zbraně, každého v jednom rouchu pošle pode jho, ostatní pak výminky že budou jak přemoženým, tak přemožitelům slušné. Když toto poselství bylo v táboře římském zvěstováno, povstal všeobecný nářek a zármutek. Bylo dlouho ticho, a když konsulové ani za smlouvu tak hanebnou ani proti smlouvě hlesnouti nemohli, vystoupil Lucius Lentulus, jenž byl svou chrabrostí a důstojenstvím poslů náčelníkem a promluvil takto:

52. »Konsulové, slyšel jsem často svého otce, jak připomínal, že on jediný neradil na Kapitoliu senatu k tomu, aby zlatem od Gallův

obec byla vykoupena, protože ani příkopem ani náspy od nepřítele ku hrazení přelíného obklíčeni nebyli, a že by, ač nikoli bez velikého nebezpečenství, aspoň bez jisté záhuby vyraziti mohli. Kdyby jako oněm lze bylo ve zbrani s Kapitolia proti nepříteli dolů sběhnouti, jako již často obléhající na obležené útok učinili, tak nám buď na nepříznivém buď na příznivém místě s nepřítelem se potýkati možno bylo, nechyběla by mi povaha ducha otcova v dávané radě. Jáť vyznávám, že smrť za vlasť slavnou jest, a jsem hotov za národ římský i legie buď se obětovati buď do prostřed nepřátel se uvrhnouti, než zde vidím vlasť, zde legie římské, co jich jest. Jestliže ty samy za sebe ve smrť se řítiti nechtějí, co mají, co by smrtí svou zachovaly? Domy v městě, řekne někdo, a hradby a ten dav, jenž v městě obývá. Spíše, přisámbůh, vše toto se zrazuje zahlazením tohoto vojska a nezachovává. Neboť kdo toho bude hájiti? Neválečné ovšem a neozbrojené obyvatelstvo. Tak, přisámbůh, jako uhájilo útoku Gallů. Či od Vej vojsko i vůdce Kamilla budou toužebně volati? Zde jsou všechny naděje i moc, jejichž zachováním vlasť zachováváme, ale vydáním na zabití vlasť opouštíme a zrazujeme. Avšak vzdáti se jest šeredno a potupno. Než taková jest láska ku vlasti, že ji jak potupou tak smrtí svou, jest-li toho potřebí, zachovati máme. Podstoupena budiž tato jakkoli veliká nedůstojnosť a uposlechnuto budiž nezbytnosti, kteréž ani bozi nepřekonávají. Jděte, konsulové, vykupte zbraní vlasť, kterou vaši předkové zlatem vykoupili.«

Konsulové odebrali se k Pontiovi, a když vítěz o smlouvě vyjednával, tvrdili, že bez rozkazu národa jakož i ostatních obřadů při tom obyčejných smlouva učiněna býti nemůže. Zaručením tedy mír kaudský učiněn. Šest set rytířů žádáno za rukojmě, kteří se hrdlem káti měli, kdyby se úmluvě nedostálo. Rozkázáno, aby beze zbraně každý v jednom rouchu vytáhli před náspy, odevzdáni byli zástavníci a k ostříhání odvedeni. Konsulům sňaty vojvodské pláště, a liktorům poručeno se vzdáliti. Pod jho posláni nejprve polonazí konsulové, potom ostatní důstojníci, a jednotlivé legie po sobě. Kolem stáli ozbrojeni nepřátelé, výčitky číníce a posměch si z Římanů tropíce. Když takto pode jhem převedeni byli před očima nepřátel z úžlabiny na rovinu, byl pohled na vojsko římské veležalostný, neboť měli mimo to velký všeho nedostatek. Jak to do Kapue zvěstováno, pojala všechny útrpnosť, že vrátili konsulům všechny odznaky, vojsku zbraň, oděv a dovezli hojné zásoby potravní vojínům; obyvatelstvo s radou přišlo do Kapue přicházejícím vstříc a vykonalo všechny povinnosti pohostinství. Avšak vojíni nemohli studem očí pozvednouti, vyhýbali se společnostem a na duchu byli čím dále kleslejšími. Samnité měli vítězství nejen slavné, ale i na věčné časy, neboť nevydobyli Říma, jako před nimi Gallové, nýbrž, co mnohem větším skutkem bylo válečným, římské chrabrosti a srdnatosti. — Avšak i mezi Samnity byli muži rozvážní, kteří počínání toto neschvalovali, jako na př. Ofillius Kalavius, který občanům říkal, že mlčelivosť vojska římského i zraky k zemi sklopené a uši ke všem útěchám hluché a stud pohleděti na denní světlo jest znamením, že bouří z hlubokosti duše náramný hněv, že ono mlčení brzo Samnitům žalostné pokřiky i sténání způsobí, že památka míru kaudského bude Samnitům daleko žalostnější nežli Římanům, kdekoli se polem spolu příště setkají, což se také stalo.

V Římě byl všeobecný smutek, a pobouřené mysli utišil smutný příchod vojska pozdě v noci. Též konsulové se hanbou schovali ve svých příbytcích, a nikdo se neodvážil dlouho vyjíti na místo veřejné.

XXXVI. Řeč Spuria Postumia v radě.

(Titi Livii IX. c. 8., 9., 11.)

R. 434.—435. od z. Ř. když v senatě obyčejná usnesení o věcech náboženských byla dokonána, učiněn byl potaz o míru kaudském, a Publilius, při němž svazky prutové byly, pravil: »Mluv, Spurie Postumie!« Jak on vstal, pravil s týmž vzezřením, s kterým pod jho poslán byl:

53. »Není mi nepovědomo, konsulové, že za potupou a ne ctí první volán jsem i mně kázáno jest, abych mluvil, nikoli jako senator, nýbrž jako obžalovaný jak z nešťastné války, tak z nečestného míru. Já však, poněvadž jste ani o naší vině ani o našem potrestání návrhu neučinili, zanechám hájiti se, jež by nebylo nejnesnadnější před těmi, kteří nejsou nepovědomi osudův i nezbytností lidských, a vyložím nemnohými slovy své mínění o tom, co jste přednesli. Toto mínění bude svědkem, zdaž jsem více sebe nebo legií vašich ušetřil, když jsem se buď hanebným buď potřebným zaručením zavázal, jímž však, když bez rozkazu národa učiněno jest, není vázán národ římský, aniž co z něho patří Samnitům leč těla naše. Buďmež fetialy vydáni nazí i v poutech, zprosťmež národ náboženské povinnosti, jestliže jsme jej jakou zavázali, aby nic božského i lidského v cestě nebylo novému započetí spravedlivé i svědomité války.

Prozatím se mi vhodným vidí, aby konsulové vojsko sebrali, ozbrojili, vyvedli a dříve do území nepřátelského nevkročili, pokud všechny náležité věci k našemu vydání dokonány nebudou. Vám, bozi nesmrtelní, se modlím a vás vzývám, abyste vy, nebylo-li vám po vůli, aby konsulové Spurius Postumius, Titus Veturius se Samnity šťastně válku vedli, přece na tom dosti měli, že jste viděli nás, ani jsme se hanebným zaručením zavázali, že nás vidíte, ani jsme nazí i v poutech nepřátelům vydáni, všechen hněv nepřátelský na své hlavy berouce. Novým konsulům i legiím římským dopřejtež tak šťastně válku se Samnity vésti, jako všechny války před naším konsulským úřadem vedeny byly.«

Jak to přednesl, takové zároveň podivení a útrpnosť s mužem tím pojaly všechny, že sotva věřili, že to je tentýž Spurius Postumius, jenž byl původcem tak nečestného míru, litovali ho, že má ještě podstoupiti trest u nepřátel zrušením míru rozhněvaných. Když pak všichni k jeho mínění přistupovali, pokusili se tribunové lidu zakročiti řkouce, že národ nemůže býti zproštěn náboženské povinnosti jich vydáním, leda by se všechno Samnitům navrátilo, jak to u Kaudia bylo, potom že také za to, že se za mír zaručivše vojsko římského národa zachovali, pražádného trestu nezasloužili, a konečně protože jsou nedotknutelní, že nepřátelům vydáni nebo ruce na ně vztaženy býti nemohou. Tu pravil Postumius:

»Vydejte za tím nás dotknutelné, což s dobrým svědomím můžete, vydáte potom tyto nedotknutelné, zde na sněmišti bičované, jakmile z úřadu odstoupí, ale kdybyste mě slyšeli, nežli by vydáni byli, aby hned tyto úroky z odložení trestu měli; nebo co se toho týče, že praví, že naším vydáním náboženské povinnosti národ zproštěn býti nemůže, kdož jest tak nezkušený v právu fetialském, aby nevěděl, že tito více to mluví, aby vydáni nebyli, nežli že tomu tak jest? Také, otcové shromáždění, neberu to v pochybnosť, že tak zaručení jak smlouvy svaté jsou u těch lidí, u kterých hned po božích službách věrnosť lidská v úctě jest, než tvrdím, že bez rozkazu národa nic ustanoveno býti nemůže, co by národ vázalo.

Či, kdyby touž zpupností, kterou toto zaručení na nás vynutili Samnité, nás byli přinutili pronésti slova zákonná při vzdávání měst, pravili byste vy, tribuni, že poddán jest národ, a že to město, chrámy, svatyně, krajina, vody Samnitům náležejí? Nemluvím o vzdání, protože jde o zaručení. Což konečně, kdybychom se byli zaručili, že římský národ toto město opustí, že je zapálí, že úředníků, že rady, že zákonů míti nebude, že pod králi bude? Bohové uchraňtež, pravíš.

Avšak nedůstojnosť věci neruší závazku zaručení. Jest-li co,

k čemu národ může býti zavázán, může býti zavázán ke všemu. Také ani to, co snad někoho znepokojovati může, nečiní rozdílu, zdali konsul anebo diktator anebo praetor se zaručil. I sami také Samnité tak soudili, jimž nebylo dosti, že konsulové se zaručují, nýbrž donutili pobočníky, praetory, plukovníky se zaručiti. I nikdo se mne nyní netaž, proč jsem se tak zaručil, ježto nebylo to ani právo konsulské, aniž jsem jim mír zaručiti mohl, který nezávisel na mém rozhodnutí, ani na vás, kteří jste mi nic neporučili.

U Kaudia, otcové shromáždění, nic se nedálo rozvahou lidskou. Bohové nesmrtelní odňali vojvodám i vašim i nepřátelským rozum. Nebyli jsme ani my ve válce dosti prozřetelni, a oni špatně dobyté vítězství špatně ztratili, věříce sotva místům, jimiž zvítězili, spěchajíce pod kteroukoli výminkou zbraň mužům ku zbrani zrozeným odníti. Či kdyby jejich mysl bývala zdravá, bylo jim nesnadno, když starce z domu volali, do Říma posly vypraviti a s radou, s národem o míru a smlouvě rokovati? Byla to lehko oděným třídenní cesta. Za tím bylo by tam bývalo příměří, až by z Říma poslové buď vítězství jisté buď mír jim přinesli. To teprve by bývalo zaručení, jež bychom po rozkaze národu byli učinili.

Než ani vy byste nebyli učinili návrhu, aniž my bychom se byli zaručili, aniž měl jiný výsledek událostí býti, než aby oni jako snem radostnějším, nežli mysli jejich snésti mohly, nadarmo oklamáni byli, a naše vojsko aby tentýž osud vyprostil, který je do nesnází přivedl. Marné vítězství měl učiniti neplatným marnější mír. Vloženo mělo býti v to zaručení, kterým neměl býti nikdo zavázán leč zaručitelé. Neb o čem bylo rokováno s vámi, otcové shromáždění, o čem s národem římským? Kdo vás může vyzývati, kdo mluviti, že od vás podveden jest? Nepřítel či občané? Nepříteli jste se za nic nezaručili, občanu neporučili jste žádnému, aby se za vás zaručil. Nic tedy není vám ani do nás, jimž jste nic neporučili, ani do Samnitů, s kterými jste o ničem nejednali. Samnitům jsme my dosti zámožnými ručiteli za to, co naše jest, za to, zač státi můžeme, za svá těla a život, proti těm ať zuří, proti těm ať meč, proti těm ať ostří hněv svůj. Co se tribunů týče, poraďte se, může-li se jejich vydání okamžitě státi nebo do času se odložiti má, my zatím, Tite Veturie i vy ostatní, ponesme tyto bezcenné hlavy na odčiněnou toho, čím jsme se zaručili a osvoboďmež svým trestem římskou zbraň.«

Po této řeči, kterou otcové byli dojati, vzdali se hned úřadu a jsou s ostatními vydáni fetialům, aby do Kaudia byli odvedeni. — Postumia slavili a vynášeli chvalami do nebes, jeho chování rovnali obětování se konsula Publia Decia, že jeho radou a přičiněním obec vybředla z míru tížícího, že on sám se vydává mučení a hněvu nepřátelskému a oběť za národ římský přináší. V Římě všichni pohlížejí po zbrani a válce; sestaveny opět nové legie a přivedeny ke Kaudiu. Napřed šli fetialové a když se přiblížili ku bráně, kázali zaručitelům míru sníti oděv a ruce na zad svázati. Potom když přišli do shromáždění samnitského před soudnou stolici Pontiovu, učinil fetial Aulus Kornelius Arvina takovouto řeč:

»Protože tito lidé bez rozkazu národa římského a Quiritů se zaručili, že smlouva bude uzavřena, a pro tuto věc se vinou provinili, vydávám pro tuto věc tyto lidi vám, aby tím národ římský byl zproštěn zločinu bohaprázdného.«

Když to fetial mluvil, udeřil jej Postumius kolenem do stehna vší silou a hlasitě volal, že jest samnitským občanem, a že fetial jako posel římský od něho, jakožto Samnity, proti právu mezinárodnímu jest uražen, že Římané tím spravedlivější válku vésti mohou. — Na tu řeč odpověděl Pontius:

XXXVII. Odpověď Pontiova fetialu římskému.

(Titi Livii IX. c. 11.)

54. »Nepřijmu ani já tohoto vydání, aniž Samnité je budou pokládati za platné. Spíše ty, Spurie Postumie, myslíš-li, že bozi jsou, prohlašuj buď všechno za neplatné, buď trvej při smlouvě! Samnitskému národu náležejí všichni, které ve své moci měl, anebo za ně mír. Než nač já tebe vyzývám, který se v zajetí vítězi vydáváš, s jakou věrou můžeš? Římský národ vyzývám, ten ať legie, mrzí-li jej zaručení v Rozsochách kaudských, navrátí do hvozdu, kterým zahrazeny byly. Nikdo nemá nikoho zklamati, vše budiž jako neučiněno, ať vezmou opět zbraň, kterou vzdavše se složili, ať se navrátí do svého ležení, ať mají, co měli den před tím, nežli se k rozmluvě přišlo. Potom buďtež za dobré pokládány válka a úmysly statečné, potom budiž zamítnuto zaručení a mír. V tom stavu, v těch místech, která jsme měli před zmínkou o míru, veďmež válku, i nebude si stěžovati ani národ římský na zaručení se konsulův, aniž my do víry národa římského. Což nikdy nebude vám chyběti záminka, proč byste po přemožení na smlouvě netrvali?

Rukojmě jste dali Porsenovi, kradmo jste je odvedli. Zlatem obec od Gallů jste vykoupili, a když přijímali zlato, jsou potřeni. Mír jste s námi zjednali, abychom vám jaté legie zpět vydali; tento mír činíte neplatným, a vždy nějakou tvářnosť práva přikládáte na podskok. Neschvaluje římský národ, že nečestným mírem legie zachovány byly? Ať má mír, ale jaté legie ať vítězi navrátí. To by bylo důstojno víry, to smluv, to fetialských obřadův. Abyste ovšem vy, kteří jste smlouvou vyhledávali, měli tolik občanů bez úrazu, my pak míru neměli, který jsme si jich odesláním vám vymínili, takové ty, Aule Kornelie, takové vy, fetialové, právo národům stanovíte? Já těchto, které vy na oko vydáváte, nepřijímám aniž se domnívám, že vydáváni jsou aniž je zdržuji, aby do obce zavázané zaručením nesplněným se nenavrátili s nemilostí všech bohů, kterýchž svatosti se rouháte. Veďte válku, protože Spurius Postumius nedávno kolenem posla fetiala udeřil. Tak budou bozi věřiti, že Postumius občanem samnitským a ne římským občanem jest, a že od Samnity posel římský uražen, a že proto vám s námi válka spravedlivou jest učiněna. Že se nestydíte vynášeti na světlo takové hříčky náboženské a vyhledávati sotva chlapců důstojné okolky ku zklamání víry, vy starci a bývalí konsulové! Jdi, liktore, sejmi pouta Římanům, ať jich nikdo nezdrží, aby šli, jak se jim líbiti bude.«

A oni ovšem odešli beze škody od Kaudia do ležení římského, dosti učinivše záruce i obecní i své. — Samnité viděli, že jim znova vypukla místo zpupného míru válka nejlítější, a litovali ovšem pozdě, že neposlechli rady starého Pontia, že teď bojovati budou s těmi, které mohli navždy jako nepřátele zničiti nebo přáteli učiniti. — Ve válce pokračováno, Lucerie, v níž byli zastavenci římští chováni, oblehnuta, dovozu všech potravin zbavena, a tak posádka hladem donucena se vzdáti. Sedm tisíc vojínů samnitských od Římanů pod jho posláno v jednom rouchu, všechna zbraň jim odňata, a veliká kořisť v Lucerii učiněna. Ano i sám Pontius prý pod jho poslán, aby se kál z potupení konsulův a vojska římského v průsmyku kaudském.

XXXVIII. Řeč diktatora Kaia Maenia.

(Titi Livii IX. c. 26.)

Když r. 440.—441. od z. Ř. vše bylo Římanům nevěrno, učiněna také tajná spiknutí nejčelnějších mužů v Kapui. V Římě ustanoveno vyšetřování a uza-

vřeno, aby je provedl diktatorem jmenovaný Kaius Maenius. Spiklenci se toho úřadu lekli, a hlavy spiknutí ušly soudu dobrovolnou smrtí. Jakmile v Kapui příčina k vyšetřování pominula, obrácen soud do Říma proti všem, kteří se srotili nebo spikli proti obci pospolité, a že srocení na dosaženou důstojenství proti obci učiněna jsou. Šlechta a ti, kterých se obžaloba týkala, všichni zároveň tvrdili, že to není provinění urozených lidí, kterým dráha k důstojnostem otevřena jest, nýbrž lidí nových — že diktator Kaius Maenius i velitel jízdy Markus Foslius jsou spíše vinníky, nežli vyšetřovateli důstojnými, což uvidí, až z úřadu odstoupí. Tu pak diktator Kaius Maenius, jsa již více své pověsti, nežli svrchované moci bedliv, vstoupil do hromady a učinil takovouto řeč:

»Quirité, jednak mám vás za svědky života dříve vedeného, jednak 55.
toto důstojenství samo na mě vznesené dává svědectví o mé bezúhonnosti, neboť nebylo, jako často jindy, potřeba, protože toho tak vyžadovaly okolnosti obce pospolité, aby, kdo nejslavnější jest ve válce, zvolen byl za diktatora vésti vyšetřování, nýbrž kdo těchto srocení nejvíce vzdálen jsa život trávil.

Ale že někteří urození lidé — za jakou však příčinou, o tom bylo by lépe, abyste se sami domyslili, než abych já vedle své úřední moci řekl něco nevyšetřeného — nejprve vší mocí se vynasnažili vyšetřování samo přemoci, potom když k tomu málo moci měli, aby se nezodpovídali, vzali útočiště své k obranám odpůrců, k odvolání se a tribunské moci, ač patriciové jsou, konečně, když odtud odraženi byli, — tak vše se jim zdálo bezpečnějším, než aby svou nevinnosť dokázali — na nás se vrhli a, ač soukromí jsou, diktatora jako vinníka předvolávati se neostýchali: vzdávám se diktatorství, aby všichni bozi a lidé věděli, že se také o to, co nemohou, pokoušejí, aby se ze svého života nezodpovídali, já však že obviňování vstříc přicházím a svým nepřátelům vinníkem se vydávám.

Vás, konsulové, žádám, abyste, bude-li vám od rady tento úřad dán, proti mně nejprve a tomuto Marku Fosliovi vyšetřování zavedli, aby zřejmo bylo, že bezúhonností a ne velebností úřadův obvinění těchto bezpečni jsme.«

Po této řeči odevzdal diktaturu, a s ním bez prodlení Foslius velitelství jízdy. Byli pak u konsulů, kterým jest od rady tato věc poručena, obžalováni, ale na svědectví šlechticů slavně osvobozeni. Vyšetřování podrželo svou moc ještě na jiné osoby vyšší i nižší, až zrušeno bylo srocením a spiknutím, proti kterým bylo zjednáno.

XXXIX. Řeč tribuna lidu P. Sempronia k censoru Klaudiovi.

(Titi Livii IX. c. 34.)

Již přemnoho let nebylo mezi úředníky šlechtickými a tribuny lidu boje žádného, když povstal z té rodiny, která byla jako osudem k hádání s tribuny a lidem ustanovena. Censor Appius Klaudius po uplynutí osmnácti měsíců, která doba byla úřadu censorskému zákonem Aemiliovým (Liv. IV. 24.) vykázána, nedal se, ač jeho druh Kaius Plautius úřadu se vzdal, žádnou mocí pohnouti k tomu, aby úřad se sebe složil. Tribun lidu Publius Sempronius ujal se o to (r. 444.—445. od z. Ř.), aby se censorský úřad v zákonném čase ukončil, což bylo spravedlivé a všem poctivě smýšlejícím milé. Když pak Appius tvrdil, že tribunovo jednání k jeho věci se hrubě nevztahuje, a jinak uštěpačně mluvil, pravil ve schůzi tribun lidu Publius Sempronius takto:

»Quirité, to jest potomek onoho Appia, který za desítipána na 56.
rok zvolen byv sám sebe druhého roku zvolil, třetího pak nebyv zvolen ani od sebe ani od koho jiného svazky prutové a svrchovanou moc jako soukromý člověk podržel aniž dříve ustal úřad bez přetržení držeti, až se naň zřítila svrchovaná moc špatně zjednaná, špatně

vykonaná, špatně podržená. Quirité, to jest tatáž rodina, jejímž násilím a příkořím dohnáni byvše, osadili jste Svatou horu zanechavše vlasti, tatáž, proti které jste se, ve dvě vojska rozděleni jsouce, na Aventině položili, tatáž, která vždy zákonům o lichvě, tatáž, která zákonům o pozemcích odporovala. Ta přetrhla sňatek mezi otci a lidem, ta lidu zahradila dráhu k úřadům vyšším. Toto jméno jest vaší svobodě mnohem nebezpečnější nežli tarquinské. Ta konečně, Appie Klaudie, ač již stý rok jest od diktatora Mamerka Aemilia, a tolik censorů bylo, mužů veleslavných i velestatečných, žádný z nich nečetl dvanácti desk? Žádný nevěděl, že to právem jest, co národ naposled ustanoví? Ano všichni to věděli a proto spíše zákonu Aemiliova byli poslušni než onoho starého, dle kterého po prvé censorové ustanoveni byli, protože tento zákon naposled národ ustanovil, a že, kde dva zákony si odporují, vždy nový zrušuje starý.

Či to míníš, Appie, že národ zákonem Aemiliovým není vázán? Anebo že národ vázán jest, ty jediný nad zákonem jsi? Vázal zákon Aemiliův ony násilné censory, Kaia Furia a Marka Gegania, kteří to, co tento úřad v obci pospolité zlé učiniti může, ukázali tím, že z hněvu nad obmezením své moci Mamerka Aemilia, nejčelnějšího muže svého věku ve válce i doma, poplatníkem učinili; vázal všechny po sobě censory v době stoleté; váže Kaia Plautia, tvého druha, jenž s týmž právem, pod týmiž posvátnými znameními zvolen jest. Či snad tohoto nezvolil národ za censora jako někoho, který nejlepším právem zvolen byl? Ty s' jediný vyňat, při němž toto výhradné a obzvláštní právo platiti má? Koho bys ty za krále obětovatele zvolil, ten se uchopí jména královského a bude říkati, že jest zvolen, jak který v Římě král, s právem nejlepším? Kdo, myslíš, se spokojí šestiměsíčným diktatorstvím, kdo mezivládou pětidenní? Koho by mohl člověk za diktatora pro zaražení hřebu nebo pro hry směle zvoliti? Jak, myslíte, že se tomuto pošetilými a nepečlivými zdají ti, kteří ve dvaceti dnech vykonavše veliké činy diktatorství složili, nebo z úřadu odstoupili vadně zvoleni byvše?

Nač mám opakovati dávnověké události? Nedávno v tomto desítiletí vzdal se Kaius Maenius diktatorství, aby jako soukromník proti obvinění vystoupil, když odbývajícímu vyšetřování přísněji nežli několika velmožům bezpečno bylo, odpůrci vytýkali, že týmž zločinem nakažen je, který sám vyšetřoval. Nechci já při tobě tohoto sebezapření, neodroď se od rodiny nejpánovitější a nejzpupnější, neodstup z úřadu ani o den ani o hodinu dříve, jenom nepřestupuj vymezeného času. Jest dosti přidati buď den buď měsíc k censorskému úřadu? »Tři léta a šest měsíců déle«, praví, »nežli zákonem Aemiliovým dovoleno jest, budu censorský úřad spravovati a sám spravovati.« To se však již království podobá. Či snad dosadíš soudruha, kteréhož i na místo odumřelého dosaditi hříšno jest? Neboť nejsi s tím spokojen, že jsi jako svědomitý censor nejdávnější oběť a jedinou od boha toho, kterému se koná, zavedenou od nejvznešenějších starost této boží služby k otrockému kněžství převedl, že rod starší počátků toho města, posvátný pohostinstvím bohů pro tebe a tvůj censorský úřad do roka z kořen vyhlazen jest; na veškeru obec pospolitou chceš onen zločin uvaliti, který i tušiti duch se hrozí.

Město jest vzato v tom pětiletí, v kterém po umření censora Kaia Julia jeho soudruh Lucius Papirius Kursor, aby z úřadu neodstoupil, za soudruha si dosadil Marka Kornelia Maluginensa. I oč skrovnější byla ctižádosť jeho nežli tvá, Appie? Nezastával Lucius

Papirius ani sám ani přes čas zákonem ustanovený censorského úřadu. A přece nenalezl nikoho, kdo by se jeho příkladem spravoval; všichni po něm censorové, když soudruh umřel, úřad složili. Tobě mezí neklade ani to, že čas censorství přešel, ani to, že soudruh z úřadu odstoupil, ani zákon, ani stud; statečnosť zakládáš na zpupnosti, na smělosti, na pohrdání bohy i lidmi. Já bych tomu chtěl, aby ti, Appie Klaudie, pro velebnosť toho úřadu a úctu jeho, kterýž jsi zastával, neřku násilím ublíženo nebylo, ale abys ani slovem trochu nelaskavým ode mne osloven nebyl, než i to, co jsem posud přednesl, přinutila mě mluviti tvá neústupnosť a zpupnosť, i dám tě, neuposlechneš-li zákonu Aemiliova, do vězení odvésti, a poněvadž tak od předků nařízeno jest, aby při volbách censorů, nedojdou-li oba zákonného počtu hlasů, jediný prohlášen nebyl, a volby se odložily, nedopustím já, abys úřad censorský sám spravoval, poněvadž sám za censora zvolen býti nemůžeš.«

Když to a podobná slova pronesl, poručil censora zatknouti a do vězení odvésti. Šest tribunů schvalovalo počínání soudruhovo, ale tři byli Appiovi je vzývajícímu nápomocni. I spravoval sám s největší nenávistí všech stavův úřad censorský.

XL. Jak mluvil P. D. Mus o volbě mužů z lidu na úřady kněžské.

(Titi Livii X. 7., 8.)

R. 452.—453. od z. Ř. měli sice Římané s nepřáteli přespolními pokoj, avšak doma způsoben boj mezi nejčelnějšími občany ze šlechty i lidu a to od tribunů lidu Quinta a Knaea Ogulniů, kteří vyhledávali příležitosti osočovati otce u lidu samého a jali se navrhovati takový zákon, jímž by roznítili nejen nejnižší lid, nýbrž i náčelníky lidu t. j. bývalé konsuly a triumfatory lidové, jichž důstojnosti nic nechybělo leč kněžské úřady, které ještě nebyly obecnými. Ohlásili tedy návrh, aby počet kněží dosavadních, poněvadž toho času byli jen čtyři ptakopravci a čtyři nejvyšší kněží, byl rozmnožen o čtyři nejvyšší kněze a pět ptakopravců vesměs z lidu samého. Otcové těžce to nesli a odporovali, jako když se konsulský úřad obecným měl státi, aby jejich bohoslužby nebyly poskvrněny, ale při tom si přáli, aby žádná pohroma nepřišla na obec pospolitou. Zápasili při radění i zrazování tohoto návrhu nejvíce mezi sebou Appius Klaudius, proti jehož důvodům namítal zastance lidu Publius Decius Mus, že:

za obec pospolitou obětovalo se tolik konsulů lidových, tolik 57.
diktatorů, když buď k vojsku přišli nebo ve válce samé. Ať se jenom počítají vůdcové těch let, ve kterých se začaly vedením a řízením mužů lidových války vésti, ať se počítají triumfy; již ani za svou urozenosť se nestydí strana lidová. Povstane-li nějaká náhlá válka, rada i národ římský více naděje skládati nebudou na vůdce z otců nežli z lidu samého.«

A potom pokračoval:

»Protože tomu tak jest, komu z bohů nebo z lidí nehodným se může to viděti, aby ti muži, které jste stolicemi slonovými, togou lemovanou, tunikou palmovou a togou vyšívanou, věncem vítězným a vavřínem poctili, jejichž domy jste učinili nad jiné vynikajícími zavěšeným oděním nepřátelským, aby ti odznaky nejvyšších kněží a ptakopravců k tomu připojili? Aby ten, kdo rouchem Jova milostivého, svrchovaného ozdoben jsa a na voze zlatém jeda skrze město na Kapitolium vstoupí, spatřen byl s číší obětní a berlou a žertvu konal, maje hlavu zahalenu a znamení posvátné z hradu přinesl? Přidáte-li

k tomu, na jehož obraze v podpise konsulský i censorský úřad a triumf s klidnou myslí se čísti bude, úřad ptakopravce a nejvyšších kněží, jak to snesou čtoucích oči? Já aspoň — bozi mi toho nezazletež — doufám, že laskavostí římského národa již takovými jsme, že kněžským úřadům neméně svou důstojností propůjčíme cti nežli obdržíme, a že více pro bohy nežli pro sebe toho žádáme, abychom obecně ty ctili, které soukromě ctíme.

Než nač jsem posud tak mluvil, jako by právo patriciů ke kněžským úřadům bylo posud nedotknuto, a my nebyli již v držení jednoho velmi vznešeného kněžského úřadu? Vidíme z lidu zvolené desítipány nad svátostmi, vykladače proroctví Sibylliných a osudů tohoto národu a rovněž jako starosty Apollinových služeb i jiných obřadů. Nestala se ani tehdy žádná křivda otcům, když počet dvoupánů nad svátostmi pro muže z lidu rozmnožen byl, a nyní tribun, muž statečný a rázný, přidal pět míst ptakopraveckých a čtyři nejvyšších kněží, na která by muži z lidu jmenováni byli, ne proto, aby vás, Appie, z vašeho místa vypudili, nýbrž aby vás podporovali muži z lidu také při opatřování služeb božích, jakož vás podporují v ostatních lidských věcech dle síly své. Nestyď se, Appie, toho, že za soudruha v kněžském úřadě míti máš muže, kterého jsi v censorství, kterého jsi v konsulství za soudruha míti mohl, kterého jako diktatora tak velitelem jízdy, jako velitele jízdy diktatorem míti můžeš. Přibylého sem Sabina, praotce vaší urozenosti — dle libosti vaší buď Attia Klausa buď Appia Klaudia — přijali oni otcové dávnověcí mezi sebe: tedy si nezošklivuj nás mezi kněze přijmouti.

Mnohá vyznamenání přinášíme s sebou, ano vesměs táž, která vás hrdými učinila. Lucius Sextius učiněn jest první z lidu konsulem, Kaius Licinius Stolo prvním velitelem jízdy, Kaius Martius Rutilus první i diktatorem i censorem, Quintus Publius Philo prvním praetorem. Vždyť totéž jest uslyšeno, že při vás posvátná znamení jsou, že vy jediní máte rod, že vy jediní pravou svrchovanou moc a zpytování posvátných znamení doma i v poli. Stejně šťastné bylo to posud i u lidu i u otcův i bude to dále, Quirité. Vždyť jste přece vypravovati slyšeli, že se patricii s počátku nestali lidé s nebes seslaní, nýbrž ti, kteříž otce jmenovati mohli, to jest nic více, nežli kteří ze svobodného otce pošli? Já již konsulem mohu nazvati svého otce a dědem již jej bude nazývati můj syn.

Nejde vskutku o nic jiného, Quirité, než abychom všeho dosáhli, co se nám odpírá. Boj vyhledávají toliko patriciové aniž dbají, který prospěch z boje mají. Já soudím, abyste tento návrh k blahu, požehnání i štěstí sobě a obci pospolité, jak učiněno jest, přijali.«

Lid shromážděný volal, aby okresy byly ihned povoleny, ale návrh byl teprve druhého dne, když byli tribuni již zastrašeni, schválen převelikým souhlasem, a volba nejvyšších kněží a ptakopravce z lidu provedena. Tak vznikl počet osmi nejvyšších kněží a devíti ptakopravcův.

XLI. Řeč Hannonova v Karthagině, by se válkou saguntskou nevzbuzovala válka římská.

(Titi Livii XXI. c. 10.)

Hannibal umínil si dobývati Sagunta, spojeneckého města Římanův, a legatů římských vyslaných proto k sobě nepustil. Ti když přišli do Karthaginy, aby žalovali na Hannibala pro zrušení smlouvy, byli sice předpuštěni a vyslechnuti, ale poselství jejich bylo marno. Věci jejich hájil jediný Hanno:

58. »Mladíka hořícího touhou po vládě a vidoucího jedinou k tomu cestu, aby žil válku na válku vzbuzuje a zbraní byl obklopen i legiemi, poslali jste k vojskům takořka palivo na oheň přikládajíce. Živili jste tedy tento požár, kterým nyní hoříte. Vaše vojska obléhají Sagunt, od čehož smlouvou jsou odvracováni; brzy Karthaginu budou obléhati římské legie vedeny jsouce týmiž bohy, pomocí jichž za dřívější války pomstili smlouvy porušené.*) Neznáte-li nepřítele, či sebe, či štěstí obou národů? Poslův od spojencův a k vůli spojencům přicházejících pěkný vojevůdce váš do tábora nevpustil, právo mezinárodní zrušil; ti však byvše odehnáni, odkud ani poslové nepřátelští se neodpuzují, přišli k nám; zadostučinění vyžadují podle smlouvy; aby na obci viny nebylo, původce viny a ze zločinu obžalovaného vyžadují. Čím mírněji si počínají, volněji začínají, tím, až počnou, bojím se, že vytrvaleji budou řáditi.

Pomyslete na Aegatské ostrovy a Eryx**), co jste snášeli na zemi i na moři dvacet čtyři léta (totiž od r. 264.—241.)! A nebyl přece tento hoch vůdcem, nýbrž sám otec Hamilkar, druhý Mars, jak tito tvrdí. Avšak tenkrát od Tarenta, to jest Italie, nebyli jsme podle smlouvy vzdáleni, jako nyní nejsme od Sagunta vzdáleni. Zvítězili tedy bohové a lidé, a o čem byl spor, který národ zrušil smlouvu, výsledek války jako spravedlivý soudce tomu dal vítězství, na čí straně bylo právo. Ku Karthagině nyní Hannibal své stříšky a věže posunuje, karthaginskými hradbami otřásá beranem: zříceniny Sagunta — kéž jsem špatným prorokem! — na hlavy naše padnou, a válku se Saguntany započatou bude nám vésti s Římany.

Vydáme tedy Hannibala? řekne někdo. Vím, že při tom hlas můj nezávažný jest pro nepřátelství mé s otcem jeho; avšak jak rád jsem byl, že Hamilkar zahynul, protože, kdyby žil, válku již bychom měli s Římany, tak nenávidím a proklínám i tohoto mladíka jako běsa a pochodeň k této válce; a nejen aby byl vydán na usmíření, že porušil smlouvu, nýbrž i, kdyby nikdo ho nevyžadoval, aby odvezen byl do nejvzdálenějších končin moře i země, aby byl vypraven tam, odkud by ani jméno jeho a pověsť o něm k nám dojíti, ani on znepokojovati stavu klidné obce nemohl. Já tak navrhuji, aby poslové ihned byli do Říma posláni, kteří by dosti učinili senatu, a jiní, kteří by zvěstovali Hannibalovi, aby odvedl od Sagunta vojsko, a samého Hannibala podle smlouvy Římanům vydali; třetí poselstvo, navrhuji, aby vrátilo majetek Saguntským.«

Hannonovi nikdo neodporoval, ale vinili jej, že mluvil nevraživěji nežli římský vyslanec Valerius Flakkus; všechen skoro senat byl oddán Hannibalovi. Poslům římským odpověděli, že válku počali Saguntané, nikoli Hannibal; že prý nespravedlivo, dávají-li Římané přednosť Saguntským před Karthaginou.

XLII. Řeč P. Kornelia Scipiona k vojínům před bitvou u Ticina.

(Titi Livii XXI. c. 40.—41.)

Když Hannibal za 15 dní po mnohých svízelích přešel Alpy a dorazil do Italie, spěchal konsul Publius Kornelius Scipio k řece Padu, by se utkal s ne-

*) Mezi Římany a Karthagiňany byla smlouva, na kterou se Hanno též odvolává, totiž, aby Římané na pokoji nechali Sicilii, a Karthaginští zase Italii. Ale r. 272. vepIulo karthaginské loďstvo do přístavu tarentského tomuto městu na pomoc. Římané stěžovali si na toto porušení smlouvy teprve po 7 letech před vypuknutím první války punské.

**) Eryx bylo město na sz. pobřeží Sicilie, které bylo Hamilkaru po dlouhém hájení, když uzavřen byl mír, opustiti.

přítelem ještě nezotaveným. Ale když konsul přišel do Placentie, vytáhl již Hannibal ze stálého táboru a dobyl hlavního města Taurinů, poněvadž se mu dobrovolně podrobiti nechtělo, a byl by způsobil, že by se byli k němu připojili i Gallové popadští, kdyby jich nebyl konsul náhlým příchodem překvapil. Dříve nežli vytáhl Scipio k bitvě s vojskem nepřátelským, protože i Hannibal vytáhl již z území Taurinů, povzbudil své vojíny řečí takovouto:

59. »Vojáci! Kdybych vedl do boje to vojsko, které jsem měl s sebou v Gallii, nebyl bych dbal k vám mluviti; nebo co by bylo třeba napomínati buď ty jezdce, kteří jízdu nepřátelskou u řeky Rhodanu znamenitě porazili, nebo ty legie, se kterými právě tohoto nepřítele stíhaje vítězství jsem tím dosáhl, že ustoupil a boji se vyhnul? Nyní však, poněvadž ono vojsko pro provincii Hispanii odvedené tam s bratrem mým Kn. Scipionem za mého vedení válčí, kde senat a národ římský mu válčiti ustanovil, já, abyste měli konsula za vůdce proti Hannibalovi a Punům, sám jsem se do tohoto boje dobrovolně postavil, i jest novému vůdci před novými vojáky několik slov promluviti.

Aby vám ani způsob války ani nepřítel nebyl neznám, se kterým jest vám bojovati, vojáci, jsou to ti, které jste na moři i na suchu v poslední válce porazili, od kterých jste po dvacet let brali poplatek, od kterých za odměnu válečnou dobyli jste Sicilie i Sardinie. Budete tedy vy i oni míti v tomto boji to vědomí, které mívají vítězové a poražení. I nyní oni ne že odvahu mají, ale že je nezbytí, hodlají boj svésti, leda byste věřili, že ti, kteří bez úrazu vojska boji se vyhnuli, ztrativše o přechodu přes Alpy dvě třetiny pěších i jezdců, kterých více skoro zhynulo nežli zbývá, nabyli větší naděje. Než věru, řeknete, málo jich sice, ale silní duší i tělem, jich mohutnosti a síle málokterá moc by dovedla odolati. Obrazy ba stíny lidské, hladem, mrazem, nečistotou, špínou vysílení, schvácení a zmrzačení mezi skalami a balvany; k tomu klouby namrzlé, sněhem nehybné svaly, údy mrazem ztuhlé, otlučené a rozbité zbraně, chromí a slabí koně. S takovým jezdcem, s takovým pěšákem máte bojovati, poslední zbytky nepřátel máte před sebou, ne nepřítele. A nebojím se ničeho více, než aby se nezdálo, až vy boj svedete, že Alpy přemohly Hannibala.

Ale tak se snad slušelo, aby s rušitelem smluv vůdcem i národem bohové sami beze všeho lidského přičinění válku podnikli a rozhodli, a my, kteří jsme teprve po bozích uraženi, abychom podniknutou a rozhodnutou dokončili. Nebojím se, že někdo bude mysliti, že tato slova hovořím s vysoka, jen abych vás povzbudil, mně samému však že v duchu jest jinak. Mohl jsem do Hispanie, svojí provincie, kam už jsem byl na cestě, s vojskem svým se odebrati, kde předně bratra bych měl za spolurádce a společníka v nebezpečenství, potom Hasdrubala raději nežli Hannibala nepřítelem a dále menší bez odporu břímě války; a přece, když jsem plul s loďstvem vedle pobřeží Gallie, na pouhou pověsť o tomto nepříteli na zemi vystoupiv a jízdu napřed poslav, hnul jsem se k Rhodanu táborem. Bitvou jezdeckou, kterým druhem vojska utkati se mi bylo přáno, nepřítele jsem porazil; poněvadž však šiku pěších, který spěšně uháněl po způsobu vojska utíkajícího, po zemi jsem dohoniti nemohl, vrátiv se k lodím, s rychlostí co jsem mohl největší tak velikou oklikou po moři a po zemi skoro na úpatí Alp tomuto strašnému nepříteli jsem nadběhl.

Zdali pak se zdá, že vyhýbaje se boji nenadále jsem naň vrazil, anebo že mu nadbíhám přímo do cesty, že jej dráždím a nutkám k rozhodnému boji? Rád bych zkusil, zdali země vydala najednou za dvacet let jiné Karthagiňany, či jsou-li to tíž, kteří bojovali

u ostrovův Aegatských, a které jste z Eryka, vycenivše je každého na 18 denarů, propustili, a zdali tenhle Hannibal jest soupeřem Herkulovým v cestování*), jak se sám chlubí, či poplatník a nevolník a rob národa římského, od otce nám zůstavený. Kdyby ho nepronásledoval zločin na Saguntanech spáchaný, zajisté by měl zření, ne-li ku přemožené vlasti, alespoň ku svému rodu a k otci a ke smlouvám psaným rukou Hamilkarovou, který na rozkaz konsula našeho odvedl posádku z Eryka; kterýž uložené přemoženým Karthagiňanům kruté podmínky se vztekem a žalem musil přijmouti; kterýž opouštěje Sicilii poplatek národu římskému odváděti se zavázal.

Pročež já bych si přál, abyste vy, vojínové, bojovali nejenom s tou myslí, kterou míváte v boji proti jiným nepřátelům, nýbrž s jistým rozhořčením a hněvem, jako kdybyste věděli, že otroci vaši najednou na vás jdou se zbraní. Mohli jsme je obklíčené u Eryka nejkrutější tryzní, jaká lidi může stihnouti, hladem umořiti; mohli jsme vítězné loďstvo do Afriky přepraviti a za nemnoho dní beze všeho boje Karthaginu zničiti; avšak dali jsme prosícím milosť, propustili jsme je z obležení, uzavřeli jsme s přemoženými smír, pokládali jsme je potom i za své chráněnce, když byli africkou válkou přivedeni do úzkých. Za tato dobrodiní následujíce zběsilého mladíka, přicházejí dobývat naší vlasti. A kdyby tento zápas vám nastával jen za slávu a ne za spásu! Nikoliv o držení Sicilie a Sardinie, o něž kdysi běželo, nýbrž za Italii jest vám bojovati. A není jiného vojska za námi, které by se na odpor nepříteli postavilo, nezvítězíme-li my, ani není jiných Alp, aby za jejich přes ně přechodu nové posádky se daly sehnati. Zde třeba odporovati, vojínové, jako bychom bojovali před hradbami římskými. Jeden každý si pomysli, že svou zbraní chrání nikoli svého těla, nýbrž své manželky a malých dítek, a nepomýšlej toliko na starosti o rodinu, nýbrž opět a opět uvažuj to v duchu, že nyní hledí na naše paže senat a národ římský; jakou se ukáže naše síla a statečnosť, takový že bude potom osud onoho města a římské říše.«

Když byli tímto povzbuzením konsula Scipiona vojínové k zápasu rozohněni, vystavěli most přes Ticinus a při něm ohradu na hájení. Když bylo vojsko římské přes hotový most tento převedeno v území Insubrů, položilo se pět tisíc krokův od Viktumul v kraji vercellském, kde měl Hannibal svůj tábor, aby se připravilo s ním k bitvě.

XLIII. Řeč Hannibalova k vojínům před bitvou u Ticina.

(Titi Livii XXI. c. 43. a 44.)

Hannibal domýšleje se, že třeba vojíny povzbuditi dříve činy nežli slovy, dal mezi vojíny do kola rozestavené přivésti zajaté a spoutané horaly, rozkázal jim hoditi gallskou zbraň a se otázati, chce-li kdo pustiti se v zápas mečem o život, že mu budou sňata pouta, a po vítězství dána bude zbraň a kůň. Když všichni do jednoho žádali o boj a meč, vloženy byly v osudí losy, a čí byl vytažen, jásal a s křepčením u nich obvyklým chápal se zbraně. Když pak se potýkali, byla taková nálada mysli nejen mezi účastníky téhož osudu, ale i mezi diváky, že osudu vítězících nechválili více nežli čestně umírajících. Když se vojínové těmto zápasům dosti nadívali a rozladěni byli, svolal potom Hannibal schůzi a promluvil k vojsku v tento rozum:

»Jestliže, vojínové, totéž smýšlení, které jste před chvilkou měli 60.
při cizím osudu vám za příklad předvedeném, za nedlouho budete

*) Herkules dle báje vykonal také cestu z Hispanie do Italie rovněž přes Alpy graiské.

míti, svůj osud posuzujíce, zvítězili jsme, vojínové, neboť byla to nejenom podívaná, nýbrž jakési takořka podobenství vašeho postavení. A věru nevím, zdali mocnějšími pouty a větší tísní neobklíčil osud vás nežli vaše zajatce: v pravo a v levo dvě moře vás obklopují, kteří lodi žádné ani na uniknutí nemáte; vůkol proudí Pad, řeka větší a dravější nežli Rhodan; ze zadu vás tísní Alpy, které jste překročili stěží při plném počtu a za svěžích ještě sil.

Zde jest buď zvítěziti nebo zemříti, vojínové, kde jste se po prvé s nepřítelem setkali. A tentýž osud, který na vás seslal potřebu pustiti se v boj, předkládá vám, jestliže zvítězíte, takové odměny, nad které stkvělejších ani od bohů nesmrtelných si lidé nežádávají. Kdybychom pouze Sicilie a Sardinie, otcům našim vyrvaných, svou chrabrostí hodlali nazpět vydobýti, přece by to byla dosti stkvělá odměna; nyní však, cokoli Římané tolika triumfy mají nabytého a nahromaděného, to všechno má se státi vaším i s pány samými.

Nuže, pro tuto tak bohatou mzdu s milostivou pomocí bohů chopte se zbraně! Dosti dlouho v pustých horách lusitanských a celtiberských jen dobytek honíce žádného prospěchu z tolika trampot a nebezpečenství svých jste neměli; jest čas, abyste již hojnou a výnosnou mzdu si vysloužili a velikou za své namáhání odměnu sklidili, urazivše takový kus cesty přes tolik hor a řek a skrze tolik ozbrojených národů. Zde vám dal osud konec svízelů; zde vám dá po skončené výpravě i zaslouženou odměnu.

A nemyslete, jak válka jest jménem veliká, že tak bude vítězství nesnadné; často i nepatrný nepřítel svedl krvavý zápas, a slavní národové a králové pranepatrným namáháním byli poraženi. Neboť odmyslíte-li si tento jediný lesk jména římského, co zbude, proč by oni k vám měli býti přirovnáni? Abych o 20leté vaší službě s takovou chrabrostí, s takovým štěstím pomlčel, od Herkulových sloupův (úžiny gibraltarské), od Oceánu a nejzazších končin země středem tolika předivokých národů hispanských a gallských stále vítězíce dorazili jste sem; bojovati budete s vojskem nováčků, za tohoto právě léta porubaným, přemoženým, obléhaným od Gallů, neznámým dosavad vůdci svému a neznajícím vůdce.

Či sebe, u velitelském stanu otce svého, slavného vojevůdce, téměř narozeného, jistotně však vychovaného, podmanitele Hispanie a Gallie a spolu vítěze nejen nad alpskými kmeny, nýbrž i — a to jest mnohem větší chlouba — nad samými Alpami, rovnati mám k tomuto šestiměsíčnímu vůdci, který od svého vojska zběhl? Kdyby mu dnes někdo ukázal Poeny a Římany bez praporců, mám za jisté, že nebude věděti, kterého vojska jest konsulem. Jáť to nepokládám za věc maličkou, vojínové, že mezi vámi nikoho není, před jehož očima nebyl bych sám často vykonal nějakého činu vojenského, jemuž bych já rovněž jako divák a svědek jeho chrabrosti nemohl vypočítati zaznamenaných dle místa i času jeho rekovství.

S vámi, tisíckrát ode mne pochválenými a obdařenými, já vytrhnu, chovanec vás všech dříve nežli vojevůdce, k bitvě proti neznámým sobě vespolek a sebe neznajícím. Ať se ohlédnu kamkoli, všechny vidím plné zmužilosti a chrabrosti, starou pěchotu, z nejušlechtilejších národů jezdce s uzdami (t. j. Hispany) i bez uzd (t. j. Numidy), vás spojence věrné i statečné, vás Karthagiňany, kteří nejen za vlasť, nýbrž i z nejspravedlivějšího hněvu hodláte bojovati.

Přinášíme válku a útočným šikem sestupujeme do Italie, hodlajíce tím odvážněji a udatněji bojovati nežli nepřítel, čím větší naději,

čím větší srdnatosť má ten, kdož útočí, nežli kdo se brání. Mimo to podněcuje a dráždí mysl naši bolesť, urážka a pohana. K potrestání na hrdle vyžadovali si napřed mne vůdce, potom i vás všech, kteří jste dobývali Sagunta; vydané byli by nás zmučili nejhroznějšími mukami. Nejukrutnější a nejzpupnější národ tento všecko činí svým majetkem a podrobuje svému rozhodování. S kým válku, s kým mír jest míti, předpisovati nám právo si osobuje. Ohraničuje a omezuje nás horami a řekami, kterých nemáme překročiti, a sám těch hranic, které stanovil, nedbá. Ať nepřekročíš Hibera! Ať si nezačneš nic se Saguntany! Co pak jest Sagunt u Hibera? — Nikam se s místa ani nehýbej! Jest toho ještě málo, že s' mi vzal prastaré provincie mé Sicilii a Sardinii? Bereš mi také Hispanii, a opustím-li je, přejdeš do Afriky. Však co dím, že přejdeš? Již jsi, jářku přešel: oba letošní konsuly poslali jednoho do Afriky, druhého do Hispanie. Nic nám nikde nenechali, leda čeho si uhájíme zbraní. Ti smějí býti zbabělými a bojácnými, kteří mají útočiště, které vlastní země, vlastní půda utíkající po bezpečných a pokojných cestách přijme; vám nezbývá, než abyste se osvědčili chrabrými muži, a poněvadž mezi vítězstvím a smrtí jiné žádné volby nemajíce propadnete jistému zoufalství, abyste buď zvítězili anebo, bude-li štěstí nepříznivé, raději v boji nežli na útěku smrť nalezli. Jestliže to jest pevné přesvědčení, jestliže upřímné předsevzetí vás všech, znova řeknu: zvítězili jste; neboť nad pohrdání smrtí žádná zbraň zvítěziti od bohů nesmrtelných člověku nedána ostřejší!«

Hannibal povzbudiv touto řečí vojíny, poslal Maharbala s četou Numidů, pěti sty jezdci, pustošit pole spojenců národa římského, ale Gallů co nejvíce šetřiti a jich náčelníky k odboji ponoukati rozkázal. Když pak Římané vystavěli most přes Ticinus a přešli do území Insubrů, povolal Hannibal na rychlo zpět Maharbala s jezdci, poněvadž viděl, že se blíží boj. Aby pak vojínům ještě více srdnatosti dodal, ohlásil jim hojné odměny, by s jich nadějí bojovali. Aby však věřili v platnosť těch slibů, pomodlil se nejvyššímu bohu svému Belovi a ostatním bohům, a nedostojí-li slibům těm, aby jej zabili tak jako sám beránka zabije. Po těchto slibech Hannibalových všichni vojíni jednomyslně žádali za boj.

XLIV. Řeč velitele jízdy Marka Minucia Rufa k vojsku.

(Titi Livii XXII. c. 14.)

Po nešťastné pro Římany bitvě u jezera Trasimenského r. 217. př. Kr. byl jmenován Quintus Fabius Maximus diktatorem a poslán do boje proti Hannibalovi. Diktator opatrně se vyhýbal srážce s nepřítelem a hleděl mu zatím všelijak překážeti. To mu měl za zlé velitel jízdy Markus Minucius Rufus, muž rázný, ale také nerozvážný, který těžce nesl, že se Fabiovi moci nevyrovná; proto podněcoval proti diktatorovi vojsko, a když na pochodu viděli s pohoří massického, jak nepřítel pustoší úrodný kraj falernský, promluvil k vojínům takto:

»Zda jsme přišli sem k zábavě očí svých dívat se na pobíjení **61.**
a vypalování spojenců? A jestliže nikoho jiného, což ani těchto občanů se nestydíme, které poslali naši otcové do Sinuessy jako osadníky, aby bylo toto pobřeží chráněno od samnitského nepřítele, jež nyní pálí nikoli sousední Samnit, nýbrž z daleka přišlý Pun, jenž naším váháním a nečinností postoupil již od nejzazších končin světa až sem? Běda, tak velice jsme zvrhlí proti otcům svým, že musíme viděti, jak ten kraj nyní pln jest nepřátel a v moci Numidův i Maurů, mimo který jestliže nedávno punské lodi jen projížděly, oni to za

potupu svého panství pokládali? My, kteří jsme se nedávno z nevole nad obléháním Sagunta dovolávali netoliko lidí, nýbrž i smluv a bohů, klidně se díváme, jak Hannibal slézá hradby římské kolonie. Dým ze zapálených statkův i vsí stoupá nám do očí a úst; uši zaléhají úpěním spojenců, kteří častěji nás nežli bohy vzývají o pomoc: my zde vodíme vojsko jako stádo po výslunných úvalech a odlehlých stezkách, skryti jsouce v mlhách a lesích.

Kdyby byl chtěl Markus Furius tímto způsobem, probíhaje po kopcích a úvalech, města na Gallech zpět dobýti, kterým se chystá tento nový Kamillus, jediný to diktator pro nás v nouzi opatřený, získati zpět Italii od Hannibala, byl by Řím v moci Gallů, který snad, jak se obávám, když my si takto liknavě počínáme, předkové naši tolikrát zachránili pro Hannibala a Poeny. Ale statečný ten muž a pravý Říman zrovna toho dne, kdy přišla do Vej zpráva, že usnesením senatu a rozkazem lidu byl jmenován diktatorem, ačkoli bylo Janikulum dosti vysoké, aby tam seděl a díval se na nepřítele, vytáhl na bojiště a ještě téhož dne uprostřed města, kde jsou nyní hroby gallské, a druhého dne před Gabiemi porazil gallské voje.

Zdaž pak snad po mnoha létech, když jsme byli u soutěsek kaudijských pod potupné jho posláni, vložil Lucius Papirius Kursor jho sražené s římských šíjí na hrdého Samnita tím, že chodil po horách Samnia nebo že svíral a obléhal Lucerii a napadal vítězného nepřítele? Co jiného zjednalo nedávno vítězství Kaiu Lutatiovi nežli rychlosť, že druhý den potom co spatřil nepřítele, porazil loďstvo obtížené špíží, jemuž překáželo vlastní jeho nářadí a výstroj?

Pošetilosť jest mysliti, že lze válku vybojovati seděním anebo modlitbami; musíš se chopiti zbraně a pustiti se na bojiště, a muž s mužem se utkati. Odvahou a činem vzrostla moc římská a ne tímto nečinným uvažováním, které zbabělci zovou opatrným.«

Tato řeč rozohnila bojechtivé vojsko tak, že by bylo chtělo bez rozpaku míti vůdcem Minucia místo Fabia. Fabius však nic toho nedbal, že má ve vojště i v Římě pověsť loudala; hned po řeči Minuciově se ukázalo, kam by vedla jeho nerozvážnosť, neboť touto a podobnými sveden byl Lucius Hostilius Mancinus, když jej poslal diktator na výzvědy, že pustil se přes jeho výstrahu neprozřetelně v boj s nepřítelem a sám s většinou své jezdecké čety padl. Převahu Fabiovu ostatně uznal později i sám Minucius.

XLV. Řeč Q. Fabia Maxima ke konsulu L. Aemiliu Paulovi.

(Titi Livii XXII. c. 39.)

Roku 216. př. Kr. chystali se do boje proti Hannibalovi konsulové toho roku Kaius Terentius Varro a Lucius Aemilius Paulus; Varro konal na schůzích mnoho prudkých řečí, říkal, že potře nepřítele, jakmile jej spatří; avšak Paulus mluvil jen jednou a prohlásil, že se vynasnaží konati vše rozvážně a opatrně; aby jej v tomto úmyslu utvrdil, promluvil k němu bývalý diktator Quintus Fabius Maximus takto:

62. »Kdybys buď měl kollegu sobě podobného, Lucie Aemilie, čeho bych si více přál, anebo kdybys byl podoben svému kollegovi, zbytečnou by byla moje řeč; neboť i dva dobří konsulové vše byste konali ve prospěch obce a dle svého svědomí, i kdybych já nemluvil, a špatní byste ani nedali sluchu mým slovům, ani byste nevštípili rad do myslí svých. Takto však když vidím tvého kollegu i tebe, muže tak řádného, platí celá moje řeč tobě, kterýž, jak vidím, budeš nadarmo řádným mužem i občanem, jestliže na druhé straně obec

pokulhává a špatné rady budou míti tolik práva a moci jako dobré. Neboť se mýlíš, Lucie Paule, myslíš-li, že ti bude méně bojovati s Kaiem Terentiem nežli s Hannibalem; nevím, zda nečeká tebe v tomto urputnější protivník nežli v onom nepřítel, a snad s oním budeš zápasiti toliko v šiku, s tímto na všech místech i v každé době, a proti Hannibalovi a jeho vojům máš bojovati svou jízdou a pěchotou, Varro jakožto vůdce bude na tebe útočiti tvými vlastními vojáky. Již pro zlé znamení nechci ti připomínati Kaia Flaminia. Než přece onen teprve jako konsul počal se vztekati i v provincii i ve vojště; on dříve nežli se ucházel o konsulat, a potom i když se ucházel o konsulat, i nyní jako konsul zuří dříve nežli vidí tábor nebo nepřítele. A co asi učiní ten, jenž vzbuzuje již nyní takové bouře mezi pokojnými občany, oháněje se bitvami a sečmi, mezi ozbrojeným mužstvem a tam, kde hned po slovech následuje skutek? Avšak jestliže hned se dá do boje, jak prohlašuje, buďto neznám já vojenství, tohoto způsobu války, tohoto našeho nepřítele, nebo bude některé jiné místo nad jezero Trasimenské pověstnější naší porážkou.

Není sice příhodná doba chlubiti se vůči jednomu, a já bych raději překročil míru, opovrhuje slávou nežli baže po ní; avšak takto věc se má: jediný způsob vésti válku proti Hannibalovi jest ten, kterým já jsem ji vedl. O tom svědčí netoliko výsledek — ten jest učitelem pošetilých — nýbrž týž právě způsob, který byl a má býti, dokud okolnosti zůstanou stejné, nezměněn. V Italii vedeme válku, ve svém domově a na své půdě; veškeré okolí plno jest občanův i spojenců; zbraněmi, muži, koňmi, špíží podporují i budou podporovati; ten důkaz věrnosti dali již v našem neštěstí; statnějšími, rozumnějšími, vytrvalejšími nás den ode dne doba činí; Hannibal proti tomu jest v cizí, nepřátelské zemi, mezi samými úhlavními nepřáteli, daleko od domova, od vlasti; nemá míru ani na zemi ani na moři; žádná města se mu přátelsky neotvírají, žádné hradby; nikde nic nevidí svého; žije den ode dne z lupu; sotva třetinu má z toho vojska, jež přepravil přes řeku Hiber; více mužstva zahubeno hladem nežli mečem, a již ani této hrstce potrava nepostačuje. Tedy pochybuješ, že neudoláme seděním toho, jenž chabne den ode dne a nemá ani špíže ani čerstvých posil ani peněz? Jak dlouho leží před hradbami Gereonia, nepatrné tvrze v Apulii, jako před hradbami Karthaginy!

Než ani vůči tobě se nebudu chlubiti; viz, jak jej ošálili předešlí konsulové Servius a Atilius. To jest jediná cesta spásy, Lucie Paule, kterou tobě spíše spoluobčané nežli nepřátelé učiní obtížnou a nejistou; neboť tvoji vojáci téhož si budou přáti, čeho nepřátelští; po témž bude bažiti římský konsul Varro jako velitel punský Hannibal. Dvěma vůdcům ty jediný musíš odolávati. Odoláš však, postavíš-li se dosti pevně proti planému povídání lidí, nepohne-li tebou ani lichá sláva kollegy, ani tvá nezasloužená zlá pověsť. Říká se, že pravda jest často potlačována, nikdy však udušena; kdo opovrhne lichou slávou, pravou bude míti. Nechať tě nazývají bázlivým místo opatrným, váhavým místo rozvážlivým, zbabělým místo zkušeným válečníkem. Raději chci, aby se tebe rozumný nepřítel bál, než aby tě pošetilí spoluobčané chválili. Budeš-li se do všeho pouštěti, opovrhne tebou Hannibal, nebudeš-li nic nazdařbůh podnikati, bude se tebe báti. Neříkám však, aby se nic nepodnikalo, nýbrž aby při podnicích byl tvým vůdcem rozum, ne náhoda; vždy budiž pánem sebe i všeho svého; budiž ozbrojen a ostražit; ani si nezameškávej vhodné pří-

ležitosti, ani neposkytuj své vhodné příležitosti nepříteli. Vše, nebudeš-li se ukvapovati, bude ti jasné a jisté; spěch jest neprozřetelný a slepý.

Konsul uznal, že tato řeč jest pravdiva, ale přiznal se, že říditi se dle ní jest velice těžko, když má takového kollegu. Že zůstal věren svým zásadám, vznikaly mu tím mnohé spory s Varronem, a z této nesvornosti byla porážka Římanův u Kann.

XLVI. Řeč poselstva zajatých Římanů po bitvě u Kann.

(Titi Livii XXII. c. 59.)

Po porážce u Kann mělo se vyjednávati o výkup zajatých Římanů. Za tou příčinou bylo ze zajatců posláno do Říma deset mužův, a s nimi vznešený Karthagiňan Karthalo. Diktator Markus Junius svolal senat, a před ním mluvil náčelník poslanectva Kn. Sempronius takto:

63. »Marku Junie i vy, otcové shromáždění, nikoho z nás není tajno, že v žádné obci a nikdy neměli zajatci menší ceny nežli v naší; jinak však, nejsme-li nad slušnou míru zaujati pro svou věc, nedostali se nikdy jiní muži v moc nepřátelskou, kteří by si méně zasluhovali vašeho pohrdání nežli my. Vždyť jsme nevydali zbraní v boji strachem dohnáni, nýbrž když jsme téměř až do noci nad hromadami mrtvol stále bojovali, odebrali jsme se do tábora; ostatek dne i následující noc strávili jsme zemdlení námahou i ranami hájíce náspu; druhý den, když jsme byli, obklíčeni byvše od vítězného vojska, od vody zdržováni, a nebylo již žádné naděje vyraziti hustými sbory nepřátel, a ježto jsme nepokládali za nedovolené, aby, když pobito padesát tisíc mužů z našeho vojska, některý Říman živ vyšel z bitvy u Kann, tu teprve smluvili jsme cenu, za kterou bychom byli propuštěni, a zbraně, které nám již pomoci nemohly, vydali jsme nepříteli. Také jsme věděli, že předkové naši se vykoupili zlatem od Gallů, a že i otcové vaši, kteří byli přece tak nepřístupni podmínkám míru, přes to poslali poselstvo do Tarentu vykoupit zajatců.

Ale žádná z obou bitev, ani nad Alií s Gally, ani u Heraklee s Pyrrhem, nebyla pověstna tak krveprolitím jako strachem a útěkem. Pole u Kann pokrývají hromady římských mrtvol, a vyvázli jsme z boje jenom ti, při jichž zabíjení nepříteli i meč otupěl i síly ochably. Někteří z nás také ani v boji nebyli, nýbrž zůstaveni byvše posádkou táboru, přišli v moc nepřátel, když tábor byl vydán.

Já od své osoby nezávidím žádnému občanu a spolubojovníku jeho štěstí nebo postavení a nechtěl bych jiného snižovati, abych sebe vyvýšil —; ani ti, kteří většinou beze zbraní z boje prchajíce nezastavili se dříve nežli ve Venusii nebo v Kanusii, není-li zvláštní odměna na to, míti rychlé nohy a uměti utíkati, nemohli by se právem stavěti nad nás a chlubiti se, že v nich má obec více ochrany nežli v nás. Ale i v oněch budete míti řádné a statečné vojáky i v nás, kteří budeme ještě tím horlivější pro vlasť, když budeme vaším dobrodiním vykoupeni a do vlasti zpět uvedeni.

Máte sebrané vojsko ze všech věkův a stavů; slyšel jsem, že osm tisíc otroků jest ve zbrani. Počet nás není menší, a můžeme býti vykoupeni za cenu o nic větší než oni jsou kupováni —; neboť srovnával-li bych nás s oněmi, urážel bych jméno římské. Také to jest vám dle mého mínění při takové poradě vzíti v úvahu, otcové shromáždění, jestliže už byste chtěli býti přísnějšími, čehož bychom si od vás nikterak nezasloužili, kterému nepříteli nás chcete nechati: snad

Pyrrhovi, který zajatce pokládal za hosti, či barbaru a Punovi, o němž sotva lze rozhodnouti, zda je lakotnější či krutější.

Jestliže byste viděli okovy, špínu a zbědovanosť svých spoluobčanů, zajisté by vás ten pohled nedojal méně, nežli kdybyste na druhé straně zřeli své legie pobité a ležící na rovině u Kann. Můžete patřiti na zkormoucenosť a slzy našich příbuzných, kteří stojí přede dveřmi kurie a očekávají vaši odpověď. Když ti jsou tak v úzkosti a starostech o nás a o ty, kteří tu nejsou, jaký myslíte že jest asi duševní stav nás samých, jichž život i svoboda jest v nebezpečenství? Přisámbohu, kdyby sám Hannibal proti své povaze chtěl k nám býti mírným, přece bychom myslili, že nesmíme dále žíti, ježto se vám uzdálo, že nezasluhujeme, bychom byli vykoupeni.

Vrátili se do Říma kdysi zajatci zadarmo od Pyrrha propuštění, ale vrátili se s vyslanci, předními muži v obci, kteří byli posláni, by je vykoupili; a já se mám vrátiti do vlasti, já občan, jenž jsem nestál ani za tři sta haléřů? Každý má své mínění, otcové shromáždění. Vím, že běží o můj život a mé tělo; více však mě dojímá nebezpečenství dobré pověsti, abychom neodešli od vás odsouzení a zapuzení; neboť že jste chtěli ušetřiti peněz, tomu lidé nevěří.

Po této řeči příbuzní zajatců v předsíni shromáždění spustili nářek a prosili za jich vykoupení. Nastala porada senatu; pronášeny návrhy pro i proti, a tu »přísný« Titus Manlius Torquatus otázán byv, co soudí, pravil:

XLVII. Řeč Tita Manlia Torquata.

(Titi Livii XXII. c. 60.)

»Kdyby byli poslové požadovali jenom jménem těch, kteří jsou 64.
v moci nepřátel, aby byli vykoupeni, nestíhal bych nikoho z nich a stručně bych své mínění pronesl; neboť co jiného bych dělal nežli napomenouti musil vás, abyste zachovali obyčej zděděný po otcích a ukázali, jak třeba si vésti ve věci vojenské? Takto však, když se téměř chlubili, že se nepřátelům vzdali, a za slušno pokládali, by jim byla dávána přednosť nejen před těmi, kteří byli zajati v boji od nepřátel, nýbrž i před těmi, kteří se dostali do Venusie a Kanusia, a před samým konsulem Kaiem Terentiem, nedopustím, otcové shromáždění, aby něco z toho, co se onde událo, vám zůstalo neznámo.

Kéž bych toto, co před vámi hodlám konati, konal v Kanusiu před samým vojskem, nejlepším to svědkem zbabělosti každého i statečnosti, nebo kéž by tu byl aspoň jediný Publius Sempronius, kterého kdyby byli tihle následovali jako vůdce, byli by dnes vojáky v táboře římském a ne zajatci v moci nepřátel. Však ačkoli měli noc volnou, by se probili, když nepřátelé byli bojem umdleni a pak vítězstvím rozradostněni, a většina jich samých rovněž se vrátila do svého tábora, a ačkoli sedm tisíc ozbrojených mužů se mohlo probiti i hustými davy nepřátel, ani sami od sebe se to neodvážili učiniti ani za jinými jíti nechtěli. Téměř po celou noc neustal Publius Sempronius Tuditanus je napomínati, povzbuzovati, aby ho jako vůdce následovali, dokud to dovoluje skrovný počet nepřátel kol tábora dlící, dokud jest klid a ticho, dokud noc by mohla jich podnik zakrýti: že se mohou přede dnem dostati na bezpečná místa, do měst spojenců. Kdyby jako za paměti dědů našich učinil vojenský tribun Publius Decius v Samniu, nebo jako za našeho mládí v první punské

válce řekl Kalpurnius Flamma třem stům dobrovolníků, když je vedl obsadit pahorku ležícího uprostřed nepřátel: »zemřemež, vojáci, a smrtí svou vyprosťme z obležení obklíčené legie«, kdyby toto řekl Publius Sempronius, věru bych vás nepokládal ani za muže ani za Římany, kdyby se byl nevyskytl žádný účastník tak velké statečnosti. Ukazuje jim cestu vedoucí ne tak k slávě, jako spíše ku spáse; chce je zavésti zpět do vlasti k rodičům, k manželkám a dítkám. K vlastní záchraně vám schází odvaha; co byste učinili, kdyby vám bylo zemříti za vlasť? Padesát tisíc spoluobčanův a spojenců leží kol vás právě toho dne pobitých. Jestliže tolik příkladů statečnosti nedojímá, nikdy nic nedojme; jestliže tak veliké krveprolití nezpůsobilo, aby život ztratil cenu, již žádné nezpůsobí. Svobodni a pohromou nestíženi žádejte zpět do vlasti; ano žádejte, dokud vlasť jest, dokud jejími občany jste. Pozdě nyní žádáte, když jste pozbyli práv, zbaveni byli práva občanského a stali se otroky Karthagiňanů. Za výkupné se chcete vrátiti tam, odkud jste odešli pro ničemnou zbabělosť? Publia Sempronia, svého spoluobčana, jste neslyšeli, když kázal, abyste se zbraní chopili a jeho následovali; Hannibala jste za krátko slyšeli, když kázal tábor vydati a zbraně složiti.

Než proč já obviňuji tyhle lidi pro zbabělosť, když je mohu viniti ze zločinu? Neboť netoliko odepřeli následovati muže dobře radícího, nýbrž jistě se pokusili postaviti se mu v cestu a zadržeti jej, kdyby byli velestateční mužové těch zbabělců vytasenými meči nerozehnali. Ano, dříve se musil Publius Sempronius probiti zástupem spoluobčanů nežli nepřátel. Po takovýchto občanech by měla vlasť toužiti? Kdyby byli bývali ostatní těmto podobni, neměla by dnes v nikom z těch, kteří u Kann bojovali, občana. Ze sedmi tisíc ozbrojených vojínů bylo jen šest set těch, kteří se odvážili probiti se, kteří se do vlasti vrátili svobodni a se zbraní a těmto šesti stům se nepřátelé na odpor nepostavili; jak bezpečna by byla asi bývala cesta voji téměř dvě legie obsahujícímu? Měli byste dnes dvacet tisíc ozbrojeného mužstva v Kanusiu, statečného a věrného, otcové shromáždění. Takto však jak by mohli býti řádnými a věrnými — neboť statečnými ani oni sami by se neodvážili říci — občany? Leda snad může-li kdo věřiti, že pomáhali výpad činícím ti, kteří se pokusili zabrániti, by výpadu neučinili, nebo že nezávidí oněm ani jich záchrany ani slávy statečností nabyté, když o sobě vědí, že strach a zbabělosť zavinily jich hanebnou porobu. Raději chtěli zalézti do stanův a očekávati zároveň se dnem nepřítele, ačkoli byla v tichu nočním příležitosť uniknouti. Než věru k výpadu z tábora jim scházela odvaha, k statečnému hájení tábora však měli odvahu; po několik dní a nocí jsouce obleženi hájili náspu zbraněmi, sebe samých náspem; když konečně krajní věci podnikli a vytrpěli, když jim všechny prostředky zachovati život scházely, a síly jich hladem tak ochably, že již ani zbraně udržeti nemohli, byli zdoláni spíše lidskou nutností nežli zbraněmi. Po východu slunce přirazil nepřítel k náspu; ke druhé hodině nezkusivše štěstí v boji, vydali zbraně i sebe samy. To vám bylo jejich bojování po dva dny. Když se slušelo státi v šiku a bojovati, utekli do tábora; když měli bojovati před náspem, vydali tábor, nejsouce nic platni ani v boji ani v táboře.

A vás máme vykoupiti? Když jest třeba vyraziti z tábora, váháte a zůstáváte; když máte zůstati a hájiti zbraněmi tábora, vydáváte i tábor i zbraně i sebe samy nepříteli. Já myslím, otcové shromáždění, že máme tyhle zrovna tak málo vykoupiti jako ony vydati

Hannibalovi, kteří středem nepřátel z tábora vyrazili a svrchovanou statečností pro vlasť se zachránili.«

Řečník dosáhl touto řečí, co chtěl: senat se usnesl, že zajatci nemají býti vykoupeni.

XLVIII. Řeč K. Terentia Varrona k poslům kampanským.

(Titi Livii XXIII. c. 5.)

Po porážce kannenské Římané bojíce se, aby Kampanové neodpadli od nich, nutili 300 jezdců kampanských, nejurozenější muže, sloužiti ve vojště římském. To těžce nesouce rodiče a příbuzní těchto 300, vymohli stěží, že posláni byli poslové ke konsulu K. Terentiu Varronovi. Ti slibovali vše, čeho třeba k válce, ale konsul nedbaje toho vybízel je, aby sami za Římany postavili se proti Hannibalovi:

»Vyzývajíce nás poručiti, čeho k válce jest třeba, spíše jste za- 65.
chovali, Kampanové, obyčej mluviti se spojenci, nežli jste promluvili slušně ke stavu našemu. Neboť co nám zbylo u Kann, abychom chtěli, poněvadž něco máme, od spojenců míti doplněno to, čeho se nám nedostává? Máme vám nakázati pěšáky, jako bychom měli jezdce? Máme říci, že peněz se nám nedostává, jako by se jen těch nedostávalo? Nic, ani co bychom doplniti mohli, osud nám neponechal. Legie, jízda, zbraně, prapory, koně, muži, peníze, špíže buď v boji nebo druhého dne se ztrátou tábora vše jest to tam. A tak musíte nám ne pomáhati ve válce, Kampanové, ale téměř válku za nás na se vzíti. Vzpomeňte si, jak jsme předky vaše kdysi ve hradbách jejich stísněné a třesoucí se ne jen před samnitským nepřítelem, nýbrž i sidickým, v ochranu přijali a u Satikuly hájili, a válku pro vás se Samniťany započatou sto téměř let se střídavým štěstím vydrželi. Přidejte k tomu, když jste se vzdali, že smlouvu spravedlivou, zákony vaše, posléze co zajisté před porážkou kannenskou bylo největší věcí, právo občanské větší části z vás jsme dali a s vámi se o ně rozdělili. Tudíž za společnou tuto porážku, kterou jsme utržili, máte pokládati, Kampanové a věřiti, že společné vlasti hájiti musíte.

Není tu boje se Samnitem aneb Etruskem, aby vláda, která by nám byla vzata, přece zůstala v Italii; punský nepřítel, který ani v Africe domovem není, od nejzazších končin světa, od úžiny Oceánu a sloupů Herkulových, vojáka sem vleče neznalého práva a života i téměř jazyka lidského. Tohoto, přírodou i mravy drsného a divokého nad to vůdce sám zdivočil, dávaje stavěti mosty a hráze z lidských těl a, co i pronésti se hnusí, uče je pojídati maso lidské. Lidi takovými bohaprázdnými hody živené, jichž i dotknouti se hřích jest, viděti a míti za pány, a z Afriky a Karthaginy práva hledati a trpěti, aby byla Italie provincií Numidův a Maurů, komu by nebylo odporno, byť jen v Italii se narodil?

Krásné bude, Kampanové, bude-li říše římská porážkou kleslá udržena a osvobozena vaší věrností, vašimi silami. Myslím, že může býti sebráno z Kampanie 30 tisíc pěších, čtyři jezdců; peněz i obilí máte dosti. Máte-li stejnou věrnosť jako prostředky, ani Hannibal nebude mysliti, že zvítězil, ani Římané, že jsou poraženi.«

Po té řeči se poslové kampanští vrátili; Kampanové pojali naději, že mohou býti v Italii pány a umlouvali se s Hannibalem.

XLIX. Řeč poslů hirpinských a samnitských k Hannibalovi.

(Titi Livii XXIII. c. 42.)

Když M. Klaudius Marcellus z Noly časté výpady činil do území Hirpinův a kaudijských Samnitův a velmi je pustošil, posláni byli od obojích poslové k Hannibalovi, kteří takto mluvili:

66. »Hannibale, my jsme byli nepřáteli národa římského dříve sami od sebe, pokud naše zbraně, naše síly nás mohly ubrániti. Když jsme v ně malou měli důvěru, připojili jsme se ke králi Pyrrhovi; od toho byvše opuštěni mír nezbytný jsme přijali a trvali jsme v něm skoro 50 let až do té doby, kdy ty jsi přišel do Italie. Tvá ne více statečnosť a štěstí než obzvláštní laskavosť a dobrota k našim občanům, které ze zajetí jsi nám poslal, tak nás tobě naklonily, že pokud ty, přítel náš, budeš zdráv a bez pohromy, nejen ani národa římského, nýbrž ani hněvu božího, smí-li se tak říci, se nebojíme. Avšak přisámbohu, nejen kdy ty s' bez pohromy a vítězem, ale i před tebou, že jsi mohl téměř slyšeti nářek žen a dětí našich a hořící příbytky spatřiti, tak jsme byli několikrát tohoto léta zpustošeni, že se zdá, jako by byl u Kann zvítězil M. Marcellus, ne Hannibal, a že se Římané honosí, že s' byl schopen pouze jednou bodnouti, a když ti žihadlo bylo vytrženo, že chřadneš.

Po sto let se Římany jsme válku vedli beze vší podpory i vůdce i vojska cizího, leda že po dvě léta Pyrrhus spíše vojskem naším své síly zvětšoval, nežli svými silami nás bránil. Nebudu se honositi naším štěstím, že dva konsulové a dvě vojska konsulská od nás byli pode jho posláni, a přihodilo-li se nám co jiného buď radostného, buď slavného. Co zlého a nešťastného se tehdy stalo, s menším rozhorlením bychom mohli dnes vypráveti, nežli co se nám dnes děje. Znamenití diktatoři s náčelníky jízdy, po dvou konsulech s tolikéž konsulskými vojsky táhli na naše území; dříve výzvědy učinivše a stráže rozestavivše i s prapory na plen táhli: nyní jsme kořistí jednoho propraetora a malé posádky na ochranu Noly; již ani ne po oddílech, nýbrž jako lupiči probíhají po všech našich končinách neopatrněji, nežli kdyby se toulali na území římském. Příčina však je ta, že ani ty nás nebráníš, a naše mužstvo, které by nás ostříhalo, kdyby bylo doma, všechno slouží u tvých praporů. Neznal bych ani tebe ani vojska tvého, kdybych myslel, že tomu, který, jak vím, tolik šiků římských porazil a rozprášil, není snadno potlačiti pustošitele naše roztroušené bez pořádku těkající, kamkoli koho táhne naděje třeba marná po kořisti. Nevelkého zástupu Numidův oni kořistí budou, a zbavíš nás té posádky i Nolu, jestliže jen těch, které jsi uznal hodnými svého spolku, za nehodné nepokládáš toho, abys jich, když jsi je přijal v ochranu, také chránil.«

Hannibal přitáhl s vojskem k Nole, byl však od Marcella statně odražen a tak odešel s nepořízenou do zimního tábora. Část vojska numidského a hispanského od něho k Římanům odpadla.

L. Kterak mluvil konsul Q. Fabius Maximus v komitiích.

(Titi Livii XXIV. c. 8.)

Když v komitiích při volbě konsulů r. 215. centuria praerogativa (iuniores Aniensis tribus) jmenovala konsuly T. Otacilia a M. Aemilia Regilla, promluvil konsul Q. Fabius Maximus takto:

»Kdybychom měli buď mír v Italii nebo takovou válku a tako- 67.
vého nepřítele, při kterém místo by mělo trochu nevšímavosti, tu by se mi zdálo, že málo dbá vaší svobody ten, kdo by nějakou překážku kladl náklonnostem vašim udělovati při volbách důstojnosti, komu byste chtěli; avšak poněvadž v této válce, při tomto nepříteli žádná chyba od žádného vůdce bez naší velké pohromy nebyla spáchána, tu s touž pečlivostí, se kterou do boje ve zbroji kráčíte, dlužno hlasovati při volbě konsulův, a každý si musí říci: »Volím konsula rovného vojevůdci Hannibalovi. Tohoto roku u Kapue proti Vibelliu Taureovi, nejlepšímu jezdci kampanskému, k souboji vyzývajícímu nejlepší jezdec římský Asellus Klaudius byl postaven. Proti Gallovi kdysi vyzývajícímu na mostě přes Anien poslali předkové naši T. Manlia důvěřujícího i ve statečnosť i síly své. Nechtěl bych popříti, že táž byla příčina za nemnoho let po tom, proč nebylo nedůvěry v M. Valeria zbraně se chápajícího proti Gallovi, který podobně vyzýval v půtku. Jakož si přejeme pěšáky a jezdce míti silnější neb aspoň rovné nepříteli, tak vůdci nepřátelskému rovného vojevůdce hledejme. I když zvolíme toho, kdo nejlepším jest v obci vůdcem, přece on náhle vybrán a jen na rok zvolený postaven bude proti vojevůdci starému a stálému, neobmezenému ani nesnází časovou ani právní, aby si nevedl a neřídil všechno tak, jak budou vyžadovati potřeby válečné; nám však v samé přípravě a sotva že počneme, rok uběhne.

Poněvadž dostatečně jsem pověděl, jaké třeba vám voliti konsuly, zbývá, abych pověděl něco málo o těch, ku kterým se naklonila přízeň první centurie. M. Aemilius Regillus jest quirinský plamen, kterého nemůžeme ani propustiti od oběti ani zadržeti, abychom neopominuli péče o bohy neb o válku. Otacilius má sestru dcery mé za ženu a z ní děti; avšak vaše zásluhy o mě a předky mé nejsou takové, abych neměl státu za přednější nežli soukromé výhody. Kdokoli z plavcův i z plavících se za ticha mořského může býti kormidelníkem; jakmile však zuřivá bouře vznikne, a na rozbouřeném moři větrem loď jest uchopena, tu třeba jest muže a kormidelníka. Neplujeme v tichu, ale již od několika bouří jsme téměř potopeni; tudíž s největší péčí jest vám hleděti a starati se, kdo má býti u kormidla. V menší věci jsme tebe zkusili, T. Otacilie; nijak však jsi nedokázal, proč bychom ti v důležitějších důvěřovali. Loďstvo, kterému ty jsi v čele stál, tento rok jsme vypravili ze tří příčin, aby plenilo břehy africké, abychom měli zabezpečeny břehy italské, a především aby se nemohla dovážeti Hannibalovi žádná posila se žoldem anebo špíží. Zvolte za konsula T. Otacilia, neříkám, jestliže všechno to, ale jestliže něco z toho pro stát vykonal. Pakli však za tvého velení na moři Hannibalovi i to, čeho nepotřeboval, bezpečně a bez porušení z domova došlo, jestliže tohoto roku břeh italský byl ve větším nebezpečenství než africký, co můžeš říci, proč tebe právě máme postaviti za vůdce proti Hannibalovi? Kdybys byl konsulem, po příkladě předků bychom ihned navrhli jmenování diktatora, a ty bys nemohl se horšiti, že někdo ve státě římském jest pokládán za lepšího ve válce nežli jsi ty. Nikomu více na tom nezáleží nežli tobě, T. Otacilie, aby nebylo vloženo na bedra tvá břímě, pod kterým bys klesl.

Já snažně prosím a radím, abyste s touž myslí, s kterou by vám dva vůdce náhle v poli před bojem voliti bylo, abyste pod jejich vůdcovstvím a vedením bitvu svedli, i dnes zvolili konsuly, kterým by děti vaše přísahu vykonaly, na jichž vyzvání by se shromáždily, pod jichž ochranou a péčí by bojovaly. Jezero Trasimenské a Kanny jsou

smutné příklady pro vzpomínku, ale prospěšné k poučení vystříhati se podobných pohrom. Hlasateli, zavolej znovu Anienskou centurii mladších ku hlasování!«

Když hrozbou Fabius umlčel Otacilia zlostí křičícího, hlasovala první centurie znovu a volila za konsuly Q. Fabia Maxima a M. Marcella, kteří byli od ostatních zvoleni.

LI. Řeč vojenského poslance k prokonsulu M. Marcellovi.

(Titi Livii XXV. c. 6.)

Římané poslali zbytky vojska poraženého u Kann na Sicilii, aby tam konali službu vojenskou tak dlouho, dokud by nepřítel meškal v Italii. Ti, když neměli příležitosti s nepřítelem se sraziti a smýti tak potupu v Italii utrženou, poslali posly k prokonsulovi M. Marcellovi, z nichž jeden tuto řeč jemu přednesl:

68. »M. Marcelle, byli bychom již dříve k tobě přišli v Italii, když jsi byl konsulem, jakmile o nás se stalo ne-li nespravedlivé, přece smutné usnesení senatu, kdybychom nebyli doufali v to, že nás posýlají do provincie smrtí králů rozbouřené, do vážné války proti Sicilům zároveň i Punům, a že krví svou i ranami svými senatu dosti učiníme, jako za paměti otců ti, kteří byli zajati od Pyrrha u Heraklee dosti učinili bojem právě proti Pyrrhovi. Než pro kterou vinu naši tak jste se pohoršili na nás, otcové, nebo se horšíte? Zdá se mi, že na oba konsuly i všechen senat pohlížím, když hledím na tebe, M. Marcelle, kterého kdybychom byli mívali u Kann konsulem, byl by i náš i státu stav lepší. Dovol, prosím, dříve než obžaluji náš osud, abychom se očistili z přečinu, z kterého jsme obviňováni. Jestliže jsme padli u Kann ne hněvem božím ani osudem, jehož zákonem nezměnitelný řád života lidského se upřádá, nýbrž vinou, čí pak to byla vina? Vojáků či vojevůdců? Já zajisté, voják, nikdy ničeho neřeknu o vojevůdci svém, kterémuž obzvláště, jak vím, od senatu díky byly vzdány, že nezoufal nad státem, kterému po útěku od Kann po všechna léta bylo velitelství prodlužováno. Ostatní také ze zbylých po té porážce, jak jsme slyšeli, které jsme za tribuny vojenské měli, o hodnosti se ucházejí a je dostávají, i provincie drží. Což sobě a dětem svým lehko odpouštíte, otcové, a proti těmto nízkým hlavám jen můžete býti krutými? A konsulovi a jiným předákům státu nebylo hanebno utíkati, když jiné naděje nebylo; vojáky zrovna na smrť do pole jste podali?

U Allie téměř všechno vojsko uteklo; u průsmyků kaudijských ani o boj se nepokusivši zbraně vydalo nepříteli, abych pomlčel o jiných hanebných porážkách: a přece daleko byla toho chyba, aby se hledělo ta vojska nějak tupiti, ba naopak i město Řím týmž vojskem, které uteklo od Allie do Vej, bylo opět získáno, i kaudijské legie, které se vrátily do Říma beze zbraní, znovu vyzbrojeny byly a poslány byvše do Samnia téhož nepřítele pode jho poslaly, který se z té jejich potupy těšil. Vojsko však kannenské někdo z útěku nebo strachu může viniti, kde padlo více nežli 50.000 lidí, kde konsul se 70 jezdci unikl, kde nikdo nezbyl, nežli koho zůstavil nepřítel zabíjením unavený? Když zajatcům výkup se odpíral, nás vůbec lidé chválili, že jsme se zachovali obci, že jsme se vrátili do Venusie, abychom nabyli vlastností řádného vojska; nyní v horším stavu jsme, nežli bývali u předků našich zajatci. Neboť jim zbraně toliko a řád válečný a místo, kde by v ležení tábořili, změněno, čehož však jednou,

když obci prokázali službu, opět dosáhli, nikdo z nich však nebyl do vyhnanství poslán, nikomu neodňata naděje dosloužiti, konečně nepřítel jim dán, s nímž by bojujíce buď život na vždycky nebo potupu svou skončili; — my, kterým se nemůže nic vyčítati, nežli čím jsme se prohřešili, že z bitvy kannenské ještě zbývá nějaký voják římský, nejen daleko od domova a Italie, nýbrž i od nepřítele vypuzeni jsme, abychom tam sestarali ve vyhnanství, abychom neměli ani naděje ani příležitosti smazati potupu svou, ani usmířiti hněv spoluobčanův a konečně ani dobře zemříti.

A nežádáme ukončení hanby své ani odměny statečnosti; budiž nám dovoleno jen ukázati svou mysl a statečnosť. Za práci a nebezpečenství žádáme, abychom mohli plniti povinnosti mužů, vojínů. Válka na Sicilii už druhý rok s nesmírným zápasem se vede; jedněch měst dobývá Pun, druhých Říman; pěších i jezdců voje se srážejí; u Syrakus boj se vede na suchu i na moři; křik bojujících a řinkot zbraní slýcháme sami v nečinnosti sedíce, jako bychom neměli ani zbraní ani rukou. S legiemi otroků konsul T. Sempronius tolikrát již s nepřítelem se v boji utkal; odměnou za práci svou mají svobodu a právo občanské: — aspoň ať jsme vám za otroky k té válce koupené, ať se nám dovolí sraziti se s nepřítelem a bojem svobody hledati. Chceš-li ty na moři, či na zemi, či v poli, či při obléhání měst vyzkoušeti statečnosť naši? Všeho nejobtížnějšího k práci a nebezpečenství žádáme, aby se co nejdříve stalo, co u Kann se mělo státi, poněvadž život, který jsme vedli potom, všechen hanbě byl určen.«

Marcellus nemoha sám rozhodnouti, poslal jejich psaní senatu, který odpověděl, že nezdá se mu, aby svěřeno bylo blaho státu vojákům, kteří u Kann své spolubojovníky opustili, aby však Marcellus činil, jak uzná. Nesmí však žádný býti služby prost, nesmí dostati daru válečného, a nikdo nesmí do Italie, pokud v Italii je nepřítel.

LII. Řeč L. Marcia v poradě vojenské.

(Titi Livii XXV. c. 38.)

Když byli P. a Kn. Scipionové v Hispanii usmrceni roku 212., Římané vznesli vrchní velení na vůdce L. Marcia a porazili a zahnali Puny, kteří z nenadání udeřili na tábor. Když však v nepořádku nepřítele pronásledovali, byli od vojevůdce zadrženi. Ale druhý den, když zvěstováno bylo od vyzvědačů, že nepřítel řádně tábora svého nestřeže, L. Marcius uznávaje za nejlepší udeřiti na ně, svolal poradu a promluvil takto:

»Jak má úcta k vojevůdcům našim živým i mrtvým, tak nynější 69.
postavení všech nás, vojáci, může každého přesvědčiti, že toto velitelství, jak vznešené po soudě vašem, tak ve skutečnosti jest těžké a plné starostí. Neboť v čase, v kterém, kdyby neohlušoval strach zármutku, bych byl sotva sám tak sebe mocen, že bych mohl nalézti nějakou potěchu zarmoucenému srdci, nucen jsem osud vás všech, což jest nejtěžší v zármutku, sám na poradu vzíti. A ani tehdy nelze odvrátiti mysli od stálého zármutku, kdy přemýšleti jest, jak jen tyto zbytky dvou vojsk bych mohl vlasti uchovati. Jest tu zajisté trpká upomínka, a oba Scipionové ve dne v noci mě plní starostmi a spánku zbavují a ze sna často burcují, abych nenechal bez pomsty ani jich, ani jejich vojáků, po osm let v těchto krajích nepřemožených, spolubojovníků vašich, ani státu, i vyzývají mě, abych následoval jejich kázně i jejich naučení, a jakož rozkazů jich za živa nebyl nikdo po-

slušnějším nade mě, tak i po jejich smrti abych to pokládal za nejlepší, co míním, že by byli oni v každé věci učinili. Chtěl bych, abyste ani vy, vojáci, s nářky a slzami na ně nevzpomínali jako na zmařené — žijí a činy svými trvají — nýbrž kolikrátkoli vznikne u vás vzpomínka na ně, abyste tak v boje se dávali, jako byste viděli, jak vás oni povzbuzují a znamení dávají.

A věru nebyl to jiný zjev vašich očí a mysli dne včerejšího, který způsobil onu bitvu, v které jste důkaz dali nepřátelům, že se Scipiony nezaniklo jméno římské, a že toho národa síla a statečnost nepohřbená porážkou kannenskou jistě ze vší krutosti osudu se opět probere. Nyní, poněvadž tolik jste měli odvahy sami od sebe, mohu zkusiti, čeho se odvážíte na podnět svého vůdce. Nechtěl jsem zajisté včera, dávaje znamení ke zpátečnímu pochodu, když jste rozptýleni jsouce pronásledovali poplašeného nepřítele, zeslabiti odvahu vaši, nýbrž odložiti ji na větší slávu a prospěch, abyste mohli brzy připravení na neobezřelé, ozbrojení na bezbranné a i na pohřízené ve spánek o vhodné příležitosti udeřiti. A naději v tu příležitost jsem pojal ne bez rozmyslu, vojáci, nýbrž z věci samé. I vás jistě kdyby se kdo ptal, jak jste nečetní ode mnohých, přemožení od vítězů tábora uhájili, nic jiného byste neodpověděli, nežli že právě téhož se bojíce měli jste všechno opevněno a vy sami jste byli hotovi a připraveni. A tak se má věc: proti tomu, čeho báti se štěstí nedává, nejméně jsou lidé zabezpečeni, poněvadž čeho bys nedbal, to necháváš nestřežené a otevřené. Ničeho vůbec nyní méně se nebojí nepřátelé, nežli že bychom my právě obklíčeni a obleženi jsouce na jejich tábor sami udeřili. Odvažme se toho. čeho že se odvážíme, věřiti nelze. Právě proto, že přenesnadným se to zdá, bude to snadnější. O třetí vigilii noční v tichosti voj váš povedu. Vyzkoumal jsem, že nemají řádných hlídek ani určitých stanovišť. Pokřik ve branách a první útok nám dobude tábora. Tehdy mezi ospalými a chvějícími se nenadálým povykem a bezbrannými na vlastních ložích přepadenými může nastati ona porážka, od které že jste včerejšího dne byli odvoláni, tak těžce jste nesli.

Vím, že zdá se záměr můj odvážným, ale ve věcech těžkých a malé naděje nejstatečnější právě záměry jsou nejjistější, poněvadž kdybys v okamžiku příležitosti, která letí příznivě mimo tebe, málo váhal, propásl bys ji a brzy marně hledal. Jedno vojsko jest na blízku, dvě nedaleko vzdálena: udeříme-li nyní, máme nějakou naději, a již jste zkusili síly své i jejich; prodloužíme-li to o den, jest nebezpečenství, že se všichni vůdcové, všechny zástupy sejdou. Odoláme pak třem vůdcům, třem vojskům nepřátelským, kterým Kn. Scipio neodolal bez pohromy svého vojska? Jako rozdělováním svých zástupů zahynuli naši vůdcové, tak jsouce zvlášť a rozděleni nepřátelé mohou býti přemoženi. Jiného způsobu vésti válku není. Potom už neočekávejme nic kromě příležitosť příští noci. Jděte s pomocí boží, posilněte tělo své, abyste svěží a silní s touž myslí vtrhli do tábora nepřátelského, kterou jste uhájili svého.«

Vojsko radostně vyslechlo řeč, připravilo se a pak v noci podnik provedlo se vší statečností šťastně.

LIII. K čemu radil Vibius Virrius občanům města Kapue.

(Titi Livii XXVI. c. 13.)

Když byla Kapua r. 211. již na druhý rok od Římanů stále obléhána, svolali v městě poradní schůzi, v které by jednali o vzdání. Avšak na odpor se postavil takovému rokování Vibius Virrius ukazuje, co se s nimi stane, vzdají-li se, i mínil, že mukám a potupám mají ujíti dobrovolnou smrtí.

»Jak že? Vy myslíte, že to bude takové vzdání, kterým jsme 70. kdysi sebe i všechno své vzdali Římanům, abychom nabyli pomoci proti Samnitům? Již vyšlo vám z paměti, v jaké době a za jakých okolností jsme odpadli od Římanů? Jak jsme za odpadnutí v mukách a potupě zabili posádku, která mohla býti propuštěna? Kolikrát jsme na obléhající nepřátelsky vypadli, tábor jejich obléhali, Hannibala volali na jich přemožení? A naposled, jak jsme jej odtud poslali obléhat Říma?

Nuž, naopak si opakujte, co oni nepřátelsky proti nám podnikli, abyste z toho věděli, do čeho můžete doufati. Když nepřítel z cizí země byl v Italii, a ten nepřítel byl Hannibal, a vše válkou planulo, ničeho nedbavše, ani samého Hannibala, oba konsuly a obě konsulská vojska poslali obléhat Kapue. Druhý rok nás sevřené a obklíčené hladem souží a s námi snesli nejhorší nebezpečenství a nejtěžší strasti, i po náspích a příkopech byli zabíjeni a skoro docela z tábora vyhnáni. Avšak toho zanechám, je to věc stará a obyčejná při obléhání města nepřátelského snášeti strasti a nebezpečenství. To však jest známkou hněvu a záští smrtelného a neusmířitelného: Hannibal s nesmírnými zástupy pěších i jízdných vojáků tábor oblehl a z části ho dobyl — takovým nebezpečenstvím nijak se nedali pohnouti od obléhání; přešed za Vulturnus popálil území Kalenské — nic takovou pohromou spojenců nedali se odvrátiti; k samému městu Římu kázal nésti své zhoubné prapory — ani té strhující se bouře nedbali; překročiv řeku Anien tři tisíce krokův od města rozbil tábor, posléze přikročil až ke hradbám i branám, hrozil, že Řím jim vezme, nenechají-li Kapue — nenechali. Divoké šelmy slepou a divokou zuřivostí podrážděné, kdybys chtěl se přiblížiti k jejich doupatům a mláďatům, bys obrátil, že by šly na pomoc svým: Římanův obležení Říma, ženy jejich a děti, jichž úpění až tady skoro bylo slyšeti, oltáře, krby poskvrněné a zneuctěné chrámy bohů, náhrobky otcův od Kapue neodvrátily: taková pomstychtivosť, taková je to žíznivosť píti naši krev! A ne snad bezprávně: i my bychom byli totéž učinili, kdyby nám bylo štěstí bývalo popřáno.

A tak poněvadž se jinak nezdálo bohům nesmrtelným, když ani smrti se vzepříti nemám, mohu mukám a potupám, která mi chystá nepřítel, smrtí uniknouti, a to nejen počestnou, nýbrž i lehkou. Nebudu viděti Ap. Klaudia a Q. Fulvia zpupně vítězstvím se honositi, ani nebudu vlečen v poutech po městě římském na podiv triumfu, abych konečně do žaláře byl zavřen anebo ke kolu uvázaný s rozšlehanými zády od metel pod sekeru římskou šíji sklonil, a neuzřím, jak vlasť jest rvána a pálena, a neuvidím, jak ke znásilnění jsou vlečeny matky kampanské i panny a urození mládenci. Albu, odkud sami vzešli, z kořene vyvrátili, aby nebylo památky na jich rod a původ, což teprv aby Kapue ušetřili, na kterou více jsou rozhořčeni nežli na Karthaginu. Tudíž, kteří zamýšlejí ustoupiti osudu, dříve nežli by tyto věci tak kruté viděli, těm dnes u mne hody vystrojené připraveny jsou. Až se nasytíte vínem a pokrmem, týž pohár, který mi

pak bude dán, nesen vám bude kolem do kola: ten doušek vysvobodí tělo od mučení, ducha od potup, oči a uši od patření a slyšení všeho trpkého a nedůstojného, co čeká přemožených. Budou lidé připraveni, kteří na velikou hranici na dvoře domu zapálenou těla bezduchá vházejí. Toť jediná cesta i počestná i svobodná k smrti. I sami nepřátelé podiví se té statečnosti, a Hannibal zví, že opustil a zradil spojence statečné.«

Návrh ten většina shromážděných schválila, ale jen asi 27 senatorů po hostině u něho vypilo jed a zemřelo; ostatní vydali město Římanům.

LIV. Kterak Marcellus odpověděl na stížnost poslů syrakuských.

(Titi Livii XXVI. c. 31.)

Když dobyl a vyplenil r. 210. M. Klaudius Marcellus Syrakusy, poslali z města do Říma k senatu si stěžovat, že jim snášeti bylo nepřátelství, že neodpadli oni od Římanů, nýbrž tyranové pouze, Hieronymus, Hippokrates, Epicydes; že neustávali posýlati k Marcellovi náčelníků města se sliby, že se vzdají, ale Marcellus že chtěl dříve mocí ho dobýti a pak, když nemohl, že raději s kovářem Sosem o tom jednal a se Španělem Moerikem, lidmi zcela sprostými. Na ty žaloby odpovídal Marcellus:

71. »Otcové shromáždění! Nezapomněl jsem tak na vznešenosť národa římského a svůj úřad velitelský, abych já, konsul, se hájil proti žalobám Řeků v. Avšak ne, co já jsem učinil, jest se ptáti, neboť cokoli jsem nepřátelům učinil, v tom právo válečné mne hájí, avšak čeho tihle lidé zasloužili. Nebyli-li nepřáteli, nic na tom nezáleží, zda jsem ublížil Syrakusám teď či za živobytí Hieronova. Pakli však odpadli od národa římského, nepřátelům otevřeli brány, napadli posly naše s mečem v ruce, město a hradby zavřeli a vojskem karthaginským proti nám se chránili, kdo se může horšiti, že nepřátelství snášel, když sám je činil?

Předáky syrakuské město mi vydávající jsem zamítl; Sosa a Mœrika hispanského za lepší jsem měl, abych jim svěřil takovou věc. Nejste nejnižší ze Syrakuských*), poněvadž jiným nízkosť vyčítáte: kdo je z vás, který slíbil, že mi brány otevře, že ozbrojené vojáky mé do města přijme? Nenávidíte a proklínáte ty, kteří to učinili, a ani tady neskrblíte potupami proti nim; tak jest toho daleko, že byste byli takového něco učinili sami. Sama nízkosť, otcové shromáždění, kterou tito lidé vyčítají, největším jest důkazem, že jsem nezamítl nikoho, který státu našemu pomoci chtěl poskytnouti. A dříve nežli jsem obléhati začal Syrakusy, tu posýláním legatů, tu chozením k rozmluvě o mír jsem se pokoušel, a když ani se neostýchali ubližovati poslům, ani mně samému při schůzi s náčelníky u bran nebyla dávána odpověď, konečně po mnohých strastech na zemi i na moři mocí a zbraní jsem Syrakus dobyl. Co se jim po dobytí přihodilo, do toho větším právem by si mohli stěžovati u Hannibala a přemožených Karthaginců než u senatu národa, jenž zvítězil. Já, otcové shromáždění, kdybych hodlal zapříti, že jsem Syrakusy drancoval, nikdy nezdobil bych kořistí jejich Říma. Co pak jsem jednotlivcům jakožto vítěz odňal anebo dal, o tom vím dobře, že jsem jak právem válečným učinil, tak podle zásluhy každého.

---

*) Mluví k poslům, kteří jsou přítomni.

To-li schválíte, otcové shromáždění, čili ne, na tom státu více záleží nežli mně. Má povinnosť jest vykonána; obci na tom záleží, abyste rušíce výkony mé nečinili jiných vůdců pro budoucnosť méně dbalými. A poněvadž jste vyslechli i slova Sicilských i má, otcové shromáždění, společně odtud vyjdeme, aby za mé nepřítomnosti senat volněji se mohl raditi.«

Když odešel Marcellus i poslové sicilští, senat usnesl se, že má platiti, co Marcellus jakožto vítěz učinil; avšak na dále že se o město bude starati senat sám a proto, že se nařizuje konsulu Laevinovi pečovati o dobro města Syrakus, pokud se to může díti beze škody státu.

LV. Kterak P. Kornelius Scipio oslovil staré vojíny.

(Titi Livii XXVI. c. 41.)

P. Kornelius Scipio, později zvaný Africanus maior, byv ve 24. roce věku svého poslán do Hispanie s 10.000 pěších a 1000 jezdcův, oslovil r. 210. staré vojíny po mnohých porážkách zbylé v tento rozum:

»Žádný nový vojevůdce přede mnou vojákům svým, dříve nežli 72.
by užil jich pomoci, nemohl podle práva a zásluhy díky vzdávati; mě vám osud zavázal, dříve nežli jsem viděl provincii nebo tábor, předně poněvadž takové lásky jste byli k otci i strýci mému za živa i po smrti, pak že jste svou statečností uchovali po tak veliké porážce nezkrácené držení provincie i národu římskému i mně, nástupci jejich. Avšak když to již z dobrotivosti boží chystáme a o to usilujeme, ne abychom sami zůstali v Hispanii, nýbrž aby Punové tu nezůstali, ne abychom, stojíce před břehem Hibera, bránili nepříteli v přechodu, nýbrž abychom přešli na druhou stranu a přenesli válku, bojím se, aby nikomu z vás ten záměr nezdál se příliš velikým a odvážným podle vzpomínky na porážky nedávno utržené a vzhledem k věku mému.

Nešťastné bitvy v Hispanii nemohou v mysli niči méně nežli v mé býti smazány, poněvadž mi otec a strýc v době třiceti dnů byli zabiti, tak že pohřeb za pohřbem se hromadil v rodině naší; avšak jakož osiřelosť vlastní a opuštěnosť kormoutí mysl, tak i obecné štěstí i statečnosť má brání mi zoufati nad šťastným výsledkem. Ten los osudem jakýmsi nám byl dán, abychom ve všech velkých válkách, ač jsme přemoženi, vítězi byli. Opominu věci staré, Porsinu, Gally, Samnity; od punských válek počnu. Co loďstva, co vůdců, co vojsk bylo ztraceno v dřívější válce! Co teď v této válce mám připomenouti? Při všech porážkách buď sám jsem byl anebo při kterých jsem nebyl, těch ze všech já jediný nejvíce jsem pocítil. Trebia, Trasimenské jezero, Kanny, co jsou jiného nežli pomníky padlých vojsk a konsulů římských? K tomu odpadnutí Italie, velké části Sicilie, Sardinie; dále poslední zděšení a strach, tábor punský mezi Anienem a římskými hradbami, a téměř ve branách vítězný Hannibal: — v této řítící se zkáze neporušená a nezviklaná stála pouze statečnosť národa římského; ta všechno, co k zemi bylo povaleno, vztyčila a pozvedla. Vy, vojáci, ze všech první jste se po porážce kannenské Hasdrubalovi táhnoucímu k Alpám a Italii za vedení a svrchované moci otce mého na odpor postavili; ten kdyby se byl spojil s bratrem, již by nebylo ani jména národa římského. A toto štěstí zde zadrželo ono neštěstí tam. Nyní s pomocí boží všechno příznivěji, šťastněji, den co den utěšeněji a lépe v Italii i v Sicilii se vede; na Sicilii Syrakus, Agri-

genta dobyto, vypuzeni z celého ostrova nepřátelé a opět přivedena provincie v poddanství národa římského; v Italii Arpy znovu dobyty, Kapua vzata; celou dráhu od města Říma Hannibal v útěku zděšeném uraziv a do nejzazšího kouta bruttijského byv zahnán, o nic většího již bohů neprosí, než aby mu přáno bylo bez pohromy ustoupiti a ze země nepřátelské odejíti.

Co by se tedy méně slušelo, vojáci, když porážky na porážky se hromadily, a bohové skoro sami stáli s Hannibalem, nežli že byste vy kolísající štěstí národa římského s předky mými — i tak ať jsou stejně uctěni! — upevnili a nyní rovněž vy na mysli klesali? I nedávno co se přihodilo, kéž tak bez mého zármutku jako * * *

Nyní bohové nesmrtelní, ochráncové říše římské, kteří způsobili, že po přání všech centurií mi bylo dáno vrchní velení, taktéž věštbami a znameními a i nočními úkazy věští všechno radostné a příznivé. I mysl má, největší můj až do této doby věštec, oznamuje mi, že Hispanie naše jest, brzy že odtud vypuzené jméno punské i moře i země naplní hanebným útěkem. Co mysl sama od sebe tuší, totéž očekává rozum ne klamný. Spojenci od nich týraní naši ochranu skrze vyslance vzývají, tři vůdcové jejich v nesvornosti na tři díly vojsko do nejrůznějších končin roztrhli, tak že téměř jeden od druhého odpadl: týž osud žene se na ně, který nedávno stihl nás; neboť jsou i opouštěni od spojenců, jako dříve od Celtiberů my, i vojsko rozdělili, které otci mému i strýci bylo příčinou záhuby. A nesvornosť jejich nedá jim sjednotiti se, a jednotlivě nám odpírati nedovedou.

Vy jen, vojáci, příznivi buďte jménu Scipionů, potomku vojevůdců svých jako z osekaných kmenů znovu vyrůstajícímu. Nuže, staří vojáci, nové vojsko a vůdce nového převeďte za Hiber, doveďte do zemí, kterými jste často s mnohými statečnými činy protáhli. Brzy dokážu, jako nyní shledáváte na mně podobnosť otcových i strýcových úst, tváří i rysy těla, že vám podám podobu ducha, věrnosti i statečnosti, tak aby každý řekl, že se mu znovu narodil aneb ožil vojevůdce Scipio.«

Povzbudiv Scipio touto řečí vojsko, táhl s ním přes Hiber a nejprve jal se obléhati Novou Karthaginu.

LVI. Řeč P. K. Scipiona ku spiklým vojínům.

(Titi Livii XXVIII. c. 27.—29.)

Když P. Kornelius Scipio r. 206. upadl do velké nemoci, spiklo se 8000 vojáků, kteří byli posádkou v Sukroně, nyní Alciře, poněvadž stálou nečinností vznikla u nich nekázeň, a slyšeli klamnou zvěsť, že Scipio zemřel. Vyhnali z tábora tribuny a odevzdali velení najatým vojákům K. Albiu Kalenovi a K. Atriu Umbrovi. Scipio nařídil povstalcům, aby si přišli do Nové Karthaginy pro žold. Když se sešli, vojevůdce svolav shromáždění dal dopraviti jaté původce vzpoury na náměstí a tam měl řeč v tento rozum:

73. »Nikdy jsem nevěřil, že by se mi řeči nedostávalo, kterou bych oslovil své vojsko, ne že bych slovy někdy lépe vládl nežli skutky, avšak protože téměř od mládí v táboře jsem chován a přivykl jsem duchu vojenskému: k vám jak bych měl mluviti, k tomu nemám ani rozumu ani slov; nevím ani, kterým jménem vás osloviti. Občané? — od vlasti kteří jste odpadli; — či vojáci? kteří jste se velení a dozoru zřekli, posvátnou přísahu jste zrušili; — nepřátelé? těla, tváře, šat, postavu spoluobčanů na vás poznávám, ale činy, slova, záměry

a smýšlení nepřátelské vidím. Čeho vy jste si tedy jiného leč to, čeho Ilergeti a Lacetani buď přáli nebo več doufali? A oni aspoň šli za Mandoniem a Indibilem, muži královské vznešenosti, kteří je vedli ke vzpouře; vy jste vládu odevzdali Umbru Atriovi a Kalenu Albiovi. Řekněte, že jste to všichni, vojáci, neučinili nebo nechválili, když se to stalo; že to je šílenosť a nesmyslnosť několika mužů: rád uvěřím, když to popřete. A nejsou to provinění, která, když do všeho vojska se rozšířila, by se mohla smazati bez velkých trestů. Nerad se dotýkám těch takořka ran, avšak nedotknu-li se jich, nemohou býti vyléčeny.

Když byli z Hispanie vypuzeni Karthagiňané, já jsem se domníval, že v celé provincii není místa ani lidí, kde by život můj byl v nenávisti; tak jsem se choval nejen ke spojencům, nýbrž i k nepřátelům: a hle! v táboře mém — jak jsem se zklamal! — nejen přijata byla pověsť o smrti mé, ale i očekávána. Ne že bych chtěl zločin všem přičítati — věru, kdybych věřil, že všechno vojsko smrti mé si přálo, zde hned před očima vašima bych zemřel a netěšil by mne život nenáviděný od spolubčanů mých a vojáků —; avšak lid všechen, jako jest povaha moře, sám sebou jest klidný, a větrové a vánky je bouří, tak buď klid anebo bouře jsou ve vás; a příčina i původ vší zběsilosti jest u strůjců, vy nákazou jste běsnili; zdá se mi, že ani dnes nevíte, do jakého nerozumu jste přišli, jakého zločinu jste se odvážili proti mně, proti vlasti i rodičům i dětem svým, jakého proti bohům, svědkům přísahy vaší, proti božským znamením, pod kterými sloužíte, čeho proti obyčeji válečnému a kázni předků, proti vznešenosti nejvyšší moci.

O sobě samém mlčím: ať jste spíše třeštili nežli po něčem bažili; ať jsem konečně takový člověk, jehož vládu, aniž to jest s podivením, si vojsko ošklivi: — čím vlasť se na vás provinila, kterou jste zraditi chtěli společnými úmysly s Mandoniem a Indibilem? čím národ římský, že velení tribunům od národa zvoleným odňaté přenesli jste na lidi sprosté? že právě proto nespokojeni jsouce, abyste měli ony za tribuny, svazky vojevůdce svého těm jste odevzdali, kteří ani otroka nikdy neměli, kterému by veleli, vy, vojsko římské. V prætorském stanu usazen byl Albius a Atrius, u nich znamení troubili, od nich se heslo přinášelo, seděli na stolci P. Scipiona, objevil se liktor, ten dělal místo, kudy kráčeli, svazky se sekyrami neseny byly v předu. Když prší kamením, a blesky s nebe padají, a zvířata neobyčejné plody rodí, to vy za znamení pokládáte: tohle jest znamení, které žádnými obětmi, žádnými modlitbami bez krve těch, kteří se odvážili takového zločinu, smazati by se nedalo.

A já, jakkoli žádný zločin důvodu nemá, přece chtěl bych věděti, který byl toho smysl, který záměr váš. Do Regia kdysi poslaná legie za posádku zločinně zabivši náčelníky obce, bohaté město deset let držela; za ten zločin všecka legie, 4000 mužů, na náměstí v Římě sekyrou byli sťati. Ale oni předně neměli za vůdce polomarkytána Atria Umbra, už jména hrozného*), nýbrž D. Vibellia, tribuna vojenského, a pak ani s Pyrrhem ani se Samnity nebo Lukany, nepřáteli národa římského, se nespojili, vy s Mandoniem a Indibilem jste se smluvili a zbraň sdružiti hodlali; jako Kampanové Kapui odňatou starým obyvatelům Tuskům, Mamertinští na Sicilii Messanu, tak oni chtěli Regium míti za stálé sídlo, aniž úmyslně válkou drážditi národ řím-

---

*) Ater = černý, strašný, nešťastný, jízlivý; umbra = stín, mrákota, duch, přízrak.

ský ani spojence národa římského: — vy za bydliště chtěli jste míti Sukron? kdež, kdybych vás jakožto velitel při odchodu po přemožené provincii zůstavil, pomoci božské i lidské bylo by vám se dovolávati, že se nemůžete vrátiti k ženám svým a dětem.

Avšak ať jste i na ně vzpomínku jako na vlasť i na mě z mysli své vypudili, chci vypátrati postup záměru zločinného sice, ale ne do konce nesmyslného. Jak? Za mého živobytí a pokud ostatní vojsko bez pohromy bylo, se kterým já jsem za jeden den dobyl Karthaginy, se kterým jsem čtyři vůdce, čtyři vojska karthaginská porazil, na útěk obrátil, vypudil, vy, osm tisíc lidí, menší jistě ceny nežli jsou Albius a Atrius, kterým jste se poddali, chtěli jste provincii hispanskou národu římskému vyrvati? Tiše sebe stranou nechávám; ať jste mi neublížili jinak, leč že tak snadno jste věřili mé smrti —: Než jak? kdybych já zemřel, měl i stát vydechnouti se mnou duši, vláda národa římského se mnou by byla padla? Kéž toho Juppiter předobrý, převeliký nedopustí, aby město za nebeských znamení s pomocí bohů na věky založené tomuto křehkému a smrtelnému tělu bylo rovno. K. Flaminius, Aemilius Paulus, Sempronius Grakchus, Postumius Albinus, M. Marcellus, T. Quinktius Krispinus, Kn. Fulvius, moji Scipionové, tolik slavných vojevůdců v jedné válce zahynulo, a národ římský trvá po nich a bude, ať tisíce jiných mečem anebo nemocí umírá —: záhubou mne jediného byla by obec bývala pohřbena? Vy sami zde v Hispanii, když dva vojevůdcové, otec i strýc můj byli zabiti, zvolili jste si Septima Marcia za vůdce proti Punům z nového vítězství se radujícím. A tak mluvím, jako by Hispanie byla bývala bez vůdců —: M. Silanus s týmž právem, s touž mocí do Hispanie se mnou poslaný, bratr můj L. Scipio a K. Laelius, legatové, nebyli by mstiteli vznešenosti vrchního velitelství? Zdaž vojsko s vojskem, anebo vůdcové s vůdci, nebo důstojnosť anebo věc sama nemohla se srovnati? A nad to všecko kdybyste vynikali, dali byste se s Puny v boj proti vlasti, proti svým občanům? Chtěli byste, aby Afrika vládla Italii, Karthago městu Římu? Pro kterou to vinu vlasti?

Koriolana přimělo kdysi nespravedlivé odsouzení, žalostné a nehodné vyhnanství, že šel obléhat otčiny; avšak od veřejného zlosynství odvrátila jej láska ku svým milým: vás která bolesť, který hněv ponuknul? Pozdější výplata žoldu o několik dní pro nemoc velitelovu bylo dosti hodnou příčinou, abyste vlasti vypověděli válku, abyste odpadli k Ilergetům od národa římského, aby nic od vás božského, ani lidského bez úrazu nezůstalo?

Věru, šíleli jste, vojáci, a nenapadla prudčí nemoc těla mého nežli vaši mysl. Hrozím se vypravovati, čemu ti lidé věřili, več doufali, čeho si přáli: ať to všechno vzalo zapomenutí, může-li; ne-li, nechť mlčení to, jak může, zakryje. Nezapírám, že se vám asi zdála má řeč žalostnou a krutou: oč, věříte, že činy vaše krutější jsou nežli slova má? I abych já snesl, co jste vy učinili, to máte za spravedlivé; vy ani s klidnou myslí nesnesete, aby se to vypravovalo! Avšak ani to nebude vám dále vyčítáno. Kéž vy zapomenete na to tak snadno, jako já zapomenu. A tak, co se vás všech v celku týče, litujete-li pobloužení svého, dosti mám už trestání. Albius Kalenus i Atrius Umber a ostatní původcové zločinného povstání odpykají svého zločinu krví; vám podívaná na jejich utracení nejen nebuď trpkou, nýbrž spíše radostnou, jestliže jste přišli k rozumu: s nikým zajisté nesmýšleli hůře ani nepřátelštěji nežli s vámi.

Sotva že domluvil, byli přivedeni vinníci, vysvlečeni a popraveni. Divadlo to působilo tak na vojsko, že se ani jeden hlas reptající neozval, ani vzdech za skonávající. Pak bez odporu přísahali předvolaní vojáci poslušnosť Scipionovi.

LVII. Řeč poslanců saguntských k senatu.

(Titi Livii XXVIII. c. 39.)

Když se Publius Scipio vrátil r. 205. po vítězných bojích z Hispanie, již celou podmanil, konáno na Kapitoliu shromáždění senatu, jemuž byli představeni také vyslanci ze Sagunta, a nejstarší z nich vzdal díky Římanům touto řečí:

»Ačkoli nic nepřevyšuje strastí, otcové shromáždění, které jsme 74.
vytrpěli, abychom vám až do posledka věrnosť zachovali, přece takové byly zásluhy vaše i velitelů vašich o nás, že nám není líto našich pohrom. Válku k vůli nám jste podnikli a tu již čtrnáctý rok s takovou houževnatostí vedete, že jste často ve svrchované nebezpečenství jednak sami přišli, jednak národ karthaginský do něho přivedli. Ač jste měli v Italii tak hroznou válku a nepřítele Hannibala, poslali jste konsula s vojskem do Hispanie, aby sbíral takořka trosky z nás zbylé. Publius a Kneius Korneliové od okamžiku, kdy přišli do provincie, ani na chvíli neustali konati, cokoli by bylo pro vás prospěšné a nepříznivé pro naše nepřátele. Především zřídili nám znova naše město a občany naše, po veškeré Hispanii rozprodané, z otroctví uvedli na svobodu, rozeslavše lidi, kteří je shledávali. Když jsme již málem měli žádoucí postavení místo bývalé bídy, vůdcové vaši P. a Kn. Korneliové zahynuli k většímu smutku našemu nežli vašemu. Tu věru se zdálo, že jen za tím účelem jsme byli přivedeni ze vzdálených míst do starého sídla, abychom po druhé zahynuli a druhou zkázu rodného svého města viděli, a že naprosto není třeba Karthagiňanů k naší zkáze, ani vůdce, ani vojska; že můžeme býti vyhlazeni od Turdulů, dávných nepřátel, kteří nám byli příčinou již první zhouby: když tu jste nám mimo nadání náhle poslali tohoto Publia Scipiona; zdá se nám, že jsme nejšťastnějšími ze všech Saguntanů, poněvadž jsme jej viděli za konsula prohlášeného a můžeme oznámiti svým spoluobčanům, že jsme jej viděli, veškerou naději i spásu svou; ten přemnoho dobyl v Hispanii měst vašich nepřátel a všude vybrav ze zajatců Saguntany, zpět do vlasti je poslal; posléze Turdetanii, kraj nám do té míry nepřátelský, že vedle onoho kmene Saguntum obstáti nemohlo, válkou tak zkrušil, že se jí nemusíme báti nejenom my, ale — snad smím říci — ani naši potomci. Zříme zničené město těch, k vůli kterým Hannibal zničil Saguntum; bereme daň z jejich pozemků, jež jest nám milejší nikoli výnosem, nýbrž vědomím pomsty.

Za tato dobrodiní, nad něž větších jsme se nemohli ani nadíti ani žádati od bohů nesmrtelných, poslal nás deset vyslanců senat i lid saguntský k vám díků vzdát a zároveň blahopřát, že jste po tato léta v Hispanii a Italii s takovým úspěchem bojovali, že jste si Hispanii brannou mocí pokořili ne až po řeku Hiber, nýbrž až tam, kde Oceán ohraničuje nejzazší končiny země, a že jste v Italii Punovi nic nezanechali, leč co jest v obvodu náspu tábora. Dostali jsme rozkaz Jovovi nejlepšímu a největšímu, ochránci hradu kapitolského, netoliko díky pro to vzdáti, nýbrž i tento dar, dovolíte-li, zlatý věnec, donésti na Kapitolium za propůjčené vítězství. Prosíme, abyste to

dovolili a, uznáváte-li za dobré, abyste ty výhody, které nám vaši velitelé udělili, svým stvrzením trvale platnými učinili.«

Poselstvu Saguntských odpověděno bylo velice laskavě, a když bylo jim splněno, oč žádali, byli pohoštěni a podarováni.

LVIII. Řeč Quinta Fabia Maxima v senatě.

(Titi Livii XXVIII. c. 40.—42.)

V témž sedění senatu, ve kterém mluvili vyslanci ze Sagunta, jednalo se dále o návrhu Publia Scipiona, jenž spoléhaje na přízeň lidu chtěl, aby mu byla dána Afrika za provincii místo Sicilie, tam že válku s Hannibalem skončí; bude-li mu v tom senat odporovati, že provede svou pomocí lidu. Předním senatorům se tento návrh nelíbil, ostatní se neodvažovali pronésti svého mínění. Tehdy promluvil opatrný Quintus Fabius Maximus:

75. »Vím, otcové shromáždění, že mnohým z vás se zdá, že o věci již hotové se dnes jedná, a že marně bude řečniti ten, kdo prosloví své mínění o provincii Africe jako o věci nové; já však předně to nevím, jakým způsobem již na jisto náleží provincie Afrika konsulovi, muži statečnému a přičinlivému, když o ní neučinil ani senat návrhu ani lid rozhodnutí, aby pro tento rok byla provincií; za druhé, jestliže jí vskutku jest, myslím, že konsul chybuje, protože podávaje zdánlivě návrh o věci, která jest již projednána, tropí si posměch ze senatu, nejen ze senatora, jenž dle svého místa pronáší své mínění o předmětě porady. A já jistě vím, nebudu-li souhlasiti s tímhle spěchem při přepravování do Afriky, že musím podstoupiti podezření ze dvou věcí: předně váhavosti, mé povaze vrozené, již mohou nazývati mladí lidé strachem a lenivostí, jen když s tím jsem spokojen, že se dosud až úmysly jiných ukázaly vždy na první pohled stkvělejšími, moje lepšími k provedení; za druhé závistivého zlehčování co den rostoucí slávy velestatečného konsula. Jestliže mě toho podezření nezbaví ani můj dosavadní život a má povaha, ani diktatura s pěti konsulaty a tolik slávy získané v poli i doma, že jsem jí spíše přesycen, než abych po ní toužil, nechť mě osvobodí aspoň můj věk. Neboť jak mohu býti sokem tomu, jemuž není ani tolik roků jako mému synu? Když jsem byl ještě v plné síle a účastnil se věcí svrchovaně důležitých, neslyšel mne jako diktatora nikdo ani v senatě ani před lidem činiti námitky, aby veliteli jízdy, jenž mě nepřátelsky napadal, což bylo až dotud neslýcháno, nebyla dána stejná moc ve vojště jako mně — chtěl jsem raději dosáhnouti skutky nežli slovy, aby ten, jenž byl po jiných úsudku se mnou na roveň postaven, vlastním přiznáním za nedlouho mně dával přednosť před sebou —: neřku-li abych já prošed úřady pouštěl se do zápasův a sočení s mužem nejlepšího věku: snad aby mně již žitím, netoliko pracemi znavenému byla přiřknuta provincie Afrika, bude-li tomuto odepřena. S tou slávou, již jsem si získal, chci žíti i umříti. Já jsem zabránil Hannibalovi nás přemoci, aby mohl od vás, jichž síly nyní kvetou, ještě i přemožen býti.

To bude záhodno, abys mně odpustil, Publie Kornelie, kyž sám při sobě jsem nedal více na pověsť lidí nežli na prospěch obce, jestliže ani tvé slávy nebudu klásti nad obecní dobro, nežli kdyby buď žádná válka v Italii nebyla nebo jen takový nepřítel, z jehož přemožení bys žádné slávy nezískal, mohlo by se zdáti, že ten, kdo by tě zdržoval v Italii, třeba by to činil ve prospěch obce, zamýšlí ti vzíti

zároveň s válkou zdroj slávy; avšak když nepřítel Hannibal s neporušeným vojskem již čtrnáctý rok v Italii leží, zda spláčeš, Publie Kornelie, nad svou slávou, jestliže toho nepřítele, jenž nám způsobil tolik ztrát, tolik porážek, ty jakožto konsul z Italie vypudíš a jako Kaius Lutatius ze šťastného skončení první punské války měl slávu, jestliže ty z této budeš míti? Leda snad nemá-li se dáti přednosť vůdci Hamilkarovi před Hannibalem aneb oné válce před touto nebo není-li ono vítězství větší a slavnější nežli toto — jen kéž se podaří, abychom za tvého konsulatu zvítězili — bude. Chtěl bys raději oddáliti Hamilkara od Drepan aneb Eryka, nežli vypuditi z Italie Puny a Hannibala? Ačkoli ti je vítanější sláva získaná než očekávaná, ani bys ty sám se nehonosil, osvobodiv od války spíše Hispanii než Italii. Ještě není Hannibal takový, aby se nezdálo, že se ho tak nebál jako spíše jím pohrdl ten, kdo si vybral jinou válku.

Nuže, přichystej se k tomuto podniku a bez těchto zacházek — abys čekal, až se přepravíš do Afriky, že tam za tebou půjde Hannibal — raději přímou cestou zanes válku odtud tam, kde Hannibal jest, a usiluj si dobýti vzácné té slávy, že jsi ukončil válku punskou: — to jest také přirozeně přednější nejprv obhájiti své a pak útočiti na cizí; budiž dříve mír v Italii, nežli válka v Africe, a ať dříve od nás odstoupí strach, nežli jej sami na jiné budeme chtíti přenésti. Jestliže se obojí dá vykonati za tvého vůdcovství a úřadování, až zde přemůžeš Hannibala, dobývej onde Karthaginy; jestliže jedno nebo druhé vítězství se musí nechati novým konsulům, první bude jednak větší a slavnější, jednak i příčinou následujícího. Neboť nyní, nehledíc k tomu, že státní pokladna nemůže živiti dvou vojsk na různých stranách i v Italii i v Africe, nehledíc k tomu, že nezbývá, zač bychom si loďstva opatřili, zač bychom s dostatek potravin poskytli.

A konečně, komu jest tajno, jak veliké nebezpečenství se podstupuje? P. Licinius povede válku v Italii, P. Scipio v Africe: což jestliže — od kterého návěští bohové všichni račte chrániti, a i vyřknouti je duch se hrozí, ale co se stalo, státi se může — jestliže vítězný Hannibal zaměří proti městu, tu teprve tě konsula budeme volati z Afriky jako Q. Fulvia od Kapue? A i v Africe může býti všelijaké štěstí válečné. Rodina tvá, otec i strýc, kteří ve třiceti dnech i s vojsky padli, buďtež tobě dokladem, když zjednali, konajíce po několik let přeslavné činy na zemi i na moři, veliký věhlas u cizích národů jménem národa římského i vaší rodiny. Den by mi nestačil, kdybych chtěl vypočítávati krále a vojevůdce, kteří nerozvážně přešli do země nepřátelské s převelikými pohromami svými i svých vojsk.

Atheňané, obec to velemoudrá, nechavše doma války, z návodu mladíka jak rázného tak vznešeného přepravili veliké vojsko na Sicilii a jedinou bitvou námořní svou kvetoucí obec na věky zmařili.

Zabíhám do událostí cizích a příliš starých; tahle Afrika sama a Markus Atilius, význačný příklad šťastného i nešťastného osudu, buďtež nám příklady. Uvidíš, Publie Kornelie, že až s moře spatříš Afriku, budou se ti zdáti tvé Hispanie dětskou hříčkou! Neboť jaká tu podoba? Za klidného moře pluje mimo břeh Italie a Gallie, přistál jsi s loďstvem u Emporií, města spojenců; vysadiv vojíny vedl jsi je samým bezpečím k spojencům a přátelům národa římského do Tarrakony; od Tarrakony vedla potom cesta po pevnostech římských; v okolí Hibera byla vojska otce i strýce tvého po ztrátě vojevůdců odhodlanější samou pohromou, i vůdce mimořádně sice ve zmatku zvolený, slavný Lucius Marcius, a hlasy vojáků na čas jmenovaný,

kdyby urozenosť a řádné úřady jej zdobily, ostatně slavným vojevůdcům ve veškerém umění válečném rovný; v úplném klidu byla obléhána Karthago, ano žádné ze tří punských vojsk spojenců jí nebránilo; i ostatní věci, nechci je tím zlehčovati, přece nelze nikterak srovnati s válkou africkou, kde není ani jediného přístavu našemu loďstvu otevřeného, ani území podrobeného, ani spojenecké obce, ani spřáteleného krále, ani zastaviti se není kde, ani kudy postupovati; kamkoli se ohlédneš, vše jest nepřátelské a nebezpečné. Či věříš Syfakovi a Numidům? Budiž dosti, že jim jednou bylo uvěřeno: nerozvážná ukvapenosť nepřináší vždy štěstí, a lesť si zjednává v malých věcech víru, aby s velikým ziskem oklamala, když to za to stojí.

Neudolali nepřátelé otce a strýce tvého zbraněmi, dříve nežli spojenci Celtiberové lstí; ani tobě samému nehrozilo takové nebezpečenství od vůdců nepřátelských Magona a Hasdrubala jak od Indibila a Mandonia, kteří přisáhli věrnosť. Můžeš ty věřiti Numidům, když jsi zakusil odpadnutí svých vojáků? I Syfax i Masinissa chtějí raději, aby sami měli moc v Africe nežli Karthagiňané, a Karthagiňané nežli kdokoli jiný. Nyní je vespolek rozjitřuje sočení a všeliké záminky ke sporům, poněvadž strach z nepřítele vnějšího jest dalek; ukaž římské zbraně a cizozemské vojsko, a sběhnou se již jako k hašení společného požáru. Jinak hájili tíž Karthagiňané Hispanie, jinak budou hájiti hradeb rodného města, chrámů bohův, oltářův a krbů, když je na cestě do boje bude provázeti ustrašená manželka, a malé děti se jim v cestu budou stavěti. A dále: což jestliže Karthagiňané spoléhajíce na svornosť Afriky, na věrnosť spojeneckých králů, na své hradby, až uvidí, že jest Italie zbavena ochrany tvé a tvého vojska, ještě sami buďto pošlou nové vojsko z Afriky do Italie nebo rozkážou Magonovi, jenž, jak známo, odpluv od ostrovů Balearských projíždí již podél břehu Ligurův alpských, aby se s Hannibalem spojil? Dojista tentýž strach budeme míti, který jsme měli nedávno, když Hasdrubal přešel do Italie, kterého jsi ty z rukou svých do Italie pustil, jenž hodláš svým vojskem sevříti nejen Karthaginu, nýbrž veškeru Afriku. Řekneš snad, že byl od tebe přemožen: právě proto bych si nepřál a to ve tvůj prospěch, ne obce jenom, aby bylo přemoženému dovoleno přejíti do Italie.

Dovol, abychom vše, co se tobě a vládě národa římského zdařilo, přičetli tvému věhlasu, nezdary abychom připsali na vrub pochybeným obratům války a nešťastné náhodě —: čím jsi udatnější a statečnější, tím více si chce vlasť a celá Italie podržeti takového ochránce. Nemůžeš ani sám zapírati, kde jest Hannibal, tam že jest střed a jádro této války, když přece hlásáš, že proto se chceš do Afriky přeplaviti, abys tam zavlékl Hannibala: tedy buď zde buď onde ti bude činiti s Hannibalem. Zdali pak tedy budeš silnější v Africe jsa tam samojediný, či zde, když se spojí vojsko tvé i tvého kollegy? Ani tak čerstvý příklad konsulů Klaudia a Livia nedokazuje, jak veliký jest v tom rozdíl? A zdali pak učiní nejzazší kout území Bruttiů Hannibala, jenž dlouho již nadarmo žádá z domů pomocného vojska, mocnějším zbraněmi a mužstvem, či blízká Karthago a celá spojená Afrika? Jaký pak jest v tomhle rozum, raději chtíti tam se utkati, kde tvé voje jsou o polovici menší, nepřátelské o mnoho větší, nežli tam, kde jest bojovati dvěma vojsky proti jednomu, znavenému tolika bitvami a tak dlouhým a těžkým válčením?

Uvažuj, jak se dá srovnati rozvaha tvá s otce tvého rozvahou. Onen odtáhnuv jako konsul do Hispanie, vrátil se do Italie z pro-

vincie, aby nadběhl Hannibalovi sestupujícímu s Alp: a ty, když jest Hannibal v Italii, chystáš se opustiti Italii, ne že bys to pokládal za užitečné pro obec, nýbrž za znamenité a slavné pro sebe jako tehdy, když jsi opustiv provincii a vojsko bez zákona, bez usnesení senatu svěřil jakožto vůdce národa římského dvěma lodím osud obce a postavení říše, což tehdy na tvém životě záviselo. Já myslím, že Publius Kornelius byl zvolen za konsula pro obec i pro nás, a ne sám pro sebe za soukromými účely, i že vojska byla sebrána k ochraně města a Italie, a ne aby je konsulové jako králové svévolně převáželi, kamkoli by chtěli.«

Většina senatu, zvláště starší jeho členové, schvalovala rozvážnou řeč Fabiovu, ale Publius Kornelius Scipio na ni prý odpověděl takto:

LIX. Odpověď P. Kornelia Scipiona na řeč Fabiovu.

(Titi Livii XXVIII. c. 43.—44.)

»I sám Quintus Fabius podotkl na počátku své řeči, otcové shro- 76.
máždění, že pro svou řeč může býti nařknut ze sočení; z této věci bych se já sám neodvážil podezřívati tak velikého muže, ale na druhé straně to podezření — chybou řeči nebo věci samé — věru nebylo smyto. Neboť takový důraz kladl na své úřady a slávu svých činů, by udusil výčitku závisti, jako by mně hrozilo právě od nejnepatrnějších lidí nebezpečenství, aby se mnou nezávodili, a ne od toho, který právě proto, že nad ostatní vyniká, oč i já, nezapírám, usiluji, nechce, abych s ním na roveň byl stavěn. Tak se vyvýšil jako starce, jenž vše má za sebou, a mě snížil docela pod věk svého syna, jako by se touha po slávě nerozpínala dále nežli po meze života lidského, a jako by největší část její nepřesahovala v paměť věků budoucích. Jsem pevně přesvědčen, že každému velikánu se stává, že se srovnávají nejen s vrstevníky, nýbrž se slavnými muži všech věků. Co se mne týče, nezapírám, že bych rád tvou slávu, Quinte Fabie, nejenom získal, nýbrž — neměj mi za zlé — jestliže bych mohl, i převýšil. To nebudiž zásadou ani tobě vůči mně, ani mně vůči mladším, abychom nechtěli, aby některý občan se stal nám podobným; neboť to by byla škoda nejen těch, kterým bychom záviděli, nýbrž obce a téměř veškerého pokolení lidského.

Připomenul, v jak veliké nebezpečenství bych se vydal, kdybych se přepravil do Afriky, tak že se zdá, že má též starosť o můj osud, a netoliko obce a vojska. Odkud pak vznikla najednou tato starosť o mě? Když byli zabiti otec a strýc můj, když dvě vojska jejich téměř do jednoho muže byla porubána, když ztraceny byly Hispanie, když čtyři vojska punská a čtyři vůdcové hrůzou a zbraněmi si vše podmanili, když hledán byl vůdce pro tu válku, a nikdo se nevyskytl mimo mě, nikdo se neodvážil přihlásiti se, když na mě čtyři a dvacíti letého vznesl národ římský velitelství — proč pak tehdy nikdo takto neupozorňoval na mé mládí, na sílu nepřátel, na obtížnosť války, na nedávnou pohromu otce a strýce? Zda jsme nyní zakusili v Africe nějakého většího neštěstí, nežli tehda v Hispanii? Či větší nyní jsou vojska v Africe a vůdců více a lepších, nežli bylo tehda v Hispanii? Či byl můj věk tenkráte zralejší pro vedení války nežli jest nyní? Či jest vhodnější vésti válku s karthaginským nepřítelem v Hispanii nežli v Africe? Snadno jest, když byla čtyři vojska pun-

ská na hlavu poražena, když tolik měst bylo brannou mocí dobyto nebo strachem v poddanství uvedeno, když bylo vše podrobeno až k Oceánu, tolik králů, tolik divých kmenů, když celá Hispanie tak jest zpět získána, že nezbývá ani stopy po válce, zlehčovati mé skutky, a to při sám Herkules tak, jako, jestliže bych se jako vítěz vrátil z Afriky, zlehčovati právě to, co se nyní s důrazem vytýká, aby se to zdálo strašným, a já abych byl zadržen.

Tvrdí, že není přístupu do Afriky, tvrdí, že žádné přístavy nejsou otevřeny; připomíná, že M. Atilius byl v Africe přemožen, jako by se bylo M. Atiliovi něco stalo hned o příchodu do Afriky, a nevzpomíná si, že i onomu tak nešťastnému veliteli byly otevřeny přece přístavy africké, i že vynikající skutky prvního roku vykonal, a co se týče vůdců karthaginských, že zůstal do posledka nepřemoženým. Tedy mne tímto svým příkladem nic nezastrašíš! Kdyby byla tato porážka vzata v této válce a ne v první, nedávno a ne před čtyřiceti léty, oč méně bych se měl přepraviti do Afriky po zajetí Regula, nežli po zabití Scipionů do Hispanie? A nedopustil bych, aby Lacedaemoňan Xanthippus byl zrozen k většímu štěstí pro Karthaginu, nežli já pro svou vlasť, a rostla by právě z toho má sebedůvěra, že může tolik záležeti na statečnosti jediného člověka.

Než i o Atheňanech musím slyšeti, kteří nerozvážlivě přešli na Sicilii zanechavše doma války —: proč tedy, když jest čas vypravovati řecké příběhy, neuvádíš spíše Agathoklea, krále v Syrakusách, který, když byla Sicilia dlouho sužována válkou s Puny, přešel právě do této Afriky a obrátil válku tam, odkud přišla?

Ale proč jest potřebí starými a odlehlými příklady připomínati, co to znamená naháněti strachu nepříteli a, když odstraněno vlastní nebezpečenství, jiného v nejisté postavení uváděti? Zda může býti nějaký větší nebo patrnější příklad nežli Hannibal? Jest veliký rozdíl, zda pleníš cizí území či vidíš, že tvé jest páleno a pustošeno; více odvahy má, kdo nebezpečenství působí, nežli kdo je odráží; k tomu jest větší strach z neznámých věcí; silnou i slabou stránku nepřátel můžeš z blízka, jakmile vkročíš do jich území, spatřiti. Nepomyslil si Hannibal, že tolik národů v Italii k němu odpadne, kolik jich odpadlo po porážce u Kann; oč méně mohou Karthagiňané v Africe spoléhati na věrnosť anebo stálosť, nevěrní jsouce ve spolku, krutí a hrdí v panování! K tomu my, i když jsme byli opuštěni od spojenců, zakládali jsme svou moc na vlastní síle, na vojsku římském: Karthagiňanům není žádného silného občanstva, mají vojáky za mzdu získané, Afry a Numidy, povahy velmi náchylné rušiti věrnosť. Jen ať se zde nedějí průtahy; najednou uslyšíte, že jsem se přepravil, i že Afrika plane válkou, i jak Hannibal odtud se sbírá, i že Karthago jest obléhána; čekejte radostnější a častější zprávy z Afriky, nežli jste dostávali z Hispanie. Tyto naděje ve mně vzbuzuje štěstí národa římského, bohové jako svědkové smlouvy od nepřítele porušené, králové Syfax a Masinissa, na jichž věrnosť já budu tak spoléhati, že budu dobře chráněn od zpronevěry. Mnoho, co nyní z daleka není viděti, válka objeví. To jest povinností muže a vůdce nezameškávati štěstí, když se nabízí, a toho, co náhodou bylo poskytnuto, upotřebovati na dosaženou svého záměru.

Budu míti, Q. Fabie, soka, kterého mi dáváš, Hannibala; ale raději já jej za sebou povedu, než aby on mě zdržoval; přinutím jej, aby bojoval ve své zemi, a Karthago bude lepší odměnou vítězství, nežli Bruttiů polozbořené tvrze. Aby zatím, co se budu přeplavovati, nežli

vysadím vojsko do Afriky, nežli dorazím ke Karthagině, obec zde žádné pohromy nevzala, což jsi ty, Q. Fabie, dovedl vykonati, když vítězný Hannibal probíhal po celé Italii, tu viz, zda by nebylo potupno tvrditi, že to nemůže učiniti vůči Hannibalovi již oslabenému a téměř udolanému konsul P. Licinius, muž velestatečný, který jen proto se neúčastnil losování o tak vzdálenou provincii, aby vrchním jsa pontifikem při bohoslužbách nescházel. A kdyby, při sám Herkules, tímto způsobem, kterým já myslím, válka o nic rychleji nebyla skončena, přece bylo by na prospěch důstojnosti národa římského a pověsti jeho u cizích králův a kmenův, aby se zdálo, že máme odvahu, nejen abychom hájili Italie, nýbrž i abychom pozdvihli zbraně proti Africe, i aby se tomu nevěřilo a nepovídalo, že, čeho se odvážil Hannibal, žádný vůdce římský se neodváží, a že za první punské války tehdy, když se bojovalo o Sicilii, tolikrát byla Afrika napadána od našich vojsk i loďstev, nyní, když se bojuje o Italii, že v Africe jest mír. Ať si už jednou odpočine Italie tak dlouho sužovaná, ať jest pálena a pustošena navzájem Afrika; tábor římský ať hrozí spíše branám Karthaginy, než abychom my opět viděli násep nepřátelský ze svých hradeb; ať jest Afrika dějištěm zbytku války, tam ať se obrátí hrůza i útěk, pustošení polí, odpadání spojencův i ostatní válečné pohromy, jež se na nás hrnuly po čtrnáct let.

Co se týče obce i války, která nastává v provincii, o nichž se jedná, dosti jest řečeno: o tom bych musil dlouho mluviti, a vás by se to netýkalo, jestliže bych, jako Q. Fabius zlehčil mé činy vykonané v Hispanii, chtěl tak já naproti tomu slávu jeho tupiti a svou vychvalovati. Ani jednoho ani druhého neučiním, otcové shromáždění; a, když žádnou jinou věcí, aspoň skromností a ovládáním jazyka překonám já mladík starce. Takový jest i můj život i činnosť, že mlčky mohu býti rád spokojen s tím míněním, které jste si sami o mně učinili a máte.«

Řeč Scipionova nebyla tak klidně vyslechnuta, poněvadž bylo známo, že se hodlá i vůli senatu opříti. Na dotaz Q. Fulvia, co jest na tom pravdy, odpověděl Scipio, že učiní, co bude prospěšno obci; Fulvius si zajistil pomoc tribunů lidu proti možnému násilí se strany konsulovy. Scipio konečně uznal, že přes svou oblíbenosť nemůže senatu odporovati. Věc se skončila tak, že Scipionovi byla dána za provincii Sicilie, a dovoleno mu přepraviti se do Afriky, uzná-li, že by to bylo obci prospěšno.

LX. Řeč vyslanců lokerských před senatem.

(Titi Livii XXIX. c. 17.—18.)

Mezi městy, která v druhé válce punské od Římanův odpadla, byly také Lokry v území Bruttiů. Tohoto města se chtěl Scipio zmocniti, nežli by se přepravil do Afriky a skutečně se ho zmocnil pomocí strany Hannibalovi nepřátelské, jejíž členové utekli do Regia. Nic nebylo platno přispění Hannibalovo. Náčelníky odboje potrestal Scipio smrtí a odnětím statkův, ostatním rozkázal poslati poselstvo do Říma, by senat sám rozhodl o jich osudu; velitelem posádky učinil propaetora Q. Pleminia. Krutě a zpupně si počínali sice Karthagiňané dříve proti Lokrům, ale ještě krutěji a zpupněji si vedl Pleminius jak proti domácím obyvatelům, tak proti tribunům vojenským a jich vojsku, s nimiž se dostal do sporu.

Za takového stavu věcí přišlo deset poslů z Loker do Říma, a když jim bylo dáno slyšení v senatě, promluvil nejstarší z nich takto:

»Vím, otcové shromáždění, že váha našich stížností u vás záleží nejvíce na té okolnosti, zda dobře víte, jednak jakým způsobem byly Lokry 77.

vydány Hannibalovi, jednak jakým způsobem byly, když zapuzena Hannibalova posádka, opět uvedeny ve vaše poddanství; vždyť jestliže vina odpadnutí by nespočívala na úradě celé obce, a jestliže by se ukázalo, že návrat ve vaše poddanství se stal nejenom s vůlí naší, nýbrž i naší vydatnou pomocí, více byste se horšili, že dobrým a věrným spojencům se dějí tak hanebné křivdy od vašeho legata i vojska. Ale já myslím, že výklad o příčině obojího našeho odpadnutí se má odložiti na jiný čas a to pro dvě věci, předně aby se jednalo u přítomnosti P. Scipiona, jenž Loker opět dobyl a může dosvědčiti vše, co jsme správně i nedobře učinili, za druhé že, ať jsme jací jsme, přece jsme neměli zakusiti toho, čeho jsme zakusili.

Nemůžeme zapírati, otcové shromáždění, když jsme měli posádku punskou ve svém hradě, že jsme mnoho ohavného a nedůstojného zakusili jak od náčelníka posádky Hamilkara, tak od Numidův a Afrův; ale což jest ono proti tomu, čeho dnes zakoušíme! Laskavě, prosím, slyšte, otcové shromáždění, to, co proti své vůli řeknu: v největším napětí jest nyní veškeré pokolení lidské, zda uzří vás či Karthagiňany pány světa. Jestliže by z toho, čeho jsme my, Lokřané, od oněch zakusili nebo čeho od vaší posádky obzvláště nyní zakoušíme, se mělo posuzovati římské a punské panství, každý by si raději přál oněch za pány nežli vás. A přece, hleďte, jakého smýšlení k vám jsou Lokrové! Ač jsme trpěli od Karthagiňanův o tolik menší křivdy, utekli jsme se k vašemu vojevůdci; když zakoušíme od vaší posádky horších věcí než od nepřítele, nikam jinam jsme se nežli k vám se stížnostmi neobrátili. Buďto vy vzhlédnete k našemu zoufalému postavení, otcové shromáždění, nebo nezbývá nám ani u bohů nesmrtelných nic, zač bychom prosili.

Q. Pleminius byl poslán jako legat s posádkou, aby Loker zpět dobyl na Karthagiňanech a byl tam zanechán s touž posádkou. V tomto vašem legatu — neboť odvahy mi dodávají, bych upřímně mluvil, poslední strasti — není ani kousek člověka, otcové shromáždění, mimo postavu a podobu ani římského občana mimo zevnějšek a šat a zvuk latinské řeči: nestvůra zhoubná a příšerná, jaká kdysi dle bájí oblehla průliv, jímž jsme oddělováni od Sicilie, k záhubě plavcův. A kdyby měl dosti na tom a zločiny i zvůli a lakotu sám jediný páchal na vašich spojencích, jeden hluboký sice chřtán přece bychom vyplnili svou trpělivostí: nyní však všechny vaše centuriany i vojáky — tak velice chtěl, by všem společná byla nevázanosť a bezbožnosť — učinil Pleminii; všichni loupí, plení, bijí, zraňují, zabíjejí, páchají násilí na ženách, pannách, urozených, vyrvaných z náručí rodičů; každodenně jest naše město dobyto, každodenně drancováno; ve dne v noci všechno široko daleko se ozývá nářkem žen i dětí, které jsou uchvacovány a unášeny. Divil by se, kdo by to věděl, buďto kde my nabereme sil to snášeti, nebo že oni, kteří to páší, se ještě nenasytili takových bezpráví.

Ani já nemohu vylíčiti, ani vám za to nestojí poslouchati v jednotlivostech, čeho jsme zakusili: v celek to všecko shrnu. Mohu říci, že není žádného domu v Lokrech, že není žádného člověka, jenž by zůstal ušetřen bezpráví; mohu říci, že nezbývá žádný druh zločinu, svévole, lakoty, jenž by nebyl spáchán na někom, kdo by trpěti mohl. Sotva lze přesně vyšetřiti, která pohroma jest obci osudnější, zda když nepřátelé válečně města dobyli, či když zhoubný násilník brannou mocí je pokořil. Všeho, čeho dobytá města zakoušejí, jsme zakusili a v největší míře zakoušíme, otcové shromáždění; všechny zločiny, jež

nejkrutější a nejpříkřejší tyrani páší na pokořených občanech, spáchal Pleminius na nás i dětech našich a manželkách.

Jedna věc jest, na kterou nás výslovně si stěžovati nutí cit náboženský do duše zakořeněný, i rádi bychom, abyste ji vyslechli a zbavili obec svou hříchu, bude-li se vám tak zdáti, otcové shromáždění. Viděli jsme totiž, s jakou zbožností nejen své bohy ctíte, nýbrž i cizí přijímáte. Svatyně jest u nás Proserpinina, chrám, o jehožto posvátnosti snad nějaká pověsť k vám přišla za války s Pyrrhem, který, když při návratu ze Sicilie plul mimo Lokry, mezi jinými ohavnými zločiny, jichž pro věrnosť k vám na naší obci se dopustil, také poklady Proserpininy až do toho dne netknuté vyloupil a pak peníze naloživ na lodi sám po souši táhl. A co se pak stalo, otcové shromáždění? Loďstvo druhého dne hroznou bouří bylo roztřískáno a všechny lodi, které vezly posvátné peníze, byly vrženy na naše břehy. Touto tak velikou pohromou zpupný král byv konečně poučen o jsoucnosti bohů, veškeré peníze shledané kázal zpět zanésti do pokladnice Proserpininy. A přece se mu nikdy později nic nezdařilo; a zahnán byv z Italie neslavnou a nečestnou smrtí, zahynul nerozvážně v noci vpadnuv do Arg.

Ačkoliv o tom slyšel váš legat i vojenští tribuni i o tisícerých jiných věcech, jež byly vypravovány nikoli snad vymyšleny byvše k zvýšení posvátné úcty, nýbrž často poznány od nás i od našich předků při zjevném působení bohyně, nicméně se odvážili vložiti svatokrádežné ruce na ony nedotknutelné poklady a bezbožnou kořistí poskvrniti samy sebe i domy své a vaše vojáky. Těmi, zapřísaháme vás i vaše svědomí, otcové shromáždění, dříve než odčiníte jich zločin, nepodnikejte nic ani v Italii ani v Africe, aby spáchané viny nesmyli nejenom svou krví, nýbrž i pohromou obce.

Ačkoli ani nyní, otcové shromáždění, neochabuje hněv bohyně ani proti vůdcům, ani proti vojákům vašim: již několikrát mezi sebou se utkavše řádný boj svedli; vůdcem jedné strany byl Pleminius, druhé dva tribuni vojenští. Nebojovali urputněji s Karthagiňany, nežli sami mezi sebou a vztekem slepí byli by dali Hannibalovi příležitosť opět se zmocniti Loker, kdyby byl nezakročil Scipio od nás povolaný. Než zajisté vojíny svatokrádeží poskvrněnými slepý vztek zmítá; a v potrestání samých vůdců se neukázalo žádné působení bohyně? Ba právě tu se dostavilo nejzřejměji: metlami mrskáni byli tribunové od legata; potom legat byl nástrahami tribunů jat a kromě toho, že byl na celém těle ztrýzněn, byl s uříznutým nosem a ušima polomrtvý zanechán; když se potom legat vzkřísil z ran, dal tribuny vojenské do vězení uvržené, potom zmrskané a všemi tresty jako otroky ztrýzněné popraviti, mrtvoly jich pak zakázal pohřbiti. Tyto tresty vykonala bohyně na lupičích svého chrámu a neustane dříve všemi líticemi je stíhati, dokud nebudou posvátné peníze do pokladny opět uloženy. — Předkové naši kdysi za těžké války s Krotonskými chtěli přenésti do města ty peníze, poněvadž chrám jest mimo město. V noci bylo slyšeti ze svatyně hlas, aby rukou na ně nevložili, že bohyně svého chrámu bude hájiti. Poněvadž byla vzbuzena posvátná bázeň hnouti odtamtud poklady, chtěli zdí ohraditi chrám. Již byly do nějaké výšky hradby vyhnány, když se tu náhle zřítily.

Ale i nyní i tehdy i jindy často bohyně svého sídla a svého chrámu buď uhájila nebo svatokrádce těžkými tresty stihla: našich křivd nemůže a kéž nemůže jiný mstíti nežli vy, otcové shromáždění; k vám a o vaši ochranu jsme se utekli jako prosebníci. Nic nám

nezáleží na tom, zda necháte Lokry pod oním legatem, pod onou posádkou, či rozhněvanému Hannibalovi a Punům vydáte potrestati. Nežádáme, abyste nám hned, abyste o nepřítomném, bez předchozího jednání, věřili: ať přijde, ať sám osobně vše slyší, ať sám vyvrací. Jestliže nějakého zločinu, který člověk na lidech spáchati může, proti nám se nedopustil, nezdráháme se jednak sami zrovna to všechno znova vytrpěti, můžeme-li to vytrpěti, jednak aby on byl prohlášen nevinným všelikého zločinu proti bohům a lidem.«

Když vyslanci domluvili, byli tázáni, zda tyto stížnosti přednesli před Scipionem, a jak se k nim zachoval. Odpověděli, že Scipio jest zaměstnán přeplavením do Afriky, že však z jeho chování poznali, v jaké jest u něho Pleminius oblibě. Po odchodu vyslanců bylo živě rokováno, zvláště Q. Fabius prudce napadal Pleminia i Scipiona a navrhoval, aby byli oba potrestáni a Lokrům dostiučiněno. Konečně zvítězilo mínění Q. Metella, jenž ve všem souhlasil s Fabiem až na to, co se má státi se Scipionem, v které věci radil k umírněnosti. Vykonat toho, na čem se ustanovil senat, byli posláni praetor M. Pomponius a deset členů senatu, dva tribuni lidu a aedil; svatokrádež byla odčiněna, Pleminius spoután a poslán do Říma; Scipio uspořádáním svého vojska a loďstva tak nadchl poselstvo, že věřili, že on bude anebo nikdo spásou Říma. Pleminius ve vězení zemřel, nedočkav se rozsudku lidu.

LXI. Rozmluva Hannibalova se Scipionem.

(Titi Livii XXX. c. 30.—31.)

Po šestnáctiletém bojování v Italii byl Hannibal odvolán do vlasti ohrožené od P. Kornelia Scipiona. Vida, že nastane rozhodný boj, poslal vyzvědače do tábora římského; ti byli zajati, ale na rozkaz Scipionův provedl je vojenský tribun všude, a když si vše prohlédli, byli propuštěni. Jejich zprávy Hannibala nepotěšily; zvěděl, jak jsou nepřátelé silní, že Masinissa jest jim vydatným spojencem, i poznal z toho, jak si počínali k jeho vyzvědačům, s jakou nadějí hledí boji vstříc. Ve vítězství již nedoufal; viděl, že bude nucen žádati o mír a tu domnívaje se, že lépe jest vyjednávati o podmínky míru hned než až bude poražen, poslal posla ke Scipionovi žádat za rozmluvu. Scipio žádosť jeho splnil. Tak se sešli na ujednaném místě dva největší válečníci své doby; Hannibal první promluvil toto:

78. »Bylo-li to tak osudem určeno, abych já, jenž jsem první zdvihl válku proti národu římskému a jenž jsem již tolikrát téměř v rukou měl vítězství, sám přišel žádat o mír, jsem rád, že právě ty jsi mi byl náhodou dán, abych od tebe žádal. I tobě by mezi mnohými vynikajícími činy nebylo poslední chválou to, že Hannibal, jemuž nad tolika římskými vůdci dali bohové vítězství, před tebou ustoupil, a že jsi této válce, pověstné spíše vašimi porážkami nežli našimi, učinil konec. Snad také tu hříčku osudu náhoda nastrojila, že když za konsulatu tvého otce jsem se chopil zbraně, když jsem se s týmž, jako římským vůdcem, po prvé bojem utkal, že přicházím k jeho synu bezbranný žádat za mír.

Arci nejlépe by bylo bývalo, kdyby bylo otcům našim vnuknuto od bohův, abychom byli spokojeni vy s vládou nad Italií, a my nad Afrikou; neboť ani vám nejsou Sicilie a Sardinie dosti hodnými náhradami za ztrátu tolika loďstev, tolika vojsk, tolika a tak výtečných vůdcův; ale co se stalo, může se spíše kárati nežli napravovati. Tak jsme bažili po cizím, že jsme musili o své bojovati a že jsme netoliko v Italii vedli my válku, vy v Africe, nýbrž i vy jste viděli téměř ve svých branách a hradbách prapory a zbraně nepřátelské, i my slyšíme od Karthaginy hluk tábora římského. Tedy což bychom my

nejraději zažehnali, čeho byste si však vy přede vším přáli, za příznivějších pro vás okolností vyjednává se o mír. Vyjednáváme my, kterým nejvíce záleží na tom, aby mír byl, i kteří víme, že ať vyjednáme cokoli, obce naše za platné to budou pokládati. Mysli toliko jest nám třeba nelekající se klidného rozvažování.

Co se mne týče, i věk mě jako starce se vracejícího do vlasti, odkud jako hoch jsem odešel, i štěstí i neštěstí vyučily, že se raději řídím rozumem nežli náhodou; tvého mládí i stálého štěstí se obávám, což obé jest prudčí, nežli žádoucno při klidném rozvažování. Nesnadno uvažuje o nejistotě osudů, koho štěstí nikdy nezklamalo. Co jsem byl já u jezera Trasimenského, u Kann, to jsi dnes ty. Sotva maje věk k službě vojenské, dostal jsi velitelství a tu, že jsi vše s velikou odvahou podnikal, nikde tebe štěstí nezklamalo. Otcovy a strýcovy mstě smrti z pohromy vaší rodiny jsi získal znamenitou chloubu statečnosti a vzorné lásky dětinné; ztracených Hispanií jsi opět dobyl, vypudiv odtamtud čtyři vojska punská; byv zvolen za konsula, když ostatní měli málo odvahy hájiti Italie, přešel jsi do Afriky a tu jsi pobil dvě vojska, dva tábory v jedné hodině jsi zároveň vzal útokem i zapálil, mocného krále Syfaka zajal, dobyl tolika měst jeho království, tolika naší říše a mě, jenž jsem již šestnáctý rok pevně v moci své držel Italii, sem jsi zavlékl. Může si mysl více přáti vítězství nežli míru. Znám toto smýšlení spíše vysoké nežli užitečné; i na mě se usmálo kdysi takové štěstí. Kdyby ve štěstí také zdravé mysli bohové dopřávali, myslili bychom nejen na to, co se stalo, nýbrž i na to, co se státi může. Abys nemusil vzpomínati na všecky ostatní, jsem já dostatečným příkladem pro všechny osudy, který jsem, nedávno rozbiv tábor mezi Anienem a vaším městem, ohrožoval a téměř již slézal hradby římské a kterého zde vidíš zbavena dvou bratrů, velestatečných mužů, přeslavných velitelů, před hradbami téměř obleženého rodiště, jak ve prospěch svého města prosím za odvrácení toho, čím jsem děsil vaše. Právě největšímu štěstí jest nejméně věřiti. Při tvém dobrém postavení a našem pochybném jest pro tě mír, který jej povoluješ, slavný a stkvělý, pro nás, kteří ho žádáme, spíše potřebný nežli čestný. Lepší a bezpečnější jest jistý mír než očekávané vítězství; tento jest ve tvých, ono v rukou božích. Nevydávej štěstí tolika let rozhodnouti jedné hodině; měj na mysli jak své síly, tak zvláště sílu náhody a střídavé štěstí válečné! Na obou stranách meč, na obou lidská těla budou; nikde neodpovídají méně výsledky naději, nežli ve válce. Nepřidáš tolik slávy, jestliže v boji zvítězíš, k tomu, co, povolíš-li mír, již míti můžeš, kolik jí odejmeš, přihodí-li se něco nepříznivého. Získanou i očekávanou slávu může osud jediné hodiny najednou zničiti.

Uzavíráš-li mír, vše jest ve tvé moci, P. Kornelie; jinak musíš býti spokojen s tím osudem, který bohové dají. Mezi nemnohými příklady štěstí a statečnosti byl by býval kdysi právě v této zemi M. Atilius, kdyby byl jsa vítězem povolil mír našim otcům zaň prosícím; ale protože nestanovil míry svým zdarům, ani nekrotil bujného svého štěstí, čím výše se povznesl, tím bídněji sklesl. Jest sice právem toho, kdo mír povoluje, a ne kdo zaň žádá, stanoviti podmínky míru; ale snad nejsme nehodni, abychom si sami uložili pokutu. Nejsme proti tomu, aby vše, proč válka povstala, bylo vaše, Sicilie, Sardinie, Hispanie i všechny ostrovy na celém moři mezi Afrikou a Italií, a my, Karthagiňané, spokojeni jsouce s břehy Afriky, abychom viděli vás, když se bohům tak zalíbilo, jako vládce i v cizině na zemi i na moři.

Nechci zapírati, že vám není podezřelou punská poctivosť pro mír, jehož jsme ne příliš upřímně nedávno žádali neb očekávali. Mnoho záleží pro svědomité zachovávání míru na tom, Scipione, kdo zaň žádají. Vaši otcové také, jak jsem slyšel, do jisté míry i proto odepřeli míru, že málo důstojně si poselstvo počínalo —: já, Hannibal, žádám za mír, jenž bych ani nežádal, kdybych ho za prospěšný nepokládal a právě pro tu prospěšnosť budu jej zachovávati, pro kterou jsem zaň prosil. A jako jsem dokázal, poněvadž válka byla ode mne počata, že jí nikdo nelitoval, až mi bohové sami záviděli, tak se vynasnažím, aby nikdo nelitoval míru mnou zjednaného.«

Na tu řeč odpověděl velitel římský Scipio asi v tento rozum:

LXII. Odpověď Scipionova Hannibalovi.

(Titi Livii XXX. c. 31.)

79. »Nebylo mne tajno, Hannibale, že z naděje ve tvůj příchod porušili Karthagiňané i právě slíbené zachovávati příměří i naději k míru; a věru ani ty toho nezapíráš, který vyjímáš z dřívějších podmínek míru vše mimo to, co jest již dávno v naší moci. Ostatně jako ty se staráš, aby tvoji spoluobčané cítili, o jak veliké břímě ty jim ulehčuješ, tak se musím já vynasnažovati, aby to, k čemu se tehdy zavázali, nedostali dnes vyňaté z podmínek míru odměnou nevěrnosti. Nezasluhujíce, aby se vám dostalo stejné podmínky, žádáte, aby vám podvod prospěl. Ani otcové naši první nezdvihli války o Sicilii, ani my o Hispanii; jako tehdy nebezpečenství spojenců Mamertinů, tak nyní zkáza Saguntu nám daly do rukou vděčnou a spravedlivou zbraň: že vy jste dráždili, i ty sám přiznáváš, i bohové jsou svědky, kteří i oné válce dopřáli zdaru podle práva a spravedlnosti i v této dopřávají a dopřejí. Co se mne týče, mám na paměti lidskou slabosť i uvažuji o síle štěstěny a vím, že vše, cokoli konáme, jest podrobeno tisícerým příhodám; ostatně jako bych musil doznati, že si počínám hrdě a zpupně, kdybych pohrdal tebou, jenž, dříve nežli jsem se přepravil do Afriky, o své vůli jsi z Italie ustoupil a naloživ vojsko na lodi sám přicházíš žádat o mír; tak nyní, když jsem tě téměř v boji přes tvé zastavování a vykrucování přivlékl do Afriky, nejsem ti žádnou úctou povinen. Pročež, jestliže jest něco přidáváno k podmínkám, za kterých se tehdy ukazovala shoda o mír, jako pokutou za lodi s nákladem za příměří vzaté a za urážku poselstva, přednesu to v radě; pakli i ony podmínky se zdají těžkými, chystejte se k válce, poněvadž jste míru snésti nemohli!«

Mír tedy uzavřen nebyl; Scipio vrátiv se oznámil vojsku, že jest rozhodnouti zbraněmi, zda má světu vládnouti Řím či Karthago. A bylo rozhodnuto bitvou u Zamy r. 202., kde byli Punové na hlavu poraženi.

LXIII. Řeč konsula P. Sulpicia v komitiích centuriatních.

(Titi Livii XXXI. c. 7.)

Brzo po skončené druhé válce punské nastávala Římanům jiná válka a to s Filippem III., králem macedonským, který měl býti potrestán za křivdy páchané na římských spojencích a za pomoc poskytnutou Karthagiňanům. Avšak návrh o této válce předložený komitiím centuriatním byl téměř všemi centuriemi zamítnut. Lid měl již válčení dosti. Senat to těžce nesl, a k jeho vyzvání svolal konsul P. Sulpicius znova komitie a tu před hlasováním promluvil takto:

»Zdá mi se, Quiritové, že nevíte, že nejste tázáni, zdali chcete 80.
míti válku či mír — neboť to vám na vůli Filipp neponechá, jenž na zemi i na moři osnuje velikou válku —, nýbrž, zda máte do Macedonie legie dopraviti, či pustiti nepřátele do Italie. Jak veliký jest v tom rozdíl, jestliže nikdy jindy, tož jistě v předešlé válce jste zkusili. Neboť kdo by pochyboval, kdybychom byli Saguntanům obleženým a ochrany naší se dovolávajícím bez prodlení poskytli pomoci, jako jí otcové naši poskytli Mamertinům, že bychom byli celou válku odvrátili do Hispanie, kterou jsme váhavostí ku své převeliké pohromě pustili do Italie? Ani o tom nelze pochybovati, že jsme tohoto samého Filippa, jenž měl již skrze posly i listy umluveno s Hannibalem, že se vrhne do Italie, zadrželi v Macedonii poslavše s loďstvem Laevina, jenž by sám proti němu válku zdvihl. A co jsme tehdy učinili, když jsme měli nepřítele Hannibala v Italii, to nyní, když Hannibal jest z Italie vypuzen, a Karthagiňané úplně přemoženi, váháme učiniti? Nechme krále dobýváním Athen, jako jsme nechali Hannibala dobýváním Sagunta, zkusiti naší liknavosti: nikoliv až pátého měsíce, jako Hannibal od Sagunta, nýbrž pátého dne, kdy odpluje od Korintha, přijde do Italie. Třeba nepostavíte na roveň s Hannibalem Filippa ani s Karthagiňany Macedonů: s Pyrrhem jistě postavíte na roveň. Pravím, postavíte na roveň? Jak velice i muž nad muže, i národ nad národ předčí! Nepatrným přídavkem vždy byl Epirus království macedonskému i do dnes jest. Celý Peloponnes ve svém poddanství má Filipp i samy Argy, ne více starou pověstí, nežli smrtí Pyrrhovou proslulé.

Naše okolnosti nyní srovnej. Oč více kvetla Italie, oč zachovalejší byla moc, když byli při síle vůdci, když bylo při síle tolik vojsk, jež potom punská válka pohltila, a přece jí Pyrrhus vpádem svým otřásl a vítězně téměř k samému městu římskému došel! A nejen Tarentští a onen kraj Italie, který nazývají velikým Řeckem, od nás odpadli, že by se myslilo, že jazyka, že jména následovali, nýbrž i Lukan i Bruttan i Samnit. A myslíte vy, jestliže Filipp přejde do Italie, že to vše zůstane klidno nebo zachová věrnost? Zachovalo ji totiž později v punské válce. Vždycky tihle národové od nás odpadnou, jenom ne, když nebudou míti, ke komu by se odtrhli. Kdyby vás bylo mrzelo se přeplaviti do Afriky, do dnes byste měli v Italii Hannibala a Karthagiňany jako nepřátele. Raději ať Macedonie než Italie válku má; nepřátelská města i role ať jsou mečem a ohněm pustošena; zkusili jsme již, že větší štěstí a moc mají zbraně naše v cizině nežli doma. Jděte hlasovat s pomocí boží, a na čem se otcové usnesli, vy schvalte. K tomuto rozhodnutí vás vybízí nejen konsul, nýbrž i bohové nesmrtelní, kteří mi, když jsem obětoval a modlil se, aby tato válka dobře a šťastně dopadla pro mě, pro senat i pro vás, pro spojence a národ latinský, pro loďstva i vojska naše, všechna blahá a příznivá znamení dali.«

Po této řeči bylo hlasováno; lid rozhodl, že válku jest podniknouti.

LXIV. Řeč poselstva macedonského před shromážděnými Aetoly.

(Titi Livii XXXI. c. 29. 30.)

Nastala válka Římanů s Filippem III., králem macedonským. Obě strany si hledaly spojence, tím se stalo, že když konali Aetolové shromáždění v Naupaktě, přišli tam i poslové macedonští i legat L. Furius Purpurio; také Athe-

ňané tam poslali své vyslance. První mluvili Macedoňané; pravili, že okolnosti se nezměnily, tedy že sami nepřinášejí nic nového; z kterých příčin učinili Aetolové s Filippem mír, poznavše neužitečnosť spolku s Římany, z těch že mají jednou mír umluvený zachovávati.

81. »Či chcete raději«, pravil jeden z poselstva, »napodobovati svévoli či snad lehkomyslnosť Římanů? Ti, když rozkázali dáti vyslancům vašim takovouto odpověď: »Proč k nám přicházíte, Aetolové, kteří jste bez našeho svolení učinili mír s Filippem?«, nyní zase žádají, abyste válku vedli s nimi proti Filippovi; i dříve předstírali, že k vůli vám a pro vás byla počata válka proti němu, nyní vám zabraňují, abyste nežili v míru s Filippem.

Aby Messaně pomáhali, po prvé na Sicilii přešli; po druhé, aby Syrakusy podmaněné od Karthagiňanů na svobodu uvedli; i Messanu i Syrakusy i celou Sicilii sami mají a poplatnou provincii sekyrám a svazkům prutů podrobili. Ovšem jako vy v Naupaktě konáte shromáždění dle zákonů svých skrze úředníky od vás zvolené, byste si volili spojencem i nepřítelem svobodně kohokoli chcete, byste měli mír i válku dle svého rozhodnutí, tak obcím sicilským do Syrakus anebo do Messany nebo do Lilybaea jest opovídáno shromáždění: praetor římský řídí schůze; jeho rozkazem zavolaní se scházejí; na vyvýšeném místě jej vidí, an hrdé rozsudky dává obklopen jsa liktory; pruty zádům, sekyry šíjím hrozí; a každoročně jiného a jiného pána losem dostávají. A nesmějí nebo nemohou se tomu diviti, ježto vidí italská města Regium, Tarentum, Kapui, abych nejmenoval sousedních, z jichž zřícenin vyrostlo město Řím, též vládě podrobena. Zbývá ovšem Kapua, náhrobní pomník kampanského národa, když národ sám byl pohřben a z vlasti vyhoštěn, město kusé bez senatu, bez lidu, bez úřadů, strašidlo, jež v krutějším stavě bylo zůstaveno k obývání, než kdyby bylo bývalo zničeno. Jest šílenosť, jestliže cizí lidé vzdálení více řečí a zvyky a zákony, nežli rozlehlým mořem a zeměmi, tohoto se zmocní, doufati, že něco zůstane v témž stavě.

Filippovo království zdá se, že poněkud překáží vaší svobodě; ten, když vaší vinou na vás zanevřel, nežádal od vás nic více nežli míru a i dnes vymáhá věrně dodržeti ujednaný mír. Navykejte tyto země cizím legiím a přijímejte jho: pozdě a marně budete hledati spolku s Filippem, až budete míti pánem Římana. Aetoly, Akarmany, Macedoňany, lidi téhož jazyka, malicherné a na čas vzniklé příčiny rozlučují i slučují; s cizáky, s barbary věčná všem Řekům válka jest i bude; neboť jsou nepřáteli přirozenosti, která jest stálá, z příčin, jež se každým dnem nemění.

Ale čím počala řeč má, tím skončí: právě na tomto místě, právě vy sami jste před třemi léty rozhodli o míru s týmž Filippem, a právě tíž Římané toho míru neschvalovali, kteří nyní chtějí jej smluvený a ujednaný zrušiti. Když při tomto uvažování nic nezměnil osud, nevidím, proč vy byste měnili.«

Po řeči vyslanců macedonských mluvili Atheňané; vylíčili, jak hrozně zpustošil Filipp Attiku, ničeho ani posvátných věcí nešetře; tak že naloží i s Aetolií a s celým Řeckem; pro kterou příčinu že zapřísahají Aetoly, aby za vedení bohův a Římanů, kteří mají po bozích největší moc, podnikli válku.

Po té promluvil vyslanec římský.

LXV. Řeč vyslance římského k Aetolům.

(Titi Livii XXXI. c. 31.)

»Celý ráz mé řeči změnili nejprve Macedoňané, potom Atheňané. 82. Neboť jednak Macedoňané sami žalujíce na Římany způsobili, že, ač jsem přišel stěžovat si na křivdy od Filippa učiněné tolika městům s námi spojeným, za důležitější pokládám obranu nad žalobu, jednak co zůstavili mně nebo někomu jinému Atheňané, vyličujíce ohavné a bezbožné zločiny jeho proti bohům podzemským i nebeským, co bych mu dále mohl vytýkati? Vězte, že na totéž si stěžují obyvatelé Cia, Abydu, Aenu, Maronie, Thasu, Paru, Samu, Larissy, Messeňané odtud z Achaie, na horší a krutější věci ti, kterým ubližovati měl větší příležitosť. Neboť co se toho týče, co nám vytýkal, není-li to hodno slávy, přiznávám se, že se hájiti nemůže. Regium a Kapuu a Syrakusy nám vyčítal. Do Regia za války s Pyrrhem legie, od nás Regijským k ochraně poslaná k jich samých prosbě, zločinně se zmocnila města, k jehož obraně byla poslána. A schválili jsme ten čin? Či jsme válečně stíhavše zločinnou legii a dostavše ji ve svou moc přinutili ji, aby zmrskanými zády i hrdly splatila pokutu spojencům a město, pole i veškeren majetek se svobodou a zákony jsme Regijským vrátili? Syrakusanům ujařmeným od cizích tyranů, což bylo tím potupnější, když jsme poskytli pomoci a byli vysíleni, téměř po tři léta obléhajíce na zemi i na moři pevné to město, když už sami Syrakusané chtěli raději otročiti tyranům, nežli býti přemoženými od nás, město brannou mocí vzaté a spolu osvobozené jsme jim vrátili. Ani nechceme zapírati, že Sicilie jest naší provincií, a že obce, které byly na straně Karthagiňanův a svorně s nimi proti nám válku vedly, nám jsou povinny daněmi a poplatky; ba naopak chceme, abyste vy i všichni národové věděli, že každému se dostává osudu podle jeho zásluhy o nás. Či máme litovati trestu Kampanských, na který si ani sami nemohou stěžovati? Tito lidé, když jsme za ně téměř po sedmdesát let vedli válku proti Samnitům s velikými svými ztrátami, a je samy když jsme k sobě připojili nejprve smlouvou, potom právem sňatkův i pokrevenstvím, posléze uděleným občanským právem, za nepříznivé pro nás doby první ze všech národův italských, posádku naši hanebně pobivše, k Hannibalovi odpadli, potom majíce nám za zlé, že je obléháme, poslali Hannibala dobývat Říma. Kdyby ani samo město jejich a jedinký ani člověk nezůstal ušetřeným, kdo by mohl s rozhořčením tvrditi, že s nimi bylo naloženo krutěji, nežli sami zasluhovali? Přemnozí majíce zlé svědomí pro své zločiny sami si smrť způsobili, více nežli jich od nás bylo potrestáno. Ostatním jsme do té míry město i pole odňali, že jsme jim pole i místo obývati dali a nevinné město nechali bez pohromy státi, tak že kdo je dnes vidí, žádné stopy po obléhání nebo dobytí tam nenalézá.

Ale proč já mluvím o Kapui, když jsme přemožené Karthagině dali mír i svobodu? Spíše jest v tom nebezpečenství, abychom příliš snadno odpouštějíce přemoženým právě tím nepobídli ještě více nepřátel, aby zkoušeli proti nám štěstí válečného. To budiž řečeno pro nás, to proti Filippovi, jehož vraždy v rodině i zabíjení příbuzných a přátel i chlípnosť téměř ještě hnusnější nežli krutosť, vy, čím blíže jste Macedonie, lépe znáte.

Co se vás týče, Aetolové, my jsme za vás podnikli válku proti Filippovi, vy jste bez nás s ním mír učinili. A snad byste mohli

říci, že jste přijali, když jsme byli zaměstnáni válkou punskou, donuceni byvše strachem podmínky míru od toho, kdo měl tehdy větší moc; i my, když jiné důležitější věci tísnily, války od vás odložené i sami jsme nechali. Nyní i my, když laskavostí bohů punská válka jest skončena, všemi silami svými jsme dolehli na Macedonii, i vám se naskytla příležitosť znova se vrátiti v přátelství a spojenectví s námi, nechcete-li raději zahynouti s Filippem, nežli zvítěziti s Římany.«

Ačkoli tato řeč všechny naklonila Římanům, přece vůdce Aetolů, snad byv od Filippa podplacen, prohlásil, že s rozhodnutím o věci tak důležité neradno se ukvapiti; k žádosti jeho se Aetolové usnesli, aby po zralém uvážení byla svolána mimořádná schůze, na které by se o věci platně rozhodlo. Vyslanci byli pak propuštěni bez určité odpovědi, a vůdce Aetolů si myslil, že otázku tu tak nejlépe rozřešil: ku které straně se bude štěstí kloniti, k té že se přidají.

LXVI. Řeč Aristaena, náčelníka Achajů, na shromáždění v Sikyoně.

(Titi Livii XXXII. c. 20.—21.)

Když za války macedonské obléhal konsul Titus Quinktius Flaminius r. 198. Elatiu, pojal záměr odvrátiti kmen achajský od spolku s králem macedonským k Římanům. Náčelníkem Achajů byl právě Aristaenus, jenž byl nakloněn spojiti se s Římany. Z návodu konsulova byli posláni k Achajům vyslanci od bratra jeho Lucia Quinktia i od Attala i Rhoďanův i od Atheňanů; shromáždění konáno v Sikyoně; také Filippovo poselstvo se tam dostavilo. Achajové nevěděli, co dělati, neboť ani Římanův ani Filippa si nechtěli na dobro rozhněvati. Dva dni uplynuly, a nikdo se neodvážil pronésti určitého návrhu, až konečně Aristaenus promluvil takto:

83. »Kde jsou ony vášnivé spory, Achajové, při kterých u hostin a v kroužcích, jakmile se vyskytne zmínka o Filippovi a Římanech, málem se do sebe dáváte? Nyní na shromáždění, jež bylo ohlášeno pro tu jedinou věc, když jste vyslechli slova vyslanců z obou stran, když věc předkládají úředníci, když hlasatel k poradě vyzývá, jste oněměli. Když už ne péče o společné blaho, což ani náklonnosť, která na tu nebo na onu stranu nachýlila mysl vaši, nemůže někomu řeči vynutiti? Zvláště když není nikdo tak tupého mozku, kdo by mohl nevěděti, že nyní jest příležitosť mluviti a raditi, co kdo buď chce nebo za nejlepší pokládá, dříve nežli se o něčem rozhodneme; jakmile jednou bude rozhodnuto, že všechněm, i kterým se to dříve nelíbilo, bude se toho držeti jakožto dobrého a užitečného.«

Toto vyzvání Aristaenovo nemělo pražádného účinku. Když nikdo se neozval, mluvil Aristaenus dále (c. 21.):

»Zrovna tak málo vám schází, náčelníci Achajů, rozum jako řeč; ale každý se zdráhá na svůj vrub dáti radu pro obecné dobro. Snad bych i já mlčel, kdybych byl soukromníkem; nyní vidím, že já jako praetor jsem buďto neměl dáti slyšení vyslancům ve shromáždění, nebo že je nesmím bez odpovědi propustiti; avšak jak mohu dáti odpověď, ne-li dle vašeho rozhodnutí? A poněvadž nikdo z vás, kteří jste byli povoláni do tohoto shromáždění, nějakého návrhu pronésti nechce nebo se neodvažuje, posuďme řeči vyslanců včerejšího dne jako návrhy proslovené, jako by nežádali za to, co by bylo k jich vlastním prospěchu, nýbrž radili, co by dle jich mínění bylo nám užitečné.

Římané i Rhoďané i Attalus žádají nás za spojenectví i přátelství a pokládají za spravedlivo, aby byli podporováni od nás ve válce,

kterou proti Filippovi vedou. Filipp připomíná spolek s ním a přísahu a hned žádá, abychom při něm stáli, hned prohlašuje, že jest spokojen, jen když se nesúčastníme boje. Zda nikdo na to nemyslí, proč ti, kteří ještě nejsou spojenci, více žádají nežli spojenec? Není to ani skromností Filippovou ani nestoudností Římanů, Achajové: postavení i dává sebedůvěru žádajícím i odnímá. Co by Filippovo bylo mimo vyslance, nevidíme nic; římské loďstvo stojí u Kencher honosíc se kořistí z měst euboejských, konsula a legie jeho, nepatrnou prostorou moře oddělené vidíme probíhati Focidou a Lokridou: divíte se, proč s nedůvěrou Kleomedon, vyslanec Filippův, nedávno o tom pracoval, abychom se pro krále zbraní chopili proti Římanům? Ten, jestliže bychom ho na základě téže smlouvy a přísahy, pro kterou nám svědomím hýbal, prosili, aby nás Filipp hájil jak od Nabida a Lacedaemonských, tak od Římanů, nenalezl by netoliko čety, jíž by nás chránil, nýbrž ani co by nám odpověděl, zrovna tak málo, při sám Herkules, jako sám Filipp předešlého roku, který slibuje, že proti Nabidovi povede válku, když se pokusil naše mužstvo odvléci odtud na Euboeu, jakmile uviděl, že mu ani toho oboru nepovolujeme, ani že se nechceme zaplésti do války s Římany, zapomenuv na to spojenectví, kterým se nyní ohání, nechal zemi naši pustošiti a pleniti Nabidovi a Lacedaemoňanům. A mně aspoň se zdálo, že řeč Kleomedontova není nikterak souhlasnou ve svých částech. Malou váhu kladl na válku s Římany a tvrdil, že její výsledek bude týž jako předešlé války, kterou vedli s Filippem. Proč tedy on jsa nepřítomen žádá za naši pomoc a není raději zde a nechrání nás, starých spojenců svých, zároveň od Nabida i Římanů? Pravím nás? Proč pak dopustil, aby Eretrie a Karystu bylo dobyto? A tolik thessalských měst? A Lokris a Focis? A proč nyní dopouští, aby Elatia byla obléhána? Proč odtáhl z úžiny epirské a z oněch nedobytných soutěsek u řeky Aou a opustiv hvozd, jejž měl obsazený, odešel do vnitř království? Buď podlehnul přesile nebo strachu nebo dobrovolně. Jestliže o své vůli tolik spojenců zůstavil nepřátelům na pospas, jak může něco namítati, aby i spojenci o sebe se starali? Jestliže ze strachu, i nám ať odpustí, když se bojíme; jestliže brannou mocí zdolaný ustoupil, odoláme my, Achajové, zbraním římským, Kleomedonte, kterým jste vy, Macedoňané, neodolali? Či máme raději tobě věřiti, že Římané nevedou nyní války s větší brannou mocí, nežli dříve vedli, než abychom pozorovali věci samy? Aetolům tehdy přispěli loďstvem; ani vůdce konsulského ani vojska v té válce neměli; jen přímořská města spojenců Filippových byla tehdy ve strachu a zmatku; vnitrozemská byla do té míry bezpečna od zbraní římských, že Filipp Aetoly plenil marně se dovolávající pomoci Římanů; nyní však Římané dokončivše válku punskou, kterou po šestnáct let, abych tak řekl, v útrobách Italie snášeli, neposlali pomoci Aetolům válčícím, nýbrž sami jakožto vůdci té války na zemi i na moři zároveň zbraň proti Macedonii zdvihli. Již třetí konsul s největším úsilím vede válku. Sulpicius v samé Macedonii se utkav, na hlavu porazil krále a nejbohatší část jeho království vyplenil; nyní Quinktius, když král měl v držení soutěsky epirské a spoléhal na přirozenou polohu místa, na opevnění, na vojsko, tábor mu vzal, prchajícího do Thessalie pronásleduje, posádek královых i spojeneckých měst jeho téměř před očima krále samého dobyl.

Ať není pravda, co vykládal před chvílí athenský vyslanec o ukrutnosti, lakotě, prostopášnosti králově; třeba se nás nic netýkaly zločiny, které byly v zemi attické spáchány proti bohům ne-

beským i podsvětním, a mnohem méně ty, jichž zakusili obyvatelé Cie a Abydu, kteří jsou daleko od nás vzdáleni; i sami svých pohrom, chcete-li, zapomeňme, vraždy a loupeže messenské spáchané prostřed Peloponnesu, i že host města Cyparissie Chariteles byl proti všemu právu lidskému i božskému téměř při samé hostině zavražděn, i že Aratus, otec a syn, ze Sikyona, ačkoli nešťastného starce i otcem nazýval, byli zabiti, a ještě manželka synova z chlípnosti byla unesena do Macedonie, ostatní zločiny na dívkách i ženách spáchané buďte zapomenuty; nemějmež nic s Filippem, před jehož ukrutností strachem jste oněměli všichni — neboť proč jinak byste mlčeli svoláni byvše do shromáždění? —; mysleme si, že jednáme s Antigonem, velice mírným a spravedlivým králem a o nás všechny zasloužilým: zda by požadoval, abychom to činili, co státi by se nemohlo?

Peloponnes jest poloostrov, úzkou šíjí isthmickou souvisící s pevninou, jenž není k žádné válce přístupnější ani příhodnější nežli k námořní. Jestliže počne sto krytých lodí a padesát lehčích otevřených a třicet issaejských loděk pustošiti mořské pobřeží a měst téměř na samých březích ležících dobývati, do vnitrozemských patrně se měst uchýlíme, jako by nezuřila u nás domácí a v samých útrobách vězící válka! Když bude na zemi Nabis a Lacedaemoňané, na moři římské loďstvo dotírati, odkud se máme dovolávati spolku s králem a ochrany macedonské? Či sami svými zbraněmi od nepřítele Římana uhájíme měst, která budou obléhána? Krásně jsme věru uhájili Dym za dřívější války! Dosti příkladů nám pohromy cizí poskytují; nevyhledávejme, jak bychom ostatním byli příkladem.

Nepohrdejte tím, poněvadž sami Římané žádají o přátelství, čeho jste se měli domáhati a vší mocí žádati. Strachem zajisté patrně dohnáni a napadeni v cizí zemi, poněvadž chtějí býti skryti ve stínu vaší ochrany, berou útočiště ke spolku s vámi, aby byli přijati do vašich přístavův, aby měli špíži! Moře ve své moci mají; země, do kterýchkoli přijdou, ihned si podrobují. K tomu, zač prosí, mohou donutiti; poněvadž chtějí vás ušetřiti, nenechávají vás spáchati to, zač byste zkázu vzali. Neboť co Kleomedon nedávno ukazoval jako střední a nebezpečnější pro vás cestu při rozhodování, totiž abyste zůstali v klidu a nesáhli ke zbrani, to není střední, ale žádná cesta. Neboť mimo to, že musíte buď přijmouti nebo zamítnouti spolek s Římany, co jiného z nás bude, když nikde nebudeme míti stálého přátelství čekajíce na výsledek, abychom se rozhodli pro šťastnější stranu, nežli kořisť vítěze?

Nepohrdejte, jestliže se vám dobrovolně nabízí, zač jste měli z celé duše žádati. Jako dnes obojí vám jest možno, tak vždy možno nebude; ni často ni dlouho táž příležitosť nebude. Osvoboditi se od Filippa již dlouho spíše chcete, nežli se osmělujete. Ti, kteří by vás bez vašeho namáhání a nebezpečenství uvedli na svobodu, s velikými loďstvy a vojsky přes moře se přeplavili. Jestliže těchto za spojence nepřijímáte, sotva jste mysli zdravé; ale buď za spojence nebo za nepřátele míti je musíte.«

Po řeči Aristaenově nastal velký a hlučný spor lidu i úředníků; tak byl stráven druhý den a třetího již se mělo rozhodnouti. Před hlasováním odešli obyvatelé Dym, Megalopolští a někteří Argejští; ostatní svým rozhodnutím uzavřeli hned spolek s Attalem a Rhodskými, poněvadž byli přítomni; s Římany bylo třeba vyjednávati skrze poselstvo; ale i s nimi byl spolek uzavřen.

LXVII. Řeč konsula M. Porcia Katona za Oppiův zákon.

(Titi Livii XXXIV. c. 2.—4.)

Za druhé války punské dán byl k návrhu tribuna lidu Kaia Oppia zákon, aby žádná žena neměla více nežli půl uncie zlata, aby nenosily šatů nachem zbarvených a nejezdily uvnitř města na voze leda na bohoslužby. R. 195. navrhli dva tribunové lidu, aby byl tento zákon zrušen. Nastalo veliké vzrušení v celém městě, zvláště ženy se nedaly doma udržeti, shlukovaly se po ulicích a prosily mužů jdoucích k foru, aby za nynějšího tak šťastného stavu obce byla vrácena ženám bývalá volnosť. I k úředníkům přicházely s podobnými prosbami, ale konsula Marka Porcia Katona uprositi nedovedly, neboť promluvil za zákon Oppiův toto:

»Kdyby se byl každý z nás, Quiritové, u své ženy zasadil, aby 84.
udržel právo a důstojnosť mužovu, méně bychom měli práce se všemi ženami; nyní však doma přemožená svoboda naše ženskou bezuzdností i zde na foru jest potlačována a šlapána, a poněvadž jsme jedné každé zvlášť neudrželi, všech se hrozíme. Já věru jsem pokládal za bajku a smyšlenou věc, že veškeré pokolení mužské bylo na kterémsi ostrově spiknutím žen úplně vyhlazeno; od každé třídy lidí může vzniknouti svrchované nebezpečenství, jestliže trpíš spolčování a shromažďování i tajné porady. A já sotva dovedu u sebe rozsouditi, zda horší věc sama či horším způsobem jest projednávána; z toho jedno více se týká nás konsulův a ostatních úředníků, druhé vás, Quiritové. Neboť zda jest obci ku prospěchu či ne to, co se vám předkládá, jest vaše starosť, kteří máte hlasovati; toto rozbouření žen, ať se stalo samovolně či z vašeho návodu, M. Fundanie a L. Valerie, z kterého však beze vší pochybnosti mají vinu úřady, nevím, zda vám, tribunové, či konsulům jest více k necti: vám, jestliže jste už přivedli ženy k rozjitření tribunských bouří; nám, jestliže jako kdysi lidu, tak nyní žen povstáním musíme přijímati zákony.

Já věru ne bez jistého studu jsem se před chvílí středem zástupu žen dostal na forum. Kdyby mne nebyl zdržel cit pro důstojnosť a cudnosť spíše jednotlivých nežli všech dohromady, aby se nezdálo, že byly kárány od konsula, byl bych řekl: »Jaký pak to jest způsob vybíhati na ulice a obsazovati cesty a oslovovati cizí muže? Což jste nemohly za tohle samé každá svých požádati doma? Či se umíte více lísati na ulici nežli v příbytku a k cizím mužům nežli ke svým? Ačkoli ani doma, kdyby stud zdržoval paní v mezích jich práva, by se vám neslušelo starati se, které zákony jsou zde navrhovány nebo rušeny.« Předkové naši chtěli, aby o žádné ani o soukromé věci ženy nejednaly bez poručníka, aby byly v moci rodičů, bratrů, mužů; my z vůle boží již i veřejné činnosti se oddávati jim dovolujeme a míchati se i na forum a do shromáždění i komitií. Neboť co jiného nyní dělají na ulicích a křižovatkách, nežli že doporučují návrh tribunů lidu, nežli že se vyslovují pro zrušení zákona? Povolte uzdu vášnivé přirozenosti a nezkrocenému tvoru a čekejte, že samy uskrovní svou vůli; neomezíte-li jí vy, jest toto nejmenší z těch věcí, které s neklidnou myslí ženy snášejí jakožto uvalené na ně buď zvyky nebo zákony. Ve všech věcech požadují svobody, ba zvůle, chceme-li pravdu mluviti. Oč pak se, dobudou-li si tohoto, nepokusí? Proberte všechna práva žen se týkající, jimiž zvůli jejich spoutali vaši předkové a jimiž je podřídili mužům; a těmi všemi na uzdě sotva přece je dovedete udržeti. Jak? Necháte-li je jedno po druhém bráti i vynucovati si a rovnati se naposled mužům, myslíte,

že vám budou snesitelny? Hned, jak počnou býti rovnými, budou něco více. Než, při sám Herkules, se vzpírají, aby něco nového proti nim nebylo navrženo, chtějí od sebe odvrátiti ne právo, nýbrž bezpráví; ba naopak, žádají, abyste zákon, který jste přijali i potvrdili svými hlasy, který jste schválili tolikaletým užíváním a zkoušením, ten abyste odvolali, to jest abyste zrušivše jeden zákon ostatní oslabili. Žádný zákon není dosti pohodlný všem; jen toho se dbá, zda většině a celku prospívá. Jestliže každý to právo, které mu soukromě bude překážeti, zboří a odstraní, co znamenati bude, aby všichni dávali zákony, které by brzo mohli ti odvolávati, pro které byly dány?

Chci přece slyšeti, proč že rozbouřené ženy vyběhly na ulice a stěží se udržují, by nevstoupily na forum a do shromáždění. Aby byli vykoupeni jich otcové, muži, děti, bratři, zajatí od Hannibala? Daleko jest vzdálen, a kéž vždy zůstane vzdálen takový osud obce; ale přece, když se vyskytl, odepřeli jste to láskyplným jejich prosbám. Než neshromáždila jich ani láska ani starostlivosť o jich drahé, nýbrž nábožnosť: Idskou matku z Pessinunta z Frygie přicházející hodlají uvítati. Jaká aspoň slušná záminka se dává povstání žen? »Abychom se zlatem a nachem stkvěly«, jest odpověď, »abychom na vozech po městě jezdily o svátcích i ve všední dni, jako bychom slavily triumf nad přemoženým a odvolaným zákonem a nad vzatým a vyrvaným vaším hlasováním; nebudiž žádné míry v utrácení ani v rozmařilosti.«

Často jste mě slyšeli stěžovati si na utrácení žen, často i mužův a to nejen soukromých, nýbrž i úředníkův, a že dvěma opačnými vadami, lakotou a rozmařilostí, obec trpí, kteréžto vředy všechny velké říše zhubily. Čím lepší a utěšenější jest den ode dne stav obce, a říše vzrůstá — i do Řecka a Asie jsme již překročili naplněných všemi smyslnými lakadly a saháme i po královských pokladech —, tím více se toho já hrozím, aby ony věci nejaly spíše vás nežli my je. K neštěstí, věřte mi, byly sochy ze Syrakus přineseny do tohoto města. Slyším, že již příliš mnozí chválí a podivují se ozdobám Korintha i Athen, a hliněným soškám bohů římských se smějí. Já raději chci, aby tito bohové byli milostivi, a doufám, že tak budou, necháme li, aby zůstali na svých místech.

Za paměti otců našich skrze vyslance Cineu zkoušel Pyrrhus dary nejen mužů, nýbrž i žen. Ještě nebyl dán zákon Oppiův k omezování rozmařilosti žen; přece žádná nepřijala. Která asi byla toho příčina? Tatáž byla, jako našim předkům, aby nic o této věci zákonem neustanovovali; nebylo žádné rozmařilosti, kterou by krotiti bylo. Jako dříve nemoci jest poznati nežli léky jejich, tak povstaly dříve chtíče nežli zákony, které by jim kladly meze. Co způsobilo zákon Liciniův o pěti stech jiter, ne-li nesmírná chtivosť hromaditi polstvo? Co zákon Cinciův o darech a údělech, ne-li že již poplatným a dávkami povinným počal býti lid senatu? Tedy není nikterak divu, že ani Oppiův ani žádný jiný zákon nebyl tehdy pohřešován, jenž by omezil utrácení žen, když zlata a nachu darovaných a dobrovolně nabídnutých nepřijímaly. Kdyby nyní Cineas s oněmi dary chodil po městě, nalezl by na ulici stojící ženy, které by braly. A já při některých choutkách nemohu přijíti ani na jich příčinu nebo důvod. Neboť jest snad přirozeno styděti se nebo horšiti se, že tobě není něco dovoleno, co jest jinému dovoleno, ale když jest v oděvě všech uvedena rovnosť, proč jedna každá z vás se bojí, aby to na ní nebylo zpozorováno?

Jest sice nejhorší styděti se buď za šetrnosť buď za chudobu; avšak obojí zákon vám odnímá, když nemáte toho, co míti není dovoleno. »Právě tohoto sestejnění nesnesu«, praví ona bohatá. »Proč mne zlatem a nachem ozdobené není viděti? Proč chudoba jiných jest skryta pod touto rouškou zákona, tak že se zdá, že to, čeho míti nemohou, by již měly, kdyby to bylo dovoleno?« Chcete vznítiti tento zápas mezi svými manželkami, Quiritové, aby bohaté chtěly míti to, co by žádná jiná nemohla míti; chudé aby se nad své síly namáhaly, aby právě proto nebyly v opovržení? Věru, jakmile se počnou styděti, zač není třeba, zač jest třeba, nebudou se styděti. Která ze svého bude moci, opatří si, která nebude moci, muže požádá. Ubohý onen muž, i který se dá i který nedá uprositi, když uvidí, že to, čeho sám nedal, dáno jest od jiného.

Nyní všeobecně žádají cizích mužův a, což jest důležitější, o zákon a hlasování žádají a od některých dosahují. Proti sobě i svému jmění a svým dítkám se dáváš uprositi; jakmile přestane zákon obmezovati rozmařilosť tvé ženy, ty jí nikdy na uzdě neudržíš. Nemyslete si, Quiritové, že věc bude v témž stavu, v kterém byla, dříve nežli byl zákon o tom dán. Jako jest bezpečnější nežalovati člověka nešlechetného, nežli žaloby sprostiti, tak nedotknutá rozmařilosť by byla snesitelnější, nežli bude nyní, i pouty, jako lité šelmy, podrážděná, potom puštěná. Já myslím, že žádným způsobem se nesmí zákon Oppiův odvolati, cokoli vy učiníte, kéž všichni bohové požehnají.«

Po řeči Katonově promluvili v týž smysl někteří tribuni lidu; pak mluvil Lucius Valerius, který navrhl zrušení zákona Oppiova.

LXVIII. Odpověď Lucia Valeria na řeč M. Porciovu.

(Titi Livii XXXIV. c. 5.—7.)

»Kdyby byli toliko soukromí lidé vystoupili, aby mluvili pro to 85.
nebo proti tomu, co jest od nás navrhováno, tu bych byl i já, kdybych tušil, že bylo dosti promluveno na obě strany, mlčky vyčkal vašeho hlasování; nyní, když tak vážný muž, konsul M. Porcius, nejen svým vlivem, který by byl měl i beze slov dosti váhy, nýbrž i dlouhou a důkladnou řečí na náš návrh útočil, jest krátce odpověděti. On však vynaložil více slov káraje ženy, nežli zrazuje od našeho návrhu, a to aby v pochybnosť uvedl, zda to, co vytýká, učinily ženy ze své vůle či z našeho návodu. Věci budu hájiti, nikoli nás, na které konsul to vmetl spíše jen slovem, než aby vskutku osočoval.

Spolčováním a vzbouřením a druhdy povstáním žen nazval, že ženy na veřejné ulici vás prosily, abyste v míru a za kvetoucího a šťastného stavu obce odvolali zákon, jenž byl proti nim dán za trudných válkou časů. Vím, že toto i jiné jsou velká slova, jaká bývají shledávána pro zveličení věci, a že Markus Kato jako řečník jest netoliko pádný, nýbrž druhdy i zuřivý, víme všichni, ačkoli povahou jest mírný. Neboť co konečně nového učinily ženy, že hromadně vyšly na ulici při věci jich se týkající? Což se nikdy před touto dobou neobjevily na ulici? Tvé »Počátky« proti tobě otevru. Poslyšte, kolikrát to učinily, a to vždy k dobru obce. Již na počátku za vlády Romulovy, když po dobytém Kapitoliu od Sabinů nastal uprostřed náměstí boj muže proti muži, zdaž nebyla tím, že ženy vběhly mezi oba šiky, bitva zastavena? Dále po vypuzení králů když za vůd-

covství Koriolana Marcia voje Volsků se položily táborem u pátého milníku, zdaž neodvrátily ženy to vojsko, jímž by bylo toto město bývalo zdoláno? Zdali za poslední války, abych neopakoval starých příběhů, nepřispěly vdovy svými penězi do státní pokladny, když bylo třeba peněz, a když i noví bohové byli voláni, aby obci v povážlivém postavení pomohli, zda nevyšly všechny ženy k moři, aby uvítaly matku Idskou? Řekneš snad, že zcela jiné jsou toho příčiny. Však neměl jsem v úmyslu rovnati příčin; dosti jest obhájiti, že nic nového se nestalo. Ostatně, když se nikdo nedivil tomu, co učinily ve věcech všech stejně, mužův i žen, se týkajících, tu se divíme, že to učinily ve věci výhradně jich samých se týkající? Co však učinily? Hrdé, při sám Herkules, uši máme, když se horšíme, že jsme prošeni od počestných žen, ačkoli páni nezhrdají prosbami otroků.

Přicházím nyní k tomu, o čem se rokuje. V tom na dvě strany směřovala konsulova řeč; neboť jednak horlil, aby vůbec žádný zákon nebyl odvoláván, jednak zvláště ten zákon, jenž byl dán na obmezenou ženské rozmařilosti. A ona všeobecná řeč se zdála býti řečí konsulovou na ochranu zákonův a tato zase proti rozmařilosti se shodovala s tak přísnou povahou; proto jest nebezpečenství, neukážeme-li, co v obojí věci jest lichého, aby vás nějaký omyl nezaslepil. Já totiž jako se přiznávám, že z těch zákonů, které byly dány ne na nějaký čas, nýbrž pro trvalý prospěch na věky, žádný nesmí býti odvolán, leda ten, jejž buď zkušenosť odsoudila nebo nějaký stav obce učinil zbytečným, tak vidím, že zákony, jichž některé časy vyžadovaly, jsou smrtelné, abych tak řekl, a samými časy měnitelné. Které byly dány v míru, nezřídka válka ruší, které ve válce, mír, jako při řízení lodi něčeho jiného se užívá o příznivém počasí, jiného o nepříznivém. Když toto tak jest přirozeně rozlišeno, z kterého pak druhu jest přece asi ten zákon, který chceme zrušiti? Což? Jest to starý zákon z doby králů, vzniklý zároveň se samým městem, anebo byl ve druhé řadě napsán od decemvirů zvolených ustaviti práva na dvanáct desk jako zákon, bez něhož si předkové naši nedovedli pomysliti, že by důstojnosť žen mohla býti zachována, tak že i nám jest se báti, abychom s ním nezrušili cudnosti a mravnosti žen? Kdo pak přece neví, že tenhle zákon jest nový, daný za konsulatu Quinta Fabia a Tiberia Sempronia před dvacíti léty? Když bez něho po tolik let ženy v úplné mravnosti žily, jaké pak přece jest nebezpečenství, aby po jeho zrušení se nepustily v rozmařilosť? Neboť kdyby byl tenhle zákon starý nebo proto dán, aby učinil přítrž prostopášnosti žen, bylo by se obávati, aby jeho zrušení k tomu nepovzbudilo; proč byl však dán, sám ukáže čas.

Hannibal byl v Italii, zvítěziv u Kann; již i Tarent, i Arpy i Kapuu měl v držení; k městu Římu hrozil přitáhnouti s vojskem; odpadli spojenci; ani mužstva k doplnění vojska, ani námořních spojenců k udržování loďstva, ani peněz v pokladně jsme neměli; tak byli kupováni otroci, kteří měli býti vyzbrojeni, že cena za ně se měla po ukončené válce pánům vyplatiti; pod touž lhůtou platební prohlásili státní nájemci, že převezmou dodávku obilí i ostatních věcí, jichž bylo pro válku potřebí; otroky k veslům jsme dávali v počtu stanoveném, dle majetku za mzdu sami platíce; veškeré zlato a stříbro za příkladem senatorů jsme pro obec snášeli; vdovy a sirotci nosili své peníze do pokladny obecní; bylo stanoveno, jaké největší množství zpracovaného zlata a stříbra, jaké největší množství raženého stříbra a mědi smíme doma míti —: v takové době roz-

mařilostí a strojením byly ženy zaměstnány, že k omezení toho byla pociťována potřeba zákona Oppiova, když senatu, ježto slavnosť Cereřina pro smutek všech žen byla vynechána, bylo naříditi, aby byl smutek ve třicíti dnech ukončen? Komu není zřejmo, že nouze a bída obce, poněvadž peníze všech soukromníků bylo obrátiti na potřeby obce, daly tenhle zákon, aby tak dlouho trval, jak dlouho potrvá příčina, proč byl zákon dán? Neboť jestliže má býti na věky zachováváno, co tehdy v okamžité potřebě buď ustanovil senat anebo národ rozhodl, proč vracíme peníze soukromníkům? Proč pronajímáme dodávky pro stát za hotové peníze? Proč nejsou kupováni otroci k službě válečné? Proč my, soukromníci, neposkytujeme veslařů, jako jsme tehdy poskytli?

Všechny jiné stavy, všichni lidé pocítí změny v lepší stav obce: jenom manželkám našim se nedostane ovoce míru a pokoje obce? Nach my muži budeme nositi, nachového lemu v úřadech světských i kněžských užívati budeme; děti naše budou nositi togy nachem lemované; úředníkům v koloniích a municipiích, zde v Římě nejnižší třídě, dozorcům ulic, povolíme právo míti lemovanou togu, a netoliko aby měli za živa ten odznak, nýbrž i aby s ním po smrti byli spáleni: právě jen ženám zakážeme užívati nachu? A, ač tobě, muži, jest dovoleno užívati nachu na koňské přikrývce, svojí ženě nedovolíš míti nachový plášť, a kůň tvůj bude stkvěleji přikryt, nežli manželka oděna? Ale u nachu, který se dře a kazí, vidím neoprávněnou sice, ale přece jakousi příčinu neústupnosti; avšak u zlata, při kterém mimo mzdu za zpracování nic nepřijde na zmar, k čemu ta skoupost? Záloha spíše v něm jest i k soukromým i k obecním potřebám, jak jste zkusili.

Tvrdil, že není žádné vzájemné řevnivosti jednotlivých, poněvadž žádná nemá. Než, při sám Herkules, všechny hněte bol a rozhořčení, když vidí, že manželkám spojenců z národa latinského jsou dovoleny ty ozdoby, které jim odňaty jsou, a že ony se třpytí zlatem a nachem, že ony se vozí po městě, samy že jdou pěšky za nimi, jako by obce oněch měly vládu, a ne jich vlastní. To by dovedlo mysl mužů raniti; což pak asi teprve slabých žen, na něž i nepatrné věci působí? Ani úřadů světských, ani kněžských, ani triumfův, ani odznakův, ani darů nebo kořisti z války se jim nemůže dostati; čistota, ustrojení a úprava, to jsou odznaky žen, z těch se radují a chlubí, to ozdobou žen nazvali předkové naši. Co jiného odkládají při smutku nežli nach a zlato? Co na sebe berou, když smutek ukončí? Co si přibírají při slavnostech děkovných a prosebných, ne-li stkvělejší oděv?

Ovšem, jestliže zrušíte zákon Oppiův, nebude ve vaší vůli, budete-li chtíti něco z toho zakázati, co nyní zákon zapovídá; také menší budou míti někteří moc nad dcerami, manželkami a sestrami; nikdy za života příbuzných se ženy nevybavují z otroctví; a samy se hrozí svobody, kterou způsobuje vdovství a siroba. Chtějí, aby raději dle vašeho rozhodnutí se řídilo jich strojení nežli dle zákona; a vy je máte míti v moci a poručenství, a ne v otroctví a raději chtíti, by vás nazývaly otci nebo muži nežli pány.

Nenáviděných jmen užíval nedávno konsul, nazývaje to ženským vzbouřením a povstáním. Jest totiž to nebezpečenství, aby nezaujaly Svaté hory, jako kdysi rozhněvaný lid, aneb Aventinu; — snášeti jest tomuto slabému pohlaví, cokoli vy ustanovíte. Čím větší máte moc, tím mírněji své vlády jest vám užívati.«

Druhý den se vyhrnulo ještě větší množství žen na ulice, a všechny obsadily příbytek tribunů lidu Marka a Publia Juniů Brutů, kteří hájili zákona Oppiova, a dříve neustaly, až tito tribunové prohlásili, že nebudou brániti kollegům navrhujícím, aby zrušen byl onen zákon. Souhlasem všech tribuí byl zákon Oppiův po svém dvacítiletém trvání zrušen.

LXIX. Rozmluva spartského Nabida s Titem Q. Flamininem.

(Titi Livii XXXIV. c. 31.)

Po vítězství Tita Quinktia Flaminina u Kynoskefal r. 197. byl uzavřen s Macedoňany mír, ale bojovati v Řecku Římané neustali. R. 195. podniknuta válka proti vládci spartskému Nabidovi proto, že nechtěl ze své moci pustiti města Arg. Titus Flamininus přitáhl, dobyv na pochodě mnoho měst, se svými spojenci ke Spartě, proti přímořským městům s úspěchem válčil jeho bratr Lucius. Nabis ocitl se v úzkých a žádal velitele římského za rozmluvu, která mu byla povolena. I mluvil v ní Nabis takto:

86. »Kdybych sám o sobě, Tite Quinktie i vy přítomní, dovedl se domysliti příčiny, proč jste mi buď vypověděli válku nebo proti mně ji zdviháte, mlčky bych byl vyčkával konce svého osudu; takto jsem si nemohl poručiti, abych nechtěl věděti, dříve nežli zahynu, proč mám zahynouti. A při sám Herkules, kdybyste byli takoví, jací jsou dle pověsti Karthagiňané, u nichž věrnosť spojenecká prý neplatí za nic posvátného, nedivil bych se, že jste dlouho ani neuvažovali, jak byste se mnou naložili; nyní, když na vás hledím, vidím, že jste Římané, kteří z božských věcí smlouvy, z lidských věrnosť spojeneckou máte za nejposvátnější; když popatřím sám na sebe, doufám, že jsem ten, jemuž jest jak veřejně, jako Lacedaemoňanům ostatním, s vámi velmi stará smlouva tak i mým jménem pro mou osobu přátelství a spolek, nedávno za války s Filippem obnovený. Než věru já jsem jej porušil a zničil, že obec argivskou mám v držení. Kterým způsobem to mám ospravedlniti? Zda věcí samou či dobou? Věc mně poskytuje dvojí obrany; neboť když mě sami vyzývali a vydávali město, to jsem přijal a nikoli obsadil, a přijal jsem, poněvadž bylo na straně Filippově a ne ve spolku s vámi. Doba pak mě tím sprošťuje viny, že, když jsem měl již Argy v držení, dohodl jsem se o spolku s vámi, a vy jste si vymínili, abych vám posýlal do války pomocná vojska a ne, abych z Arg odvedl posádku. Než, při sám Herkules, mám vrch ve sporu o Argy jak spravedlností v řeči, poněvadž jsem přijal město ne vaše, nýbrž nepřátel, z jeho vůle, a ne násilím přinucené, tak vaším přiznáním, že v podmínkách spolku Argy jste mně ponechali; ostatně jméno tyrana a skutky mi přitěžují, že otroky ku svobodě povolávám, že na venkově usazuji nemajetný lid.

Co se jména týče, to mohu odpověděti, že já, ať jsem jakýkoli, jsem týž, jako jsem byl, když jsi ty sám, Tite Quinktie, se mnou spolek uzavřel. Tehdy se pamatuji, že jsem byl králem nazýván od vás, nyní vidím, že tyranem jsem jmenován. Pročež, kdybych byl já změnil jméno vlády, musil bych já ze své nestálosti počet vydati, když vy měníte, vy ze své. Co se týče toho, že obyvatelstvo bylo rozmnoženo osvobozenými otroky, a že nuzným bylo polstvo rozděleno, mohu se věru i v tomto hájiti právem doby: již jsem to učinil, ať jest to jakékoli, když jste vyjednávali spolek se mnou a přijali pomoc ve válce proti Filippovi; ale kdybych byl nyní to učinil, neříkám, »jak jsem vám tím ublížil anebo přátelství s vámi porušil?«, nýbrž to, že jsem tak učinil dle obyčeje a ustanovení předků. Neposuzujte

dle svých zákonův a ustanovení to, co se děje v Lacedaemonu. Nikterak není třeba srovnávati jednotlivosti. Vy dle jmění jezdce, dle jmění vybíráte pěší a chcete, aby několik lidí vynikalo zámožností, lid aby jim byl podroben; náš zákonodárce chtěl, aby nebyla správa obce v rukou několika jednotlivců, což vy zovete senatem, ani aby vynikal jeden anebo druhý stav v obci, nýbrž myslil, že se dosáhne vyrovnáním jmění a důstojnosti, aby bylo mnoho těch, kteří by na ochranu vlasti zbraň nosili.

Přiznávám se, že jsem obšírněji mluvil, nežli žádá naše domácí stručnosť v řeči; a krátce se mohla věc vyříditi, že jsem se ničeho nedopustil, když jsem s vámi ujednal přátelství, proč by vám ho bylo litovati.«

Na tuto řeč odpověděl velitel římský:

LXX. Odpověď T. Q. Flaminina na řeč Nabidovu.

(Titi Livii XXXIV. c. 32.)

»Přátelství a spojenectví od nás žádné s tebou nebylo učiněno, 87.
nýbrž s Pelopem, řádným a zákonitým králem Lacedaemoňanů; této výsady i tyrani, kteří se později násilně uchopili v Lacedaemonu vlády, užívali, jako jsi i ty v této macedonské válce učinil, poněvadž nás zaměstnávaly války hned s Puny, hned s Gally, hned jiné a jiné. Neboť co by se méně slušelo, než abychom my, kteří bychom vedli válku za svobodu Řecka proti Filippovi, uzavírali přátelství s tyranem? A to s tyranem tak krutým, jaký kdy byl nejkrutější a nejnásilnější ku svým poddaným? My jsme věru, i kdyby se-s byl Arg lstí nezmocnil a neměl jich v držení, když osvobozujeme celé Řecko, musili i Lacedaemonu vrátiti starou svobodu a vlastní zákony, o nichž jsi se ty před chvílí jako sok závodící s Lykurgem zmínil. Či se budeme starati, aby byly odvedeny z Jasu a Bargylií posádky Filippovy a Argy i Lacedaemon, dvě veleslavná města, hvězdy kdysi Řecka, necháme pod tvýma nohama, aby nám svou porobou hyzdily slávu, že jsme osvobodili Řecko? Než věru Filippovi prý Argivští stranili. Odpustíme ti to, aby se-s za nás na ně hněval. Dobře jsme vyzvěděli, že dvě nebo nejvýše tři osoby, a ne celá obec mají v té věci vinu, při sám Herkules, tak, jako se při povolávání a přijímání tebe a tvé posádky nic nedělo z usnesení obce. O Thessalech i Focaeanech a Lokrech víme, že ze všeobecného souhlasu byli na straně Filippově; a přece jsme je osvobodili s ostatním Řeckem; co myslíš přece, že učiníme s obyvateli Arg, kteří se neprovinili usnesením obce?

Říkal jsi, že ti jsou vytýkány ty přečiny, že jsi otroky ku svobodě povolal a chudým lidem pole rozdělil, ani to samo věru nejsou maličkosti; ale co jest tohle proti zločinům, které jsou od tebe a tvých pomocníků každodenně jeden za druhým páchány? Povol svobodné shromáždění buď v Argu buď v Lacedaemoně, libo-li ti uslyšeti pravdivé žaloby na úplně bezuzdnou vládu. Abych vynechal všechny starší příběhy, jaké vraždění způsobil v Argu tenhle Pythagoras, tvůj zeť, téměř před mýma očima? Jaké ty sám, když jsem byl už téměř na hranicích lacedaemonských? Nuž, jenom ty ve shromáždění jaté, o nichž jsi prohlásil přede všemi svými občany, že je budeš držeti ve vězení, kaž spoutané předvésti, ať vědí ubozí rodiče, že žijí ti,

pro které neprávem truchlí. Než zajisté, ať už tomu tak jest, co vám po tom, Římané. To bys ty řekl osvoboditelům Řecka? To těm, kteří, aby mohli osvoboditi, moře přepravili a na zemi i na moři vedli válku? Proti vám přece, řekneš, i proti přátelství a spojenectví s vámi jsem se vlastně neprovinil. Chceš, abych tě usvědčil, kolikrát jsi to učinil? Ale nechci mnoho mluviti; souhrn věci podám.

Kterými tedy věcmi lze se proviniti proti přátelství? Zajisté nejvíce těma dvěma, jestliže spojence mé za nepřátele pokládáš a jestliže se s nepřáteli spolčuješ. Obojí bylo od tebe učiněno; neboť jednak jsi Messeny, přijaté jednou a touž právní smlouvou jako Lacedaemon v přátelství s námi, ty sám spojenec spojeného s námi města brannou mocí dobyl, jednak jsi s Filippem, naším nepřítelem, umluvil netoliko spolek, nýbrž, pro bohy, i příbuzenský svazek skrze jeho náčelníka Filokla a jako zjevný náš nepřítel jsi učinil moře kolem Malee nebezpečným loupežnými loďmi a téměř více občanů římských, nežli Filipp jsi jal a povraždil, a bezpečnějším bylo pobřeží Macedonie, nežli mys Malea pro lodi, které dovážely potraviny k našim vojskům.

Pročež přestaň, buď tak laskav, mluviti o věrnosti a právech ve spojenectví a zanechaje občanské řeči mluv jako tyran a nepřítel.

Za těchto a jiných řečí uplynul den, druhého dne prohlásil Nabis, že se Argu vzdá a zajatce i sběhy vydá; žádají-li ještě čeho Římané, aby mu to velitel poslal napsané. Obě strany tak získaly času na rozmyšlenou; Titus Quinktius sám byl by si přál míru s Nabidem vida, jak by bylo obtížno Lacedaemon obléhati, a slyše, že i král syrský Antiochus se zdvihá proti Římanům; spojenci byli proti míru, ale když jim oznámeno bylo, že by každý z nich musil hmotně přispěti na válku, utichl jejich odpor. Quinktius Flamininus poslal Nabidovi podmínky míru, které vzbudily u Lacedaemoňanů velikou nespokojenosť a pobouření, tak že počata válka. Když by už málem bylo bývalo město dobyto, žádal Nabis za mír, ale povoleno mu od Flaminina příměří za týchž podmínek, které byly dříve nabízeny, a později od senatu i mír.

LXXI. Řeč Hannibalova před válkou krále Antiocha s Římany.

(Titi Livii XXXVI. c. 7.)

Antiochus, král syrský, chystal se k válce proti Římanům. Získav si mnoho spojenců svolal náčelníky Aetolů do Demetriady k poradě o válce. Mimo to byl pozván i Amynander z Athamanie a Hannibal. Radili se o Thessalech, kterým způsobem mají býti získáni pro válku; různá mínění tu byla proslovena; Hannibal byv otázán, co soudí, pravil:

88. »Kdybych byl od té doby, co jsme se přepravili do Řecka, býval přibírán do rady, když se jednalo o Euboei i o Achæjích a o Boeotii, totéž mínění bych byl vyslovil, které vyslovím dnes, když se jedná o Thessalech. Především myslím, že se Filipp a Macedoňané mají získati kterýmkoli způsobem pro spolek ve válce. Neboť co se týče Euboee a Boeotův i Thessalů, kdož by pochyboval, že ti, ježto nemají žádných vlastních sil, lísajíce se po každé k těm, kdož mají v ten okamžik moc, týmž strachem, který mají v poradě, se budou říditi, by dosáhli milosti, že jakmile uvidí vojsko římské v Řecku, se obrátí k navyklé vládě, a že jim nebude vykládáno za provinění, že nechtěli, když Římané byli daleko vzdáleni, zkusiti na sobě síly tebe přítomného i vojska tvého? Oč tedy jest přednější a lepší získati pro nás Filippa nežli tyto? Ten, který všecko dá v sázku, když se jednou do věci pustí, a který takovými silami přispěje, které mohou býti netoliko pomocí do války s Římany, nýbrž samy o sobě nedávno do-

vedly odolávati Římanům. Jestliže se ten přidá — budiž mi dovoleno říci — jak bych mohl pochybovati o šťastném konci, kdybych viděl, že pomocí těch, kteří Římanům dodávali síly proti Filippovi, nyní na Římany samy bude útočeno? Aetolové, kteří Filippa, jak se všeobecně ví, přemohli, s Filippem proti Římanům budou bojovati; Amynander a národ Athamanů, kteří po Aetolech nejvíce pomáhali v té válce, budou státi při nás. Filipp tehdy, ty jsi klid zachovával, celou tíhu války nesl; nyní vy dva největší králové silami Asie a Europy povedete válku proti jednomu národu, jenž, abych o svém obojakém osudu nemluvil, jistě za časův otcův ani jednomu králi epirskému se nevyrovnal — co pak bude ten srovnáván s vámi?

Která tedy věc mi dodává důvěry, že Filipp se dá pro nás získati? Předně společný prospěch, jenž bývá nejpevnějším poutem spolku; za druhé vaše ujišťování, Aetolové. Neboť tento váš vyslanec Thoas mezi jiným, co říkával, by vyzval Antiocha do Řecka, přede vším to vždy tvrdil, že Filipp reptá a těžce snáší, že mu byly pod záminkou míru uloženy podmínky poroby. Aspoň onen srovnával ve své řeči hněv krále s lítou šelmou spoutanou neb uzavřenou a dychtící proraziti své vězení. Jestliže jest takové jeho smýšlení, rozbijme jeho pouta a vězení prorazme, aby mohl vychrliti dlouho potlačovaný hněv na společné nepřátele. A jestliže naň nic nepůsobilo naše poselstvo, nuž, chraňme se, poněvadž ho nemůžeme k sobě připojiti, aby se k nepřátelům našim on nemohl připojiti. Tvůj syn Seleukus jest v Lysimachii; jestliže on počne tím vojskem, které s sebou má, přes Thracii pleniti nejbližší kraje Macedonie, snadno odvrátí Filippa, aby nepomáhal Římanům a spíše svého si hájil.

Zde máš mé mínění o Filippovi: co soudím o postupu celé války, již s počátku jsi věděl. Kdybych byl tehdy býval vyslechnut, slyšeli by Římané, ne že na Euboei jest Chalcidy dobyto, a tak vybojována bašta Euripu, nýbrž že v Etrurii a v krajích Ligurův i Gallie Předalpské válka zuří a, což jest jim největší hrůzou, že Hannibal jest v Italii. Ještě nyní myslím, aby byly svolány všechny námořské i pozemské voje; nechť následují loďstva lodi nákladní se zásobami, neboť zde na jedné straně jest nás málo k výkonům války, na druhé příliš mnoho pro nedostatek zásob. Až stáhneš veškeré své síly, rozdělíš své loďstvo a jednu část budeš míti u Korkyry na stráži, aby Římanům nebyl otevřen volný a bezpečný přechod, druhou část dopravíš na ten břeh Italie, který směřuje k Sardinii a Africe; sám se všemi pozemskými voji postoupíš na území bullidské. Tam budeš na stráži Řecka, jednak abys vzbudil u Římanů zdání, že hodláš se přepraviti, jednak abys přepravil se, bude-li toho věc vyžadovati.

To radím já, který, ať nejsem nejlepší znalec války vůbec, s Římany aspoň jistě válčiti svými úspěchy i pohromami jsem se naučil. K čemu jsem dal radu, k témuž slibuji i úplně věrnou a ochotnou pomoc. Kéž bohové požehnají tomu mínění, které se ti bude nejlepším zdáti.«

Řeč Hannibalovu sice schválili posluchači, ale trvalého účinku neměla, neboť nebylo z toho, k čemu radil, vykonáno nic, leda že byl poslán Polyxenidas, aby shromáždil loďstvo a vojsko z Asie.

LXXII. Řeč konsula Mania Acilia před bitvou u Thermopyl.

(Titi Livii XXXVI. c. 17.)

Král Antiochus položil se s vojskem v Thermopylách, hodlaje tam vyčkati Římanů; aby mu nevpadli do zad jako kdysi Peršané Lacedaemoňanům, dal Aetolům ostříhati stezky přes Oetu. Konsul Manius Acilius dověděv se o tom, poslal své legaty proti Aetolům a sám, dříve než udeřil na nepřítele, svolal vojáky a měl k nim tuto řeč:

89. »Přemnozí všech stupňů, vojáci, jak vidím, jsou mezi vámi, kteří jste právě v této provincii pod vedením a správou Tita Quinktia válčili. Za macedonské války neschůdnější byl úval u řeky Aou, nežli jest tento: vždyť toto jest brána a jediný mezi dvěma moři jako přirozený přechod, any ostatní jsou zataraseny; opevnění i na vhodnějších místech tehdy byla zřízena i silnější; nepřátelské vojsko ono i počtem silnější i druhem vojska o něco lepší: vždyť onde byli Macedoňané i Thrakové a Illyrové, vesměs velmi srdnatí kmenové, zde Syřané a asijští Řekové, chatrná čeleď a k otroctví zrozená; onde král velmi bojovný a vycvičený již od mládí pohraničními boji s Thraky a Illyry i veškerými okolními obyvateli, tento zde, abych nemluvil o veškerém ostatním životě, jest takový, že když přešel z Asie do Europy, by zdvihl válku proti národu římskému, nic pamětihodnějšího nevykonal po celou dobu, kterou byl v zimním táboře, nežli že pojal z lásky manželku ze soukromého domu a z rodu i mezi krajany za nízký pokládaného, a jsa mladým manželem, jako by byl vykrmen svatební hostinou, vystoupil k boji. Jeho hlavní síla i naděje spočívala v Aetolech, národě zcela nespolehlivém a nevděčném, jak jste vy dříve zkusili, a nyní Antiochus zkouší. Neboť ani nepřišli v plném počtě, ani se nedali udržeti v táboře, i v rozbroji sami mezi sebou jsou, a když si vyžádali za úkol hájiti Hypaty a Heraklee, ani jednoho ani druhého města neuchránivše utekli na hřbety horské, část jich se uzavřela v Heraklei. Sám král se přiznal, že se nikde na rovném poli netoliko neodvažuje bojem se utkati, nýbrž ani táborem se položiti na místě přístupném a zanechav před sebou veškerou krajinu tu, kterou, jak se chlubil, nám a Filippovi odňal, ukryl se mezi skalami, a to ani ne před vchodem úvalu, jako kdysi Lacedaemoňané dle pověsti, nýbrž hluboko dovnitř zatáhnuv tábor. A jaký jest rozdíl co do projevení strachu mezi tímto a tím, jestliže by se uzavřel do hradeb některého města, aby byl obléhán? Ale ani Antiocha neuchrání průsmyk, ani Aetolův ony vrcholky, které zaujali.

Dosti jest na všech stranách opatřeno a postaráno, aby nic proti vám v boji nebylo mimo nepřátele. To si musíte v mysli své představiti, že nebojujete pouze za svobodu Řecka, ačkoliv i to by byla vynikající sláva, osvobozené dříve od Filippa nyní od Aetolův a od Antiocha osvoboditi, a že nepřipadne za odměnu vaši pouze to, co nyní jest v táboře královně, nýbrž i veškerá ona nádherná výprava, která se co den čeká z Efesu, i že pak otevřete Asii i Syrii a všechna přebohatá království až k východu slunce římské vládě. Co bude pak scházeti, abychom od Gad k moři rudému Oceánem nevytkli hranic, jenž celou zemi objímá a ohraničuje, i aby celé pokolení lidské vedle bohů neuctívalo jména římského? V naději v tyto tak veliké odměny důstojnou připravte mysl, abychom zítřejšího dne s pomocí boží rozhodný boj svedli.«

Po této řeči byli vojáci rozpuštěni a dříve nežli si odpočinuli, přichystali zbraně k boji. Druhý den časně ráno nastal boj; dlouho bojováno bez úspěchu,

až konečně bylo vojsko Antiochovo od Marka Porcia, který přemohl oddíl Aetolů střehoucích přechodu přes Oetu, zaskočeno, ve zmatek uvedeno a pak od vojska konsulova přemoženo a na útěk zahnáno.

LXXIII. Řeč krále pergamského Eumena v senatě římském.

(Titi Livii XXXVII. c. 53.)

Syrský král Antiochus byl pomocí krále pergamského Eumena a Rhoďanův od Římanů přemožen; vzav rozhodnou porážku u Magnesie roku 190., byl nucen žádati o mír za podmínek, které mu vítěz, konsul Lucius Kornelius Scipio, ustanovil. S poselstvem jeho, které poslal za tou příčinou do Říma, přišel do senatu i král Eumenes a Rhoďané.

První mluvil Eumenes; zmínil se o svých zásluhách a otázán byv, které odměny si přeje, ponechal rozhodnouti senatu a odešel. Než senat stál na svém, aby si král sám určil odměnu; tu vida nezbytí pravil Eumenes:

»Byl bych setrval v mlčení, otcové shromáždění, kdybych nevěděl, že brzo zavoláte poselstvo rhodské, a že mi nastane potřeba mluviti, až je vyslechnete. A ta řeč věru tím bude nesnadnější, poněvadž takové budou jejich požadavky, že zdánlivě nebudou žádati netoliko za nic, co by bylo proti mně, nýbrž ani za to, co by se jich samých výhradně týkalo. Neboť budou jednati o otázce obcí řeckých a budou tvrditi, že musí býti osvobozeny. Dosáhnou-li toho, kdož by pochyboval, že jednak od nás odvrátí nejen ty obce, které budou osvobozeny, nýbrž i ode dávna nám poplatné, sami však budou míti dle jména zavázané tak velikým dobrodiním spojence, ve skutečnosti však podrobené své vládě a poddané? A dá-li bůh, až se budou domáhati této tak veliké moci, budou zapírati, že by se jich to v některé stránce týkalo; vám pak řeknou, že to je slušno a ve shodě s předešlými činy. Aby vás tato řeč neoklamala, bude vám na starosti, jakož i abyste nejen nepoměrně nepokořili příliš jedněch ze svých spojenců, druhých nad míru nezvýšili, nýbrž i aby ti, kteří proti vám zbraň zdvihli, neměli se lépe, nežli spojenci a přátelé vaši. 90.

Co se mne týče, při jiných věcech raději bych chtěl, aby se komukoliv o mně zdálo, že jsem ustoupil do vnitř za hranice svého práva, nežli že jsem příliš neústupně usiloval zjednati mu důraz; avšak v zápase o vaše přátelství, o laskavou k vám ochotu, o česť, jež bude od vás prokazována, nikterak se nedám přemoci klidnou myslí. To jsem já dostal jako největší odkaz od otce, jenž první ze všech obyvatelův Asie i Řecka vstoupil v přátelství s vámi a to stálou a pevnou věrností až do konce života zachoval; a nejenom věrnou a dobrou mysl k vám osvědčil, nýbrž účastnil se všech válek, které jste v Řecku vedli, pozemských i námořních, a veškerými zásobami vás podporoval, tak že se mu nikdo ze spojenců vašich v žádné věci nemohl vyrovnati; posléze, když vybízel Boeoty ke spolku s vámi, již ve shromáždění byl ve mdlobách a za nedlouho skonal.

Já vstoupiv do jeho šlepějí, ochoty a horlivosti k vám — zajisté byly tyto stránky nepřekonatelné — o nic jsem zvýšiti nemohl; abych jej mohl překonati skutky samými i zásluhami i nákladem se službami spojeným, poskytli látky náhoda i okolnosti i Antiochus a válka v Asii vedená. Král Asie a části Europy Antiochus dával mi svou dceru za manželku; vracel ihned obce, které od nás odpadly; velikou naději v budoucnosti rozšířiti království mi činil, jestliže s ním povedu válku proti vám.

Nebudu se chlubiti tím, že jsem se ničím proti vám neprovinil; raději to připomenu, co jest hodno starého přátelství našeho domu s vámi. Pěšími i lodními voji jsem podporoval vaše vojevůdce, tak že nikdo z vašich spojenců se mi nemohl vyrovnati; zásoby na zemi i na moři jsem dodával; námořních bojů, které byly na mnohých místech svedeny, jsem se všech účastnil; nikde nešetřil jsem ani námahy své ani nebezpečenství. Což jest nejstrastnější ve válce, obležení jsem zakusil, v Pergamu byv s krajním nebezpečenstvím života a spolu trůnu sevřen. Osvobozen byv potom obležení, když na jedné straně Antiochus, na druhé Seleukus kol tvrze mého království leželi táborem, a zanechav své věci s veškerým loďstvem jsem vyplul k Hellespontu vstříc vašemu konsulu Luciu Scipionovi, abych mu pomáhal převážeti vojsko. Od té doby, kterou do Asie přešlo vaše vojsko, nikdy jsem se nevzdálil od konsula; žádný voják římský nebyl věrnější vašemu táboru, nežli já a bratři moji; žádná výprava, žádná jezdecká bitva se nestala beze mne; v šiku jsem stál tam, té strany jsem chránil, na které mě konsul chtěl míti.

Nechci tím říci, otcové shromáždění: kdož pak se může v této válce srovnávati co do zásluh o vás se mnou? Já bych se neodvážil přirovnávati k žádnému ani z národův ani z králů, které máte ve veliké úctě. Masinissa byl dříve vaším nepřítelem nežli spojencem a nepřišel za dobrého stavu království svého ani se svými pomocnými sbory, nýbrž jsa bez vlasti, vyhnán, ztrativ všechny voje, s hloučkem jezdců se utekl do vašeho tábora: a přece jste jej, poněvadž v Africe proti Syfakovi a Karthagiňanům věrně a neunavně s vámi stál, nejenom opět dosadili na otcovský trůn, nýbrž přidali jste mu nejbohatší část Syfakova království a tak jej učinili nejmocnějším mezi králi Afriky. Jaké přec tedy odměny a pocty jsme hodni u vás my, kteří jsme nikdy nebyli nepřáteli, ale vždy spojenci? Otec, já, bratři moji, nejen v Asii, nýbrž i daleko od domova, na Peloponnesu, v Boeotii, v Aetolii, ve válce s Filippem, Antiochem i v aetolské, na zemi i na moři za vás jsme zbraň třímali.

Čeho tedy si žádáš? řekne někdo. Já, otcové shromáždění, poněvadž poslechnouti jest vás, kteří naprosto si přejete, abych řekl, jestliže jste vy s tím úmyslem zahnali Antiocha přes hřebeny Tauru, abyste sami vládli těmi zeměmi, nikoho bych neměl raději za sousedy nežli vás, a doufám, že žádnou jinou věcí nebude bezpečnějším a pevnějším mé království; ale máte-li v úmyslu odejíti odtamtud a odvésti svá vojska, odvážil bych se říci, že nikdo z vašich spojenců více nezasluhuje, aby měl v držení, co válkou od vás jest získáno, nežli já. Než zajisté jest stkvělým činem osvoboditi obce porobené. Jen tak myslím, jestliže nic nepřátelského proti vám nespáchaly; pakli však byly na straně Antiochově, oč jest důstojnější vaší moudrosti a spravedlnosti, abyste vy pečovali o zasloužilé spojence nežli o nepřátele?«

Tato řeč se líbila senatorům, i bylo zřejmo, že vše ochotně učiní. Po té mluvili vyslanci ze Smyrny, a pak bylo předvedeno poselstvo rhodské. Mluvčí jeho vylíčiv počátky přátelství s národem římským a zásluhy Rhodských za války s Filippem a pak s Antiochem, pravil dále:

LXXIV. Řeč poselstva rhodského.

(Titi Livii XXXVII. c. 54.)

91. »Nic nám v celé naší činnosti, otcové shromáždění, není ani obtížnější ani trapnější, nežli že nám jest vyjednávati s Eumenem, se

kterým právě jediným z králů jest i soukromě jednotlivcům i, což má větší důležitosť pro nás, veřejné obci naší hostinné přátelství. Ostatně nás ne naše smýšlení, otcové shromáždění, nýbrž přirozenosť sama, která jest velemocná, rozlučuje, že my, svobodní, i o svobodu jiných se zasazujeme, králové že chtějí míti vše porobeno a poddáno své vládě. Než jakkoli se věc má, spíše naše úcta ku králi nám překáží, ne že by samo vyjednávání bylo buď nám obtížno, nebo že by vám z něho hrozilo spletené rokování. Neboť kdyby se jinak královskému spojenci a příteli, který si získal zásluhy v této samé válce, o jejíž odměně se jedná, žádný čestný dar uděliti nemohl, leda že byste mu v porobu vydali svobodné obce, bylo by možno rozpakovati se a rozmýšleti, abyste buď královského přítele nepropustili bez čestného daru, neb abyste se neodchýlili od svého ustanovení a slávy získané ve válce s Filippem neposkvrnili nyní porobou tolika obcí; ale této nezbytnosti buď přízeň k příteli zmenšiti nebo slávu svou znamenitě vás osud zprošťuje. Laskavostí totiž bohů není vaše vítězství o nic chudší nežli slavné, tak že vás snadno může zbaviti tohohle jakéhosi dluhu. Neboť i Lykaonie i obojí Frygie i veškerá Pisidie i Chersonesus a všechny vůkolní země v Europě jsou ve vaší moci, z nichž jedna kterákoli přidána jsouc králi může zvětšiti království Eumenovo, avšak všechny mu dané vyrovnají jej největším králům.

Můžete tedy i válečnými odměnami obohatiti spojence i neustoupiti ze svého ustanovení a pamatovati, které heslo jste dali válce dříve proti Filippovi, nyní proti Antiochovi, co jste učinili, když přemožen byl Filipp, co nyní jest od vás požadováno i očekáváno, ne spíše proto, že jste to učinili, než proto, že vám to učiniti přísluší. Každý má totiž jinou i počestnou i chvalitebnou příčinu k válce: onen aby měl pole, tento dědiny, ten města, ten přístavy a nějaké pobřeží mořské; vy jste ani nebažili po tom, dokud jste toho neměli, ani nyní, když celý svět jest ve vašem poddanství, bažiti nemůžete. Bojovali jste za důstojnosť a slávu u veškerého pokolení lidského, které již dávno pohlíží na vaše jméno a říši téměř jako na nesmrtelné bohy. Co získati a opatřiti obtížno bylo, snad jest ještě nesnadnější uchrániti. Předsevzali jste si uchrániti od poroby královské svobody starobylého národa a proslulého jak památnými činy tak vzácnou ušlechtilostí a vzdělaností; tuto záštitu veškerému národu vzatému v ochranu a svěřenství vaše na vždy vám sluší prokazovati. Ta města, která stojí na staré půdě, nejsou o nic více řecká nežli jich osady, které odtamtud kdysi vyšly do Asie; a změna země nezměnila národnosti nebo povahy.

My, občané kterékoli obce, jsme se odvážili záVoditi závodem dobrých dětí v kterémkoli ušlechtilém umění a přednosti s rodiči a zakladateli svými. Navštívili jste přemnozí města v Řecku, navštívili jste v Asii: jen tím, že dále jsme od vás vzdáleni, v žádné jiné věci si nezadáme. Massilští, kteří by již dávno byli zesurověli působením tolika nevázaných okolních národů, kdyby vrozená povaha se dala přemoci jaksi duchem země, jsou u vás, jak jsme slyšeli, v takové úctě, v takové zasloužené vážnosti, jako kdyby bydlili v samém středu Řecka. Neboť nejenom zvuk řeči a kroj i způsob života, nýbrž především povahu a zákony i ducha ryzího a neporušeného nákazou sousedů si zachovali.

Hranicí vaší říše jest nyní pohoří Taurus; co jest uvnitř této hranice, nic se vám nesmí zdáti příliš vzdáleným; kam došly vaše zbraně, tam i právo odtud ať dojde. Barbaři, kterým rozkazy pánů

vždy platily za zákony, ať mají krále, když je to těší; Řekové mají svůj osud, ale vaše smýšlení. Vlastními kdysi silami i vládu v rukou měli; nyní si přejí, by vláda tam byla navždy, kde jest; stačí jim svobody vašimi hájiti zbraněmi, poněvadž svými nemohou. Než věru některé obce byly při Antiochovi. I jiné dříve při Filippovi, i při Pyrrhovi Tarenťané; abych nevypočítával jiných národů, Karthago jest svobodna se svými zákony.

Vizte, otcové shromáždění, co vám jest činiti dle tohoto svého příkladu; odhodláte se odepříti chtivosti Eumenově to, co jste odepřeli svému úplně oprávněnému hněvu. Jak vydatnou a věrnou pomocí jsme podporovali vás my, Rhoďané, i v této i ve všech válkách, které jste vedli v oné končině, ponecháme vašemu úsudku. Nyní v míru takovou radu přinášíme, že všichni uznají, jestliže ji schválíte, že stkvěleji jste vítězství užili, nežli zvítězili.«

Řeč Rhodských se zdála býti příslušnou slavnému postavení Římanů. Po nich mluvili vyslanci Antiochovi; mír byl schválen. K uspořádání věcí v Asii určeno deset legatův, a rozhodnuto mimo jiné, by země před Taurem, jež náležely Antiochovi, byly přiděleny Eumenovi mimo Lycii a Karii až k řece Maeandru; toto aby bylo dáno Rhodským; které obce byly poplatny Antiochovi, že mají dostati svobodu.

LXXV. Řeč konsula Kn. Manlia před bojem s Gally.

(Titi Livii XXXVIII. c. 17.)

Válka s Antiochem byla pro Římany vítězně skončena, ale hned zase podnikl konsul Kn. Manlius, jemuž připadla Asie na r. 189. za provincii, novou výpravu a to proti Gallům v Asii usazeným, ježto pomáhali Antiochovi v boji proti Římanům, a poněvadž bylo patrno, že panství římské v Asii zabezpečeno nebude, dokud oni nebudou pokořeni. Po dlouhých pochodech přitáhl do Galatie; mělo se bojovati s nepřítelem, jenž byl postrachem celé Asie, jemuž všichni, i králové syrští, byli poplatni. Proto povzbudil konsul vojíny před bojem touto řečí:

92. »Není mne tajno, vojáci, že ze všech národů, jež bydlí v Asii, vynikají Gallové slávou válečnou. Mezi nejmírnějšími lidmi se usadil výbojný ten kmen, který v samém válčení prošel téměř celý svět. Vysoké postavy, dlouhé a ryšavé vlasy, velikánské štíty, předlouhé meče; k tomu zpěvy, když počínají bitvu a výskání i tance i hrozný hřmot zbraní, když mávají štíty domácím jakýmsi způsobem, všechno schválně nastrojené k nahnání strachu. Ale toho ať se bojí ti, kterým to je neobyčejné a neobvyklé, Řekové a Frygové i Karové: Římané jsou zvyklí gallským hřmotům, i jalovosť jich jest jim známa; jednou v první srážce u Alie před nimi kdysi se dali na útěk naši předkové; od té doby je poplašené po dvě stě let již jako dobytek zabíjejí i zahánějí a téměř více triumfů bylo slaveno nad Gally nežli nad celým světem. Již zkušeností toto jest poznáno: jestliže prvnímu útoku, na nějž se vrhnou s prudkým zápalem a slepým vztekem, odoláš, jsou údy potem zality a únavou skleslé, a zbraně jim vypadávají z rukou; ochablá těla, ochablou, když vztek se utiší, mysl poráží slunce, prach, žízeň, i když mečem ani nehneš.

Nejenom svými voji jsme jejich vojů zkusili, nýbrž v boji muže proti muži ukázali Titus Manlius a Markus Valerius, oč vyniká nad gallskou zuřivostí římská statečnosť. Ba Markus Manlius samojediný srazil Gally v šiku vystupující na Kapitolium. A oněm našim předkům bylo činiti se skutečnými Gally, ve vlastní zemi zrozenými; tito

zde jsou již zvrhlí, pomíšení, a opravdu Gallořekové, jak se jim říká. Tak jako při rostlinách a zvířatech nepůsobí tolik semena k zachování vlastního rázu, jako působí v jejich změnu zvláštní vlastnosti země i podnebí, ve kterém vyrůstají. Macedoňané, kteří obývají v Alexandrii, v Aegyptě i v Seleucii a Babyloně i v jiných osadách po celém světě roztroušených, odrodili se v Syry, Parthy, Aegypťany; Massilia, ležící mezi Gally, přijala jistou část povahy od sousedů; co zbylo Tarenťanům z oné spartské železné a drsné kázně? Zdárněji se všecko ve vlastním sídle rodí; vsazeno-li do cizí půdy, zvrhá se v to s proměnou přirozené povahy, čím jest živeno.

Tedy budete pobíjeti Frygy gallskými obtížené zbraněmi, jako jste je přemožené pobili ve vojště Antiochově vy jsouce vítězi. Obávám se spíše, že málo odtud vzejde slávy, ale příliš války. Král Attalus je často potřel i na útěk zahnal. Nemyslete si, že jenom šelmy nedávno chycené nejprve podržují onu lesní divokosť, potom že krotnou, když dlouho rukama lidskýma jsou živeny, a že při krocení divokosti lidí týž zákon přírodní neplatí. Domníváte se, že tito jsou právě titíž, jako byli jich otcové a dědové? Pryč z vlasti pro nedostatek pozemkův ubírali se z domů drsným krajem illyrským, potom prošli Paeonii a Thracii, stále bojujíce s divokými národy, a zaujali tyto země. Když byli utuženi tolika útrapami a stali se drsnými, přijala je země, která je měla hojností všech věcí nakrmiti. Úrodným polem, mírným podnebím, snášenlivým duchem sousedů zkrocena byla veškera ona divokosť, se kterou přišli. Vy, při sám Herkules, muži války, musíte se co nejdříve stříci a chrániti půvabnosti Asie: tak veliký účinek mají tyto cizí rozkoše na potlačenou duševní svěžesti; tak velice působí nákaza od kázně a mravu sousedů.

Než přece štěstí jest to, že na jedné straně síly proti vám nemají pražádné, na druhé mají pověsť u Řeků rovnou oné bývalé, se kterou přišli, a válečnou slávu po vítězství stejnou mezi spojenci míti budete, jako kdybyste byli zvítězili nad Gally udržujícími staré rysy povahy.«

Tato řeč povzbudila vojsko, tak že s Gally, nikterak se jich nehrozíc, bojovalo a zvítězilo.

LXXVI. Řeč legatů Lucia Furia Purpuriona a Lucia Aemilia Paula proti prokonsulu Kn. Manliovi.

(Titi Livii XXXVIII. c. 45.—46.)

Vítěz nad Galaty, prokonsul Kn. Manlius, se vracel do Říma. V chrámě Bellony vyjednával se senatem, aby mu byl povolen triumf. Tomu odporovala většina z desíti legatů, vyslaných uspořádat věcí v Asii, zvláště pak Lucius Furius Purpurio a Lucius Aemilius Paulus. Vytýkali Manliovi, že se nechoval poctivě ku králi Antiochovi, že hleděl porušiti mír s ním ujednaný a že se o své vůli, bez schválení senatu a bez rozhodnutí lidu do zbytečné války s Gallořeky pustil. Před každou řádnou válkou že se dříve vyjednává skrze vyslance, žádá dostiučinění a pak teprve že jest válka vypověděna.

»Co z toho, Kn. Manlie, bylo učiněno, abychom mohli tohle po- 93.
kládati za řádnou válku národa římského a ne za tvou soukromou loupežnou výpravu? Než pouze tím jsi se spokojil a přímou cestou jsi vedl vojsko na ty, které si vyhlédnul-s za nepřátele: či jsi všelikými oklikami a se zastávkami na rozcestích jen pro to, abys, kam se obrátí pochodem Attalus, bratr Eumenův, tam ho následoval ty,

konsul, jako námezdník, s vojskem římským, abys prochodil všechny strany a kouty Pisidie i Lykaonie a Frygie, sbíraje dárky od zastrčených tyranův a obyvatelů hradů? Neboť co jsi měl s obyvateli Oreand, co s jinými stejně neškodnými národy?

Avšak co se týče války samé, pro kterou se ucházíš o triumf, jakým způsobem jsi ji vedl? Bojoval jsi na příhodném místě v pravý čas? Ty vskutku právem žádáš, aby byla bohům nesmrtelným vzdána pocta předně, že nechtěli, aby vojsko pykalo za nerozvážlivosť velitele, jenž proti všemu přirozenému právu podnikl válku, za druhé, že před nás postavili zvířata a ne nepřátele. Nemyslete si, že toliko jméno Gallořeků je smíšeno: mnohem dříve i těla i duše byly smíšeny a porušeny. Či, kdyby to byli oni Gallové, se kterými bylo tisíckrát se střídavým štěstím v Italii bojováno, pokud záleželo na našem vojevůdci, byl by se odtamtud vrátil aspoň jen posel? Dvakrát s nimi byl boj sveden, dvakrát přitáhl na místo nepříznivé, v nižším úvale téměř pod nohama nepřátel šik postavil. I kdyby byli nemetali střel s hořejšího místa, nýbrž jen holá těla svá na nás spustili, mohli nás zamačkati. Co se tedy stalo? Veliké jest štěstí národa římského, veliké a hrozné jméno. Nedávno pohromou Hannibala, Filippa, Antiocha, byli téměř ohromeni. Tolik obrovských těl bylo praky i šípy na zmatený útok zahnáno; ni meč v boji nebyl zbrocen krví za války s Gally; jako hejna ptákův odletěli po prvním svistu kopí. Než, při sám Herkules, zrovna my sami — osudu to připomenutí, co by se bylo stalo, kdybychom byli měli nepřítele — když jsme na zpáteční cestě padli na lotry Thraky, byli jsme pobiti, na útěk zahnáni i o zavazadla obráni. Quintus Minucius Thermus, kterého jest o nemálo více škoda, nežli kdyby byl zahynul Kn. Manlius, jehož nerozvážlivostí byla ta pohroma způsobena, s mnohými udatnými muži padl; vojsko přinášející kořisť na králi Antiochovi dobytou, ve třech oddílech jsouc roztroušeno, tu přední, tam zadní voj, onde zavazadla, mezi houštím v brlozích šelem jednu noc bylo skryto. Za to žádáš o triumf? Kdybychom nebyli v Thracii vzali žádné potupné porážky, nad kterými nepřáteli bys žádal za triumf? Nad těmi, jak se domnívám, které ti za nepřátele určil senat nebo lid římský. Jak tomuto Luciu Scipionovi, tak onomu Maniu Aciliovi nad králem Antiochem byl triumf povolen, tak o něco dříve Titu Quinktiovi nad králem Filippem, tak Publiu Afrikanovi nad Hannibalem i Puny a Syfakem. I na ony nepatrné věci, když už senat ustanovil válku, přece se tázali, komu ji mají vypověděti: zda má býti vypověděna výhradně samým králům, či dostačí-li u některé posádky ji vypověděti.

Chcete tedy, aby toto všechno bylo porušeno a zmateno, aby byla zničena práva fetialův, aby nebylo žádných fetialův? Ať, bohové mi odpusťte, pomine náboženství; ať zapomenou bohů srdce vaše: zdaž chcete, by ani senat nebyl brán v potaz o válce? Aby nebylo národu předloženo, zda chtějí a káží, by s Gally byla válka vedena? Nedávno aspoň chtěli konsulové Řecko a Asii; přece, když jste stáli na svém rozhodnutí, by Ligurie byla provincií, byli na slovo poslušni. Tedy dle zásluhy u vás po šťastně skončené válce se budou o triumf ucházeti, když ji vedli z vaší vůle.«

Manlius prý odpověděl v tento rozum:

LXXVII. Odpověď prokonsula Kn. Manlia.

(Titi Livii XXXVIII. c. 47.—49.)

94. »Tribuni lidu se dříve stavívali na odpor uchazečům o triumf; a těm jsem já vděčný, že buď k vůli mně nebo pro velikosť mých činů to učinili, že nejen mlčením schvalovali mou poctu, nýbrž že byli připraveni, jak se zdálo, i návrh o tom učiniti, kdyby bylo třeba; z desíti legatů, kterýžto sbor dali vojevůdcům předkové naši, by působil při využití a oslavě vítězství, mám z vůle boží protivníky. Lucius Furius a Lucius Aemilius mi brání vstoupiti na vítězoslavný vůz, slavnostní věnec s hlavy mi strhují; a ty jsem já chtěl, kdyby tribuni mi bránili triumfovati, jmenovati jako svědky činův ode mne vykonaných. Já věru nezávidím žádnému pocty, otcové shromáždění: vy jste nedávno odstrašili svou vážností tribuny lidu, muže statečné a horlivé, když překáželi triumfu Quinta Fabia Labeona; triumfoval ten, o němž jeho nepřátelé roztrušovali, ne že vedl nespravedlivou válku, nýbrž že vůbec nepřítele neviděl: já, který jsem tolikrát bojoval se sto tisíci lítých nepřátel muž proti muži, který jsem více nežli čtyřicet tisíc lidí zajal nebo pobil, který jsem dobyl dvou jejich táborů, který jsem všechny země před hřbety Tauru zanechal ve větším pokoji, nežli jest země Italie, netoliko jsem připravován o triumf, nýbrž se musím před vámi, otcové shromáždění, hájiti proti žalobě svých vlastních legatů.

Dvojí byla jejich, jak jste zpozorovali, otcové shromáždění, žaloba: neboť řekli, že jsem ani neměl vésti války s Gally, a že byla vedena slepě a nerozvážně. »Nebyli Gallové nepřáteli, nýbrž ty jsi jim utišeným a rozkazy plnícím učinil příkoří.« Nechci žádati od vás, otcové shromáždění, abyste to, co víte celkem o sveřeposti národa gallského, o nevraživé nenávisti k jménu římskému, abyste to soudili i o Gallech oněch, kteří bydlí v těchto zemích: nechte stranou zlou pověsť veškerého národa a nenávisť proti němu a posuzujte je samy o sobě. Kéž by král Eumenes, kéž by tu byly všechny obce asijské, a vy jste raději slyšeli jejich stížnosti nežli mé žaloby. Nuže, pošlete posly po všech asijských městech a ptejte se, kdy byli zbaveni těžší poroby, zda když byl Antiochus zatlačen za pohoří taurské či pokořením Gallů: ať povídají, kolikrát byla jejich pole pustošena, kolikrát stáda odehnána, když jim bylo sotva možno vykoupiti zajatce a musili slyšeti, jak zabíjeny byly lidské žertvy a obětovány jejich děti. Vězte, že daň platili spojenci vaši Gallům i nyní, když skrze vás byli vysvobozeni z vlády krále, že by byli platili, kdybych já byl zahálel. Čím dále by byl býval Antiochus zatisknut, tím bezuzdněji by v Asii Gallové panovali, a veškeré země před pohořím taurským byli byste přivtělili ku gallské říši a ne ku své. Než zajisté jest tomu tak, však také kdysi Delfy, společnou věštírnu pokolení lidského, střed světa, Gallové vyloupili, a nevypověděl jim proto národ římský války ani jí proti nim nezdvihl.

Co se mne týče, myslil jsem, že jest nějaký rozdíl mezi tou dobou, kdy ještě nebylo Řecko a Asie ve vaší moci a poddanství, vzhledem k tomu byste se starali a pozorovali, co se v těchto zemích děje, a mezi touto, kdy jste hranicí říše římské stanovili pohoří Taurus, kdy svobodu, osvobození od poplatkův obcím dáváte, kdy jedněm hranice rozšiřujete, jiné odnětím území pokutujete, jiným poplatek ukládáte, království zvětšujete, zmenšujete, dáváte, odnímáte, a myslíte, že jest vaší starostí, aby měla mír na zemi i na moři. Či myslili

byste, kdyby byl Antiochus neodvedl posádek, které klidně seděly na svých tvrzích, že není osvobozena Asie; ale kdyby vojska Gallů nevázaně pobíhala, byly by něco platny vaše dary, které jste dali králi Eumenovi, byla by platna obcím svoboda?

Ale proč já toto tak vykládám, jako bych byl nenalezl, nýbrž učinil Gally nepřáteli? K tobě, Lucie Scipione se obracím, tvoji statečnosť i štěstí rovnou měrou jsem si ne nadarmo vyprošoval od bohů nesmrtelných, když jsem přejímal tvé velení, na tebe, Publie Scipione, který jsi měl moc legata a hodnosť kollegy i u bratra konsula i u vojska, zda víte, že ve vojště Antiochově byly čety gallské, zda jste je viděli v šiku, na obou křídlech — neboť to se zdálo býti jich hlavní silou — umístěny, zda jste nebojovali jako s řádnými nepřáteli, nepobíjeli, neodnesli jich zbroje. Ale s Antiochem a ne s Gally senat určil i národ rozkázal válčiti. Ale spolu, jak myslím, s těmi válčiti určili a rozkázali, kteří budou mezi jeho voji; z těch mimo Antiocha, se kterým uzavřel mír Scipio, a se kterým výslovně smlouvu jste učiniti uložili, všichni byli nepřátelé, kteří za Antiocha proti nám zbraň pozdvihli. Ačkoli v těch okolnostech byli především všichni Gallové a někteří králové i tyrani, já jsem přece i s jinými uzavřel mír, přinutiv je dle důstojnosti vaší říše odpykati svých provinění, i Gallů jsem zkusil, zda by se dala zmírniti jich vrozená divokosť, a když jsem viděl, že se nedají zkrotiti a utišiti, tu teprve jsem poznal, že třeba brannou mocí je zkrotiti.

Nyní, poněvadž jest vyvrácena žaloba o podniknutí války, třeba jest vydati počet z jejího vedení. Tu bych věru důvěřoval své věci, i kdybych nestál před římským, nýbrž před karthaginským senatem, kde prý jsou na kříž přibíjeni vojevůdci, jestliže s příznivým prospěchem, ale s nepoctivým úmyslem vedli válku; ale v obci, která proto při počínání a konání všech věcí bohy k pomoci béře, poněvadž nikomu nedovoluje rozumovati o tom, co bohové schválili, a v slavnostních slovech má, když rozhoduje o děkovné slavnosti neb o triumfu, »poněvadž dobře a šťastně věc obecní vyřídil«, kdybych nechtěl, kdybych pokládal za přílišné a zpupné se chlubiti udatností, a jenom za štěstí své a svého vojska, že jsme tak veliký národ beze vší ztráty vojska přemohli, žádal, aby byla bohům nesmrtelným vzdána pocta, a sám v triumfu abych na Kapitolium směl vystoupiti, odkud jsem po slavnostním prohlášení slibů vyšel, odepřeli byste mi toho a spolu bohům nesmrtelným? Na nepříznivém ovšem místě jsem bojoval. Řekni tedy, na kterém příznivějším jsem mohl bojovati. Když nepřátelé zaujali horu a na opevněném místě se drželi, patrně jsem musil jíti na nepřátele, chtěl-li jsem zvítěziti. Což kdyby město na tom místě měli a v hradbách se zdržovali? Patrně bylo třeba je obléhati. Což u Thermopyl, zdali na příznivém místě bojoval Manius Acilius s králem Antiochem? Což nesrazil Titus Quinktius Filippa, který týmž způsobem měl osazeny nad řekou Aoem všechny hřbety mořské? Já dosud nenalézám, jak buď sobě představují nepřítele nebo jak chtí, aby se vám zdál. Jestliže jako zvrhlého a změkčilého půvabem Asie, jaké bylo nebezpečenství i na nepříznivém místě se s ním utkati? Jestliže jako hrozného i divokostí mysli i tělesnou silou, pak tomuto tak velikému vítězství odpíráte triumfu? Slepá jest závisť, otcové shromáždění, a neumí nic jiného, nežli snižovati zásluhy, kaziti jejich pocty a odměny.

Mně, prosím, jen tak odpusťte, otcové shromáždění, jestliže řeč moji učinila obšírnější ne snaha chlubiti se, nýbrž pilná obrana od

žalob. Zda jsem mohl také thracké úvaly, které byly těsné, rozšířiti, i rovnými ze strmých a upravenými ze zalesněných učiniti a dokázati, aby nikde ve známých sobě skrýších se neskrývali lupiči thračtí, aby žádné zavazadlo nebylo uloupeno, aby žádné zvíře z tak veliké řady nebylo ukradeno, aby nikdo nebyl poraněn, aby statečný a rázný Quintus Minucius od rány nezemřel? Na té příhodě, při které na neštěstí se stalo, že jsme ztratili takového občana, lpí; že když v nepříznivém úvalu, na místě pro nás nevýhodném nás napadl nepřítel, zároveň dva šiky prvního a posledního voje obklíčili vojsko barbarské držící se našich zavazadel, že mnoho tisíc toho samého dne, ještě více o několik dní později pobili a zajali, to, budou-li sami mlčeti, nemyslí, že zvíte, když svědkem řeči mé jest celé vojsko? Kdybych byl v Asii ani meče nevytasil, kdybych byl nepřítele ani neviděl, přece jsem si zasloužil triumfu v Thracii dvěma bitvami.
Ale již jest dosti řečeno; nuže, za to, že jsem vás více slovy, nežli jsem chtěl, unavil, rád bych od vás odpuštění žádal i dosáhl, otcové shromáždění.«

Přes tuto obranu byly by měly žaloby odpůrců vrch, kdyby se věc nebyla protáhla do konce sedění; senatoři se rozešli s přesvědčením, že triumf nemá býti povolen. Druhý den příbuzní a přátelé Kn. Manlia vší mocí pracovali v jeho prospěch, a tak zvítězilo mínění starších členů senatu, že není pamětníka toho, že by někomu, když dokázány jsou jeho zásluhy, byl triumf odepřen. Proto byl Kn. Manliovi triumf povolen.

LXXVIII. Řeč konsula Spuria Postumia Albina před lidem.

(Titi Livii XXXIX. c. 15.—16.)

R. 186. hrozilo pořádku v obci římské veliké nebezpečenství. Rozmohly se totiž nejprve v Etrurii a pak i v Římě tajné bohoslužby noční, při nichž byly páchány hrozné zločiny proti mravnosti i státnímu zřízení. Věc byla donesena soukromou cestou konsulu Postumiovi, ten ji udal úřadům, a hned učiněna rozsáhlá bezpečnostní opatření. Potom svolán lid do shromáždění, v kterém po slavnostní modlitbě promluvil konsul takto:

95. »Při žádném nikdy shromáždění, Quiritové, nebyla tato slavnostní modlitba k bohům nejen tak vhodná, nýbrž i potřebná, aby vám připomněla, že toto jsou bohové, které ctíti, slaviti i k nimž se modliti vaši předkové ustanovili, a ne oni, kteří mysli křivými a cizími pověrami zachvácené jaksi šílenými bodci ku všelikému zločinu a ku všeliké nepravosti honí. Já věru nevím ani, o čem mám mlčeti ani až pokud mám mluviti. Jestliže o něčem nebudete věděti, obávám se, abych nezavinil bezstarostnosť, jestliže všechno odhalím, abych přílišným strachem vás nenaplnil. Cokoli řeknu, vězte, že jest méně řečeno, nežli jak zasluhuje hrozná a veliká ta věc; aby to stačilo vzbuditi opatrnosť, o to se my přičiníme.
Že slavnosti Bakchovy již dříve byly v celé Italii a nyní i po městě na mnohých místech jsou, o tom jsem přesvědčen, že jste netoliko z vypravování slyšeli, nýbrž i poznali ze hřmotu a výskání nočního, ostatně, co ta věc znamená, že nevíte; jedni že si myslí, že to jest nějaká bohoslužba, druzí, že jest to dovolená zábava a veselosť a, ať to jest jakékoli, že se to týká málo osob. Co se týče jich počtu, řeknu-li, že jest to mnoho tisíc lidí, ihned se musíte uleknouti, jestliže nedodávám, kdo a jací jsou. Nejprve tedy jsou tam z velké části ženy, a to byl pramen tohoto zla; potom zcela podobní ženám

muži, smilstvem porušení i smilníci, zběsilí, bděním, vínem, lomozem i křiky nočními zpitomělí. Dosud žádných sil nemá spiknutí, avšak má nesmírné vzrůstání sil, poněvadž se co den množí. Předkové vaši nedovolili ani vám, leda když buď po vztyčeném praporu na hradě bylo vojsko do komitií vyvedeno, nebo když tribunové vyhlásili lidu shromáždění, nebo když některý z úředníků povolal do schůze, abyste se nahodile bez příčiny scházeli, a soudili, že kdekoli jest větší počet lidí, tam že má býti i zákonitá osoba, jež by řídila lid.

Jaké pak mohou býti předně noční schůze, dále společné ženám i mužům? Kdybyste věděli, v jakém věku jsou zasvěcovány mužské osoby, nejen byste jich litovali, nýbrž i styděli byste se za ně. Myslíte, Quiritové, aby se mladíci přísahou do toho zasvěcení stali vojáky? Že se jim vyvedeným ze svatyně ohavnosti mají svěřiti zbraně? Tito pokryti jsouce hříchy vlastní a cizí chlipnosti, budou mečem bojovati na ochranu cudnosti manželek a dětí vašich?

Přece by nebylo tak zlé, kdyby byli toliko neřestmi vysíleni — to byla z velké části jich samých hanba —, kdyby byli zdrželi ruce od zločinů, mysl od úkladů. Nikdy nebylo v obci tak veliké zlo, jež by se buď více osob nebo více věcí týkalo. Cokoli hříchů bylo v těchto létech spácháno chlipností, cokoli úklady, cokoli zjevným zločinem, vězte, že pošlo z oné jediné svatyně. A to ještě nejsou hotovi se všemi zločiny, ku kterým se spikli. Dosud jsou to jen provinění na jednotlivcích, na kterých bezbožné spiknutí přestává, poněvadž ještě nemá dosti sil udolati celou obec. Roste a rozlézá se každým dnem zlo. Již jest větší, aby mu mohl stačiti soukromý život, k veškeré obci se obrací. Nedáte-li v čas pozor, Quiritové, hned bude moci tomuto dennímu, zákonitě od konsula svolanému shromáždění, se vyrovnati noční. Nyní se bojí oni vás, jednotlivci všech shromážděných; hned, jak se rozptýlíte do svých příbytkův a na svůj venkov, a oni se sejdou, budou se raditi o své záchraně a spolu o vaší zhoubě; pak vám jednotlivcům se bude jich všech báti. Přáti si má tedy jeden každý z vás, aby zdravou mysl všichni v jeho rodině měli. Jestliže chtíč, jestliže šílenosť někoho strhne do oné propasti, ať ví, že patří oněm, s nimiž se spikl k veškeré hanebnosti a zločinu, a ne jemu. Nejsem jist, že také někdo z vás se bludem nedá svésti. Neboť nic není na pohled klamavější nežli nepravé náboženství. Když se zločiny zastírají vůlí bohů, vkrádá se do duše strach, abychom trestajíce lidské zločiny neurazili spolu nějakého božského práva.

Těchto náboženských rozpaků vás zprošťují nesčetná rozhodnutí pontifikův, ustanovení senatu, konečně výroky haruspiků. Kolikrát byl za času našich otcův i dědů ten úkol dán úřadům, aby zakázali konati cizí bohoslužby, obětníkům a hadačům zakázali přístup na náměstí, do cirku i města, věštecké knihy aby shledali i spálili, aby všechen řád bohoslužebný, nesouhlasící s obyčejem římským, vyhladili. Soudili totiž nejlepší znalci veškerého božského i lidského práva, že nic tak nepůsobí ku zkáze náboženství, jako když se ne domácími, nýbrž cizími obřady obětuje.

To jsem myslil, že vám třeba napřed říci, aby žádný pověrečný strach neznepokojoval vaší mysli, kdybyste viděli, jak rušíme Bakchanalie a rozháníme zločinné schůzky. Všechno to učiníme s milostí a z vůle bohů; ti, poněvadž s nevolí snášeli, že jejich velebnosť jest poskvrňována zločiny a prostopášnostmi, z temných to skrýší na světlo vyvlékli a neměli v úmyslu odhaliti, aby to bez trestu zůstalo, nýbrž aby bylo potrestáno a potlačeno. Senat mimořádné vyšetřování o té

věci mně a mému kollegovi uložil. My, co sami máme vykonati, bedlivě vyřídíme; péči o noční hlídky po městě jsme uložili nižším úřadům; i vám přísluší bedlivě konati, co jest vaší povinností, na které kdo místo bude postaven, co bude rozkázáno, a přičiniti se, aby úkladem škůdců žádné nebezpečenství nebo pobouření nevzniklo.«

Po této řeči dali konsulové přečísti rozhodnutí senatu o stíhání vinníků. Odhaleným nebezpečenstvím byla poplašena celá Italie; vinníci byli hned podle daných nařízení zatýkáni a trestáni, slavnosti Bakchovy — mimo ty, které pocházely ze starších dob — zrušeny, avšak osoby, které celou věc prozradily, příslušně odměněny.

LXXIX. Řeč krále macedonského Filippa k vyslancům římským.

(Titi Livii XXXIX. c. 28.)

S Filippem III. macedonským byl uzavřen mír, ale on přece nepřestával pomýšleti na to, jak by nabyl svého bývalého samostatného postavení. Koncem těchto snah bylo, že různé sousední obce, řecké i thracké, si chodily do Říma stěžovat a prosit za ochranu své napadené svobody. Římané poslali tři vyslance, aby konali na místech samých výslechy obou stran. Prudce na Filippa žalovali Thessalové, Perrhaebové i Athamanové, avšak i Filipp vystupoval jako žalobce. Dále byl konán výslech v Thessalonice, kde mimo poselstvo krále Eumena zvláště poslové Maronitů si naříkali na krále, který násilně zabral jich města i území. Na to vše odpověděl Filipp:

»Nevyjednávám již s Maronity ani s králem Eumenem, ale 96.
již s vámi, Římané, od kterých, jak již dávno pozoruji, žádné spravedlnosti nemohu dosáhnouti. Obce macedonské, které ode mne za příměří odpadly, myslil jsem, že jest spravedlivo, by mně byly vráceny, ne že by byl z toho kynul veliký přírůstek království — neboť to jsou jednak malá města, jednak na samých hranicích ležící —, nýbrž pro to, že mnoho na tom záleželo dáti příklad pro udržení ostatních Macedoňanů. Bylo mi odepřeno.

Za války s Aetoly byl mi dán rozkaz od konsula Mania Acilia obléhati Lamii; když jsem byl tam zemdlen pracemi i boji, tu mě, ač jsem již slézal hradby, od města téměř dobytého odvolal konsul a přinutil odvésti odtamtud vojska. V útěchu za toto bezpráví bylo mi dovoleno, abych si nazpět získal některá místa v Thessalii i Perrhaebii i Athamanů, spíše pouhé tvrze nežli města. I ta samá jste mi, Quinte Caecilie, před několika dny odňali.

Za věc nepochybnou před chvílí s dopuštěním božím brali vyslanci Eumenovi, že spravedlivější jest, aby, co bylo Antiochovo, náleželo Eumenovi nežli mně. Eumenes totiž, nepravím, kdyby byli nezvítězili Římané, nýbrž kdyby byli války nevedli, nemohl se udržeti na svém trůně. Tedy onen jest vám dlužen, a ne vy jemu; co se však mého království týče, tak málo byla některá jeho část v nebezpečenství, že když mi Antiochus dobrovolně sliboval tři tisíce talentův a padesát krytých lodí a všechny řecké obce, které jsem dříve měl, odměnou za spojenectví, odmítl jsem; raději jsem se stal jeho nepřítelem a to ještě dříve, nežli Manius Acilius přepravil vojsko do Řecka. A s tím konsulem jsem vedl část války, kteroukoli mi přikázal, i následujícímu konsulu, Luciu Scipionovi, když rozhodl po souši vésti vojsko k Hellespontu, nejenom jsem dovolil cestu naším královstvím, nýbrž i cesty jsem zřídil, mosty jsem vystavěl, zásob poskytl a to nejen po Macedonii, nýbrž i po Thracii, kde jsem mezi jiným i pokoj od barbarů musil opatřiti.

Za tuto moji ochotu k vám, ať nedím zásluhu, zdali jste měli, Římané, něco přidati a rozšířiti i zvětšiti mou říši svou štědrostí, či to, co jsem měl buď svým právem anebo vaším dobrodiním, odníti, jak nyní činíte? Macedonské obce, které, jak sami přiznáváte, náležely k mé říši, nejsou mi zase vráceny. Eumenes mne jak Antiocha přišel oloupit a s dopuštěním božím klade rozhodnutí desíti vyslanců za záminku k nejnestoudnějším pletichám, jímž nejlépe může býti poražen i usvědčen: neboť výslovně a zcela jasně jest v něm napsáno, že Chersonesus a Lysimachia se Eumenovi dávají. Kde pak přece jsou připsány Aenus a Maronea i thracké obce? Čeho od nich ani žádati se neodvážil, to u vás, jako by byl od nich dosáhl, dostane? Jde o to, za koho chcete, abych u vás byl pokládán. Jestliže máte úmysl mě pronásledovati jako protivníka a nepřítele, pokračujte, jak jste počali; jestliže máte nějaký zřetel ke mně jako králi spojenci a příteli, vyprosím si, abyste o mně nesoudili, že jsem hoden tak velikého bezpráví.«

Že tato řeč poněkud působila na vyslance, pro to nechali věc, davše neurčitou odpověď, nerozhodnutou; ale Filippa nikterak neuspokojili, a to byl vznik nové války macedonské.

LXXX. Řeč Lykorty, náčelníka achajského.

(Titi Livii XXXIX. c. 36.—37.)

R. 184. bylo posláno z Říma druhé poselstvo do Řecka a Macedonie, aby vyšetřilo pravý stav rozbouřených časů; v čele jeho byl Appius Klaudius. Také na Peloponnes mělo zajíti, zvláště pro to, že si Lacedaemoňané trpce stěžovali na krutosť Achajů, jimž byli po své porážce vydáni na milosť a nemilosť. Shromáždění Achajů se konalo v arkadském městě Klitoru v Arkadii; Achajové měli zlé svědomí, a nikdo se neodvážil ani hlesnouti, když jim Appius vytýkal to, co v Římě na ně slyšeli. Po jeho řeči mluvil Lykortas, náčelník Achajův a přívrženec Filopoemena, jenž byl původcem všech oněch křivd:

97. »Nesnadnější jest nám, Appie Klaudie, před vámi řeč, nežli byla nedávno v Římě před senatem. Tehdy totiž bylo odpovídati obžalobě Lacedaemoňanů; nyní od vás samých jsme obžalováni, a před vámi spolu se máme hájiti. Tomu nepříznivému postavení se podrobujeme s tou nadějí, že s myslí soudce nás vyslechneš odlože prudkosť, se kterou jsi před chvílí vystupoval. Já zajisté, ačkoli bylo od tebe nedávno předneseno, nač si i zde dříve před Quintem Caeciliem i později v Římě stěžovali Lacedaemonští, budu si mysliti, že ne tobě, nýbrž jim před tebou odpovídám.

Vytýkáte zabití těch, kteří byvše od praetora Filopoemena povoláni, aby se hájili, byli zavražděni. Tento čin netoliko od vás, Římané, nýbrž ani před vámi nám neměl býti dle mého mínění vytýkán. Proč to? Protože ve vaší smlouvě bylo, aby se Lacedaemoňané zdrželi přímořských měst. Kdyby byl v té době, kdy chopivše se zbraní dobyli nočním útokem měst, kterých se zdržeti jim bylo přikázáno, býval na Peloponnese Titus Quinktius i vojsko římské, jako dříve, k němu by se byli ovšem zajatí a zdolaní občané utekli; ale když vy jste byli daleko, kam jinam se měli utéci nežli k nám, spojencům vašim, které viděli již dříve, jak spějeme Gytheu na pomoc, jak Lacedaemon s vámi z podobné příčiny obléháme. Za vás tedy spravedlivou i povinnou válku jsme podnikli. To když jiní schvalují, kárati ani sami Lacedaemoňané by nemohli, i bohové sami schválili, kteří nám vítězství dali, kterak o tom, co se stalo právem válečným,

možno ještě rokovati? Avšak větší část toho se nás nic netýká. Naší věcí jest, že jsme povolali k soudu ty, kteří lid k boji rozbouřili, kteří dobyli přímořských měst, kteří je vydrancovali, kteří pobití náčelníků způsobili; že však oni, přicházejíce do tábora, byli zavražděni, jest vaše věc, Aree a Alcibiade, kteří nyní na nás z dopuštění božího žalujete, a ne naše. Vyhnanci lacedaemonští, mezi nimiž byli i tito dva, tehdy byli s námi i domnívajíce se, že sami byli napadeni, poněvadž si vybrali za bydliště přímořská města, učinili útok na ty, na které se horšili, že jich přičiněním jsou z vlasti vypuzeni a ani v bezpečném vyhnanství nemohou tráviti stáří. Lacedaemoňané tedy Lacedaemoňany pobili, a ne Achajové; a netřeba dovozovati, zdali právem či bez práva byli povražděni.

Než to jest jistě vaše věc, Achajové, že jste zrušili zákony i starodávnou kázeň Lykurgovu, že jste zbořili hradby. Jak mohou býti spolu obě ty věci od týchž lidí vytýkány, když přece hradby Lacedaemonu nebyly vystavěny od Lykurga, nýbrž před několika léty, aby rozrušena byla Lykurgova ústava? Neboť tyrani je nedávno zřídili za tvrz a baštu pro sebe a ne pro obec; a kdyby dnes vstal z mrtvých Lykurgus, radoval by se z jich zřícenin a řekl by, že nyní poznává otčinu a starou Spartu. Neměli jste čekati na Filopoemena ani na Achaje, nýbrž vy sami, Lacedaemoňané, vlastníma rukama jste měli strhati a zbořiti všechny stopy násilné vlády. Neboť to byly jaksi potupné známky vaší poroby, a když jste bez hradeb byli téměř po osm set let svobodni, druhdy i náčelníky Řecka, vystavěnými kolem zdmi jak okovy byvše spoutáni po sto let jste otročili.

Co se týče odnětí zákonů, mám já za to, že staré zákony odňali Lacedaemoňanům tyrani, my že jsme neodňali jejich, kterých neměli, nýbrž své zákony jim dali, a že jsme to nemyslili zle s obcí, když jsme ji učinili účastnou svého sdružení a smísili s sebou, aby celý Peloponnes měl jedno tělo a sdružení. Tehdy, jak myslím, kdybychom sami se řídili jinými zákony a těmto kdybychom byli jiné dali, mohli by si stěžovati, že jsou v nepříznivém právním postavení a horšiti se.

Já vím, Appie Klaudie, že tato řeč, kterou jsem dosud mluvil, není řečí ani spojenců před spojenci, ani svobodného národa, nýbrž pravých otroků vyjednávajících před pány. Neboť nebyla-li lichou ona řeč hlasatele, jíž jste ustanovili, aby svobodnými byli především Achajové, jestliže smlouva jest platna, jestliže se na spojenectví i přátelství spravedlivě pohlíží, proč se já netáži, co jste vy, Římané, učinili dobyvše Kapue, ale vy požadujete počtu o tom, co jsme my, Achajové, učinili s Lacedaemoňany ve válce přemoženými? Zabiti jsou někteří; mysli si, že od nás; což vy jste senatorů kampanských nepopravili sekyrou? Hradby jsme zbořili; vy netoliko hradby, nýbrž město i pozemky jste odňali. Zdánlivě, řekneš, jest rovnoprávnou smlouva; ve skutečnosti jest na straně Achajů vyprošená svoboda, u Římanů docela i nadvláda. Cítím to, Appie, a není-li třeba, nehorším se, ale prosím vás, ať jest jakýkoli rozdíl mezi Římany a Achaji, jen aby si u vás nestáli na rovni nepřátelé vaši i naši a my spojenci, ba spíše aby ve výhodnějším postavení nebyli. Neboť aby na rovni stáli, jsme my učinili, když jsme jim dali své zákony, když jsme jim dali účastenství ve sdružení achajském. Málo jest přemoženým, co vítězům stačí; více žádají nepřátelé, nežli mají spojenci. Co jest přísahou, co nápisy do kamene vrytými na věčné časy stvrzeno i posvěceno, to se chystají, vyčítajíce nám křivopřísežnictví, zrušiti. Ostý-

cháme se sice vás, Římané a, chcete-li tak, i bojíme; ale více se i ostýcháme i bojíme bohů nesmrtelných.«

S řečí Lykortovou velká většina souhlasila, i bylo patrno, že si Římané musí rázně počínati, chtějí-li udržeti svou důstojnosť. Appius varoval Achaje, aby si hleděli v čas usmířiti po dobrém Římany, dokud to lze. To zase odstrašilo Achaje, že prosili, by nezbytné změny ve věcech lacedaemonských učinili Římané sami a jich nenutili rušiti přísahou stvrzená ustanovení. To se stalo.

LXXXI. Macedonský král Filipp III. mluví ku svým synům.

(Titi Livii XL. c. 8.)

Filipp macedonský měl dva syny, staršího Persea z nezákonité manželky zrozeného a mladšího Demetria. Demetrius byl nějaký čas jako rukojmě v Římě a byl u Římanů velice oblíben; že doma také měl mnoho příznivcův, podobalo se, že dosedne po otci na trůn. Toho mu nepřál Perseus, jenž zdědil po otci nenávisť proti Římanům a hleděl mladšího bratra odstraniti. Příležitosť se mu naskytla; kousky, které prováděla rozveselená společnosť po hostinách, které kdysi oba bratři pořádali, vzal za vážnou věc a žaloval otci, že Demetrius přišel v noci do jeho domu s ozbrojenými druhy, aby jej zabil. Filipp dal zavolati Demetria a přibrav ještě dva starší přátele, takto promluvil k synům:

98. »Sedím tu já, ubohý otec, jako soudce mezi dvěma syny, žalobcem bratrovraždy a obviněným, abych nalezl u svých vlastních skvrnu buď vymyšlení nebo spáchání zločinu. Již dříve jsem se obával této hrozící bouře, když jsem vzájemné pohledy, nikterak bratrské, když jsem ta a ona slova slyšel. Avšak druhdy naplňovala srdce mé naděje, že mohou vaše hněvy dohořeti i podezřívání býti odklizeno: že i nepřátelé složivše zbraně uzavřeli smlouvu a soukromé mnohých lidí sváry že byly skončeny; že se někdy upamatujete na bratrství, na bývalou dětskou upřímnosť a vzájemné přátelství, konečně i na má naučení, kterých, abych byl nekázal hluchým stěnám, se obávám. Kolikráte jste mě poslouchali, když jsem uváděl odstrašující příklady bratrské nesvornosti a líčil hrozné její účinky, že jí úplně zahubili sebe i své potomstvo, domy i království. I dobré příklady jsem na druhé straně představil, družnou svornosť v dvojici lacedaemonských králů, blahodárnou po mnohá století jim samým i vlasti; táž obec, když vznikl obyčej, že každý pro sebe uchvacoval samovládu, že byla zničena; dále jak tito bratři Eumenes a Attalus z tak nepatrné moci, že se jim téměř bylo styděti za jméno král, žádnou jinou věcí tak jako bratrskou shodou své království rovným učinili mně, Antiochovi i kterémukoli z králů nynější doby. Ani římských příkladů jsem nevynechal, které jsem buď z vlastního názoru nebo z doslechu znal, Tita a Lucia Quinktiů, kteří válku se mnou vedli, Publia a Lucia Scipionů, kteří přemohli Antiocha, otce a strýce jejich, jichž stálé svornosti za života ani smrť nerozloučila.

Ani zločinnosť a zločinnosti podobný osud oněch vás nedovedl odstrašiti od zuřivé nesvornosti, ani dobrá mysl těchto, dobrý osud, na pravou cestu obrátiti. Já ještě žiji a dýchám, a vy oba jste již rozhodli o mém dědictví s nešlechetnou nadějí a chtivostí. Přejete si, bych tak dlouho žil, dokud bych, přežije jednoho z vás, neučinil svou smrtí druhého nepochybným králem. Ani bratra ani otce nemůžete strpěti; nic drahého, nic svatého vám není; na místo všeho nastoupila nenasytná touha po jediném trůně.

Nuže, poskvrňte sluch otce svého, zápaste žalobami, abyste

v brzku mečem zápas rozhodli; řekněte zjevně, cokoli buď pravdivého můžete nebo co si chcete vymysliti; jsou otevřeny uši, které potom budou zavřeny tajným žalobám jednoho proti druhému.«

Když toto s hněvem domluvil, vyhrkly všem slzy, a dlouho bylo trapné mlčení. Konečně promluvil Perseus:

LXXXII. Řeč Perseova.

(Titi Livii XL. c. 9.—11.)

»Patrně jsem měl otevříti v noci dvéře a vpustiti ozbrojené 99.
hodovníky i nastaviti hrdlo meči, poněvadž se nevěří leč spáchanému zločinu, a já úkladně byv napaden musím slyšeti totéž, co lotr a úkladník. Ne nadarmo říkají tihle, že jediného syna Demetria máš, mě pak nazývají podvrženým a synem souložnice. Neboť kdybych u tebe měl postavení i lásku jako syn, nesršel bys hněvem proti mně, jenž si stěžuji na dopadený úklad, nýbrž proti tomu, který jej nastrojil, a nebyl by ti do té míry lhostejným náš život, že bys ani minulým nebezpečenstvím mým nebyl vzrušen ani budoucím, jež se dostaví, když nejsou úkladníci potrestáni. A tak, je-li třeba mlčky zemříti, mlčme, poprosíce toliko bohův, aby zločin, jenž ode mne se počal, na mně byl skončen, i aby rána mým tělem na tebe nebyla mířena; pakli však, což v samotě přepadeným sama přirozenosť vnuká, že se dovolávají pomoci lidí, kterých přece nikdy neviděli, i já vida meč proti mně vytasený smím hlesnouti, prosím skrze tebe i jméno otec, jež kterému z nás jest světější, již dávno znamenáš, abys mě tak slyšel, jako kdybys byl, nočním úpěnlivým voláním vzbuzen byv, mně o pomoc vzývajícímu přispěl a Demetria s ozbrojenou družinou za hluboké noci v mé předsíni dopadl. Co bych tehdy volal v přítomném nebezpečenství jsa poděšen, na to si nyní, druhý den, stěžuji.

Bratře, již dávno jsme mezi sebou nežili jako vespolných pitek účastníci. Kralovati chceš vším způsobem. Této tvé naději překáží můj věk, překáží přirozené právo, překáží starobylý zvyk Macedonie, překáží dokonce i rozhodnutí otcovo. Překonati tyto překážky nemůžeš leč mojí krví. Vše strojíš a zkoušíš. Až dosud buď má ostražitosť, buď štěstí zabránilo tvé bratrovraždě. Včerejšího dne při přehlídce vojska a běhu a při obrazu bitvy k zábavě předvedeném, vražedný téměř boj jsi způsobil a nic jiného mne od smrti nezachránilo, nežli že jsem se dal se svým vojskem přemoci. Od nepřátelského boje, jako by to byla bývala bratrská hra, chtěl jsi mě přivléci k hostině. Myslíš, otče, že bych byl hodoval mezi bezbrannými hostmi, když ke mně přišli ozbrojení v průvodu po hostině? Myslíš, že mi žádné nebezpečenství od mečů v noci nehrozilo, když mě rapíry před tvýma očima téměř ubili? Proč tak pozdě v noci, proč nepřítel k rozhněvanému, proč s muži mečem opásanými přicházíš? Jako host jsem se neodvážil sebe ti svěřiti, jako účastníka pitky mám tě přijmouti přicházejícího s ozbrojenci? Kdyby byly bývaly dvéře otevřeny, pohřeb můj bys v té době strojil, otče, kdy mé stížnosti posloucháš.

Nikterak já nevystupuji jak obžalobce sočivě, ani že bych se snažil pochybné věci odůvodniti. K čemu pak to? Může říci, že nepřišel se zástupem k mým dveřím, či že mečem opásaní s ním nebyli? Zavolej, které budu jmenovati. Dovedou se sice všeho odvážiti, kteří se tohoto odvážili, ale přece se neodváží zapírati. Kdybych je

ve svém příbytku s mečem jal a k tobě přivedl, pokládal bys věc za zjištěnou; pokládej jich přiznání za dopadení. Proklínej nyní touhu po vládě a vzbuď Lítice, by pronásledovaly bratra. Ale ať nejsou slepé, otče, tvoje kletby; dělej rozdíl, rozeznávej úkladníka a oběť úkladů; vinníkovu hlavu zasáhni. Kdo měl úmysl zabiti bratra, ať má proti sobě i hněv ochranných bohův otcových; kdo měl zahynouti bratrovým zločinem, útočiště v otcově milosrdenství a spravedlnosti ať má. Neboť kam jinam se mám utéci, když mi ani očistná slavnosť vojska tvého, ani běh vojákův, ani dům, ani hostina, ani noc k odpočinku lidem daná dobrodiním přírody není prosta nebezpečenství?

Půjdu-li byv pozván k bratru, zemříti mi jest; vpustím-li do svého příbytku bratra k pitce, zemříti mi jest: ani když půjdu, ani když zůstanu, nástrah se nevystříhám. Kam se uchýliti? Nic kromě bohův, otče, a tebe jsem neměl v úctě. Nemám Římanů, ku kterým bych se utekl: po mé zhoubě touží, poněvadž cítím bolesť nad tvými křivdami, poněvadž se horším, že ti bylo odňato tolik měst, tolik národův a nedávno přímořský kraj Thracie. Ani za mého, ani za tvého života nemají naděje, že Macedonie bude jejich; jestliže mě zločin bratrův, tebe stáří sklátí neb ani na to se nebude čekati, vědí, že král i království macedonské bude jejich. Jestliže ti co mimo Macedonii Římané ponechali, myslil bych, že i mně to bylo ponecháno za útočiště. Avšak v Macedoňanech jest prý dosti záštity. Viděl jsi včerejšího dne útok vojáků proti mně. Co jim scházelo nežli meč? Co oněm scházelo ve dne, vzali hosté bratrovi v noci.

Proč bych mluvil o veliké části předních mužů, kteří v Římany složili veškeru svou naději o stkvělém postavení a v toho, jenž všechno u Římanů zmůže? A při sám Herkules, tomuhle dávají přednosť netoliko přede mnou, starším bratrem, nýbrž málem i před tebou samým, králem a otcem. Neboť tohle jest ten, jehož zásluhou ti senat trest odpustil, který tebe nyní od zbraní římských chrání, který uznává za slušno, aby tvoje stáří bylo vděčno a poddáno jeho mládí. Při tomhle stojí Římané, při něm všechna města z tvé vlády vybavená, při něm Macedoňané, kteří se těší z míru s Římany: a já kromě tebe, otče, kterou mám kde naději neb ochranu? Kam myslíš, že směřuje onen list Tita Quinktia tobě nyní poslaný, ve kterém praví, že-s dobře si vedl ku svému prospěchu, že jsi poslal Demetria do Říma, i vybízí, abys jej zase poslal zpět a to s četnějšími vyslanci a předními muži macedonskými? Titus Quinktius jest nyní tomuhle rádcem ve všem i učitelem; toho si, odřeknuv se tebe jako otce, dosadil na tvé místo; tam se dříve pekly všechny tajné záměry. Hledají se pomocníci pro ty záměry, když ti káže, abys více a to předních Macedoňanů s tímhle poslal.

Kteří odtud jdou do Říma neporušeni a čisti s přesvědčením, že Filippa mají králem, vracejí se odtamtud nasáknuti a nakaženi římskými vnadidly. Demetrius jediný jest jim všecko; toho již i králem za života otcova nazývají. Jestliže se nad tím horším, jest mi slyšeti hned nejen od jiných, nýbrž i od tebe, otče, obvinění, že toužím po vládě. Já však, je-li pronášeno všeobecně, se k němu nehlásím. Neboť koho vypuzuji s jeho místa, abych sám na jeho místo nastoupil? Jediný přede mnou jest otec a, aby dlouho žil, modlím se k bohům. Jestliže jej přežiju — a toho si přeji, jestliže zasloužím, aby mi toho sám přál — převezmu dědictví trůnu, jestliže mi je otec odkáže. Touží po vládě, a to zločinně touží, kdo chvátá překročiti posloupnosť dle věku, přirozenosti, obyčeje macedonského, přirozeného práva. »V cestě

stojí starší bratr, jemuž dle práva i dle vůle otcovy trůn náleží; budiž odstraněn: nebudu se první ucházeti o trůn zavražděním bratra, otec starý a opuštěný o sebe se více bude báti, než aby mstil smrti synovy. Římané s radostí uvítají, pochválí i obhájí toho činu.« Tyto naděje jsou nejisty, otče, ale lichy nikoli. Neboť takto se věc má: nebezpečenství života můžeš ode mne odraziti potrestáním těch, kteří se chopili meče, by mě zavraždili; bude-li míti jejich zločin úspěch, smrť mou stíhati ty již nebudeš moci.«

Po řeči Perseově obrátily se zraky všech na Demetria, a všichni čekali dychtivě na odpověď jeho. Demetrius nemohl dlouho pro slzy mluviti, konečně však vida nezbytí, přemohl svou bolesť a počal:

LXXXIII. Řeč Demetriova.

(Titi Livii XL. c. 12.—15.)

»Všeho, co dříve bylo podporou obžalovaných, otče, užil napřed žalobce. 100.
Líčenými slzami ku zkáze druhého mé opravdové slzy ti učinil podezřelými. Ač sám od té doby, co jsem se z Říma vrátil, v tajných schůzkách se svými stoupenci ve dne v noci úklady strojí, přece sám líčí mě nejen úkladníkem, nýbrž i jako zřejmého lotra a zabijáka. Svým nebezpečenstvím tě straší, aby nevinnému bratru právě skrze tě urychlil záhubu. Tvrdí, že nemá útočiště nikde na světě, aby mi ani u tebe žádná naděje nezbyla. Mně napadenému, opuštěnému, nuznému přitěžuje sočením na cizí přízeň, která spíše škodí nežli prospívá. Již v tom, jak žalobnicky si počínal, že žalobu pro událosť této noci smísil s pronásledováním ostatního mého života, aby i to, o čem celou pravdu znáš, uvedl v podzírání jiným rysem života našeho a ono liché obviňování o naději, vůli, záměrech mých podepřel tímto vymyšleným a nastrojeným příběhem? Spolu hleděl i toho, aby se žaloba zdála býti náhlou a nikterak připravenou, jako by vznikla z náhlého strachu a poplachu této noci. Nemělo se však, Persee, jestliže jsem já byl zrádcem otce i království, jestliže jsem se spolčil s Římany i s jinými nepřáteli otcovými, čekati na povídačku o události této noci, nýbrž měl jsem ze zrady již dříve býti obžalován; jestliže ta odloučena od této, byla pouhým obviněním, a měla označiti více tvou nenávisť ke mně nežli můj zločin, měla býti i dnes buď vynechána nebo na jinou odložena, aby se zvlášť pátralo, zda já tobě jsem nástrahy učinil či ty mně, ovšem z nového a ojedinělého druhu nenávisti. Já přece, pokud při tomto náhlém vzrušení budu moci, odloučím to, co jsi ty zmátl, i odkryji buď tvé nebo své nástrahy této noci.

Chce, aby se zdálo, že jsem pojal úmysl jej zavražditi, abych patrně odstraniv staršího bratra, jemuž dle přirozeného práva, dle obyčeje macedonského i dle tvého, jak praví, rozhodnutí má připadnouti trůn, já mladší nastoupil na místo toho, kterého jsem zavraždil. Co tedy míní onou druhou částí své řeči, ve které praví, že Římany jsem měl ve vážnosti a na ně spoléhaje, že jsem nabyl naděje k trůnu? Neboť jestliže jednak jsem byl přesvědčen, že Římané mají tolik vlivu, že mohou, koho chtějí, dosaditi králem macedonským, jednak jestliže jsem tolik důvěřoval své oblíbenosti u nich, k čemu bylo třeba bratrovraždy? Či abych nosil korunu zbrocenou krví bratrovou? Abych byl od nich samých, u kterých jsem si buď opravdovou neb aspoň líčenou šlechetností získal přízeň, jestliže snad ně-

jakou jsem si získal, proklínán a nenáviděn? Leda jestliže myslíš, že Titus Quinktius, jehož zdárnými radami, jak mě nyní obviňuješ, se dávám říditi, ačkoliv i on sám v takové lásce žije s bratrem, mě nabádal zavražditi bratra. On spolu vytkl netoliko přízeň Římanů, nýbrž sebral úsudky Macedoňanův a svorný soud všech bohův i lidí, ze kterých všech důvodů nabyl přesvědčení, že se mi v zápase nevyrovná; spolu, jako bych byl ve všech jiných věcech slabší, obviňuje mě, že jsem se uchýlil k zločinu jako poslední své naději. Chceš, aby se dle té zásady vedlo vyšetřování, že by se rozsoudilo, že ten pojal záměr zahubiti bratra, kdo z obou se bál, aby druhý se nezdál trůnu hodnějším?

Než proberme postupně obvinění kterýmkoli způsobem vymyšlené. Žaloval, že byl napadán několika způsoby a všechny cesty nástrah položil do jednoho dne. Chtěl jsem jej za dne po očistné oběti, když jsme se střetli, ba i, bohové mi odpusťte, v den očistných obětí zabiti; chtěl jsem jej patrně otráviti, když jsem jej pozval k hostině; chtěl jsem jej mečem zabiti, když k pitce mě provázeli zbraní opásaní druhové. Vidíš tu, které okolnosti byly vybrány k vraždě, zábava, hostina, pitka. Což který den? Kdy očišťováno bylo vojsko, kdy jsme mezi částmi obětního zvířete, zatím co napřed byly neseny královské zbraně všech macedonských králů, co jich kdy bylo, sami dva po tvém boku, otče, jeli napřed a následovalo vojsko macedonské — já, i kdybych byl něco očisty hodného dříve byl spáchal, očištěný a usmířený těmito obřady, právě tehdy dívaje se na obětní zvíře rozložené po krajích naší cesty, nejvíce jsem přemítal o vraždě, otrávení, mečích přichystaných k pitce, abych kterými že jinými obřady potom svědomí poskvrněné vším zločinem očistil? Ale duch zaslepený vášnivou touhou obviňovati, když chce všechno v podzírání uvésti, jedno druhým mate. Neboť jestliže jsem tě chtěl o hostině otráviti, co bylo méně vhodné nežli neústupným zápasem a srážkou v tobě hněv rozjitřiti, abys pak právem, jak jsi vskutku učinil, pozván byv k hostině odmítl? Když pak jsi rozhněván odepřel, zda jsem se měl přičiniti, abych tě usmířil, abych jiné hledal příležitosti, ježto už jednou jsem měl jed připravený, či jsem musil od onoho záměru jaksi přeskočiti k jinému, abych tě mečem a to téhož dne, pod záminkou půtky zavraždil? A konečně, jak jsem se mohl nedomnívati, jestliže jsem myslil, že jsi strachem ze smrti vyhnul se mé hostině, že pro týž strach se nevyhneš pitce?

Nemám proč se zardívati, otče, jestliže jsem si v den sváteční ve společnosti druhů popřál více vína. I ty se, prosím, ptej, s jakou veselou náladou a zábavou byla u mne slavena včerejší hostina, při níž i ona, snad špatná, radosť daleko zabíhala, že při jinošském branném zápase naše strana nepodlehla. Tato úzkosť i strach zahnaly opilosť snadno; kdyby to nebylo do toho přišlo, my úkladníci bychom leželi v tvrdém spánku. Jestliže jsem měl úmysl dobyti tvého domu a vzav dům pána zavražditi, nebyl bych jen střídmě pil víno, nebyl bych svých vojákův od něho zdržel? I abych se já sám nehájil přílišnou přímostí, sám bratr, nikterak zlý a podzíravý, pravil: »Nic jiného nevím, z ničeho neviním, leč že s mečem přišli k pitce.« Otážu-li se, odkud právě to víš, bude se ti přiznati, buď že tvých vyzvědačů pln byl dům, anebo že oni tak zjevně zbraň vzali, že to všichni viděli. I aby se nezdálo, že sám buď po něčem dříve se poptával anebo že nyní jako žalobce vede důkazy, vybízel tě tázati se těch, které jmenoval, zda meč měli, aby jako při sporné věci

za usvědčené byli pokládáni, kdybys na to se otázal, k čemu se sami přiznávají. Proč ty nevybízíš na to se zeptati, zda vzali meč, by tě zavraždili, zdali z mého návodu a s mým vědomím? Neboť na to chceš, aby bylo hleděno a ne na ono, k čemu se přiznávají a co jest zřejmo. Ale tvrdí, že ku své obraně vzali meče. Zda správně či nedobře tak učinili, sami se budou zodpovídati ze svého činu; mojí věci, která nemá činiti s tím činem, do toho nevměšuj anebo vysvětli, zda zjevně či tajně jsme tě chtěli napadnouti. Jestliže zjevně, proč jsme všichni neměli mečů? Proč nikdo mimo ty, kteří zbili tvého vyzvědače? Jestliže tajně, který byl plán záměru? Po ukončené hostině, když jsem já k pitce odešel, a čtyři zůstali, aby tě ve spánku napadli, kterak by byli zůstali nepovšimnutými jednak jakožto lidé cizí, jednak jako moji a k tomu zvláště podzíraní, poněvadž před chvílí byli v potyčce? Jakým způsobem však zavraždivše tě mínili sami vyváznouti? Mohl čtyřmi meči býti tvůj dům vzat a dobyt?

Proč pak ty, nechaje tento noční příběh stranou, se nevrátíš k tomu, co tě bolí, co závistí mučí? »Proč se vůbec děje zmínka o tvém panování, Demetrie? Proč se některým zdáš býti hodnějším nástupcem otcovým, nežli já? Proč činíš moji naději, která byla jistá, kdyby tebe nebylo, pochybnou a kormutlivou?« To si myslí Perseus, ačkoli to neříká; to jej činí nepřítelem, to žalobcem; to dům, to království tvé naplňuje žalováním a podzíráním. Já však, otče, jako bych snad neměl ani nyní míti naději k trůnu, ani se nikdy pouštěti o něj do sporu, poněvadž jsem mladší, poněvadž ty chceš, abych ustoupil staršímu, tak zase jsem nesměl tak si počínati, ani nesmím, abych se všem zdál nehodným, tebe jako otce nehodným. Neboť toho bych dosáhl svými chybami, a ne skromností a povolností vůči tomu, komu to sluší a patří. Římany mi vytýkáš a to, co má býti slávou, obracíš ve zločin. Já jsem nežádal ani, abych jako rukojmě byl vydán Římanům, ani abych jako vyslanec byl poslán do Říma; od tebe byv poslán nezdráhal jsem se jíti. V obojí té době jsem se tak choval, abych nebyl k hanbě tobě ani tvému trůnu ani národu macedonskému. Tedy mého přátelství s Římany, otče, ty jsi byl původou. Pokud jim s tebou mír bude trvati, i se mnou bude přátelství; počne-li válka, já, který jsem byl rukojmím, který vyslancem ve službě otcově ne neplatným, budu jim zase prudkým nepřítelem. A nežádám dnes, aby mi něco prospěla přízeň Římanů, toliko prosím, by mi neškodila. Ani nepočala ve válce, ani nebude pro válku zachována; byl jsem zárukou míru, k zachování míru byl jsem poslán jako vyslanec: žádná z těch věcí nebudiž mi ani za slávu ani za provinění čítána.

Já, jestliže jsem se dopustil něčeho bezbožného proti tobě, otče, jestliže něčeho zločinného proti bratru svému, neprosím za prominutí žádného trestu; jsem-li nevinen, prosím, abych nebyl zničen nenávistí, když zločinem nemohu. Nežaluje na mě bratr dnes po prvé, ale dnes po prvé zřejmě, aniž jsem se čím proti němu provinil. Kdyby se na mě otec hněval, měl bys ty jako starší bratr prositi za mladšího, hleděti odpuštění dosáhnouti pro mé mládí, pro můj poklések. Kde měla býti ochrana, tam jest záhuba. Po hostině, po pitce téměř v polospánku byl jsem odvlečen, bych se zodpovídal z bratrovraždy. Bez obhájců, bez zástupců sám jsem nucen se hájiti. Kdybych měl ve prospěch jiného mluviti, byl bych si vzal čas na rozmyšlenou a upravení řeči, ač bych se nepotřeboval o nic jiného než o pověsť svého nadání obávati. Nevěda, proč jsem byl povolán, slyšel jsem tě

rozhněvaného a poroučejícího se hájiti, bratra žalujícího. Onen již dlouho před tím připravenou a promyšlenou proti mně řeč mluvil; já jsem měl jen tu chvilku, ve které jsem byl žalován, bych poznal, oč běží. Zda jsem měl za oné hodiny poslouchati žalobce či přemýšleti o obraně? Ohromen jsa náhlým a netušeným neštěstím, sotva jsem mohl poznati, co se mi vytýká, nerci-li abych dostatečně věděl, kterak bych se hájil. Jakou bych měl naději, kdybych neměl soudcem otce? I jestliže láskou jsem u něho překonáván od staršího bratra, aspoň milosrdenstvím jak obviněný nesmím býti překonán. Já totiž prosím, abys mě pro mě i pro sebe zachoval; onen požaduje, abys mě pro svou bezpečnosť zavraždil. Co myslíš, že učiní se mnou ten, až mu trůn odevzdáš, který již nyní za spravedlivo pokládá, aby mu byla má krev obětována?«

Slzy mu přerušily další řeč. Filipp prohlásil, že v tak vážné věci nelze hned rozhodnouti, dříve že mu jest prozkoumati každou podrobnosť ze života svých synů, pak že se ukáže, že liché jest obvinění pro ten noční příběh, ale podzíráno že jest přílišné přátelství Demetriovo s Římany. To byla semena nové macedonské války, vedené později s Perseem. Stíhaný a podzíraný Demetrius byl konečně ošemetnými nástrahami Perseovými zničen; byl otráven a zardoušen. Tyto nástrahy prohlédl Filipp, když už bylo pozdě.

LXXXIV. Řeč Kallikratova k Achajům.

(Titi Livii XLI. c. 23.)

Perseus, syn a nástupce macedonského krále Filippa III., konal přípravy k válce proti Římanům; za tou příčinou hledal všude spojence. Zvláště Achaje si chtěl nakloniti. Achajové tak velice nevražili na Macedoňany, že jim zapověděli vstup do svého území. Poněvadž pak ani sami nesměli vstoupiti na území macedonské, byla Macedonie útočištěm uprchlých otroků z Achaje. Perseus použiv té okolnosti, dal otroky zjímati a poslal je s přátelským listem zpět do Achaje. Smýšlení většiny se obrátilo tou věcí na stranu Perseovu; náčelník achajský Xenokrates ucházel se již dříve soukromě o přízeň královu. Za takového stavu věcí promluvil Kallikrates, přívrženec strany, která viděla prospěch achajský v tom, bude-li věrně zachována smlouva s Římany:

101. »Některým se zdá, Achajové, že jde o malé nebo jen prostřední věci; já myslím, že o největší a nejvážnější ze všech neběží toliko, nýbrž jaksi jest ujednáno. Neboť my, kteří jsme králům macedonským i Macedoňanům samým zakázali své území, a to rozhodnutí trvalým míti chtěli, rozumí se, abychom nepředpouštěli vyslanců ani poslů od králů, kterými by byli sváděni někteří z nás, tu jaksi mluvícího nepřítomného krále posloucháme a, probůh, jeho řeč schvalujeme. A ač i divoká zvířata nepřijímají potravy úkladně jim předložené a prchají před ní, my zaslepeně se dáváme navnaditi leskem malého dobrodiní a pro naději, že dostaneme zpět bídné otroky, kteří za nic nestojí, necháváme svou vlastní svobodu podrývati a napadati. Neboť kdo by neviděl, že se hledá cesta ku spolku s králem, jímž by byla porušena smlouva s Římany, na níž spočívá celé naše bytí? Leda jestliže někdo o tom pochybuje, že Římanům jest válčiti s Perseem, a co bylo za života Filippova očekáváno, smrtí jeho pak přerušeno, to že nastane po smrti Filippově.

Dva, jak víte, měl syny Filipp: Demetria a Persea. Rodem matčiným, mužností, duchem, přízní Macedonů daleko vynikal Demetrius. Ale poněvadž určil trůn za odměnu záští proti Římanům, usmrtil Demetria pro žádné jiné provinění, nežli že vešel v přátelství s Ří-

many, Persea, o kterém věděl, že bude téměř dříve dědicem války s národem římským nežli trůnu, učinil králem. Tedy, co dělal tento po smrti otcově jiného, nežli že chystal válku? Nejprve poslal Bastarny ku všeobecnému postrachu do Dardanie; kdyby ti ji byli osadili, bylo by v nich mělo Řecko obtížnější sousedy, nežli měla Asie v Gallech. V té naději byv zklamán, nevzdal se přece válečných plánů; naopak, chceme-li pravdu mluviti, již počal válku. Dolopii brannou mocí pokořil a neslyšel jich, když se odvolávali ve sporech k rozhodnutí národa římského; potom překročiv Oetu, aby se náhle ukázal v samém středu Řecka, vystoupil do Delf. Kam dle vašeho mínění směřuje vykonání této neobvyklé cesty? Potom prochodil Thessalii; že bez ublížení někomu z těch, kterých nenáviděl, toho se tím více jako pokusu obávám. Pak sám poslal list se zdánlivým darem a vybízí nás pomýšleti, jak bychom budoucně toho daru nepotřebovali, to jest, abychom zrušili rozhodnutí, jímž se Macedoňanům nedovoluje vstoupiti na Peloponnes, abychom opět viděli královské vyslance i hostinná přátelství s předními muži a brzo macedonská vojska i jej samého, jak se od Delf — neboť jak veliký záliv leží v cestě? — přepravuje na Peloponnes, abychom se vmísili mezi Macedoňany ozbrojujícími se proti Římanům. Já myslím, aby se nic nového neustanovovalo, a všechno aby bylo ponecháno v plné platnosti, dokud by se nezjistilo, zda byl lichým tento náš strach či správným. Zůstane-li neporušeným mír mezi Macedoňany a Římany, i nám buď s nimi přátelství a majetkové právo; nyní na to pomýšleti zdá se býti nebezpečným a ukvapeným.«

LXXXV. Řeč Archova k Achajům.

(Titi Livii XLI. c. 24.)

Po Kallikratovi promluvil Archo, bratr achajského náčelníka Xenarcha, takto:

»Nesnadnou Kallikrates učinil řeč i mně i všem, kteří s ním 102.
nesouhlasíme: neboť tím, že sám hájí spolku s Římany a říká, že jest stíhán a napadán, ač ho nikdo nestíhá ani nenapadá, způsobil, že se zdá, že ten, kdo s ním nesouhlasí, mluví proti Římanům. A přede vším, jako by nebyl býval zde s námi, nýbrž přicházel buď z radnice národa římského nebo byl zasvěcen v tajnosti králů, všechno ví a hlásá, co potají učiněno bylo. Neboť věští, co by se bylo stalo, kdyby byl Filipp zůstal na živě, proč jest takto Perseus dědicem trůnu, co strojí Macedoňané, co zamýšlejí Římané. My však, kteří nevíme ani proč, ani jak zahynul Demetrius, ani co by byl učinil Filipp, kdyby byl na živě zůstal, dle toho, co se zřejmě koná, třeba nám zaříditi své záměry. I víme, že Perseus přejav trůn byl nazván králem od národa římského; slyšeli jsme, že vyslanci římští přišli ku králi a že byli laskavě přijati. To všechno pokládám aspoň já za známky míru a ne války, a že Římané nemohou býti uraženi, jestliže, jako jsme jich, když vedli válku, následovali, i nyní za míru následujeme jich příkladu. Nevidím aspoň, proč bychom my ze všech samojediní vedli nesmířitelnou válku proti království macedonskému.

Jsme na ráně Macedonii již samou blízkostí? Či jsme nejslabší ze všech jako Dolopové, které si nedávno podmanil? Právě naopak jsme jak svými silami, díky bohům, tak vzdáleností země bezpečni. Ale ať jsme stejně vydáni ráně jako Thessalové a Aetolové, což

nemáme o nic více ochrany a vážnosti u Římanů my, kteří jsme vždy byli spojenci a přáteli, než Aetolové, kteří byli před nedávnem nepřáteli? Které právní postavení mají k Macedoňanům Aetolové, které Thessalové, které Epirští a konečně veškeré Řecko, totéž mějme i my. Proč pak jest pouze u nás tenhle proklatý jakýsi rozvrat práva lidského? Ať učinil něco Filipp, proč jsme se proti němu ozbrojenému a válku vedoucímu na tomto usnesli; čím si zasloužil Perseus, nový král, který se žádným bezprávím neprovinil a svou dobrotivostí neshody otcovy chce vymazati, abychom samotní ze všech mu byli nepřáteli? Ačkoliv i to jsem mohl říci, že tak veliké byly zásluhy dřívějších králů macedonských o nás, že bychom křivdy jediného Filippa, jestliže snad nějaké byly, po jeho smrti docela mohli zapomenouti. Když loďstvo římské stálo v Kenchreách, konsul pak s vojskem byl v Elatei, byli jsme, jak víme, tři dni ve shromáždění uvažujíce, zda se máme přidati k Římanům či k Filippovi. Ať nic nepůsobil okamžitý strach z Římanů v naše smýšlení, přece bylo jistě něco, co tak protahovalo rozvažování. Byl to starý svazek s Macedoňany, dávné a veliké zásluhy králův o nás. Nechť působí i nyní právě ony, ne abychom byli zvláštními přáteli jejich, ale abychom nebyli zvláštními nepřáteli. Nepředstírejme, Kallikrate, že o to běží, oč neběží; nikdo neradí sepsati nový spolek nebo novou smlouvu, jíž bychom se nerozvážně zavázali, nýbrž budiž toliko vzájemnosť v poskytování i vyžadování práv, abychom zákazem svého území i svým spoluobčanům i sobě nezamezili přístupu v království, aby našim otrokům nebylo možná někam prchati. V čem stojí toto proti smlouvám s Římany? Proč malou a jasnou věc činíme velikou a podezřelou? Proč vzbuzujeme lichý poplach? Proč uvádíme jiné v podzírání a v nenávisť, abychom sami měli příležitosť přisvědčovati Římanům? Bude-li válka, ani Perseus nepochybuje, že půjdeme s Římany. V míru ať jsou nepřátelství, i když ne skončena, aspoň přerušena.«

Řeč tato vzbudila sice souhlas, ale odporem druhé strany bylo rozhodnutí odloženo. Když pak Perseus vyslal za touž příčinou vyslance, nebyli jejím přičiněním předpuštěni, aby snad Římané to nelibě nenesli.

LXXXVI. Řeč pergamského krále Eumena k Římanům.

(Titi Livii XLII. c. 13.)

Eumenes, král pergamský, přišel do Říma, aby žaloval na Persea a udal, kterak horlivě se tento král macedonský chystá k válce proti Římanům. Vylíčil všechny zločiny Perseovy, moc, kterou má u národů řeckých i asijských, kolik vojska i potravin schystal pro nastávající válku a pokračoval:

103. »To, co vám vypravuji, otcové shromáždění, není povídání lichých pověstí, jemuž bych byl já tím dychtivěji uvěřil, poněvadž jsem chtěl, aby pravdivy byly žaloby na nepřítele, nýbrž jsou to věci poznané a vyzkoumané, nejinak nežli kdybych, byv vyslán od vás za zvěda, oznamoval vám, co jsem na vlastní oči viděl; a nebyl bych opustiv své království, které jste vy rozšířili a povznesli, se přepravil přes tak veliké moře, abych se, vypravuje vám liché věci, o všechnu důvěru připravil: viděl jsem slavné obce asijské i řecké, kterak odhalují den ode dne více své smýšlení a brzy, bude-li jim dovoleno, zajdou tam, odkud nebudou míti návratu k litování; viděl jsem Persea, kterak se nespokojuje s macedonským královstvím, a

brannou mocí je zabírá, ono, co se násilím podrobiti nedá, přízní a laskavostí získává; zřel jsem, kterak nerovné jest postavení, když onen proti vám válku chystá, vy jemu bezpečný mír zachováváte, ačkoli se mi aspoň zdálo, že nechystá, nýbrž skoro vede válku.

Abrupola, vašeho spojence a přítele, z království vypudil; illyrského Artetaura, poněvadž se dověděl, že vám cosi psal, taktéž vašeho spojence a přítele, zavraždil; Thebany Euersu a Kallikrita, přední muže v obci, dal zahubiti, poněvadž poněkud volně proti němu mluvili na shromáždění Boeotův a prohlásili, že vám udají, oč jde; Byzantským poskytl pomoci proti smlouvě; proti Dolopii zdvihl válku; do Thessalie a Doridy vnikl s vojskem, aby v domácí válce podporuje horší stranu porazil lepší; v nepořádek a zmatek uvedl vše v Thessalii a Perrhaebii vzbudiv naději k novým účtům, aby pomocí dlužníků jemu zavázaných stranu vznešených potlačil. Poněvadž jste klidně trpěli tyto jeho skutky, a ježto vidí, že mu jest Řecko od vás postoupeno, jest přesvědčen, že nikdo se mu se zbraní v ruce nepostaví do cesty, dříve nežli se přepraví do Italie. Jak jest to pro vás bezpečno nebo čestno, sami vizte; já aspoň pro sebe jsem pokládal za hanbu, aby dříve přišel do Italie Perseus zdvihnout války, nežli já spojenec napřed vám oznámit, abyste se měli na pozoru.

Vykonav nezbytnou pro mě povinnosť a jaksi osvobodiv i ulehčiv svému svědomí, co mohu dále činiti, než abych prosil bohův i bohyní, abyste vy dobře opatřili i svou obec i nás spojence a přátele, kteří jsme vám tělem i duší oddáni!«

Tato řeč působila v senatory. Ve všeobecnou známosť se dostala teprve po skončené válce, dříve nevěděl lid nic více, nežli že král byl ve shromáždění senatu. Pod dojmem řeči Eumenovy byla odmítnuta řeč vyslanců Perseových, kteří přišli svého krále vymlouvat. Tak nastala válka.

LXXXVII. Řeč centuriona Spuria Ligustina před lidem.

(Titi Livii XLII. c. 34.)

Když byla válka proti Perseovi vyhlášena, sbíral konsul Publius Licinius, příští velitel v té válce, horlivě vojsko. Někteří centurionové první třídy nebyli spokojeni, že nebyl brán zřetel k jich bývalé hodnosti, a stěžovali si u tribunů lidu; na žádosť konsulovu byla svolána valná hromada lidu, by v té věci rozhodla. Po řeči obhájce centurionů Marka Popillia mluvil konsul a prosil zvláště, by mu nebyly činěny překážky, když tak veliká válka nastává. Po konsulovi mluvil Spurius Ligustinus, jeden z centurionů, kteří si u tribunů stěžovali, k lidu takto:

»Jsem Spurius Ligustinus z tribue krustumské ze Sabinska, 104.
Quiritové. Otec mi zanechal jitro pole a malou chatrč, ve které jsem se narodil i byl vychován; do dnes tam obývám. Jakmile jsem dospěl, otec mi dal za manželku dceru svého bratra, která s sebou nic nepřinesla mimo svobodu a cudnosť a k tomu plodnosť, které by i bohatý dům měl dosti. Šest synů máme, dvě dcery, obě jsou již provdány. Čtyři synové mají togu mužskou, dva nosí lemovanou. Vojákem jsem se stal za konsulatu Publia Sulpicia a Kaia Aurelia. V tom vojště, které bylo přepraveno do Macedonie, byl jsem dvě léta prostým vojákem proti králi Filippovi; třetího roku mi pro statečnosť udělil Titus Quinktius Flamininus hodnosť centuriona desáté čety u hastatů. Když byl přemožen Filipp a Macedoňané, a byli jsme dopraveni do Italie a rozpuštěni, hned jsem se odebral jako dobro-

volník s konsulem Markem Porciem do Hispanie. Ti, kteří i onoho i jiné vůdce dlouhou vojančinou poznali, vědí, že žádný ze všech žijících vojevůdců nebyl bystřejším pozorovatelem a posuzovatelem statečnosti. Tento vojevůdce mě pokládal za hodna, aby mi udělil hodnosť prvního hastata v první centurii. Po třetí opět jsem se stal dobrovolníkem v tom vojště, které bylo posláno proti Aetolům a králi Antiochovi. Od Mania Acilia byla mi udělena hodnosť prvního principa první centurie. Když byl vypuzen král Antiochus a podmaněni Aetolové, byli jsme nazpět přepraveni do Italie, a potom jsem dvakrát sloužil v legiích, které mají službu jednoroční. Potom jsem dvakrát vojákoval v Hispanii, jednou za Quinta Fulvia Flakka, po druhé za praetora Tiberia Sempronia Grakcha. Od Flakka jsem byl odveden mezi ostatními, které pro statečnosť s sebou z provincie odváděl k triumfu; byv požádán od Tiberia Grakcha, šel jsem do provincie. Čtyřikrát v málo letech jsem byl prvním centurionem legie, čtyřiatřicetkráte byl jsem pro statečnosť od velitelův obdarován, šest věnců občanských jsem dostal.

Dvacet dvě léta mám ve vojště odsloužená, a jest mi více nežli padesát let. I kdybych ani neměl vyslouženo, a ani věk mne nezbavoval branné povinnosti, přece, když vám čtyři vojáky za sebe jediného mohu dáti, Publie Licinie, měli byste mě propustiti. Ale toto, prosím, přijměte jako řeč promluvenou na můj vlastní prospěch: sám sebe nikdy nebudu vymlouvati, pokud někdo, kdo vypisuje vojska, mě uzná schopným vojákem. Které třídy hodným mě mají uznati tribunové vojenští, jest v moci jich samých; já se přičiním, aby nikdo ve vojště statečností nade mě nevynikal, a že jsem si vždy tak počínal, mohou dosvědčiti jak moji velitelé, tak ti, kteří spolu se mnou sloužili. I vám, druhové, sluší, ačkoliv odvoláním vykonáváte své právo, když jste se v mládí ničeho proti vůli úředníkův a senatu nikdy nedopustili, abyste i nyní se nevymykali z moci senatu a konsulův a za čestná pokládali všechna místa, na kterých obce budete hájiti.«

Za tuto řeč byl Ligustinus od konsula i od senatu pochválen, a odměnou mu dána hodnosť prvního centuriona. Ostatní centurionové stížnosť odvolali.

LXXXVIII. Rozmluva vyslance římského Quinta Marcia s macedonským králem Perseem.

(Titi Livii XLII. c. 40.)

Před válkou s Perseem poslali Římané do Řecka vyslance, by si zajistili pomoc u spojenců. V tom poselstvě byl i Quintus Marcius, jehož otec žil v důvěrném přátelství s otcem Perseovým Filippem. Té okolnosti použil Perseus, a když došel Marcius až do Thessalie, poslal k němu posly žádat za rozmluvu. Marcius mu ji povolil; sešli se u řeky Penea, a Marcius promluvil takto:

105. »Myslím, že na nás čekáš, abychom odpověděli na tvůj list, který jsi poslal na Korkyru a ve kterém se tážeš, proč jsme my vyslanci přišli takto s vojskem a proč rozesýláme posádky do jednotlivých měst. Na tuto tvou otázku bojím se i neodpověděti, aby se to nevykládalo za hrdosť, i odpověděti pravdu, aby se ti to nezdálo příliš trpkým. Ale poněvadž jest třeba buď slovy pokárati nebo zbraní toho, kdo smlouvu ruší, jako bych raději chtěl, aby válka proti tobě byla svěřena jinému nežli mně, tak jsem odhodlán, děj se co děj, podstoupiti trpkosť řeči proti hostinnému příteli, jako když lékaři pro

uzdravení užívají odpornějších lékův. Od té doby, co jsi dosedl na trůn, jedinou věc, kterou bylo třeba učiniti, jsi dle mínění senatu učinil, že jsi poslal do Říma poselstvo obnovit smlouvy; té však jsi prý raději neměl obnovovati nežli, když byla obnovena, porušiti.

Abrupola, spojence a přítele národa římského, jsi z království vypudil; Artetaurovým vrahům útulku jsi poskytl, aby bylo viděti, že z vraždy, abych nic dále neříkal, máš radosť, těm, kteří ze všech Illyrů nejvěrnějšího římskému jménu krále zabili; Thessalií a územím Malijským jsi s vojskem proti smlouvě do Delf táhl; Byzantským jsi rovněž proti smlouvě poslal pomocná vojska; s Boeoťany, našimi spojenci, jsi přísežně uzavřel tajný spolek zvláště pro sebe, což nebylo dovoleno; co se týče thebských vyslancův, Euersy a Kallikrita, ubírajících se k nám, chci se raději tázati, kdo je zavraždil, než obviňovati. V Aetolii domácí válka a vraždění předních mužů, kým asi bylo způsobeno, ne-li tvými přívrženci? Dolopie od tebe samého byla zpustošena. Král pak Eumenes, který byl, když se z Říma do svého království vracel, jako žertva v Delfech na posvátném místě před oltáři téměř ubit, komu přičítá vinu, nechci povídati; které tajné zločiny tvůj přítel z Brundisia udal, jsem přesvědčen, že ti jednak vše z Říma bylo psáno, i vyslanci tvoji že ti oznámili.

Jedním způsobem jsi se mohl vyhnouti, abych o těchto věcech nemluvil, totiž kdybys byl se netázal, proč se připravují vojska do Macedonie, nebo proč posýláme posádky do měst spojenců. Ku tvé otázce mlčeti bylo by bývalo hrdější, než odpověděti pravdu. Co se mne týče, pro přátelství našich otců přeji zdaru tvé řeči a rád bych, abys mi poskytl nějaké látky, abych se mohl tvé věci před senatem zastati.«

Na tato slova odpověděl král:

LXXXIX. Odpověď Perseova Q. Marciovi.

(Titi Livii XLII. c. 41.—42.)

»Budu se hájiti ve věci, která by byla dobrá, kdyby se projed- 106.
návala před spravedlivými soudci, před žalobci i soudci v jedněch osobách. Ty věci však, které mi byly vytknuty, dílem jsou takové, že bych se jimi měl snad chlubiti, dílem takové, k nimž přiznati se nestydím, dílem takové, že je toliko slovem namítané stačí slovem popříti. Neboť dejme tomu, že tu dnes stojím jako obžalovaný dle zákonů vašich, co mi vytýkati může buď udavač z Brundisia neb Eumenes, aby bylo viděti, že mě spíše skutečně žalují nežli na cti utrhají? Patrně ani Eumenes neměl jiného nepřítele nežli mě, ačkoli jest tak mnohým obtížný veřejně i soukromě; ani já jsem nemohl nalézti někoho lepšího, by vykonal zločiny, nežli Rammia, jehož jsem ani nikdy před tím neviděl, ani potom jsem neměl viděti. I z Thebanů, kteří, jak známo, ztroskotáním lodi zahynuli, i ze zavraždění Artetaura se mám já zodpovídati; a při tom přece se mi nic dále nevytýká, nežli že jeho vrahové žili jako vyhnanci v mém království. Tomuto nepříznivému postavení se tehdy nebudu vzpírati, jestliže i vy se uvolíte přiznati se, že jste těm, kteříkoli se jako vyhnanci uchýlí do Italie nebo do Říma, dali návod ke zločinům, pro které jsou odsouzeni. Jestliže se tomu i vy budete vzpírati i všichni jiní národové, i já budu mezi ostatními. A při sám Herkules, co jest

platno někomu povoliti vyhnanství, jestliže nikde jako vyhnanec místa nenalezne? Já však přece, jakmile jsem se, byv od vás upozorněn, dověděl, že jsou tihle v Macedonii, vypátrav je poručil jsem jim odejíti z království a na vždy jsem jim zakázal své území.

A to mi bylo vytknuto jako obžalovanému, jenž se má zodpovídati, ono jako králi, a věci, které vedou ku sporné otázce o smlouvě, jež jest mezi mnou a vámi. Neboť jestliže jest ve smlouvě tak psáno, že ani když někdo válku proti mně zdvíhá, nesmím sebe a království svého hájiti, musím se přiznati, že byla smlouva porušena, poněvadž jsem se brannou mocí hájil proti Abrupolovi, spojenci národa římského. Pakli však to i smlouvou bylo dovoleno i přirozeným právem tak jest zařízeno, že zbraně zbraněmi jsou odráženy, co přece jsem měl dělati, když Abrupolis zpustošil území mého království až k Amfipoli, a mnoho svobodných lidí, velkou sílu otroků, mnoho tisíc dobytka odvedl? Měl jsem se klidně dívati a nechati ho, až by i do Pelly a do mého sídla přišel se zbraní v ruce? Než věru stíhal jsem jej spravedlivou sice válkou, ale nesměl býti přemožen ani zakusiti toho, co se přemoženým přihází; těch osud když já jsem vzal na sebe, který jsem byl zbraní napaden, nač on si může stěžovati, jenž byl příčinou války?

Nebudu se týmž způsobem hájiti, Římané, že jsem Dolopy brannou mocí zkrotil, poněvadž, i kdyby toho nebyli zasloužili, učinil jsem tak dle svého práva, ježto patřili k mé říši, v mé poddanství, byvše vaším rozhodnutím přiděleni otci mému. Ani kdybych se měl zodpovídati ne vám spojencům, nýbrž těm, kteří ani vůči otrokům neschvalují krutě a nespravedlivě poroučeti, nemůže se zdáti, že jsem proti nim více zuřil, nežli bylo spravedlivo a slušno, poněvadž Eufranora, náměstka ode mne ustanoveného, takovým způsobem usmrtili, že smrť byla nejlepší z jeho trestův.

Ale když jsem odtamtud odešel, abych navštívil Larisu i Antron a Pteleon, poněvadž jsem se chtěl zastaviti na blízku v Delfech za bohoslužbou, abych vykonal oběť již mnohem dříve slíbenou, vystoupil jsem do Delf. A k tomu, by se provinění zvětšilo, se přidává, že jsem šel s vojskem; rozumí se, abych tak, jak vy nyní činíte, a nač já si stěžuji, obléhal města a do tvrzí dával posádky. Zavolejte do shromáždění řecké obce, kterými jsem se ubíral; ať si stěžuje kdokoli do bezpráví některého z mých vojáků: nezapru, že se zdá, že pod záminkou oběti jsem šel za jiným cílem. Aetolským a Byzantským jsme poslali pomocné sbory a s Boeoty jsme uzavřeli přátelství. Tyto věci, ať jsou jakékoli, byly skrze mé vyslance netoliko oznámeny, nýbrž i omluveny ve vašem senatě, kde jsem já měl některé soudce ne tak spravedlivé jako jsi ty, Quinte Marcie, otecký přítel i host. Ale tehdy ještě nepřišel do Říma jako obžalobce Eumenes, který osočováním a překrucováním uvedl vše v podhled a nenávisť a pokoušel se vás přesvědčiti, že nemůže býti Řecko na svobodě a požívati vašeho daru, dokud trvá království macedonské bez pohromy. Tento kruh se otočí; brzy bude někdo žalovati, že nadarmo byl Antiochus vytisknut za hřbety Tauru; že mnohem obtížnější pro Asii, nežli byl Antiochus, jest Eumenes; že vaši druhové nemohou míti ani chvilky klidné, dokud trvá královské sídlo v Pergamě: že ten hrad jest postaven nad hlavami okolních obcí.

Já vím, Quinte Marcie a Aule Atilie, že to, co bylo buď od vás vytknuto neb ode mne ospravedlňováno, jest takové, jaký jest právě sluch, jaká nálada posluchačův, a že tak na tom nezáleží, co jsem já

nebo s jakým úmyslem učinil, jako na tom, kterým způsobem vy na na ten čin pohlížíte. Jsem si vědom, že jsem se vědomě ničím neprovinil a jestliže jsem snad něco učinil byv sveden neprozřetelností, že mohu býti tímto pokáráním napraven a polepšen. Vskutku jsem nespáchal nic nenapravitelného, ani co by dle vašeho mínění bylo třeba válkou a brannou mocí stíhati, nebo neprávem jest po světě rozšířena pověsť o vaší mírnosti a vážnosti, jestliže z takových příčin, jež jsou sotva hodny žaloby a stížnosti, chápete se zbraní a proti králům spojencům války zdvíháte.«

Tuto řeč vyslechl Marcius se souhlasem a vypravil do Říma poselstvo, vyžádav si napřed příměří, které bylo Římanům ostatně velmi vhodné, ježto nebyli ještě k válce dostatečně připraveni. Také Perseus poslal vyslance, aby zvěstovali, jak se počalo s Marciem vyjednávání o mír. Že však vyjednávání o mír se nezdařilo, vypukla válka.

XC. Řeč konsula L. Ae. Paula před odchodem do Macedonie.

(Titi Livii XLIV. c. 22.)

Konsuly na rok 168. byli zvoleni Lucius Aemilius Paulus a Kaius Licinius Krassus. S dychtivostí se čekalo, kterému z nich připadne veliký úkol, vésti dále válku v Macedonii; losem byl k tomu určen L. Aemilius. Dříve nežli se odebral do své provincie, vyžádal si, by bylo posláno do Macedonie poselstvo a oznámilo mu pravý stav věcí. Vyslanci se vrátili s nedobrými zprávami, neboť vojsko římské v Macedonii bylo v pochybném postavení. Dav si v senatě opatřiti potřebné vojsko, vyšel L. Aemilius do shromáždění lidu a měl tuto řeč:

»Pozoroval jsem, jak se mi zdá, Quiritové, že většího blahopřání 107.
mi se dostalo, když jsem obdržel losem Macedonii za provincii, nežli když jsem buď jako konsul byl pozdraven anebo v den, kdy jsem nastoupil úřad, a to pro žádnou jinou příčinu, nežli že máte za to, že válce v Macedonii, která se již dlouho vleče, může skrze mě býti učiněn konec důstojný postavení národa římského. Doufám, že i bohové přáli tomuto losu a rovněž při našich podnicích že budou nápomocni. To mohu dílem tušiti, dílem doufati; to však se odvažuji zcela jistě tvrditi, že se vynasnažím vší silou, aby nebyla marnou naděje, kterou jste o mně pojali. Čeho jest k válce třeba, a co senat ustanovil, poněvadž ihned se mám vypraviti a nejsem sám proti tomu, obstará kollega Kaius Licinius, muž výtečný, stejně bedlivě, jako kdyby měl sám tu válku vésti. Vy mějte za pravdu to, co napíši senatu nebo sám oznámím, a nepodporujte svou lehkověrností planých pověstí, k nimž se jako původce nikdo nebude hlásiti. Neboť nyní aspoň, což, jak jsem pozoroval, se všeobecně stává, zvláště však v této válce, nikdo není takovým pohrdatelem pověsti, aby jeho nadšení mohlo zůstati neoslabeným. Ve všech společnostech a také, probůh, při hostinách jsou lidé, kteří vodí vojska do Macedonie, vědí, kde se má zříditi tábor, která místa posádkami obsaditi, kdy nebo kterým úvalem vkročiti do Macedonie, kde umístiti skladiště, kudy po zemi, kudy po moři se mají dovážeti zásoby, kdy jest se s nepřítelem utkati, kdy jest lépe si odpočinouti. A nejenom ustanovují, co jest činiti, nýbrž bylo-li učiněno něco jinak, nežli sami usoudili, na konsula jako před soudem žaloby pronášejí.

To jsou veliké překážky pro ty, kteří vedou války; neboť nedovedou všichni býti tak pevného a vytrvalého ducha proti nepříznivému povídání jako byl Quintus Fabius, který raději chtěl, aby

jeho velitelská moc byla zmenšena lehkomyslností lidu, než aby dobrou pověsť měl a špatně za obec bojoval. Proto ještě docela nemyslím, že by nebylo třeba vůdců napomínati; naopak toho, jenž vše koná po svém vlastním rozumu, pokládám spíše za hrdého nežli moudrého. Co tedy jest? Předně od rozvážlivých a odborných znalců vojenství a zkušeností vycvičených mají býti vojevůdcové napomínáni; potom od těch, kteří se účastní vedené války, kteří vidí místa, i nepřítele i vhodné okamžiky, kteří jaksi na téže lodi jsouce mají účasť v nebezpečenství. Tedy je-li někdo, kdo by si důvěřoval, že mi poradí, co by bylo ve prospěch obce, v té válce, kterou hodlám vésti, ten ať obci neodpírá své pomoci a se mnou jde do Macedonie. Lodi, koně, stanu i peněz na cestu se mu ode mne dostane; jestliže někoho mrzí to činiti a dává přednosť zahálce ve městě před namáháním na vojně, ať nechce se země lodi říditi. Látky k řečem poskytuje dosti samo město; na těch ať přestane svojí povídavostí; věz, že my se spokojíme svými poradami v táboře.«

Tato řeč vzbudila ještě větší důvěru v nastávajícího vojevůdce, tak že když se ubíral do Macedonie, vyprovodil jej neobyčejně veliký zástup lidí s jistou nadějí, že se konsul navrátí vítězem, což se i stalo.

XCI. Řeč konsula Lucia Aemilia Paula před vojskem.

(Titi Livii XLIV. c. 38.—39.)

Když převzal konsul Lucius Aemilius Paulus vésti válku proti Perseovi, nastal Římanům příznivý obrat. Bylo znáti, že se Perseus rozhodnému boji vyhýbá; couval před vojskem římským, až se přiblížil k Pelle. L. Aemilius ho tam následoval, ale nechtěl se hned dáti do boje, poněvadž vojsko bylo unaveno. Někteří z důstojníků, zvláště mladší, mu to měli za zlé, a Nasika mu zřejmě vytýkal, proč pouští nepřítele z rukou. Ale Aemilius napomenul jej k poslušnosti, dal zříditi tábor, druhého dne svolal shromáždění vojínův a tam promluvil v tento asi rozum:

108. »Publius Nasika, výtečný jinoch, jediný ze všech, kteří si včerejšího dne přáli bojovati, odhalil mi svůj úmysl; týž později mlčel, tak že se mohlo zdáti, že přešel k mému mínění. Některým jiným se zdálo býti lepším tupiti nepřítomného velitele nežli přítomného napomínati. I tobě, Publie Nasiko, i těm, kteří více potají stejné s tebou měli smýšlení, nebudu se zdráhati ospravedlniti odklad boje. Neboť tak málo lituji včerejšího odpočinku, že myslím, že zachráněno bylo ode mne vojsko tím rozhodnutím. I aby nikdo z vás nemyslil, že to mínění chovám bez příčiny, jen ať si připomene se mnou, libo-li, jak mnohé okolnosti byly ve prospěch nepřítele a proti nám.

Především, jak velice počtem nad nás vynikají, každý z vás, jak jsem přesvědčen, i dříve dobře věděl i včerejšího dne zpozoroval, když jste patřili na rozvinutý šik. Z tohoto našeho skrovného počtu byla čtvrtina vojáků zanechána na stráži u zavazadel; a víte, že se nezanechávají k ochraně zavazadel zrovna nejméně stateční muži. Ale i kdybychom byli všichni: což přece myslíme, že jest to maličkosť, že máme z toho tábora, ve kterém jsme této noci zůstali, s pomocí boží vyjíti do boje dnešního nebo nejvýše zítřejšího dne, bude-li se tak zdáti? Což jest to jedno, zda velíš vojáku, jehož ani námaha pochodu toho dne ani opevňování neznavila, který si odpočinul a neseslábl, aby ve svém stanu zbraně se chopil, a vedeš-li do šiku plného

sil, zdravého na těle i na duchu, či stavíš-li dlouhým pochodem znaveného a břemenem zemdleného, zalitého potem, s hrdlem žízní vyprahlým, s ústy a očima naplněnýma prachem za úpalu poledního slunce před nepřítele svěžího, odpočinutého, který přináší do boje síly žádnou věcí nevyčerpané? Kdo by, pro bůh, za takových okolností, třeba byl slabý a zbabělý, nepřemohl i nejstatečnějších mužův? A dále: nepřátelé za úplného klidu zřídili šik, přichystali svou mysl, stáli v pořádku každý ve svých řadách, a tu jsme měli my ve zmatku zřizovati šik a v nepořádku se utkati? Než, při sám Herkules, byli bychom věru měli šik neurovnaný a nespořádaný; nebylo lépe, abychom měli opevněný tábor, postaráno o dovoz vody, zabezpečený k ní přístup postavenými strážemi, veškeré okolí prozkoumáno, než abychom neměli nic svého mimo holou pláň, na níž bychom bojovali? Předkové vaši pokládali opevněný tábor za přístav pro všeliké příhody vojska, odkud by do boje vycházeli, kde by zmítáni jsouce bouří boje měli útulek. Proto, když jej ohradili opevněním, ještě silnou posádkou jej pojišťovali, poněvadž, kdo byl připraven o tábor, i kdyby byl v řádném boji zvítězil, byl pokládán za přemoženého. Tábor jest vítězi útulkem, poraženému útočištěm. Jak mnohá vojska, kterým v boji méně štěstí přálo, byvše zahnána do tábora, v příhodné době, někdy po kratičké době, učinila výpad a vítězného nepřítele zahnala? Druhou vlastí jest toto vojenské bydliště, a násep jest místo hradeb, a každému vojáku jeho stan domácím krbem. Beze všeho sídla pobíhajíce byli bychom bojovali a kam bychom se pak jako vítězi odebrali?

Proti těmto nesnázím a překážkám boje se staví toto: což kdyby byl nepřítel za této noci odešel, co namáhání stálo jej opět následovati hluboko do vnitř Macedonie? Já však jsem přesvědčen, že by ani nebyl zůstal, ani by byl nevyvedl svých vojů v šik, kdyby byl ustanovil odtud ustoupiti. Neboť oč snáze bylo lze odejíti, když jsme byli daleko vzdáleni, nežli nyní, když mu sedíme v týle, a svého odchodu nám ve dne ani v noci nemůže utajiti? Co však jest pro nás žádoucnější, než abychom ty na otevřených rovinách ze zadu napadli, jichž tábor převysokým břehem řeky pojištěný, nad to náspem ohrazený a četnými věžemi jsme útokem napadli, kdyby opustili opevnění a rozptýleným pochodem odcházeli?

To byly příčiny, proč byla odložena bitva ze včerejšího dne na dnešní. Neboť i já sám si přeji bojovati a pro to, že řekou Enipeem byla zahrazena cesta k nepříteli, otřevřel jsem jiným úvalem, zahnav nepřátelské stráže, novou cestu a dříve, dokud války neskončím, neustanu.«

Svou řečí způsobil vojevůdce, že někteří se přidali k jeho mínění, druzí aspoň mlčeli. Že byl Paulus dobrým a obezřelým vojevůdcem, ukázala bitva druhý den svedená, vítězná pro Římany bitva u Pydny r. 168.

XCII. Řeč vyslanců rhodských v senatě.

(Titi Livii XLV. c. 22.—24.)

Po válce s Perseem přišli roku 167. do Říma vyslanci rhodští, aby Římanům blahopřáli k vítězství. Ale nebyli přivítáni jako spojenci a přátelé; jejich nevěrnosť za právě minulé války osvědčenou měli Římané dobře v paměti. Ano praetor Manius Juventius Thalna docela navrhoval, aby byla Rhodským vypověděna válka, ale tribunové lidu mu v tom zabraňovali. Za takového stavu věcí promluvili vyslanci:

109. (Začátek chybí.) »Zda jsme se provinili, jest dosud pochybno; tresty i potupy všechny již trpíme. Dříve, po vítězství nad Karthaginskými, po přemožení Filippa, Antiocha, když jsme přišli do Říma, šli jsme z veřejného hostinského bytu do kurie blahopřát vám, otcové shromáždění, z kurie na Kapitolium k vašim bohům nesouce dary; nyní ze špinavé hospody, kam jsme sotva za peníze byli puštěni, když nám skoro jako nepřátelům bylo rozkázáno zůstati mimo obvod města, přicházíme v tomto smutečním oděvu do kurie římské my Rhoďané, které jste obdarovali nedávno provinciemi Lykií a Karií i nejstkvělejšími odměnami a poctami. A Macedoňané i Illyrové aby byli svobodni, rozhodli jste, jak slyšíme, ježto byli v porobě, dříve nežli s vámi válčili — nezávidíme však nikomu jeho štěstí, ba poznáváme v tom laskavosť národa římského —, Rhoďany pak, kteří jenom pokoj zachovali, chcete touto válkou učiniti nepřáteli ze spojenců? Zajisté jste vy tíž Římané, kteří hlásáte, že proto jsou vaše války šťastny, poněvadž jsou spravedlivy, a honosíte se ne tak jejich zdarem, že vítězíte, jako počátky, že jich bez příčiny nepodnikáte. Obléhání Messany na Sicilii učinilo nepřáteli Karthaginské, obléhání Athen i pokus zotročiti Řecko a podporování Hannibala penězi i pomocnými vojsky Filippa. Antiochus sám se své strany, byv povolán od Aetolů, vašich nepřátel, přepravil se s loďstvem z Asie do Řecka; obsadiv Demetriadu i Chalcidu i úval thermopylský pokusil se vás svrhnouti s vlády nad říší. Příčinou války s Perseem bylo vám znepokojování vašich spojencův anebo zabití králův a knížat kmenů nebo národů. Které pak heslo míti má naše pohroma, jestliže nám zahynouti? A to ještě neodlučuji věci obce od Polyarata a Dinona, našich spoluobčanův, a od těch, které jsme přivedli, abychom vám je vydali. Kdybychom všichni Rhoďané byli stejně vinni, které by bylo naše provinění v této válce? Přáli jsme straně Perseově a jako za války s Antiochem a Filippem jsme stáli při vás proti králům, tak nyní při králi proti vám. Jakým způsobem vždy podporujeme spojence a jak horlivě si počínáme ve válkách, tažte se Kaia Livia a Lucia Aemilia Regilla, kteří veleli vašim loďstvům v Asii. Nikdy nebojovaly vaše lodi bez nás; se svým loďstvem jsme bojovali jednou u Samu, po druhé v Pamfylii proti vojevůdci Hannibalovi; to vítězství jest pro nás tím slavnější, že, když jsme u Samu ztratili velikou část lodí nešťastnou bitvou i výtečné mužstvo, ani tak velikou pohromou jsme se nedali zastrašiti a opět jsme se odvážili vyplouti vstříc královu loďstvu přicházejícímu ze Syrie.

O tom jsem se zmínil nikoli pro chloubu — neboť není takové nyní naše postavení —, nýbrž abych připomenul, kterak pomáhávají svým spojencům Rhoďané. Odměny, když přemožen i Filipp i Antiochus, jsme dostali od vás velmi stkvělé. Kdyby v takovém postavení byl býval Perseus, v jakém nyní vy jste milostí bohův a statečností svojí, a kdybychom byli přišli k vítěznému králi do Macedonie žádat za odměny, co bychom přece řekli? Že byl od nás penězi podporován či obilím? Pomocnými sbory pozemskými či námořními? Které pevné místo že jsme měli osazeno? Kde že jsme bojovali buď pod jeho vůdci nebo sami o sobě? Kdyby se tázal, kde náš voják, kde loď v jeho řadách stála, co bychom odpověděli? Bezpochyby bylo by se hájiti před vítězem, jako se před vámi hájíme. Neboť toho jsme dosáhli tím, že jsme posýlali vyslance na obě strany pro mír, že jsme nedošli přízně u žádné strany, od jedné nám docela žaloba a nebezpečenství hrozí. Ačkoli Perseus by mohl právem vytýkati,

což vy nemůžete, otcové shromáždění, že jsme na počátku války k vám poslali vyslance, kteří by vám slíbili, čeho by k válce bylo potřebí; že budeme míti pro všechny příhody přichystány lodní sbory, zbraně, své mužstvo jako za dřívějších válek. Že jsme toho nesplnili, záleželo na vás, kteří jste tehdy z jakékoli příčiny pohrdli naší pomocí. Tedy jsme ani nespáchali nic jako nepřátelé, ani jsme nezanedbali povinnosti dobrých spojenců, nýbrž od vás nám bylo zabráněno, tak že jsme jí vykonati nemohli.

»Což se tedy nic nestalo ani skutkem ani slovem v obci vaší, Rhoďané, čeho byste si nepřáli, čím by se právem cítil uraženým národ římský? Tu již nezamýšlím obhajovati toho, co se stalo — nejsem tak nerozumný — nýbrž chci věc obce odloučiti od viny jednotlivců. Není žádné obce, která by neměla i nešlechetných občanů někdy i nezkušeného lidu vždycky. I u vás, jak jsem slyšel, se vyskytli lidé, kteří lichotíce lidu své rejdy prováděli, i že lid se kdysi od vás vystěhoval, a že obec nebyla ve vaší moci. Jestliže se to mohlo státi v této tak spořádané obci, může-li se někdo diviti, že se vyskytlo několik lidí u nás, kteří ucházejíce se o přátelství s králem náš lid svými radami sváděli? A ti přece ničeho dále nedocílili, nežli že jsme ustali konati povinnosti. Nezamlčím toho, co jest nejtěžším proviněním naší obce v této válce: vyslance jsme téhož času i k vám i k Perseovi o mír poslali, kterýžto nešťastný záměr zuřivý, jak jsme později slyšeli, řečník učinil nejhloupějším kouskem, neboť mluvil, jak známo, tak jako by to mluvil římský vyslanec Kaius Popillius, kterého jste poslali, aby odvrátil od války krále Antiocha a Ptolemaea. Ale přece to počínání, ať se má nazvati zpupností či hloupostí, bylo stejné jako k vám tak i k Perseovi. Tak dobře obce jako jednotliví lidé mají povahy; i národové jedni jsou hněviví, druzí odvážní, někteří bázliví, jiní k pití a k lásce náchylnější. O athenském národě jde pověsť, že jest hbitý a nad své síly odvážný k podnikům, lacedaemonský že jest loudal a sotva do toho se pouští, čemu může věřiti. Nechci zapříti, že celá země asijská rodí příliš prázdné povahy, a řeč našinců že jest poněkud nadutá, ježto se může zdáti, že vynikáme mezi sousedními obcemi, a to právě ne tak svými silami jako vašimi poctami a uznáním. Dosti věru bylo i tehdy hned pokáráno ono poselstvo propuštěné s tak zarmucující vaší odpovědí. Jestliže jsme byli tehdy malou potupou potrestáni, bylo by jistě toto tak hořekující a zkroušené poselstvo dosti velikou pokutou i za zpupnější ještě poselstvo, než ono bylo. Zpupnosti, zvláště ve slovech, hněviví nenávidí, rozumní se jí smějí, docela projevuje-li ji nižší proti vyššímu; že by trestu smrti zasluhovala, nikdo ještě nikdy nesoudil. Ovšem toho se bylo báti, že by pohrdali Rhoďané Římany. I na bohy se někteří osopují rouhavými slovy, a neslyšeli jsme, že by pro to byl do někoho blesk udeřil.

Co tedy nám zbývá k ospravedlňování, jestliže ani žádný čin nepřátelský na nás nelpí, a nadutá slova vyslance urazila sice váš sluch, ale obec si pro ně zkázy nezasloužila? Slyším, že na naše pouhé přání jaksi výši trestu vespolek svými řečmi odhadujete, otcové shromáždění: jedni z vás myslí, že jsme přáli králi a chtěli raději, aby on zvítězil, proto že máme býti válkou stíháni; jiní, že jsme si toho sice přáli, že však přece proto nemáme býti válkou stíháni: že to není ani zvyky ani zákony žádné obce tak zařízeno, aby byl hrdla odsouzen, kdo by si přál zhouby nepřítele, jestliže za tím účelem nic nepodnikl. Těm, kteří nás sprošťují trestu, ne však viny, jsme sice

vděčni; sami si vyslovujeme tuto zásadu: jestliže jsme všichni chtěli, z čeho jsme obviňováni, nerozlišujeme chtění činu; ať jsme všichni trestáni; jestliže jedni z našich předních mužů vám, jiní králi přáli, nežádám, aby se k vůli nám, kteří jsme stáli na vaší straně, nic nestalo přívržencům krále: za to prosím, abychom my k vůli nim nebyli zahubeni. Nemáte jich více v nenávisti vy, než obec sama; a poněvadž to věděli, přemnozí z nich buď prchli anebo si smrť učinili, jiní odsouzeni jsouce od nás budou ve vaší moci, otcové shromáždění. Ostatní Rhoďané jako jsme si nezasloužili žádného vděku za této války, tak ani trestu. Ať přebytek našich dřívějších zásluh vyplní to, co bylo nyní v povinnosti zameškáno. Se třemi králi jste vedli války v těchto létech; ať nám není více na škodu, že jsme v jedné válce zaháleli, nežli že jsme ve dvou válkách za vás bojovali. Pomyslete si Filippa, Antiocha a Persea jako tři hlasy; dva nás osvobozují, jeden jest nerozhodný; dejme tomu, že jest přitěžující; kdyby oni nad námi soudili, byli bychom odsouzeni: vy soudíte, otcové shromáždění, zda má býti Rhodus na světě či z kořene býti zničen. Neboť nerozvažujete o válce, otcové shromáždění, tu zdvihnouti můžete, ale vésti nemůžete, poněvadž nikdo z Rhodských zbraně proti vám neponese. Setrváte-li v hněvě, budeme vás prositi za lhůtu, ve které bychom toto smutné poselství donesli domů. Všechny svobodné osoby, cokoli jest na Rhodě mužů i žen, se všemi svými penězi vstoupíme na lodi a opustíce veřejné i soukromé příbytky přijdeme do Říma a nakupíce veškeré zlato a stříbro, co ho jest v obecním i co v soukromém majetku, na komitiu, v předsíni vaší kurie, těla svá i manželek a dětí přenecháme vaší moci, abychom zde vytrpěli, cokoli bude vytrpěti; daleko od našich očí ať jest naše město vypleněno a zapáleno. Že nepřáteli jsou Rhoďané, mohou Římané souditi . . .; neboť máme i svůj vlastní jakýsi o sobě úsudek, jímž nikdy neusoudíme, že jsme vašimi nepřáteli, a nic nepřátelského, i bude-li nám všechno trpěti, neučiníme.«

Po této řeči vrhli se vyslanci na zemi a mávali způsobem prosebníků olivovými ratolestmi. Když pak vyšli z kurie, bylo o nich rokováno. Nejvíce proti nim byli ti, kteří se činně účastnili války macedonské; v jejich prospěch mluvil Markus Porcius Kato. Poselstvu byla dána odpověď v tom smysle, že sice válka proti nim nebude zdvižena, však že ani za spojence dále pokládáni nebudou. Ta zpráva vzbudila na Rhodě radosť, neboť přece neobsahovala nejhorší, čeho se Rhoďané obávali.

XCIII. Řeč Marka Servilia před shromážděným lidem.

(Titi Livii XLV. c. 37.—39.)

Válka s Perseem byla pro Římany vítězně skončena; vojvůdce Lucius Aemilius Paulus se vrátil do Říma a žádal o povolení triumfu. Ačkoli druhým velitelům byl triumf povolen beze vší překážky, když se jednalo o Paulovi, ukázalo se, že nebyl v oblibě u svého vojska, zvláště si stěžovali, že dostali malé podíly z kořisti. Odpor proti Paulovi podněcoval zejména tribun Servius Sulpicius Galba. Když byly vyvolány první tribue hlasovati, hlasovaly proti triumfu. Když z toho vzniklo pohoršení u předních mužův obce, vyžádal si slova Markus Servilius, bývalý konsul a velitel jízdy, a promluvil takto:

110. »Jak velikým vojevůdcem byl Lucius Aemilius, Quiritové, kdyby se nemohlo ze žádné jiné věci posouditi, i to bylo by dosti, že žádnou vzpouru ve vojště neměl, ačkoli měl v táboře tak odbojné a nestálé vojáky, a protivníka tak vznešeného, tak nerozvážného, tak výmluv-

ného k rozeštvání lidu. Táž přísnosť ve velení, které nyní nenávidí, tehdy je na uzdě udržela. Tedy byvše drženi ve staré kázni ani slovem ani skutkem se vzpoury nedopustili. A Servius Galba, jestliže chtěl obžalováním Lucia Paula učiniti zkoušku a podati důkaz své výmluvnosti, neměl překážeti triumfu, o kterém, když už nic jiného, usoudil senat, že jest spravedlivý, nýbrž druhého dne po triumfu, když jej mohl spatřiti jako soukromníka, měl jej udati a pohnati dle zákonů zodpovídati se; aneb o něco později, jakmile by sám nastoupil na úřad, stanoviti protivníku den a před lidem jej žalovati. Tak by měl Lucius Paulus i odměnou řádného činu triumf za výtečné vedení války i trest, kdyby byl učinil něco nedůstojného i staré slávy své i nové. Ale, jak viděti, komu nemohl vytknouti žádného provinění, žádné úhony, toho chválu chtěl zlehčovati. Celého dne si včera žádal k žalobě Lucia Paula: čtyři hodiny, co ještě ze dne zbývalo, mluvením strávil. Který obžalovaný byl kdy tak vinami stížen, aby chyby jeho života nemohly býti v tolika hodinách vypověděny? Co zatím vytkl takového, že by Lucius Paulus, kdyby se hájil, chtěl to zapříti? Dvě shromáždění mi někdo na chvilku učiň, jedno vojáků macedonských, druhé nestranné, s úsudkem více nepředpojatým i přízní i záštím veškerého národa římského. Ať jest žalovaný dříve obviňován před shromážděním v togu oděným a městským. Co bys řekl před římskými Quirity, Servie Galbo? To by zajisté byla tvá celá stručná řeč: »na stráži stál jsi velmi přísně a neúnavně; hlídky příliš krutě a pilně byly obcházeny; práce jsi vykonal více nežli dříve, když sám vojevůdce obcházel jako dozorce; téhož dne jsi i pochod vykonal i do šiku jsi hned po pochodě šel, ani po vítězství tebe nenechal odpočívati; hned tě vedl pronásledovati nepřátele. Ač tě mohl rozdělenou kořistí obohatiti, chce nésti královské peníze v triumfu a donésti do státní pokladny.«

Tyto řeči mají na jedné straně jakýsi osten popichovati vojáky, kteří myslí, že bylo málo hověno jejich svévoli i jejich lakotě, na druhé straně by nebyly měly žádné působnosti na národ římský, který, aby neopakoval starých a od svých předků slyšených příkladů, jaké pohromy byly utrpěny ctižádostí vojevůdců, jakých vítězství bylo dobyto přísností ve velení, jistě pamatuje z poslední punské války, jaký byl rozdíl mezi velitelem jízdy Markem Minuciem a diktatorem Quintem Fabiem Maximem. Tedy jest patrno, že žalobce nemohl ani hlesnouti, a že zbytečnou byla obava Paulova.

Přejděme k druhému shromáždění; a zdá se mi, že vás mám oslovovati ne Quiritové, nýbrž vojáci, může-li aspoň toto jméno vám zardění vehnati ve tváře a způsobiti jakýsi stud urážkou vojevůdce. Já věru sám jsem jinak v mysli naladěn, když mohu mysliti, že mluvím před vojskem, nežli jsem byl o něco dříve, když řeč byla obrácena k městskému lidu. Což pak tomu říkáte, vojáci? Někdo jest v Římě mimo Persea, jenž nechce, aby nad Macedoňany slaven byl triumf; a toho nerozsápete právě těma rukama, kterýma jste přemohli Macedoňany? Zvítěziti by vám byl zabránil, kdyby byl mohl, kdo v triumfu do města vejíti vám zabraňuje. Mýlíte se, vojáci, myslíte-li, že triumf jest chloubou toliko vojevůdce a ne také vojákův a veškerého národa římského. Nejde při tom o jediného Paula; mnozí, i kteří od senatu nedosáhli triumfu, triumfovali na hoře Albské; nikdo nemůže Luciu Paulovi vzíti slávy, že skončil válku macedonskou, zrovna tak málo jako Kaiu Lutatiovi z první punské války, jako Publiu Korneliovi z druhé; ....; Lucia Paula neučiní triumf ani menším

ani větším vojevůdcem —, běží při tom spíše o pověsť vojáků a veškerého národa římského, předně aby se o něm nemyslilo, že chová nenávisť a nevděčnosť právě proti nejslavnějším občanům, i aby se nezdálo, že v tom napodobuje lid athenský, jenž ničí z nenávisti své přední muže. Dosti se prohřešili předkové vaši na Kamillovi, kterému přece ublížili, dříve než bylo skrze něj od Gallů město osvobozeno; dosti jste se prohřešili nedávno vy na Publiu Afrikanovi. Styďme se, že v Literně bylo bydliště a sídlo podmanitele Afriky, že v Literně se jeho hrob ukazuje. Slávou budiž roveň oněm mužům Lucius Paulus, co do vašeho bezpráví ať jim není na roveň postaven.

Tedy nejprve ať jest odstraněna tato zlá pověsť, jež nás hanobí u jiných národův a škodí u našich spoluobčanů. Neboť kdo by chtěl býti podoben Afrikanovi nebo Paulovi v nevděčné a dobrým vlastencům nepřátelské obci? Kdyby žádné zlé pověsti nebylo a šlo toliko o slávu, který pak triumf neobsahuje společné slávy jména římského? Tolik triumfů nad Gally, tolik nad Hispany, tolik nad Poeny, zdali se přičítají toliko samým vojevůdcům či národu římskému? Jako nebyly slaveny triumfy toliko nad Pyrrhem ani nad Hannibalem, nýbrž nad Epiřany a Karthagiňany, tak netriumfovali toliko Manius Kurius ani Publius Kornelius ani T. Quinktius, nýbrž Římané. A docela vojáků se ta věc zvláště týká, kteří i sami jsouce vavřínem ověnčeni, a každý vyznamenán dary, kterými byli podarováni, triumf jménem volají a opěvujíce slavné skutky své i velitelovy po městě se ubírají. Jestliže někdy nejsou dopraveni z provincie vojáci k triumfu, reptají; a přece i tehdy mají za to, že ač nepřítomni triumfují, poněvadž jejich rukama bylo vítězství zjednáno. Jestliže by se vás otázal někdo, vojáci, za kterým účelem jste byli do Italie dopraveni a proč jste nebyli hned po skončeném úkolu v provincii rozpuštěni, proč jste přišli do Říma hromadně pod prapory, proč tu meškáte a proč se nerozcházíte každý do svého domu, co byste jiného odpověděli, nežli že se chcete dáti viděti v triumfu? Měli jste si přáti, abyste aspoň vy byli spatřeni jako vítězi. Nedávno bylo triumfováno nad Filippem, otcem tohoto, a nad Antiochem.

Oba panovali, když nad nimi bylo triumfováno. A nad Perseem zajatým, do města s dětmi odvedeným by se nemělo triumfovati? Jestliže by se Lucius Paulus tázal těch, kteří na voze pojedou vzhůru na Kapitolium, zlatem a nachem se stkvíce, sám s nižšího místa jsa v zástupě togou oděných občanů jako soukromník obyčejný: »Lucie Anicie a Kneie Oktavie, zda sebe pokládáte za hodnější triumfu či mě?«, myslím, že by s vozu sestoupili a ze studu mu své odznaky sami vydali. A vy chcete, Quiritové, aby raději Gentius nežli Perseus byl veden v triumfě, a aby bylo triumfováno spíše pro přídavek války než pro vlastní válku? I legie z Illyrika vejdou do města vavřínem ověnčeny, i námořní spojenci; a macedonské legie po zamítnutém vlastním triumfu budou se dívati na cizí? Co se pak stane s výtěžkem tak tučné kořisti, tak bohatého vítězství? Kam se schová oněch tolik tisíc zbraní sňatých s těl nepřátelských? Či se pošlou zpět do Macedonie? Kam se dají sochy zlaté, mramorové, ze slonové kosti, obrazy, látky, tolik zpracovaného stříbra, tolik zlata, tolik peněz králových? Či bude to odneseno v noci jako ukradené do státní pokladny? Což pak ona největší podívaná, tak vznešený a bohatý král zajatý, kde bude ukázán vítěznému národu?

Mnozí z vás se pamatujeme, jaký sběh způsobil zajatý král Syfax, vedlejší to osoba v punské válce. O zajatého krále Persea, o Fi-

lippa i Alexandra, královy syny, tak veliká jména, mají býti připraveny zraky občanů? Samého Lucia Paula, jenž byl dvakrát konsulem, podmanitele Řecka, oči všech dychtí spatřiti do města na voze vjížděti; za tím účelem jsme jej učinili konsulem, aby dokončil válku, jež se táhla po čtyři léta a to ještě s nesmírnou naší hanbou. Kterému jsme, když losem dostal provincii, když odcházel v předtuše, přiřkli vítězství a triumf, tomu jako vítězi chceme triumf odepříti? A to nejen abychom jej, nýbrž i bohy připravili o příslušnou poctu? Neboť i bohům, a ne jen lidem, nezbytně náleží triumf. Předkové vaši při všech důležitých věcech i počátek učinili od bohův i s nimi je ukončili. Konsul anebo praetor odcházeje s liktory vojensky oděnými do provincie a do války slavnostní sliby na Kapitoliu činí; jako vítěz po skončené válce tamtéž na Kapitolium v triumfě se vrací k týmž bohům, kterým učinil sliby, nesa zasloužené dary. Ne nejmenší částí triumfu jsou žertvy napřed jdoucí, aby bylo zřejmo, že vojevůdce se vrací, vzdávaje bohu díky za zdar ve službách obce.

Všechny ony žertvy, které zasvětil, aby byly v triumfě vedeny, každý jinde zabijte a obětujte. Dále ona hostina senatu, která se koná nikoli na soukromém místě ani na veřejném světském, nýbrž na Kapitoliu — zda pro pochoutku lidí či k poctě bohů byla ustanovena, víte — to vše chcete na podnět Servia Galby překaziti? Triumfu Lucia Paula mají býti brány zavřeny? Král macedonský Perseus s dětmi a ostatním zástupem zajatců, kořisť macedonská, to vše bude zanecháno v cirku Flaminiově? Lucius Paulus půjde od brány domů jako soukromník, jako by se vracel z venkova? A ty, centurione, vojáku, skrývaje dary, kterými jsi byl od vojevůdce Paula podarován, porůznu půjdeš do města. Poslouchej raději, co ustanovil senat, nežli co povídá Servius Galba. A raději to poslouchej ode mne než od onoho. Onen se nenaučil ničemu mimo mluviti, a to ještě hanlivě a zlomyslně; já jsem třiadvacetkrát s nepřítelem k vyzvání bojoval; na všech, se kterými jsem se utkal, jsem dobyl kořisti; poznamenáno mám tělo čestnými jizvami, z nichž všechny jsem utržil do předu těla.

Potom se prý obnažil a vykládal, ve které válce které rány si utržil. Zatím co jízvy ukazoval, odkryl se mu náhodou nádor, což vzbudilo smích u nejblíže stojících. Ale tu Paulus pravil:

I to, čemu se smějete, mám z toho, že jsem na koni ve dne v noci seděl a nestydím se za to ani nemrzím více nežli za tyto jízvy, když mi to nikdy nebylo na překážku, abych obci doma i v poli dobře nesloužil. Já starý voják jsem ukázal mladým vojákům své tělo, mečem často zraněné; Galba nechť obnaží své hladké a neporušené. Zavolejte zpět, libo-li, tribunové, tribue k hlasování; já sestoupím k vám, vojáci, půjdu s vámi hlasovat a poznám špatné a nevděčné i ty, kteří chtějí, aby vojevůdce se raději o jich přízeň ucházel nežli velel.«

Že tato řeč měla plný úspěch, můžeme souditi z toho — podrobnější zprávy u Livia jsou ztraceny —, že Paulus triumf skutečně slavil.

XCIV. Řeč Lucia Aemilia Paula k lidu.

(Titi Livii XLV. c. 41.)

Paulus, jak výše řečeno, dosáhl triumfu, ale jeho radosť byla zkalena smrtí jeho dvou synů. Po několika dnech mluvil ve shromáždění lidu, které svolal tribun Markus Antonius, a vykládal dle obyčeje ostatních vojevůdců o svých činech. Řeč jeho — dle úsudku Liviova pamětihodná a důstojná římského velikána — byla tato:

111. »Ačkoli se domnívám, Quiritové, že vám není neznámo, i s jakým štěstím jsem řídil věc celé obce, i které dvě rány zasáhly můj dům v těchto dnech, když jste se dívali jednou na můj triumf, po druhé na pohřby mých dětí, přece mi dovolte, prosím, stručně srovnati můj soukromý osud se štěstím obce v té náladě, v které mi přináleží.

Při odchodu z Italie jsem se slunce východem odplul s loďstvem od Brundisia; o deváté hodině ve dne jsem se všemi svými loďmi přistál ke Korkyře. Pátý den potom jsem v Delfech vykonal oběť Apollinovi za sebe i vojska a loďstva vaše. Z Delf jsem pátého dne dospěl do tábora; tam přejav vojsko a změniv některé věci, které byly velice na překážku vítězství, pokročil jsem vpřed, a poněvadž nepřátelský tábor byl nedobytný, a král se nedal k boji přinutiti, pronikl jsem mezi jeho strážemi úvalem k Petře a přinutiv krále k boji dobyl jsem vítězství; Macedonii jsem uvedl pod moc národa římského a válku, kterou po čtyři léta čtyři konsulové přede mnou tak vedli, že ji vždy svému nástupci odevzdávali obtížnější, tu jsem v patnácti dnech skončil.

Jiných potom šťastných podniků přímo bohatá žeň následovala: všechny obce macedonské se vzdaly, pokladna královská přišla do naší moci, král sám, když jej vydali téměř sami bohové, byl v chrámě samothrackém i s dětmi zajat. I mně samému štěstí již přílišným se zdálo a tím i podezřelým. Mořských nebezpečenství jsem se počal obávati, když jsem převážel tak veliké peníze královské do Italie a vítězné vojsko přepravoval. Když se všechno šťastnou plavbou lodí dostalo do Italie, a neměl jsem, zač bych dále prosil, za to jsem žádal, ježto štěstí obyčejně s vrcholu zpět se valívá, aby jeho změny pocítil spíše můj dům než obec.

Tedy mám naději, že osud obce jest vyrovnán mým tak značným neštěstím, poněvadž byl můj triumf, jako na posměch příhodám lidským, vložen prostřed mezi dva pohřby mých dětí. A když se na mě a na Persea nyní pohlíží jako na nejvýznačnější příklady osudu lidského, má je on, který sám jako zajatec viděl před sebou syny své jako zajatce vésti, přece živé a zdravé; já, který jsem nad ním triumfoval, po pohřbu jednoho syna jsem vstoupil na vůz a jel jsem na Kapitolium, s Kapitolia se vrátiv druhého téměř již bez ducha jsem nalezl; a z tak četného potomstva nezbývá nikdo, kdo by nesl jméno Lucia Aemilia Paula. Neboť dvou jako z velkého počtu dětí jsem se zřekl, a mají je za vlastní rody Korneliův a Fabiů; v Paulově domě mimo mě starce nikdo nezbývá. Ale v této pohromě mého domu jest mi potěchou vaše štěstí a šťastný stav obce.«

Tato mužná řeč více dojala srdce posluchačů, nežli kdyby byl naříkal a bědoval nad svojí opuštěností.

Řeči Kurtia Rufa.

Quintus Kurtius Rufus, dějepisec římský, o jehož životě nemáme spolehlivých zpráv, napsal Dějiny své »De rebus Alexandri Magni« l. X. (O činech Alexandra Velikého, krále macedonského, knih X) za doby císaře Klaudia okolo r. 41. po Kr., kdy dlouho trvající mír po krutovládě Kaligulově všecko znovu osvěžoval, protože císař Klaudius vládl svědomitě a mírně. Dějiny své napsal Kurtius brzo po nastoupení Klaudiově, a obsahovaly prvotně 10 knih. Že však všechny rukopisy počínají teprve knihou třetí, ztratily se první dvě, ale doplnil je jakož i jiné mezery v ostatních knihách podle ruzných spisovatelů r. 1660. Jan Freinsheim. Hodnota Dějin Kurtiových není valná, neboť přijal z mnohých pramenův, ačkoliv o jich hodnověrnosti sám pochyboval, bez rozpaků všecky zajímavé zvěsti o Alexandru Velikém a sám o sobě praví, že více přepisuje nežli sám věří. Místopisné zprávy Kurtiovy jsou celkem až na některé dosti správny, ale astronomické, chronologické a vojenské nejsou vždy spolehlivé, zvláště popisy bitev nesvědčí o znalosti vojenského umění.

Sloh Kurtiův, ačkoli místy je básnický, řečnický a ozdobený hojnými obrazy, průpověďmi a řečmi, které jsou pečlivě vypracovány, přece jest jednoduchý, plynný, jasný a srozumitelný. Vypravování Kurtiovo jest zábavné, často až romantické, zvláště když líčí zmužilosť něčí nebo poutavé události, dobrodružství, obtížné pochody horami a lesy, kde popisuje krajiny a lid v nich bydlící, kde se diví hrdinským činům Alexandrovým, kterého někdy rád sice velebí, ačkoli zdar jeho plánů přičítá mnohdy pouhé náhodě, však jindy jej zase kárá pro hýření, ukrutnosť, povolnosť a milosť.

Ozdobou spisu Kurtiova jsou listy a řeči podle obyčeje jiných dějepisců tehdejších na vhodných místech zařaděné. Tyto řeči nebyly ovšem předneseny, ale jsou pečlivě vypracovány a zdají se dle tehdejších časů k povaze mluvících osob slušnými býti. Některé z nich jsou zajisté zcela vhodné a též dosti řízné, jiné zase mírné a slabší, všeobecné spíše, tak že nevzešly z okolností a nálady osob mluvících, z které příčiny je mnozí vyhlašují za vadný přídavek. K oživení slohu však přispěly tyto řeči nemálo, protože půvab díla Kurtiova spočívá hlavně v uměleckém líčení dějů. Zpracování řečí svědčí, že na Kurtia jako tehdy na jiné dějepisce mocně účinkovaly řečnické školy, jichž směrem potom dále kráčeli. V mládí svém horlivě se oddávali na nich učení řečnickému, osvojili si v nich užívané způsoby, ustálená rčení, zpracování, podle kterých se potom i ve svých dílech řídili, protože takořka zobecněla a stala se majetkem všech. Když Kurtius své Dějiny skládal, byly řečnické školy v plném rozkvětě a mohutnosti, z čeho si vysvětlíme, proč má jeho dílo celkem ráz řečnický, proč se dle řečnických deklamací řídil. Pěkný dojem ve slohu Kurtiově činí také četné průpovědi, pravá zlatá zrnka rozumu a bohaté zkušenosti lidské.

Dějiny Kurtiovy »Res gestae Alexandri Magni«, které jsou spíše románem nežli dílem historickým, byly ve středověku velmi oblíbeny, a tehdejší spisovatelé z nich ku svým pracím mnoho čerpali, zejména také Filip Gualther Kastellionský, který v druhé polovici 12. století napsal latinskou báseň o 10 zpěvích o Alexandru Velikém. Tato báseň byla pak vzorem středověkých Alexandreid v různých jazycích, do kterých pro svůj půvabný sloh byla přeložena. Dle ní byla také vzdělána v 13. století za vlády Přemysla Otakara (1253.—1278.) staročeská Alexandreis, která se vyhlašuje za nejlepší skladbu českou z epického básnictví romantického v staré literatuře české.

I. Odpověď Charidemova králi Dariovi.

(Curtii Rufi III. c. 2.)

Alexander dobyv města a tvrze Celaen ve Frygyi severně od Pamfylie, táhl do Gordia, kde rozvázal pověstný uzel gordijský. Potom když shromáždil celé macedonské vojsko a postaral se o ochranu Řecka i Malé Asie, šel přes Ancyru do Kappadocie, ve východní části Malé Asie, ustanoviv se na tom, že Daria kdekoli přepadne. Ale i Darius dověděv se o smrti Memnonově, svého velmi nadaného vůdce, který chtěl válku z Asie do Řecka převésti, byl ne méně dojat a umínil si sám rozhodnou bitvu svésti. Za tou příčinou rozbil tábor u Babylona a postavil tam veškeru svou moc válečnou. Že pak dvořané obvyklou honosností podněcovali jeho naději ve vítězství, obrátil se Darius s otázkou k Atheňanu Charidemovi, muži ve válčení zkušenému a pro své vyhnanství Alexandrovi nepřátelskému, zdá-li se mu býti s dostatek připraveným, aby potříti mohl nepřítele. Charidemus i vlastního postavení i královy pýchy nepamětliv odpověděl:

112. »Pravdy ty snad nebudeš chtíti slyšeti, a já, nevypovím-li jí nyní, později marně ji budu hlásati. Toto tak nákladně vystrojené vojsko, tato spousta tolika kmenův a celého východu ze svých sídel sem povolaná může býti ovšem svým sousedům strašná; leskne se nachem a zlatem, blýští se zbraněmi a nádherou tak velikou, jaké si ti, kteří jí nespatřili, ani pomysliti nemohou. Ale vojsko Macedoňanů, divoké arci a nevýzdobné, kryje štíty a oštěpy své pevné šiky, klínům podobné, a těsné řady mužstva. Oni sami nazývají tento pevný šik pěchoty falangou: muž řadí se těsně k muži, štít k štítu; k pokynu vůdcovu hotovi jsouce, korouhví následovati a šiky udržovati se naučili; rozkazů doslýchají všichni; na odpor se staviti, nepřítele obkličovati, na křídla nastupovati, způsob bitvy měniti mají v malíčku vůdcové ne více nežli vojínové. I abys nemyslil, že žádostí zlata a stříbra jsou ovládáni, věz, že ona kázeň, jíž chudoba je naučila, posud u nich se udržela; umdleným země jest ložem, každý pokrm, kteréhokoli se právě zmocnili, je nasycuje, doba spánku bývá jim kratší nežli doba noci. A thessalští jezdcové a Akarnané a Aetolové, vojsko v bitvě nepřemožitelné, budou snad praky a oštěpy ohněm tvrzenými zahnáni! Stejné síly jest ti potřebí. V té zemi, která tyto vojíny zplodila, jest tobě pomocných vojsk hledati; tam své stříbro a zlato pošli a jím vojíny najmi.«

Darius byl sice muž mírné a povolné povahy, ale že pravdy nemohl slyšeti, kázal chráněnce svého Charidema, ač mu prospěšnou dával radu, k popravě odvésti. Charidemus, své neohroženosti pamětliv, pravil:

»Mstitel mé smrti jest už pohotově; že jsi mou radou pohrdal, proto trestem stíhati tě bude právě ten, proti kterému jsem ti radil. Ty zajisté neobmezeností své královské moci náhle se změniv, potomstvu příkladem budeš, že lidé, když se štěstí zcela oddají, i na svou přirozenou povahu zapomínají.«

Darius potom náhlého rozsudku svého, ale ovšem již pozdě, litoval a vyznav, že Charidemus pravdu mluvil, kázal jej pohřbiti.

II. Řeč posla Dariova k Alexandrovi v radě vojenské.

(Curtii Rufi IV. c. 11.)

Když Alexander vtrhl do říše Dariovy, postupoval všude vítězně proti prchajícímu Dariovi. Když byl jednoho dne na pochodě, oznámil mu jeden ze zajatých kleštěnců, kteří Dariovu zajatou choť provázeli, že trvalou a namá-

havou cestou a zkormoucenou myslí jsouc vysílena v rukou tchýně a mladistvých dcer klesla a brzy potom ve staně na zemi ležíc duši vypustila. A král Alexander zalkal nad ní, a slzy jej polily, jako by mu smrť matčina byla oznámena. Potom maje soustrasť s matkou Dariovou a dvěma dívkami Dariovými, jakož i s malým vnukem, dal mrtvolu královninu se všemi poctami u Peršanův obvyklými pohřbíti. Z kleštěnců, kteří královně sloužili, unikl Tyriotes a přišel do tábora Dariova, kde od stráží byl zadržen a potom do králova stanu přiveden. Jakmile pak Dariovi ohlásil, že mu manželka zemřela, zahalil si Darius svou hlavu a dlouho plakal; potom slzy ještě roně pozvedl rukou svých k nebi a modlil se: Vlastenečtí bohové, přede vším upevněte mou vládu, avšak došlo-li se mnou již ku konci, prosím, aby nikdo spíše nebyl králem Asie nežli Alexander, tento tak spravedlivý nepřítel, tak milosrdný vítěz . Potom ačkoli Darius už dvakráte za mír marně požádal, přece mírností nepřítele překonán jsa, deset poslů, nejproslulejší muže ze svých příbuzných, vyslal, aby Alexandrovi odevzdali nové návrhy míru. A nejstarší z nich ve svolané radě vojenské oslovil Alexandra takto:

»Aby Darius nyní po třetí o mír žádal, k tomu ho nepřinutila **113.** žádná nezbytnosť, nýbrž to mu vynutila tvá spravedlivosť a mírnosť. Že jeho matka, manželka a děti zajaty jsou, jen z toho jsme věděli, že nejsou u něho; o stydlivosť těch, které posud na živě jsou, stejně jako tělesný otec péči maje, královnami je nazýváš, a dovoluješ, aby podržely aspoň lesk své dřívější důstojnosti. Vidím, že tvář tvá jest taková, jaká byla Dariova, když nás propouštěl, a on přece nad manželkou truchlí, a ty nad nepřítelkyní. Již bys na bojišti stál, kdyby tebe péče o její pohřeb nezdržovala. Zdali k podivu jest, že tak přátelského muže za mír žádá? K čemu třeba zbraní lidem, mezi nimiž nenávisť pominula? Dříve za hranice tvé říše stanovil řeku Halys, která Lydii hranice vytýká, nyní všecku zemi, která mezi Hellespontem a Eufratem leží, věnem dává dceři, kterou ti k manželství odevzdává. Syna jeho Ocha, jejž u sebe máš, podrž jako zástavce míru a věrnosti; matku a obě panny dcery vydej; za tři osoby třicet tisíc talentů zlata ti nabízí a prosí, abys je přijal. Kdybych neznal mírnosti tvé, neřekl bych, že nyní jest příhodná doba, kdy bys měl nejen míru žádajícímu zaň poskytnouti, ale i sám ochotně jej přijmouti. Ohlédni se na to, co jsi za sebou zůstavil; patři před se, po jak velikých věcech ještě dychtíš. Nebezpečná jest převeliká říše, nesnadnosť jest pohromadě udržeti, co bys nemohl ovládati. Vidíš-li, jak lodi, které příliš veliké jsou, řízeny býti nemohou? Snad Darius právě proto ztratil tolik, že příliš veliká říše velkou ztrátu možnou činí. Snáze jest zajisté vítězstvím něčeho nabýti, nežli kořisti uchrániti. Oč snáze věru naše ruce něco uchopují, než uchopené udržují. Sama smrť manželky Dariovy může tě poučiti, že máš nyní méně příležitosti milosrdným býti nežli dříve.«

Alexander vyslech posly kázal jim opustiti stan a předložil věc radě na uváženou. Když nikdo se dlouho neodvažoval říci smýšlení svého, radil Parmenio zajaté vydati za nabízené výkupné, avšak jeho řeč z různých důvodů nelíbila se králi, který, jakmile Parmenio domluvil, pravil: »I já bych raději peníze než slávu volil, kdybych byl Parmenionem; takto jsa Alexandrem chudoby se nebojím a vím, že nejsem kupcem, nýbrž králem. Nemám zajisté nic na prodej, ale svého stavu již naprosto neprodám. Máme-li zajaté vydati, slušněji darem je dáme, nežli za výkupné vrátíme.«

Potom poslům do stanu zpět uvedeným odpověděl v tento rozum:

III. Odpověď Alexandrova poslům Dariovým.

(Curtii Rufi IV. c. 11.)

»Oznamte Dariovi, že to, co milostivého a dobromyslného jsem **114.** učinil, učinil jsem nikoli z přátelství k němu, nýbrž z přirozené své

povahy. Válku se zajatými a ženami vésti není mým zvykem; ozbrojen musí býti, koho mám nenáviděti. Kdyby aspoň upřímně za mír žádal, uvažoval bych snad, mám-li k němu svoliti. Ale poněvadž jednou mé vojíny listy ku zradě, po druhé mé přátele k mé záhubě penězi popouzí, tož jest mi jej pronásledovati, dokud ho úplně neporazím, nikoli jako spravedlivého nepřítele, nýbrž jako úkladného vraha a traviče. Podmínky pak míru, které přinášíte, kdybych přijal, ty vítězem jej činí. Dávát mi ochotně darem, co za Eufratem jest. Tož jste zapomněli, kde ke mně přicházíte; vždyť jsem již na druhé straně Eufrata. Tedy co nejvysokomyslněji stanovené meze slíbeného věna můj tábor již přesahuje. Odtud mě vypuďte, abych věděl, co odstupujete. S touž vysokomyslností dává mi svou dceru, o níž přece vím, že se chce za některého z jeho otroků vdáti. Velikou zajisté čest mi prokazuje, jestliže mi jakožto zeti před Mazaeem přednost dává. Jděte a oznamte svému králi, že i to, čeho již pozbyl, i to, co posud má, odměnou jest vítězství. To upravuje hranice obou říší; to bude každý z nás míti, co mu štěstí příštího dne přikáže.«

Poslové odpověděli Alexandrovi, že si poctivě počíná, když jich neklame nadějí míru, a prosí, aby co nejdříve byli ku králi propuštěni, protože jest i jemu k válce se chystati. Jakmile byli propuštěni, oznámili, že boj nastává.

IV. Kterak Alexander promluvil k vůdcům před bitvou.

(Curtii Rufi IV. c. 13.—14.)

Alexander zamítnuv Dariův návrh míru, kázal vojsko pěší rozděliti ve dvě křídla a na obou stranách jezdce postaviti, táhl proti nepříteli Dariovi, který uslyšev od poslův odpověď Alexandrovu též se k boji chystal. Alexander maje obraz nastávajícího nebezpečenství před očima, buď že skutečně byl na rozpacích aneb aby své lidi zkoušce podrobil, svolal vojenskou radu vyzvídaje, co by nejlépe bylo učiniti. A Parmenio, z vůdců válečného umění nejznalejší, myslil, že třeba jest proti nepříteli lsti užiti a nikoli bitvy, to jest aby byl nepřítel z podstatných příčin za příhodné noci přepaden. Skoro všichni vojevůdci s tím návrhem se srovnávali domnívajíce se, že na této radě jisté vítězství se zakládá. Avšak Alexander nejsa s tím srozuměn takto odpověděl jim:

115. »To jest uměním lupičů, k čemu radíte, neboť jediným jich přáním bývá jiné klamati. Já však nestrpím, aby mou slávu vždy buď nepřítomnosť Dariova nebo průsmyky nebo noční nájezd zlehčovaly. Jest pevnou vůlí mou, veřejně a za dne udeřiti na nepřítele; chci raději osudu svého želeti, nežli za vítězství se styděti. Mimo to je známo, že nepřátelé konají hlídky a jsou ve zbrani, aby ani přelstěni býti nemohli. Proto k bitvě se chystejte.«

Darius očekávaje, že Alexander noční útok podnikne, rozkázal, by velká část vojska byla ve zbroji, a hlídky s bedlivější pečí se konaly. Podobná úzkostlivosť byla také v táboře macedonském, neboť skoro celou noc ve strachu probděli. A když ráno viděli Alexandra čilým, soudili z jeho neohroženého pohledu, že má jistou naději k vítězství. Vojsko patřičně seřaděno na křídlech, a zavazadla se zajatými, mezi nimiž byla matka a dospělé dcery Dariovy, nedaleko od vojska na povýšeném pahorku se skrovnou posádkou zanechal. Potom jezdě mezi řadami před očima všech vůdce a sobě nejbližší vojíny Alexander oslovil asi takto:

»Když tolik zemí jste prošli nadějíce se vítězství, za které bude vám ovšem ještě bojovati, zbývá již toliko jediný tento rozhodný boj dokončiti. Připomínám vám při této příležitosti řeky Granika, cilic-

ských pohoří, Syrie a Aegypta, kterých jste téměř letem dobyli, jakožto převeliké pobídky k další naději a slávě. Peršané na útěku postižení budou prý bojovati, poněvadž uprchnouti nemohou. Již třetí den strachem zmořeni a zbraněmi přetíženi jsouce na témž místě dřepí. Není většího důkazu jejich zoufalosti, nežli že svá města, svá pole ohněm hubí, čím vyznávají, že vše, co nezničí, nepřátelům náleží. Prázdných jmen neznámých národů se nelekejte, neboť v rozhodné bitvě nezáleží na tom, koho Peršané Skythy nebo koho Kadusii (národ kmene medského při Chvalinském moři) nazývají. Právě proto, že jsou neznámi, žádného povšimnutí nezasluhují; stateční mužové nejsou nikdy neznámi, ale nebojovní ze svých skrýší vyvlečení mimo prázdné jméno nic s sebou nepřinášejí. Macedoňané však svou statečností toho dokázali, aby nebylo na celém oboru zemském místa, které by takových mužů neznalo. Podívejte se na nezřízené vojsko nepřátelské: jeden nemá nic, nežli kopíčko, jiný prakem kameny rozmachuje, málo kdo má pořádnou zbraň. Proto tam jest jich větší počet, zde bude zase více bojovníků. Nežádám, abyste se udatně boje podjímali, nebudu-li sám ostatním příkladem udatnosti, neboť budu v čele prvního šiku bojovati. Co se mne týče, zamlouvám se ke kolika jizvám, k tolika okrasám těla. Sami dobře víte, že já skoro jediný ve společné kořisti žádného podílu nemívám a odměn vítězství jen k tomu užívám, abych jimi vás poctil a vyznamenal, což mluvím k vám, mužům udatným. Kdyby byli ve vojště někteří vám nepodobní, těm bych byl pověděl, že přišli až tam, odkud by utéci nemohli, poněvadž prostory tolika zemí jste prošli, a že tolik řek i hor za vašimi zády se naskýtá, bylo by vám cestu k vlasti a domovu mečem v ruce si klestiti.«

Tak byli vůdcové, tak vojínové pobádáni k statečnosti a vytrvalosti.

V. Řeč Dariova k vojsku před poslední bitvou u Arbel r. 331.

(Curtii Rufi IV. c. 14.)

Darius byl rovněž u svého seřaděného vojska na levém křídle, obstoupen jsa velkým průvodem jezdců i pěchoty, a za nic nepokládal malého počtu nepřátel domnívaje se, že bitevní šik jejich rozšířením křídel jest slabý. Avšak přece, jak vysoko z vozu vyčníval, v pravo i v levo k zástupům okolo stojícím oči a ruce obraceje pravil:

116. »Byli jsme před krátkou dobou ještě pány zemí, které s jedné strany Oceán obtéká, s druhé pak strany Hellespont uzavírá, ale již jest nám nikoli o slávu, nýbrž o život a, čemu před životem přednosť dáváte, o svobodu bojovati. Tento den říši, nad kterou žádné jiné větší nespatřila naše doba, buď pevnou ustaví, nebo ztroskotá. U Granika velmi malá část našeho vojska s nepřítelem zápasila; v Cilicii nás poražené Syrie mohla přijmouti, tam velikou hradbou říše byly Tigris a Eufrat. Nyní jsme se tam dostali, odkud, budeme-li poraženi, ani utéci nebude možno. Za našimi zády jest vše dlouhou válkou vyčerpáno: města nemají svých obyvatelů, země svých vzdělavatelů. V našem vojsku jsou i naše manželky a děti, kořisť nepřátelům přichystána, jestliže pro nejmilejší nám života se neodvážíme. Co bylo mou povinností, to jsem vykonal; zjednal jsem vojsko, které nesmírná rovina jen stěží může pojmouti; koně a zbraně jsem rozdělil; postaral jsem se, aby tak velikému množství lidu na potravě nescházelo;

volil jsem místo, kde by se vojsko mohlo rozvinouti. Ostatní je ve vaší moci; jen se odvažte zvítěziti, a pověsti, nejslabší zbraně proti udatným mužům, si nevšímejte! Nerozmyslností jest, čeho jste se posud jako statečnosti báli; ta hned po prvním útoku chabne, jako některá zvířata, ztratí-li žahadlo. Tato rovina objevila vám jejich skrovný počet, který hory Cilicie zakryly. Vidíte jejich řídké řady, roztažená křídla, střední šik slabý, vyprázdněný; zadní voj, který zády proti nám postavil, již jest na útěku. Koňskými kopyty věru mohou rozdrceni býti, i když jen kosaté vozy na ně pošlu. I ve válce zvítězíme, jestliže jsme v této bitvě zvítězili; neboť ani jim není možno na útěk se dáti; s jedné strany Eufrat, s druhé strany Tigris sevřeným překáží. A co dříve k jejich prospěchu bylo, to nyní v opak se obrátilo. Naše vojsko je pohyblivé a volné, jejich kořistí obtížené. Tož je kořistí nám vzatou přetížené porubeme, a táž věc bude nám i příčinou i ziskem vítězství. Jestliže někoho z vás leká jméno národa, ten nechť uváží, že jsou tam macedonské zbraně, ale nikoli macedonští muži. Neboť s obou stran jsme mnoho krve prolili, a ztráta menšiny bývá vždy větší. Neboť Alexander, jakkoli veliký, zdá se zbabělým a bojácným býti, jest přece jen tvorem a to, jestliže mi poněkud věříte, nerozvážlivým a poběsilým, posud spíše naším strachem nežli svou statečností šťastným. Nic však nemůže býti trvalým, co se nezakládá na rozumu. Ačkoli se zdá, že mu štěstí přeje, přece konečně jeho nerozvážlivosti dostatečným není. Kromě toho bývá změna věcí rychlá a častá, štěstí pak člověku nikdy naprosto nehoví. Snad bohové osud náš tak upravili, že perskou říši, kterou ve dvou stech šedesáti letech šťastně k nejvyšší svrchovanosti povýšili, chtěli velikou změnou věcí spíše otřásti nežli ji zahubiti, a nám lidské křehkosti připomenouti, na niž v štěstí až příliš zapomínáme. Dříve jsme války sami proti Řekům zdvíhali, nyní proti nám na naší půdě zdviženou odrážíme. Měnlivé štěstí zahrává si s náma oběma. Patrně nemůže vlády, po které dva pojednou dychtí, jeden národ uhájiti. Ostatně i kdyby žádné naděje nebylo, přece aspoň nezbytnosť by nás měla poháněti; došloť k nejhoršímu. Mou matku, mé dvě dcery, Ocha, o kterém jsme se nadáli, když se narodil, že bude králem této říše, potom nejpřednější muže, toto potomstvo královské krve, vaše vůdce jako vinníky v poutech drží; nepřispějete-li vy nějak na pomoc, já větší částí sebe zajatcem jsem. Vytrhněte plody mého života z pout, vraťte mi mou rodinu, pro kterou sami smrť podstoupiti neváháte, mou matku a dítky; neboť manželku jsem tam v žaláři ztratil. Myslete si všichni, že k vám nyní ruce vztahují, prosí vlasteneckých bohů, vás za pomoc, smilování a za ochranu žádají, abyste je vysvobodili z pout, z otroctví a z živobytí na cizí milosti postaveného. Či myslíte, že s klidnou myslí otročí těm, jichž králi býti nechuť mají? Vidím, že vojsko nepřátelské proti nám se pohybuje, ale čím více se blížím k rozhodnému okamžiku, tím méně s tím, co jsem pověděl, mohu býti spokojen. Tož vás zaklínám skrze vlastenské bohy, skrze věčný oheň, který na oltářích se přednášívá, a skrze sluneční světlo, které vzchází uvnitř hranic mé říše, skrze věčnou památku Cyra, jenž vládu Medům a Lydům odňav první na Persidu přenesl, uchraňte jména a národa Peršanův od největší hanby. Jděte chutě a s nadšením, abyste slávu, kterou jste zdědili od svých předků, potomkům svým zachovali. Ve svých pravicích nesete nyní svobodu, pomoc a naději budoucnosti. Uniká smrti, kdokoli jí opovrhuje; každého bázlivého dostihuje. Já sám netoliko po domácím obyčeji, nýbrž také proto,

abych mohl býti viděn, na voze jedu a nevzpírám se, abyste mne následovali, nechť vám budu příkladem statečnosti nebo zbabělosti.«

Když vojsko seřaděno, hleděl Alexander, aby se v boji s Dariem setkal a nařídil, aby šikmo proti levému křídlu, kterému Darius velel, postupovali. Nastala bitva, v níž Macedoňané couvali a ústupem své řady ve zmatek uvedli, zvláště když i zajatci přidruživše se k perským jezdcům na ně se dvou stran sevřené se vrhli. Vítězství klonilo se na stranu Dariovu, ale válečné štěstí se obrátilo, neboť Alexander na prořídlé řady perské učinil útok, tak že Peršané znenáhla couvali a řady rozvolňovali. Již nebojovali, nýbrž se vraždili, když i Darius svůj vůz na útěk kázal obrátiti a prchnul až do Arbel. Zástupy pak vojenské vyhledávaly odlehlé hvozdy a stezníky pronásledovatelům neznámé. Po několika menších potyčkách odvedl Alexander svůj lid bez další pohromy do ležení zpět. Alexander zvítězil v této bitvě více svou statečností nežli štěstím a místem, protože bitevní šik dovedně seřadil a i sám statně bojoval.

VI. Řeč Euktemona z Kymy.

(Curtii Rufi V. c. 5.)

Když Alexander přitáhl do země Uxiův, a poddalo se mu jich hlavní město, rozdělil vojsko: Parmenio postupoval dále rovinou, Alexander přes pohoří do Persidy, kde na hlavu porazil perského vůdce Ariobarzana. Potom táhl k městu Persepoli a setkal se blízko něho se čtyřmi tisíci od Peršanů zajatých a zmrzačených Řeků. Nevídanými příšerami, nikoli lidmi zdáli se býti a mimo řeč nic lidského nemohlo na nich býti pozorováno, neboť Peršané jedněm nohy, jiným ruce a uši usekali a všelijak jináče je zohavili, tak že nemohlo se rozhodnouti, kdo by z nich byl nejvíce politování hoden, protože bylo se všemi stejně zle nakládáno. Alexander setřev slzy, které jej polily, když je spatřil, napomínal je býti dobré mysli, že uvidí svá rodná města i manželky. Řekové se potom radili, zač krále prositi. A když někteří navrhovali, aby žádali za sídla v Asii, a jiní zase domů se vrátiti si přáli, promluvil k nim Euktemon z Kymy, města na západním břehu Malé Asie, v ten asi rozum:

»My, kteří jsme ještě nedávno, abychom za pomoc prosili, z te- 117.
mného vězení styděli se vystoupiti, jak nyní věci se mají, svá zmrzačená těla — o nichž nevíme, máme-li se spíše za ně styděti, než nad nimi svou lítosť na jevo dáti — Řecku jako veselé divadlo chceme ukázati. Avšak nejlépe snášejí svou bídu ti, kteří ji ukrývají, a žádná vlasť není nešťastným tak přátelská jako samota a zapomenutí dřívějšího stavu. Neboť ti, kteří mnoho na soustrasť svých spoléhají, nevědí, jak rychle slzy zasýchají. Nikdo věrně nemiluje toho, koho si hnusí; vždyť psota jest skuhravá a štěstí zpupné! Proto každý má svůj osud před očima, když o cizím uvažuje. Kdybychom nebyli všichni stejně bídnými, již dávno byli bychom se mohli jeden druhému hnusiti: ký div, že šťastní vždy sobě rovného hledají! Zapřisahám vás, odumřevše již dávno životu hledejme místa, kde bychom svá napolo zmrzačená těla zahrabali. Vrátíme se arci milí manželkám, které jsme jako mladí mužové pojali! Děti ve květě své mladosti a svého štěstí poznají své otce otrockou robotou vysílené! A kolikátá část nás může ještě tolik zemí projíti! Daleko od Evropy do nejzazších končin východu vyhoštěni, slabí starci, větší části údů zbaveni jsouce sneseme, toť se ví, co nás ozbrojené a vítěze unavilo! Konečně manželky, které k nám zajatým náhoda a nezbytnosť jakožto jedinou útěchu připoutaly, a malé dítky vezmeme-li s sebou či necháme jich zde? Přijdeme-li s nimi, nebude nás chtíti nikdo poznati; opustíme-li tedy ihned zdejší záruky manželské lásky, když nejisto jest, uvidíme-li ty, po kterých dychtíme? Mezi ty jest se nám ukrýti, kteří nás hned z počátku jakožto bídné poznali.«

Proti tomu promluvil Atheňan Theaetetus takto:

VII. Odpověď Atheňana Theaeteta k řeči Euktemonově.

(Curtii Rufi V. c. 5.)

118. »Žádný přátelský člověk nebude svých lidí po tělesném zevnějšku posuzovati, zvláště jsou-li ukrutností nepřítelovou a nikoli přirozením zbědováni. Hoden by byl zla všelikého, kdo by se styděl za bezvinného; neboť ten smutný vynáší soud nad lidskostí a zoufá nad milosrdenstvím jiných, kdo by ho sám jinému odepřel. Bohové, čehož doufati nikdy jsme se neodvážili, nám nabízejí vlasť, manželky, dítky, a čeho jinak lidé buď jako života si váží nebo životem zakupují. Proč bychom se tedy z tohoto vězení neměli prodrati? Jiné jest doma vnímání vzduchu, jiný pohled na slunce. Mravů Řeků, bohoslužby a znalosti jejich řeči i barbarové vyhledávají; máme-li se těchto sobě přirozených předností sami dobrovolně odříci, nejsouce ničím jiným tak zbědováni, nežli že jsme nuceni jich pohřešovati? Já aspoň k domácím bůžkům a do vlasti se vrátiti hodlaje, králova dobrodiní užiju; jestliže některé láska k manželkám a dětem, které za zákonné uznati otroctví je přinutilo, zdržuje, nechť je tu zůstaví ti, kterým nad vlasť nic není milejšího.« —

Málo kdo byl toho mínění jako řečník, ostatní překonal zvyk mocnější nad přirozenosť. Shodli se tedy krále prositi, aby jim nějaké sídlo vykázal. Alexander mysle, že budou za to žádati, čeho jim chtěl sám poskytnouti, oslovil je takto:

»Již jsem rozkázal vykázati vám soumary, kteří by vás vezli, a každému z vás tisíc denarů vyplatiti. A až se do Řecka navrátíte, postarám se, by nikdo nemyslil, že jeho postavení jest lepší nežli vaše, nepřihlížeje ovšem k této pohromě.«

Když to poslové uslyšeli, slzy je polily, a sklopivše oči ani promluviti se neodvažovali, a teprve když král se tázal po příčině jejich zármutku, odpověděl Euktemon, že chtějí v Asii zůstati raději. Král rozželiv se nad jich neštěstím, kázal jednotlivým po třech tisících denarů vyplatiti a dal jim přidati po desíti oblecích; kromě toho rozdělena mezi ně stáda skotu a bravu, jakož i zásoba obilí, aby pole jim přidělená mohla býti vzdělána a zaseta.

VIII. Řeč Dariova k vojenské radě.

(Curtii Rufi V. c. 8.)

Alexander dal v Persepoli královský palác zapáliti a potom táhl odtamtud v území Medie, kde nové doplňovací mužstvo z Cilicie k němu přibylo. Tímto vojskem sesílen byv umínil si Daria dále stíhati, který již do Ekbatan, hlavního města Medie a letního sídla parthských panovníků přišel. Darius chtěl z Ekbatan jíti do Bakter, hlavního města Baktrie, ale obávaje se, by ho Alexander rychlostí nepředešel, umínil si jej v Medii očekávati a připravovati se více k bitvě nežli k útěku. Za tou příčinou svolav radu vojenskou radí se s vůdci, děkuje jim za věrnosť posud osvědčenou a napomíná je dále v ní vytrvati těmito slovy:

119. »Kdyby mě byl osud s babělci spojil nebo s takovými, kteří jakýkoli život výše než čestnou smrť cení, mlčel bych spíše, nežli marně slovy plýtval. Ale poněvadž jsem nabyl většího, než jsem si přál, důkazu o vaší statečnosti a věrnosti, jest mi také spíše se přičiniti, abych byl hoden takových přátel, než pochybovati, jste-li si posud podobni. Z tolika tisíc, kteří mému vedení byli podrobeni, jste vy mne dvakrát poraženého, dvakrát prchajícího neustále následovali.

Vaše věrnosť a vytrvalosť činí, že věřím, že posud jsem králem. Zrádcové a přeběhlíci v mých městech panují, nikoli věru že takových úřadů za hodné se pokládají, nýbrž abyste vy odměňováním jich byli zviklání. Než vy jste přes to spíše mého než vítězova osudu se přidržeti volili, a proto největší měrou zasluhujete, aby bohové místo mne díky vám vzdali, kdybych já nemohl. A oni věru vám je vzdají. Žádné potomstvo nebude tak hluché, žádné dějiny tak nevděčné, aby vás zasloužerými chvalami do nebes nevynášely. Proto, kdybych býval na útěk, kterého se hrozím, pomýšlel, byl bych se přece na vaši statečnosť spoléhaje nepříteli na odpor postavil. Neboť jak dlouho ještě budu ve vlastním království vyhnancem anebo územím své říše před cizím a příchozím králem prchati, když jest mi volno válečného štěstí ještě jednou zkusiti a buď toho, co jsem ztratil, opět nabýti, anebo čestnou smrtí zemříti? Leč bylo-li by snad lépe čekati na sebe zvůle vítězovy a podle příkladu Mazaeova a Mithrenova přijmouti vyžebranou vládu nad jedním národem, ovšem chtěl-li by se on spíše velikomyslností nežli hněvem říditi. Aniž bohové připusťtež to, aby tuto krásu mé hlavy někdo mi buď vzíti, anebo z milosti darovati mohl. Nikdy této říše za živa neztratím, a týž konec bude mému panování, který bude mému životu. To-li jest vaším smýšlením, to-li vaší zásadou, pak každý z vás nabyl svobody; neboť nikdo z vás nebude nucen pohrdavosti Macedoňanův a jejich zpupného pohledu snášeti. Každému z vás jeho pravice buď pomstu za tolik útrap zjedná anebo konec jich. Já sám jsem ovšem příkladem, jak vrtkavým jest štěstí, a nikoli nezaslouženě příznivější jeho změny očekávám. Ale jestliže bohové spravedlivé a svědomité války zamítají, bude statečným mužům přece volno aspoň čestně zemříti. Já vás tedy pro slavné činy svých předků, kteří říše celého východu s paměti hodnou pochvalou spravovali, pro ony muže, kterým Macedoňané kdysi poplatek platili, pro četná loďstva do Řecka vyslaná, pro tolik vítězných pomníků králů vás prosím a zapřisahám, abyste své a svého národa statečnosti důstojné mysli nabyli, abyste s touž neohrožeností, s kterou jste snášeli minulá neštěstí, všeho zakoušeli, cokoli nám od nynějška osud přinese; mě aspoň na vždy buď slavné vítězství anebo slavná smrť v boji proslulým učiní.«

Když za Dariovy řeči představa hrozícího nebezpečenství všechny hrůzou naplnila, a oni ani raditi si neuměli ani slova nemohli pronésti, pravil Artabazus, nejstarší z králových přátel, že ve zbrani za králem do bitvy půjdou a ovšem s tím úmyslem, že ve vítězství doufají, zemříti se nevzpírají, kterou řeč ostatní velitelé s pochvalou přijali. Avšak Nabarzanes s Bessem, jiného jsouce mínění, k činu dříve neslýchanému se spolčili a chtěli skrze své vojíny krále Daria zatknouti a spoutati, aby jej živého Alexandrovi odevzdali a tak od vítěze vděku došli, anebo aby Daria zavraždivše sami vlády se zmocnili a válku obnovili. Za tím účelem Nabarzanes promluvil v radě vojenské takto:

IX. Řeč Nabarzanova ku králi Dariovi.

(Curtii Rufi V. c. 9.)

»Vím, že pronesu mínění na první pohled tvému uchu nijak pří- 120.
jemné. Ale i lékaři léčí těžší nemoci odpornými léky a kormidelník, bojí-li se ztroskotání lodi, ztrátou, cokoli zachrániti může, vykupuje. Já však ti radím, ne abys vzal nějakou škodu, nýbrž abys sebe a svou říši prospěšnými prostředky zachránil. Proti vůli bohů jsme počali

válčiti, a proto neuprositelné neštěstí na Peršany nepřestává dotírati. Nového řízení a nových věštných znamení jest třeba. Přenes na čas vrchní vedení a vládu na jiného, který by se tak dlouho králem jmenoval, až by nepřítel z Asie ustoupil, a který by ti potom jakožto vítěz vládu zase vrátil. A to že v krátké době se naplní, i jednoduchá úvaha připovídá. Baktra jsou posud nedotknuta, Indové a Sakové jsou pod tvou vládou; tolik národů má tolik vojsk, tolik tisíc jezdcův a pěších k osvěžení našich sil připravených, že prostředky k vedení války posud zbývají a to větší, než byly ty, které již jsou vyčerpány. Proč se vrháme na způsob nerozumných zvířat do zbytečné záhuby? Na statečné muže spíše sluší smrtí pohrdati, nežli života nenáviděti. Nestateční lidé často z nechuti k práci ku zlehčování sebe samých se dohánějí, stateční však všeho zkoušejí. Na všechen způsob jest smrť poslední věcí všech, jíž v ústrety zmužile jíti dostačuje Proto, jestliže k Baktrům, která jsou nejjistějším naším útočištěm, táhneme, ustanovme správce své krajiny, Bessa, králem, časem se řídíce. Až bude vše zase spořádáno, on potom tobě, zákonnému králi, vládu na čas sobě svěřenou opět odevzdá.«

Po řeči této Darius hněvu se nezdržev tasil šavli, aby řečníka usmrtil, avšak Bessus a Baktrové jej rychle obstoupili, majíce v úmyslu jej spoutati, kdyby nepřestal naň dotírati. Nabarzanes zatím unikl a Bessus ho brzy následoval. Jediný Artabazus Daria chlácholil, aby klidnou myslí snášel nerozum anebo pobloužení svých přece lidí, zvláště když Alexander jest na blízku. Darius uposlechl Artabaza, však zoufanlivostí omámen jsa do stanu se zavřel. Mezi Peršany pak v táboře byl skoro jeden hlas, že by nepravostí bylo krále opustiti, ale Bessus a Nabarzenes umínili si Daria se světa sprovoditi a to buď jej Alexandrovi živého vydati nebo jej zavražditi. Proto za vhodné příležitosti krále kázali svázati a jako zajatce na špinavý vůz vsaditi a pryč s ním odjeti. Alexander uslyšev, že Darius z Ekbatan se hnul, prchající zástupy jeho dále pronásledoval a na pochodě se dověděl, co se s Dariem vlastně stalo. Mimo to přišli k němu Orsilos a Mithracenes, kteří na Bessa pro velezrádu zanevřevše přeběhli a oznámili mu, kde a jak daleko jest Bessus vzdálen. Když pak Alexander s jízdou Bessa dohonil, obrátily se zděšené zástupy Bessovy na útěk. Bessus pak vybízel krále Daria, by na kůň sedl a z rukou nepřátel útěkem se spasil. A když to učiniti nechtěl, dovolávaje se ochrany Alexandrovy, tu hněvem rozníceni střely na krále metali a mnohými ranami poraženého opustili. Ano i dva otroky, kteří králi posluhovali, zavraždili a koně u vozu poranili. Potom se odebrali Nabarzanes do Hyrkanie, a Bessus do Bakter. Alexander je pronásledoval, ale nikdo ze zajatých nemohl mu říci, kde jest povoz Dariův. Zatím koně, kteří Daria táhli, uhnuli se ze silnice vojenské a stanuli konečně v údolí ranami jsouce unaveni, kde byli od Macedonana Polystrata spatřeni. Když pak uslyšel stenání člověka, přistoupil blíže k vozu, odstranil kůže, kterými byl pokryt a nalezl tam Daria mnohými ranami poraženého. Darius řeči řecké znalý děkoval bohům, kteří mu po tolika těžkých nehodách přece tolik útěchy poskytli, že nikoli naprosto opuštěn ducha vypouští. I pravil:

X. Řeč Dariova k Polystratovi.

(Curtii Rufi V. c. 13.)

121. »Proto tě, kdokoli jsi, pro osud všem lidem společný, kterému i největší z králů, jak z přítomného divadla souditi můžeš, podrobeni jsou, prosím a zapřisahám, abys mé vzkazy Alexandrovi oznámil, že žádné ze všech převelikých neštěstí, která mě stihla, ba ani tento konec bezpříkladné pohromy mne tak trapně nedojímá, jako to jediné, že po tak velikých službách mně a mé rodině prokázaných s nejmilostivějším vítězem v nepřátelství žíti mi bylo a nyní jako nevděčník umříti musím. Než — jestliže poslední přání nešťastných lidí u bohů

nějakou moc mají, a jestliže se samým posledním dechem vypuštěné prosby některý milosrdnější bůh vyslyšuje — on vskutku nechť šťasten a zdráv a vysoko nad nákazou mého osudu a nad závistí štěstí postaven jsa, na trůně Cyrově slavný život prožívá a své dobroty pamětliv jsa, mé matce a mým dětem u sebe místa dopřává, jehož by svou věrností a úslužností zasluhovaly. Ale velezrádce nechť stihne brzká záhuba, kterou jim Alexander usoudí, ne-li útrpnosť maje s nešťastným nepřítelem, tedy aspoň z nelibosti k zločinům, i aby k záhubě i jiných králův a jeho samého nepropukly, kdyby nebyly potrestány.« —

A když vodou od Polystrata přinesenou, poněvadž byl žízní trápen, se občerstvil, pokračoval:

»Tedy k tak velkým nehodám i tato poslední se připojila, že tobě, svému dobrodinci, odvděčiti se nemohu, ale učiní to Alexander a Alexandrovi bozi.«

Potom vzkazuje Alexandrovi vyříditi svou královskou věrnosť, uchopil Polystrata za ruku a vypustil ducha svého. Alexander dal jeho mrtvolu s velkými poctami dle perského obyčeje v hrobce předků Dariových uložiti. Takového konce života došel muž, který byl jako král králův a krevní přítel bohů pozdravován, a tak opět bylo novou zkušeností stvrzeno, že nikdo není osudu více v šanc vydán, nežli ten, kdo příliš mnohými jeho lahodami v síť polapen byv, jho jeho na celou svou šíji přijal.

XI. Řeč Alexandrova k vojsku.

(Curtii Rufi VI. c. 3.)

Vítězný Alexander napodobí čím dále tím více perské mravy a obyčeje, oddává se zahálce a hýření, neboť se ho zmocnila libosť v zábavách a rozkoších, čím Macedoňany proti sobě popuzuje, tak že úklady jeho životu častěji byly strojeny. A když přitáhl do města zvaného Hekatompylos (stobranného, jihovýchodně od Chvalinského moře), dal tam král se všech stran svézti potraviny a měl tam i stálý tábor. A když se tu mezi nezaměstnaným vojskem roznesla pověsť, že král spokojen jsa s činy již vykonanými umínil si vrátiti se do Macedonie, radovali se z toho velice vojínové a po celém ležení chystali se k odchodu. Pověsť tuto maně roztroušenou totiž učinil k víře podobnou rozkaz, aby se řečtí vojínové domů vrátili, že každému slušná odměna bude dána. I myslili ostatní vojínové, že jim také nastal konec služby vojenské. — Alexander byv tím polekán, neboť si přece umínil Indii a nejzazší krajiny východu protáhnouti, svolal náčelníky vojsk do hlavního stanu a stěžoval si na vše. A když mu všichni své služby nabízeli a poslušnosť vojínů slibovali, jestliže by jejich mysli mírnou a příslušnou řečí upokojil, odpověděl jim Alexander tak učiniti, avšak aby zatím vojíny navnadili. Potom dal vojsko shromážditi a takovouto měl k nim řeč:

»Když pohlížíme na veliké věci, které jsme vykonali, vojínové, 122.
není divu, že slávou nasyceni jsouce po klidu toužíte. Abych nemluvil o Illyrech, Triballech, o Boeotii, Thracii, Spartě, o Achajích a vůbec celém Peloponnesu, z kterých jsem některé podrobil za svého vůdcovství, jiné za svého vrchního velitelství, hle, počavše válčiti od Hellesponta Iony, Aeolidu jsme z otroctví bezuzdného cizáctví osvobodili, Karii, Lydii, Kappadocii, Frygii, Paflagonii, Pamfylii, Pisidy, Cilicii, Syrii, Foenicii, Armenii, Medy, Parthienu ve svém držení máme; já se zmocnil většího počtu celých krajin, nežli jiní měst dobyli, a nevím zdali mi některá jména krajin, když jsem je vypočítával, pro samé množství jich neunikla. Proto kdybych myslil, že držení zemí, které jsme podrobili s tak velikou rychlostí, zajištěno jest, já zajisté, voj-

nové, bych k svému krbu, k své matce a k sestrám a k ostatním spoluobčanům (mně poddaným), i kdybyste mě zdržovali, vámi se prodral, abych pochvaly a slávy vaší pomocí zjednané přede vším tam užíval, kde nás očekávají nejhojnější odměny vítězství a radosť dětí, manželek a rodičů, mír, pokoj a bezpečné držení věcí naší statečností dobytých. Ale za vlády ještě nové, a chceme-li se k pravdě znáti, posud vratké, poněvadž nepřátelé svou nepoddajnou šíji jen neradi pod její jho sklánějí, jest, vojínové, času potřebí, až nabudou klidnější mysli a zdivočilé obcování lepší upokojí. Také plody musí na svou zralosť čekati, která teprve v určitou dobu nastává; tak lahodněji i tyto bezcité věci dle svého zákona. Nuže, myslíte-li, že tolik národů cizí vládě a cizímu jménu zvyklých, náboženstvím, mravy a řečí od nás se lišících, touž bitvou jsou zkroceni, kterou byli poraženi? Našimi zbraněmi na uzdě se drží, nikoli svým smýšlením, a kteří se bojí nás přítomných, ti budou našimi nepřáteli, jakmile odejdeme. Se šelmami jest nám činiti, které, jsou li chyceny a zavřeny, jen delší doba krotí, poněvadž sama přirozenosť jejich to nemůže vykonati. —

A já posud tak mluvím, jako by již vše zbraněmi bylo podmaněno, co k Dariově říši náleželo. Ale Hyrkanii osadil Nabarzanes, Baktra velezrádce Bessus netoliko drží, ale nám i vyhrožuje; Sogdianové, Dahové a Massagetové, Sakové, Indové jsou posud nezávislými. Tito všickni, jakmile uzří naše záda, oněch budou následovati; jsouť téhož kmene, ale my jsme cizorodci a cizozemci. A každý jest raději svých lidí poslušen, i když takový v čele vlády jest, kterého se více báti mohou. Proto musíme buď to, čeho jsme dobyli, opustiti, anebo toho, čeho posud nemáme, se zmocniti. Jako na churavých lidech lékaři ničeho, co by mohlo škoditi, neponechávají, tak nechť i my všecko, cokoli naší vládě jest v cestě, odstraníme. Často malá jiskra, nebylo-li jí dbáno, veliký požár způsobila. Nic se při nepříteli bez nebezpečenství nepřehlíží; kterého bys sobě nevšiml, toho svou nedbalostí mocnějším bys učinil. Ani Darius nedědil perské říše, nýbrž na trůn Cyrův dosedl dobrodiním kleštěnce Bagoy; nemyslete tedy ani vy, že Bessus s velikým namáháním uprázdněného trůnu se zmocní. My však jsme pochybili, vojínové, jestliže jsme Daria jen proto porazili, abychom vládu vznesli na jeho otroka, jenž nejhoršího zločinu se dopustil a krále svého, který již i cizí pomoci potřeboval, a jehož my bychom jakožto vítězové zajisté ušetřili, jako nějakého zajatce v okovech držel a konečně, aby od nás nemohl zachráněn býti, zavraždil. Toho vy kralovati necháte? Toho, jehož já aspoň na kříž přibitého viděti mám na pilno, aby všickni králové a národové a Věrnosť (bohyně slibův a přísah), již porušil náležitě nad ním pomstěni byli? Než věru jestliže vám v krátké době bude oznámeno, že týž řecká města nebo hellespontské pobřeží pustoší, jakého asi pocítíte potom bolu, že Bessus v odměny vašeho vítězství se uvázal? Potom budete pospíchati, abyste věcí ztracených opět nabyli, potom zbraní se chopíte. Oč však lépe jest polekaného posud a svých smyslů sotva mocného přepadnouti! Zbývá nám cesta jen ještě čtyř dnů, nám, kteří jsme se probrodili tolika sněhy, tolik řek překročili, tolik horských hřebenů přeběhli. Nás ani moře, které dmouc se svými vlnami cestu zaplavuje, na pochodu jsoucích nezdržuje, ani soutěsky a průsmyky Cilicie nás nesvírají. Celá další cesta vede rovinou a jest snadná. Stojíme na samém prahu vítězství! Již zbývá jen málo uprchlíkův a vrahů svého pána. Dílo věru znamenité, které se mezi první

slavné vaše činy bude počítati, potomstvu a obecnému hlasu odevzdáte, že jste i vrahy nepřátelského Daria, když utuchlo jeho smrtí vaše nevražení, potrestali, a žádný zlosyn z vašich rukou neušel. Až to bude vykonáno, oč myslíte, že budou Peršané povolnější, až poznají, že vy zdviháte jen spravedlivé války a jen na Bessův zločin, nikoli pak na jejich národnosť se horšíte.«

Tato řeč Alexandrova byla přijata od vojínů s největší radostí. Král pak nedal jejich nadšení vychladnouti a poručil již třetího dne postoupiti Parthienou až k hranicím Hyrkanie, zůstaviv tam Kratera s příslušnou posádkou, by chránil Parthieny od nájezdu nepřátelského. Sám pak s pěchotou a jízdou 150 stadií uraziv, kázal tábor v údolí, kterým se do Hyrkanie vchází, náspem a příkopem obehnati a čtyři dni na témž místě vojínům odpočinku dopřál. Tam do tábora byl mu poslán list Nabarzana, který s Bessem Daria zajal a v němž se omlouvá, že nebyl nepřítelem Dariovým, naopak že mu radil, co za prospěšné pokládal, a poněvadž králi dal upřímnou radu, že by byl od něho málem usmrcen býval. Nic prý není nebohým smrtelníkům nad život milejší; z lásky k němu že byl tedy dohnán k nejhoršímu t. j. zajmouti krále. Za všeobecného neštěstí každý kráčí svou cestou. Jestliže jej tedy Alexander vyzve, by k němu přišel, že beze strachu se dostaví. Alexander neváhal dáti mu své slovo tak, jak Peršanům se dává t. j. podáním pravice, že se mu, přijde-li, nic zlého nestane. Potom táhl Alexander v spořádaném šiku dále, až po mnohých překážkách přišel k hlavnímu městu Hyrkanie, kde byl Dariův hrad královský; tam se dostavil také s nesmírnými dary Nabarzanes ku králi, který mu vše odpustil.

XII. Řeč Alexandrova ve svolané radě vojenské.

(Curtii Rufi VI. c. 9.)

V táboře Alexandrově chystala se vzpoura. Dymnus, který velké přízně královy požíval, řekl Nikomachovi, k němuž pro jeho úslužnosť láskou hořel, že králi na třetí den úklady jsou nastrojeny, a že on jest s jinými statečnými a vynikajícími muži účastníkem toho předsevzetí. To když Nikomachus uslyšel, vyptával se, s kým se k tak veliké věci spojil, protože mnoho na tom záleží, kteří mužové k činu tak památnému své ruce chtějí přiložiti. Po této rozmluvě Nikomachus odešel a vše svému bratru Cebalinovi pověděl. Avšak Cebalinus vše, čeho se dověděl od bratra, řekl Filotovi a žádal, aby to šetrně králi oznámil, což on však neučinil. Cebalinus nechtěje ho déle obtěžovati, řekl tedy Metronovi, správci zbrojnice, který zločin se připravuje, a ten ihned králi všechno pověděl, co udavač oznámil. Král vyslal strážce své, by Dymna jali, a zavedl s provinilci přísné vyšetřování, za kterého se však Dymnus usmrtil. Mrtvola jeho byla potom přinesena, a král dávaje svou duševní bolesť obličejem na jevo, předstoupil před shromážděné a vzpamatovav se, pravil v tento rozum:

»Málem bych vám byl, vojínové, zločinem lidí odňat býval; jen 123.
božskou prozřetelností a milosrdenstvím posud žiji. A vážný pohled váš mě přinutil, abych více, nežli jest mým obyčejem, na velezrádce se horšil, poněvadž obzvláštním, ba jediným požitkem mého života jest, tolika velmi statečným a o mě zasloužilým mužům ještě moci se odvděčiti. — Oč větší pohnutí ve vašich myslech způsobím, až vám původce tak velikého zločinného úmyslu oznámím, o nichž se zmíniti posud se děsím, a jichž jmen, jako by mohli ještě zachráněni býti, neuvádím. Než vzpomínání na dřívější lásku jest nám potlačiti a odkrýti spiknutí zlosynných spoluobčanův. Anebo jak bych mohl o tak velikém bezpráví pomlčeti? Parmenio, muž tak velikého věku (bylo mu 70 let), tolika mými a mého otce dobrodiními k nám připoutaný, ze všech našich přátel nejstarší, propůjčil se těmto zlosynům za vůdce. Pomahač jeho Filotas Peukolaa, Demetria, tohoto Dymna, jehož mrtvolu zde zříte, a ostatní účastníky téhož nesmyslného úmyslu proti mému životu nastrojil.«

Se všech stran ozýval se hluk horšících se vojínů. Přiveden Nikomachus, Metron a Cebalinus, kteří vykládají, co kdo z nich oznámil. Filotas nebyl mezi účastniky zamýšleného zločinu jmenován. Potom mluvil opět král:

»Jakého smýšlení zdá se vám býti ten, kdo udání této věci, když bylo u něho učiněno, potlačil? Že nebylo bezdůvodné, to dokazuje smrť Dymnova. O věci po tu dobu nejisté oznámení čině, nebál se Cebalinus mučidel, Metron ani okamžiku času nedal uplynouti, aby se tajemství zbavil, a proto i tam, kde jsem se koupal, vnikl. Filotas jediný ničeho se nebál, ničemu nevěřil. Ó velkomyslného muže! Ten aby nebezpečenstvím královým byl pohnut, aby pohled změnil, udavatele tak veliké věci starostlivě vyslechl! Za jeho mlčením skrývá se nepochybně zlosynné smýšlení, a naděje jeho, že vlády dosáhne, prudkého ducha jeho dohnala k nejhorší nepravosti. Otec jeho spravuje Medii, sám pak u mnohých sborových vůdců mým působením přemocný jsa, po něčem větším, než seč jest, se pachtí. Také mou osamělostí pohrdá, že jsem bezdětek, avšak se mýlí. Vy jste mými dětmi, mými rodiči, mými příbuznými; dokud vy žijete, já opuštěným býti nemohu.«

Potom čte zachycený list Parmenionův, který svým synům Nikanorovi a Filotovi poslal, který však důkazu o nějakém horším úmysle neobsahoval, neboť byl obsah jeho tento: »Přede vším se starejte o sebe, potom o své, neboť tak vykonáme to, co jsme si předsevzali.« A král přidal, že list Parmenionův je tak psán, aby mu důvěrníci rozuměli, došel-li by synů; pak-li by byl zachycen, aby nezasvěceným byl nesrozumitelným.

»Ale Dymnus, když účastníky zlého úmyslu oznamoval, Filoty nejmenoval! To však nedokazuje jeho neviny, nýbrž jest jen důkazem jeho moci, poněvadž se ho i ti, kteří by jej mohli zraditi, tak bojí, že jeho jméno přece zamlčují, když sami se přiznávají. Než Filotu jeho vlastní život usvědčuje. On se k Amyntovi, mému bratranci, který v Macedonii mému životu ohavné úklady nastrojil, jakožto společník a důvěrník přidružil. On Attalovi, který byl mým největším nepřítelem, svou sestru dal v manželství. On, když jsem mu, k čemu jsem podle našeho důvěrného obcování a podle našeho přátelství zcela byl oprávněn, písemně oznámil, který výrok o mně ve věštírně Jova Ammona byl vyhlášen, se odvážil mně odepsati, že mi sice blahopřeje, že jsem mezi bohy přijat, ale lituje těch, kterým žíti jest pod tím, který se nad člověka vynáší. To jsou důkazy, že se mi jeho srdce již dávno odcizilo, a že mé slávě závidí. To jsem, vojínové, pokud to bylo možno, v prsou svých tlumil. Zdáloť se mi, že bych si část svých útrob vytrhával, kdybych ty, na které jsem tak veliké věci vznesl, sám před sebou snižoval. Ale již nejde o to, abychom slova kárali; od nerozmyslných řečí došlo již až k mečům. Ty Filotas, věříte-li mi, na mě brousí, pak-li jemu věříte, tedy dopustil, aby byly na mě broušeny. Kam se mám, vojínové, utéci? Komu svou hlavu svěřiti? Jízdě, nejlepší části svého vojska, prvním mezi nejvznešenější mládeží, jej jediného jsem v čelo postavil; své blaho, naději, své vítězství jeho věrné ochraně jsem svěřil. Jeho otce jsem do též výše, na kterou jste vy mě postavili, povznesl; Medii, nad kterou bohatší krajiny není, a tolik tisíc spoluobčanův a spojenců jsem jeho velení a správě odevzdal. Odkud jsem ochrany očekával, odtamtud mi nebezpečenství hrozí. Jak šťastně byl bych v boji padl, stav se spíše kořistí nepřátel, než obětí spoluobčana. A tak jsem, zachráněn byv z nebezpečenství, kterých jediné jsem se bál, upadl v tato, kterých jsem se báti neměl. Často, vojínové, mi radíváte, abych svého

života šetřil. Nyní vy sami můžete mi prokázati to, co činiti mi radíváte. K vašim rukám, k vašim zbraním se utíkám; proti vaší vůli nechci žíti; chcete-li však, abych žil, nemohu, nebudu-li pomstěn.«

Po řeči té kázal předvésti Filotu s rukama za zády svázanýma a obnošeným šatem přioděného, tak že vojínové byli dojati žalostným vystoupením muže, kterého den před tím viděli vůdcem jízdy. Proto Amyntas, královský vůdce, vida shromážděné vojíny k milosrdenství nakloněné, příkrou řečí je proti Filotovi zase popouzel.

XIII. Obrana Filotova před shromážděným vojskem.

(Curtii Rufi VI. c. 10.)

Když přivedli spoutaného Filotu před shromážděné vojsko, byl vyzván, aby se hájil. Ale Filotas buď vědomím zločinného úmyslu nebo velkým nebezpečenstvím, beze smyslův a všecek omráčený ani očí pozdvihnouti ani hlesnouti se neodvážil, ale slzy jej polily, a omdlel. Když pak znenáhla opět dechu i řeči nabýval, pravil mu Alexander, že jej Macedoňané souditi budou, aby ohlásil, chce-li mateřskou řečí k nim mluviti. Filotas odpověděl, že užije té řeči (řecké), kterou Alexander mluvil, aby přemnozí přítomní mimo Macedoňany mohli řeči porozuměti. A když Alexander ze shromáždění odešel, mluvil Filotas takto:

»Nevinnému slova najíti snadno jest, ale nešťastnému nesnadno 124.
míru v řeči zachovati. Proto mezi nejlepším svědomím a nejnepříznivějším osudem uprostřed stoje rady si nevím, jak mám i své mysli i časové shodě dosti učiniti. Můj zajisté nejlepší soudce není přítomen; proč sám mne slyšeti nechce, nemohu se věru domysliti, když jest mu, až by mou při s obou stran poznal, tak dobře volno mě odsouditi jako osvoboditi; nepozná-li jí však, nemohu od nepřítomného býti osvobozen, když jsem byl již tehda, když přítomen byl, odsouzen od něho. Než ačkoliv obrana spoutaného člověka nejen zbytečnou, ale i odpornou bývá, poněvadž se zdá, že soudce nepoučuje, nýbrž obviňuje, přece, kterakkoli mluviti mi dovoleno jest, sám sebe neopustím, aniž připustím, aby se zdálo, že jsem se sám odsoudil! Já aspoň nevím, kterým zločinem jsem vinen; mezi obžalovanými mne nikdo nejmenuje, Nikomachus o mně se nezmínil, Cebalinus více, nežli slyšel, věděti nemohl. Avšak král myslí, že jsem byl hlavou vzpoury! Mohl-liž Dymnus pominouti toho, koho následoval, obzvláště když společníků hledaje, mě třebas jen neprávem by byl jmenovati musil, aby ten, kterého chtěl získati, tím snáze byl k tomu pohnut? Neboť nikoli teprve po výzradě obmýšleného zločinu mé jméno vypustil tak, že by se mohlo zdáti, že spoluspiklence šetřil; Nikomachovi, o němž se domníval, že o tajemství jeho samého se týkajícím pomlčí, vyznání učinil, a ačkoliv ostatní jmenoval, mě jediného mu zatajil! Prosím vás, spoluvojínové, kdyby Cebalinus nebyl ke mně přišel, kdyby byl nechtěl, abych já o spiklencích něco věděl, zdali bych byl dnes obžalovaným, když mne nikdo nevinil? Dejme tomu, že by mne Dymnus (kéž by posud žil!) chtěl šetřiti, což ostatní? Až se budou přiznávati, ti, toť se rozumí, mé jméno zatají! Nešťastný bývá nepřející, a provinilec, když za svou vinu jest pokutován, cizím trestem téměř se těší. Nevyzná-li pravdy tolik účastníkův, ani když se na mučidlech k přiznání nenutí? Avšak já myslím, že nikdo nešetří k smrti odsouzeného, a nikoho k smrti odsouzený. Ke skutečné a to jediné vině musím se ještě vrátiti. Proč jsi věc sobě oznámenou zamlčel? Proč jsi ji tak bezstarostně vyslyšel? K této vině, jakákoli jest, jsem

se přiznal, a ty-s mi ji prominul, Alexandře, kdekoli jsi; tvé pravice jsem se uchopil, což jest důkazem našeho smíření, i k tvé hostině byl jsem pozván. Jestliže jsi mi uvěřil, jsem osvobozen, jestliže jsi mne ušetřil, jsem z trestu propuštěn; zůstaň již při svém prvním soudu! Co jsem učinil v této poslední noci, když jsem od tvého stolu odešel? Který nový zločin tobě oznámený změnil tvé mínění? Tvrdý spánek jsem spal, když mě domnívajícího se, že před každým nebezpečenstvím jsem bezpečen, nepřátelé probudili a do pout kladli. Odkud odbojníku a zrádci tak pokojný, tak tvrdý spánek? Zločinci ozýváním se zlého svědomí usnouti nemohou, je znepokojují Lítice nejenom, byla-li vražda již spáchána, ale i, byla-li jenom obmýšlena. Ale mně přede vším má nevina, potom tvá pravice úplné bezpečnosti poskytla; proto jsem se nebál, že budeš více dbáti cizí ukrutnosti, nežli své vlastní milostivosti. Než abys nelitoval, že jsi mi uvěřil, slyš: věc mi byla oznamována od mladého muže, který ani žádného svědka postaviti, ani žádného důkazu podati nemohl o udání, a který by byl všecky poděsil, kdybychom byli počali jej vyslýchati. Já nešťastný jsem se domníval, že se nemám míchati do hádky od milovníka s jeho smilníkem stropené, a hodnověrnosť jeho měl jsem za podezřelou, poněvadž neoznamoval věci sám, nýbrž spíše bratra svého k tomu nastrojoval. Bál jsem se, že popře, že to Cebalinovi uložil, a také že se bude zdáti, že jsem se stal původcem nebezpečenství mnohým přátelům královým. I tak již, ačkoli jsem nikomu neublížil, vyskytl se člověk, který si spíše přeje, abych zahynul, než abych zůstal na živě; kolik nepřátelství byl bych, myslíte, na se uvalil, kdybych byl na nevinné dorýval? Někdo snad namítne: Ale Dymnus se usmrtil! Zdaliž jsem mohl předvídati, že to učiní? Nikoli. Proto mnou to, co jediné výzradu hodnověrnou učinilo, tehdáž pohnouti nemohlo, když jsem byl od Cebalina osloven. Než věru, kdybych byl býval Dymnovi společníkem tak velikého zlého úmyslu, nebyl bych mu po oba dva dni směl zatajiti, že jsme prozrazeni; Cebalinus mohl a to beze vší překážky odstraněn býti. Konečně když udání, které prý jsem chtěl zatajiti, již známo bylo, vstoupil jsem sám jediný do královy komnaty opásán jsa mečem. Proč jsem čin odložil? Či jsem se ho bez Dymna neodvážil? Tedy byl on hlavou spiknutí! V jeho stínu skrýval jsem se, já Filotas, který prý po macedonském trůnu bažím! Kdo z vás byl ode mne dary porušen? Kterého vůdce, kterého náčelníka jsem si znamenitěji vážil? Vyčítá se mi, že mluviti mateřským jazykem zamítám, že mravy Macedoňanův opovrhuji. Tím tedy způsobem bažím po vládě, kterou však, jak se povídá, opovrhuji! Tato nám přirozená řeč již před delší dobou obcováním s jinými národy zastarala; cizí řeči musí se tak dobře vítězové přiučiti jako poražení. Tato výčitka neuráží mne však tak, jako že Amyntas, Perdikkův syn, králi úklady strojil; že jsem byl jeho přítelem, toho hájiti se nezdráhám, nebyli-li jsme povinni králova bratra milovati. Pakli jsme jej ctíti musili, poněvadž byl vysoce postaven, zdaliž jsem vinen, prosím, že jsem budoucích věcí nepředvídal, anebo jest i nevinným přátelům zlosynných lidí zemříti? Je-li to spravedlivé, proč žiji tak dlouho? Pakli je to nespravedlivé, proč nyní konečně přece mám býti usmrcen?

Ale psal prý jsem, že lituji těch, kterým žíti jest pod tím, kdo se za Jovova syna pokládá. Věrné přátelství, nebezpečná smělosti dobře míněnou radu dáti, vy jste mě oklamaly, vy jste mě přiměly, abych svého mínění nezamlčel! Přiznávám se, že jsem to psal, ale

králi a nikoliv o králi. Neboť nechtěl jsem mu tím nepřízně způsobiti, nýbrž já se o něj bál. Zdálo se mi zajisté, že by si Alexander důstojněji vedl, kdyby se mlčky za syna Jovova pokládal, než aby se veřejným vyhlašováním býti jím chlubil. Než poněvadž hodnověrnosť Jovovy věštby jest nepopíratelná, budiž bůh mé pře rozhodčím. Držte mě v okovech, dokud se s Hammonem nepotážete, zdali jsem si nějaký tajný a skrytý zločin předsevzal vykonati. On, jenž našeho krále za hodna měl nazvati jej synem, nestrpí, aby někdo zůstal skrytým, kdo jeho potomku strojil úklady. Myslíte-li však, že mučidla jsou hodnověrnější nežli božská výpověď, ani toho průvodu dokázati pravdy neodmítám. Za hrdelní pře bývají nejbližší příbuzní obžalovaného přítomni. Já jsem nedávno dva bratry ztratil, otce vám představiti nemohu a dovolávati se ho neodvažuji se, poněvadž i sám z téhož velikého zločinného úmyslu jest obžalován. Nedostačujeť to, že otec, který ještě nedávno tolik dětí měl a nyní již toliko jediným synem se těší, i toho se zbavuje, jestliže sám na mou hranici se neklade. Proto, nejdražší otče, i skrze mě umřeš i se mnou. Já tě života zbavuji, já tvému stáří konec činím. Proč medle jsi mě, nešťastníka, zplodil proti vůli bohů? Snad proto, aby se ti ode mne této odměny dostalo, která tebe nyní očekává? Nevím, je-li můj mladý věk politování hodnější čili tvé stáří; já v nejlepších létech mladosti ze živých se vytrhuju; tebe zbaví kat života, kterého příroda sama by byla žádala, kdyby byl osud chtěl posečkati. Zmínka o mém otci mi připomenula, jak ostražitě a ostýchavě měl jsem oznámiti, co mi Cebalinus pověděl. Když se totiž Parmenio dověděl, že lékař Filipp králi jed připravuje, chtěl jej písemně varovati, aby nepil léku, který mu lékař dáti si umyslil. Bylo-li mému otci uvěřeno? Měl-li jeho list nějakou váhu? Já sám, kdykoli jsem mu oznámil, co jsem slyšel, výsměchem byl jsem odbýván, že jsem lehkověrným. Jsme-li, když něco oznamujeme, neradi viděni a podezřelí, když mlčíme, co máme činiti?«

A když někdo z davu okolostojících vzkřikl: »Dobrodincům žádných úkladů nenastrojovati«, odpověděl Filotas:

»Máš pravdu, kdokoli jsi. Jestliže jsem tedy úklady strojil, neprosím za odvrácení trestu a řeč svou končím, poněvadž má poslední slova vám zdála se býti nepříjemnými.«

Po řeči této byl Filotas od svých strážcův odveden. Mezi vůdci byl jakýsi Bolon, který smělostí nadut jsa jal se Filotu velice viniti, tak že řečí tou celé shromáždění bylo rozníceno, a tělesní strážcové křičeli, že velezrádce jest rozsápati. Zatím král Alexander vrátiv se do schůze, odložil další poradu ku dni příštímu a kázal přátele své svolati, s nimiž rozmlouval, jak vyšetřování předsevzíti s Filotou, a bylo rozhodnuto, že útrpným právem. Potom za nejukrutnějších muk, poněvadž byl odsouzen již, a nepřátelé, aby si tím přízeň královu získali, jej schválně všemi přístroji ukrutnosti trýznili, byl rozsápáván, neboť jej brzo pálili, brzo mrskali důtkami, ale on netoliko nic nevypovídal, ba ani nestenal. Král Alexander poručil následujícího dne předčítati, k čemu se Filotas přiznal a kázal jej, poněvadž se nemohl již na nohy mučením postaviti, přinésti. Když pak Filotas vše uznával za pravdu, byl předveden Demetrius, který však zapíral, že něco proti králi zamýšlel. Za tím Filotas rozhlížeje se na vše strany, spatřil Kalida jakéhosi a vyzval jej, aby k němu přistoupil. On se však ulekl, zbledl a pak, když jej náčelníci královi obstoupili, přiznal se, že Demetrius a on sám tento zločin obmýšleli vykonati. I byli tedy podle domácího řádu všichni ukamenováni.

XIV. Řeč Amyntova před Alexandrem.

(Curtii Rufi VII. c. 1.)

Alexander lyncestský, po léta žalářovaný, jako domnělý vrah Filippův a spiklenec proti Alexandrovi byl z vězení předveden a vyzván, aby se ospravedlnil. Ale on, ač o hájení přemýšlel, přece se zajíkal, a konečně jej opustila nejen paměť, ale i smysly. Strach byl důkazem jeho svědomí zlého, a nikoli slabé paměti. Proto jej někteří z nejblíže stojících, kdy zápasil ještě s nepamětí, kopím probodli. Když byla jeho mrtvola odstraněna, poručil král, aby předvedeni byli Amyntas a Simmias, kteří Filotovou přímluvou byli povýšeni k vysokým a čestným důstojnostem, a král tudíž nepochyboval, že i oni byli účastni jeho posledního úmyslu zlého, o čem svědčí i to, že jich nejmladší bratr Polemon uprchl, jakmile zvěděl, že Filotas jest útrpným právem vyslýchán a mučen. Jest-li vše pravdivo, že zasluhují téhož trestu, který stihl Filotu, pak-li to jest jen smýšleno, aby to vyvrátili. Amyntas vyzván byv potom, aby vše vysvětlil, požádal Alexandra, aby za své řeči nebyl spoután a zbroj panoší mu byla vrácena, která žádosť jeho byla také splněna. I chopil levou rukou kopí a vyhýbaje se onomu místu, na kterém krátce před tím ležela mrtvola Alexandra lyncestského, promluvil takto před králem Alexandrem:

125. »Jakýkoli konec nás očekává, králi, my vyznáváme, že za šťastný zavázáni budeme tobě, krutější však přičteme osudu. Bez předběžného odsouzení hájíme se za svobodných těl a duší. I zbroj, s kterou jsme tě vždy obklopovali, vrátil jsi nám. Obžaloby nemůžeme se báti, jejího konce báti se přestaneme. Dovol mi nejdříve proti tomu se postaviti, co jsi mi naposledy vyčetl. Nejsme si, králi, vědomi žádné řeči, kterou bychom byli měli proti tvé velebnosti. Řekl bych, že jsi již dávno zvítězil nad závistí, kdybych se neobával, že bys myslil, že jiné zlomyslnější řeči zastírám mluvou lísavou. Ostatně i kdyby byl některý tvůj vojín buď na pochodě strádaje, umdlévaje, nebo v bitvě v nebezpečenství jsa, nebo ve stanu churavěje a své rány hoje nějaké drsnější slovo pronesl, tož jsme přece zasluhovali, abys to, přihlížeje k našim statečným činům, spíše našemu postavení přičítal, nežli našemu smýšlení. Přihodí-li se něco nešťastnějšího, všichni jsme vinnými; na svá těla, která zajisté návidíme, nepřátelsky ruce vztahujeme; potkají-li rodiče své děti, jsou jim nepříjemnými a neradi jich vidí. Naopak jsme-li poctíváni dary, vracíme-li se odměnami obtíženi jsouce, kdo může s námi obstáti? Kdo jest s to, aby jarosť našich myslí udržel na uzdě? Ani rozmrzelosť vojínův ani jejich veselosť nezná mezí. Ke všem žádostem kvapem jsme strhováni. Káráme, chválíme, litujeme, zlobíme se, jak právě v nás působí okamžitá vášeň, hned chceme do Indie a k Oceánu jíti, hned zase manželky, děti a otčina na mysl nám přicházejí. Ale všecky tyto myšlenky, všecky tyto hovory vojínů zapuzuje znamení dané polnicí; každý staví se ihned do své řady, a všechen hněv ve staně vzniklý vypouští se na hlavu nepřátel. Kéž také Filotas jen slovy pochybil! Proto nechť přede vším opatřím to, proč jsme obžalováni.

Naše přátelství s Filotou zapírám tak málo, že se naopak přiznávám, že jsme ho i vyhledávali a k velikému svému prospěchu užívali. Či se snad divíš, že syn Parmenionův, jehož jsi pokládal za sobě nejbližšího, ctěn byl od nás ode všech, poněvadž i on všecky tvé přátele důstojenstvím převyšoval? Ty jsi sám věru, králi, chceš-li pouhou pravdu slyšeti, příčinou tohoto našeho nebezpečného postavení. Neboť kdo jiný způsobil, že se všichni, kteří se chtěli tobě zalíbiti, utíkali k Filotovi? Od něho doporučeni byvše dostoupili jsme tohoto stupně tvého přátelství. On byl u tebe tak mocným, že jsme musili i jeho přízně si hleděti i jeho hněvu se báti. Či jsme téměř všichni

tobě oddaní nepřísahali na tvá slova, která jsi nám předříkával, že budeme pokládati tytéž za nepřátele a přátele, které ty za ně budeš pokládati? Touto přísahou věrnosti vázáni jsouce, měli jsme se ovšem odvraceti od toho, kterému jsi ty přednosť dával přede všemi ostatními! Proto máš, je-li toto zločinem, málo nevinných, ba věru žádného. Neboť všichni chtěli býti Filotovými přáteli, ale tolik jich se jimi státi nemohlo, kolik se jich jimi chtělo státi. Proto, jestliže od důvěrníků nelišíš přátel, také od přátel neoddělíš těch, kteří jimi býti chtěli. Nuže, jaký se uvádí důkaz naší svědomitosti? Jak myslím, že den před tím po přátelsku a beze svědků s námi rozmlouval. Ale já bych se nemohl ospravedlniti, kdybych byl den před tím i jen poněkud změnil svůj starý způsob života a zvyk. Proto jestliže jsme si počínali jako každého dne, který jest podezřelý, zvyk vyvrátí obžalobu.

Ale nedal jsem Antifanovi*) koní a měl jsem s ním ten den před Filotovým zatčením o to hádku! Chce-li nás učiniti podezřelými proto, že jsme mu onoho dne nevydali koní, nebude se moci ospravedlniti, že jich od nás žádal. Jestiť pochybno, zdali vinen jest ten, kdo něco zadržuje, čili ten, kdo něčeho žádá; jen že lepší jest právo toho, kdo svého nevydává, než toho, kdo cizího žádá. Ostatně měl jsem, králi, deset koní, z nichž Antifanes již osm rozdělil mezi ty, kteří své ztratili, tak že mi všeho všudy zbyli jen dva, a když i ty chtěl odvésti tento velmi zpupný, na každý způsob aspoň nespravedlivý člověk, byl jsem nucen je zadržeti, nechtěl-li jsem pěšky vojenské služby konati. Také nezapírám, že jsem smělostí svobodného muže mluvil s tímto nejnestatečnějším člověkem, který jen tu jedinou vojenskou povinnosť vykonává, že cizí koně rozděluje mezi vojíny. A já jsem se tím ocitl konečně v takové nesnázi, že svá slova touž dobou omlouvati musím i před Alexandrem i před Antifanem.

Než tvá matka o nás tobě dopsala jako o tvých nepřátelích! Kéž jest s větším rozmyslem starostliva o svého syna a nevymýšlí ve své úzkostlivé mysli tak daremných strašáků! Proč medle nepřipojuje příčiny své obavy? Proč konečně nejmenuje návodce? Kterým naším činem anebo slovem pohnuta jsouc psala ti tak úzkostlivý list? Ó mého bídného postavení, poněvadž asi stejně nebezpečno jest mluviti jako mlčeti! Než nechť se stane jakkoli, raději chci, aby se ti nelíbila má obrana nežli má pře. Avšak uznáš, co chci říci, i zajisté se pamatuješ, že jsi mi pravil, když jsi mě vysýlal, abych přivedl z Macedonie vojíny, že se v domě tvé matky skrývá mnoho čackých jonáků. Tím jsi mi uložil, abych nikoho neposlouchal leč tebe, i abych k tobě přivedl muže z vojenské služby se vytahující. To jsem ovšem učinil a tvůj rozkaz vykonal neústupněji, nežli mi bylo prospěšno. Přivedl jsem odtamtud Gorgiu, Hekataea a Gorgatu, jichž služeb s dobrým prospěchem užívaš. Co jest tedy nespravedlivějšího, nežli že já, jenž bych, kdybych tebe nebyl poslechl, vším právem býval potrestán, nyní zahynouti mám, že jsem tebe poslechl? Nemáť zajisté tvá matka žádné jiné příčiny nás pronásledovati, nežli že jsme tvému prospěchu přednosť dali před ženskou přízní. Přivedl jsem šest tisíc macedonských pěšcův a šest set jezdců, jichž část nebyla by se mnou šla, kdybych byl chtěl hověti zbraňujícím se vojenské službě. Z toho tedy jde, že bys měl ty svou matku uchlácholiti, poněvadž se na nás zlobí pro tuto příčinu, a ty jsi její hněv na nás uvalil.«

*) Antifanes, písař jízdy, oznámil Amyntovi, aby dle zvyku dal ze svých koní těm, kteří o ně přišli, on prý však zpurně odpověděl, neupustí-li od svého úmyslu, že brzo zví, čím jest.

Když Amyntas ještě takto mluvil, přivedli vojínové Polemona, kterého na útěku dohonili. Ač bylo na něj shromáždění rozhořčeno, pravil zcela neohroženě Polemon:

»Sobě nevyprošuji ničeho, jenom za to žádám, aby můj útěk mým nevinným bratrům ve zlé nebyl vykládán. Ten-li nemůže býti omluven, nechť jsem já jediný vinen. Jejich postavení jest právě proto lepší, že jsem toliko já, jenž jsem uprchl, podezřelý.«

A když to pověděl, souhlasilo celé shromáždění s jeho míněním a změnilo náhle své smýšlení, zvláště když se dal do pláče, teskliv jsa nikoli ze svého, nýbrž svých bratrů nebezpečenství, do kterého je uvedl, tak že všichni shromáždění ano i král sám byli hluboce dojati. Pouze jeho bratr Amyntas byl nesmiřitelným, a hrozný zrak svůj naň upíraje, pravil:

»Tehdáž, zpozdilče, měl jsi plakati, když jsi bral koně na ostruhy, opouštěje své bratry a k uprchlíkům se přidružuje. Nešťastníče, kam jsi a odkud prchal? Způsobil jsi, že já sám, jemuž o hrdlo jde, slov žalobníka proti tobě jsem musil užiti.«

A když Polemon se přiznával, že pochybil, volili shromáždění svorně jedním hlasem, aby král ušetřil těchto nevinných a statečných mužů. A když i přátelé Alexandrovi osvědčovali milosrdenství a za ně se přimlouvali, pravil Alexander:

»I já sám osvobozuji svým nálezem Amyntu a jeho bratry. Přeji si však, abyste vy, mladí mužové, spíše mého dobrodiní zapomněli, nežli svého přestálého nebezpečenství pamětlivi byli. Smiřte se s touž důvěrou se mnou, s jakou já se smiřuji s vámi. Kdybych toho, co mi bylo oznámeno, nebyl vyšetřil, byla by se má přetvářka mohla hluboko jitřiti. Než lépe jest, že jste ospravedlněni nežli podezřelí. Uvažte, že nikdo nemůže osvobozen býti, leč kdo se obhájil. A ty, Amynto, odpusť svému bratru. Bude to naprosto i mně důkazem nového spřátelení tvého.«

Po řeči této rozpustil Alexander shromáždění a jednal s jinými náčelníky vojska svého, — zejména s Polydamantem, aby odcestoval do Medie a odevzdal vůdcům vlastnoručně psané listy, by vůdce Parmeniona pro úklady jeho králi strojené se světa sprovodili, což se také stalo; uťatá hlava byla zaslána králi. To byl konec Parmeniona, muže ve válce i míru slavného, jenž mnoho prospěšného vykonal bez krále, avšak král sám nic velkého bez něho.

XV. Řeč Kobara černokněžníka před Bessem.

(Curtii Rufi VII. c. 4.)

Bessus, který s Nabarzanem se proti králi Dariovi spikl, jej zajal, do zlatých pout dal a na špatném voze směrem k Baktrianě vézti kázal, chtěl, když se Alexander blížil k perskému vojsku, aby Darius s nimi a ostatními spiklenci na koních prchl. A když se Darius zdráhal, poranili jej a raněného v krvi nechali ležeti a v rozličné strany na útěk se dali. Nabarzanes do Hyrkanie, Bessus do Bakter, doprovázeni jsouce několika tisíci jezdci se odebrali a vlády se zmocnili. A když se blížil Alexander Baktrii, rokoval na hostině s přáteli a vůdci vojsk o válce a počínal si tak zpupně, jako by chtěl válku s Alexandrem ještě za této hostiny ukončiti. Na této hostině byl také Kobares, rodem Med, proslulý více řemeslným nežli vědecky důkladným uměním černokněžnickým, jinak člověk mírný a počestný. A když Kobares propověděl, že otroku lépe prospívá uměti mlčeti nežli raditi, poněvadž ty, kteří poslušni jsou, týž osud jako všecky ostatní očekává, ti však, kteří radí, nebezpečenství zvláštní si připravují, vyzval jej Bessus, aby mluvil neohroženě a podal mu pohár, který právě v ruce držel. Ten Kobares přijav od správce promluvil takto:

»Přirozenosť lidská může i z té příčiny nazvána býti vadnou a převrácenou, že každý při svém vlastním konání jest na mysli tupější nežli při díle cizím. Zmateny bývají úmysly těch, kteří sami sobě radí. Překáží strach, někdy nějaká tužba, jindy přirozená láska k tomu, co jsi sám vymyslil; neboť proto nemůžeš vinen býti z pýchy. Ze zkušenosti víš, že každý to, co sám vynalezl, má buď za jediné možné neb aspoň za nejlepší. Velikou tíži neseš na hlavě, královský znak (korunu); tu musíš buď s umírněností snášeti, nebo, čehož bůh nedej, ona tě rozdrtí. Úvahy jest třeba, a nikoli kvapného rozhodnutí. Pamatovati jest na přísloví u Baktrů běžná, že totiž bojácný pes více štěká nežli kouše, že nejhlubší řeky nejtišeji tekou, to jest, že statečný člověk mnoho nemluví o sobě.« 126.

Toho připomenul, aby se zmínil o věhlasu, jaký u barbarů vůbec býti mohl. Již těmito slovy napial očekávání svých posluchačů; potom svou radu pověděl Bessovi více prospěšnou nežli milou.

»U vchodu tvého královského sídla zastavil se nejrychlejší král (Alexander). Ten dříve hne celým svým vojskem, nežli ty tento stůl odstraníš. Ale nyní od Tanaa vojsko povoláš a proti zbraním řeky postavíš! Arci tam, kam ty prchati chceš, nepřítel nemůže následovati! Cesta oběma jest společná, vítězi bezpečnější. Budiž si dle tvého mínění strach čerstvý, přece rychlejší jest naděje. Proč nezískáš si raději dříve přízně mocnějšího a nevzdáš se mu, když, jakkoli věc sedne, lepší osud budeš míti, vzdáš-li se, nežli jako nepřítel? Jsi králem cizí říše, tím snáze můžeš bez ní býti. Snad počneš býti pravým králem, učiní-li tě jím onen sám, jenž ti říši i dáti i vzíti může. Slyšel jsi mou upřímnou radu, kterou déle vykládati bylo by zbytečno. Ušlechtilý kůň i jen stínem proutku se řídí, líného ani ostruhami nelze pobádati.«

Bessus z této řeči, jsa i svou povahou i mnohým vínem bujný, tak se roznítil, že byl jen s těží zadržen od přátel, aby černokněžníka Kobara vytasenou již šavlí nezavraždil. Nastal všeobecný zmatek, za kterého se Kobares vytratil, když se Bessus z jídelny smyslů svých mocen nejsa vyřítil, a přešel k Alexandrovi. — Bessus byl potom od ozbrojených Baktrů, jakmile se dověděli, že se Alexander blíží, opuštěn, tak že se přepravil přes řeku Oxus a nové vojsko v Sogdianě sbíral proti Alexandrovi. Tam jej však jeho důvěrní přátelé zejména Spitamenes, odloživše přetvářku svázali a vydali Alexandrovi, který nad ním vynesl rozsudek, že se odvážil krále Daria o něj velmi zasloužilého nejprve spoutati a potom zavražditi, aby mu nos i uši zkomolili, na kříž jej přibili a barbarové potom do něho stříleli, aby se jeho mrtvoly ani ptáci nedotkli a to na témž místě, na kterém sám Daria usmrtil.

XVI. Řeč Alexandrova k přednějším rádcům.

(Curtii Rufi VII. c. 7.)

Když Alexander dobyl města Kyropole v severní části Sogdiany nad levým břehem Jaxarta, za něhož byl uhozen do týla kamenem tak, že omdlel a klesl, vrátil se k řece Jaxartu a obehnal zdí celé místo pro tábor zaujaté a vystavěl tu město Alexandrie nazvané a za obyvatele tomuto novému městu dáni byli zajatci. Ale král Skythů se domníval, že toto město macedonské je mu nebezpečno, a vyslal svého bratra, by je zbořil a vojsko macedonské odstranil od řeky. Alexander byl první, který s tímto národem boj chtěl podniknouti, ale tehdy, že byl churav ranou a hlasem umdléval, svolal do stanu svého přednější rádce své a pravil jim toto:

»Nynější rozhodný okamžik jest příznivější nepřátelům nežli 127.
mně. Ale nouze poráží všecky úvahy a výpočty, obzvláště ovšem ve

válce, ve které zřídka kdy volno jest voliti vždy dobu příhodnou. Odstoupili od nás Baktrové, kteří z našeho boje s jiným národem poznávají, jak jsme stateční. Náš osud není pochybný. Dopustíme-li, aby Skythové sami počali výbojnou válku proti nám, budou odpadlíci, až se k nim vrátíme, námi pohrdati; pakli Tanais překročíme a krvavou záhubou Skythů dokážeme, že jsme všude nepřemoženými, kdo se bude rozpakovati vítězův i nad samou Europou poslouchati? Klame se, kdo měří hranice naší slávy prostorou, kterou hodláme projíti. Jediná řeka nás odděluje; překročíme-li ji, přeneseme zbraně do Europy. A jak cennou jest věcí Asii podmaňovati a zároveň jaksi v jiném díle světa pomníky stavěti i co příroda zdánlivě oddělila tak velikou prostorou, náhle spojiti jediným vítězstvím? Ale budeme-li jen okamžik váhati, budou nás Skythové od zadu znepokojovati. Či jsme my jediní, kteří umíme řeky přeplouti? Mnohých věcí, kterými jsme posud vítězili, užije se proti nám samým. Neštěstí učí válečnému umění i poražené. Nedávno dali jsme příklad, jak možná přepraviti se přes řeku měchy; to kdyby Skythové neuměli napodobiti, Baktrové je poučí. Mimo to přišlo posud jen jedno vojsko tohoto národa, ostatní se očekávají. Tak budeme válku vyhýbajíce se jí posilovati a konečně budeme nuceni ji přijmouti, ačkoli ji nyní sami můžeme zdvihnouti. Rozum mého plánu jest patrný. Ale pochybuji, zdali mi dovolí Macedonové, abych svůj smělý úmysl také provedl, poněvadž jsem od té doby, co jsem dostal tuto ránu, ani na koně nesedl, ani pěšky nikam nešel. Než chcete-li mne následovati, jsem zdráv, přátelé! Mám dosti sil, abych se toho odvážil; anebo blíží-li se již konec mého života, při kterém medle díle bych zahynul slavněji?« —

Když Alexander čím dále slabším hlasem domluvil, všichni jali se jej od unáhleného úmyslu odvraceti, a především Erigius, který pověrčivostí, jíž král podléhal tolik, v něj působiti se pokusil, aby nepřekročil řeky Jaxartu, což Alexandrovi také povolaný věštec potvrdil, hlásiv králi toto: »Předpověděl jsem, že nastává rozhodná doba boje velikého, nikoli marného, a ve zmatek neuvádí mne tak moje umění jako má příchylnost k tobě. Vidím nedostatečné tvé zdraví a vím, jak velice vše na tobě jediném visí. Bojím se, že bys nemohl býti s nynější stav věci.« Král jej potom vyzval důvěřovati v jeho štěstí, že bohové jiným dopřávají své pomoci k jiným věcem, jemu ku slávě. A když se pak radil s přáteli, jak přejíti řeku, dostavil se nenadále věštec Aristander se zprávou, že objevila se o novém zkoumání útrob znamení zcela příznivá.

XVII. Řeč skytských poslů před Alexandrem.

(Curtii Rufi VII. c. 8.)

Alexander poslal Menedema, by obléhal Spitamena, původce vzpoury Baktrů, který zálohu naň učinil tam, kudy měl přijíti, by nebyl sevřen uvnitř hradeb, a potom aby mohl nepřítele přepadnouti. Menedemus, ač byl se všech stran obklíčen od něho a počtem mužstva se mu ani nerovnal, přece dlouho odporoval v nastalém boji, v němž padlo dva tisíce pěšců a tři sta jezdců Alexandrových. Král poručil přísně těm, kteří se z bitvy vrátili, porážky této tajiti. — Druhý den ráno vojínům oznámil, že dá jízdu i pěchotu na druhý břeh řeky přepraviti. A když bylo vše k přepravě přichystáno, přijelo na koních dvacet skytských poslů do tábora králi oznámit, co jim uloženo bylo. Nejstarší z nich pak před králem takto prý mluvil:

128. »Kdyby byli bohové chtěli, aby tvá postava rovnala se chtivosti tvého ducha, svět by ti byl malým; jednou rukou bys dotýkal se východu, druhou západu, a toho dosáhna chtěl bys věděti, kde světlo

slunce zapadá. I tak toho žádáš, seč nejsi. Z Europy táhneš do Asie a z Asie zase přecházíš do Europy, a konečně, až si podmaníš všecko lidské pokolení, s lesy, sněhy, řekami a šelmami budeš chtíti válku vésti. Jak? Nevíš-li, že vysoké stromy zdlouha rostou, ale z kořen se vyvracejí jedinou hodinou? Hlupcem jest, kdo pohlíží na jejich ovoce, ale neměří, jak vysoko visí. Měj se na pozoru, abys snaže se k vrcholku se dostati, nespadl se samými větvemi, kterých bys se chytil. I sám lev stal se již mnohdy zobem nejmenších ptáčkův a rez sežírá i železo. Nic není tak silné, čemuž by nehrozilo nebezpečenství i od slabšího. Co jest nám s tebou činiti? Nikdy jsme se tvé země nedotkli. Musíme-liž my, kteří žijeme v nesmírných lesích, věděti, kdo jsi a odkud přicházíš? My nemůžeme ani nikomu otročiti, aniž si přejeme nad jinými vládnouti. Abys národ skythský poznal, nám od bohů jakožto dary dáno bylo spřežení volův a pluh, šíp, kopí a miska. Těch užíváme i s přáteli i proti nepřátelům. O plody prací volů nabylé se sdílíme s přáteli, s týmiž obětujeme víno bohům, na nepřátele z daleka dorážíme šípy, z blízka kopími. Tak jsme porazili krále Syrie (Assyrie) a později krále perského a medského, a otevřena nám byla cesta až do Egypta. Ty se vychloubáš, že přicházíš, abys stíhal loupežníky, ale sám oloupil jsi všecky národy, ku kterým jsi přišel. Dobyl jsi Lydie, zmocnil jsi se Syrie, opanoval jsi Persii, Baktrii máš ve své moci, namířil jsi na Indii a již vztahuješ své lakotné a nenasytné ruce i na naše stáda. Co ti prospěje bohatství, které tě nutí hladověti? První ze všech jsi způsobil sobě sytostí hlad, tak že, čím více máš, tím usilovněji toho žádáš, čeho ještě nemáš. Netane-li ti na mysli, jak jsi dlouho již zdržován v Baktrii? Za tím, co jí dobýváš, počali Sogdiané odboj činiti. Válka se ti rodí z vítězství. Neboť nechť jsi mocnější a udatnější, nežli kdo jiný, přece cizího pána nikdo nechce trpěti. Jen se přeprav přes Tanais, uvidíš, jak daleko se Skythové rozprostírají, ale nepostihneš jich přece nikdy. Naše chudoba bude rychlejší, nežli tvé vojsko, které s sebou veze věci u tolika národův ukořistěné. A naproti tomu, až budeš mysliti, že jsme daleko od tebe, budeš nás viděti ve svém táboře; neboť s touž rychlostí nepřátele i pronásledujeme i před nimi ustupujeme. Slýchám, že ze skythských pustotin i Řekové v pořekadlech smích si strojí. Ale my vyhledáváme raději pouště a místa od lidí nevzdělaná, nežli města a zámožné krajiny. Proto drž své Štěstí rukama pevně sevřenýma; jestiť kluzké a nelze ho násilně udržeti. Následující mou radu jako dobrou objeví lépe čas budoucí nežli přítomný; drž své Štěstí na uzdě a budeš je snáze říditi. Naši lidé říkají, že Štěstí nemá nohou, jenom ruce a křídla, a podává-li ti ruku, uchop se i křídel. Konečně, jsi-li bůh, máš lidem poskytovati dobrodiní a nikoli jim bráti, co jejich jest; pakli jsi člověk, uvaž, že jsi pořád tím, čím skutečně jsi. Bláhové jest pořád jen toho pamětlivým býti, proč zapomínáš na sebe sama. Na koho nevzneseš války, toho jako dobrého přítele budeš moci užívati. Neboť nejpevnější jest přátelství mezi sobě rovnými, a sobě rovnými zdají se býti ti, kteří se vzájemně nepokusili měřiti své síly. Koho jsi podmanil, toho neměj za přítele, mezi pánem a otrokem není žádného přátelství; i za míru platí přece válečné právo. Nemysli, že Skythové utvrzují své přátelství přísahou, stáním k svému slovu přísahají. Řekové užívají této opatrnosti, kteří smlouvy své podpisují a při tom bohy za svědky berou; my za dostatečný závazek pokládáme pouhé své slovo. Kdo nemá v uctivosti lidí, neostýchá se klamati i bohů. Přítel, o jehož upřímnosti bys mohl

pochybovati, nic ti neprospěje. Ostatně budeme ti strážci i Asie i Europy; s Baktrií, pokud nás nedělí Tanais, hraničíme, obýváme v zemích severně od Tanaa až k Thracii. Thracie sousedí, jak se vypravuje, s Macedonií. Uvaž, chceš-li sousedy obou svých říší míti za nepřátele či za přátele.«

Král na tuto řeč poslovu odpověděl, že se zachová dle svého štěstí a zároveň i dle jich rady, aby nepodnikal nic marně a všetečně. A když se poslové vzdálili, naložil vojsko na vory již připravené a sám první se svým vorem odrazil a přímo jej k protějšímu břehu hnáti poručil, kde rozestavili Skythové řady jezdců, by vory k zemi nemohly ani přistati. Že byli potom střelbou jezdci na břehu ve zmatek uvedeni a ustupovali, seskákali s vorů vojíni na zemi a počali na ně tak prudce hnáti, že se na útěk obrátili. Tak vítězně postupoval Alexander k městu Marakandům, odkud Spitamenes, dověděv se o jeho příchodu, do Bakter uprchl v Sogdianě.

XVIII. Řeč Alexandrova k 300 mladých mužů ve vojsku.

(Curtii Rufi VII. c. 11.)

Alexander přitáhl na své výpravě k hlavnímu městu v krajině Margianě, západně od Baktrie a Sogdiany, kde se mu vše obyvatelstvo poddalo. Zbývala jediná skála, kterou Sogdian Arimazes, nahromadiv tam s dostatek potravy, s ozbrojenci svými osadil. Král přesvědčiv se o nepřístupné skále, vyslal k barbarům Kofa, aby mu skálu vydali. Arimazes spoléhaje na místo nepřístupné, zpupně odpověděl a tázal se, umí-li Alexander létati. Tato odpověď tak podráždila krále, že dal svolati ze svých pluků tři sta nejhbitějších mladých mužův a oslovil je takto:

129. »S vámi, jinoši a moji vrstevníci, jsem stekl hradby měst po tu dobu nepřemožených, s vámi jsem přešel přes hřbety hor věčným sněhem pokryté, do cilických průsmyků vkročil, v Indii prudkou zimu bez ochabělosti snesl. Podal jsem vám důkazy své statečnosti a o vaší je mám. Tato skála, kterou máte před sebou, má jediný přístup, který nepřátelé osadili; ostatních míst si nevšímají, neníť nikde žádných stráží leč tam, odkud k našemu ležení pohlížejí. Naleznete zajisté cestu, proslídíte-li bedlivě přístupy vedoucí k vrcholku hory. Příroda nepoložila nic tak vysoko, kam by se odvážný muž nemohl prodrati. Podnikajíce věci, o nichž ostatní by byli zoufali, podmanili jsme si Asii. Vystupte na vrchol; až se ho zmocníte, dáte mi znamení bílými plachtami, a já potom postoupím s vojskem i odvrátím od vás nepřítele na nás. Odměnou dostane ten, kdo první vrcholu dostoupí, deset talentův, o jeden méně dostane, kdo tam vystoupí druhý po něm, a týž poměr bude zachován až k desátému. Ostatně jsem přesvědčen, že nepřihlížíte tak k mé štědrosti jako spíše k mému přání.«

Muži vyslechli s nadšením královu řeč a chystali si hned potřebné věci k odvážnému podniku. O druhé hlídce kázal jim král na zdař Bůh cestu nastoupiti tam, kde se mu přístup zdál býti nejméně nebezpečným a strmým. Přes mnohé obtíže vydrápali se k vrcholu přece, ale všichni umdleni a někteří i pohmožděni; z jejich počtu třicet dva za vystupování zahynuli. — Dáno králi umluvené znamení. Král znova poslal Kofa do tábora Arimazova, by se dobrovolně vzdali, a též aby ukázal mu mladé muže na vrcholku hory a přesvědčil jej, že Alexandrovi vojínové mají křídla. Tato věc, jakož i jiné příhody válečné přiměly barbary, že se vzdali.

XIX. Řeč Hermolaova k Alexandrovi.

(Curtii Rufi VIII. c. 7.)

U předních Macedoňanů bylo zvykem odevzdávati své dospělé syny králi ke službám dvorským, a tato četa byla u Macedonů jaksi semeništěm vůdcův a důstojníků. Hermolaus, vznešený jinoch z královy čety, pospíšil si o honě a porazil kance oštěpem, kterého chtěl sám král skláti, a proto byl z králova rozkazu smrskán. Tuto pohanu těžce nesa vyprávěl ji s pláčem svému druhu Sostratovi, a oba si předsevzali krále zavražditi. Do spolku pečlivě volili své druhy stejně smýšlející, protože nebylo nikterak snadno tu věc vykonati, leda že by všichni spiklenci měli stráži v též noci, aby jim nebyli činěny překážky od lidí neúčastných. A když i toho docílili, opět byl zmařen jejich záměr ženou prorockého ducha, která napomínala Alexandra, by se vrátil do jídelny. On pak odpověděv žertem, že bohové dobře radívají, zpět povolal přátele a prodloužil hostinu až do východu slunce. Spiklenci, ač se již vystřídala stráže, přece zůstali na svém místě a dostali za to slušnou odměnu na penězích a pochvalu od Alexandra. Ač se tedy v naději své zklamali, umínili si vyčkati dne své služby, jenom Epimenes změnil náhle své smýšlení a řekl svému bratru Eurylochovi, co se připravuje. Eurylochos nemeškaje ohlásil vše Alexandrovi, který dal původce zločinného úmyslu spoutati a hlídati. Příštího dne svolal radu a kázal předvésti spiklence, kteří se k činu přiznali. A když král se jich tázal, čím si toho zasloužil, že pojali proti němu tak zlý úmysl, pravil Hermolaus:

»Nuže, my jsme, poněvadž se nás tážeš, jako bys nic nevěděl, 130.
pojali úmysl tě zavražditi, poněvadž na novo počínáš nikoli nad námi vládnouti jako nad rodem svobodným, nýbrž tyranství provozovati jako nad otroky.«

Proti němu vystoupí jeho vlastní otec Sopolis křiče, by nikdo člověka zlým postavením šíleného déle neposlouchal. Ale král kázal Hermolaovi pověděti, čemu se naučil od svého učitele Kallisthena, jakožto obránce svobody všech, který byl proti tomu, by Alexander za boha byl vyhlášen, a božská pocta mu byla dle perského mravu vzdávána. A Hermolaus odpověděl:

»Užívám tvého svolení a vypravuji, čemu jsem se naučil z vlastní zlé zkušenosti. Kolikátá část Macedoňanů přežila tvou ukrutnost? Kolikátý, myslím, z rodu nikoli nejnižšího? Attalus, Filotas, Parmenio, lyncestský Alexander a Klitus, pokud to záleželo na nepřátelích, žijí, stojí v boji, tebe chrání svými štíty, dostávají rány pro tvou slávu, pro vítězství. Těm jsi se výborně odvděčil! Jeden potřísnil svou krví tvůj stůl. Druhý ani nezahynul smrtí jednoduchou; vůdcové tvých vojsk byli posazováni na dřevěné koně a stali se tak divadlem Peršanům od nich poraženým. Parmenio, jenž usmrtil z tvého rozkazu Attala, byl zavražděn bez vyšetřování. Střídavě totiž užíváš rukou těchto nešťastníků k vykonávání poprav, a kterých jsi krátce před tím užil ku vraždě jako pomocníků, ty dáváš náhle od jiných vražditi.«

Hned potom všichni přetrhovali řeč Hermolaovu, ano sám otec jeho tasil meč; ale král jej zadržel a kázal Hermolaovi dále mluviti. Když se tedy utišili, pokračoval Hermolaus:

»Jak ochotně dovoluješ hochům v mluvení nezběhlým se hájiti! Ale hlas Kallisthenův jest v žaláři tlumen, poněvadž on jediný umí mluviti. Proč medle se nepředvádí, když se vyslýchají i ti, kteří se již přiznali? Patrně proto, že se bojíš slyšeti řeč upřímnou člověka nevinného, ba ty ani jeho pohledu nechceš snésti. Avšak já ujišťuji, že nic nespáchal. Zde stojí, kteří obmýšleli vykonati se mnou čin nejkrásnější; není nikoho, kdo by řekl, že Kallisthenes byl s námi srozuměn, ačkoli již dávno odsouzen jest smrti a to od krále nejspravedlivějšího a nejshovívavějšího! To jsou tedy odměny poskytované Macedoňanům, jejichž krve zneužíváš jako zbytečné a povržené! Na-

proti tomu tisíc mezků ti nese ukořistěné zlato, ale tvoji vojínové nepřinesou domů nic, leda neodměněné jizvy. Než to všecko jsme přece mohli snášeti, dokud jsi nás nevydával barbarům a novým způsobem z vítězů nečinil otroků. Tebe těší roucho a život Peršanů, domácích mravů nenávidíš. Chtěli jsme tedy usmrtiti krále perského, nikoli macedonského a stíháme tedy přeběhlíka právem válečným. Ty jsi chtěl, aby Macedoňané před tebou klekali a se ti klaněli jako bohu; ty odmítáš Filippa jako otce, a kdyby některý z bohů pokládán byl za vyššího nad Jova, hnusil bys sobě i Jova. Divíš-li se, jestliže svobodní mužové nemohou snésti tvé zpupnosti? Co můžeme doufati od tebe, když nám jest buď nevinným zemříti, anebo, což horšího jest smrti, žíti v otroctví? Ty věru, můžeš-li se ještě napraviti, mně mnoho jsi povinen; neboť ode mne se dovídáš, čeho svobodní mužové nemohou snésti. Ostatně ušetři našich rodičů, nebo když je zbavuješ dětí v jich stáří, nestěžuj věku toho mukami. Ale nás kaž odvésti, abychom došli svou smrtí toho, čeho jsme chtěli dosíci tvou smrtí.«

XX. Odpověď Alexandrova na řeč Hermolaovu.

(Curtii Rufi VIII. c. 8.)

131. »Jak nepravé jest vše, čemu se přiučil tento člověk od svého učitele a co zde vypravoval, ukázala má shovívavosť. Neboť ačkoli se přiznal k nejhoršímu zločinu, přece jsem jej nejen sám až do konce poslouchal, ale i vás k tomu přiměl, abyste jej poslouchali, dobře věda, dovolím-li tomuto zlosynu mluviti, že pustí uzdu vzteku, který jej dohnal k tomu, že chtěl zavražditi mě, kterého by měl milovati jak otce. Poněvadž si onehdy na honbě počínal příliš směle, dal jsem jej dle domácího a od nejstarších macedonských králů zachovaného zvyku trestati. To se i díti musí, i snášejí to od poručníků poručenci, od manželů jejich ženy, a dovolujeme to i otrokům, aby hochy tohoto věku mrskali. To jest ta má krutosť, jíž jsem užil proti němu, které chtěl mstíti zločinnou vraždou. Neboť jak bývám vlídný k ostatním, kteří mi nepřekážejí chovati se podle mé povahy, to dobře víte, a bylo by zbytečno se zmiňovati o tom. Že se Hermolaovi nelíbí popravy velezrádců, tomu se pranic nedivím, poněvadž si jí sám zasloužil. Neboť když chválí Parmeniona a Filotu, zastává své věci. Lyncestského Alexandra jsem osvobodil, ačkoli dvakrát úklady nastrojil mému životu, a když byl opět (od udavatelů dvou) usvědčen, přece jsem odkládal s věcí po tři roky, až jste vy žádali, aby konečně byl potrestán po zásluze ze svého zločinu. Že byl Attalus mým úhlavním nepřítelem, nežli jsem se stal králem, na to se zajisté pamatujete. Klitus kéž mne nepřinutil naň se horšiti! Já jsem všetečnou řeč jeho, když hanu sypal na mě a na vás, déle snášel, než on by byl snesl, kdybych já byl totéž mluvil. Mírnosť králův a vůdců zakládá se nejen na jejich povaze, nýbrž i na povaze těch, kteří jsou jim podřízeni. Povolností se rozkazy mírní; kde však vymizela z myslí uctivosť, a kde se vše převrací nohama vzhůru, tam jest potřeba násilí odraziti. Než proč bych se divil, že mi tento člověk vyčetl ukrutnosť, když se odvážil vyčítati mi lakotu? Nechci jednotlivé z vás k svědectví vybízeti, aby se mi nestala má štědrosť nenáviděnou, kdybych jí urazil váš stud. Ale pohlédněte na veškeré vojsko; před krátkou dobou ne-

mělo nic než zbraně, nyní léhá na stříbrných ložích; na stoly nakládají zlaté nádoby, hejna otroků jich následují, kořisti na nepřátelích dobyté nemohou ani odnésti. Ale mám prý Peršany, které jsme podmanili, u veliké vážnosti! To právě jest největším důkazem mé mírnosti, že nevládnu zpupně ani nad poraženými. Přišelť jsem do Asie, nikoliv abych národy její z kořen vyvrátil, ani abych polovici zemí učinil poušti, nýbrž aby ti, které bych podmanil válkou, nezeleli mého vítězství. Proto slouží s námi ve vojsku, prolévají za vaši vládu svou krev, ale byli by se vzbouřili, kdyby se bylo zpupně s nimi nakládalo. Nebývajíť trvalými statky, do kterých se mečem uvádíme; dobrodiními zjednaná láska trvá věčně. Chceme-li Asii držeti a nikoli jí jen proběhnouti, musím obyvatele její své povolnosti účastnými činiti; jejich věrnosť učiní pak naši vládu pevnou a věčnou. Ale my máme věru více, nežli seč jsme. Bylo by však nenasycenou lakotou, kdybychom ještě více chtěli naplniti, co již všudy přetéká! Já však prý též jejich obyčeje převádím na Macedoňany! Ano, vidímť u mnohých národů věci, které napodobiti bychom se nepotřebovali styděti. A tak veliká říše nemůže vůbec dobře býti spravována, nežli když učíme její obyvatele lecčemu, a zase mnohému se od nich přiučujeme. To bylo však skoro smíchu hodno, čeho Hermolaus ode mne žádal, abych odmítal Jova, jehož věštbou uznáván jsem za syna jeho. Či jest také v mé moci to, co bohové odpovídají? Nabídl mi jméno syna, je přijmouti nebylo nepříhodné úmyslům, kterými se zabýváme. Kéž také Indové věří v mé božství! Neboť války zakládají se na pověsti, a to často, co bylo pokládáno za nepravé, konečně místa pravdy si dobylo. Či myslíte, že jsem, jen k nádheře přihlédaje, ozdobil vaše zbraně zlatem a stříbrem? Chtěl jsem ukázati lidem, kteří nic bezcennějšího nevídají nad tento kov, že Macedoňané jinak nepřemožení ani zlatem od nich nejsou překonáni. Oslním tedy hned z počátku oči těch, kteří jen samé šerednosti a nuzoty očekávají, a poučím je, že nepřicházíme žádostivi jsouce jejich zlata a stříbra, nýbrž abychom si podmanili okrslek zemský. O tuto slávu chtěl jsi nás ty, velezrádce, oloupiti a odstraniv krále vydati Macedoňany poraženým národům. Nyní pak mi připomínáš, abych šetřil vašich rodičů! Neměli jste věru věděti, na čem jsem se o nich ustanovil, abyste tím bídněji zahynuli, jestliže jste vůbec jich pamětlivi a o ně nějakou péči máte; ale já jsem již dávno zrušil ten obyčej usmrcovati se zlosyny také jejich nevinné příbuzné a obzvláště rodiče, a oznamuji, že všichni budou i příště u mne v též vážnosti, v které byli posud. A co se týče tvého Kallisthena, jemuž jedinému zdáš se mužem býti, poněvadž jsi zlosyn, dobře vím, proč chceš, aby byl předveden, aby totiž v přítomnosti těchto mužů hanlivé řeči, které jsi od něho slyšel a kterými jsi mě právě zahrnul, i on svými ústy opakoval. Kdyby byl Macedoňan, byl bych jej dal s tebou předvésti, tvého učitele, svého žáka nejhodnějšího; ale on jest Olynťan, a nemá proto téhož práva.«

Po řeči této propustil Alexander radu a kázal odsouzence vydati mužstvu, by je mučili a potom usmrtili. Také byl Kallisthenes mučen a utracen, ač spiknutí nebyl účasten, ale že nebyl dvorským pochlebníkem. Žádná poprava Alexandrovi nezpůsobila u Řeků větší nevole nežli Kallisthenova, protože bez vyšetřování a odsouzení nejen dal mučiti muže mravů bezúhonných a nejlepších vědomostí, ale i usmrtiti. Po této ukrutnosti následovala ovšem u krále Alexandra pozdní lítosť.

XXI. Řeč Alexandrova k vojínům u řeky Hypasu.

(Curtii Rufi IX. c. 2.)

Když Alexander na pochodě svém do vnitřní Indie přišel až k řece Hypasu, a došly ho zprávy o povaze zemí za touto řekou a o jejich obyvatelích, zdráhali se vojínové dále táhnouti, protože se báli polohy míst a velikosti řek. Že však Alexandru nedovolovaly slavomam a nenasycená žádosť nesmrtelného jména něco za nedostupné nebo za příliš vzdálené pokládati, zvítězil chtíč nad rozumem, protože pojal úmysl zmocniti se vlády nad celým světem. Za tou příčinou shromáždil vojiny namáháním již umdlené a promluvil k nim asi v tento rozum:

132. »Není mne tajno, vojínové, že mnoho, co by vás mohlo děsiti, v těchto dnech od obyvatelův Indie schválně chlubivě bylo pronášeno. Ale marnochlubnosť lhoucích není vám nepředvídaná. Tak učinili Peršané hroznými soutěsky Cicilie, tak roviny Mesopotamie, a řeky Tigris a Eufrat, z nichž jednu jsme přebředli, druhou pak po mostě přešli. Nikdy se nedostane na místo pověsť nezkalená, vše se jejím šířením zvětšuje nad skutečnosť. I o naší slávě, ačkoli je podstatná, nadělá se více hluku, nežli vskutku toho zasluhuje. Kdo myslil ještě před krátkou dobou, že bychom mohli překonati slony, mající podobu hradeb, anebo řeku Hydaspes a ostatní překážky, které dle vypravování větší byly nad skutečnosť? Již dávno, věru, byli bychom z Asie utekli, kdyby nás byly mohly poraziti bajky. Myslíte-li, že jsou tam stáda slonů větší, nežli jinde bývají stáda skotu, když tato zvířata jsou řídká a nesnadno se chytají, a ještě nesnadněji lze je krotiti? Táž chlubivosť počítala množství pěšcův a jezdců. Řeka zajisté, čím šíře se rozlévá, tím klidněji teče; neboť je-li úzkými břehy sevřena a do příliš těsného řečiště stěsnána, ubíhá prudce a naopak, šíří-li se řečiště, jest její běh zdlouhavější. Ostatně bývá všecko nebezpečenství u břehu, kde nepřítel přistávající lodi očekává. Nechť si tedy přijdeme k řece jakkoli veliké, bude vystupujícím na zemi nebezpečenství vždy stejně veliké. Avšak dejme tomu, že všecko toto jest pravdivé. Zdali vás děsí velikosť slonů či množství nepřátel? Co se týče slonů, máme příklad před očima. Vrhli se mezi své lidi prudčeji, nežli mezi nás, a tak nesmírná těla byla zkomolena sekerami a srpy! A což medle záleží na tom, je-li jich tolik, kolik jich měl Porus, anebo tři tisíce, když vídáme, že ostatní k útěku se obracejí, je-li jeden anebo druhý raněn? Mimo to se i malý počet jich nepohodlně řídí, a je-li jich tolik tisíc pohromadě, sami se umačkávají, když tak neobratná, náramně veliká těla nemohou ani státi ani prchati. Já aspoň tak pohrdal jsem těmito zvířaty, že, ač sám jsem je měl, přece jsem jich proti nepříteli nepoužil dobře věda, že jsou nebezpečnější svým lidem, nežli nepřátelům. Ale snad vás dojímá množství jezdcův a pěšců? Neboť jste zvykli bojovati s malým počtem nepřátel a nyní po prvé postavíte se proti neuspořádanému zástupu. Svědkem nepřemožitelné síly Macedonců proti množství jest řeka Granikus a krví Peršanů zaplavená Cicilie a Arbela, jejichž roviny jsou pokryty kostmi nepřátel od nás pobitých. Pozdě počínáte pluky nepřátelské počítati, když jste svými vítězstvími učinili Asii pustou. Když jsme se přes Hellespont plavili, tehdáž měli jste o našem skrovném počtě uvažovati; nyní s námi jdou Skythové, bakterská pomocná vojska jsou nám po ruce, Dahové a Sogdiané slouží v našich řadách. Než na tyto tlupy přece nespoléhám. Na vaše ruce pohlížím, vaše statečnost ručí mi jediné za činy, které ještě hodlám vykonati. Jak dlouho na bojišti

budu s vámi státi, nepočítám vojsk ani svých ani nepřátelských. Jen vy si dodejte srdce plné bojovnosti a důvěry v sebe. Nestojíme na prahu svých podnikův a prací, nýbrž na konci jich. Přišli jsme k východu slunce a k Oceánu; není-li na překážce naše zbabělost, vrátíme se odtud do vlasti jakožto vítězové, podrobíce si celý zemský okršlek. Nevypouštějte, jak to dělají líní rolníci, z nechuti k další válce zralého ovoce ze svých rukou. Větší nežli nebezpečenství jsou odměny; země jest bohatá a zároveň nebojovná. Proto vás nevedu tak ku slávě, jako spíše na kořisť. Zasluhujete toho, abyste poklady, které ono moře na břehy vyhazuje, dopravili do své vlasti; sluší vám, abyste všeho zkusili, ničeho ze strachu neopominuli. Proto vás prosím a zapřísahám skrze vás samy a vaši slávu, kterou jste všecky lidi předčili, skrze zásluhy i mé o vás i vaše o mě, kterými jsme se snažili vespolek se překonati, abyste neopouštěli svého chovance a spolubojovníka, ať nedím krále, kdy se blíží ku hranicím světa. Jindy jsem vám poroučel, nyní za to jediné vás prosím a budu vám za to díkem zavázán. Prosím vás o to já, který jsem se vždy první vydával v nebezpečenství, kdykoli jsem vám uložil něco, který jsem často vojska chránil svým štítem. Nelamte v mých rukou palmové ratolesti, kterou se vyrovnávám Herkulovi a Bakchovi, nebudou-li mi jí bohové záviděti. Povolte mým prosbám a přetrhněte konečně své zarputilé mlčení. Kam se poděl onen obvyklý pokřik, svědek vaší ochotnosti, kam onen jasný pohled mých Macedonův? Nepoznávám vás, vojínové, a zdá se, že vy nepoznáváte mne. Již dlouho mluvím k hluchým uším a snažím se povzbuditi vaše mysli kleslé a ode mne odvrácené.« —

A když oni v mlčení hlavy k zemi klonice trvali, pravil:

»Nevím, čím jsem vám nechtě ublížil, že nechcete na mě ani pohlédnouti. Zdá se, že jsem někde v pustině. Nikdo neodpovídá, nikdo nepronáší ani slovíčka: ne. Ke komu mluvím? Čeho medle žádám? Obhajujeme vaší slávy a velikosti. Kde jsou oni mužové, jejichž zápas jsem nedávno viděl, když o to šlo, kdo má především nésti tělo zraněného krále? Opuštěn jsem, osamocen, nepřátelům zrazen. Ale já půjdu dále i sám! Vydejte mě řekám, slonům a oněm národům, jejichž pouhých jmen se děsíte. Najdu lidi, kteří od vás opuštěného budou následovati. Budou se mnou Skythové a Baktrové, před krátkou dobou ještě naši nepřátelé, nyní naši spoluvojínové. Lépe jest zemříti, nežli býti vůdcem z něčí milosti. Jděte a navraťte se domů! Jděte jásajíce, že jste opustili svého krále. Já zde najdu cestu buď k vítězství, od něhož jste upustili, anebo k čestné smrti.«

Vojínové žádali, aby vůdcové a náčelníci králi oznámili, že vysíleni jsouce ranami a ustavičnou službou vojenskou nevzpírají se konati své povinnosti, ale že jich nemohou déle snášeti. Jinak obavou zaraženi jsouce, dali se do pláče tak, že se králův hněv proměnil v soustrasť, a ani on sám slz nemohl se zdržeti. Tu konečně odvážil se Coenus přistoupiti k řečništi, a když jej vojínové viděli bráti s hlavy přílbici, neboť tak oslovovali krále, povzbuzovali jej, aby se vojska zastal. I odpověděl Coenus Alexandrovi asi takto:

XXII. Odpověď Coenova na řeč Alexandrovu.

(Curtii Rufi IX. c. 2.)

»Chraňte nás, bohové, smýšlení s povinnostmi našimi se nesrov- 133.
návajícího, a toho nás skutečně chrání. Tvoji vojínové jsou týchž

smýšlení, kterého bývali vždycky; jsou pohotově jíti, kam bys jim poručil, a bojovati, vydávati se v nebezpečenství a svou krví u potomstva oblíbeným učiniti tvé jméno. Proto, jestliže na tom trváš, i bezbranní, nazí a utrmácení, jak jen si toho přeješ, následujeme nebo i napřed postupujeme. Než chceš-li slyšeti nikoli pokrytecká, nýbrž nejnaléhavější potřebou vynucená slova svých vojínů, skloň k nim, prosím, milostivě svůj sluch, již za tvým vrchním velením co nejvytrvaleji jdou a, kamkoli se ubíráš, tebe následovati budou. Ty jsi, králi, překonal svými velikými činy nejen nepřátele, ale i vojíny. Co lidská přirozenosť mohla vykonati, to jsme učinili. Prošli jsme moře a země i známe je všecky lépe, nežli jejich obyvatelé. Konečně stojíme skoro na konci světa. Nyní se chystáš jíti do jiného okrsku zemského a vyhledáváš Indii i samým Indům neznámou; chceš ze skrýší a brlohů vypuditi lidi mezi dravou zvěří a hady bydlící, abys na své cestě více ohledal, nežli co slunce ozařuje. Tvůj úmysl jest ovšem důstojný tvého ducha, ale našemu jest příliš vysoký. Neboť tvé zmužilosti bude pořád přibývati, ale naše síly jsou již vyčerpány. Pohlédni na naše vysílená těla, na těla tolika ranami probodaná, tolika jizvami zetlelá. Naše zbraně jsou již tupy a zbroje se nedostává. Oblékli jsme se v šat perský, poněvadž domácí nemůže býti dovážen. Přijali jsme na svou potupu cizí kroj. Kolikátý má z nás brněný pancíř? Kdo má koně? Kaž vyšetřiti, kolikátý z nás má posud své otroky, a co každému zbylo z kořisti. Vítězi jsouce nade vším, máme nedostatek všeho. A jsme v nouzi nikoli svou mrhavostí, nýbrž válkou jsme všecky válečné prostředky utratili. Postavíš-li toto překrásné vojsko nahé proti slonům? Dejme tomu, že jejich počet barbarové úmyslně přehánějí, já přece i ze samé lži jej velikým býti poznávám. Jsi-li posud odhodlán dále do Indie vniknouti, tož jest jižní část její méně pustá, po jejímžto podrobení bude možno dostati se k onomu moři, které příroda koncem světa míti chtěla. Proč chceš obcházkou nabyti slávy, která leží před tebou? I tak přijdeš k Oceánu. Nechceš-li raději potulovati se, tož jsme již přišli tam, kam tě vede tvůj osud. O tom jsem chtěl raději před tebou, nežli bez tebe před těmito promluviti, nikoli abych si získal přízeň okolo stojícího vojska, nýbrž abys slyšel spíše hlas mluvících nežli lkání reptajících.«

Když Coenus domluvil, povstal na všech stranách křik a hlasitý pláč. Alexander nemoha ani tvrdohlavých pokárati ani rozhorlených upokojiti, protože byl sám příliš rozčilen, seskočil s řečniště, uzavřel královský byt a zapověděl všem přístup k sobě, vyjímaje své přátele, kteří jej obyčejně navštěvovali. Odtamtud vraceje se krajinami před tím prošlými, položil se u řeky Acesina táborem, v němž také Coenus zemřel. A potom když k doplnění vojska Memnon z Thracie přivedl novou posilu, táhl dále do Indie.

XXIII. Řeč Kraterova k Alexandrovi.

(Curtii Rufi IX. c. 6.)

Když se Alexander zotavil z poranění, které si dobývaje města Sudraků svou odvážlivostí utržil, přišli k němu jeho přední přátelé a tělesní strážci do ložnice. Král obávaje se, že přinášejí nějakou zlou novinu, tázal se, ohlašuje-li se náhlý příchod nepřátel. Ale Kraterus, jemuž bylo uloženo přednésti prosby přátel, odpověděl Alexandrovi takto:

134. »Věříš-li, že bychom byli více znepokojováni příchodem nepřátel — i kdyby již stáli na náspě — nežli jsme znepokojováni starostí

o tvé zdraví, tobě, jak jest patrno, bezcenné? Nechť se jakkoli veliká moc všech možných národů spikne proti nám, naplní ozbrojenými vojíny celý svět, pokryje loďstvy všecka moře a vyvede proti nám zvířata nevídaná, ty nás učiníš nepřemožitelnými: Ale kdo z bohů může nám slíbiti, že tento sloup a tato hvězda Macedonie bude dlouhotrvalá, když se chutě vydáváš v patrná nebezpečenství, zapomínaje, že uvádíš tím životy tolika občanů spolu do záhuby? Neboť kdož medle si buď přeje nebo chce tě přečkati? My jsme, jdouce za tvým vrchním velením, přišli tak daleko, odkud nikdo se nevrátí do svého domova, leč povedeš-li nás zpět ty sám. Kdybys posud s Dariem bojoval o říši perskou, nikdo by se, i kdyby tomuto boji nepřál, přece nemohl diviti, že jsi tak odhodlaně odvážlivý ku každému nebezpečenství; neboť kde se nebezpečenství rovná odměně, tam jest za šťastného konce stkvělejší zisk, za výsledku nešťastného však útěcha větší; ale že svým životem zakupuješ bídnou vesnici, kdo by to mohl klidně snésti netoliko z tvých vojínův, ale i z kteréhokoli barbarského národa, zná-li tvou velikosť? Duše se děsí pomysliti na událosť, které jsme nedávno zažili. Bojím se říci, že odění s tvého nepřemožitelného těla svlečené byly by poskvrnily ruce nejničemnější, kdyby tebe nebyl osud nám milosrdný zachránil z rukou nepřátel. Mezi námi jest tolik zrádcův a tolik sběhů, kolik nás tebe nemohlo následovati. Kdybys všem vojínům známku bezectnosti vypálil na čelo, nikdo nebude se zdráhati trpěti za to, čemu nemohl zabrániti. Dovol, prosím, bychom tobě neváżnými byli jiným způsobem. Kamkoli jíti nám rozkážeš, tam půjdeme. Sobě žádáme neslavných nebezpečenství a všedních bojů; sobě zachovej ty, které jsou příslušny tvé velikosti. Sláva rychle zachází, jsou-li nepřátelé nízcí a sprostí, a nic není nehodnějšího, nežli ji mařiti tam, kde se jí nemůžeš pochlubiti.«

Po řeči Kraterově mluvil skoro taktéž Ptolomaeus a podobně ostatní. Potom všichni plačíce jednomyslně prosili krále, by přílišné slávy chtivosti již jednou konec učinil a šetřil svého života. Že králi byla oddanosť přátel milá, vyzval je, aby se posadili, a učinil k nim řeč tuto:

XXIV. Odpověď Alexandrova přátelům.

(Curtii Rufi IX. c. 6.)

135. »Děkuji vám v pravdě, ó nejvěrnější a mně nejoddanější ze spolubojovníkův a přátel, nejen proto, že dnes mému blahu přednosť dáváte před svým, nýbrž že jste hned od prvopočátku války žádné záruky a žádného důkazu své laskavosti ke mně neopominuli, tak že se musím přiznati, že mi nebyl můj život nikdy tak milý, než jak nyní počíná jím býti, abych s vámi dlouho mohl žíti. Jinak není smýšlení těch, kteří chtí za mě umříti, a moje totéž, jenž myslím, že jsem si této vaší laskavosti zasloužil svou statečností. Neboť vy byste si přáli žíti se mnou dlouho a snad i věčně, já však měřím se nikoli dlouhým trváním svého života, nýbrž velikostí své slávy. Mohl jsem spokojen jsa s říší zděděnou po otci uvnitř hranic Macedonie v pokoji očekávati neslavného a všedního stáří, ačkoliv ani neteční lidé nebývají pány svého osudu, nýbrž i je, kteří dlouhý život za jediné dobro pokládají, překvapuje často trpká smrť. Já však, jenž nepočítám svých let, nýbrž svá vítězství, sčítám-li dobře dary štěstí, již dlouho jsem žil. Vycházeje z Macedonie vládnu nad Řeckem, pod-

manil jsem si Thracii a Illyry, panuji nad Tribally a Medy, držím ve své moci Asii od Hellesponta až k Rudému moři. A již nejsem od konce světa daleko, který překročiti a novou přírodu i nový svět odkrýti jsem si předsevzal. Z Asie přešel jsem do území europského mihem jedné hodiny. Vítězem jsa nad oběma díly světa po devátém roce svého panování a po dvacátém osmém svého věku, zdali myslíte, že ustati mohu rozmnožovati svou slávu, které jediné jsem život zasvětil? Já věru jí nezanedbám, a kdekoli budu ještě bojovati, všude budu mysliti, že jsem na jevišti světa. Učiním neslavná místa slavnými a otevru země, které příroda daleko oddálila, všem národům. Zemříti při takovýchto podnicích, osud-li tomu bude chtíti, jest věcí krásnou; pocházím z takového rodu, že si musím přáti spíše života slavného nežli dlouhého. Zapřisahám vás tedy, abyste byli pamětlivi, že jsme přišli do území, v nichž jméno ženy pro její udatnosť jest velmi slaveno. Jak veliká města založila Semiramis! Jak veliké národy podrobila své moci! Jak veliké činy vykonala! Ještě jsme se ženě slávou nevyrovnali, a již jsme jí nasyceni? Chraňtež bohové, posud větší část zbývá! Ale dobudeme i toho, čeho jsme se posud ani nedotekli, nebudeme-li nic za nepatrné pokládati, při čem bychom mohli dosíci veliké slávy. Jen vy mě čiňte bezpečným od lsti a úkladů našich vlastních lidí, potom neohroženě podstoupím všecka válečná nebezpečenství. Filipp byl v bitvách bezpečnější nežli v divadle; nepřátelským rukám unikl často, rukou svých lidí uniknouti nemohl. Připomenete-li si konce jiných králů, spočítáte snadno, že jich více bylo usmrceno od svých lidí, než od nepřátel. Ostatně poněvadž se naskytla příležitosť zmíniti se o věci, kterou mám již dlouho na mysli, bude mi největším ziskem mého namáhání a mých prací, bude-li má matka Olympias prohlášena za nesmrtelnou, až svým časem zemře. Bude-li to možno, sám se postarám o to; pakli mě osud dříve nežli ji na onen svět povolá, buďte pamětlivi, že jsem to vám uložil.«

Po té řeči propustil přátele, ale zdržel se v táboře ještě po několik dní. Zatím přišlo ku králi sto poslův obou národů Sudrakův a Mallů, by mu oznámili, že se mu poddávají i svá města i svou zemi. Král přijal je na milosť, ale uložil jim poplatek a pokračoval dále ve své výpravě po Indii.

XXV. Řeč Alexandrova k pobouřeným vojínům.

(Curtii Rufi X. c. 2.)

Když Alexander přitáhl do Pasargad, zaplatil velké dluhy vojínův a poslal část macedonského vojska domů. Když však se vojíni dověděli, že se někteří propouštějí sice domů, ale jiní zase zadržují, domnívali se, že se chce král v Asii trvale usaditi, a jako zběsilí a vojenské kázně nepamětlivi naplňovali tábor buřičskými výkřiky a žádali na králi za propuštění z vojenské služby, ukazujíce na obličeje jizvami znetvořené a na své šedivé hlavy. A když konečně ticho nastalo, vedl k nim Alexander řeč tuto:

136. »Co chcete na jevo dáti tímto náhlým rozbrojem a drzou i přílišnou nevázaností? Ostýchám se to vysloviti. Zřejmě zajisté porušili jste mou vládu, a já jsem králem již jen z vaší milosti; odňalit jste mi právo vás oslovovati, vaše věci vyšetřovati, vás napomínati aneb aspoň pozorovati. Ačkoli jsem se na tom ustanovil, že některé z vás propustím do otčiny, jiné pak po krátké době sám tam přivedu, pozoruji přece, že pokřikují i ti, kteří mají odejíti, i ti, s kterými za předcházejícími táhnouti jsem si umínil. Co jest to? Ačkoli váš stav

jest nestejný, přece jest pokřik všech týž. Velmi rád bych věděl, zdali si do mne stěžují ti, kteří odcházejí, čili ti, které zde zadržuji? Nemohu věru uvěřiti, že mají všichni zároveň příčinu stěžovati si tu, kterou předstíráte; netýkáť se většiny vojska, ježto více vojínů jsem ze služby propustil, nežli hodlám zadržeti. Patrně vězí zlo hlouběji, které vás všecky ode mne odvrací. Neboť kdy medle opustilo všecko vojsko svého krále? Ani otroci neprchají od svých pánů jedním davem, ale vždy někteří se stydí opustiti od ostatních ostavené. Já však chci zapomenouti tak běsného rozbroje a snažím se zjednati léky nezléčitelným. Zamítám ovšem všechnu naději, kterou jsem z vás v mysl pojal, a předsevzal jsem si s vámi zacházeti nikoli jako se svými vojíny, neboť těmi jste již přestali býti, nýbrž jako s nejnevděčnějšími námezdníky. Štěstím, které vás obklopuje, počali jste šíleti, zapomenuvše onoho stavu, kterého jste se zbavili mým dobrodiním, zasluhujíce věru, abyste v něm sestárli, poněvadž snáze se vpravujete ve své neštěstí nežli v štěstí. Aj, lidem, kteří nedávno ještě Illyrům a Peršanům byli poplatni, Asie a kořisti se hnusí z tolika národů nabylé. Lidem nedávno za Filippa polonahým jsou nachová roucha šerednými; jejich oči nemohou snésti zlata a stříbra, neboť oni pohřešují svých hliněných nádob a štítů pletených z proutí a svých zrezovatělých mečův. Úpravou takovou se lesknoucí jsem vás převzal a pět set talentů dluhův, ačkoli veškeré královské jmění činilo ne více nežli šedesát talentův. Ejhle, to byly základy k mým činům, a přece jsem na nich založil — pravím to bez chlouby — vládu nad největší částí zemí. Zda omrzeli jste se Asie, která vás slávou vykonaných činův učinila rovnými bohům? Do Europy pospícháte jíti opustivše krále, ačkoli by se bylo přemnohým útraty na cestu nedostávalo, kdybych nebyl vaše dluhy zaplatil, ovšem přes asijskou kořisť. A nestydíte se, prohnavše krkem kořisť z poražených národů nabylou, chtíti se vrátiti k dětem a ženám, jimž se jen málo kteří z vás mohou pochlubiti odměnami vítězství, neboť ostatní, ježto jste tím i naděje k zlepšení svého stavu pozbyli, zastavili i zbraně. Čackých věru budu pohřešovati vojínů, kterým z tak velikého jmění toliko to zbývá, nač právě vedou náklad. Nuže, cesta vám ode mne prchajícím jest volná; kliďte se mi odtud co možná nejrychleji, já s Peršany budu záda odcházejících krýti. Nedržím nikoho, zbavte mě pohledu na vás, nejnevděčnější občané. S radostí vás uvítají vaši rodiče a děti, až se vrátíte bez svého krále, oni vyjdou vstříc zběhům a přeběhlíkům. Já zajisté budu slaviti vítězství nad vaším útěkem, a kdekoli budu, tam vás trestem stíhati budu takovým, že si budu těch, s kterými mě zde zůstavujete, vážiti a jim před vámi přednosť dávati. Avšak poznáte již po krátké době, i co zmůže vojsko bez krále, i jak mnoho záleží na mně jediném.«

Po řeči té seskočil s řečniště zlostí zuby skřípěje, vrhl se do prostřed zástupu vojínův ozbrojených a uchopil jednotlivé rukou, kteří mu nejdivočeji odporovali, a kázal je uvězniti a odpraviti. Ostatním pak, ač neopominuli svou poslušnosť a oddanosť u větší míře na jevo dáti, zakázán přístup ku králi a připuštěni jen vojínové asijští.

XXVI. Řeč Alexandrova k cizímu vojsku.

(Curtii Rufi X. c. 3.)

Alexander kázal druhý den svolati cizí vojsko — Macedoňané byli totiž v ležení zadrženi — a učinil k němu skrze tlumočníka tuto řeč:

137. »Když jsem se z Europy přepravoval do Asie, doufal jsem, že připojím k své říši mnohé znamenité národy a velikou sílu lidí. A nezklamal jsem se, že jsem věřil pověsti o nich běžné. Než k tomu ještě přistoupilo, že vidím muže statečné a neoblomné věrnosti ku svým králům. Myslil jsem, že tam bujností vše chabne a přílišným blahobytem se topí v rozkoše. Ale vy, při sám bůh, konáte vojenské povinnosti s takovou silou i ducha i těla stejně bedlivě, a poněvadž jste lidmi udatnými, pěstujete věrnosť ne méně nežli statečnosť. To já dnes po prvé vyznávám, ale již dlouho to vím. Proto jsem vybral mladší z vás a vřadil do sboru svých vojínů. Máte s nimi týž kroj a též zbraně. Ale vaše ochotnosť a poslušnosť rozkazů jest znamenitější než ostatních. Proto jsem sám dceru Peršana Oxyarta manželským svazkem si připoutal, nepokládaje sebe za nedůstojné míti děti se zajatou. A když jsem si brzo potom přál svůj rodokmen rozšířiti, pojal jsem za manželku dceru Dariovu a přijměl své nejbližší přátele, aby si brali za manželky ženy zajaté, aby tímto svatým svazkem přestal všecek rozdíl mezi přemoženými a vítězi. Proto pokládejte se za mé vojsko domácí a nikoli za najaté. Říše Asie a Europy jest jedna a táž. Odevzdávám macedonské zbraně vám a tím jsem učinil cizí novotu starou. Mými i spoluobčany jste i vojíny. Vše má touž tvářnosť: sluší i Peršanům napodobovati zvyky Macedoňanů i Macedoňanům Peršanů následovati. Táž práva mějtež všichni, kdo mají žíti pod týmž králem.....«

Po této řeči svěřil Peršanům, z kterých si učinil svou družinu, úředníky a sluhy, ochranu své osoby. Když pak byli od nich vedeni Macedoňané, kteří zavdali příčinu k této vzpouře, spoutáni na popravu, jeden z nich, muž důstojností a věkem ctihodný, takto krále oslovil:

»Jak dlouho ještě budeš povolovati svému hněvu i popravami a to cizím způsobem? Tvoji vojínové, tvoji spoluobčané vlekou se, nebyvše soudně vyšetřováni, od lidí, které sami zajali, k potrestání. Myslíš-li, že zasloužili trestu smrti, vyměň aspoň jeho vykonavatele.«

Zlosť Alexandrova proměnila se ve vztek, a proto poručil v řece je utopiti. Dva dni prosili vojínové a vůdci marně Alexandra, by vojínům odpustil, ale teprve třetí den se usmířil, mírně je pokárav. Potom obětoval bohům, vystrojil hody a pozval k nim Macedoňany a Peršany.

XXVII. Řeči po smrti Alexandrově o volbě jeho nástupce.

(Curtii Rufi X. c. 6.)

Když Alexander se vrátil do Babylona a tam dne 11. června 323. př. Kr. zemřel, povolali tělesní strážcové jeho přátele a vůdce vojsk do hradu královského na poradu, co vše činiti jest. Perdikkas tehdy kázal královskou stolici, na které ležel náčelek, jakožto znak důstojnosti královské, roucho a zbraně Alexandrovy před oči lidu postaviti, a potom prsten od krále den před tím mu daný na touž stolici položiti. Když tyto věci spatřili přítomní, polily je slzy, a smutek se jim obnovil. Tehdy pravil Perdikkas:

138. »Já od své osoby vracím vám prsten, kterým král vyhlášky vlády a říše pečetíval a který mi sám odevzdal. Ostatně ačkoli žádná jiná pohroma od rozhněvaných bohů vymyšlena býti nemůže, která by se rovnala té, kterou jsme právě postiženi, přece přihlížejíce k velikosti činů, které vykonal, můžeme věřiti, že tak velikého muže bohové světu jen půjčili, jejž by, až by účel od nich mu usta-

novený na něm ukončil, jako člena svého rodu zase ihned zpět povolali. Protož vykonejme, poněvadž nezbylo po něm nic jiného, nežli co z nesmrtelnosti vždy bývá vyloučeno, nad mrtvolou slavného muže co nejdříve náležité pohřební obřady dobře vědouce, v kterém městě a mezi kterými lidmi jsme a o jakého vládce a krále oloupeni. Jest nám tedy, spolubojovníci, uvažovati a přemýšleti o tom, abychom mohli udržeti dobyté vítězství mezi těmi, na kterých jsme ho dobyli. Hlavy jest potřebí; má-li býti jen jedna čili několik jich, to záleží na vás. Avšak o tom musíte býti přesvědčeni, že vojsko bez vůdce jest tělem bez duše. Narodí-li se Roxaně, která se od Alexandra do kouta čeká, syn, ten budiž s vůlí bohů vládcem, doroste-li. Kým zatím ovládáni býti chcete, o tom sami rozhodněte.«

Po tom mluvil Nearchus, že královská důstojnosť přísluší jen krvi a rodu Alexandrovu, že tu jest syn králův z Barsiny, dcery Farnabazovy, tomu že jest korunu dáti. Návrhu toho neschvaloval nikdo, a když se tomu vzpírali vojínové, a málem by se byla strhla bouře, ujal se řeči Ptolomaeus a pravil:

»Věru hodno jest potomstvo, Roxanin anebo Barsinin syn, aby vládlo národu macedonskému, jehož pouhé jméno vysloviti by se Europě protivilo, poněvadž jest z větší polovice zajatcem. Proto jsme porazili Peršany, abychom otročili jejich potomku, čehož se známí zákonití králové Darius a Xerxes zástupy tolika tisícův a tak velikými loďstvy marně domáhali? Mé mínění jest toto: aby se u stolice Alexandrovy v královském dvoře postavené dřívější rádcové královi scházeli, kdykoli bude potřebí společné porady, a na tom aby se přestalo, na čem se většina usnese; a těch poslušni buďtež i vůdcové a náčelníci vojsk.«

S Ptolomaeem souhlasili někteří, ale ještě méně jich bylo s Perdikkou. Potom ujal se řeči Aristonus, že chtěl Alexander, když byl tázán, komu trůn zůstavuje, aby byl volen nejlepší, a že od něho byl uznán nejlepším Perdikkas, jemuž odevzdal prsten, a že tedy navrhuje, by se vláda přenesla na Perdikku. Ale Meleager, jeden z vůdců, pravil proti návrhu tomu, s pevnou myslí toto:

»Nedopusťtež bohové, aby Alexandrova vláda a svrchovanosť tak veliké říše sedla na tato ramena; lidé zajisté jí nesnesou. Nemluvím o vznešenějších, nežli jest tento, nýbrž o mužích vůbec; neboť ti, nechtějí-li, nemusí ničeho strpěti. Nezáleží věru na tom, budete-li míti za krále Roxanina syna, až jednou se narodí, čili Perdikku, poněvadž by on pod rouškou poručenství na se vládu strhl. Proto nikoho králem míti nechce leč toho, kdo posud není zrozen, a za tak velikého spěchu všech, který jest nejen oprávněný, ale i neodkladný, on jediný čeká na konec těhotenství a již i předvídá, že matka počala synem. A pochybujete-li, že on jest s to, aby jej i podvrhl? Věru, kdyby byl Alexander na své místo nám tohoto za krále postavil, soudil bych, že by byl tento rozkaz ze všech jediným, který bychom neměli vykonati. Proč se tedy nerozbíháte, abyste vybrali státní pokladnu? Neboť dědicem těchto pokladů jest zajisté národ.«

Takto promluviv vyrazil středem ozbrojených, a ti, kteří mu z cesty ustoupili, následovali ho ku kořisti od něho naznačené. A když se potom okolo Meleagra četný zástup ozbrojených shlukl, a vznikly nepokoj a roztržka, ujal se slova člověk z nejnižší vrstvy lidu, většině Macedoňanů neznámý, a pravil:

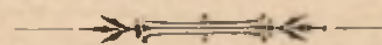
»K čemu potřebí zbraní a občanské války, když máte již krále, kterého hledáte? Přehlížíte Arrhidaea, syna Filippova, bratra právě zesnulého krále Alexandra, který se ještě před krátkou dobou sú-

častňoval pobožností a posvátných obřadů, nyní pak jediným jest dědicem. Čím si toho zasloužil u vás? Anebo co učinil, proč zbavuje se i všeobecného práva mezinárodního? Hledáte-li Alexandrovi podobného, nenaleznete ho nikdy; pak-li nejbližšího jeho příbuzného, tím jest on jediný.«

Tu řeč když shromáždění uslyšeli, počali všichni pojednou křičeti, že se má Arrhidaeus povolati. Proti tomu mluvil Pithon, ale nic nepořídil, neboť jakmile počnou lidé někoho litovati, již jsou mu nakloněni, a kázali Arrhidaea povolati. A Meleager, který byl Perdikkovi nepřátelský a nenáviděný, přivedl jej hned do královského dvora, a vojínové jej pozdravili a pojmenovali králem Filippem. Avšak to byl jen hlas vojska, přední muži byli jiného mínění. Nastala znova Pithonem starosť o nového krále, ale Arrhidaeus, ač odešel polekán jsa mocí velmožů ze shromáždění, byl zpět povolán a oblečen v roucho bratrovo, které na královské stolici právě leželo. A Meleager oblékl pancíř a chopil se zbraně jakožto strážce nového krále, a jeho následovala pěchota, odhodlána jsouc nasytiti se krví těch, kteří jinak se domáhali vlády. Meleager neustále pak napomínal krále, by své právo k trůnu pojistil smrtí Perdikkovou, a král tomu neodpíral. Meleager vykládaje si mlčení královo za rozkaz, strojil úklady životu Perdikkovu, tak že i vojsko se bouřilo. Tehdy Filipp pravil k vojsku:

»Není potřebí žádného bouření. Neboť výhod, o které bojujete, zmocní se ti, kteří se tiše zachovají. Zároveň buďte pamětlivi, že jde o spoluobčany; je náhle zbaviti naděje ku smíření, bylo by tolik, jako urychliti občanskou válku. Zkusme to druhým poselstvím, dají-li se obměkčiti. Já doufám, poněvadž král posud není pohřben, že se všichni sejdou, aby mu prokázali svou poslední službu. Co se mne dotýče, chci raději tuto vládu vzdáti nežli vykonávati krví svých spoluobčanův; a není-li žádné jiné naděje ke svornosti, prosím a zapřísahám vás, volte hodnějšího.«

Po řeči té sňal král Filipp náčelek s hlavy a nabízel jej tomu, kdo by se pokládal za hodnějšího stolce královského. Vojínové dojati jsouce jeho chováním, přáli si jej králem míti. Meleager však stále zápasil s Perdikkou o přednosť, až byl konečně od něho se světa sprovozen. Perdikkas potom nabyv vrchu beze vší překážky měl s přednějšími muži poradu, v které se na tom ustanovili, rozděliti říši tak, aby král Filipp vrchní správu měl, ale jednotlivé země byly dány pod vládu přednějších mužů, kteří by si je sami zvolili a hranice jejich ustanovili.

Řeči Tacitovy.

Publius Kornelius Tacitus žil od počátku vlády Neronovy až do smrti Trajanovy od r. 54.—117. po Kr. O jeho životě jsou jen skrovné zprávy. V mladých letech zabýval se řečnictvím a potom zastával obyčejné úřady od quaestury až po praeturu. R. 90. vzdálil se z Říma a když se r. 97. navrátil, byl za Nervy konsulem. —

Že Tacitus byl mužem bystrého ducha, neušlo mu zajisté, že za jeho času v monarchii stalo se řečnictví odumřelým uměním, a tudíž není divu, že se rozhodl vůbec ho zanechati a oddati se vděčnějšímu, jak myslil, zaměstnání t. j. bádání historickému. A cíl v této činnosti dějepisecké vytknul si Tacitus jasnými slovy v Dějinách I. c. 1. Kdo neporušitelnou věrnosť přislíbil, musí bez přízně každého a bez záští líčiti (incorruptam fidem professis neque amore quisquam et sine odio dicendus est.). Potom v Letopisech I. c. 1. praví: »Mám v úmyslu vypravovati bez záští a strannosti, jichž příčiny jsou mne daleky (sine ira et studio, quorum causas procul habeo)«. A konečně zevrubněji naznačuje svůj úmysl v Dějinách I. c. 4. těmito slovy: »Ostatně nežli sepíšu, co jsem si umyslil, vidí mi se opakovati, který byl stav města, které smýšlení vojsk, který stav v provinciích, co na celém oboru zemském zdrávo, co churavo bylo, by se nejenom události a jich výsledky, jež obyčejně nahodilé bývají, nýbrž také jejich souvislosť a příčiny poznaly«.

Dějepisecká činnosť jeho značí se tudíž tím, že hledí líčiti děje, jak vznikly z duševní nálady jednotlivců, že se snaží vystihnouti myšlenky jednajících osob, abychom do jich duší mohli takořka nahlédnouti, čehož jasným dokladem je nám na př. Vespasianovo nastoupení trůnu (v Dějinách II. c. 74., 75.). Obyčejný dějepisec byl by tu poznamenal jednotlivé události, ale Tacitus hledí též k duševní činnosti a vniternímu boji Vespasianovu a potom ku smýšlení okolí jeho, které nám dává poznati v řeči Mucianově v Dějinách II. c. 76.

Tacitus skládaje dějepisná díla svá, opíral se jednak o bedlivé zkoumání rozličných pramenů, jednak o ústní podání, jednak o starší listiny a spisy. Snažil se psáti sice kriticky a nestranně, jak svrchu řečeno, a zachovati tak neporušenou hodnověrnosť, neboť vyzkoumati pravdu bylo mu cílem, avšak že byl aristokratickým republikánem starší doby, kterému byla vláda senatu ve svobodné obci vzorem dokonalé ústavy, neposuzuje vždy císařské vlády spravedlivě ano přehlíží, které výhody nastaly změnou ústavy nejen Římu, ale i provinciím. Tacitus žil úplně ve vzpomínkách na slávu staré republiky a dal se tak svésti někdy k přísným posudkům; blahodárná zřízení doby císařské staví do pozadí a málo si pak všímá pokroku v literatuře, umění a v hospodářství celé říše. —

Svými řečmi jest mezi Caesarem a Sallustiem, užívá sice mnoho nepřímých řečí, ale také nezamítá přímých, aby jimi oživil jednak vypravování své, jednak aby jimi proslulejší osoby povznesl a jich povahy pěkně vyznačil na př. Tiberia, Germanika, senatory Pisona, Asinia Polliona a j.

Že Tacitus byl nejen dějepiscem, ale i řečníkem, o tom svědčí také jeho sloh. Rhetorická jeho zvláštnosť jeví se v tom, že se chápal umělých silných pomůcek, by měl úchvatné vypravování a líčení jednotlivých událostí. Mimo to měl také svůj sloh, kterým Římané ani nemluvili ani nepsali.

Zvláštnosti slohu Tacitova jsou: 1. Variatio, střídání, které pozorujeme v tom, že střídá a mění výraz i vazbu. 2. Brevitas (stručnosť a úsečnosť) jeho záleží v tom, že značí toliko hlavní věci, že volí slova a obraty, kterými nahrazuje celé věty (na př. substantiva verbalia, participia, vazby participialné),

že směle užívá tropův a figur, vynechává spojky, předložky, sloveso esse, vůbec hledí vše, co si myslí, jadrně a bystře vyjádřiti. 3. Básnická barvitosť (poëticus color), která spočívá v tom, že užívá mnoho úsloví a vazeb básnických zejména z Horatia a Vergilia. Hojné jsou v jeho spisech všeobecně platné propovědi, kterými se přísná jeho mravnosť, šlechetná mysl a bystrá jeho nazíravosť jasně prokazuje. I rozmluvy a řeči nejsou v Tacitových spisech řídky.

Tacitovy spisy jsou tyto:

1. Dialogus de oratoribus (Rozprava o řečnících), t. j. o příčinách úpadku řečnictví za doby císařské.

2. De vita et moribus Julii Agricolae (O životě a povaze Julia Agrikoly), v kterém líčí život a činnosť svého tchána Julia Agrikoly, jenž Římu podrobiv Britannii až k území Kaledonů, byl od Domitiana podzíravého zpět povolán do Říma, kde v 54. roce za konsulatu Kollegy a Priska zemřel.

3. Germania neboli kniha o poloze, mravech a národech Germanie, která se vyhlašuje za zlatý pramen k poznání německého pravěku.

4. Historiae neboli Dějiny Flaviovců (od Galby-Domitiana) od r. 69.—96. Z původních 14 knih dochovaly se nám toliko první čtyři a počátek páté, v kterých se vypravuje o událostech r. 69. a 70. až po dobu, v které oblehl Titus město Jerusalem. Poutavá část jest v těchto dějinách ta, v které se popisuje počátek války se Židy, jakož i zeměpis, starožitnosti a dějiny jejich země.

5. Ab excessu divi Augusti l. XVI. jinak zvány Annales, letopisy, v kterých je dějepis Julsko-Klaudiovské dynastie od smrti Augustovy až do konce vlády Neronovy od r. 14.—68., k němuž se pak Historiae chronologicky řadily. Ze všech knih zachovaly se jen 1.—6. (ale 5. neúplná), potom knihy 11.—16.

I. Řeč Kalgakova k vojenskému lidu před bitvou.

(Taciti Agricola c. 30.—32.)

Když Agrikola zabral obce za Bodotrií (zátokou mořskou v Britannii, nyní Firth of Forth) a přístavy loďstvem ohledal, kmenové v Kaledonii (vysočině skotské) obývající k boji a zbrani se chystali. Devátá legie byla v noci přepadena, stráže skoleny, a nepřítel se do vnitř ležení vedral. Byl strašný boj, až zahnáni byli nepřátelé, a vojsko římské zvítězilo. Vojíni vítězstvím zhrdlí přáli si vniknouti do Kaledonie a najíti konečně hranice Britannie. Ale Britannové domnívajíce se, že ne statečností, nýbrž příhodou a uměním vůdcovým přemoženi byli, o nic své domýšlivosti neumenšili, nýbrž ozbrojovali mládež, ženy a děti na bezpečná místa stěhovali, schůzemi a posvátnými obřady spiknutí obcí posvěcovali. Agrikola poslav loďstvo napřed, aby na rozličných místech pleníc, hodně strachu nahánělo, sám s vojskem výpravným, jemuž z Britannů přidal lid vyzkoumaný a spolehlivý, přišel k hoře Graupiu (nyní Grampian), kterou nepřítel již osadil. Britannové nebyli totiž nezdarem poslední bitvy na duchu skličeni, nýbrž doufajíce, že společné nebezpečenství se může svorností odraziti, poselstvím a smlouvami síly všech obcí sháněli. Již přes třicet tisíc ozbrojených se čítalo a ještě se hrnula všechna mládež a kmetové síly svěží a jaré, ve válce proslulí. Tehdy mezi vůdci statečností a rodem vyhlášený muž jménem Kalgakus před shromážděným a boje chtivým lidem takto promluvil:

139. »Kdykoli hledím na příčiny války a tíseň naši, velkou mám důvěru, že dnešní den a shromáždění vaše bude začátkem svobody celé Britannie. Neboť všichni jsou poroby neznalí a za námi není žádné země již, ba ani moře bezpečno není, když nám hrozí římské loďstvo. Zbývá tedy bitva a zbroj, které jsouce udatným čestné i bojácným jsou nejlepší ochranou. Za dřívějších bojů, v kterých se bojovalo proti Římanům s měnivým štěstím, byla naděje a záloha v našich pažích, poněvadž my, z celé Britannie nejušlechtilejší lid, žijíce tak v samém středě a pobřeží zotročilých nevidouce, i oči od pohledu na otroctví jsme čisté zachovali. Nás, kteří přebýváme na konci země a svobody, vzdálenosť sama a záštita pověsti až po tento den chránily. Nyní meze Britannie jsou otevřeny; a všechno neznámé pokládá

se za velkolepé. Než není již dále žádný národ, nic leč vlny a skály a Římané nad tyto nebezpečnější, jichž hrdosti nadarmo poslušenstvím a skromností bys chtěl uniknouti. Lupiči světa, když všechno plenícím se nedostávalo zemí, i moře již prohlédávají; jest-li nepřítel bohatý, lakomí; jest-li chudý, ctižádostiví, jich ani Východ ani Západ nenasytil. Jediní ze všech po bohatství a chudobě se stejnou vášní dychtí. Unášeti, vražditi, loupiti klamnými názvy vládou, a když poušť udělali, mírem nazývají.

Příroda chtěla, by každému byli děti a příbuzní jeho nejdražší: ti bývají odvodem, aby jinde otročili, pryč bráni: manželky a sestry, byť i nepřátelské chlipnosti unikly, pod jménem přátel a hostí bývají przněny. Majetek a zboží na poplatek, roční úroda na dávky obilní se snáší; těla sama a síla rukou při ražení cest skrze lesy a močály bitím a příkořím se ničí. Otroci k porobě narození bývají jedenkráte prodáni a potom od pánů živeni: Britannie otroctví své každodenně kupuje, každodenně krmí. A jako mezi čeládkou nejnovější otrok vždy spoluotrokům také na posměch bývá; tak i my v této staré porobě světa noví a chatrní k záhubě jsme určeni. Neboť nemáme ani rolí, ani dolův, ani přístavů, k jichž obstarávání by nás zachovali. Statečnosť také a bujnosť podmaněných nepříjemná bývá panujícím, a vzdálenosť i odlehlosť sama čím bezpečnější, tím je podezřelejší. Tedy poněvadž naděje v odpuštění odňata jest, vzmužte se jedenkráte i ti, kterým zachování, i ti, kterým sláva nejdražší jest. Briganti, ženou jsouce vedeni, vypálili osadu, dobyli tábora, a kdyby štěstí se nebylo v rozmařilosť převrátilo, mohli jho svléci: my zachovalí a nezkrocení, chtíce za svobodu ne za pokání bojovati, hned při prvním setkání ukažme, kterých mužů si Kaledonie uchovala. Či věříte, že bude při Římanech ve válce táž statečnosť, jaká při nich je v míru bujnosť? Našimi různicemi a nesvorností jsou oni slavní, chyby nepřátel obracejí k slávě vojska svého, kteréžto sebrané z nejrozličnějších národů štěstí pohromadě drží a neštěstí rozvede, leč byste myslili, že Gallové a Germani a (hanba říci) někteří z Britannů, kteří sice panství cizímu život propůjčují, přece však déle nepřátelé než otroci jsou, věrností a náklonností jsou poutáni. Bázeň a strach jest to, slabá pouta lásky: když je odstraníš, ti, kteří se báti přestali, nenáviděti začnou. Všechny popudy k vítězství jsou při nás; žádné manželky nepodněcují Římanů, žádní rodiče útěku nebudou vyčítati: z větší části buď žádné vlasti nemají, buď jinou mají. Počtem nemnohé, z nevědomosti plaché, po samém nebi, po moři, po lesích, zjevech vesměs neznámých, se ohlížející, bohové jaksi zavřené a spoutané nám v moc dali. Neděsiž vás lichý pohled a lesk zlata a stříbra, co ani nekryje ani nerani. V samém šiku nepřátel najdeme své zástupy, seznají Britanni svou věc, vzpomenou Gallové na bývalou svobodu; opustí je ostatní Germani, jak je nedávno opustili Usipiové. Aniž dále jaký strach jest: prázdné jsou tvrze v osadách, starci mezi špatně poslouchajícími a nespravedlivě panujícími, chorobní a nekázaní otroci. Tu vůdce, tu vojsko, tam poplatky a doly a ostatní útrapy otročících, ježto nám jest věčně snášeti nebo hned mstíti na tomto poli. Pročež v boj jdouce i na předky své i potomky pomýšlejte.«

Vojínové rozjařeni jsouce, přijali řeč tuto, jak barbarům obyčej, se zpěvem, hlukem a křikem neladným. Již se hnuli pochodem, zbraně se leskly, nejodvážlivější vpřed vybíhali a šik se pořádal k bitvě.

II. Řeč Agrikolova k vojínům.

(Taciti Agricola c. 33. 34.)

Agrikola domnívaje se hned po řeči Kalgakově, že bude vhod tu chvíli vojsko roznítiti, ač bylo bujaré a sotva hradbami se dalo držeti, takto k vojínům promluvil:

140. »Osmý jest rok tomu, spolubojovníci, co statečností a vedením římského národa věrností a přičiněním svým přemohli jste Britannii. Tolika výprav, tolika bitev, takové buď statečnosti naproti nepříteli, buď trpělivosti a práce skoro proti přírodě samé potřebí bylo, aniž já s vojáky, aniž vy s vůdcem nebyli jste nespokojeni. Překročivše tedy já meze dřevních náměstníků, vy prvnějších vojsk, konec Britannie ne dle pověsti aniž po doslechu, ale táborem a zbraní držíme. Já často za pochodu, když močály nebo vrchy a řeky vás unavovaly, slýchal jsem hlasy nejudatnějších z vás: »Kdy se nám dostane nepřítele, kdy bitvy? Přicházejí ze skrýší svých vytlačeni: a přání i statečnosť lze objeviti, co jest vítězům snadné, to vše přemoženým nepříznivé. Nebo jako krásné a čestné jest na pochodě vpřed tak velká tažení vykonati, lesův uniknouti, temeniště překročiti; tak utíkajícím nejvíce nebezpečno je to, co dnes jest nejvíce prospěšno. Nebo nemáme též známosti krajin anebo téhož dostatku špíže; nýbrž paže a zbraň a v těchto vše. Já od své osoby, již dříve jsem se přesvědčil, že ani vojsku ani vůdci zpáteční tažení pojištěno není. Protož počestná smrť hanebného života lepší jest, a spása i česť na témž místě jsou, a nebylo by neslavné na samém konci zemí a přírody padnouti. Kdyby se byly nové kmeny a neznámý šik postavily, napomínal bych vás jiných vojsk příkladem: nyní však své hrdinné skutky přehlížejte, svých očí se ptejte. Ti to jsou, které jste, když předešlého roku pod pláštěm noci jednu legii přepadli, křikem porazili: ti jsou ze všech Britannů nejvíce k útěku náchylni a proto ostatní tak dlouho přečkali. Jak do lesův a úvalů vnikajícím silná zvířata naproti se řítí, bázlivá a slabá samým hlukem pochodu zahnána bývají; tak nejbojovnější z Britannů již dříve padli, a zbývá něco chabých a bojácných; a že jste ty konečně zastihli, nestalo se tím, že na odpor se postavili, nýbrž jsou dostiženi; blízký konec jejich těla ve smrtelném strachu k těmto místům odkázal, abyste na nich krásného a vzácného vítězství dobyli. Učiňte konec výpravám, doplňte padesát roků velkým dnem, dokažte obci, že nikdy vojsku průtahy války anebo příčiny povstání přičteny býti nemohly.«

Co ještě Agrikola řečnil, již zápal vojínů se jevil, a když skončil, následovalo veliké rozjaření, tak že ke zbraním se rozběhli. Podnícené a kvapící vojsko rozestaveno k bitvě, ve které bylo s Britanny krutě zápaseno po celý den, až noc učinila konec vraždění. Britannové na hlavu poraženi byvše, k odporu se již nevzmužili. Když nastalo všude ticho, válka se dále nevedla, a vojsko Agrikola odvedl do území Borestů, kde rukojmě obdržev nařídil vůdci loďstva, aby se plavil okolo Britannie. Sám pěchotu a jízdu do zimních bytů rozložil.

III. Galbova řeč k Pisonovi.

(Taciti Historiae I. c. 15.—16.)

Když legie hořejší Germanie přísahu věrnosti zrušivše, jiného panovníka žádaly a senatu a římskému národu volbu ponechávaly, aby se jich pobouření méně přísně posuzovalo, urychlila tato událosť provésti úmysl Galbův,

který již dlouho sám a s přáteli o tom přemítal, aby někoho za syna přijal, protože věku svého již 73 let čítal. Dostav tedy zprávu o germanském pobouření a nedůvěřuje ani městské posádce, ustanovil volbu nástupce. Povolav tedy mimo konsula Vinia a Lakona, praefekta praetorské stráže ještě pro příští rok zvoleného konsula Maria Celsa a správce města Říma městského praefekta Ducenia Gemina a nejdříve několik slov o svém stáří promluviv, dal Pisona Liciniana přivésti, syna M. Krassa a Skribonie, s obou stran rodu vznešeného, buď po své vlastní volbě nebo na doléhání Lakonovo, který s Pisonem přátelské schůze míval a tedy jej podporoval. Galba uchopiv Pisona za ruku touto vážnou řečí k němu promluvil:

»Kdybych tě jako soukromník dle zákona daného od národa dle 141. kurií hlasujícího před pontifiky, jak obyčej jest, za vlastního syna přijímal, i já bych přivtěliv si tebe, potomka Kn. Pompeia a M. Krassa, svým penatům česť získal, i ty sobě vyznamenání, že jsi slávou domu Sulpiciův a Lutatiů svůj vznešený rod oslavil. Nyní mě bohův a lidí přivolením na trůn povolaného tvá výborná povaha a láska k vlasti k tomu přivedla, abych ti vládu, o kterou naši předkové zbraní bojovali, a které já sám válkou jsem si dobyl, v pokoji a míru podal dle příkladu zbožněného Augusta, který svého sestřence Marcella, potom zetě Agrippu, pak své vnuky a konečně nevlastního svého syna Tiberia Nerona na důstojenství svému nejbližší povýšil. Avšak Augustus ve svém domě nástupce hledal, já v státu, ne že bych neměl příbuzných anebo společníků válek, nýbrž že i já sám bez bažení po přízni na trůn jsem se povznesl, a důkazem mého smýšlení budiž ne mé jenom příbuzenstvo, před kterým jsem tobě přednosť dal, nýbrž i tvoje. Ty máš bratra stejné urozenosti, staršího, hodného toho štěstí, kdybys ty znamenitějším nebyl. Ty jsi v tom věku, který žádosti jinošské již zamítá; ty-s takový život vedl, že nic minulého omlouvati nepotřebuješ. Doposud snášel jsi jen neštěstí: štěstí ostřeji srdce zkouší, protože bídu a strasti snášíme, štěstím se kazíme. Věrnosť, svobodu, přátelství, zvláštní ctnosti lidského srdce, ty s touž vytrvalostí podržíš, jiní však je z povolnosti seslabí. Vyřítí se pochlebování, lahodění, nejhorší srdečného dojmu jed, i vlastní každého prospěch. Ač já a ty nejupřímněji dnes spolu mluvíme, druzí raději s naším štěstím nežli s námi jsou. Nebo knížeti raditi, jak se sluší, jest těžká práce; lichocení ku kterémukoli knížeti bez lásky se odbývá. Kdyby nesmírné těleso říše bez vladaře obstáti a v rovnováze se udržeti mohlo, byl jsem hoden, aby ode mne republika se započala: nyní již dávno tak daleko nevyhnutelně jsme přišli, že ani mé stáří římskému národu více přinésti nemůže, nežli dobrého nástupce, ani tvá mladosť více, nežli dobrého panovníka. Pod Tiberiem, Kaiem a Klaudiem byli jsme takořka dědictvím jedné rodiny: místo svobody to bude, že námi volba císařů se počala. A po vymření domu Juliův a Klaudiův adopce vždy nejlepšího nástupce vyhledá. Nebo zplozenu býti, a zroditi se z knížat jest příhodou a dále se při tom nic neuvažuje: při adopci jest uvážení nepodjato, a chceš-li (nejlepšího) voliti, souhlasně se na něj ukáže. Budiž tobě před očima Nero, kterého dlouhou řadou Caesarů se honosícího ani Vindex s bezbrannou provincií, ani já s jednou legií neporazil, nýbrž jej svrhla jeho ukrutnosť, jeho rozmařilosť s týlu národa; také nebylo dosud příkladu knížete utraceného. My, kteří jsme válkou a od dobrých posuzovatelů povoláni, ačkoli výtečni jsouce, v závisti žíti budeme. Nestrachuj se však, že dvě legie v tomto pobouření pohnutého oboru země ještě se neupokojily. Ani já sám pokojné vlády jsem nenastoupil, a lid, až o adopci uslyší, přestane zdáti se starcem, což jediné nyní

se mi vytýká. Po Neronovi všichni špatní vždy toužiti budou; já i ty o to se starati musíme, aby také dobří po něm netoužili. Tebe déle napomínati nesluší za tohoto času, a vyplněn jest celý můj úmysl, jestliže jsem tě dobře vyvolil. Nejprospěšnější a spolu i nejkratší volba všeho dobrého i zlého jest přemýšleti, co bys pod jiným knížetem buď chtěl anebo nechtěl. Nebo zde není jak u národů, nad kterými králové panují, jistého domu pánů tak, aby ostatní otroci byli; nýbrž ty budeš panovati nad lidmi, kteří ani úplného otroctví, ani úplné svobody snášeti nemohou.«

Po řeči Galbově přítomní hned se Pisonovi klaněli a jemu pochlebovali jako by již knížetem byl. Piso však, když se oči všech na něj obrátily, žádného znamení nedal rozníceného nebo jásajícího ducha; nic se v jeho pohledu a chování nezměnilo. Potom ustanoveno do tábora vojenského se odebrati, kde před četným shromážděním vojínů knížecí stručností veřejně Galba oznámil, že Pisona za vlastního syna bere dle příkladu zbožněného Augusta a vojenského obyčeje, dle kterého si muž volí muže. Potom měl Galba v senatě také krátkou řeč jako před vojíny. Pisonova řeč byla příjemná; otcové byli příznivi.

IV. Řeč Pisonova k vojínům.

(Taciti Historiae I. c. 29.—30.)

Othona velice podpichoval hněv na Galbu, že ho nepřijal za vlastního, a závisť proti Pisonovi. Také hvězdopravci jej podněcovali, nové převraty a slavný pro Othona rok z pozorování hvězd předpovídajíce. Otho ucházel se o přízeň vojínů, stížnosti a dvojsmyslné řeči o Galbovi pronášel a jiných věcí všelijakých užíval k popuzování sprostého lidu. Když Alba před chrámem Apollinovým obětoval a věštec mu oznámil, že vnitřnosti zvěstují neštěstí, nastávající úklady a domácího nepřítele, odešel Otho ke chrámu Saturnovu, kde jej průvodčí imperatorem pozdravili, spěšně na sedadlo posadili a s vytaženými meči unesli v ležení praetorianů, neboť smýšlení vojínů bylo takové, že se někteří odvážili přeohavného zločinu t. j. pobouřiti a zavraždíti císaře Galbu, více si jich ho přálo a všichni jej trpěli. Zatím co Galba všeho nepovědom v obětování byl pohřízen, roznesla se pověsť, že Otho jest do ležení unášen. Poradivše se tedy uzavřeli vypátrati smýšlení kohorty na stráži u Palatia. Piso povolav mužstvo této kohorty, se stupňů domu takto je oslovil:

142. »Jest tomu šest dní, druhové, co jsem budoucnosti nepovědom a — nevím, mám-li si toho jména přáti nebo se ho báti — za Caesara byl přijat. K jakému osudu našeho domu nebo státu, to leží ve vaší moci, ne že bych se od své osoby nějaké příliš nepříjemné nehody obával, jelikož s neštěstím seznámen jsa, velmi dobře poznávám, že ani štěstí méně nesnází nemá: otcův i senatu a samé říše želím, jestliže dnes buď sami zahynouti nebo, co u dobrých stejného politování hodno jest, vražditi musíme. Útěchou při posledním vzbouření nám bylo, že město krví se neposkvrnilo, a že vláda bez nesvornosti přenesena byla. A zdálo se, že adopcí o to postaráno bylo, aby ani po smrti Galbově žádná válka nevznikla. Svým vznešeným rodem anebo svou nedotíravostí nebudu se chlubiti; nebo při srovnání s Othonem není potřeba uváděti ctnosti. Jeho nešlechetnosti, jimiž jedinými se vychlubuje, říši převrátily, když ještě přítelem císařovým byl. Zdali svou postavou a chůzí aneb oním ženským oděvem vlády zasluhuje? Mýlí se, kteří se marnotratností jako štědrostí mámiti dají. Mrhání že zná (Otho), štědrosti ne. Na smilství a na hostiny a schůzky s ženštinami že nyní myslí; to že pokládá za císařské vlády výhodu, z které pro něj rozkoš a chlipnosť, pro všecky zardění a hanba vyplývati má. Neboť žádný ještě vlády, kterou hanebnými skutky získal, dobrými prostředky

nespravoval. Galbu jednohlasná volba lidského pokolení, mě Galba s vaším souhlasem jmenoval Caesarem. Jsou-li stát i senat i národ prázdná jména, vám, druhové, na tom záleží, aby imperatora aspoň nejhorší nevolili. O vzbouření legií proti svým vůdcům se druhdy slýchávalo: vaše věrnosť a pověsť zůstala až do podnes neporušena. A Nero sám vás opustil, a ne vy Nerona. Má méně nežli třicet přeběhlíkův a uprchlíků, kterým by nikdo nedovolil, aby si centuriona, nebo tribuna volili, trůn zadati? Připouštíte (takový) příklad? Chcete se pokojným chováním zločinu účastnými státi? Tato opovážlivosť přijde do provincií, a nás zachvátí výsledky zločinův a vás výsledky válek. Také není mzda, která se vám dává za zavraždění knížete, větší nežli to, co se vám nevinným dává; neboť vy od nás z milosti totéž za svou věrnosť jako od jiných za zločin dostanete.«

Když se průvodčí, které Otho uplatil, rozešli, ostatní kohorta mluvícího vyslechnuvši praporců se chopila více, jak to v nepokojích bývá, maně a ještě beze všeho zámyslu, nežli co se potom věřilo, z úkladu a přetváření. Nepokoje i mezi vojskem i mezi lidem trvaly dále.

V. Othonova řeč k vojínům.

(Taciti Historiae I. c. 37.—38.)

Otho všemožně se přičiňoval, aby si vojsko získal, což se mu tou měrou podařilo, že v ležení nebylo již nerozhodných myslí, a roznícenosť a nadšenosť pro Othona byla veliká. Když pak mu veškera lodní legie přísahala, důvěřuje své moci a mysle, že mu třeba vojíny vespolek pro svou věc nadchnouti a rozpáliti, s náspu ležení takto se jal k nim mluviti:

»Čím jsem, když před vás předstupuji, spolubojovníci, říci nemohu, poněvadž od vás za kníže zvolen byv, soukromníkem se nazývati si netroufám a také ne knížetem, protože jiný vladaří. Také vaše jméno tak dlouho v nejistotě zůstane, pokud nejisto bude, zdali imperatora římského národa nebo nepřítele v ležení máte. Slyšíte, jak mé potrestání a zároveň vaše smrť se žádá? Tak zřejmo jest, že my ani zahynouti, ani jistými býti nemůžeme leda pospolu. A jak Galba mírný jest, snad již to přislíbil, jenž tolik tisíc nejnevinnějších vojínů posekal, aniž kdo za to žádal. Hrůza mě pojímá, kdykoli si vzpomenu na ten záhubný příchod a ono jediné vítězství Galbovo, když před očima města ty, kteří se mu vzdali, a které k jejich prosbě na milosť přijal, desátiti poručil. S takovými znameními do města vkročiv, jakou slávou zvýšil císařskou vládu, nežli zavražděním Obultronia Sabina a Kornelia Marcella v Hispanii, Betua Chilona v Gallii, Fonteia Kapitona v Germanii, Klodia Makra v Africe, Cingonia na cestě, Turpiliana v městě, Nymphidia v táboře? Kde jest která provincie, které ležení, leda krvavé a poskvrněné nebo, jak sám praví, zlepšené a opravené? Nebo co druzí zločiny, to prostředky on nazývá, neboť podvodnými jmény ukrutnosť nazývá přísností, lakomosť šetrností, kázní odpravování a zle s vámi nakládání. Sedm měsícův od smrti Neronovy počítáme, a již více uchvátil Icelus, nežli co Polyklitové a Vatiniové a Tigellinové si nashromáždili. S menší lakomostí a nevázaností řádil by byl T. Vinius, kdyby sám byl panoval; nyní nás pokládal za poddané, jako bychom byli jeho, a za špatné jako cizí. Jediný onen dům postačí k daru z milosti, který se vám nikdy nedává, denně vytýká. I aby ani u Galbova nástupce žádné naděje

143.

nebylo, povolal z vyhnanství muže, kterého zasmušilostí a lakomostí sobě za nejpodobnějšího pokládal. Viděli jste, spolubojovníci, že nápadným povětřím i bohové od nešťastné adopce se odvrátili? Totéž smýšlí senat, totéž římský národ. Na vaši udatnosť se čeká, kteří všechněm slušným zámyslům síly dodáváte, a bez kterých i výtečné věci slabé jsou. Nevolám vás k válce ani do nebezpečenství: všech vojínů zbraně jsou s námi. Jediná kohorta togata nechrání nyní Galby, nýbrž jej zadržuje. Až vás uvidí a mé heslo obdrží, jediný to bude zápas, kdo by se mi nejvíce zavděčil. Žádného místa nemá váhání u takového zámyslu, který se nemůže chváliti, leda když se provedl.«

Po řeči této poručil Otho zbrojnici otevříti, zbraň byla hned uchvácena proti obyčeji a pořádku vojenské služby, dle kterého se vojáci svou zbraní rozeznávali. Nastalo vojenské vzbouření po městě, v němž byl Galba najatými vrahy usmrcen, a mrtvola jeho ohavně roztrhána. Také Piso jakožto nepřítel a sok byl na Othonův rozkaz zavražděn, a hlavy obou na tyče nastrčené nosili vojáci po městě mezi praporci kohort a vedle orla legie námořnické. Všecko se potom v Římě dělo podle libovůle vojínův.

VI. Othonova řeč k vojínům 17. kohorty.

(Taciti Historiae I. c. 83.—84.)

Když Otho dal 17. kohortu z ostijské osady do města povolati a ji ozbrojiti, nastalo pobouření mezi vojáky, tak že uchvacovali zbraň, tasili meče a hrnuli se do města a do Palatia žádajíce, by se jim Otho ukázal. Mysli lichým strachem ztřeštěné upokojily se teprve Othonovými prosbami a slzami, tak že se do ležení vrátili. Otho, ač byl čas bouřlivý a smýšlení vojínů nestejné, přišel do ležení a k vojínům potom promluvil takto:

144. »Ne abych vaši mysl k lásce ke mně rozněcoval, spolubojovníci, ne abych Vaši srdnatosť k udatnosti povzbuzoval, neboť obojího u vás v neobyčejné míře přebývá, nýbrž já jsem přišel, abych si od vás vyžádal umírnění vaší udatnosti a pak míry vaší lásky ke mně. Příčiny k poslednímu pobouření nezavdala žádostivosť anebo záští, co již mnoho vojsk přivedlo k nesvornosti, ba ani zpěčování anebo strach z nesnází: přílišná láska vaše a oddanosť spojená s větší horlivostí než rozvážlivostí je zavinila. Neboť často dobrý začátek, neužíváš-li rozvahy, špatně končívá. My jdeme do války. Dovoluje povaha věcí anebo rychlé použití příhodných okamžení, aby se všechny zprávy veřejně oznamovaly, aby se o všech záměrech u přítomnosti všech vyjednávalo? Vojínové některé věci tak věděti nesmějí, jak jiné věděti musí. Tak toho vyžaduje důstojnosť vůdců, tak přísnosť kázně, že mnoho i centurionům a tribunům jen rozkázati záhodno jest. Kdyby se každý jednotlivý, když se mu něco rozkazuje, ptáti směl, hyne poslušenství a velení stává se nemožným. Zdali pak také tam pozdě v noci zbraň se uchvátí, zdali ten aneb onen ničemný a opilý (nebo myslím, že jich při posledním zmatku více netřeštilo) centurionovou a tribunovou krví ruce své zbrotí, do stanu svého imperatora vrazí? Vy jste to sice pro mě udělali, avšak při rozútěku, ve tmě a všeobecném zmatku může se příležitosť i proti mně namítnouti. Kdyby se Vitelliovi a jeho průvodčím na vůli ponechalo, jakého ducha, jakého smýšlení by nám přáli, čeho jiného než rozbroje a nesvornosti nám přáti budou, aby vojín neposlouchal centuriona, centurio tribuna, a tudy abychom jezdci s pěšími smíšeni jsouce upadli v záhubu. Poslou-

cháním spíše, spolubojovníci, nežli ptaním po rozkazích vůdců drží se vojenství, a nejudatnější vojsko v rozhodné době je to, které před rozhodnou dobou nejpokojnější bylo. Vy se starejte o zbraň a udatnosť, mně přenechejte úvahy a řízení své udatnosti. Málo jich pochybilo, dva budou trestáni. Vy ostatní vymažte z paměti onu nejhanebnější noc. A oněch slov proti senatu ať žádné vojsko již neslyší. Hlavu říše a ozdoby všech provincií chtíti usmrtiti, toho by se věru ani Germanové, které Vitellius co možná nejvíce proti nám popuzuje, neodvážili. A synové Italie, pravá římská mládež, měla by krve a života onoho stavu žádati, jehož stkvělostí my mrzkosť a nepatrnosť Vitelliovy strany zatemňujeme? Některých národů zmocnil se Vitellius a má nějaký stín vojska: senat jest s námi. Tím se stává, že zde stát, tam nepřátelé státu stojí. Jak? myslíte, že toto nejkrásnější město z domův a střech a ze snesených kamenů se skládá? Zdali tyto němé a bezživotné hmoty se sesují a zase vystaví, jest jednostejné: věčnosť státu, mír národův a mé i vaše blaho visí na neporušitelnosti senatu. On od otce a zakladatele našeho města šťastně ustanoven byl a od králův až k císařům nepřetrženě v nesmrtelné řadě trval; jej, jak jsme od předkův obdrželi, tak potomkům zůstaviti chceme. Nebo jak z vás senatorové, tak ze senatorů císařové povstávají.«

I řeč, kterou měl Otho, aby vojíny pokáral a uchlácholil, i mírná přísnosť vděčně byly přijaty, a utišeni byli na ten čas vojínové, kteří na uzdě udrženi býti nemohli. Pokoj města se však přece nevrátil. Všecko bylo plno podhledu, a i v nejskrytějších komnatách domů sotva kdo byl bez bázně. Mimo to zvláštní strach z budoucnosti způsobila náhlá zátopa Tiberu, která most kolový strhla a nízká místa zaplavila. Mezi lidem nastal hlad z nedostatečného výdělku a drahota potravy.

VII. Mucianova řeč k Vespasianovi.

(Taciti Historiae II. c. 76.—77.)

Sotva k víře podobno, jak velice pýcha a bezpečnosť Vitelliova vzrostla, když mu vyzvědačové ze Syrie a Judaee zvěstovali, že mu východní země věrnosť přísahaly. Ačkoli posud jen vrtkavé a nejisté pověsti o Vespasianovi kolovaly, přece se o něm mluvilo mnoho chvalného, což Vitellia obyčejně znepokojovalo. Potom sám i s vojskem, jako by žádného již soka nebylo, oddal se zuřivosti, nezřízeným žádostem a loupeživosti. Vespasianovi byli však vojínové velice nakloněni, což mu zmužilosti dodávalo vládu převzíti. Když pak uvažoval, že po vládě bažícího jen nejvyšší stupeň hodnosti nebo jistá záhuba očekává, legatové a jiní přátelé mu srdce dodávali, a Mucianus po mnohých tajných rozmluvách veřejně takto k němu mluvil:

»Všechněm, kteří veliké a důležité věci podniknouti chtějí, jest 145.
rozvážiti, jest-li to, co se počíná, státu užitečno, přináší-li to jim samým česť a slávu, dá-li se to snadně provésti nebo není-li to aspoň příliš pracné. Zároveň i toho, kdo radí, pozorovati jest, zdali svou radou sám v nebezpečenství se vydává, a když štěstí přeje podniknutí, pro koho největší česť a sláva se vyhledává. Já tě, Vespasiane, vyzývám, bys vládu převzal jak prospěšnou státu tak pro tebe slavnou. Ona mimo bohy ve tvých rukou spočívá! Neděs se, že snad ti lichotím; potupou spíše nežli ctí se zdá po Vitelliovi volenu býti. Také nevystupujeme proti bystrému duchu zbožněného Augusta ani proti velmi opatrnému stáří Tiberiovu, ba ani proti domu Kaia nebo Klaudia nebo Nerona dlouhým panováním upevněnému. I Galbovi na praotce bohatému jsi ustoupil. Déle prodlévati a trpěti, aby se stát

pošpinil a zničil, zdálo by se býti ochablostí a zbabělostí, třebas by otroctví pro tebe jak hanebné tak bezpečné bylo. Vypršel již a uplynul čas, kde se mohlo zdáti, že si trůnu přeješ: nyní musíš u trůnu své útočiště vzíti. Či se ti z paměti vytratilo, že Korbulo usmrcen byl, že vznešenějšího rodu byl než-li my, uznávám; avšak i Nero vznešeností rodu nad Vitellia vynikal. Dosti slavný jest tomu, kdo se bojí, každý, kterého se bojí. A že vladař od vojska volen býti může, toho důkazem jest sám Vitellius, jenž vojenských služeb nekonal, žádné vojenské slávy si nezískal a jen pro nenávisť proti Galbovi povznesen byl. Ani Otho způsobilostí vůdce nebo mocí vojska, nýbrž svým vlastním přenáhleným zoufáním poražen byl a již i jej žádoucím a velikým knížetem učinil. A co zatím legie rozděluje, kohorty ozbrojuje, každodenně nové símě války seje. Měl-li vojín jakou srdnatosť a vzmužilosť, ve veřejných kuchyních a hýřením a následováním knížete se ničí. Ty máš z Judaee, Syrie a Aegypta devět čerstvých legií, žádnou bitvou neporušených, žádnou nesvorností nepokažených, nýbrž tvůj vojín jest cvičením otužen, vítěz ve válkách s cizím nepřítelem; loďstvo, aly, kohorty jsou vojsko vybrané, králové jsou ti velmi věrni, a nejdůležitější jest především tvá zkušenosť. Já nebudu nic více požadovati, než abych nestál za Valentem a Caecinou. Nezavrhuj Muciana jako společníka snad proto, že v něm žádného soka nenacházíš. Já sobě dávám přednosť před Vitelliem, tobě přede mnou. Tvůj dům krášlí vítězoslavné jméno a dva jinochové, ze kterých jeden vladařiti již schopen jest a již v prvních létech vojenské služby i u germanského vojska slávu si získal. Zpozdilosť by to byla, kdybych nepostoupil trůnu tomu, jehož syna bych za svého syna vzal, kdybych sám vladařem byl. Ostatně nebude mezi námi míra štěstí a neštěstí tatáž. Neboť, zvítězíme-li, budu spravovati ten úřad, který mi dáš; nesnáze a nebezpečenství budeme stejně snášeti. Anebo, což lepší jest, ty řiď tato vojska a mně přenech válku a nejistý boj. Přísnější kázeň zachovávají nyní poražení nežli vítězové: ony zlosť, nenávisť, žádosť pomsty k zmužilosti rozpaluje; tito ze své hrdosti a zpurnosti tupnou. Skryté a zapálené rány vítězné strany, válka sama otevře a odhalí. Také důvěřuji nečinnosti, nevědomosti a ukrutnosti Vitelliově tak, jako tvé bedlivosti, šetrnosti a moudrosti. Avšak naše postavení jest ve válce lepší nežli v míru; nebo kdo se rozmýšlí, již odpadl.«

Po řeči Mucianově ostatní směleji jej obstupovali, povzbuzovali a odpovědi věštcův a pohybování hvězd uváděli. A vskutku nebyl pověry prost. Veliká sláva dle výpovědí věštců ještě velmi mladému Vespasianovi přislíbena. Z počátku se zdálo, že vítězoslávou, konsulatem a stkvělým vítězstvím v Judaei připověď znamení zázračného se vyplnila, ale věřil, když těchto věcí dosáhl, že se mu trůn slibuje, což se také stalo.

VIII. Antonius Primus radí válku hned počíti proti Vitelliovi.

(Taciti Historiae III. c. 2.)

Vůdcové Vespasianovi radíce se (r. 69. po Kr.), mají-li válku hned počíti nebo čekati, až přijde pomoc z východních zemí, vynášeli moc a pověsť germanských legií, že nedávno s Vitelliem jádro britanského vojska přišlo, že sami stejného počtu a to ondy poražených legií nemají a že poraženy byvše méně zmužilosti mají. Jestliže se zatím Alpy obsadí, že Mucianus s vojskem východních zemí přijde. Že Vespasianovi zbývá moře, loďstvo, láska provincií, jichž pomocí by druhou (první totiž s Othonem) velikou válku způsobil. A tak

že prospěšným čekáním nových sil přibude, a nynějších neubude. Avšak Antonius Primus, nejpodnikavější původce války, radí vůdcům, aby se válka hned započala, a podává k tomu důvody, neboť je hned od počátku rozhodným přívržencem Vespasianovým:

146.

»Přispíšíme-li si, bude nám to prospěšno, Vitelliovi záhubno. Vítězům více netečnosti nežli zmužilosti přibylo, protože se ve zbrani necvičili a v táboře držáni nebyli. Po všech městech Italie nečinně leželi, jenom hostitelům strašni byli a čím drzeji si dříve počínali, tím dychtivěji a hltavěji neobyčejných rozkoší požívali. Také cirkem a divadlem a lahodností města choulostivými se stali nebo nemocmi seslábli. Avšak popřeje-li se jim času, i jim cvičením v boji síla se navrátí. Germanie, z které se posilniti mohou, jest na blízku, Britannie a obou mužstvo, koně, daně; na blízku jest sama Italie a moc města; a kdybychom sami boj započíti chtěli, máme dvoje loďstvo (ravenské a misenské) a prázdné illyrské moře (ve kterém není ještě nepřítel; díl adriatického moře na pobřeží illyrském). Co by potom obsazení prosmyků horních prospělo, co prodloužení války do druhého léta, odkud zatím peníze a dovoz potravy? Spíše máme toho použiti, že pannonské legie více oklamané nežli poražené pospíchají, aby se pomstily, a že moesické vojsko čerstvé síly přineslo. Cení-li se více počet vojínů než legií, máme větší sílu (poněvadž Vitelliovy nejsou úplné, a co do počtu je vojsko Vitelliovo menší), nezřízených žádostí žádných a i sám stud (že byli u Bedriaku poraženi) kázni prospěl. Jezdci pak ani tenkráte poraženi nebyli, nýbrž přes všecko neštěstí Vitelliovo vojsko rozprášili. Dvě pannonské a moesické jízdecké tlupy tenkráte nepřítele roztrhly, nyní šestnáct spojených praporců jízdeckých tlup útokem, hřmotem a oblaky prachu boji odvyklé jezdce a koně pokryje a zničí. Nebude-li mne nikdo zdržovati, k čemu zde radím, to i provedu. Vy se zachovejte dle své libosti a podržte si legie, mně lehce ozbrojené kohorty postačí. Brzo uslyšíte, že Italie otevřena jest, a moc Vitelliova se viklá. Rádi budete šlepějí vítěze následovati!«

Tato řeč velice na všechny působila, že i opatrnými a prozřetelnými pohnul, sprostí a ostatní zbabělosti jiných se posmívajíce, jej jakožto vůdce vychvalovali. Toto dobré jméno hned v tom shromáždění si získal; vidělo se, že patrně se přidal ku straně Vespasianově a proto byl jako účastník viny nebo slávy vojínům tím milejší. —

IX. Vokulova řeč k vojínům.

(Taciti Historiae IV. c. 58.)

Zvěsť o Vitelliově smrti po Gallii a Germanii se roznesla a nepokoje zdvojnásobila. Civilis, vůdce Batavů, vystoupil zřejmě proti Římanům, a legie Vitelliovy raději otroctví pod cizincem, než Vespasiana za císaře si přáli. Gallové nabyli srdnatosti myslíce, že osud vojsk římských všude je tentýž. Požár Kapitolia je k tomu přimněl, aby myslili, že se přiblížil konec říše, a že vláda nad světem připadne národům alpským, jak druidové prorokovali. Po Galliích rozesláni podněcovatelé války, což vojevůdci Vokulovi tajně ohlášeno. Vokula však lstí Gallů sveden byv, proti nepříteli vytáhl a když viděl, že Klassikus a Tutor zrádně jej opustili a s vůdci Germanů smlouvu uzavřeli, obrátiv se do Novesia táhl. Gallové v krajině dvě míle od něho vzdálené táborem se položili. Vokula, ačkoli větší čásť k útěku mu radila, myslil, že jest něco podniknouti, a proto ke shromážděnému vojsku takto promluvil:

Nikdy jsem k vám nemluvil s tak velikou starostí o vás a tak 147.
jist sám sebou. Neboť že se mi smrť chystá, to rád slyším a smrti

v tolika nesnázích jako konce strastí očekávám. Za vás se stydím, vás lituji, proti kterýmž bitva a půtka se nechystá; nebo to by bylo právo branné a právo nepřátel: že válku s římským národem vašima rukama povede, doufá Klassikus a vládu a korouhev Gallií vám ukazuje. Tak nám, opustilo-li nás nyní štěstí a udatnosť, s očí staré příklady mizejí, kolikráte římské legie raději umřely, nežli s místa ustoupily? Naši spojenci často města svá dali zničiti a sebe se ženami a dětmi spáliti, aniž jiné odměny za záhubu dostávali, nežli slávu věrnosti. Právě nyní legie v Starém ležení nouzi a oblehání snášejí, aniž se strachem anebo sliby svésti dávají. Mimo zbraň a mužstvo a výtečně upevněný tábor, máme my dostatečnou zásobu obilí a dovoz potravy. Ondy i peněz darem z milosti dostatek byl. Ať je za dar buď Vespasianův anebo Vitelliův pokládáte, od římského císaře jste je zajisté obdrželi. Jestliže, jsouce vítězi v tolika válkách, u Gelduby a Starého ležení, jestliže bitvy se strachujete, ačkoli jste tolikráte nepřítele porazili, jest to sice neslušné; avšak máte valy a zdi a prostředky prodlužovati válku, až z nejbližších provincií pomocná vojska se sběhnou. Já ovšem se vám snad nelíbím. Máte jiné legaty, tribuny, centuriony nebo konečně i sprosté vojíny. Kéž by tento příšerný skutek po celém světě známým se nestal, že Civilis a Klassikus s vámi jako svými osobními strážci do Italie vtrhnouti chtějí. Nebo chcete, přivedou-li vás Germanové a Gallové k hradbám města, proti otčině bojovati? Moje duše hrozí se obrazu tak hanebného činu. Nebo máte u Tutora stráží býti, má Batav znamení války dávati, a máte tlupy Germanů doplňovati, jak se má tento hanebný čin skončiti, až římské legie proti vám se povedou? Budete-li jako přeběhlíci z přeběhlíkův a zrádci ze zrádců mezi novým a starým praporem, bohům nenáviděni jsouce, blouditi? Tebe, nejdobrotivější a nejmocnější Joviši, jehož jsme po 820 let tolika triumfy slavili, tebe, Quirine, otče města Říma, prosím a vzývám, abyste, nezáleželo-li vám na tom, aby se za mého velení tábor neporušený a neposkvrněný udržel, aspoň nepřipustili, aby jej Tutor a Klassikus poskvrnili a zhanobili! Sešletež na římské vojíny buď bezúhonnosť anebo časnou lítosť bez trestu!«

Rozličně tato řeč přijata byla mezi nadějí a strachem a studem. Odešedšímu Vokulovi a na smrť myslícímu zabránili propuštěnci a otrokové, že nejbídnější smrti dobrovolně nepředešel. Vyslalť Klassikus uběhlíka první legie Aemilia Longina a zavraždění jeho urychlil. Potom si vzal odznaky nejvyššího vůdce římského a přišel do tábora vojsku přísahy předříkat. Vraha Vokulova vysokými důstojnostmi, jmenovav jej prvním centurionem, ostatní, jak kdo ke zločinu přispěl, dary odměnil. — Správa rozdělena mezi Tutora a Klassika.

X. Cerialova řeč k Trevirům a Lingonům.

(Taciti Historiae IV. c. 73.—74.)

Cerialis vkročil do osady Trevirův, a jeho vojínové bažili po záhubě města, poněvadž je rodištěm Klassikovým a Tutorovým, jejichž nešlechetností legie byly obklíčeny od Germanův a zničeny, že stojí na pomezí Germanie, jsouc neporušeno, sídlo, které nad oloupením vojsk a vražděním vůdců jásalo. Cerialis však hněv jejich ukrotil. I uposlechli, po ukončené válce občanské k cizím mírnější jsouce. Mimo to smutný pohled legií ze země Mediomatrů povolaných vzbudil jejich pozornosť, neboť mužstvo studem a hanbou zaraženo svou porážkou po stanech se skrývalo a veřejnosti se vyhýbalo, až konečně Cerialis jejich mysli upokojil říkaje, že osudem se to stalo, co nesvorností vojínův a vůdců nebo lstí nepřátel se přihodilo. Aby tento den za první den služby a přísahy pokládali, na dřívější zločiny že i císař i on sám chce zapomenouti. Potom

do téhož tábora byly přijaty a všeobecně oznámeno, aby nikdo v hádce nebo vádě vzpoury nebo porážky spolubojovníku nevyčítal. Pak Treviry a Lingony shromáždil Cerialis a takto k nim promluvil:

»Nikdy jsem se výmluvnosti neučil, ale statečnosť římského národa zbraní jsem stvrdil. Avšak že u vás slova nejvíce působí, a dobré i zlé věci ne dle své přirozené povahy, nýbrž dle řečí buřičů se cení, uzavřel jsem, že k vám o něčem několika slovy promluvím, což po skončené válce vy s větším prospěchem uslyšíte, nežli my vyslovíme. Do země vaší a ostatních Gallů římští vůdcové a císařové pro žádnou lakotnosť nevkročili, nýbrž vaši předkové je volali, které nesvornosť skoro až k záhubě doháněla, a Germanové na pomoc povolané spojence právě tak, jako nepřátelé otroky si učinili. V kolika bitvách proti Cimbrům a Teutonům, s jak velkým namáháním našich vojsk a s jakým zdarem germanské války jsme vedli, jest dosti známo. A nikoli proto jsme Rýn obsadili, abychom Italie chránili, nýbrž aby nějaký druhý Ariovistus říše gallské se nezmocnil. Nebo snad myslíte, že vy Civilovi, Batavům a zarýnským národům milejší jste než jejich předkům vaši otcové a dědové byli? Germanům příčina, pro kterouž do Gallií přecházeti budou, vždy tatáž bude, chlipnosť, lakota a zalíbení v nových sídlech, aby bažiny a pustiny své opustíce, půdy této velmi úrodné a vás samých se zmocnili. Ostatně svoboda a krásná slova se předstírají; a každý, kdo jiným otroctví, sobě panství přál, týchž slov užíval. Králové a války byli v Gallii vždy, až jste se pod ochranu našich práv dostali. My, ačkoli jsme byli tolikráte drážděni, dle práv vítězství jen tolik jsme vám uložili, čím bychom mír udrželi. Neboť ani mír národů beze zbraně, ani zbraň bez žoldu, ani žold bez daní mysliti se nedá; ostatní máte zároveň s námi. Vy sami v čele našich legií býváte, sami tyto a jiné provincie spravujete. Nic není odloučeno, nic zavřeno. I hodných knížat stejně s námi užíváte, ač daleko žijete. Zlí napadají ty, kdož jim nejblíže jsou. Jako neúrodu nebo přílišné deště a ostatní nehody přírody, tak přepych a lakotu panujících snášejte. Chyby budou potud, pokud lidé budou, avšak ani ty ustavičně netrvají, naskytnutými lepšími věcmi se vyrovnají. Leda doufáte-li, že za panovníků Tutora a Klassika mírnější bude vláda, nebo že za menší daně než nyní postavíte vojska, kterými byste Germany a Britanny za hranicemi udrželi. Neboť, budou-li Římané, což bohové zabraňtež, zahnáni, což jiného vznikne nežli společná válka všech národův? Osmistyletým osudem a kázní toto spojení srostlo, které bez záhuby roztrhujících je roztrhnouti se nedá. Avšak vám hrozí největší nebezpečenství, poněvadž zlato a bohatství máte, přední příčiny válek. Proto mír a město, které poraženým a vítězům stejným právem náleží, milujte a pěstujte. Výstrahou buďtež vám příklady štěstí a neštěstí, a nedávejte tvrdošíjností se záhubou přednosť před poslušností s bezpečností.« 148.

Takovou řečí upokojil ty, kteří horšího se obávali a dodal jim srdce.

XI. Řeč Germanikova k vojínům.

(Taciti Annales I. c. 42.—43.)

Když se legie pobuřovaly, aby jim požadavky jisté byly splněny, přišli náhodou poslové od senatu vyslaní do ležení Germanikova. I zmocnil se strach legií, že přišli na rozkaz senatu, aby vše zrušili, co vzpourou vynutili a vinili

Munatia Planka, bývalého konsula, hlavu poselství, že je původcem snesení senatu. Pročež přinutili vůdce Caesara hrozbou smrti, že jim vydal prapor v bytu Germanikově uložený, a když po ulicích těkali, potkali se s vyslanci, kteří o rozbroji zvěsť obdrževše ku Germanikovi spěchali a útočiště jen v ležení první legie našli. Když Germanikus do ležení přišel, kázal přivésti Planka k sobě a vojínům ohlásil, proč poslové přišli, a jak velikou hanbu legie na se uvalila. Potom posly pod ochranou jezdců pomocných vojsk propustil. Když pak rozbroje dále trvaly, přijměl konečně choť svou Agrippinu, že s pacholetem Kaligulou odešla k Trevirům pod ochranu. Avšak u vojáků brzo byl vzbuzen stud, útrpnosť a zvláště je pohnula závisť, kterou proti Trevirům zahořeli. Prosili tedy, aby je do ležení zpět přivésti dal. Germanikus pak, jehož bolesť a hněv ještě byly čerstvy, ke shromážděným takto mluviti se jal:

149. »Choť a syn mi nejsou milejší než otec a vlasť; onoho totiž jeho důstojnosť, římské říše ostatní vojska chrániti budou. Choť a dítky své, které bych pro vaši slávu rád uvrhnul v záhubu, nyní daleko od šílených odstraňuji, aby, jakýkoli zločin se zde připravuje, mou toliko krví shlazen byl, i aby zavraždění pravnuka Augustova i snachy Tiberiovy vaší viny nezvětšilo. Neboť čeho jste se v těchto dnech neodvážili, čeho jste neporušili? Kterým jménem mám toto shromáždění nazvati? Mám vás vojíny jmenovati, vás, kteří syna svého císaře valem a zbraní obléháte, či občany, kteří důstojností senatu tak opovrhujete? Čeho i nepřátelé šetří, vy posvátnosť poslů, vy právo mezinárodní jste porušili. Zbožněný Julius vzpouru vojska jedním slovem zkrotil, jmenuje ty Quirity, kteří mu v poslušenství státi nechtěli. Zbožněný Augustus zrakem a pohledem aktijské legie zastrašil. Mnou, jenž ovšem posud nejsem tím, čím oni byli, ale přec z nich zplozen, mnou kdyby vojínové Hispanie nebo Syrie pohrdali, přece by to bylo podivné a nehodné. A vy vojínové první legie, jež své prapory od Tiberia obdržela, a vy dvacáté legie, jež s ním v tolika bitvách bojovala, a tolikrát od něho dary zasypána byla, vy svému vůdci tak zvláštní díky činíte? Tuto zprávu mám já dáti otci, jenž z ostatních provincií jen příjemné věci slyší, že jeho nováčkové, že jeho veteráni ani propuštěním ani penězi se neuspokojili, že jen zde centurionové se vraždí, tribunové vyhánějí, legátové obléhají; že krví zprzněno jest ležení, řeky, a já že vyžebraný život mezi rozlícenými trávím? Proč medle jste mi, neprozřetelní přátelé, prvního dne v shromáždění onen meč, který do prsou jsem vraziti hodlal, vyrvali? Lépe a upřímněji to myslil onen se mnou, jenž mi svůj meč nabízel. Byl bych zajisté padl, nejsa ještě vědom tolika ohavností svého vojska; byli byste volili vůdce, který by vás pro mou smrť nebyl trestal, ale smrti Variovy a tří legií mstil. Neboť nedopusťtež, bohové, aby Belgům, ačkoli se nabízejí, té cti a slávy se dostalo, že Římanům pomohli, národy Germanie potlačiti. Tvůj, zbožněný Auguste, do nebe vzatý duch, tvůj obraz, otče Druse, a tvá památka ať s týmiž zde vojíny, jež stud a ctižádosť opět naplňuje, tuto skvrnu vyhladí a hněvy občanské v zkázu nepřátel obrátí. Vy pak, jichž tváře, jichž srdce již nyní změněná vidím, chcete-li posly senatu, poslušnosť císaři, mně choť a syna vrátiti, oddělte se od nákazy a buřiče ze sebe vylučte. To bude rukojemstvím polepšení, to bude závazkem věrnosti.«

Uznávajíce, že skutečné věci jim vytýká, pokorně prosili, aby vinníky potrestal, svedeným odpustil a legie aby proti nepříteli vedl; dále aby choť jeho zpět byla povolána a chovanec legií se navrátil, aniž Gallům v zástavu dán byl. Nejhorší buřiči přivedeni k legatovi první legie a potrestáni na výstrahu. Brzy potom posláni byli do Raetie, aby provincie této chránili proti hrozícímu útoku Suebův a pak aby vzdáleni byli z ležení.

XII. Řeč Germanikova k vojínům o výpravě proti Germanům.

(Taciti Annales II. c. 14.)

Germanikus r. 16. po Kr. přešed přes Vizeru, připravoval se k bitvě a zkoušel smýšlení vojínů. Když pak měl příjemný sen, povzbuzen byl tímto dobrým znamením, a zvláště když také pozorování ptáků šťastně skončilo, shromáždil vojsko a vykládal o tom, která opatření z obezřelosti učinil a co se mu k blízké bitvě prospěšným býti zdá, jakož i v tato slova řeč začal:

»Nejenom roviny římským vojínům hodí se k bitvě, ale i, budeme-li si počínati rozumně, lesy a hvozdy, neboť Germanové svými nesmírnými štíty a předlouhými dřevci mezi pni stromův a křovinami ze země vyrostlými tak vládnouti nemohou, jako vy svými kopími a meči jakož i oděvem k tělu přiléhajícím. I myslím, abyste rány hustě za sebou zasazovali, ostřím do obličeje mířili. Germanové nemají ani brnění ani přílbice, a štíty jejich nejsou ani železem pobity nebo koží potaženy, nýbrž jsou to pleteniny z proutí nebo prkénka tenká a barvou natřená; prvý šik jest sice poněkud dřevci ozbrojen, ostatní však mají z předu opálené nebo krátké oštěpy. Tělo samo jak na pohled hrozné a ke krátkému útoku mocné jest, tak ran snášeti nemůže; hanby se nebojíce, o vůdce se nestarajíce, odcházejí, prchají, v neštěstí bázlivi, ve štěstí ani božského ani lidského práva pamětlivi nejsouce. Hnusí-li se vám cesty po zemi a po moři, a přejete-li si jich ukončení, touto bitvou ho dosáhnete; již blíže jest Labe nežli Rýn, a dále není žádné války již, jen mi po šlepějích otcových a strýcových kráčejícímu v týchž krajinách vítězství zjednejte.« 150.

Řeč vůdcova provázena nadšením vojáků; dáno tedy znamení k boji.

XIII. Řeč Germanikova ku přátelům před smrtí.

(Taciti Annales II. c. 71.—72.)

Když r. 19. po Kr. vrátil se Caesar Germanikus na svých cestách po východních provinciích z Aegypta a shledal, že vše, co nařídil v legiích anebo v městech, odstraněno bylo nebo naopak vykonáno, vznikly mezi ním a Pisonem, správcem Syrie, ostré výstupy, tak že si Piso umínil Syrii opustiti, ale onemocněním Germanikovým se zdržel. Jakmile se však Germanikus pozdravil, a veřejné modlitby za uzdravení jeho se konaly, rozehnal Piso liktory svými kněze a lid města Antiochie od slavnosti této. Potom ustoupil do Seleucie, čekaje konce nemoci, která Germanika opět uchvátila. Všeobecné bylo mínění, že mu Piso a jeho choť Plancina dali užiti jedu. Germanikus roztrpčen napsal Pisonovi list, v kterém přátelství mu vypověděl a rozkázal opustiti provincii. Piso neměškaje odplul, ale mírnil běh lodi, aby měl kratší cestu zpáteční, kdyby mu smrť Germanikova Syrii otevřela. Caesar Germanikus jakmile mu sil ubývalo a tak cítil konec života, oslovil přítomné přátele v tento rozum:

»Kdybych přirozenou smrtí umíral, byla by má nevole i proti 151.
bohům spravedlivá, že mě ještě mladého rodičům, dítkám, vlasti předčasnou smrtí odnímají. Ale nyní zločinem Pisona a jeho manželky Planciny ze života vytržen jsa, poslední své prosby do vašich srdcí kladu: Zvěstujte otci a bratrovi, jakými strastmi rozerván, jakými úklady obklíčen jsa, život nejbídnější jsem smrtí nejhorší skončil. Všichni, kdo mi byli pro mé naděje nebo blízké příbuzenství nakloněni, ba i kdo proti mně za mého živobytí nepřízeň cítili, všichni ti zaslzí nad tím, že ten, který druhdy byl tak mocný a tolik přežil válek, zločinem ženským zahynul. Budete míti příležitosť před senatem

učiniti žalobu, zákonů se dovolávati. Ne to jest hlavní povinností přátel provázeti zemřelého jalovým úpěním, nýbrž jeho vůle pamětlivými býti a jeho rozkazy konati. Oplakávati budou Germanika i ti, kteří ho již neznali; mstíti jeho budete vy, jestliže jste byli spíše mně nežli mému postavení nakloněni. Ukažte římskému národu vnučku zbožněného Augusta, zároveň mou choť; vypočítejte mu šest mých dítek, útrpnosť bude na straně žalujících; těm, kteří zločinné rozkazy lživě předstírati budou, lidé buď nevěří buď neodpustí.«

Přátelé přísahali dotýkajíce se pravice umírajícího, že život dříve nežli mstu pustí. — Potom k manželce se obrátiv prosil ji, by pamětliva jsouc jeho a dětí společných vzdornou svou mysl potlačila, zuřícímu osudu svého ducha pokořila, vrátila se do města a řevnivým bažením po moci nedráždila silnějších. A brzo po tom hovoru zemřel za velikého zármutku provincie a národů sousedních, protože byla veliká jeho vlídnosť ku spojencům a mírnosť k nepřátelům.

XIV. Kterak Manius Lepidus háji Klutoria.

(Taciti Annales III. c. 50.)

Na konci r. 21. po Kr. chopil se udavač Klutoria Priska, rytíře římského, jenž za proslulý žalozpěv o smrti Germanikově byl od vladaře penězi obdarován, vytýkaje mu, že za nemoci Drusa, syna Tiberiova, báseň napsal, aby ji, kdyby zemřel, za cenu ještě větší na světlo vydal. Tuto báseň prý Klutorius v domě Publia Petronia za přítomnosti mnohých vznešených paní z chlubnosti četl. Jakmile se udání stalo, věřilo se svědčícím, a navržen mu byl trest smrti. Proti tomu Manius Lepidus takto mluvil:

152. »Jestliže, otcové, jen k tomu hledíme, jak bohaprázdnými slovy Klutorius Priskus vlastního ducha a uši lidí poskvrnil, ani žalář ani provaz ba ani muka otrocká by mu nestačily. Nemají-li ohavnosti a zločiny žádné míry, prostředkům pak proti nim a trestům milosť knížete a obyčej předkův a i váš míru stanoví, a chlubnosť od nešlechetnosti, slova od zločinů se liší, tu má návrh místo, kterým vinnému trest se ukládá, i při kterém my zároveň mírnosti s přísností litovati nepotřebujeme. Často jsem slyšel kníže naše si stěžovati, kdykoli někdo dobrovolnou smrtí milosť jeho předešel. Klutorius posud na živě; on ani, zůstane-li na živě, nebude obci nebezpečen ani, bude-li usmrcen, nebude příkladem výstražným. Jeho snahy jak plné šílenosti, tak ješitné a vratké jsou; aniž báti se třeba, že ten něco důležitého a vážného podnikne, kdo nikoli k mužům, nýbrž k ženštinám dolízá vyzradit jim sám svých hanebností. Avšak ať opustí město (Řím) a své statky ztratě v klatbě žije. Čím totéž navrhuji, jako by dle zákona o velezrádě propadl.«

S Lepidem jediný bývalý konsul Rubellius Blandus hlasoval; ostatní když k návrhu Agrippy, konsula pro příští rok zvoleného, se přidružili, byl Priskus odveden do žaláře a tam ihned uškrcen. Tiberius vytýkal to senatu, že urážky knížete, třeba i nepatrné, přísně pokutuji, a žádal, aby pouhých slov tak kvapně netrestali. Proto učiněno usnesení, aby nálezy otců před desátým dnem do státního archivu se neukládaly, a život odsouzených o tuto dobu se prodlužoval.

XV. Řeč v listě Tiberiově senatu poslaném.

(Taciti Annales III. c. 53.—54.)

Roku 22. po Kr. bylo všude ticho, ale doma báli se přísných nařízení proti přepychu, který se ve všem nesmírně rozšířil. Avšak jiné útraty, ač větší, na jevo nevycházely, poněvadž se zamlčovaly ceny; že vydání na hody a labuž-

nictví byla známa, obávali se, že kníže, muž spořivý, bude přísněji k nim přihlížeti. Aedilové o tom se pronesli, že občané nešetří zákona o útratách, že zapověděné ceny domácích potřeb den co den se zvyšují, že mírnými prostředky přítrž se tomu neučiní. Otcové o radu byvše tázáni, vznesli věc nerozhodnutou na kníže. Tiberius přemýšlev o tom, zdali by chtíče tak nevázané na uzdě držeti nebylo možno, zdali by jich obmezování více ještě neškodilo, rozhodl se poslati senatu list, v kterém byla řeč asi v tento rozum:

»V jiných případech, otcové, snad by prospěšnější bylo, abych 153.
přímo byl tázán a odpovídal, co mám obci za dobré, ale v tomto bylo lépe oddáleny míti oči své od předmětu porady, kdybyste vy ukazovali na tváře a úzkosť jednotlivců z nestoudného přepychu viněných, abych i já sám jich neviděl a takořka při vině jich nepostihoval. Kdyby mužové horliví, aedilové, dříve mé rady bývali hledali, snad bych byl radil, aby si raději nevšímali vad tak rozmnožených a dozrálých, nežli toho docílili, aby na jevo přišlo, kterým ohavnostem odolati nemůžeme. Avšak oni konali svou povinnosť, jak bych si přál, aby i ostatní úředníci svého si hleděli úřadu; ale mně ani mlčeti nesluší, aniž snadno jest vysloviti se, poněvadž nejsem ani aedilem ani praetorem ani konsulem. Od knížete očekává se něco většího, vyššího; a že za dobrá opatření každý si vděku žádá, nelibosť z chyby všech na jednoho přechází. Což medle mám nejdříve umenšiti a dle starého způsobu přistřihnouti: nekonečnou rozsáhlosť domů venkovských, počet a národnosť otroků, váhu stříbra a zlata, divy malby a kovolitectví, oděv od mužů a žen bez rozdílu nošený, a ony známé ženám vlastní ozdoby, v kteréžto příčině za kameny své peníze do cizích anebo nepřátelských zemí posýláme? Vím také, že při hodech a společnostech na to si stěžují a uskrovnění si žádají, ale kdyby někdo zákonem to ustanovil a tresty vyhrožoval, tíž ihned křičeti budou, že obec z kořen se vyvrací, že nejnádhernějším záhuba se strojí, že nikdo viny prost. A přece ani tělesných nemocí zastaralých a dlouhým trváním se rozmohších nelze překonati leda jen prostředky odpornými a krutými; duch nakažený a zároveň nakazující, chorý a vášní hárající jest prostředky utišiti, které nejsou mírnější nežli vášně v něm planoucí. Předkové tolik zákonů vynalezli, mnohé zbožněný Augustus uložil, ale ony zapomenutím, tyto, což hanebnější jest, opovrhováním z mysli vypadše, přepych ještě bezpečnějším učinily. Neboť chceš-li něco, co posud není zakázáno, bojíš se snad, aby to zapověděno nebylo; jestliže proti zákonu si vedeš beztrestně, potom už není žádné bázně, žádného studu. Proč pak před časy vládla spořivosť? Protože se každý sám mírnil, jelikož jsme byli občany jednoho města; když naše vláda jen na Italii přestávala, ani týchž dráždidel jsme ještě neměli. Ve vítězných válkách s cizími národy jmění cizí, za občanských válek i své utráceti jsme se naučili. A jak maloučko je toho, o čem aedilové připomínají, za jak nepatrné se to musí pokládati, přihlíží-li se k ostatnímu! Ale, přisám bůh, o tom nikdo zprávy nedává, že Italie cizí pomoci potřebuje, že život lidu římského nejistotou moře a bouří každodenně se zmítá; a jestliže zásoby provincií pánům a otrokům a rolím nepomohou, potom, toť se ví, naše sady a letohrady nás živiti budou! Toť ta starosť, otcové, která tíží knížete; tu kdyby na stranu odložil, obec v záhubu stržena bude. Ostatní jen duševními léky jest léčiti: nás svědomitosť, chudé nuznosť, bohaté přesycení lepšími učiniž! Anebo jestliže kdo z úřadníků tak vytrvalou pilností a opravdivou přísností se nabízí, aby se tu mohl opříti, toho chválím a vyznávám, že mně část břemene se odnímá. Chtějí-li vady kárati a potom, když si tím slávu získali, svár působí a mně na krk jej

uvalují, buďte přesvědčeni, otcové, že ani já po záští nebažím; a že toho dosti za obec jinak těžce a z pravidla bez podstatné příčiny nesu, vším právem žádám, abych zbaven byl nenávisti marné a bezúčelné, která ani mně ani vám žádného neponese ovoce.«

Když v senatě řeč v listě Caesarově vyslechli, aedilům taková starosť odpuštěna. Potom znenáhla z různých příčin v životě občanském všeliký přepych v hodech, obleku, potravě mizel. Před časy totiž bohaté rodiny šlechtické bažením po zevnějším lesku mnoho utrácely, když vzájemně služby a česť si prokazovaly. Když pak občanské a vojenské bouře, lité vraždění počalo a velikosť slávy byla jen k záhubě, vracely se k moudřejšímu životu. Také noví lidé z italských měst, osad a provincií v Římě se usazovali, a že spořivosť z domova přinesli, šetrnými zůstali i když později zbohatli. Ale hlavním původcem byl Vespasian, který byl sám oddán prostému, starému způsobu života. Potom náklonnosť občanstva ku knížeti a chuť napodobovati více působily, nežli trest zákonem ustanovený a strach.

XVI. Obrana dějepisce Kremutia Korda.

(Taciti Annales IV. c. 34.—35.)

Za konsulů Kornelia Kossa a Asinia Agrippy r. 25. po Kr. byl Kremutius Kordus pro přílišnou svobodomyslnosť pohnán ze zločinu nového a po onu dobu neslýchaného, že ve svých letopisech, které vydal, Marka Bruta pochválil a Kaia Kassia posledním Římanem nazval, což bylo obžalovanému záhubou. Že císař se zamračenou tváří obranu jeho poslouchal, Kremutius zemříti jsa odhodlán takto ji přednášeti se jal:

154. »Slova má, otcové shromáždění, za vinu se mi pokládají (že jsem Marka Bruta pochválil a Kaia Kassia posledním Římanem nazval), ale v té míře prosty jsou vší viny mé skutky. Ale ani ta nevztahují se na kníže nebo na jeho matku, jež zákon o velezrádě v ochranu bere. Bruta a Kassia prý jsem chválil, o nichž, ač velmi mnozí činy jejich zaznamenali, každý s pochvalou se zmínil. Titus Livius, jenž výmluvností a nestranností mezi prvními vyniká, Knaea Pompeia tak vychválil, že jej Augustus Pompeianem nazýval, aniž to jejich přátelství překáželo. Scipiona, Afrania, tohoto právě Kassia, tohoto Bruta nikde lupiči a velezrádci nejmenuje, kterážto jména za nynější doby jim se dávají, ovšem často jako muže výtečné je připomíná. Asinius Pollio ve svých spisech o týchž velmi pochvalnou zmínku činí; Messala Korvinus svého vojevůdce Kassia oslavoval, a oba své jmění a důstojnosti plně podrželi. Proti knize Marka Cicerona, v které Katona do nebe vynáší, co jiného podnikl diktator Caesar kromě toho, že sepsanou řečí jako před soudem odpověděl? Antoniovy listy, Brutovy řeči obsahují výtky proti Augustovi, nepravé sice, ale mnohé velice příkré; básně Bibakulovy a Katullovy překypující zlehčováním Caesarů se čtou: avšak sám zbožněný Julius, sám zbožněný Augustus je i trpěli i trvati nechali zdali spíše z mírnosti či moudrosti, nelze mi snadno rozhodnouti. Neboť čeho si člověk nevšímá, to pomíjí; jestliže se tím popudí, za pravdu to uznávati se zdá. Nezmiňuji se o Řecích, jichž ne jenom svobodomyslnosť, ale i nevázanosť bez trestu byla; anebo jestliže kdo trestal, slovy slov mstil. Ale to přece zcela volné a beze všeho uskrovnění bylo vypravovati o těch, které smrť z nenávisti anebo z přízně vytrhla. Zdali snad Brutus a Kassius na rovině filippovské ve zbrani stojí, a já tu pro válku občanskou lid v shromážděních podněcuji, či onino mužové před sedmdesáti lety zhynuli a jen v paměti dějepisců své místo

mají, jako jen dle svých obrazů známi jsou, jichž vítěz sám ušetřil? Potomstvo dává každému tu česť, která mu přísluší; a stihne-li mě odsouzení, budou lidé, kteří ne jenom na Kassia a Bruta, ale i na mě vzpomínati budou.«

Po řeči této vyšel Kremutius Kordus ze senatu a životu svému hladem konec učinil. Senat pak na tom se usnesl, aby aedilové jeho spisy spálili; ale ty se přece udržely a potom na světlo vydány byly. — Paměť potomstva mocí zahladiti nelze.

XVII. Kterak Tiberius odmítá žádosť obyvatelů Hispanie.

(Taciti Annales IV. c. 37.—38.)

Obyvatelé zadní Hispanie posly k senatu vyslali s prosbou, aby dle příkladu Asie směli Tiberiovi a jeho matce chrám vystavěti. Při té příležitosti císař, který vůbec pocty mužně zamítal a za dobré uznal odpověděti těm, kteří jej v řečech svých vinili, že na dychtění po cti a slávě se oddal, takto mluviti počal:

»Vím, otcové shromáždění, že přemnozí mé důslednosti pohřešili, 155.
protože jsem obcím asijským, když ondy za touž věc právě prosili, neodporoval. Proto vám i důvody svého tehdejšího mlčení i to, co pro budoucí časy jsem stanovil, zároveň oznámím. Poněvadž zbožněný Augustus nezabránil, aby jemu a městu Římu chrám v Pergamě se nestavěl, tedy já všech jeho činův a slov jako zákona šetře, příkladu již daného, tím ochotněji jsem následoval, poněvadž se ctěním mým pocta senatu spojena byla. Ostatně jak ono jedinké svolení omluviti se dá, tak marnivostí a vypínavostí by to bylo, kdybych se po všech provinciích v božském vyobrazení ctíti dal; také vymizí pocta Augustova, jestliže obecným pochlebováním zevšední. Já že, otcové shromáždění, smrtelný jsem a člověk jako jiný a že tím se spokojuji, jestliže první místo vyplním, tím se před vámi osvědčuji a chci, aby potomci to v paměti měli; ti dosti až na zbyt památku mou budou ctíti, budou-li přesvědčeni, že jsem byl svých předků hoden, o váš prospěch pečlivý, v nebezpečenství neohrožený, a že jsem se nelekal nenávisti, šlo-li o blaho obce. To mi budou chrámy v srdcích vašich, to nejkrásnější sochy a nehynoucí. Neboť ty, které z kamene se staví, jestliže soud potomků v nenávisť se zvrátil, jako hroby se pomíjejí. Proto prosím spojencův, občanův a bohů samých, těchto, aby mi až ke konci života mého popřáli ducha klidného, který právo božské i lidské rozeznává, oněch pak, aby s chválou a laskavým vzpomínáním, až zemru, mé činy a mé dobré jméno slavili.«

Ano příště i v soukromých rozmluvách na tom zůstal a takové ctění sebe zamítal, což někteří za skromnosť vykládali, mnozí za nedůvěru v sebe sama, někteří za znamení mysli zvrhlé. Výteční mužové zajisté prý po nejvyšším baží, tak Herkules a Liber u Řeků, Quirinus u Římanů mezi bohy byl vřaděn. Knížata že pracovati mají o dobré jméno po smrti, neboť pohrdáme-li slávou, pohrdáme i ctnostmi.

XVIII. Kterak se M. Terentius před senatem hájil proti udavačům.

(Taciti Annales VI. c. 8.)

V Římě nastala r. 32.—37. po Kr. smutná doba, neboť nejpřednější mužové senatu se zanášeli nejpodlejším udavačstvím, někteří veřejně, jiní tajně, většinou jako by nějakou nakažlivou nemocí uchváceni byli, neboť byli viněni

lidé, kteří buď na ulici nebo na hostině neb o kterékoli věci jiné někde něco promluvili, což se udavačům nevhodným býti zdálo. Tak tehdáž, když ostatní Seianova přátelství zrádně se zřekli, odvážil se M. Terentius, rytíř římský, když byl z přátelství s ním obžalován, těmito slovy před senatem mluviti:

156. »Osudu mému by zajisté lépe prospělo vinu odmítnouti nežli se k ní přiznati, než jakkoli věc sedne, přiznám se, že jsem byl přítelem Seianovým a že jsem si přál jím býti, a když jsem toho došel, že jsem byl rád. Viděl jsem jej jako kollegu otcova (jeho otce) praetorským kohortám veleti, potom úřady občanské i vojenské zároveň spravovati. Jeho příbuzní a svakové byli důstojnostmi povznášeni; jak byl kdo Seianovi důvěrníkem, tak měl přístup k přízni Caesarově; naopak komu byl nepřátelským, ten byl strachem stíhán a opovržeností. Nikoho za příklad nepřibírám, všech, kteří jsme posledního zámyslu jeho (t. j. Tiberia a všecky mužské členy jeho rodiny zavražditi) neúčastni byli, na svůj vlastní vrub hájiti budu. Neboť nikoli Seianovi Vulsinskému, nýbrž členu domu Klaudiova a Juliova, do něhož švagrovstvím se dostal, tvému, Caesare, zeti, (mluví, jako by byl Tiberius přítomen) tvého konsulatu společníku, zástupci tvému ve státní správě službu a česť jsme prokazovali. Není věcí naší uvažovati, koho nad jiné a proč povyšuješ. Tobě nejvyšší moc rozhodčí bohové dali; nám poslušnosti česť zůstavena. Hledíme tudíž k tomu, co je před námi zřejmé, komu od tebe bohatství, hodností se dostalo, kdo má největší moc prospěti nebo škoditi; že ji Seianus měl, nikdo asi neupře Skryté myšlenky Caesarovy, a jestliže k něčemu tajné přípravy činí, to vyzvídati není dovoleno, to jest nebezpečné, a proto bys toho se nedopátral. Nemějte na mysli, otcové, posledního dne jeho, nýbrž sedmnáct let (posledních). Také Satria a Pomponia (zlopověstné přátele Seianovy) jsme velice ctili. Ba s propuštěnci a vrátnými jeho seznamovati se pokládáno za věc honosnou. Co tedy? Připustí se tato obrana jako nerozdílná a všem společná? (t. j. má všem jeho přátelům bez rozdílu prospěti). Naopak spravedlivě budiž vymezena. Úklady státu činěné úmysl Caesara zavražditi, buďtež trestány, co do přátelství a prokazování cti a zdvořilosti ať týž konec (t. j. toho přátelství, že jsme se ty a my touž dobou Seianova přátelství zřekli) i tebe, Caesare, i nás žaloby sprostí.«

Neohroženosť řeči Terentiovy, a že se našel, kdo pověděl, co všichni v mysli schvalovali, to vše tak mocně působilo, že žalobníci jeho, když i ku dřívějším jich proviněním bylo přihlédnuto, vyobcováním anebo smrtí byli potrestáni.

XIX. Řeč imperatora Klaudia v senatě.

(Taciti Annales XI. c. 24.)

Když r. 48. po Kr. za konsulů A. Vitellia a L. Vipstana o doplnění senatu se jednalo, a náčelníci Gallie, zvané comata (t. j. vlasatá, že tam nosili dlouhé vlasy) jinak transalpina, t. j. zaalpská, došedše spolkového a občanského práva římského, žádali také práva k rozličným hodnostem v městě, odporováno bylo tomu od některých, a uváděny rozmanité důvody. Ale těmi řečmi nebyl imperator Klaudius přesvědčen a svolav senat učinil k němu řeč v tento rozum:

157. »Předkové moji, z kterých nejstarší Klausus rodem Sabiňan, touž dobou v občanský svazek římský v rodiny patriciů přijat byl, mě vybízejí, abych dle stejných zásad obec spravoval přenášeje sem, co by výtečného kdekoli bylo. Neboť není mi neznámo, že Juliové z Alby,

Korunkaniové z Kameria v Latiu, Porciové z Tuskula, i abychom v starém nedloubali, že mužové z Etrurie, Lukanie a z celé Italie do senatu byli povoláváni, konečně že Italie sama byla až k Alpám posunuta tak, že nejenom jednotlivci zvláště, nýbrž země, národové v našem jméně splynuli. Tehdáž byl trvalý mír uvnitř a naproti cizině byli jsme mocni, když Zapadané (t. j. obyvatelé za řekou Padem bydlící, severně od ní) v občanský svazek byli přijati, když jménem legií po okrsku zemském rozváděných a připojováním nejmocnějších obyvatelů krajinských k nim oslablé říši (občanskými válkami) k pomoci se přispělo. Zdali jest litovati, že Balbové z Hispanie a ne méně slovutní mužové z Gallie narbonské k nám se přistěhovali? Jejich potomci žijí posud a co do lásky k této vlasti nedají nám přednosti. Což jiného zničilo Lacedaemoňany a Atheňany, ačkoli zbraněmi silni byli, nežli že poražené jako cizince oddalovali od sebe. Ale náš zakladatel Romulus tak moudrostí se vyznamenával, že přemnozí národové téhož dne nepřáteli a potom občany jeho byli. Lidé odjinud přišlí byli našimi králi, propůjčování úřadů synům propuštěnců není, jak se přemnozí neprávem domnívají, nic nového, nýbrž to od dřívějšího národa (vlastně od časů Caesarových) provozováno bylo. Ale se Senony jsme bojovali! Ovšem Vulskové (ironicky: i ti proti nám bojovali, a přece později do senatu byli voleni) a Aequové nikdy proti nám nepřátelsky se nepostavili. Byli jsme od Gallů (t. j. od Senonů) zajati! Ale i Tuskům jsme zastavence dali a jho Samnitů jsme podešli (t. j. v kaudijských soutěskách, kde Římané byvše od Samnitů poraženi pod jařmo jíti musili r. 321. př. Kr.). A přece, kdybys všecky války vypočítal, žádná nebyla v době kratší ukončena, nežli válka proti Gallům (t. j. Caesar podrobil Gallii cisalpskou v r. 59.—50. př. Kr.). Od té doby jest nepřetržitý a poctivý mír. Nyní mravy, vzděláním a příbuzenstvím s námi jsouce sloučeni, nechať své zlato a jmění raději k nám přenášejí, než o sobě mají. Vše, otcové, co nyní za nejstarší se pokládá, nové bylo: plebejští úřadové následovali po patricijských, latinští (t. j. po Latinech stávali se i občané ostatní Italie senatory, jakmile nabyli práva občanského) po plebejských a ostatních kmenů, Italie po latinských. Zastárne však i toto (t. j. doplňování senatu obyvateli Gallie cisalpské a i toto stane se v budoucnosti příkladem) a čeho dnes příklady hájíme, to příkladem se stane.«

Dle nálezu senatu po řeči Klaudiově učiněného nabyli první Aeduové práva k senatorské důstojnosti v městě. Povoleno to starým spojencům, protože oni jediní z Gallů bratřími národa římského se nazývali.

XX. Kterak hájil Kassius starého zákona o potrestání otroků.

(Taciti Annales XIV. c. 43.—44.)

Když byl Pedanius Sekundus, praefekt města, svým otrokem zavražděn pro odepřené propuštění na svobodu, a dle starobylého zvyku všichni otroci, kteří pod touž střechou s pánem bydleli, popraveni bývali, sběhl se lid, který se zastával tolika nevinných, a došlo až ku vzpouře proti senatu, v němž jedni zamítali sice přílišnou přísnosť, ale většina hlasovala tak, že se nic ze starobylého zvyku měniti nemá. Mezi nimi K. Kassius, který dle XII. 12 nad ostatní zákonů znalostí vynikal, maje svůj hlas odevzdati, takto jal se mluviti:

»Často jsem byl, otcové, v tomto shromáždění přítomen, když 158.
proti ustanovením a zákonům našich předků za nové nálezy senatu bylo žádáno; a neodporoval jsem, nikoli že bych pochyboval, že

o všecky věci dříve lépe a správně bylo postaráno a to, co se měniti mělo, v horší se mění, nýbrž aby se nezdálo, že z přílišné lásky ku starému zvyku své zaměstnání (t. j. znalosť starého právnictví) vynáším. Mimo to jsem myslil, že nesmím vážnosti, požívám-li jaké, častým odporem ničiti, aby zůstala neporušenou, až by rady mé obec potřebovala. To se dnes přihodilo; ve svém domě byl zavražděn bývalý konsul úklady otroka, jichž nikdo nepřekazil ani nevyzradil, ačkoli posud nebylo zrušeno snesení senatu, které trestem smrti všemu služebnictvu vyhrožuje. Nuže, usneste se na beztrestnosti; ale koho má jeho důstojnosť hájiti, když úřad městské praefektury neprospěl? Koho má počet otroků chrániti, když Pedania Sekunda čtyři sta otroků nezachránilo? Komu má služebnictvo pomáhati, které ani za strachu našeho (t. j. když ví, že všichni budou popraveni, zabije-li jeden z nich svého pána) nebezpečenství nedbá? Či vrah, jako někteří předstírati se nestydí, příkoří sobě činěných pomstil, poněvadž o jmění otcovské s pánem se smluvil, anebo poněvadž mu zděděný otrok brán byl? Vyslovme se z vlastní vůle, že se zdá, že pán byl právem zavražděn. — Chceme důvody sbírati u věci, o které moudřejší se uradili? Než kdybychom teprve nyní rozhodovati měli, věříte-li, že by byl otrok úmysl pána zavražditi pojal, tak aby mu nebylo ani jediné výhrozné slovo z úst vyklouzlo, aby nebyl nic z nepovážlivosti nepronesl? Nechať úmyslu svého utajil, nechať si zbraň opatřil, aniž to ostatní zpozorovali, mohl-li strážemi projíti, dvéře ložnice otevříti, světlo vnésti, vraždu spáchati bez vědomí všech? Mnohá znamení zločin předcházívají: jestliže je otroci prozrazují, můžeme my jednotlivci mezi mnohými, bezpečni mezi úzkostlivými (t. j. aby nikdo z nich pána nezavraždil, aby nebyli proto všichni popraveni), konečně, musí-li otroci popraveni býti (kteří byli prozrazeni), ne bez pomsty mezi zločinnými žíti. Našim předkům byla povaha otroků podezřelá, i když na též půdě (t. j. na statcích a v domech svého pána) nebo v týchž domech se zrodili a lásku k pánům od dětinství vnímali. Když však ve svých rodinách otroky ze všech národů máme, kteří rozličných jsou mravů, cizího náboženství nebo i žádného, sběři takové bys jinak nežli strachem na uzdě neudržel. Ale někteří nevinní zahynou! Ovšem, neboť i když z poraženého vojska každý desátý kyjem se ubíjí, také stateční losují. Každý výstražný příklad zahrnuje v sobě něco nespravedlivého, což se naproti jednotlivcům vyrovná zase prospěchem obecným.«

Po této řeči Kassiově, ač ozývaly se po různu hlasy těch, kteří počtu nebo věku nebo pohlaví a dojista i nevinnosti většiny odsouzených otroků litovali, zvítězila však přece strana, která s trestem smrti se snášela. Rozsudek nemohl však býti vykonán, poněvadž se lid shlukl a kamením a ohněm hrozil. Potom pokáral Nero lid a ohradil celou cestu, kudy byli odsouzenci k popravě vedeni, vojenskými strážemi. Cingonius Varro též učinil návrh, aby i propuštěnci, kteří pod touž bydleli střechou, byli z Italie odstraněni. Ale toho kníže nepřipustil, aby starobylý obyčej (t. j. všecky otroky popraviti, zavraždil-li kdo z nich pána svého), kterého po ten čas útrpnosť nezmírnila, přísností (t. j. potrestáním propuštěnců) nebyl ještě zostřen.

XXI. Kterak Seneka děkuje císaři Neronovi za přízeň.

(Taciti Annales XIV. c. 53.—54.)

Osobní nepřátelé dotírali rozličným obviněním na Seneku, že soukromníku nepříslušné jmění pořád ještě rozmnožuje, že přízeň lidu k sobě obrací a také půvabností zahrad a nádherností venkovských statků takořka samé

kníže překonává. Vytýkali mu i to, že slávu z výmluvnosti sobě jedinému osobuje a básněním častěji se zanáší od té doby, co Nero zalíbení v něm počal míti; že kratochvílím knížete nepřeje a jeho umění koně říditi zlehčuje, jeho hlasu, když zpívá, se posmívá; že Neronovo dětství jest ukončeno, a když doba síly jeho mladého věku nastala, aby již dozorce svého odstranil, že s dostatek svými předky jakožto výtečnými vzory jest opatřen. A když pro tyto promluvy caesar Nero jeho důvěrnému obcování víc a více se vyhýbal, prosil Seneka, jenž poznal žalobníky od lidí, kteří poněkud ještě slušnosti dbali, aby mu ustanovena byla doba k rozmluvě. A když mu byla konečně povolena, jal se k Neronovi takto mluviti:

»Již tomu, Caesare, čtrnáctý rok, co jsem tobě nadějnému hochu 159.
byl přikázán, a osmý, kterého vládu v držení máš. V této době tolika hodnostmi a statky jsi mě zasypal, že nic mému štěstí neschází, než abych je mírnil. Nechť uvedu veliké příklady nikoli z mého, nýbrž z tvého stavu. Tvůj praděd (t. j. Augustus) dal M. Agripovi*) na vůli, aby v Mytilenách v ústraní žil, K. Maecenatovi v městě samém život soukromý jako v cizině žíti dovolil; z nichž jeden jako druh ve válkách (t. j. Agrippa, proti Sext. Pompeiovi), druhý v Římě ještě větším počtem prací zanesen jsa stkvělé sice, ale jejich nesmírným zásluhám příslušné dary obdrželi. Čím jsem mohl já ve tvou štědrosť působiti leč vědami (t. j. hlavně řečnictvím), abych tak řekl v zástění pěstovanými, a jimž lesku se dostalo tím, že se zdálo, že jsem již od prvního počátku tvých mladých let u tebe byl (a jim tě učil), což jest velikou odměnou mého snažení. Než ty-s mě snad to nesmírnou přízní, nezměrným bohatstvím obklopil, že velmi často sám s sebou uvažuju: Já-li, potomek venkovského rytíře, k prvním mužům obce jsem počítán? Čím mezi urozenými, kteří dlouhou řadou slavných předků se honosí, já nováček (t. j. povýšenec, který první v rodě kurulské (vyšší) došel hodnosti) jsem vynikl? Kam se poděla ona má mysl s málem spokojená? Takové-li zahrady zakládá a v těchto-li palácích v okolí římském zbudovaných si vykračuje a tak-li rozsáhlými krajinami a hojnými příjmy oplývá? Jediná omluva se naskýtá, že jsem se tvé štědrosti vzpírati nesměl. — Než každý z nás obou míru naplnil i ty, kolik kníže svému příteli poskytnouti, i já, kolik přítel od knížete přijmouti může; ostatní závisť zvětšuje. Ta sice, jako všecko lidské, pod tvou důstojností leží, ale na mě naléhá, mně pomoci je třeba. Jako bych vojenskou službou nebo cestou jsa unaven za podporu prosil, tak na této cestě života jakožto stařec ani nejmenším starostem již odolati nemohu, a poněvadž tedy nejsem s to, bych svým jměním déle ovládal, tebe za ochranu prosím. Rozkaž, aby mé statky od tvých prokuratorů byly spravovány, aby s tvým jměním byly sloučeny. Tím sebe sama do chudoby neuvrhnu, nýbrž slože se sebe věci, kterých leskem oslepen bývám, čas, který na správu zahrad a venkovských statků vynakládám, opět na svého ducha obrátím. Tobě jest s dostatek síly, a po tolik let jsi viděl správu nejvyšší svrchovanosti; proto můžeme my staří přátelé odpočinku žádati. I to ku tvé slávě se přičte, že jsi k nejvyššímu vrcholu povznesl muže, kteří by se i ve skrovné postavení vpravili.«

---

*) Choť Marcelly, dcery sestry Augustovy, nesrovnával se s Marcellem, synem sestry Augustovy, a byl r. 23. př. Kr. poslán jako náměstek do Syrie, ale zůstal v Mytilenách na Lesbu a poslal do Syrie své legaty. Když pak téhož roku Marcellus zemřel, vrátil se a pojal za manželku vdovu Marcellovu Julii, dceru Augustovu.

XXII. Jak císař Nero odpověděl k řeči Senekově.

(Taciti Annales XIV. c. 55.—56.)

160. »Že k tvé rozvážené řeči hned odpovídám, z toho přede všemi tobě mám děkovati, který jsi mě nejenom o předvídaných, ale i o nenadálých věcech mluviti naučil. Můj pradědek Augustus dovolil Agrippovi a Maecenatovi užívati odpočinku po pracích, ale když byl v takovém věku, jehož váha chránila, cokoli a jakékoli to bylo, čeho jim poskytl; a přece žádnému z obou darů jim daných neodňal. Ve válce a v nebezpečných dobách si jich zasloužili, neboť za těch Augustův mladý věk uplynul. Ani by mi tvá branná ruka nebyla scházela, kdyby mně bylo zbraní užiti, ale ty-s, jak toho nynější časy žádaly, vědami, radou a poučováním mé dětství, potom mé jinošství podporoval. I tvé zásluhy o mě, dokud živ budu, trvalé budou: Co ode mne máš, zahrady a příjmy a venkovské statky, ty zkáze podléhají. A ačkoli se toho zdá mnoho býti, přemnozí tobě uměním nikoli rovní více měli. Stydím se uvésti propuštěnce, kteří bohatšími se býti objevují; proto také studem se rdím, že posud všech bohatstvím nepřevyšuješ, ač jsi mým nejmilejším přítelem, leč stavíš-li se za Vitellia (t. j. Seneka nebyl ani jednou konsulem, ale snad se ho bál Nero), jenž byl třikráte konsulem, anebo mě za Klaudia; ovšem tolik, kolik Volusius svou dlouhou spořivostí nashromáždil, má štědrosť ti nemůže dáti. Než i ty-s věku posud statného a k pracím a k užívání statků dostačujícího, a my na dráhu vlády teprve nastupujeme: proč, jestliže naše mladosť na kluzké dráze někde vybočí, nás zpět nevoláš a naší mladistvé síly tvou pomocí opatřené rázněji neřídíš? Nikoli o tvé mírnosti, vrátíš-li své jmění, ani o odpočinku, opustíš-li kníže, nýbrž o mé skouposti, o tvém strachu z mé ukrutnosti všeobecně bude se mluviti. A kdyby tvá zdrželivosť velmi se chválila, přece by na muže počestného neslušelo slávy tím si dobývati, čím by na přítele uvaloval hanbu.«

To když Nero pověděl, objal a zlíbal Seneku, zvyklostí jsa vycvičen svou nelibosť klamným lichocením ukrývati. Seneka, jakož rozmluvy všecky s vládci končívají, díky činí; potom způsoby svého dřívějšího vlivu mění, dochází zřídka do města, nepřipouští nikoho k sobě, jenž k němu s poklonou přichází, jako by byl špatným zdravím anebo filosofickými studiemi zdržován.

OBSAH.

Číslo řeči   Strana

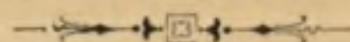

Seznam knih

Václava Markalousa,

professora c. k. reálného a vyššího gymnasia v Chrudimi.

Nákladem spisovatelovým. — Tiskem v tiskárně J. Schollové v Chrudimi.

Výbor z řečí dějepisců římských Sallustia, Livia, Kurtia Rufa, Tacita. V Chrudimi 1903. Cena 3 K.

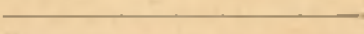
Nauka o slohu prosaickém i básnickém. V Chrudimi 1900. Cena 3·50 K.

Pomněnky. Mládeži na cestu do života v kytici uvil. V Chrudimi 1897. Cena 3 K.

Řečnictví. Pravidla o řeči se vhodnými příklady. V Chrudimi 1894. Cena 1·20 K.

Kaia Plinia Sekunda Přírodopis. Kniha 35. O malířství a barvách. V Chrudimi 1884. Cena 40 h.

Obrana Karla staršího ze Žerotína. V Chrudimi 1891. Cena 60 h.

Hospodářská Čítanka, 3. vydání. V Chrudimi 1901. Krámská cena 5 K. Přímo u spisovatele objednaná 4·30 K.

Německá Čítanka. Žactvu českých škol hospodářských. Díl I. V Chrudimi 1891. Cena 2 K 80 h.

Německá Čítanka. Žactvu českých škol hospodářských. Díl II. V Chrudimi 1891. Cena 3 K 80 h.

Landwirtschaftliches Lesebuch. Chrudim 1891. Cena 3 K 80 h.

Včelařství a jeho důležitosť. V Chrudimi 1891. Cena 30 h.

Hospodářské Písemnosti. Díl I. V Chrudimi 1894. Cena 2·40 K.

Hospodářské Písemnosti. Díl II. V Chrudimi 1894. Cena 3·20 K.

Veškery knihy hospodářské jsou vys. c. k. ministerstvem orby za knihy učebné doporučeny v časopise »Land- und forstwirtschaftliche Unterrichtszeitung« 1889., 1892.

